

T.C

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MEMORAT TÜRÜ VE ADANA MEMORATLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET TACETDİN HALLAÇ

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. MEHMET ÇEVİK

AKSARAY, 2017

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MEMORAT TÜRÜ VE ADANA MEMORATLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET TACETDİN HALLAÇ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MEHMET ÇEVİK

AKSARAY, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren otuzaltı (36) ay sonra fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı	:	Ahmet Tacetdin
Soyadı	:	Hallaç
Bölümü	:	Türk Dili ve Edebiyatı
İmza	:	
Teslim Tarihi	:	12.07.2017

TEZİN

Türkçe Adı	:	Memorat Türü ve Adana Memoratları
İngilizce Adı	:	Memorate Genre and Memorates of Adana

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Ahmet Tacetdin HALLAÇ

İmza :

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Ahmet Tacetdin HALLAÇ tarafından hazırlanan "Memorat Türü ve Adana Memoratları" başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK .....

(Türk Halk Edebiyatı, Aksaray Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM .....

(Türk Halk Edebiyatı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI .....

(Türkçe Eğitimi, Aksaray Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 10/07/2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 13.07.2017. tarih ve 2017/31-5. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Ahmet Tacetdin Hallaç

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

Babama…

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın başlaması ve nihâyete ermesinde büyük emeği ve fikirleri olan, farklı bakış açıları sağlayarak bu çalışmayı zenginleştiren kıymetli hocam Sayın Mehmet ÇEVİK'e, halk inançları hakkında uzun uzun malumatlar vererek çalışmamı, fikir ve görüşlerimi bir ağabey mesabesinde destekleyen kıymet-şinâs büyüğüm Sayın Dr. Yaşar KALAFAT'a, makale temin etmemde bana büyük kolaylıklar sağlayan TEMENOS dergisi Yazı İşleri Sekreteri Turku Üniversitesi'nden Sayın Pekka TOLONEN'e, çeşitli konuları aydınlatmak adına deneyimlerini, görüşlerini aktaran ve şahsım adına kaynak temini için araştırma zahmetine dahi girişen Brigham Young Üniversitesi'nden Prof. Jacqualine THURSBY Hanımefendi'ye, tahsil hayatımı her daim destekleyen, tez sürecinde ise düştüğüm yerden kaldıran kıymet-dâr AİLEM'e ve büyük merak ve iştiyak ile bu günü bekleyen fakat ömrü erişmeyen BABAM'a nihayetsiz teşekkürlerimi sunuyorum.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEMORAT TÜRÜ VE ADANA MEMORATLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKSARAY, 2017

AHMET TACETDİN HALLAÇ

ÖZET

Sözlü anlatı türleri arasında Avrupa ve Amerika folklor çalışmalarında yerini diğer türlere göre yeni edinmiş memoratlar her ne kadar şahsi tecrübe anlatıları olarak tanımlanmış olsa da kavramın kapsamı hakkında pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Son yüzyılımızın tartışmalarına konu olan memoratlar halk inançlarının çalışılması için en kıymetli anlatı türü olduğunun altı çizilmesiyle hem bir dönüm noktası hem de yeni bir tartışma alanı başlamıştır. Gerek Amerikan halkbilimcilerin gerekse Avrupalı halkbilimcilerin konu üzerindeki görüşleri, çalışmaları bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu çalışma, geçmişten günümüze kadar memorat kavramı üzerinde süregelen tartışmaları içine alarak saha çalışmasıyla birlikte elde edilen metinlerin sınıflandırılmasıyla kavram üzerinde çeşitli analizleri barındırmaktadır. Birinci bölümde, memorat kavramı incelenmiştir. İkinci bölümde, Adana memoratları sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise derlenen metinler verilmiştir.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : memorat, fabulat, efsane, halk inançları

Sayfa Adedi : 352

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

MEMORATE GENRE AND MEMORATES OF ADANA

M.S Thesis

AHMET TACETDİN HALLAÇ

AKSARAY, 2017

ABSTRACT

Memorates, which have more recently been placed in European and American folklore studies compared to other oral narrative types, have brought a lot of questions about the content of the concept though defined as personal experience narrations. Having been a subject of discussion in the last century, memorates have initiated both a turning point and a new area of discussion with the emphasis of its being the most valuable narration type for studying on folk beliefs. The studies and opinions of both American and European folklorists on the subject provide a basis for this study. The study consists if various analyses of the concept by categorizing the texts obtained from field studies on the discussion of concept memorates from past to present. In the first chapter, the concept of memorat was examined. In the second chapter, memorates of Adana are classified and examined. In the third chapter, collected texts are given.

Science Code :

Keywords : memorates, fabulates, legend, folk beliefs

Page Number : 352

Supervisor : Assist. Prof. Mehmet ÇEVİK

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **V**

ÖZET ..... **VI**

ABSTRACT ..... **VII**

İÇİNDEKİLER ..... **VIII**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XI**

KISALTMALAR ..... **XII**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ 1
2. KAPSAM, YÖNTEM VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR 4
3. ADANA HAKKINDA GENEL BİLGİLER 6

BİRİNCİ BÖLÜM **13**

KAVRAM VE TERİM OLARAK MEMORAT **13**

1. TARİHSEL SÜREÇ 16
2. MEMORAT TERİMİNİN İÇERİK VE KAPSAMINA DAİR 21
   2.1. Doğaüstü *22*
   2.2. Kurgu – Gerçek ve Şahıs Zinciri *25*
   2.3. Zaman Sorunu *29*
3. MEMORATIN DİĞER TÜRLERLE İLİŞKİSİ VE SINIFLANDIRMA TARTIŞMALARI 31
   3.1. Efsane-Memorat *33*
   3.2. Masal-Memorat *37*
4. TÜR TARTIŞMALARI VE SINIFLANDIRMA 45
   4.1. Numen Memorat *53*
   4.2. Şahsi Memorat *54*

4.3. Seküler Memorat *59*
4.4. Örtülü Memorat *64*

5. MEMORATLARIN SOSYAL BAĞLAMI **69**

5.1. SOSYAL ŞARTLARIN MEMORATLARA ETKİLERİ 72
5.2. MEMORATLARIN İCRASI 77
5.2.1. Memoratların Anlatıcısı ve Dinleyicisi *81*
5.3. MEMORATLARIN İŞLEVLERİ 90
5.3.1. Davranışa Müdahale İşlevi *91*
5.3.2. Rahatlama ve/veya Tatmin İşlevi *95*
5.3.3. Eğlendirme İşlevi *99*
5.3.4. Destekleme İşlevi *102*
5.3.5. Sürdürme İşlevi *105*
5.3.6. Kültürel İşlevi *108*
5.3.7. Eğitim İşlevi *111*

İKİNCİ BÖLÜM **112**

ADANA MEMORATLARI VE İNCELEMESİ **112**

1. BÜYÜ, MUSKA, TILSIM VE FAL GİBİ İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 114
2. CİN, KARABASAN, RUH ÇAĞIRMA, ALKARISI, ÖLÜLERLE KURULAN İLETİŞİM GİBİ DOĞAÜSTÜ VARLIKLARLA KARŞILAŞMAYI ANLATAN MEMORATLAR 126
3. RÜYA İLE ALAKALI İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 136
4. TÜRBE VE YATIR İLE ALAKALI İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 147
5. TARİKAT TEMALI MEMORATLAR 160
6. DUA – BEDDUA VE YARDIM GÖRME TEMALI MEMORATLAR 170
7. HİSSETME, MALUM OLMA İLE ALAKALI İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR ... 174
8. NAZAR DEĞMESİ İLE ALAKALI MEMORATLAR 175
9. DİĞER DOĞAÜSTÜ OLAYLARI KONU ALAN MEMORATLAR 180

SONUÇ **183**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **189**

METİNLER **189**

1. BÜYÜ, MUSKA, TILSIM VE FAL GİBİ İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 190

2. CİN, KARABASAN, RUH ÇAĞIRMA, ALKARISI, ÖLÜLERLE KURULAN İRTİBAT GİBİ DOĞAÜSTÜ VARLIKLARLA KARŞILAŞMAYI ANLATAN MEMORATLAR 208
3. RÜYA İLE ALAKALI İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 252
4. TÜRBE, YATIR İNANCI İLE ALAKALI İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 263
5. TARİKAT TEMALI MEMORATLAR 272
6. DUA – BEDDUA VE YARDIM GÖRME TEMALI MEMORATLAR 287
7. HİSSETME, MALUM OLMA İLE ALAKALI İNANMALARI ANLATAN MEMORATLAR 299
8. NAZAR DEĞMESİ İLE ALAKALI MEMORATLAR 301
9. ÖRTÜLÜ MEMORATLAR 303
10. BUNLARIN HARİCİNDE KALAN DOĞAÜSTÜ VAKALAR 306
11. MEMORAT DIŞI METİNLER 315

KAYNAKLAR 317

1. YAZILI KAYNAKLAR 317
2. SÖZLÜ KAYNAKLAR 349

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1 : L. Honko'nun Şeması

Şekil-2 : Juha Pentikäinen'in Şeması

KISALTMALAR

Akt.	:	Aktaran
Ar.	:	Arapça
Bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
ç.	:	Çoğul
DLT	:	Dîvânu Lugâti’t-Türk
F.	:	Farsça
H.	:	Hicri
Hz.	:	Hazret
KB.	:	Kutadgu Bilig
KTLS	:	Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü
M.	:	Miladi
MN.	:	Metin Numarası
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
no	:	Numara
OED	:	Online Etymology Dictionary
QCE	:	Queen and Church of England
TBM	:	The British Museum

TDK	:	Türk Dil Kurumu
TGRL	:	The Global Religious Landspace
TNAR	:	The North American Review
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
vs.	:	Ve saire
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Halk inançlarının tespiti ve çalışılması bakımından birincil kaynaklardan sayılan memoratlar, halkbilimi araştırmaları sahasına aynı adla 1934 senesinde girmiş (Pentikäinen, 1973: 271) ve günümüze değin Avrupa ve Amerika'da halkbilimciler ve antropologlar tarafından araştırılmış, çalışılmış ve bazı taksonomi girişimlerinde de bulunulmuş olmasına rağmen Türkiye'de memoratlar bir kat daha ihmal edilmiş ve Türk halk inançlarını memoratlar aracılığıyla çalışma fırsatı bir kenarda bırakılmıştır. Türkiye'de memoratlar üzerine yapılan çalışmalar yalnızca bir müstakil çalışma ve birkaç tane de bitirme tezi ile sınırlı kalmıştır. Bunun haricinde ise konu hakkında az sayıda yazılmış/tercüme edilmiş makale bulunmaktadır. Pek çok dine mensup olmuş, pek çok coğrafyaya ayak basmış, çeşitli kavimlerle ilişki içerisinde bulunmuş ve tarih sahnesinde sık sık uluslararası otorite haline gelerek sair kavimleri domine etmiş Türk milleti, halk inançları dikkate alındığında ziyadesiyle inanç unsuru ve çeşitliliği barındırması bakımından fevkalade zengindir. İşte bu zenginliğin gerek tarihsel ve gerekse güncel araştırmasının yapılmasına imkân veren memoratların, halkbilimi yaklaşımlarıyla incelenerek ve bugüne kadar yapılan çalışmaları göz önünde bulundurarak ele alınması bir gedik niteliğindeki boşluğu doldurmamıza ortam sağlamaktadır.

İnsanlar sosyal düzen içerisinde daima ilişki içerisindedirler, ticarette bulunurlar, üretirler, tüketirler, inşa ederler, imha ederler, imkân üretirler, şekillendirirler ve sair eylemler içerisinde bir hayat yaşarlar. Bu hayatın her alanında insanlar bir uzmanlık portresiyle girişimde bulunmaz; denerler, tecrübe ederler, öğrenirler. Edindikleri her tecrübe yapılacak işteki isabet oranını artırır, isabet oranı artıp hata payı azaldığında tecrübe, her ne yapıldıysa onun doğru bir eylem olduğunun delilini sunar. Bu delil hem tecrübe sahibi için hem de bu tecrübeye tanık olanlar için rehber niteliğindedir ve aynı ya da benzeri bir durum karşısında neler yapılması gerektiğini önceden belirler. Bu sayede iki şey ispat olunmuş olur: Birincisi, tecrübe sayesinde yaşanılan hadisenin dikkate değer olduğudur. İkincisi ise bazı hadiselerin

üstesinden gelinmesi için tecrübeye ihtiyaç olunduğudur. Kendiliğinden gelişen bu gibi bireysel deneyimler sıklaştıkça zamanla toplumsal bakışa şamil olur. Din/inançla tezat teşkil etmeyen, koşut olan edinimler zamanla toplumsal değerler haline gelir ve böylece "olması gerekenler" o toplum için özelleşmiş olur.

Din insanlara kendini vaaz eder fakat din, kendisine mensup her bireyden uzmanlık beklemez. Din için asgari akıl, fikir, his ve fiil (amel) seviyesi hâkimdir ve dolayısıyla beklenti, her bireyin güç yetireceği öngörülen kuralların hayata geçirilmesidir. Bu basamaktan sonra birey ve toplum için birtakım sosyal zorunluluklar ortaya çıkar ve dinin sadece kendisine dönük olan gayret, toplumun bütününe değil toplum içindeki bazı kimselere hitap eder. Bu bakımdan halk, bilginin süreçleriyle değil neticesiyle eylemde bulunur, bilginin süreci münevverin alakadar olduğu vazifedir. Bu manzarayı bir inşaatta çalışan usta ile mühendisin durumuyla benzerlik gösterdiği için izah edebiliriz. Bir inşaat ustasının vazifesi ile mühendisin vazifesi müşterektir ve amaç, binayı gerektiği gibi inşa etmektir. Her ikisinin de gayesi, standartlara uygun ölçü ve düzlükte bir "bütün" meydana getirmek olsa da usta ile mühendisin bu denge ve uygunluğu kurma çabası ve eylemi birbirinden farklıdır. Mühendis için eylem, A noktasından B noktasına kadar uzayan kuramsal ve pratikteki uygunluğu amaçlayan hesapla alakalı bir süreçtir ve onun için denge ve uygunluk, sebepten sonuca kadar giden kademelerin tümüdür fakat usta için eylem bu kadar aritmetik değildir, onun için bütün hesap, öğrendiği pratik bilgiyi maharetiyle somutlaştırmak arasındaki ölçüyü sağlayabilmektir. Bu bakımdan -halkın şahsında- usta, -münevverin şahsında- mühendisin fennini ve aritmetiğini tercih etmeyerek fayda sağlayacak en kısa yolu tercih eder. Zaman, mekân, fiil ve gayenin müşterek olması keşmekeşi de önlemez. Çünkü usta ile mühendisin bilgi edinimi birbirinden farklıdır. Usta, bilgiyi tecrübe sahibi ustasından tecrübeyle, doğruluğu ispatlanmış olarak edinir ve kabul eder. Bu noktada sorgu ve değişim kapısı mümkün olduğunca kapalıdır fakat diğer tarafta mühendisin bilgi edinimi süreçlere dayalıdır ve her süreç soru ve cevaplarla örülü arayış kademeleriyle gelişir. Bir bakıma, bilimin bir eylem olarak iki "şey" arasındaki gözlemi ve akıl yürütmesi gibi.

Bu bağlamda halk ile münevver[1] arasında din/inanç bakımından genel müştereklerin yanında bazı ayrılıklar, anlaşmazlıklar meydana gelmektedir. Yukarıdaki misal gibi halkın için/d/e doğup, büyüyüp yaşadığı toplumun doğal reaksiyon olarak aktardığı, öğrettiği birtakım maddi ve manevi dersler vardır. Uzun uzadıya anlatılmazlar, tecrübe edilmiştir ve netice

[1] Erol Güngör'ün tasnifine göre (Güngör 1971).

verirler. Dine dair aktarılanlar da aynı şekilde, halihazırda kabul görmüş dinin teslimiyetle alakalı mevzuların haricinde kalan ampirik ögeler rumuzlanmıştır ve bu kalıplarla aktarılır. Münevver için dini durum farklıdır. Halkın taşıdığı nihai bilgiyi terse sarar, başlangıcı bulur, ilgili ögelerle kıyaslamalarda bulunur, kabul veya ret reyini sunar. Fakat halk nezdinde tecrübe ve hatta tecrübe edilmiş tecrübe, kendisinin zihinsel olgunluğu, irfanıdır.

Netice itibariyle halk irfanından kopup gelen tecrübeler toplumun birtakım ihtiyaçlarını karşılayan anlatılar haline dönüşürler. Bu anlatılar bazen belirsizliği bazen ise bir inancın neden'ini ve nasıl'ını izah eder. Doğruluğu üzerinde şüpheye düşülmeyecek kadar gerçektirler, bilinen birinden dinlenilmiştir. İçerik, toplumun yabancısı olduğu bir temaya sahip değildir. Her anlatı -en az- bir inanca gönderme yaptığı için hadiselerin hepsi, inanç ve kutsallık arasındaki münasebetten dolayı, doğaüstüdür. İşte halk arasında sıklıkla nakledilen bu nevi tecrübeye ait anlatılar memoratlar olarak adlandırılmaktadır.

Memoratların gündelik ve anlatıcı-dinleyici ayrımı barındırmaksızın zaman ve mekân sınırı bulunmayan anlatılar olması onların sosyal ve kültürel işlevlerini, inanç öğretilerini, davranışsal düzenlemelerini sık sık ortaya çıkardığı için bilimsel bir incelemeye tabi tutulması Türk kültürünü anlamak ve Türk halk inançlarını güncel surette yeniden tespit etmek imkânı sağlamaktadır. Her şeyden önce, insanları irrasyonel olana sürükleyen şeyin ne olduğu ve bu gizeme olan merak ve arzunun insanlar için bir ihtiyaç olup olmadığı daha belirgin hale gelecektir. Genelden özele doğru gidildikçe bu sorulara verilecek makul cevaplar bizi, inançların rasyonel ya da pozitivist yargılardan sıyrılmış ve insanların sıkı sıkıya sarılmış olduğu yaşamın ta kendisi olduğunu gösterdiği gerçeğinden hareketle, halk inançlarının ne olduğu sorusuna ve cevabına/cevaplarına yönlendirecektir. Memoratların halk inançlarını anlamada birincil kaynak kabul edilmesindeki hakikat işte burada kendisini ispatlamaktadır. Memoratlar insanların fert fert, herhangi bir inanca dair özgür ve özgün ifadeleridir. Ezberlenmiş bir pratik, eylemsel çoğulculuğa koşut olarak kalıplaşmış surette gerçekleşir, yorum ya da değişim kabul etmez. Fakat pratiklere ya da ritlere spesifik dayanaklar, yorumlar ve dahi tecrübeler, anlatılar halinde bireysel ifadelere arz olunduğunda fertlerden küçük gruplara, küçük gruplardan toplumsal mekanizmaya varıncaya kadar inanç bağlamında kültürel dokuyu daha keskin görmemiz ve folklorik tespitlerde bulunmamız sağlanmış olacaktır.

Halkbilimsel bir çalışma olarak memoratlar bize din-kültür-halk ilişkisinin halkın bakış açısından yorumunu ve görüntüsünü verir. Eğer memoratlara teolojik bir yaklaşım sunulursa

bu sefer din realitesi ortaya konulacaktır. Dolayısıyla memoratlar bir olgunun iki yönünü barındırır. Bu araştırmanın önemi memoratların halka ait olan tarafını göstermesidir.

2. Kapsam, Yöntem ve Karşılaşılan Zorluklar

Bu çalışma, sahada elde edilen verilerin masa başında analiz edilmesine kadar iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın birinci basamağı olan saha çalışması hakkında bazı sınırlılıklar söz konusu olmuştur. Çalışmamız bilhassa kent merkezini odağa alarak gerçekleşmiştir. Bu gayedeki en büyük sebep ise batılı anlamda kent-köy ayrımının gerek ülkemizde gerekse Adana ilimizde tam anlamıyla gerçekleşmemiş olmasıdır. Bilhassa çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz Adana'da kırsal ile kent merkezi arasında insanların deyim yerindeyse mekik dokur gibi gidiş-gelişlerde bulunması, halihazırda teknolojik imkanlar, ulaşım ve iletişimin her uzağı birbirine yakın hale getirmesi, sivil toplum kuruluşları, dini ve siyasi gruplar gibi vasıtalar kent ile köyün adeta yalnızca mekânsal farklılığa indirgemiştir.

Adana halkından eğer masal, hikâye gibi umumi anlatıları derlemiş olsaydık sayıca pek çok metin elde etmiş olabilirdik fakat memoratlar diğer anlatılara göre insanların mahremiyetine dâhil oldukları için bir yabancı olarak her kaynak kişiden metin elde edebilme fırsatında bulunamadık. Mesela toplumun yadırgayacağı bir pratik olan büyü yaptırma hakkında elde ettiğimiz anlatılar, büyü bozdurmayı barındıran metinlerden ziyadesiyle azdır. Derlemeye nail olduklarımız ise referanslar ile elde ettiklerimizdir. Bunu gizleme ya da çekinme olarak adlandırabiliriz. İkinci problemi ise korku teşkil etmiştir. Doğaüstü varlıklarla kurulan temaslar bazı kimseler için anlatmaya değer olduğu gibi bazı kimseler için ise aynı korkuyu tekrar yaşamak ve rahatsız olmaya sebeptir. Bu bakımdan pek çok kıymetli metni derlemekten mahrum kaldık. Ayrıca özellikle evlenmemiş genç kızların bu tür tecrübeleri kısmetlerini kapayabileceği endişesiyle paylaşmadıkları gözlemlenmiştir.

Derlemek istediğimiz metinleri kaynak kişilerden bilhassa ses kayıt cihazı ile kayıt altına almak esas hedefimiz olsa da ses kaydından rahatsız olan kaynak kişilerden de istifade edebilmek maksadıyla metinler yazı ile de kayıt altına alındı. Adana halkının nevi şahsına münhasır konuşma özelliklerini her hâlükârda kayıt altına almayı ihmal etmedik.

Karşılaştığımız problemlerden bir tanesi ise İslami hassasiyetten meydana gelen kayıt altına almada ortaya çıkmaktadır. Bazı kadın anlatıcılar seslerinin kayıt altına alınmaması için ricada bulunmuşlardır. Ayrıca böylesine bir derleme ile ilk defa karşı karşıya kalan kaynak kişiler anlatmaya razı oldukları halde sansür talep etmiştir. Gerek anlatı içerisindeki isimler

ve gerekse kaynak kişinin adı ya da soyadının çalışma içerisinde zikredilmemesi konusunda ısrarcı bir tutumla karşılaştık. Dolayısıyla sözlü kaynaklar kısmında bu hassasiyete önem vererek bazı isim ve soyisimleri belirtmedik.

Kent merkezinin halk inançlarını çalışmada sağladığı en büyük avantajlardan bir tanesi, kozmopolit idelerin yoğunlaştığı alan içerisinde faaliyetlerini tüm hızıyla sürdüren ve gün geçtikçe daha da büyüyen, etkinlik sahasını genişleten sosyal ve resmî dini örgütlenmelerin varlığının kolektif tutum, düşünüş, yaşayış ve pratikler üzerindeki etkinliğidir. Halk dinini tanımlama girişimlerini çözüme kavuşturacak en etkili bulgulardan biri olan halk inançlarının menşei meselesi, günümüz kent yaşamındaki dini aktivite kompleksi arasında biraz daha çözüme kavuşacağı inancındayız. Zira hemen her türlü din ve inancın kurumsal organizasyonlarına ev sahipliği yapan kentler, bir inancın varlığını sürdürmesini, değişime uğratmasını veya kaybolmasını hangi sebepler üzerinden gerçekleştiğini gösterecek ziyadesiyle amillere sahiptir. Kırsal alanların bu nev'i çeşitliliğe sahip olmaması inancın birikimlerini ve yitiklerini tam anlamıyla izah etmekten mahrum bırakmaktadır.

Saha çalışması hakkında izlediğimiz yöntem ise sosyal dokuyu müşahede edebilmek için röportajdan ziyade kendiliğinden gelişen ve oluşan anlatı ortamlarını yakalamaktır. Bu tercihteki asli sebep, her oluşun varlığını sürdürdüğü yaşam alanları kendisine değer ve vazife yükler. Yaşam alanı dışına çıkarılması ise üzerinde taşıdığı değer ve vazifelerden soyundurulması neticesini verir. Nasıl ki tarihi vakalar kendi dönemleri şartlarınca incelenir ve bulunulan tetkiklerde isabet oranı artarsa, aynı hakikat çerçevesinde anlatıların da kıymetleri kendi şartlarında saklıdır. İnsanlar yaşadıkları olayı düşünce mekanizmasından geçirirler ve ardından ifadelendirirler. Bir trafik kazasının oluş ve bitiş faslı hakikatte göz için birkaç saniyelik vakadır fakat vakıaya tanık olan göz sahipleri için hadisenin ifadelendirilmesi vakıa süresinin çok daha fazlasıyla karşılanır. Dolayısıyla vakıa, hakikati esas alarak senaryolaşır. Kazaya dahli olanların vaziyeti anlatıcı tarafından yoruma tutulur. Hava şartları, yol durumu, yayalar bu senaryoda sonucu karşılayan sebepler olabilirler. İfade ediş biçimi, şekli, üslubu zaman, mekân ve muhatapların durumuna göre değişir. Kalıpların dışına çıkmak, nosyonları yorumlamak şahsi tecrübelerin sunduğu özgür ifade fırsatlarıdır. Çalışma içerisinde mülakat ile bağlamı dikkate alan memoratların farkına yer yer vurgu yapılacaktır.

Elde edilen metinlerin tamamı Adana il sınırları içerisinde bulunan kaynak kişilerden yazı ve ses yoluyla iki türlü kayıt altına alınmıştır. Metinler, mülakat yoluyla elde edildiği gibi

konuşmanın akışı içerisinde muhtelif zaman ve mekanlarda da derlenmiştir. Metin kısmında muhtelif başlıklar altında sıra numaralarıyla bu anlatılar gösterilmiştir. Her anlatının sonunda kaynak kişi listesindeki sıra numarasıyla kaynak kişiler ve yanında ise kayıt numarası gösterilmiştir. Kayıt numarası bulunmayan anlatılar, kaynak kişilerin ses kaydı vermemesi, vermesine rağmen yayınlanmasına karşı çıkılması ve ses kaydına alınma imkânı olmayışı gibi sebeplerden dolayı yalnızca yazılı suretten ibarettir.

3. Adana Hakkında Genel Bilgiler

Milattan önce 6000 yıllarına kadar uzanan tarihe sahip olan Adana, pek çok krallığın egemenliği altında zaman sürmüş, çeşitli inançlara, dinlere, milletlere ev sahipliği yapmış, dünyanın en eski şehirlerinden biridir. Kıyıda yer alması, verimli topraklara, akarsulara ve doğal kaynaklara sahip olması Adana'nın coğrafi değerler bakımından kıymete haiz olarak tarih boyunca insanları yerleşim konusunda kendine doğru çekmiştir. Ayrıca Tunç çağında (M.Ö. 3300-1200) faaliyet varlığı bilinen tarihi İpek Yolu'nun güzergâhında bir liman kenti olan Adana ilinin bulunması bu bölgenin etkinlik ve çeşitlilik damarını ortaya çıkarır.

Adana hakkındaki en eski yazılı kayıt M.Ö. 1600'lerde Boğazköy metinleri nâmıyla bilinen Hitit Devleti'nin siyasi anlaşmalarını barındıran çivi yazılı tabletlerde, Kizzuvatna Kralı Sunassura ve Hitit Kralı Şuppiluliuma arasında yapılan bir antlaşmada, "Ataniya" adıyla geçmektedir. Yazıtlardaki Lamena bölgesinin Adana'daki Velican Tepe olduğu da düşünülmüştür (Yamada, 2000: 220). Bundan başka olarak bir diğer eski yazılı kaynak ise M.Ö. 9 ila 8.yy'a tarihlenen Fenike alfabesi ve Hitit hiyeroglifleri ile yazılmış Karatepe kitabeleridir. Kitabenin yazarı Azatiwatas (ya da Azatiwaras), Azatiwataya şehrini kuran kişidir ve yazıtta Adana Kralı Awarikus tarafından nasıl taltif edildiğini anlatır. Elbette modern kent sınırları ile tarihin akışı içerisindeki kent sınırları aynı şekilde kalmamış, zaman zaman değişkenlik göstermiştir. Bu bağlamda Adana, Çukurova ve Kilikya sınırları içerisinde değerlendirilen bir kenttir ve sınırları tamamen kesinleşmiş değildir. Fenikeliler zamanında da "Adana" bir kent olarak varlık sürdürmüştür ve Adana adına hiyerogliflerde "DNNYM", yani "Danunim" olarak rastlanmaktadır.[2] (Hawkins, 1982: 430)

[2] Danuna adı hakkındaki tartışmalar araştırmacılar arasında süregelmektedir. Neo-Asurlar Kıbrıs'a Iatnana yani "Danuna Adası" adını vermişlerdi fakat dikkat çekici olan kısım Kilikya dediğimiz bölgeye de Danuna adı verilmesidir. Şu hâlde Kıbrıs, Adana'ya bağlı bir ada hüviyetindeydi. Danuna ile Adana isimleri arasındaki ilişkiyi gözden geçiren Rostislav Oreshko, meseleyi en başından ele alarak yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Ona göre Karatepe yazıtlarındaki "Adanawa" adı, yanlış okumanın bir eseridir ve Kilikya menşeli Adana/Adaniya terimi, Yunan menşeli T/Dan-'dan farklıdır. Oreshko, genonim ile etnonimleri birbirinden

Adana kenti Luvi Krallığı, Arzava Krallığı, Hitit Krallığı, Kue Krallığı, Asur Krallığı, Kilikya Krallığı, Pers Satraplığı hükümranlığı altında M.Ö. 300'lere kadar devam etmiş ve Helenistik dönemden sonra Selökidler, Karsunlar ve Bizans bu topraklarda M.S. 638 senesinde İslam devri başlayana kadar hüküm sürmüşlerdir. İslami devirden sonra da Rumların, Ermenilerin ve Bizans'ın eline tekrar geçen Adana, on bir ayrı medeniyetin yönetimine, kültürüne, diline, savaşına ve barışına şahit olmuştur.[3]

Sık sık bu şekilde el değiştiren Adana İslami devir olgunlaşmasına 14.yy'da Ramazanoğulları Beyliği'nin hâkimiyetiyle başlar. Bu durum Adana salnâmesinde (H.1320) şu sözlerle ifade olunmuştur:

> "…Adana havâlisi Selçukîlerin yed-i idâresine intikal eylemiş ise de Selçukîlerin bilâhare ihmâl-i idâresinden nâşi derebeyleri ellerine geçmişti. Bu râddede Ertuğrul Gâzi ile Horasan'dan gelen sergerdelerden Yüreğir, Kusun, Kuştemur, Varsak, Karaisa, Gündüz nâm sergerdeler Ertuğrul Gâzi'den ayrılıp Çukurova'da bir müddet tavattun eyledikleri zaman Yüreğir cümlesine riyâset ederdi. Yüreğir'in vefatından sonra Selçukîlerin nihâyet eyyâm-ı ikbâllerinde erkân-ı hükûmetin her birisi şurada burada hükûmetler teşkiliyle uğraştıkları bir sırada Yüreğir'in oğlu Ramazân Bey i'lân-ı istiklâl birle 780'den 970 târihine kadar yüzdoksan sene hükûmet süren Ramazân Oğullarının müessesesi olmuşdur" (Dağ, 2014: 228).

Ramazanoğulları Beyliği'nin hâkimiyeti sırasında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi gerçekleşirken Adana, Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır ve idarenin marifetiyle Adana'da çeşitli imar, ekonomi, hizmet ve ticaret faaliyetleri hızla yoğunlaşmıştır. Zaten M.S. 395'te Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma sınırları içerisinde kalan Adana, bu dönemde oldukça önemli bir ticaret kenti haline gelmişti (Halaçoğlu, 2000: 11). Osmanlı Devleti hükümranlığında bu özellikleri devam eden Adana'da ciddi şekilde vakıflaşmalar ve dolayısıyla imar görülmüştür. Barındırdığı en eski Türk eseri Ağca Bey tarafından yaptırılmış 1490 tarihli Ağca Mescid olan Adana, Ramazanoğulları'ndan Osmanlı'ya geçişte dini yapı olarak iki mescid ve kiliseden çevirme bir cami intikal etmiştir. Dini yapılardaki bu rakam Osmanlı Devleti zamanında merkez ve taşra dâhil olmak üzere 276 cami, 279 mescid ve 21 namazgâh yapımına kadar yükselmiştir (Alkan, 2004: 206-7).

---

ayırarak Fenike etnonimi "dnnym"in Karatepe Yazıtlarındaki 'dn ve Adana geonimleri ile bir tutulmaması gerektiğini fakat III. Ramses'in, düşmanı olan "Deniz Halkı" ile yaptığı anlaşmada geçen ve Mısır dilindeki terim olan "d3-jnjw-n3 / danunə / danonə" ile bağlantılı olduğunu savunur. Adana ile Danuna arasındaki bu farkların yanı sıra iki terim arasında benzerlik de vardır. Yunanistan ya da Batı Anadolu'daki Ahhiyawan'lar ile Kilikya merkezli Ahhiyawan'lar, birbirleri arasında birtakım bağlantılar barındırır (Bachvarova, 2016: 316-8). Bu bağlamda Mısır-Ege halkları arasında ve Ege-Akdeniz halkları arasında tarihin erken dönemlerinde gerçekleşen kültür göçlerinin meydana geldiğini ve bu karışıklığın ve benzerliğin açıklaması olarak da kültür göçünü gösterebiliriz.

[3] Kronoloji TUİK tarafından edinilmiştir (TUİK, 2014).

Umumi ibadet ve İslami faaliyet merkezleri olan bu yapılarda halk yalnızca namaz vakitlerinde namazla beraber olmamış, aksine, Ramazan aylarında hatim, her sabah cüz okuma, sabah namazlarından sonra Mülk, ikindiden sonra Nebe, yatsıdan sonra Yasin surelerini okumak; medreselerin cami yanında olması hasebiyle İslami bilginin edinimi ve yine camilerde gerçekleştirilen tarikat zikirlerinin yapılması, Adana'da İslami yaşamın dikkate şayan surette bir işleyişte olduğunu göstermektedir. Hac yolu üzerinde ve aşiretlerin bulunduğu yaylalardaki namazgâhlar, aşiretlerin dini eğitimleri için tahsis edilen "cemaat imamlığı" müessesesi gibi İslami entegrasyon hızla devam ederken, cüzhân, kâtip, duâ-gû, aşırhân ve padişah fermanıyla tayin olunan hatipler gibi tüm din görevlilerinin sayısı 800'ü bulmaktaydı (Alkan, 2004: 207-9).

Osmanlı Devleti himayesinde büyüyüp genişleyen tarikatlar Adana'da da varlık göstermiştir. Kreiser (2008: 6)'in tespitiyle gezgin dervişler aslında Osmanlı coğrafyasını çevreleyen kıyı bölgelerinde ortaya çıkmıştır ve Nakşibendilik bazı önemli yerlere sürdürdüğü seyahatler neticesinde bu geleneği sürdürmüştür Adana'nın kıyı şeridinde yer alması ve 24 tarikatın varlığının tespit edilmiş olması Kreiser'i doğrular niteliktedir. Ayrıca Adana'nın henüz 7.yy'da cihad gayesiyle İslamî entegrasyona dâhil edildiği göz önüne alınırsa[4] kentin karmaşık yapısının "cihad" ve "irşada" çok müsait olduğu kesinleşecektir. Bu bakımdan Adana'da Bektaşî tekkesi yalnızca bir tane iken Nakşibendi, Kadiri ve Rifai tarikatlarına ait 11 tekke ve muhtelif hücreler mukayyeddir. Türbe kültürü ise Anadolu'nun diğer bölgelerine ve şehirlerine göre dönemin Adana'sında zayıftır. Bunun eldeki verilere göre kuvvetli olan sebebi ise eğitim-öğretim, medresenin halka tesiri ve resmî din başkanlık ve idaresinin Adana'da sıkı ve titiz davranmasıdır (Alkan, 2004: 213-224).

Dini hayatla bağlantılı olarak Adana'da eğitim hayatından da söz etmek gerekir. İslam dünyasında eğitim yerinin cami ve mescitlerden müteşekkil olması geleneği Adana'da da devam etmiş ve Tanzimat'ta "mekteb-i ibtidâiye", yani ilkokul adının verileceği fakat asırlarca sıbyan mektebi olarak bilinen eğitim merkezleri genellikle cami görevlisi tarafından idare edilmiştir. Bu sıbyan mekteplerinde ise Kur'an-ı Kerim, ilmihal (itikat, ibadet, İslam ahlakı), tecvid, Arapça gramer, lügat, sülüs ve nesih yazısı gibi dersler verilirdi (Şahin, 1991: 451). 16.yy'da cami ve mescid harici bir mekânda, yapıda eğitim faaliyetinin varlığı bilinmemektedir (Alkan, 2004: 225-6). Şehir hakkında biraz daha detay veren Evliya

[4] Bölgeye yapılan ilk cihad hareketi 630'lu yıllarda Hz. Ömer'in hilafeti devrinde Ebû Ubeyde bin Cerrâh ve Meysere b. Mesrûk kumandanlığında gerçekleşmiş ve Tarsus fethedilmiştir. Ebû Süfyân tarafından ise 646'da bölgeye İslam ordusu birlikleri konuşlandırılmıştır (Bilgili, 2011: 111).

Çelebi 40 sıbyan mektebi ve 22 medresenin çok fazla âlimle dolu olduğunu belirtmiş ve ayrıca bir dâru'l-kurrâ ile üç dâru'l-hadîsin varlığından bahsederek Adana'nın İslami hayatı için "dervişleri ve salihleri hesapsızdır ve gayet ehl-i sünnet ve'l-cemaat musallî halkı vardır" demektedir (Kahraman, 2011: 361). Fakat 18.yy'a gelindiğinde Evliya Çelebi'nin bildirdiğinden daha fazla bir rakamda, 89 medresenin varlığı bilinmektedir. Bu medreselerin çok sayıda talebesi ve görevlisi olduğu kaydedilmiştir. 19.yy'a gelindiğinde ise Adana'da 91 yeni mektep açılmış, II. Abdulhamid devrinde ise bu mevcuda 50 okul daha eklenmiştir (Alkan, 2004: 227-235).

Adana'nın tarih boyunca çeşitli hükümranlıklar altında kalması bazı tarihsel kalıntıları da beraberinde getirmiştir. Bizans İmparatoru I. Justinianos tarafından yaptırılan fakat 1836 senesinde Mısırlı İbrahim Paşa tarafından yıkılan Adana Kalesi, bugün yalnızca bir duvar olarak kalmıştır (Yurtsever, 2011: 5-6). Yine bir başka Roma İmparatorluğu kalıntısı olan ve imarından günümüze kadar defalarca restorasyonlar geçiren 310 metrelik tarihi Taş Köprü, İmparator Hadrian tarafından yaptırılmış[5] ve halen Adana'nın simgelerinden biri olmayı sürdürmektedir (Har-El, 1995: 51). 12 ila 13.yy'da yapım tekniğinden yola çıkılarak Bizans dönemine kadar uzadığı tahmin edilmiş olsa da (Boran ve Sözlü, 2013: 142) yaygın kanaatle Ermeni Kilikya Kralı I. Leo tarafından inşa edildiği düşünülen fakat daha sonra Müslümanların eline geçen Yılan Kale, tarihi İpek Yolu'nu denetim altına almış ve 17.yy'da

[5] Taş Köprü, bazı kaynaklarda Roma İmparatoru Hadrian tarafından M.S. 2.yy'da yaptırıldığına dayandırılmaktadır. Bazı kaynaklar ise Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir tablette geçen şu ifadelere binaen Taş Köprü'nün inşasını Auxentius adlı bir mimarın M.S. 384 yılında gerçekleştirdiğini iddia etmektedir. *"Gerçek şu ki Auxentius! Bu mucize senin iktidarının sayesinde oldu. Nehrin kış akıntısı üzerinde, demirlerle bağlanan bir temelde, sarsılmaz sütun olarak inşa edildi. Bunun üzerine geniş bir yolu gerdin. Daha önceleri, tecrübesiz olan çok kişinin çeşitli teşebbüsleri olmuştu. Fakat onların girişimleri Tarsus Çayı'nın dalgaları için bile zayıf olmuştur. Sen ise buradaki köprüyü, kemerlerin üzerinde, ebediyet için kurmuşsun. Ve hatta taşkın nehir dahi bununla ünlü valiye itaat ediyor..."* (Yurtsever, 2011: 14-5). 5.yy'da Vandallar ve Vizigotlar tarafından yağma ile yıkılan Batı Roma İmparatorluğu ve sonra M.S. 395'ten 1453'e kadar varlığını sürdüren Bizans İmparatorluğu göz önüne alındığında Taş Köprü'nün M.S. 384 tarihinde yapılması, M.S. 379'dan 395'e kadar tahtta kalan I. Theodosius'a rastlamış olması gerekmektedir. Oysa kaynaklarda I. Theodosius'un böyle bir imarda bulunduğuna dair kayıt yoktur. Dahası I. Theodosius'un paganlarla ve batı coğrafyasıyla meşgul olması, kriz içinde geçen bir dönemde hükümdarlık yapması ve doğuya pek ihtimamda bulunmaması, onun bu inşaatı yaptırmış olabileceği düşüncesini uzaklaştırmaktadır. Köprüyü İmparator Hadrian'ın yaptırmış olması daha olasıdır. Zira onun Anadolu'da sık sık orduları bizzat teftiş ettiği, doğu seferlerinde bulunduğu ve Helen dönemini tekrar ihya etmek için imara önem verdiği göz önüne alındığında Taş Köprü Hadrian'ın marifeti gibi görünmektedir. Mesela Zeus Tapınağı'nın İmparator Hadrian tarafından tamamlanması, gözdesi Antinous'un boğulması üzerine imparatorluğun her yanına Antinous'un heykellerini yaptırması ve onun kadar kentleri ziyaret eden başka bir imparatorun bulunmaması, bu tahmini daha da kuvvetlendirmektedir (Freeman, 2003). "The North American Review"in 1862'de verdiği ifadeler şu şekildedir: "Sarus üzerine (Seyhan Nehri) gücü, genişliği, sağlam temeli ve zarif kemerleriyle bugün halen turistleri şaşırtan büyük köprüyü Hadrian yapmıştır." Ayrıca Auxentius'un mimarlık maharetini gösteren yapının ise bugün (1862'de) halen kalıntıları bulunan bir su kemeri olduğunu belirtir (TNAR, 1862: 330). Şu hâlde, Hadrian'ın yaptırdığı Taş Köprü ile Auxentius'un yaptığı su kemeri birbirine karıştırılmıştır.

Evliya Çelebi tarafından Şahmaran Kalesi olarak zikredilmiştir. Efsaneye göre bedeninin altı yılan ve üstü ise insan olan Şahmaran, âşık olduğu kız hamamda yıkanırken onu hamamın tepesinden izlediği sırada kayıp düşmüş ve üzerine büyük bir kaya koyularak öldürülmüştür. İnanışa göre bu kaya kaldırılırsa altından insanları helak edecek kadar çok ve kindar yılanlar çıkıp intikam alacaktır. Evliya Çelebi'nin Yılan Kale'ye Şahmaran Kalesi adını vermesindeki sebep ise bu efsanenin tesiriyle, fetihten sonra Müslüman askerleri bu kalede pek çok yılanın sokup öldürmesi ve bazı görgü tanıklarından kale içerisinde "boynuzlu ve ensesi tüylü yılan" gördüklerini dinlemesinden dolayıdır (Kahraman, 2011: 365).

Adana adının menşei ve tarihi kıymeti hakkında eski çağlar üzerinden verilen bilgiler şaşırtıcıdır. Bir efsaneye göre Adana, adını Cœlum ve Terra'nın oğlu Adanus'tan almıştır. Pompei'lerin hapishane kolonilerinden biri olduğu kaydedilen Adana, Roma İmparatorluğu devrinde "İkinci Triumvirate (Üçlü otorite) Savaşları" sırasında Cassius'un[6] ikamet yeri olmuştur (TNAR, 1862: 330). Adana adının Babil astrolojisinde gökyüzü tanrılarından olan "Adad" adından türemiş olduğu da düşünülmüştür. "Adad" adı, yaklaşık 70 tabletten oluşan "Enûma Anu Enlil (Yeryüzü ve Gökyüzü Tanrıları)" yazıtlarında sık sık geçmektedir.[7] Hitit levhalarında "Uru Adania" adına rastlanmış olsa da çok derin bir geçmişe sahip olan Adana'ya "Ta Adana, Adanos, Atana, Azana, Batana, Erdene, Edene" isimleri de verilmiştir (Çelik, 2006: 157). Bir başka varsayım ise Fenike, Suriye ve Yunanlıların tapındığı, bir yaban domuzu tarafından öldürülen tanrı Adonis'ten türediğine inanılan mitolojik görüştür. Fenikelilerin "Adon" dediği Adonis, Sâmilerdeki karşılığı Astarte olan Afrodit'e aşık olmuş ve bir domuz tarafından öldürüldükten sonra adına her yıl ritüeller düzenlenmiş mitolojik bir tanrıdır (Frazer, 1998: 302). Suriye halkı ve Yahudiler arasında Thammuz (Temmuz, Tâ-uz) olarak bilinen Adonis'ten başka, ayrıca Atina'da köpek gününde kutlanan Adonia festivaline de rastlıyoruz (Bonnefoy, 1992: 134). Bir başka mitolojik rivayet ise Bizanslı Etienne'nin naklettiği gök tanrısı Uranus'un Adanus ve Sarus adlı iki oğlunun Tarsus halkıyla yaptığı savaştan galibiyetle ayrıldıktan sonra "Adania" adlı şehrin kurulmasıdır (Halaçoğlu, 2000: 11).

Süleyman Şükrü Bey'in Adana adına dair tespiti şu şekildedir: "Şehrin zamân-ı câhiliyede aldığı "Batana" 'ünvânı ba'de'l-islâm "Adana"ya çevrilmiş idi. Vak'a-i ma'rûfe-i târihiyesi

[6] Roma İmparatorluğu'nun senatörlerinden biri olan Gaius Cassius Longinus, Brutus'un kız kardeşiyle evlenmiş ve Brutus ile birlikte Julius Sezar'a düzenlenen suikastin mimarlarındandır (Jones, 2006: 56-69).

[7] 45.tablette (fırtına tanrısı) Adad'ın pek çok özelliği yazmaktadır. Mesela, "eğer Adad fırtına çıkarır ya da deprem yaratırsa, yeryüzünde bir savaş patlak verir" (Gehlken, 2012: 65).

kable'l-vukû' beyan buyuran [Elif lâm mîm. Rumlara galip gelindi الم غُلِبَتِ الرُّومُ (Rum Suresi,1-2)] âyet-i kerîmesinden[8] me'hûz bu isim 'asr-ı âhirde ya'nî telgraf merkezinin güşâdından sonra 'Adana'ya çevrilmiştir" (Şükrü Bey, 1907: 86-7). Adana adının bir de "Danuna" adından türemiş olduğu görüşü vardır fakat "Danuna", Kilikya'da M.Ö. 8.yy'da kurulmuş bir krallığa işaret etmesinden daha fazlasını bünyesinde barındırmaktadır. Minoalılar'ın tapındığı bir tanrıça olmasının haricinde, Mısır ve Ege arasında gerçekleşen göç dalgaları ve savaşlar beraberinde kültür göçünü de getirmiş ve III.Ramses yazıtlarındaki Denyen/Danuna,Homer'in "Danaoi"si haline gelmiştir (Margalith, 1994: 123-4). Akad dilinde yazılmış Amarna Mektupları içerisinde "Danuna" adı geçiyor olsa da bu Kilikya'yı işaret etmeyip oğlu tarafından öldürülen Suriye Kralı'nı işaret etmektedir (Bachvarova, 2016: 317).

II. Konstantius tarafından yaptırılan Misis Köprüsü, kiliseden çevrilmiş olan Yağ Camii, Ramazanoğlu Halil Bey tarafından inşasına başlanan ve Selçuklu-Memluk-Osmanlı devrine ait mimari karakterleri barındıran Ulu Camii, 14.yy'da Saray Selamlığı olarak inşa edilen Ramazanoğlu Konağı, 17.yy Kurtkulağı Kervansarayı, 16.yy Kemeraltı Camii, Ortaçağdan kalma Ayas Kalesi, M.Ö. 9.yy'da yapılan Asur dönemine ait Anavarza Kalesi, bir deprem sonucu denizin altında kalan Magarsus şehri, tarihi Akören şehri, M.Ö. 1.yy'da parlak bir dönem geçiren ve Helenistik dönemden emareler taşıyan Antik Kilikya'nın liman kenti olan Ayas şehri ve Ayas'ın Kız Kalesi Adana'nın tarihi önemini gösteren eserlerin önde gelenlerindendir. Türkiye'nin en uzun saat kulesini de barındıran Adana'da "Büyük Saat"in inşası sırasında Ziya Paşa vali olarak vazife görüyordu. Tarihte ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşmasına imza koyan kadının, Komanalı Kraliçe Pudu-Hepa ve İmparator Neron zamanında Roma'da baştabip olan Roma'nın ve dünyanın en ünlü doktoru, şalgamı ilaç yapımında kullanan Materia Medica adlı tıp kitabının yazarı "Anavarzalı Doktor" Dioskorides eski çağlarda Adana'da yaşamış simalardır. Türk tarihinde ise Kanuni Sultan

[8] Süleyman Şükrü Bey, Rum Suresinin ilk üç ayetini (üçüncü ayeti tam olarak zikretmemiştir) işaret ederek şehrin adının Batana'dan Adana'ya döndürülmesinin sebebini izah etmiyor. Ayeti incelediğimizde ise ihtimal dâhilinde şu tahmini yürütebiliriz: Öncelikle ayetin tamamı, "Elif, lâm, mîm. Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar ve onlar yenilmelerinden sonra galip gelecekler" şeklindedir. "Rumların uğratıldıkları yenilgi", İran ile Bizans arasındaki savaşı işaret eden bir ayettir. M. 613'te İran ile Bizans arasında cereyan eden savaş, İran lehine neticelenmiştir. Süleyman Şükrü Bey ise ayetin "Elif, lâm, mîm. Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar" kısmını almıştır. Adana'nın gayrı Müslimlerin elinden alınarak yeni bir isimle anılmasını [belki Ramazanoğlu Beyliği ile mutlak hâkimiyeti işaret etmekte ve belki de M. 8.yy'da Misis ile Tarsus arasında Abbasi Halifesi Mehdi tarafından Ezene şehrinin kurulmasına işaret etmektedir (Yılmaz, 2010: 100).] bu ayete işarette bulunarak açıklaması, büyük ihtimal, hem tarihi hadisenin tekerrürüne gönderme yapmakta hem de ayette geçen فِي أَدْنَى الْأَرْضِ (fî edne'l-ardî) ifadesinde yer alan أَدْنَى (ednî) kelimesinin fonetiğine gönderme yapmaktadır.

Süleyman Han'ın İran Seferi sırasında Adana'da iki gün ikamet etmiş olduğu ve vahşi hayvanların çeşitliliğinden istifade ederek avlandığı bilinmektedir. IV. Murad Han Bağdat Seferi sırasında ordusuyla bugünkü Karaisalı hududlarında konaklamıştır. 1515 senesinde Yavuz Sultan Selim'in Adana yöresinde kaplan avladığı da tarihi bir kayıttır.[9]

Millî mücadele döneminde de büyük hizmetler veren Adana, Fransız ve Ermeni[10] zulümlerine maruz kalmış olsa da işgal güçlerini büyük cesaret ve kahramanlıklarla def etmeyi bilmiştir. Bugünkü modern Adana 2.183.167[11] insanın yaşadığı bir Akdeniz kentidir.

[9] Liste, Cezmi Yurtsever'in "Adana Tarihi" adlı çalışması ile TTK'nin "Türk Kültür Varlıkları Envanteri" adlı eserden derlenerek hazırlanmıştır.
[10] Bu hususta Mehmed Asaf Bey'in hatıratı önem arz etmektedir (Asaf, 1986).
[11] Veriler TÜİK'ten alınmıştır (TÜİK, 2013).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE TERİM OLARAK MEMORAT

Halk anlatı türleri arasında yakın zamanda yerini alan memorat[12] terimi, 1934 senesinde İsveçli halkbilimci Carl Wilhelm von Sydow tarafından "Kategorien der Prosa-Volksdichtung" adlı makalesinde önerilmiştir. Etimolojik olarak Latince aslı "memoratum"[13] olan ve "hatırlanan" manasına gelen memorat terimini, efsaneden ayrı olarak ele alan von Sydow (1977: 73), "insanların şahsi olarak tecrübe ettiği, bu tecrübelerin unutulmaz ve dikkate değer olarak düşündükleri ve bunları nasıl tecrübe ettiklerini tasarladıkları" anlatılar olarak ifade eder. Memoratları efsanelerden farklı olarak gören von Sydow (1948: 87), bu kategori altında "memoratlar, gelenek içerisine efsane olarak geçme ihtimali taşıyan şahsi olayların anlatmalarıdır" tanımını yapar. Memorat terimi ile beraber bir de fabulat terimini üreten von Sydow bu terim için ise:

> "sagn[14] kısa, tek bölümlük hikayelerdir, gerçek olaylar ve gözlemlerin ögeleri gerçeklik üzerine inşa edilir fakat gerçeklik arkaplanıyla birlikte insanların yaratıcı fantazileri tarafından dönüştürülürler. Bu tür efsaneleri fabulatlar olarak isimlendirmeyi öneriyorum." (von Sydow, 1977: 87).

demektedir.

"Efsanenin basit bir formu arasında gelişmeye yönelik bir ayrım teklif eden von Sydow, bunu, memorat (birinin kendi şahsi tecrübesini anlatması) ve daha cilalı şekli olan fabulat (şahsi tecrübeye dayalı olmakla beraber sözlü aktarımın yaratıcı gücü tarafından dönüştürülmüş anlatı) şeklinde sınıflandırmıştır" (Dégh, 1997: 490). von Sydow'un mucidi

[12] Türk halk edebiyatı alanına yeni girmekle beraber Türkçe karşılık almadan kullanılan memoratları G. Pehlivan (2009: 90) "inanç anısı" olarak Türkçeleştirmektedir.

[13] "Memorabilia", "memorabile" Latince kökenleriyle de malumdur. Hatırlanmaya değer olan şeyler, vakıalar olarak tercüme edilmektedir. Şahsi tecrübe anlatmaları ile ilgilenen André Jolles (1968: 200-17), bu tür için (1930'da yayınlanan" Einfache Formen: Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz [Basit Formlar: Efsane, Destan, Mit, Bilmece, Özdeyiş, Olay, Memorabile, Masal, Şaka]" adlı çalışmasında) "memorabile" terimini tercih etmiştir.

[14] "Halk inancının hem anlatı hem de anlatı olmayan ifadelerini kapsayan bir kavramdır" (Ellis, 1997: 192).

olduğu memorat terimi bu tarihten sonra halkbilimcileri meşgul etmiş, dahası, önerdiği bu terimler Alman ve İskandinav bilim adamları tarafından kabul görmekle birlikte Anglosakson dünyası tarafından ihmal edilmiştir (Bremmer, 1987: 27). Bu ihmalin temel sebebi ise 70'li yıllara kadar von Sydow'un söz konusu makalesinin tercüme edilmemesiydi (Sweterlitsch, 1996: 991). Fakat bu tarihlere değin tercüme edilmemesi, şahsi anlatmaların göz önüne alınmadığı anlamına gelmemesi açısından çok önemlidir çünkü memorat adı altında olmasa da yerli folklor ile ilgilenen Samuel Blixen (1867-1909), Juan Carlos Davalos (1925) ve Bernardo Canal Feijóo (1940) gibi isimler şahsi tecrübe anlatmalarını "caso" adı ile benimsemişlerdir (Graham, 1981: 13). Esasında "Caso", Portekiz ve İspanyol dillerinde "olay, hadise" anlamlarına gelmekte olup Joe Graham (1981: 40) yaptığı saha çalışmalarının neticesinde buna bağlı olarak "memorat" ve "şahsi tecrübe anlatmaları"nı jargona dahil olan etik terimlerden; "caso"yu ise halk tarafından kullanılan emik terimlerden olarak değerlendirmektedir.

Von Sydow'un öne sürdüğü memorat kavramı bugün yoğun bir şekilde "bireyin kendisi ve yahut kendisinden dinleyen tarafından anlatılan doğaüstü (supranormal) bir tecrübenin şahsi bir hikayesi" (Kvideland ve Sehmsdorf, 1999: 19) olarak tanımlanmaktadır. Otto Blehr (1967: 260) bu türden anlatmaları "halk inancı hikayesi" olarak adlandırmıştır. Üst başlık olarak "şahsi tecrübe anlatmaları (personal experience narratives/accounts/ stories)"[15] olarak da bilinen bu anlatı türü için Anne O'Connor (2005: 24) ise "müştereken düzenlenmiş bir inancı yansıtan bir bireyin ifadeleri olarak anlamak" gerektiğini savunur. Memoratın tanımı üzerinde pek çok halkbilimci ve araştırmacı durmuş olmasına rağmen görüş birliğinin tam anlamıyla olmadığını söyleyebiliriz. Bu hususta Juha Pentikäinen (1973: 217), modern terminolojinin karakteristik olarak eşanlamların çokluğu ya da genelleyici terimlerin örtüşmesinden teşekkül etmesi ve diğer yandan bu tanımlara bağlı olarak kullanım kurallarının sayısız olmasından dolayı memorat ya da efsaneyi kesin olarak aynı şekilde kullanan herhangi iki araştırmacıyı bulmanın zor olacağını ifade etmektedir.

Şahsa bağlı anlatı olması konusunda hem-fikir olan halkbilimciler, bu anlatının doğaüstü bir tecrübe mihverinde cereyan etmesi hususunda görüş ayrılığına düşseler de Lauri Honko'nun memoratları halk inancı çalışmaları için birincil kaynak gösterdiği makalesinden sonra pek çok halkbilimci memoratı tanımlarken doğaüstü bir konunun dahil olması gerektiği

[15] Sandra K. D. Stahl (1989: 19) şahsi anlatmayı seküler olarak görerek (personal narrative) doğaüstü ya da psişik anlatma olarak gördüğü memorattan ayrı tutmaktadır.

görüşünü savunmaktadır. Gillian Bennett (1985: 251) ise memorat ve şahsi tecrübe hikayelerini (personal experience stories) birbirinden ayrı tutarak[16] değindiği doktora tezinde bu ikisinin, yani memorat ile şahsi tecrübe hikayelerinin ayrımının çok açık olmadığını ifade eder. Von Sydow efsane ile memoratın geleneksellik ve karakteristik olarak birbirine uyuşmadığını (Sweterlitsch, 1996: 990), memoratların bir efsane formu olmadığını çünkü geleneksellikten ve efsanelerin sahip olduğu şiirsel[17] özelliklerinden mahrum olduklarını savunmuştur (Lee, 2009: 407). Fakat daha sonra *"folkloristler doğaüstü tecrübeyi araştırmaya başladıklarında bunların içinde geleneksel materyal bulmayı ummuyorlardı"* (Rosenberg, 1991: 261) ve her edinilen memoratta gelenek ve inanca dair materyalleri bulduklarında bu malzemeleri başta folkloristler halk inancı çalışmalarında olmak üzere, din araştırmacıları, antropologlar, sosyologlar, bağımsız araştırmacılar ve ruh bilimciler kendi şubelerinin hududlarınca çalışmalarında kullanmışlardır.

Martti Haavio, gelenek ile memorat arasındaki bağa vurgu yaparak von Sydow'dan tamamen farklı bir bakış açısında yer alır. Otto Blehr, popüler gelenekler üzerine yazdığı makalesinde dini söylemleri "halk inancı söylemleri" (folketroutsagn) olarak belirtmiştir. Ayrıca Otto Blehr'in halk inancı anlayışı "büyü, kehanetler ve doğaüstü varlıklarla alakalı kavramlar herhangi bir dini sistemin dışındadır" şeklinde tezahür etmiştir. (Hultkrantz, 1968: 72) Şu ifadeler bu bağlamda dikkat çekicidir: *"Memoratlar geleneksel olarak düşünülebilir, şöyle ki, ifadenin tezahür eden somut formu hâlihazırda sosyal bir üretimdir; bir olayı gözlemleyen bir şahıs tüm görüyü, ya da en azından onun elementlerini ortak sosyal kaynaklardan gelenek yoluyla edinmiş olmalıdır"* (Olson & Adonyeva 2012: 257). Benzer şekilde, konuyla ilgilenen antropologların perspektifinden bakıldığında ise memoratların geleneksel inançlarla aşılanmış zihinsel bir yapı tarafından algılanan ve yapılandırılan tecrübeler olduğu da ifadelendirilebilir (Barnouw, 1977: 226). Memoratlar dini anlatmalar, inanç anlatmaları gibi halkın kutsalına bağlı hikayeler ve söylemler olarak ele alındığında "din, kültür ve gelenek" arasındaki ayrılmaz bağları da değerlendirmek zaruri olarak ortaya çıkmaktadır.

[16] Bennett'a göre memorat, anlatıcının başkasının veya kendi başına gelen, tanıklık ettiği bir olayın anlatmasına birinci elden; şahsi tecrübe hikâyeleri (personal experience stories) ise ikinci elden anlatmalar olarak birbirinden ayrılmaktadır. Bundan başka, aynı çalışmasında Bennett, şahsi efsaneleri de memoratlardan ayırarak şahsi efsaneleri (personal legends) *"bir duruma görgü tanığı veya aktör olan/olmayan başka bir şahıstan dolaylı olarak elde edilen bilginin anlatıcı kişi tarafından üçüncü şahısta anlatılan hikâyeleridir"* şeklinde tanımlamaktadır (Bennett, 1985: 253).

[17] Von Sydow'un tanımına göre memoratın şiirsel özelliklere sahip olmaması hakkındaki Linda Dégh'in kritiği için bakınız: Dégh; 2001: 69-70.

1. Tarihsel Süreç

Şahsi tecrübe anlatmaları belirli amaçlar ve kapsamlar doğrultusunda 1900'lü yıllardan evvel yarı-profesyonel ya da amatör kişilerce Kızılderililer esas alınarak "yeni dünya" mihverinde daha çok "Beyaz Adam-Kızılderili" farkları üzerine hedeflenilerek derlenmeye başlanmıştır (Walker, 1995: 30). Yeni bir dünya keşfetmiş, Avrupa'nın karmaşasından uzaklarda ve yine Avrupa'nın fikrî cereyanının etkisi altında kalan Batı toplumu için, bu yeni dünyada karşılaştığı "ilkel vahşinin" kendi ağzından kendi hayatına -ve dolayısıyla kendi toplumuna- dair aktardığı tecrübeler kolektif şuuru ve felsefeyi göstermesi bakımından önem arz etmekteydi. Gerçekten de ön-rönesans, İtalya rönesansı, reform hareketleri ve Aydınlanma çağı Avrupalının üzerinde ciddi bir psikodinamik meydana getirmişti. 1789 Fransız İhtilali ve 18.yy Sanayi Devrimi ile birlikte daha seküler bir düzen öngörüldüğü düşünülse de Avrupa ülkelerinde hem dinin devlet üzerinde hem de devletin din üzerindeki rolü net çizgilerle sınırlandırılmış değildi.

Şahsi anlatmaların derlenmesinde esas teşkil etmesi bakımından çok mühim olan bu sosyolojik hareketin bizi esas ilgilendiren kısmı Amerika'da görülen reaksiyonlardır. Dindarlık ile sekülerleşme bu coğrafyaya taşınan iki zıt unsur ve çabalama sebepleriyken (ki zamanla sekülerliğin tetiklemesiyle laiklik, ve Evanjelik'lerin uğraşlarıyla fundamentalizm çatışması olarak tekrar şekillenecektir) bununla beraber Marshall Berman (2013: 17)'ın "katı olan herşeyi buharlaştırıyor" dediği modernite ve 1980'lerde estetik ve edebiyat sahalarının tartışması olacak olan post-modernite, aydın sınıfını halkın nasıl şekil alması gerektiği üzerinde düşündüren ve ayrıştıran temel fikrî etkenlerdi. Gerçekten de siyasi ve harbî mücadelelere ev sahipliği yapan bu yeni iklimde 1776 senesinin temmuzunda ilan edilen "Bağımsızlık Bildirgesi"nden 1787 senesinin eylülünde ilan edilen anayasasına kadar din tesirini her yönden gösteren -Avrupa'ya kıyasla daha tesirli- dini temel alan yeni bir devlet kurulmuştu.

Bu dini ve başka ideolojik reaksiyonlar, insanları öğrenmek gayesi güttü ve toplum bir yandan incelenip öğrenilirken diğer yandan şahıslar üzerinde yoğunlaşıldı. İlk başlardaki gayenin üç motivasyon üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz ki bunlardan ilki son engizisyon kurbanını 1826'da vererek (Law, 2011: 23) engizisyondan bunalan ve yeni dindarlık modeliyle Avrupa'dan daha dindar bir toplum düşüncesini Amerika'da inşa etmek isteyen Avrupalının (Sezen, 2015: 20) misyonerlik duygularıdır. Yerli halkı Hristiyanlaştırmak gayesiyle devam ettirilen önemli adımlardan olan bu misyonerlik faaliyetinin icra edilen

yaklaşımlarından birisi de şahsi görüşmeler yoluyla ilkel yerliyi dinlemek ve buna göre dini telkinlerde bulunmaktı. İkinci motivasyon, Kızılderiliye duyulan duygusal ilgiye dayalıdır ve son motivasyonu ise Kızılderili ve onların destekçisi/takipçisi kimselerin savaş ve siyaset hareketlerinin anlaşılması ve buna bağlı olarak da kimi siyasi nedenlerle yerli halkı haklı çıkarmak olarak gösterebiliriz (Kluckhohn, 1945: 83).

Şahsi tecrübe hikayeleri erken döneme değin bu örneğe benzer şekilde eserlerde yer almış, ancak 19. yüzyılda antropoloji ve folklor sahalarının henüz şahsi tecrübe hikayeleri alanına dahil olmaması ile birlikte belirli amaçlarla özel ilgi alanına girerek derlenmeye başlanmıştır. Toplumun hatıra mekanizması ve eğitim usulü de düşünüldüğünde, bu türden anlatmaların istisnasız her coğrafyada süregeldiği muhakkaktır. Nihayetinde şahsi tecrübe hikayeleri muayyen zaman ve icracıya ihtiyaç duymaksızın her birey tarafından herhangi bir birey ya da topluluğa aktarılan, kendine mahsus, belirli bir yeri bulunmayan anlatmalardır. Fakat ifade edildiği üzere şahsi tecrübe anlatmaları bir derleme ve çalışma hareketi olarak 19. yüzyılda Anglo-sakson dünyasınca söz konusu sebepler neticesinde başlamıştır (Dégh, 2001: 40-3).

1900'lü yıllara yani 20. yüzyıla gelindiğinde önemli Kızılderili şahsiyetler hakkında biyografiler daha popüler bir şekilde yayınlanmaya başlamıştı. Şahsi tecrübe anlatıları tür sınıflandırması endişesine düşmemelerinden dolayı antropologlar tarafından derlenmeye ve bu derlemeler üzerinde çalışılmaya başlandı çünkü bu veriler kendi bilimsel çalışmaları için yeni ufuklar açmaktaydı. Kültür ve din araştırmalarında şahsi anlatmaların yeri antropoloji tarafından sıkı bir şekilde değerlendiriliyordu. Buna tam bir tezat teşkil edecek manada, halkbilimciler tür sınıflandırması endişesi içerisinde uzun süre şahsi anlatmaları ihmal etmişlerdi. Onlar daha çok mit, masal ve efsane gibi klasik formlar üzerine yoğunlaşarak bunları toplamaya çalışıyorlardı ve buna bağlı olarak da şahsi anlatmaları yayınlamaya değer olarak görmüyorlardı (Walker, 1995: 36). Bu sebeplerden dolayı Honko (1964: 18), memoratlar için 1964 senesinde "ihmal edilmiş geleneksel bir tür"[18] ifadesini kullanmıştır.

19. yy sonları ve 20. yy başlarında antropologlar daha önceki sistemlerini ve görüşlerini daha genişletmiş olarak şahsi metinleri derlemeye ve üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Daha önce şahsi mülakatlar yoluyla etnografik veriler üzerinde yoğunlaşan bu bilim, bu sefer hayat

[18] O seneler dâhilinde memoratların ihmal edilmiş olması söz konusu olsa da özellikle Avrupa'da memoratlar üzerine yapılan çalışmalar göz önüne alındığında günümüzde böyle bir ihmali söylemek doğru olmayacaktır. Bu görüşün açıklaması olarak Linda Dégh (2001: 59), halkbilimcilerin ilgi sahalarını şehir ve endüstriyel alanlara doğru genişletmesini öne sürer.

hikayelerini ve diğer başka şahsi metinleri derleyerek kültürel dokuyu tam anlamıyla daha iyi veri ve berraklıkla elde edebilmeyi keşfetti. Yine bu dönem içerisinde psikoloji bilimi de şahıs bağlamında sosyal dokuya önem vermiş ve "sosyal hayatın dinamiklerini ancak kültür içerisinde yaşayan bireyin reaksiyonlarını esas alarak öğrenilebileceklerini" (Boas, 1940: 268) öne sürmüşlerdir. 1944-45'lerde kültür ve birey arasındaki bağın ne derece sıkı olduğu gözler önüne serilerek şahsi dökümanlar antropoloji için daha kıymetli hale geldi (Walker, 1995: 30-6).

Memoratlar, antropologların ilgi alanına halkbilimcilerden daha önce girmiş ve kültür ile olan bağıntısı üzerinde durulmuştur. Nasıl ki L. Honko memoratları halk inançları için birincil kaynak gösteriyor ve P. Mullen birer kanıt sunduğunu işaret ediyorsa aynı dikkat ve ölçüde -belki daha da fazla- antropologlar memoratları kültür içerisindeki değeri bakımından kıymet göstermişlerdir.[19] M. Danesi (2008: 3), kültür tanımına memoratı hafıza şablonu olarak kabul ederek daha farklı yaklaşmıştır. Ona göre kültür, "insanların belirli bir grubunun, kendi tarihlerinde yaptıkları ve geliştirmek amacıyla devam ettirdikleri eserlerin memoratlarıdır."

Halkbilimi sahasında ise anlatıcıya verilen dikkat, şahsi verileri analiz etme yolunu açtıysa da şahsi verilerin kendi başlarına bir fenomen olarak çalışılması yavaş olmuştur (Kirshenblatt-Gimblett, 1989: 132). Linda Dégh ise şahsi tecrübe anlatmalarına gösterilen alakanın 20. ve 21. yüzyıllarda Albert Wesselski ve von Sydow ile birlikte başladığını belirtmekle birlikte türün teorisyenleri olarak da Andre Jolles ve Walter A. Berendsohn isimlerini belirtir (Walker, 1995: 36). Bu tarihten ve özellikle de savaş hatıraları bağlamında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şahsi anlatmalar halkbilimi alanında kıymet görmeye başlamıştır. Akabinde Sydow'cu ekol efsane ve memoratlar üzerinde durmakla halkbilimi sahasında, başka halkbilimcilerin eleştirilerine de maruz kalmışlardır[20] ve bu da özelde memoratların daha çok irdelenmesine vesile olarak araştırılma ve çalışılma seviyesini yükseltmiştir.

[19] Antropoloji alanında memorat çalışmaları için bkz: Gardner; 1966, Kluckhohn; 1945.

[20] Çalışmamız içerisinde bu ekolün eleştirildiği zaman zaman tekrarlanacaktır. Bu eleştirilerin en büyük sebebi, halk bilimi çalışmalarında Almanya'nın deyim yerindeyse "kavram fabrikası" olmasında yatar. Bilhassa 18.yy'da Herder'in atılımları ve çalışmalarıyla halk kültürü üzerindeki düşünce yapısı daha farklı şekil alıyordu. Bu bakımdan ortaya atılan kavramlar içerisindeki yeni fikirleri barındırıyordu (Burke, 1996: 17-9). Dolayısıyla Alman teorileri dönemin karmaşası içerisinde Avrupa'da ve daha sonra Amerika'da tedbirli bir şekilde karşılanmaya başlandı. İşte Sydow ekolü de bu üretimi devam ettiren topluluğun en güçlü temsilcisiydi ve eleştirilerin temelinde yatan temel nedenlerden biri buydu.

1960'lı yıllarda ise linguistik çalışmaları kapsamında şahsi anlatmalar, dilin en doğal özelliklerini sunacağı düşüncesiyle derlenmeye başlanmıştır. Diğer anlatım türleri özel ya da belirli bir icracı ya da icra ortamına ihtiyaç duyması ve anlatıcının dinleyici özelliklerini dikkate alıp anlatı boyunca doğallığı tam manasıyla veremeyerek yapaylığın bir derece devreye girmesi ihtimali bakımından ağız çalışmalarında en kararlı ve isabetli yorumlar için şahsi anlatmalar daha samimi ve doğal olarak görülmüştür (Labov, 2011: 546).

Memoratların ihmal edilmesindeki bir başka önemli nokta, barındırdıkları doğaüstü ve batıl olduğuna kanaat getirilen inançlardır. Batı dünyasının son yüzyıllarda verdiği mücadeleler 16. asra kadar yönetimsel, dinsel ve toplumsal dairede kendilerini gördükleri mevkie bir başkaldırının tezahürü şeklinde yorumlanmaktadır. Özellikle Rönesans ile Fransız Devrimi arasındaki zaman dilimi Batı dünyasını derinden etkilemiştir ki bu zaman dilimini P. Hazard (1973: X) "düşünce tarihinde ondan daha önemli bir safhaya rastlanamaz" şeklinde göstererek "ilahî müeyyidesi olmayan bir siyasi sistem, esrarsız bir din, dogmasız bir ahlak kurmak" (Hazard, 1973: IX) düşüncesinin, bu zaman diliminin hâkim yargısı olduğunu ifadelendirir. "Esrarsız bir din" ifadesinden de anlaşılacağı üzere dinin mistik boyutu bu dönem fikriyat mahsüllerince daha rasyonel hale getirilmeye çalışılmış ve bununla beraber doğaüstü ve bâtıla yönelik tutum ve davranışlar elit zümrenin dışladığı görgüler haline gelmiştir. Öyle ki rüyalar bile modern aydınlanma öncesinde ruhun kendisini ifade ettiği en anlamlı anlatım biçimiyken "realist" zümre tarafından rüyaların, saçma ve itibar edilmemesi gereken bir mevkiye doğru sınırları çizilmiştir (Fromm, 1992: 18-9).

Dini hayat daha rasyonel bir surete büründürülerek humanizme, yani Tanrı-merkezcilikten insan-merkezciliğe döndürülür. Yalnız elit zümrenin değil, bu zümrenin tesiri altında kalan din görevlileri de bu akıma ayak uydururlar. Yani bir yandan da dini hayat din görevlileri marifetiyle büyük bir değişime uğramaktadır (El-Attas, 2002: 35-8). Lewis Mumford (2007: 458-9) bu devreyi şu şekilde özetler: *"Protestanlar vaaz kürsüsünü ele geçirdiler ve vaizin yüzünü gölgeleyecek resim ve imgelere, ısrarcı sesini bastıracak zengin ve gösterişli ayinlere yer vermeyen yeni kiliselerinin özü haline getirdiler…Papaların, saray mensuplarının, işadamlarının dünyevi yüzleri önce Kutsal İmge'nin etrafını sardı, sonunda onu yerinden etti."* Bu yönüyle de bilim içerisinde dinî telkine ve inanca iten doğaüstü ve batıl inançlara şiddetle karşı çıkılmıştı. Fransa'da bu hareket neredeyse zirveye çıkmış ve İngiltede 'İngiliz Reformasyonu' ile Katolik Mistisizm doğal bilimlerden kabul edilmemiştir (Grydehøj,

2006). Friedrich Nietzsche'nin 1882'de yayımlanan "Şen Bilim" adlı eserindeki "Tanrı öldü" iddiası da bu hareketlere yönelik bir eleştiridir.[21]

Buraya kadar ifade edilen şahsi tecrübe anlatmalarının bu hareket noktası elbette bir bilimsel hareket bütününün başlangıcını ifade eder. Aksi takdirde bundan önceki tüm zaman dilimlerinde şahıslardan edinilen hayat hikayelerini, olaylar ya da durumların hikayelerini "kendi zamanları içerisinde değerlendirmek" gerekçesiyle dışarıda bırakma girişiminde bulunulabilir (bkz. 2.3. Zaman Sorunu). Bunlara örnek teşkil edebilecek kaynakların başında seyyahların, tüccarların, askerlerin, devlet görevlilerinin seyahat notları arasına serpilmiş olan şahıslardan dinlenilen hadiseleri sayabiliriz. Memoratla bağlantılı olması şu özellikleri sebebiyledir ki şahısların gerçek ve olayların bir inanç barıdırıyor olması ve geçmişteki inançlarla günümüz arasındaki değişimi, dönüşümü karşılaştırmalı olarak inceleme imkanı veriyor olmasıdır. Mesela "Kitabu'l-Ahbâr el-Buldân"da zikredilen bir hadiseyi buraya nakletmek konuyu aydınlatması ve örneklendirmesi açısından önem arz etmektedir. Oğuz Türklerinin hükümdarı Yabgu oğlu Belkık, Horasan valiliği yapmış olan el-Badğîsî'nin "yada taşı" hakkında soru sorması üzerine bu durumu onaylar. Önce atalarından kendisine ulaşan "yada taşları" hakkında bir yerin efsanesini anlatır. Sonra ise bu yere dedesinin de gittiğini belirterek bu anlatıyı şu şekilde aktarır:

> "Dedem bahsedilen yere gitmiş, olayı anlattıkları gibi bulmuş. O şöyle demiş: "Güneş doğmaya başlayınca hayvanlar bu taştan birer tane ağızlarına aldılar. Başlarını semaya kaldırdılar. Bulutlar onları gölgelendirdi." Belkık devamla: "Atam ve arkadaşları kovalamak için hayvanlara hamle etmişler. Oklar onlara ulaşıncaya (veya yorunlunca) hayvanlar taşları ağızlarından atmışlar. Dedem taşı tanımak için arkadaşlarına toplanmalarını emretmiş. Onlar da toplayıp taşları getirmişler. O ve arkadaşları bu kırda bu taşı arayıp toplamışlar. İncelemişler. Güneş tarafına tutmuşlar. Bulutlar onları gölgelendirmiş. Güneşin yakmasından kurtulmuşlar. Sonra, bu taşlardan toplayabildikleri kadar toplayıp ülkelerine götürmüşler"[22] (Şeşen, 2013: 56-8).

[21]"Tanrı öldü! Tanrıdan geriye ölü kaldı! Ve onu biz öldürdük! Kendimizi nasıl avutabiliriz, biz ki tüm katillerin katilleri! Dünyânın şimdiye kadar sahip olduğu en kutsal ve en güçlü şeyi, bıçaklarımızın altında kan kaybından öldü: bu kanı üzerimizden kim silecek? Bizi hangi su ile temizleyecek?" (Nietzsche, 2003: 120).

[22] Antik çağlarda Mısır, Sümer, Akad, Babil, Hurri, Frigler, Yunan, Roma, Kelt dinlerinde taşlara olan inançlar tespit edilmiştir. Türklerde de taşlara olan inancın varlığı bilinmekle beraber tabiidir ki taşlara olan inanç yalnızca yağmur yağdırmasıyla sınırlı değildir ve bu anlatmada geçen taşlar, Türkler arasında "Yada Taşı" adıyla bilinmektedir. Ayrıca Ravzatu's-Safâ adlı eserde bu taş hakkında Hz. Nuh'un gemisi Cudi'ye oturduktan sonra oğlu Yafes'e bu taşı vererek doğuya yolladığı bilgisi kayıtlıdır (Tanyu, 1968). Taşların diğer tüm nesnelerin arasındaki seçkin mevkii yalnızca İslamiyet'ten evvel Türk zümreleri arasında müşahede edilmemiş, İslam dini içerisinde de taşlar bazı hususlarda vurgulanmıştır. "Taşlar arasında Allah korkusundan yuvarlananlar vardır" (Bakara, 74) ayetinde görüldüğü gibi, taşın İslamiyet içerisindeki mevkii şu örneklerle de gösterilebilir: Cennetten gelen Haceru'l-Esved, Hz. Peygamber'e günlerce selam veren Hacer-i Mütekellim, Ebu Cehil'in avucundaki taşların kelime-i tevhid getirmesi misallerin yalnızca bir kaçıdır.

Metinde belirtildiği şekliyle Horasan valisi olan el-Badğîsî'nin Belkık'tan dinlediği ve aktardığı şahsi bir tecrübenin anlatması gibi daha pek çok buna benzer anlatmayı seyyahların, tüccarların vs. eserlerinde bulmak mümkündür. Türklerdeki taşa olan bu eski inancı karşılaştırmalı olarak inceleme imkanını Naki Tezel sunmaktadır. "Ankara'nın Bayındır Köyünde Yağmur Duası" başlıklı makalesinde geçen şahit olduğu bir tecrübe, hala günümüz Türkiye'sinde taşlar vasıtasıyla yağmur yağdırıldığı inancının olduğunu göstermektedir (Tanyu, 1968: 101). Bu bakımdan eski kaynaklardaki doğaüstü şahsi tecrübe anlatıları halk inançlarının izini sürmek bakımından büyük faydalar sağlamaktadır. Mesela özellikle Evliya Çelebi'nin meşhur Seyahatnamesi genelde bir inancı desteklemek maksadıyla (Yavuz, 2012: 180) bu türden şahsi tecrübe hikayelerine[23] ve efsanelere değinmiştir.

Şurayı vurgulamak gerekir ki, şahsi tecrübe anlatmaları modern bilimin sahasına girmeden önce de söz konusu eserlerde varlığını korumaktaydı fakat folklor ve antropoloji çalışmaları 19. yüzyılda kendisini gösterdiği sırada bizim bugün memorat olarak değerlendirdiğimiz anlatmalar üzerinde çalışmaların yapıldığını, bugünkü memorata eş değer olan Rus köylülerinden derlenen "bylickha" anlatı türü ile yüzyılın geç dönemlerinde Brittany'de araştırmalarını sürdüren halkbilimcilerin yayınladıkları eserlerde "kehanet" için kullanılan ve "aradaki işaret" anlamına gelen yerel bir Breton terimi olan "intersigne" anlatılarını da örnek olarak gösterebiliriz (Badone, 2004: 65). Dahası, Reimund Kvideland (1990: 64-5) eski eserleri, yazmaları, biyografi ve otobiyografi metinlerini memoratların kaynaklarından saymaktadır. Bu bakımdan, ona göre, özellikle dini literatür memoratlar bakımından zengindir. Fakat memoratların kavramsal çerçevesi halkbilimciler tarafından sınırları belirlenemediği ve uzlaşmanın henüz gerçekleşmediği gerçeğini göz önüne aldığımızda memoratların çağdaş anlatılar olup olmadığı bu görüşe göre belirsiz kalmaktadır.

2. Memorat Teriminin İçerik ve Kapsamına Dair

Halk hikayesi, efsane, mit gibi başlıca anlatı türlerinin tanımları tanınmış ve herkesçe bilinirken; memorat ve şahsi tecrübe hikayelerinin tanımları evrensel anlamda çok daha az kabul edilmiştir (Bennett, 1985: 247). Memoratın ne olduğu, neyi kapsadığı, neyi dışarda bıraktığı gibi temel meseleler halkbilimciler arasında hala ihtilaflı durumunu korumaktadır.

[23] Seyahatnâme'nin üçüncü cildinde "Sergüzeşt-i Hakîr Evliyâ" başlığı altında Evliya Çelebi, ziyaret ettiği bir köyde karşılaştığı cadılardan ve başka maceralardan söz etmektedir. Memoratın hususi özelliklerini taşıması ve doğrudan bir inancı desteklemesi bakımından mühimdir (Seyahatnâme c.3/2, 1999 :484-6).

Memorat kavramının kapsamı konusundaki ayrılıklar, memoratların "doğaüstü"nü içerip içermemesindeki zorunluluk, kurgu (fiction) ve gerçekliğin (fact) ayrımı, anlatının şahıs zinciri ve bundan başka kategorizasyon tartışmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Derlenen memorat metinlerinin yapı itibariyle barındırdığı bu temel unsurların olması nedeniyle bu başlık, memoratın söz konusu unsurlarını araştırmacıların ifadelerinden yola çıkarak çeşitli görüşleri barındıracaktır.

2.1.Doğaüstü

Memorat terimin araştırmacılarca ihtilafa düşüldüğü başlıca hususlardan birisi "doğaüstü" sorunudur. Bu bağlamda ilk ele alınması gereken "doğaüstü" zorunluluğudur çünkü Carl Wilhelm von Sydow terimin kendi tarafından ilk defa tanıtımını yaptığı makalesinde memoratı "doğaüstü" gerekliliği ile sınırlamamıştır (Brantly ve DuBois, 2009: 167). Bugün karışık bir biçimde halkbilimciler, memoratların doğaüstü ile ilişkisi hususunu yaptıkları tanımlara taşımışlardır. Bu bağlamda memoratların doğaüstü ile tamamen zorunlu bir ilişki içerisinde olması gerektiği görüşüne sahip olan araştırmacıların tanımlarını aktarmakta fayda vardır. Zira terimi folklor sözlüğüne kazandırmış olan von Sydow'un getirmediği bir sınırlamanın, nasıl ve ne şekilde memoratı doğaüstü ile zorunlu bir birliktelik haline getirdiğini anlamak açısından mühim bir yer teşkil etmektedir.[24]

A Dictionary of English Folklore'da memorat, "geleneksel inançlar açısından yorumlanmış paranormal bir tecrübe veya doğaüstü bir varlıkla karşılaşılan olayın konuşmacı tarafından anlatılması" (Simpson ve Roud, 2000: 233) şeklinde tanımlanır. Reidar Thoralf Christiansen ise memoratların doğaüstü dokusunu merkeze almış ve

> "İnsanların, perileri ya da onların sürülerini ve yahut onların evlerini ziyaret ettiklerini gördükleri hikayeler her yerde anlatılır. Bazı durumlardaki benzerlik, motifin kendisine bağlıdır. Bu hikayeler için von Sydow tarafından önerilen terimi kullanabiliriz: memoratlar; Şahsa, mekana daima bağlı ve birinci ya da ikinci elden olan aktüel tecrübelerin anlatmasıdır. Göçmen hikaye tipi -fabulatlar, yine von Sydow'un kullandığı bir terimdir, lokalize edilebilir fakat hikaye, doğrudan kişisel dokunuşa sahip değildir ve bunun yerine kesin bir düzen izlemektedir" (Christiansen, 1958: 5).

şeklinde izahatta bulunarak şüpheye yer bırakmayacak surette memorat ile doğaüstü yapıyı özdeşleştirmiştir.

[24] Juha Pentikäinen (1973: 217) bu bağlamda *"Eğer bir kimse görüş ayrılıklarının sebeplerini arayacak olursa, sürpriz bir şekilde, en çarpıcı izahı von Sydow'un terminolojinin araştırmacılar tarafından çeşitli yollarla yorumlanmasında bulacaktır."* ifadelerini kullanmıştır.

Yukarıda vurgulandığı üzere von Sydow memoratları bireylerin sahip oldukları şahsi tecrübelerin hikayesi olarak tanımlasa da Jan Bremmer bu terimin kullanışlı fakat çok dar kapsamlı olduğunu ifade ederek, bir delil teşkil etmesi bakımından Lauri Honko'nun "Memorates and Study of Folk Beliefs (Memoratlar ve Halk İnançları Çalışması)" adlı makalesini işaret eder ve memorat için yapılacak en iyi tanımı "doğaüstü bir tecrübenin anlatıcının kendisi veya onun tanıdıklarından birinin anlatması" olarak belirtmektedir (Bremmer, 1987: 28).

Memoratları halk inancı çalışmalarında birincil ve kıymetli bir kaynak olarak gören Lauri Honko, Anna Birgitta Rooth ile yaptığı bir mülakatta kendisine, memoratın tanımını "doğaüstü bir tecrübenin detaylı bir anlatması" olarak kabul edip etmeyeceği sorusunu yönelttiğinde A. B. Rooth, Honko'ya, "eğer birisi bu terimi doğaüstü tecrübe ile sınırlandırmaya karar verecekse, von Sydow'un hiçbir doğaüstü gereklilik olmaksızın terimi icat ettiğinde, O'nun aklından ne geçtiğini bilmeli" şeklinde cevap verir. Bu cevaptan sonra L. Honko Sydow'cu kavramı anladığını fakat değişikliğe ihtiyacı olduğu yorumunu yaparak Alman ekolünün memoratların daima efsaneleri asimile ettiği görüşüne eğilimi olduğunu[25] fakat bunun yerinde bir tutum olmadığını ve böylece bu türden anlatıların farklı tipleri arasında bir ayrım yapılabileceğini belirterek verdiği örnek şemada[26] memoratları "doğaüstü" doğrultuda nitelendirir (Hultkrantz, 1979: 82). Fakat Sydow'cu ekol hakkında göz önüne alınması gereken şey, şahsi anlatma olarak memoratı doğaüstü ile sınırlandıran kişinin, yine bu ekolün güçlü isimlerinden ve von Sydow'un öğrencilerinden olan Gunnar Granberg olduğudur (Kvideland ve Sehmsdorf, 1999: 32).

Çalışmalarını hayalet, UFO vb. doğaüstü varlıklar hakkındaki şahsi tecrübe hikâyeleri üzerine sürdüren John Robert Colombo ise hayalet hikâyelerinden (ve dolayısıyla "doğaüstü"nden)[27] yola çıkarak bunların birer memorat olduklarını, insanların hayal dünyalarının eseri olmayıp "gerçek" olarak anlatılan tecrübî ürünler olduğunu (Colombo 1995: 8) ifade ederek bu hikâyeleri iki ayrı türde ele almaktadır: Masal ve hikâye. Colombo (1996: 18) birinci tip olarak gösterdiği memoratın masal tipini daima üçüncü şahısta "falan bunu gördü, falan şunu hissetmiş." nev'inden anlatılan ve hayal gücü vasıtasıyla "insanın

[25] Kvideland ve Sehmsdorf (1999:20) "Memoratlar ve efsaneler doğaüstü tecrübeye karşı iki farklı tutumun ifadesidir ve bir türden başka bir türe evrimi belgeleyecek deneysel bir kanıt yoktur" görüşünü ileri sürer.

[26] Memoratlar (doğaüstü doğrultusunda), kronikler (tarihsel doğrultuda), jokulatlar (mizahi doğrultuda) vb.

[27] John Robert Colombo (1996: 19), doğaüstü (supernatural) ile paranormal arasında ayrım yaparak bu iki kavramı şöyle izah eder: *"Doğaüstü (supernatural) hadiseler mucizelerdir ve bundan dolayı her sebebin ötesindedir, asla anlaşılamazlar fakat paranormal hadiseler, doğal dünya ve insan tabiatının işleyişi hakkında daha fazla malumat sahibi olduğumuz bir gün açıklanabilecek olaylar ya da tecrübelerdir."*

kökleşmiş ihtiyacını karşılayan", "geçmişi yeniden tecrübe etmeyi teşvik eden" ve böylece "mevcut yaşamı zenginleştiren" gerçeklik olgusunu yitirmiş hikâyeler olarak tanımlar. İkinci tipi ise birinci şahısta, doğaüstü bir tecrübenin doğrudan anlatması olan gerçek hikâye olarak gösterir. Böylece birinci tip ile ikinci tip arasında anlatının inanç etkisini yitirmediği fakat ikinci tipin birinci tipe göre daima gerçeklik dokusuna sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Bir diğer eserinde ise memoratları folkloristlerin sıra dışı/sıradan olan tüm olayların anlatması için kullandıklarını belirttikten sonra doğaüstü mihverinde ve anlatıyı birinci şahısta olması gerekliliği ile sınırlayarak bir memorat tanımı girişiminde bulunmuştur:

> "Bir memorat anormal (anomalous) bir olay ya da tecrübenin tamamen gerçek bir anlatması olarak tanımlanabilir, köken itibariyle sözlü, anlatma formunda, birinci şahısta ifadelendirilmiş, olayı başından geçiren kişi yoluyla sempatik[aynı fikir/duygu/düşünceleri taşıyan] insanlarla ilişkili, özellikle acayip, tuhaf, alışılmamış ve alışılagelmiş, sıradan ögeleri içermesi ile anlamlı ve önemli hale gelmiş ve ortak duyulara ve bilime zıt bir olayın gerçekleşmesinin ifadesi ile sonuçlandırılır" (Colombo 1992: 12).

Bugün genel itibariyle memoratların doğaüstü içeriğe sahip olması folkloristler tarafından ekseriya kabul görmüştür. Ayrıca ciddi halk bilimi çalışmaları yürütülmüş ve yürütülmekte olan Rusya'da, folklor çalışmalarında isim yapmış olan Vladimir Yakovlevich Propp (2012: 24), memoratları "orman ruhu, su ruhu, tarla ruhu, ev ruhu, rusalka[28], hamam ruhu gibi benzer figürleri barındıran özelliğe sahip hikayelerdir" şeklinde tanımlamaktadır. Burada da doğaüstü vurgusunu kolaylıkla görebiliriz.

Memoratın kavram ve kapsam karmaşasına açıklık getiren Juha Pentikäinen (1997: 553) kavram hakkında "analitik amaçlar için daha sonra tekrar tanımlanan" vurgusunu yaparak inançların sosyal bağlamını, dini tecrübeleri ve gelenekleri çalışmak için doğaüstü (supranormal) gerekliliği savunmaktadır. Pentikäinen (1973: 221) ayrıca "Seküler içeriğin bir anlatması için efsane değil, kronikat terimi kullanılabilir. Memorat işte o zaman sadece doğaüstü bir tecrübenin anlatması olabilir." ifadeleriyle memoratın yalnızca doğaüstü bir olayın anlatması olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Yakın zamanlarda ise doğaüstü polemiği sebebiyle içerisinde doğaüstü/paranormal herhangi bir olayı barındırmayan şahsi tecrübe anlatılarına ise "seküler memorat" adı verilmiştir[29] (Thursby, 2006: 48). Buna ek olarak ise bugün Amerika'da tüm tecrübî anlatılara içeriğinde ayrım yapmaksızın memorat adı verilmektedir (Baker, 2007: 400).

[28] Slav mitolojisinde, çocuğu olmadan ölen bir kızın yer yer şekil de değiştirebilen ruhu olduğuna inanılır. Vila ya da rusalka adlarıyla bilinmektedir (Barber, 1997: 804).
[29] Aşağıda detaylıca incelenecektir.

2.2.Kurgu – Gerçek ve Şahıs Zinciri

Memorat kavramının kapsamı konusunda, 1931 ve 1934 senelerinde iki ayrı efsane sınıflandırması[30] girişiminde bulunan ve bu sınıflandırma içerisinde memorat terimini folklor dünyasına tanıtan von Sydow'un getirdiği tanım, yukarıda belirtilen doğaüstü gerekliliği tartışmasından başka, anlatının şahıs zinciri hakkında da tartışmalara sebep olmuştur. Pek çok halk bilimci von Sydow'un memoratları "ben" formundaki anlatı olduğuna dair sınırlamasını kabul etmemektedir. Buna karşılık olarak şahıs zincirinin bazen ikinci şahıstan bazen ise üçüncü şahıstan sonra aktarımında anlatının memorat olmaktan çıkıp kurguya dayalı, esas anlatıdan uzak olan başka bir anlatı (fabulat) olduğu görüşü de azımsanmayacak kadar yaygındır ki özellikle Sydow'cu ekol bu görüş üzerinedir.

Öncelikle memorat ile fabulat arasındaki ayrımın neyden kaynakladınığını saptamamız gerekmektedir. Fabulat, von Sydow tarafından şöyle izah edilmiştir:

> "Ancak, efsane denildiğinde akla gelen arka planın daima gözlem ve deneyimlerden oluşan kısa, tek parçalı anlatım gelir fakat aslında efsane bunlardan değil de bu türün deyim yerindeyse billurlaşmış ögelerinden oluşan zihinsel bir resimden ortaya çıkmıştır. Olaylar, aslında anlatımda aldığı formda gerçekleşmiş olarak değil; onlar, efsane tarafından ele alınan materyali düzenli bir şekilde tanzim etmeye girişen ve onun nasıl davrandığını inandırıcı bir surette açıklamaya gayret eden halkın yaratıcı sanatı tarafından daha fazla şekil almıştır. Ben daha önce buna 'tanık efsanesi (witness legend)' adını vermiştim ama yapıda ve uygulamada olduğu gibi belirli masallarla çok yakından bir uyuşma içerisinde bulunduğundan dolayı ona başka bir isim vermek daha doğru olacaktır. Ben sadece memorata iyi bir tezat teşkil etmekle kalmayıp aynı zamanda her lisan için elverişli olan uluslararası bir ifade olarak 'fabulat' terimini öneriyorum" (von Sydow, 1977: 74).

Memorat ve fabulat arasındaki esasta olan ayrılık von Sydow'un önermesi ekseninde "doğaüstü hadiselerin ilk elden anlatımı nitel olarak, anlatılan olaylardan büyük bir uzaklıkta bulunan anlatıcının aktardığı anlatılarından farklılık gösterir. Sydow'a göre ilk elden anlatma "memorat"; ikiden fazla intikal bağlantısı olan olayların anlatması da "fabulat"tır" şeklinde saptanabilir (Tangherlini, 1996: 918).

C. W. Von Sydow'un memorata tezat teşkil etmesine yönelik tasarladığı (Ellis, 1997: 274) fabulat, Gunnar Granberg (1935: 120-1)'e göre ise arkaplanlarında geleneği barındırmayan ve tamamen halk sanatının yaratma gücü tarafından şekillenmiş bireysel anlatmalardır. Lauri Honko fabulatı Granberg'in istikametinde yorumlarken Elisabeth Hartmann'a göre ise fabulat, tüm efsane geleneğini içine alan, daha kapsamlı bir kavramdır (Pentikäinen, 1973: 222-6).

[30] Bu iki efsane sınıflandırmasını ve düşüncelerini incelemek için bakınız: Pentikäinen; 1973.

Halkbilimciler arasında Sydow terminolojisi zaten tartışılmaktadır fakat biraz daha özele indiğimizde memorat-fabulat ayrımından doğan ve yaygınlık kazanan tartışmalar, eleştirileri haklı göstermektedir. Memorat-fabulat üzerindeki bu ayrım hakkında T. Tangherlini von Sydow'u eleştirerek şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Ayrımın temel ilkesi ikinci ya da üçüncü elden bir anlatı türü, doğaüstü tecrübenin ilk elden anlatmasından farklı olmasıydı. Böyle bir ayrımın dışlayıcı doğasından kaçınmak için von Sydow, memorat hareketinin fabulat sınırları içerisine girmesi olarak düşünmüş ve bu geçiş anlatıları grubunu 'erinnerungssage (minessagen)' olarak adlandırmıştır. Ancak şunu belirtir ki bu türler arasındaki sınırları farketmek çoğu zaman oldukça zordur" (Tangherlini 1994: 12).

Juha Pentikäinen (1973: 220), von Sydow'un memorat tanımında hayati eksiklikler barındırması sebebiyle bilimsel anlamda fayda vermesi bakımından modern bir yoruma ihtiyacı olduğunu belirterek "ben" formuna, yani birinci şahıs anlatması olarak "tamamen şahsi" (purely personal/rein persönlich) ifadesine kısıtlama nazarıyla bakarak, "kati surette geleneği (ayrıca tecrübeyi de) etkileyen kolektif geleneğin çehresi eksiktir" ifadesiyle bu kurala karşı çıkmaktadır. Geniş bir anlatma repertuarına sahip olan Marina Takalo'dan yaptığı derleme çalışmasından sonra anlatmaları şahıs zincirine göre yüzdelik dilimlere[31] ayıran Pentikäinen (1977: 580), *"doğaüstü tecrübeyi yaşayan ile bu tecrübeyi anlatan kişi arasındaki anlatım zincirinde düzenli olarak en fazla iki halka vardır (bu da şu demek olur ki, tecrübe sahibi ilk anlatıcı; Takalo ise dördüncüdür.)"* ifadeleriyle anlatım zincirini dörde kadar çıkarmıştır. Şahıs zincirinin Dégh ve Vázsonyi (1974: 227) daha fazla artırılabilir olduğunu ifade etmiş ve çalışmaları neticesinde Gürol Pehlivan (2009: 91) beş altı kişiye kadar çıkarılabileceğini önermiştir. Fakat Dégh, tecrübe sahibinin bilinmesini kıstas olarak belirterek, bunun önemine işaret etmiştir. Tangherlini (1994: 13) şahıs zinciri kısıtlaması üzerinde durmuş ve memorat-fabulat ayrımının gerçekleşemeyeceğini, çünkü her iki "tür" için birbiri içinde geçişler olduğunu belirtmiştir.

Memorat anlatımında bazı halkbilimcilere göre ikinci ve daha fazla şahıs zincirine geçen memoratlar bu özelliğini yitirerek fabulat formuna bürünürler. Yani memorat saf ve gerçekçi anlatımını yitirerek kurgusal bir yapıya bürünmüş olur. Bazı halkbilimciler ise memoratın ikinci elden naklini (X şunu yaptı, X'e şu oldu) kurgusal olsun ya da olmasın büründüğü yeni şekle "memoratın karşıtı olarak fabulat" adını vermektedir (Alexander-Frizer, 2008:

[31] Juha Pentikäinen (1977: 580) Marina Takalo'dan dinlediklerini şu şekilde yüzdelik dilimlere ayırmıştır: Takalo'nun anlattıklarından 58 adedi kendi tecrübesi olan memoratlardır ki bu da toplamın %45'i yapmaktadır. 59 adet memoratta ise Takalo üçüncü anlatıcıdır; bu da %46'lık dilim eder. Üçüncü elden memoratlar %7 teşkil ederken yalnızca 3 adet dördüncü elden memorat vardır ve bu da %2'lik dilime tekabül eder. Pentikäinen bu tanzimden sonra memorat anlatımında şahıs zincirini dörde kadar yükseltmiştir.

118). Günümüz halkbilimcilerine göre fabulatın tanımı "kurgusallaşmış memoratlar" şeklinde olsa da Sydow terminolojisinin en ciddi kritiklerinden birini yapan Pentikäinen (1973: 221), von Sydow'un 1934 senesinde önerdiği ve tanımladığı fabulat terimi için uygulamada oldukça elastik kurallar vermek ve bu münasebetle bilimsel anlamda gereksiz bir efsane kavramı oluşturmakla eleştirmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere memorat ve fabulat arasındaki ayrım zemin olarak şahıs zincirinden, netice itibariyle kurgu ve gerçeklik arasındaki ayrımdan kaynaklanmaktadır. Bu hususta Gordon W. Maclennan hikayelerin iki tipi arasında ayrım yapar: Memorat ve fabulat. Memoratı, kişinin bizzat yaşadığını iddia ettiği hadisenin kısa, tek bölümlük anlatması olarak ifadelendirirken fabulat için "insanların yaratıcı fantezileri tarafından gerçekliği aşan bir şey haline dönüştürülmüş iken gerçek olduğu yine de iddia edilen hatıra" tanımında bulunmuştur (Akt: Hallissy, 2006: 52).[32]

Şu halde fabulatlar kurgusal bir yapıya sahip olsa da gerçeklik iddiasından vazgeçmiş değildir. Bir memoratın anlatı zincirinin artarak yaygınlık götermesi, insanların anlatıya başka elementleri ekleyeceği ya da çıkaracağı, anlatının doğasından bir şey eksiltmeyecektir. Çünkü memoratın yaygınlaşıp şahıs zincirinin de artması vasıtasıyla kurgusal bir ürün olma yolunda fabulat haline gelmesi teorisi Linda Dégh'in anlamlı iddiasına göre[33] fabulattan memorata doğru tam tersi bir istikamet alarak şahıs zinciri "ben" formuna dönüşüp 'tanık-şahit' fenomenini doğrudan barındırmasıyla gerçeklik iddiası ve inanç tesiri tekrar sağlanmış olacaktır.

Tüm bunlar kavramın teorik yapı taşlarıyla alakalı eleştirel süreçlerden ibaretti. İçeriğe dair bir kritikte bulunarak memorat-fabulat ayrımını, geçişini veya dönüşümünü yersiz kılabiliriz. Her şeyden önce memorat, şahsi ve tecrübî anlatmadır, içerik doğaüstüdür, dinîdir. Söz konusu doğaüstü, dünya inançlarını ya da mitolojilerini kapsıyorsa da her toplumun kendine mahsus doğaüstü figür kadrosu, olayı, fikrî hareketi vardır ve toplumun inancı kendinde olandır. İnsanlara inanılır gelen şey, ruh dünyasının hemhal olduğu kültürün

[32] Memorat ve fabulat arasındaki ayrılığın, kurgu ve gerçeklik arasındaki ayrımdan kaynaklandığı görüşüne karşı çıkan Hallissy (2006: 52), bu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: "Memorat ve fabulat bir birey tarafından anlatılan hikâyelerdir, X öykücünün hikâyesi; X'in hikâyesini eşsiz yapan nedir ve yine X eşsiz bir fabulat meydana getirmek için memorata ne ekler? Memorat ile fabulat arasındaki fark, gerçek ve kurgu arasındaki fark değildir; insan hafızasının aşırılığı dolayısıyladır, ikisi de kurgudur fakat farklı yollarladır."

[33] Linda Dégh (2001: 62), memoratın birinci şahıstan çıkıp şahıs zincirinin uzamasından sonra başka bir anlatıcının hikâyeyi anlatırken tekrar "ben" formuna dönüştürmesi neticesinde ortaya çıkan anlatmayı pseudo-memorat ya da quasi-memoratlarının (pseudo/quasi memorate: sözde memorat) nasıl meydana geldiğine örnek olarak gösterir.

karakterine işlediği ezoterizmdir. Basit bir örnek üzerinden gidilebilir. Saha çalışmamızda derlediğimiz memoratlar içerisinde doğaüstü varlıkların arasında yabancı din, inanç ve kültürlere ait herhangi bir karakter, olay ya da fikrî hareket mevcut değildir.[34] Eğer birisi hayalet gördüğünden söz edecek olsa bile, geleneğin anlatıyı asimile ederek kendi kültür çevresine adapte etmesiyle gerçeklik ve inanılabilirlik çok da etkilenmeyecektir.

Şu halde Türk halk inançlarında yeri olmayan herhangi bir vakıa ya da karakter memoratlarda söz konusu olmadıktan sonra bir memoratın anlatı zincirinin artarak, insanların ekleme-çıkarmalarda bulunarak veya yaratıcı düşünce süzgecinden geçerek alacağı yeni veya kısmen değişmiş şeklini tespit etme olasılığı nedir? Konya'da anlatılıp Adana'ya intikal etmiş bir memorat, herhangi bir birey tarafından "ben yaşadım" ya da "bir tanıdığım yaşadı" şeklinde anlatıldığında, içerikte de yerli malzeme haricinde bir unsur - vampir, hayalet, unikorn, kurt adam vb.- bulunmadığında anlatının fabulat olduğunu kestirebilmek imkansızdır. Biz anlatıyı kaynak kişinin adını zikrederek bir memorat olarak kaydetmekten başka bir şey yapamayız.

Şurayı kesin olarak belirtebiliriz ki doğaüstü şahsi tecrübe anlatıları olarak memoratlar inanç anlatılarıdır. İçeriği tamamen doğaüstü ile örülüdür ve bunu fantastik örgü ile karıştırmamak gereklidir. Birey veya toplum edindiği bir memoratı kendi zihinsel sürecinden ve anlayışından geçirmeye mecburdur. Aynı durum tecrübe sahibi için de geçerlidir. Görülen, duyulan yaşanılan bir kesit, dile dökülürken bir kayıt cihazı vasıtasıyla aktarılır gibi değil, zihinsel sürecin harmanından geçerek dile dökülür. Anlatım kendi kendine değildir, muhataba sahiptir. Dinleyicinin tutumu, tavrı, olaylara merakı, karakteri, anlatıcının tecrübesini nasıl aktardığını doğrudan etkileyecektir. Böylece birinci elden bir memorat metnini kaynak kişiden en az iki defa elde etmek istediğimizde yapı taşları yerinde kalmak suretiyle, içerikte artan-azalan detaylar, diyaloglar ve düşünceler bize iki farklı metin sunmaktadır. Bu bakımdan Margaret Hallissy'in tespiti çok önemlidir: "Memorat ile fabulat arasındaki fark, gerçek ve kurgu arasındaki fark değildir; insan hafızasının aşırılığı dolayısıyladır, ikisi de kurgudur fakat farklı yollarladır."[32]

Fabulat terimi hakkında halkbilimciler çok fazla mesai harcamışlar ve birden çok fabulat tanımı ve anlayışı ortaya çıkmıştır. Fabulat terimi von Sydow'dan bu yana pek çok şekilde göz önüne gelmektedir: 1) Nesir geleneğinin ana kavramı olarak 2) Efsane için bir eşanlam

[34] Biri hariç. "Denizkızı memoratı" olarak adlandırdığımız bir anlatı bu genellemeden hariç tutulmalıdır zira bu memorat küçük bir deneme ile gelenek tarafından asimile edilerek albastı inancına adapte edilmiştir. Şahsi memorat bahsinde bu konuya değinilmiştir.

olarak 3) Efsane ana başlığında memorat-fabulat ayrımı olarak 4) Geleneğin arka planı olmaksızın uydurulmuş bir hikâye olarak (Pentikäinen, 1973: 232). Memorat ile fabulat arasındaki bu ciddi karışıklık, sağlıklı bir tespit yapabilmek için imkansızlıklar doğurmaktadır.

2.3.Zaman Sorunu

Memoratlar üzerinde kesinleştirilmesi gereken fakat doyurucu tartışmaların ve tespitlerin bulunmadığı bu konuyu "zaman sorunu" olarak adlandırmak uygun düşecektir. Memoratlar, şahsi anlatmalar arasında "dini" olan, kısa, mutlak forma sahip olmayan, bir inancı destekleyen anlatılardır. Yukarıda şahıs zinciri ya da aktarım zincirini halkbilimcilerin görüşleriyle naklettik ve nihayetinde şahıs zincirini dörde kadar çıkarmanın mümkün olduğunu ve dahası, Linda Dégh'e göre radyo, televizyon, gazete gibi yayın organlarından elde edilen memoratların dinleyici tarafından tekrar anlatılmasının da bu zincir içinde kural bozucu olmadığını da aktardık. Fakat memoratın, yani şahsi tecrübenin gerçekleştiği, anlatıdaki olayın meydana geldiği zamanın ne derece bağlayıcı olduğu askıda kaldı.

Sözlü gelenekte memorat sürekli üretim ve tüketim döngüsü içerisindedir ve dini tecrübe, dinin/inancın varlığı ve buna bağlı olan bireyin varlığı ile süreklilik gösterir, dinamiktir. Memoratları halk inançlarını çalışmak için birincil kaynak olarak kabul ettiğimizde zaman sorununu iki bakımdan ele almak zarureti doğmaktadır; kavramsal çerçeve için teknik ayrıntılar ve içerik bakımından inancın kıyaslanması, karşılaştırılması. Birinci basamak olan kavramsal çerçevenin teknik ayrıntıları, şahıs zinciri ile doğrudan ilişkilidir. Sydow ekolünün memoratları birinci elden olması konusundaki ısrarı ve R. T. Christiansen (1958: 5)'in bu zinciri ikiye çıkarması gibi kısıtlayıcı görüşler bir kenara bırakılıp J. Pentikäinen'in ampirik verilere dayanarak şahıs zincirini dörde kadar çıkaran düşüncesi esas alınarak, L. Dégh'in radyo, gazete ve televizyonun üçüncü elden anlatıya olanak sağladığı görüşüyle memoratlar daha kapsamlı hale gelmektedir. Şu hâlde, şahıs zinciri dörde kadar çıkarıldığında zaman çizgisi ne kadar geçmişe uzayabilir sorusu teknik açıdan cevaba muhtaçtır. Mesela 19.yy'ın ilk yarısında vuku bulan bir şahsi tecrübe -en basitinden, mesela- babadan oğula, oğuldan toruna (yalnızca aile folkloru olarak değil, bu basit zincire aile dışı bir bireyin dahil olması da göz önüne alınmalıdır) giden bir aktarım zinciriyle aktüel bir anlatı olarak karşımıza çıktığında bu anlatıyı memorat olarak kabul etmek mümkün müdür? Yaşayanı (tecrübe sahibi) aktarım zincirinden kaybolmamış, şahıs zinciri sayısının ihlale yer

bırakmayacak kadar makul olan bu anlatı, teknik olarak memorat başlığı altında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, şahıs zincirine dayanarak ve teknik olarak, memoratların çağdaş, modern veya günümüze ait olmakla sınırlandırılmaması gerekmektedir.

İkinci basamak ise Alan Dundes'in folklor çalışmalarında halkbilimcileri eleştirdiği alandan çıkıp, içerik hakkında söyleyecek daha fazla materyal veya bulgulara sahip olabilmek adına memoratları halk inançlarını araştırmak için daha verimli bir mevkide değerlendirmeyi teşkil etmektedir. Teknik açıdan 100-200 sene önce yaşanmış bir olayı anlatı zincirini ihlal etmediği müddetçe memorat olarak kabul edilmesi gerçeğinden hareketle[35], daha da eski kaynaklara, yazılı kaynaklar içerisindeki şahsi tecrübelere yönelerek, memoratlarla desteklenen elimizdeki aktüel bir inancı tarihi-coğrafi düzlemde tespit ederek eski ve yeni arasında bir köprü kurma şansı doğarak mevcut inancın geçirdiği değişimler, halk üzerindeki algısı, karşılığı, kökeni gibi halk inancını/halk dinini aydınlatacak mühim bir değerlendirme, karşılaştırma noktası sağlanacaktır. Bu bağlamda seyahatnameler, günlükler, otobiyografiler, bazı dini eserler, ihtiva ettikleri memoratlarla eski inancın günümüze kadarki yol haritasını belirlememize imkân tanıyacaktır. Her iki sebebi bir araya getirip düşündüğümüzde ise zamanın esnekliği memoratın şahıs üzerindeki sınırlarını ihlal etmediği sürece kabul edilebilir çizgidedir.

Yukarıda İbn el-Fakîh el-Hamedânî'den aktardığımız üçüncü elden şahsi tecrübe anlatısı tipik bir misal olabilir. Anlatıcı, aktarıcı ve tecrübe sahibi, yani geçiş noktaları bilinen bu şahsi tecrübe anlatısı, dini bir anlatı olarak memorat özelliğini "teknik açıdan" muhafaza etmektedir. Bu anlatıdan bilhassa Türk inançları hakkında ciddi bilgi edinmekle beraber bu inançların günümüz Türk coğrafyasındaki yankılarını da tespit etme imkanını yakalıyoruz.

[35] von Sydow'un "aktif gelenek taşıyıcı" tarifine uygun olarak takribi 80 yaşlarında bir kaynak kişinin kendi bir zamanlar dedesinden dinlediği memoratların oluşum tarihi 100-200 sene dolaylarında geriye gitmesi mümkündür. 20.yy'ın ilk yarısına kadar yaşamını sürmüş pek çok kişi ile iletişim kurabilmiş olan dönemin genç/çocuk nesli, 21.yy toplumuna kolaylıkla 19.yy hakkında bilgi verebilir. Şu örnek açıklayıcıdır: Kaynak kişi arkadaşından dinlediği bir memoratı nakleder. Olayı tecrübe eden, babasının dedesidir ve ilk olarak torununa anlatmıştır. Torunu oğluna, o da arkadaşına aktarır. Biz memoratı son dinleyiciden derledik. Olayın gerçekleşme tarihi 1870'lerdir. "Arkadaşım anlattı, büyük dedesi Musul'dan gelmiş. Heybetli adammış. Bir gün haber almışlar, Ermeniler falan köyü basacaklar diye. Adı Hamza, dedenin. Hamza Çavuş'un o köye mesafesi yarım gün kadarmış. Haberi alınca atının yanına varıp ağlamış. Ata demiş ki, eğer sen canından olana kadar koşmazsan Müslümanlar canından olacak. Hamza Çavuş duasını etmiş, atına binmiş. İki saat sonra köye varmış. At, canı çıkarcasına durmadan koşmuş. Hamza Çavuş demiş ki, dağlar yol oldu, tepeler düz oldu, mesafe kısaldı. Bunu bana arkadaşım anlattı. Ona babası anlatmış. Babasına da dedesi anlatmış." (M.N. 221) Şahıs zinciri, inanç dokusu ve şahsi tecrübe oluşu gibi memoratın asli özelliklerini barındırıp ihlal etmeyen bu örnek, takribi 150 sene evvele ait olsa da memorat olarak değerlendirilmektedir. Özellikle aile folkloru bağlamında bu türden misallerin varlığından ayrıca Barre Toelken (1996: 197) söz etmiştir.

3. Memoratın Diğer Türlerle İlişkisi ve Sınıflandırma Tartışmaları

Anlatı türleri arasındaki yeri tartışma konusu olan memoratların mit, efsane, masal, hikaye ve hatta fıkra ile olan ilişkileri halkbilimcileri meşgul eden konulardan biridir. Bu tartışmaları derinleştiren özelliklerden bir tanesi şüphesiz mit, efsane ve masalın birbirleri arasındaki ilişkileri bağlamında süregelen sınıflandırma tartışmalarıdır. Masalları mitlerden kopmuş parçalar olarak görmekle masal-mit ilişkisi; mitlerden sonra oluştuğu kabul edilen efsanelerin mitlerle ve dolayısıyla masallarla olan ilişkisi, bu üç ana formun memoratlarla olan ilişkilerini doğrudan etkileyerek farklı görüşler öne sürülmesine zemin hazırlamıştır. Mitler, efsaneler ve masallar üzerlerinde çok mesai harcanmış formlar olması neticesiyle, üçünün de genel anlamda haritası belirlenmiş olması, memoratların hangi sınıfa dahil edilebileceği veya müstakil bir tür olup olamayacağı konusundaki görüşleri yönlendirebilmiştir.

Mesela mitlerle memoratları mukayese edecek bir girişimde bulunulacak olsa şüphesiz müştereklerden çok farklılıklar göz önüne gelecektir. Bunu bir deneme olarak gösterecek olursak mitin tanımıyla bir mukayesede bulunmak gerekir. M. Eliade'nin en az kusurlu olarak gördüğü tanım şudur:

> "Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir "yaratılış"ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır" (Eliade, 2001: 15-6).

Bu ifadelerden yola çıkarak mitlerin kahramanlarının insanoğlu olmadığını (Bascom, 2003: 79) genel itibariyle tanrı ya da tanrısal varlıklar olduklarını (Seyidoğlu, 2014: 17) söyleyebiliriz. Oysa memoratların şahıs kadrosunun merkezinde olayı deneyimleyen en azından bir insan ve tanrı ya da tanrısal özelliklere sahip olmayan varlıkların olduğu kesindir. Yine, bir yaratılışı anlatmadıkları gibi dünyayı kuran bir oluşun açıklamasını da yapmazlar. Bundan başka, mitler hakkında yapılan çalışmalar ilkel kabileler arasında sürdürülmüş ve anlatıların bağlamı göz önünde bulundurularak belirli bir zaman ve mekanda belirli kıstaslar dahilinde anlatmanın gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu durum da memoratlar için söz konusu değildir çünkü memoratlar toplumun hemen her kesimi tarafından (kimi vakitler özellikle gençler tarafından birini korkutmak veya hep beraber korku hissini yaşamak maksadıyla bir araya gelinip özellikle geceleri anlatılanlar ve bundan başka olarak çocukların ya da hassas hislere sahip olanların yanında korkmalarından endişe edilerek

duyarlı kişilerce anlatılmaması/anlatılmasına müsaade edilmemesi müstesna) nerdeyse her yerde ve belirli bir vakit gözetmeksizin herkese anlatılabilme özelliği taşımaktadır. Memoratlar ve efsaneler benzer sosyal çerçeveyi paylaştıklarından dolayı da mitlerden ayrılılar (Bowman & Valk, 2014). Ayrıca mitlerin birer ritüel merkezli anlatma olduğunu,hikayecilik geleneği ile mitlerin birbiri ile olan bağlantısı dahilinde memoratları bu kapsamdan ayırarak memoratların özel bir icra ortamına ihtiyaç duymadığını da düşündüğümüzde doğrudan doğruya memoratlarla mitleri birbirinden ayırabiliriz. Kısaca mitler bir anlatımın ve geleneğin etkinliği iken memoratlar bir etkinliğin ve geleneğin anlatımıdır.

Memoratın bir anlatma olarak tür ve sınıflandırma çalışmaları elbette ilk olarak terimin mucidi olan von Sydow tarafından başlatılmıştır. İsveçli halkbilimci von Sydow 1931 senesinde "Om Folkets Sägner" (Halk Efsaneleri Hakkında) adlı makalesinde efsanelerin bir sınıflandırması girişiminde bulunarak bu sınıflandırmada efsanenin alt kategorisi olarak "Hatıra Efsane (memorial legend)", "Köken Efsanesi (Legend of Origin)", "Tanık Efsane (Witness Legend)", "Aile Efsanesi (Family Legend)" ve "Kahraman Efsanesi (Hero Legend)" şeklinde beş alt-grup oluşturmuştur. 1934 senesinde ise "Kategorien der Prosa-Volksdichtung" adlı makalesinde yeni bir efsane sınıflandırma girişiminde bulunarak bu sefer memoratı bu çalışmasında değerlendirmiş ve memoratı efsaneden farklılaştırmıştır (Lee, 2009: 406-7). Von Sydow'un bu efsane sınıflandırma girişimi beraberinde pek çok tartışmayı da getirmiştir ki bu halkbilimcilerin listesinde ilk sırayı Linda Dégh ve Juha Pentikäinen'e verebiliriz. Efsane kavram ve kapsamı üzerinde izah girişimlerinde bulunan Linda Dégh, von Sydow'un kategorizasyonunu ve buna bağlı olarak Sydow'cu ekolü eleştirmiştir.[36]

Ayrıca bundan başka olarak memoratın diğer türlerle münasebeti dahilinde bir diğer tartışma konusu, memoratın masal türü ile ilişkilendirilmesiyle doğmuştur. Doğaüstü ögeler ve olağanüstü hadiseler barındırması ve bireylerin ya da toplumların yaratıcı gücünden geçerek kurgusal değer kazandığı düşüncesiyle memoratın masal türü ile yakınlığı sorgulanmış olsa da bu minvalde ünlü halkbilimci V. Propp, Rus folklorundan hareketle "bylickha" ile memoratın organik bir bağa sahip olmasından dolayı meseleyi masal türü açısından biraz daha detaylı değerlendirmiştir.

[36] Stith Thompson'a göre von Sydow'un öğrencileri zamanla "von Sydow'un müritleri haline gelmiştir." Bu bakımdan Sydow'cu ekolün katı tutum sergilemesi daha da anlaşılır hale gelmektedir (Kiefer, 1947: 24).

Memoratların diğer halk anlatı türleriyle ilişkisini efsane türünü referans alarak gerçekleştirmek şüphe yok ki memoratın aşağıda belirtileceği üzere efsane türüne ciddi anlamda yakınlığı ve dolayısıyla Sydow'cu ekolün efsaneyi baz alarak sürdürdüğü girişimler sebebiyledir. Şu halde aşağıda memoratın özellikle efsane ve masal ile olan ilişkisi onu efsane ile yakınlaştıran ve (memoratla pek çok müştereklerinden dolayı) efsaneyi de masaldan ayrıştıran özellikleri belirtmek daha anlaşılır olacaktır.

3.1.Efsane-Memorat

Kısa ve sözlü nesre dayalı anlatma olan efsane terimi Latince bir kelime olan ve "okumak" manasına gelen "legere"den türetilmiştir. Efsane, Hıristiyan azizlerinin hayatlarını, anlatmalarını içeren kitaba atıfta bulunurken, M.S. 8. yüzyıllarda bu hikayeler, doğruluğu şüpheye düşmüş uydurma anlatmalar olmaya başlamış ve nihayet Orta Çağın sonlarında ise "efsane" asılsız bilgi, olanaksız hikaye manasına gelmiştir. Reform sürecinde, Martin Luther'in de bir cinas marifetiyle desteklediği[37] efsane, yalan ya da uydurma olarak anlaşılmıştır (Dégh, 1997: 485). Folklor çalışmalarında bir tür olarak yerini alan efsane daha sonra Grimm Kardeşler tarafından "…efsane, inanılan, belirli (gerçek ya da hayali) kişi, olay veya mekan hakkında anlatılan bir hikayedir."[38] şeklinde tanımlanmış ve Heda Jeson (1971: 134) bu tanımın içerdiği dört faktöre[39] dikkat çekmiştir:

1) Efsane, anlatıcının tarihsel zamanının boyutlarında:

a) (gerçek ya da hayali) belirli bir tarihi olaya bağlıdır.

b) (gerçek ya da hayali) belirli bir şahsa bağlıdır.

2) Anlatıcının coğrafi mekanının boyutlarında belirli bir mahale bağlıdır.

3) Efsane gerçek bir hikayedir, yani, doğaüstü olaylarla alakalı olmasına rağmen gelenek taşıyıcılar tarafından inanılır bir hikayedir.

[37] Martin Luther'in, protestan tenkitlere bir karşı eylem olarak, efsane anlamında olan "legende" ile yalan manasına gelen Almanca "lüge" kelimesini kullanarak türettiği kelime "lügende"dir (Dinzelbacher, 2015: 570).

[38] Gillian Bennett (1996: 17-41) ise efsaneler için gerçek, inanılır olan anlatmalar yerine "gülmek için" (for laugh) olan anlatmalar olarak morfolojik surette masala özdeş görür. Bunda etkili olan açılış ve kapanış formellerinin olduğunu söylemek gerekir.

[39] Heda Jason çalışmasında üç madde sıralamasına rağmen "dört faktör" olarak tanıttığı için biz de aynı şekilde alıyoruz.

Memorat ile efsaneyi birbirine yakınlaştıran en büyük etken şüphesiz von Sydow'un memoratı hem efsanenin alt kategorisi hem de diğer makalesinde müstakil bir tür olarak görüp onunla mukayese ederek incelemesidir. Ardından pek çok şekil, muhteva, tür ve sınıflandırma tartışmalarını beraberinde getiren bu atılım hakkında tam manasıyla görüş birliğine varıldığı söylenemese de memoratların halk anlatı türleri içerisinde en çok yakın ilişki gösterdiği tür, efsanedir (Çobanoğlu, 2015: 29). Åke Hultrantz efsaneyi, gelenek tarafından bir memoratın dönüşmesi olarak görmektedir (Rolph, 1994: 82). Fakat, şu aşamada memoratları muhteva ve bağlamsal özelliklerini odak merkezine alarak[40] yalnızca efsaneler ile olan yakınlık-uzaklık ve müştereklik açısından göstermekle yetinip diğer anlatı türleriyle de aynı suretteki ilişki yönlerini belirttikten sonra tür ve sınıflandırma tartışmalarına uzanılacaktır.

Yukarıda memoratların bazı asli özelliklerine değinilerek bunlar hakkında halkbilimciler arasındaki ayrılıklar belirtilmişti. Yine aynı özellikler üzerinden yola çıkarak memoratın, Lauri Honko'nun öneri ve izahı ile halk inançlarını araştırmak için birincil kaynak olması ve buna bağlı olarak Pentikäinen'in kronikat'dan (chronicate)[41] yani şahsi seküler anlatıdan ayrı olarak değerlendirerek tanımladığı haliyle, yapı taşlarından biri olan doğaüstü eksenini memoratın efsane ile müşterekliği olarak göstermek mümkündür. Çünkü efsanenin temel özelliklerinden birisi de şahıs ve olayın doğaüstü/olağanüstü olmasıdır (Alptekin, 2012: 16).

Memorat ile en çok yakınlık kurulan tür olan efsane, Şükrü Elçin (1981: 312) tarafından "İnsanoğlunun tarih sahnesinde göründüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masal" şeklinde tanımlanmış ve onu masal türü içerisinde değerlendirmiş olsa da "Mitler ve efsanelerle aynı kefeye konmaktan çok, bütün bu kurmaca anlatıları yalnızca masallar başlığı altında toplamak çok daha anlamlı olacaktır" ifadeleri ile de masalı efsaneden ayıran William Bascom (2003: 79)'un masala kurmaca vasıf yüklemesi

[40] Halk anlatılarının şekil özellikleri ilk dönem folkloristlerin büyük gayretleri ile bazı sabit formlara indirgenmesi onları son derece sınırlı hale getirmiştir. Metin merkezli yaklaşımların getirdiği sınırlılıklar ve işin içinden çıkılamaz hale gelen tür tartışmalarından sonra bağlamı merkeze alan görüşler neticesinde efsanenin sabit bir formu olmadığı kanaati yaygınlık kazanmıştır. Boratav (2014: 112) da aynı görüşte bulunarak efsanelerin kurallı biçimleri olmadığını belirtmektedir. Şu hâlde efsane türü ile sıkı ilişki içerisinde olan memoratları da şekil özelliklerini yalnızca kavramsal çerçevesindeki özelliklerini dikkate almakla, muhteva ve bağlamı merkeze alarak incelemek en isabetli usul olacaktır. Çünkü memoratlar sabit biçimsel özelliklere sahip değildir (Pentikäinen, 1997: 553).

[41] Kronikat (chronicate) ile memorat arasında kutsal ve din dışı ayrımı yapılmıştır. Buna göre yaşanmış tecrübeler kronikatlardır, eğer konu mizahi ve hem de tarihi ise joculat; doğaüstü ise memorat adını almaktadır (Honko, 1989c: 28). Kronikat için ayrıca "yaşayanların yaşanmış masalları" tanımı da yapılmıştır (Antola, 2006: 74).

karşılığında efsaneye (ve mite) gerçekliğinin kabul görülmesi özelliğini yüklemektedir. Bu bakımdan efsane ile memoratın gerçeklik ve inanma vasfı bir müştereklik arz etmektedir. Zira efsaneler "hangi şahıs, yer ve olay hakkında anlatılırsa anlatılsın mutlaka inandırıcı olmak zorundadır" (Alptekin, 2012: 16).

Her ikisinde de mutlaka inandırıcılık özelliğinin olması memorat ile efsaneyi birbirine yakınlaştıran en önemli özelliktir. Esasında inandırıcılık, anlatıların temelindeki bilinebilirliğin doğurduğu neticedir. Mekanın ve zamanın insanoğlu tarafından müşahede edilebilmesi, kahramanın gelenek, inanç ve kültür yordamıyla tasavvuru ve olabilirliği mümkün hale gelebilmesi inanmayı doğrudan etkileyen önemli öge ve etkenlerdir. Buna karşılık masalın başlangıç ve bitiş formellerinin dinleyiciye/okuyucuya hissettirdiği kurmaca duygusu inanma tesirini ortadan kaldırmaktadır. Bilge Seyidoğlu, inanmayı merkeze alarak tanımladığı efsane için:

> "Efsaneler sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar…Efsaneler bu özellikleri ile masaldan ayrılırlar" (Seyidoğlu, 1992: 315).

demektedir. Bu ifadeleri de referans alarak şunu söyleyebiliriz ki masal türünden bu yollarla ayrılan efsane, inandırıcılık özelliği ile memoratla yakın ilişki gösterir. Efsane ile masalın farklarını Prof. Dr. Saim Sakaoğlu şu cümlelerle ifade eder:

> "Aslında efsanelerin en mühim vasfı olan inandırabilme, ikna edebilme hususiyeti, bizleri hudutları çizili bir dünyada yaşamaya zorlar…Masalla efsane arasında görülen en mühim fark da budur. Masal dinleyicisi onun hakikatte cereyan etmediğini bilir, ona göre dinler. Ama efsaneler için böyle bir şey söz konusu değildir. Onun dinleyicileri, içindeki hadiselerin mutlaka cereyan ettiğini kabul ederler…Efsane bir zamana, zemine ve şahsa bağlıdır. Masalda ise bunu bulamayız. Onlar 'evvel zaman içinde' vuku bulan hadiseleri anlatır" (Sakaoğlu, 2013: 11).

Bu ifadelerden yola çıkarak birkaç noktaya vurgu yapmakla efsane ile memoratın buluştuğu müşterek zemini daha net ifade edebiliriz. Efsanenin en mühim vasıflarından olan inandırıcılık ve ikna kabiliyeti memoratlarda karşımıza çıkan bir durumdur. Her iki anlatının mekan, zaman ve karakterleri aynı zemin üzerinde uygun düşmektedir. Dolayısıyla "hudutları çizili bir dünya" inanma derecesini doğrudan yükseltmektedir. Bu bağlamda anlatıcı hikayesine başlamadan evvel olayın referans noktası olarak ya kendisini ve yahut da kendisinin ilişkili olduğu birisini öne sürer. Yani yaşadığı tecrübeyi dinleyicisine aktarmadan önce olayın gerçekliğine en büyük delilin kendisi veya yakını olduğunu ifade eden "bu benim başımdan geçen bir olay", "bunu amcam/dedem/arkadaşım/komşum

yaşamış"[42] gibi ifadeleri dile getirir ki bu, bir bakıma anlatıcı kendisini bir şekilde olayın gerçekliğine delil, kefil göstererek ardından süregelecek olan anlatmanın doğruluğuna dinleyiciyi peşinen ikna etmesi demektir. Netice itibariyle doğruluğuna peşinen adapte olmuş bir dinleyici anlatmanın nihayetinde büyük ölçüde inanma reaksiyonları gösterebilmektedir.

Efsaneleri "dinî, inandırıcı, kısa, nesir şeklindeki halk anlatmaları" olarak tanımlayan Prof. Dr. Ali Berat Alptekin (2012: 15)'in vurguladığı dört esas memoratların da bünyesinde barındırdığı temel özelliklerdendir. Fakat kısalık-uzunluk memoratlar için daima yerini bulan bir karar değildir. Kaynak kişilerden dinlediğimiz memoratlar genellikle yarım sayfa kadar bir metin teşkil ederken, bazıları bir ya da birkaç sayfalık bir metin teşkil etmekteydi. Burada dikkat çekici olan "dinî" anlatma oluşunun ifadelendirilmesidir. Bascom'a göre efsanelerin dünyevî manzarası ilahî tarafından daha baskındır ve efsanelerin kabul ediliş tavrı olarak kutsal dışına da yer vermektedir (Bascom 2003: 79-80). Oysa Bilge Seyidoğlu (1992: 315) efsanelerde kutsallığın ve dolayısıyla inancın mutlaka bulunduğunu ifadelendirir. Bu bakımdan memoratları esas aldığımızda yalnızca henüz gelenekselleşmemiş ve bilimsel açıklamalarla koruma altına alınmakla dinî perspektiflerden mahrum bırakılmış modern temalar olan UFO, reenkarnasyon, astral yolculuk vs. kutsal dışı bir nazarla algılanmaktadır.[43]

Netice olarak memorat ve efsanenin ekseriya kısa anlatılar olması, olağanüstü/doğaüstü olay, giz ve/veya karakter barındırması, inançtan dolayı kutsal veya kutsaldan dolayı inanmanın daima bulunması gibi ortak özelliklere sahip olması ikisini diğer anlatı türleri içerisinde birbirine en çok yaklaştırmaktadır.

[42] L. Schmidt efsanelerin sabit bir formu olmadığını fakat bir mesajı ifade ettiğini belirtmiştir. (Akt: Barnes 2011: 13). Efsanenin sabit formu olduğunu ve bundan dolayı memoratların da sabit forma sahip olmasını savunanlar bu giriş ifadelerini -masallara da benzeterek- kalıplaşmış şekiller olarak görmektedirler (Rutkowski, 1999: 16).

[43] Astral yolculuk ve özellikle UFO olayları daha çok televizyon programları yordamıyla dinî saha içerisine çekilerek inanca dayalı bir zemine dayandırılmaya çalışılsa da reenkarnasyon hadisesi çalışmanın kapsadığı alan olarak Adana'da -geneli etkilemeyecek kadar tek tük bireyler hariç tutulursa- tamamen din dışı bir kabul görerek kutsal dışı karakterini muhafaza etmektedir. (Yine de Hatay'da reenkarnasyona olan inanç göz ardı edilemez. Hatay'da reenkarnasyon inancı için bakınız: Bezgin; 2011. UFO olayları küresel anlamda gündemi çok meşgul etse de ülkemizde bilimsel incelemelerden çok dedikodu faslında kalmıştır. UFO olaylarının günümüzde Antik Mısır'a kadar dayandırılan bir gerçeklik olduğu ve Erich von Däniken'in "Tanrıların Arabaları" ile başlattığı akımla beraber dinî bir perspektif kazandığı gerçeğinden hareketle Hobsbawm'ın gelenek üretimi teorisini göz önüne getiren bir gelenek meydana getirilmesi de olası görünmektedir. Däniken'in başlattığı akım ve geleneğin üretimi ve icadı için bkz.: Hobsbawm; 2006, Däniken; 1973.

3.2.Masal-Memorat

Pek çok araştırmacı tarafından efsane ile ilişki içerisinde incelenen ve von Sydow'a -ve doğal olarak Sydow'cu ekole- göre bir alt-kategori veya müstakil bir tür yerini işgal eden memoratın muhteva ve icra özellikleri belirtildiği gibi olmasına rağmen efsaneyi de masal kategorisi içerisinde düşünen halkbilimcilerin tesiri sebebiyle memoratın masal ile ilişkisinin izah edilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Masalların mitlerden ayrılmış parçacıklar ve başlangıçta gerçek olayların öyküsü olduğu (Rayman, 2010: 41) görüşüne göre mit ile masalın birbiri ile ilişkilerini kuvvetlendiren önemli varsayımlardan bir tanesi de mitlerin kutsalını yitirerek[44] masal ve efsaneyi meydana getirmiş olmasıdır (Seyidoğlu, 2014: 9) ve buna göre "Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz, ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı" (Boratav, 2014: 85) olarak tanımlanmıştır. Masallar Bascom (2003: 80)'a göre kurmaca olduğu için inanma özelliğini yitirmiş, herhangi bir zaman veya mekanda, insan ve/veya diğer varlıkların karakter şemasında kutsal olmayan bir kabul edilişe sahiptir. Buraya kadar olan masalların temel tanımından yola çıkarak memoratlar ile olan ilişkisi üzerinde durursak en çarpıcı özelliklerden birisi olarak masalların gerçeklik iddiasında bulunmayışına karşın memoratların anlatmanın başından sonuna kadar bir gerçeklik iddiasında bulunuyor olması ve diğeri ise masalların din, inanç ve törelerden bağımsız olmasına tezat olarak memoratların bu üç ögeye de ayrı ayrı sahip olması şeklinde görebiliriz.

Masallar, fantazilerle dolu olarak fantastik yaratıklar, olaylar ve nesneleri barındırırlar (Stone, 1996: 613) ve bu doğaüstü işleyişler beraberinde bilinmezliği ve belirsizliği getirirler (Aça vd., 2010: 149). Bu açıdan memoratlarla mukayese edilmesi için bakıldığında ise olağanüstü varlık ve hadiseleri barındırması bakımından masalların memoratlarla ortak oldukları kesindir fakat masalların inandırma fonksiyonu memoratlara göre son derece zayıf olması bu olağanüstülüklere her iki anlatma açısından da farklı bir boyut kazandırmaktadır; masallara bir dikkat çekicilik, cazibe, çeşni, kahramanlığı vurgulama/pekiştirme, zorlukların gösterilmesi ve eğlendirme, memoratlara ise gerçekliği vurgulamak için toplumsal bir inanca işaret maksadı güder. Şu halde olağanüstülüklerin iki anlatma için de işlevsel farklılıklara sahip olması bu ortak özelliği yalnızca inanma fenomenine kadar müşterek görebiliyoruz.

[44] "Mitle masal birçok arkaik toplumlarda uzun bir süre beraber yaşamışlardır. Gizli inisiyasyon döneminin anlatıya dönüşmüş ve ölüp dirilme gibi mitsel gizemi eğlenceli bir biçimde anlatmasıyla masal, mitin tersine çevrilmiş şeklidir" (Bayat, 2005: 92).

Fakat, memoratları efsanelerle yoğun müştereklere sahip anlatılar olarak düşündüğümüzde ve efsane ile masalı mukayese ettiğimizde bir ayrım noktası göze çarpmaktadır; masallar "kişi"yi göz önünde bulundururken efsaneler "kişi"ye ne olduğu ile ilgilenir (Lüthi, 1976: 24).

Fakat şurayı irdelemek gerekir ki evrensel halkbilimi çalışmaları bakımdan yapılan tanım ve tariflerde çoğunlukla masalın inandırıcılık fonksiyonu olmadığı vurgusu yapılırken bu işlevin yok sayılmasına karşı çıkan araştırmacılar da vardır. Saim Sakaoğlu (1973: 5), Gümüşhane Masalları adlı eserinde masalların inandırma fonksiyonu olduğunu dile getirir; P. N. Boratav (2014: 91) ise masal tanımında inandırıcılık özelliği olmadığı vurgusunu yapmasına rağmen Türk geleneğinin masalımsı anlatıları -ve dolayısıyla masalları- gerçeğe yaklaştırma tavrında olduğunu belirtir. Masallar bir toplumun kültür, din, inanç ve tarih parçalarını bünyesinde barındırdığına ve iyiye, doğruya yönlendiren bir eğitim, nasihat ve öğreti olduğuna göre inandırıcılık vasfını ön plana alarak memoratlarla mukayese zemininde buluşabilmesini söylemek zordur. Çünkü *"masaldaki gerçeklik güncel gerçekliğe paralel koşabilir ama aksine, güncel gerçeklik ideal olabilir. Masalın yaratıcısı, kanunları belirleyen kişidir. Efsane ve memoratın gerçekliği güncel gerçekliğe yakın olmasıdır ve böylece meseleler her zaman ideal etik yasalara ve yasaların ceza ve mükâfatına uygun olarak yer almazlar"* (Alexander-Frizer, 2008: 316). Memoratların inandırıcılık iddiası tecrübenin kendisiyken masalların tecrübe imkanının uzaklığı neticesinde böylesine bir inandırıcılıktan da uzaktır. Ayrıca "masallarda olaylar soyut ve sabit bir dünya anlayışı içinde işlenir"ken (Günay, 1992: 624) memoratlar geçmişten günümüze dinamik bir düzen içerisindedir. Buradaki dinamizm tamamen kültür ve din ilişkisi içerisindedir. Kültür dinamiktir ve din ile kültür birbirine tesir eden iki etkileşim noktasıdır. Yapılar, normlar ve beklentiler tarafından tanımlanmış kültürel formlardan biri olan memoratlar (Cashman vd., 2011: 6), halk inançlarını barındırması ve bu sayede halk inancı ve gerçek/yüksek din kıyaslamasını sağlaması sebebiyle hem dinî hem de kültüre dayalıdır.

Masalların bir diğer -ve kendisini diğer türlerden ayıran en mühim- özelliği ise masalların başında, ortasında ve sonunda söylenilen söz kalıpları, tekerlemeler ya da diğer ifade ile formellerdir. Giriş formelleri (evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken; bir varmış bir yokmuş vd.) anlatının başında imkansız olması dolayısıyla mizahi ifadeleri peşpeşe söyleyerek dikkatleri toplamak, dinleyiciyi hazırlamak gibi işlevlere sahipken aynı zamanda giriş formelleriyle birlikte masalın ortasında ve sonundaki formeller mizahı belirginleştirip inanmayı

zayıflatma niteliği taşımaktadır. Fakat memoratlarda bunun tam aksi bir durum ön plana çıkmaktadır. Memorat anlatıcısı hikayenin gerçekliğini ispat etmek için dinleyiciye anlatının özellikle başında olmak üzere kendisini (tanıdığından nakilse tanıdığı yoluyla yine kendisini) referans göstermektedir. Bu da masallarda olduğu gibi bir tekerleme ya da söz sanatı şeklinde değil, en saf, açık ve doğrudan ifadelendirilerek makul çizgiler istikametinde akıl dışı sözler olmayıp tamamen maddi noktalara gönderme yapmasıdır.

Memoratlar masal kategorisinde de değelendirilmiş ve V. Propp (2012: 24-26) bu sınıflandırmaya halen devam etmekte olan ve Iurii Sokolov'un memoratları masallar arasında değerlendirmesine[45] de dayanarak "yaygın bir hata" olarak bakmaktadır ve sebebini ise masallara dair elimizdeki mevcut kriterler ve memoratların gerçeklik olarak sunulması marifetiyle insanların bu gerçekliğe sımsıkı bağlı olması hatta memoratların sosyal bağlamında "dini bir içeriğin hikayesi" olması ile açıklar. Masalların ise daha önce belirtildiği üzere dinî bir -kökeni olsa dahi- bağlayıcılığı mevcut değildir. Memoratların Rusya'da karşılığı olan byl', bylichka[46] ve byval'shchina anlatmaları kök olarak "olmak" fiiline dayanırlar ve bu sebeple gerçekliğine inanılmış, "olan", anlatmalardır. Rusya'da mitolojik hikaye (mifologicheskii rasskaz) olarak da bilinen bu tür diğer şahsi anlatmalardan ayrılmakta ve antik inanç sisteminin bir delili olarak düşünülmektedir (Olson ve Adonyeva, 2012: 255). Oysa ki masalların Rus dilindeki karşılığı "skazka (ç. Skazki)"dır. Buna göre "skazka" bir fantezi ürünü olan anlatmalara verilen isimdir ve böylelikle temelde dini ve inandırıcı bir gerçeklikle örülmüş bir anlatma olan "bylichka"dan ayrılmaktadır. Rus folklor çalışmalarında önemli derlemelere ve çalışmalara yer verilen bu türden anlatmaların diğer anlatmalardan ayırıcı özelliği inanılır olmasıdır. "Bylichka", "yeraltı dünyasından, ölüler diyarından gelen varlıklarla ve doğaüstü (supernatural) dünya ile alakalıdır. Pagan inançlarının kuvvetli olduğu Antik Rusya'da köylüler tarafından yarı bir inanışa sahipti. Bu efsaneler genellikle kısa ve birinci şahısta anlatılır, babadan oğula intikal ederek böylece nesillere aktarılır" (Dixon-Kennedy, 1998: 48). Netice itibariyle bizim memorat dediğimiz anlatmalar Rus folklorunda farklı bir isim ile ifade edilmiş olsa bile bu, kesinlikle masallardan ayrı olarak düşünülmektedir.

[45] Bylichka kelimesini ilk defa -Skazki i pesni Belozerskogo kraia'da- kullanan Sokolov kardeşlerdir. N. E. Onchukov ile birlikte bu araştırmacılar bylichki'yi masalın tamamlayıcı bir türü olarak incelemişlerdir (Olson ve Adonyeva, 2012: 256).

[46] Propp (2012: 27)'un efsane, memorat ve bylichka arasındaki ayrımı şu şekildedir: Efsane (legenda) Latin Kilisesi'ne ait bir kelimedir ve dolayısıyla efsaneler Hıristiyanlık inancını barındırırlar. Memoratlar da böyledir. Ama bylichka, efsane ve memorat gibi Hıristiyanlık inançlarını barındırmak yerine Hıristiyanlık öncesi inanç artıklarını barındıran anlatmalardır.

Memoratların masallardan ayrı olarak, bir tür olarak kabul edilmiş olsa dahi birbiri ile etkileşimi olduğunu görmezden gelemeyiz. Nasıl ki efsane ile memorat birbiri ile girift bir etkileşim içindeyse, içerik analizleri yapıldıkça masallar ile memoratlar arasındaki karmaşık ilişki kendini gösterecek ve belki de masal-din-memorat düzlemi üzerinde yeni ortak paydalar keşfedilecektir. Nasıl ki ilk efsanenin esasında bir memorat ile başladığı fikri öne sürülüyor (Dégh ve Vázsonyi, 1974: 226) ve saha araştırmalarında bir efsanenin kökeninde memorat bulunarak bu beyan doğrulanabiliyorsa (249, 250 ve 179 numaralı metinler) neden aynı veya benzeri bir durum en azından "dini anlatılar olarak memorat" ve "dini kökeni olduğu düşünülen masal" arasında içerik ve köken olarak memorat-masal için geçerli olmasın? 'Masallar memoratlardan teşekkül edilir' kabilinden bir sav ortaya atmak, içi doldurulması -henüz- imkansıza yakın bir işi yüklenmek olacaktır fakat masalları tek tek ele alıp incelediğimizde bu iki türün birbiriyle olan sıkı ilişkisini vurgulamak mümkündür. Bu köken ilişkisi birazdan gösterileceği üzere halkbilimcileri ve antropologları da meşgul etmiş ve bu ilişkiye yönelik bilimsel çalışmalar kaleme alınmıştır. Mesela Binbir Gece Masalları'nın meşhur "Alaaddin ve Sihirli Lamba Öyküsü" bu kanaati motive edebilir. Mağribli'nin keşfettiği bakır lamba içerisinden sahibinin lambayı ovalamasıyla dışarıya çıkan ve dilekleri yerine getiren cin, aslında lambanın içerisinde esir olan korkunç bir "ifrittir" ve sahibinin dileğini yerine getirmek zorundadır. Her ovalamada lambadan çıkan cin, sahibinin dileğini çok kısa sürede temin eder. Masal ve din ilişkisi bakımından cinin bu sürati, Kur'an-ı Kerim'de Neml Suresinde geçen Süleyman Peygamberin kıssasındaki cinin, Sebe melikesi Belkıs'ın tahtını çok kısa bir sürede getireceğini söylemesini hatırlatmaktadır.[47] Memoratlarla olan münasebeti ise masalın zeminini teşkil eden bu ifritin/cinin lambadaki esareti saha çalışmasında memoratlarda ve dolayısıyla halk inançlarında belirmiştir. İnanca göre zararında karar kılınan bir cin belirli bir ritüelle şişe içerisine hapsedilebilir. Bu inanca dair iki memorat tespit ettik. İlk memorat şu şekildedir:

"Bir gün bahçeden ses geliyor. O bahçeye de çıkmak, ben tırsardım yani. Ben kolay kolay tırsmam, o bahçeden tırsardım. Medreseyi mühürlediler o zaman, Meram Eskiyol'da Lalebahçesi diye geçiyor, orada bir bahçeli eve taşındık. Bahçe içinde üç tane ev var. Büyükçe bir yer yani 600-700 metre falan var. Küçük küçük üç tane ev var, birinde mutfak bir oda, birinde üç oda, birinde işte banyolu bir oda, böyle ayrı ayrı. Bahçesi de of, tırsardım

[47] "Süleyman, "Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir? Cinlerden bir ifrit, "Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim" dedi." (Neml, 38-9)

yani. Lan bahçeden ses geliyor, ben de hazzetmiyorum o bahçeden çünkü daha önce gördüğüm için orada. Seyda daha önce bana kızdıydı, gördüm tırstıydım dedim, bana kızdıydı. Korkmama bana kızdı, niye korkuyorsun, o senden korksun diye. Bahçeden ses geliyor, kafayı uzattım pencereden. Ben cüret etmedim. Baktım Sofi Yusuf dolanıyor bahçede. Sofi Yusuf napıyon? Göz dönmüş bir o tarafa gidiyor bir bu tarafa gidiyor. Bir şeyler söylüyor yani bilmediğim bir şeyler söylüyor, anlamıyorum, Türkçe değil konuştuğu. Ondan sonra çağıra çağıra yakına kadar geldi, çektim içeri aldım. Oturttum başladım dedemin şeyini okumaya, gittim getirdim yukardan. Okudum kendine geldi. Gittiler kaçmışlar. Bana anlatıyor olup biteni. Bunun öncesi var. Öncesi şu. Şeyh Zeynelabidin ile tanışmasına vesile olan hadise bu. Şeyh Zeynelabidin'in müridi bu. Küçükken bununla uğraşırlarmış. Hikayelerine lüzum yok. Babası da o zaman sağ. Çocukla uğraşıldığını biliyorlar, cinlerin musallat olduğunu. O esnada da Şeyh Zeynelabidin Ceyhan'ın yakın bir köyüne gelmiş. Babası götürmüş. Gelen şey birşeyler yapar oğlan düzelir diye götürmüş. Beni diyor götürdüler dayımla babam. İçeri girdik diyor, Zeynel Baba oturuyor yanında da bir Sofi Salih var diyor. Zeynel Babanın cinlerden müritleriyle ilgilenir Sofi Salih. Ee ne dedi dedim. İşte selam vermişler. Durumu anlattı diyor babam. Zeynel Baba şöyle bir baktı diyor, dedi ki "Sen daha sağ mısın?" Sen ne dedin dedim? Dedim ki diyor "Sizin gibi şeyhler oldukça başımıza daha çok iş gelir." Laf söylemiş. Zeynel Baba bir şey dememiş. Ondan sonra babama dedi ki diyor kapıya çık, dayıma dedi ki dama çık. Kimi görürseniz alın. Kim olursa. Görürseniz yakalayın ve bana getirin. Sofi salih de sopa aldı dedi. Ayağa kalktı yanıma geldi diyor, dedi onların isimlerini bana ver. Çenem kitlendi diyor. İsmen biliyor gelenleri Sofi Yusuf. Yani o gelen üç kişi, üç tane, üçünün de ismini biliyor. Tanıyor yani, yakinen artık, baya bir münasebetler gelişmiş. Sofi Salih bana bir vurdu dedi şöyle, kendimden geçmişim diyor, söylemişim. Ondan sonra Zeynel Baba bir yazı yazdı diyor. Hapsederler. Özelliği odur yazının. Ondan sonra o yazılan yazı nemli, ayak basılmayan bir yere ama nemli bir yere, kolay çürüyecek bir yere koyulur. O yazı çürüdükten sonra isterse hapsedildiği yer kırılsın. Şişeye hapsederler. İsterse o şişe kırılsın orayı terk edemez. Ama yazından önce o şişe giderse şey yapar. O zaman işte Konya'da okudum kendine geldi. Ha, şey demiş ki Zeynel Baba, demiş bunlar üç kişiler. Üçü de peri. Cinlerin dişilerine peri derler. Biri annesi diğer ikisi kızı. Annesiyle büyük kızını halletmiş, küçük daha buluğa gelmiş değil, masum, ona bir şey yapmadım yalnız dikkat et ilerde başına iş açar demiş. Bana diyor bir yazı verdi, bir muska, sürekli bunu taşı dedi. Bir gün diyor kalktım, gece üstümdeydi sabah kalktım yok diyor. Aradım taradım bulamadım diyor. Evin altını üstüne getirmiş

bulamamış. Okumaya başladım kendine geldi. Başladı ağlamaya "Zeynel Baba bana demişti, Zeynel Baba bana demişti." Bir yandan da kızıyor, diyor bir tane de yanında adam getirmiş diyor. Benim onunla münasebette bulunmamı istiyor diyor. Kendi yapıyor, mecalini kesiyor bunun, yapacağını yapıyor, bizim elemana, Sofi Yusuf'a. Bir de adam getirmiş onunla da yapsın diye. Top. Onlarda da var öyle şey. Ona kızmış. Abo nasıl canı sıkkın, ağzından çıkan kelimeleri görecektin yani. Bir gün dedi ki kurban dedi, ya dedi, benimki arada gelmese var ya dedi, yazın Adana'da yaşanmaz dedi. Lan sofi ne diyon sen dedim? [Kahkahalar]

- [Dinleyici] Serinlik mi veriyormuş?
- [Kaynak Kişi] Irzına geçiyor adamın ne yapsın.

[Dinleyici] Haa. Adanada yaşanmazdan kastını şimdi anladım. (MN. 94)

Diğer memorat ise şu şekildedir:

Birisi benden bir yazı istedi. Seyda'ya söyledim. Hayvanlar bağına şey yapıyor, talan ediyor adamın. Seydaya söyledim. O da bir, şöyle bir ilaç şişesi içerisine bir yazı koydu. Islanmayacak, özelliği o. Onun için şişeye konuyor. Tarlanın ortasına gömüyorsun. Bir zaman sonra bu bana geldi diyor ki ya hoca diyor, tilkiler orayı kazmışlar diyor, şişeyi almışlar gitmişler diyor. Yiyemiyorlar ya.

- Tilkiye kazdırtmışlar yani.
- Bilmiyorum kim kazdıysa, bana öyle dedi. Geçmiş olsun dedim yapacak bir şey yok. (MN. 95)

Her iki metinde de cinin şişeye hapsedilmesi inancı pratiğe dökülmüş ve memoratlaşmıştır. Cinin şişeyi terk edemeyeceği ve ancak onu hapseden tarafından azad edileceği inancı[48] hem memoratta hem de masalda varlık göstermektedir. Bu bağlamda masalların gerçeklikle ve bu gerçekliğin de din/inançla olan yakın ilişkisi kesin kanaatlerden kaçınmak suretiyle özelde memorat-masal ilişkisini sorgulamak için bir imkan tanımaktadır. Mesela Japon masalları üzerindeki çalışmaları neticesinde masal ile din arasındaki ilişkiyi F. H. Mayer (1974) göstermeye çalışmış ve Alan Dundes'in ise biraz daha ileri giderek önce İncil'i (1999) sonra da Kur'an-ı Kerim içerisinde yer alan "kıssaları" yine Kur'an'ın tabiriyle bu kıssalara inanmayanların "esâtîru'l-evvelîn" sözüyle reddetmesini göz önüne alarak (2003),

[48] Cinin şişeye hapsedilmesi inancına benzer, cinin göz hapsinde tutulması ve alkarısının iğne saplanarak köleleştirilmesi inancı da mevcuttur. Bkz.: Metin 66 ve Çobanoğlu; 2015: 79-80.

bu anlatıları bütüncül bir şekilde Antti A. Aarne'nin Masal Tipleri Kataloğu ve Stith Thompson'un Motif-İndeks'i ile beraber çalışmıştır.

Dundes'in ilk örneği, "Yedi Uyurlar" başlığıyla ve "uzun yıllar boyunca süren sihirli uyku" şeklinde özetlenen 766 numaralı masal tipidir ve 19. ve 20.yy'da yazılı olarak derlenmiştir. Grimm Kardeşler "Die sieben Schlafenden Manner in der höhle" (Mağarada Uyuyan Yedi Adam) adıyla fakat efsane olarak (no. 392) belirtmiş olsa da derledikleri meşhur masalları arasında yer alan "On İki Havari" masalı (Grimm Kardeşler, 2003: 1097-8) "Yedi Uyurlar" masal tipine benzemektedir. Ne var ki bu masal tipi doğrudan doğruya Kur'an'da (Kehf sûresi) yer almaktadır (Dundes, 2003: 55-9). İkinci örnek ise yine Kur'an'da geçen Hz. Musa ile Hz. Hızır kıssasıdır. 759 masal tipi numarasına "tartışmasız" uyan bu kıssayı Dundes (2003: 60-2), 1694-1778 yılları arasında yaşamış olan Françoise-Marie Arouet'in (Voltaire) "Zadig or Destiny: An Oriental Tale" adlı eserinin "The Hermit"[49] alt başlığında görmektedir. Buna benzer pek çok örneği de (Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşması, 40 sayısı, zaman kayması vd.) irdeleyen Dundes'ın bu çalışması masal ile din arasındaki ilişkiyi daha net göstermektedir.

Aydınlanma dönemi Fransa'sındaki inanç ve algıları araştıran Robert Darnton folklorik açıdan da sürdürdüğü yaklaşımında masal ile sosyal hayat arasındaki dengeyi gösterirken "arada sırada ortaya çıkan fantezi unsurlarına rağmen, masallar gerçek dünyaya bağlı kalır" ifadesine yer verir. Mesela Kırmızı Başlıklı Kız'ın[50] kurtla olan münasebeti -soyunup yatağa girmesi- Freudçu ya da psikanalist gelenekçi bir yaklaşımla cinsel ironi ya da metaforlarla değerlendirmek, Darnton'a göre sosyal hayatın yansımalarını çıkmaza düşürmek, yakındaki gerçeği görememektir. Zira bu masalların anlatıldığı sosyal şartlarda insanlar, ekonomik yetersizliği sebebiyle, tek göz bir evde ısınmak için hayvanları yataklarının etrafına toplayıp ebeveyn ve çocuklar aynı yerde uyumaktaydı. Hatta durum o kadar vahimdi ki ebeveynlerin cinsel ihtiyacı yine aynı odada çocuklarının yanında gerçekleşmek zorunda kalıyordu. Dolayısıyla masaldaki, kızın soyunarak kurdun yatağa girmesini anlatan sahne, sembolik dilin berisinde kalıyor. Yani çıplaklık Fransız halkı için çocukluktan itibaren tanıklık edilen bir realitedir, cinsel yasak ya da tabu formunda değildir. Darnton'un masallar ve gerçeklik

[49] Zadig'in seyahati sırasında karşılaştığı keşiş (hermit) ile olan macerasını anlatan bölüm (Voltaire, 2009: 127-137).

[50] Zaten "kırmızı başlık"ın mevcudiyeti de müphemdir (Darnton, 2015: 22). Dolayısıyla Fromm'un cinsel sembolleri hala askıdadır. Ona göre kırmızı şapka menstruasyon simgesidir ve böylece masal başından sonuna kadar cinsel ağ üzerine teessüs etmiştir. Bunu da "yoldan sapmama" ve "şişeyi kırmama" ikazlarının cinsellik ve iffet muhafazakarlığı; kurdun davetini ise cinsel arzularına nail olabilmesi şeklinde izah eder (Fromm, 1992: 252-3).

üzerine yaptığı analizlerin bizi götürdüğü netice, masalların gerçek sosyal düzlem üzerine bina edilmesidir (Darnton, 2015: 21-85). Bu noktadan hareketle -her ne kadar editörlük yapmış olsalar da- Grimm Kardeşler'in derleyip düzenlediği masallar arasındaki "On İki Kardeş" masalı (2003: 71-86), doğrudan doğruya Yusuf Peygamber'in kıssası temel alınmasından oluşan metaforlarla örülüdür. "Muradına nail olamayan dilber" masalındaki periler ile Vesîletu'n-Necât'taki melekler arasındaki bağıntı yine aynı ilişkiyi düşündürmektedir (Sakaoğlu, 2012: 10).

Keza "Ejderha motifi"[51] masalların olağanüstülüklerini resmeden önemli bir bölümken, Orta Çağ Hıristiyanlığında ejderha avları azizlerin kahramanlıklarından sayılıyordu. Yani, azizlerin varlığına olan inancın etkisiyle, dolaylı olarak, ejderha kurgusal bir varlık değildi. Bu sebeptendir ki Hıristiyanlık içerisinde son derece saygın bir yere sahip olan Aziz George'nin (M.S. 3-4.yy) ejderha öldürmesine olan inanç kilise ikonografisinden Rönesans sanatına, dahası günümüze kadar kendisini hissettirerek tablolaştırılmıştır.[52] Bu konuda İslam coğrafyasından da örnek verebiliriz. En geç 14 ila 15.yy'da yazıldığı tahmin edilen Kitâbu'l-Buldân adlı yazma eserde mevcut bulunan bir takım illüsterasyonlar arasında İskender Duvarı olarak gösterilen bir tasvirde ejderha resmedilmiştir.[53] Halihazırda azizlerin kahramanlıkları olarak da düşünülen masalların karakteristiği, dış görünüş ile gerçeklik arasındaki çatışma olmasından (Lüthi, 1984: 127) ve "Mitolojik Görüş"ün tezinden dolayı masal-gerçeklik-inanç ilişkisini henüz kesinleştirmese de memorat ile masallar arasındaki etkileşimi düşündürmektedir.

Sonuç olarak masalın gerçeklikle olan yakınlık ve uzaklığı henüz netlik kazanamamış iken ve elde edilen memoratların içerisinde barındırdığı bazı inançların masallarda görünüyor olması, masal ile memorat arasındaki münasebeti de tartışılır hale getirmekte, fakat mevcut verilerin yetersizliği gereğince askıda bırakmaktadır.

[51] Motif İndeks'te B11 (Thompson, 1955: 348-355).

[52] Kapadokya, Soğanlı'daki Tahtalı Kilise (St. Barbara) içerisinde Aziz George'nin ejderhayı öldürmesini gösterir 10.yy'a ait bir ikonografi bulunmaktadır (Grotowski, 2010: fig 41). Aziz Theodore için de aynı sanatsal çalışmalar mevcuttur. 12.yy'a ait kolye şeklindeki Aziz Theodore Madalyon'u aynı resmi tasvir etmektedir. (Evans ve Wixom, 1997: 181 fig.136). Buna benzer örnekler çoğaltılabilir fakat yalnızca Avrupa Hıristiyanlığında değil, Doğu coğrafyasında Anadolu'dan Çin'e kadar ejderha motifine rastlamak mümkündür. Bir inanç olarak ise ay tutulması esnasında ayın önüne ejderha ya da cinlerin geldiği ve bu sebeple teneke benzeri eşyaya vurarak ses çıkartılması buna örnek teşkil etmektedir (Çelebioğlu, 1992: 325).

[53] Kitâbu'l-Bulhan, 38 numaralı varak (Bodleian Library. Manuscript. Bodl. Or.133). Eser hakkında geniş bilgi için bkz: Carboni; 2013

4. Tür Tartışmaları ve Sınıflandırma

Halkbiliminde sınıflandırma çalışmaları daima süregelen aktif eylemlerin başındadır ve halkbilimciler bu hususa ayrıca önem göstermekte ve mesai harcamaktadırlar. Bu çalışmalar zaman zaman bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir ki o tartışmalardan bir tanesi de memoratın sınıflandırılması üzerinedir. Şüphesiz bu tartışmalarda von Sydow'un mimarı olduğu memorat terimi üzerine yaptığı mülahazalar ve Sydow'cu ekolün bu doğrultudaki tutumlarının rolü büyüktür.

Halihazırdaki tür tartışmaların üç ana başlık şeklinde tasnifini yapmak mümkündür. Birincisi memoratın başlı başına bağımsız bir tür olduğu üzerine, ikincisi, memoratların efsanenin bir alt kategorisini teşkil edip etmediği, üçüncü olarak da memoratların zaman içerisindeki tekrarı ve yayılması neticesinde efsane haline gelmesi görüşüdür. Bu görüşlerden farklı olarak bir de memoratın masal olduğu görüşünü inkar edemeyiz fakat masal araştırmalarının masalı bir tür olarak belirten ve kendisini diğer anlatmalardan ayıran son derece nihai sonuçlara vardığını, uzun zaman boyunca yeni verilerin, malzemelerin elde edilerek defalarca çalışıldığını göz önünde bulundurduğumuzda, en azından masallarla bazı muhteva benzerliği olmasına rağmen memoratların bu denli yoğun bir araştırma ve çalışmaya maruz kalmayışı dolayısıyla, şu an için kesin bir dille memoratların masal olmadıklarını ifade edebiliriz.

Memoratların tür ve sınıflandırma tartışmaları ne olursa olsun efsaneleri merkeze alarak gerçekleştirilmiştir. Bariz bir şekilde mit ve masaldan ayrılması, din ve tecrübenin esas alınması, memoratları efsanelerle birlikte değerlendirme ihtiyacını doğurmuştur. Her ne kadar efsane ile memoratların ayrıştığı noktalar mevcut olsa da ayrıştığı noktalarda dahi benzerleriği hissetmek zor değildir. Bir efsane, -özellikle daha fazla kişinin etkileşime geçebildiği- çağdaş şehir efsaneleri yeni kişi ya da kişilerce yeniden yaşanılıp memoratlarla gösterilebilir. Biz saha çalışmamızda elde ettiğimiz bir efsane ve bu efsaneyi yaşatan iki memoratı gösterebiliriz. Efsane şu şekildedir:

"Benim üniversiteki arkadaşlarımın kaldığı bir ev var. Ev sürekli kiralık. Satılığa çıkıyor ama alan olmuyor. Ne zaman birisi bu eve girse, evin bir var, o odada kim yatarsa gece başına bir şey geliyormuş. Onun için o odada kimse kalmıyormuş." (Metin 262)

Kaynak kişi bu odada yatmaya karar vermiş ve gece yaşadığı tecrübeyi tarafımıza anlatmıştır. Bu efsaneyi destekleyen ve yeniden yaratmaya imkan veren memorat şu şekildedir:

“Gece gittim arkadaşlara. Bu odada yatacağımı söyledim. Yapma boşver dediler ama kafaya koydum. Bir tane yatak attık odaya. Uzandım. Bir süre telefonla oynadım sonra uyudum. Uyuduğumdan eminim ama odanın içinde birilerinin gezdiğini görüyorum. Rüya gibi değil gibi. Uyuduğumu uyandığımda anladım. Etrafa bakındım şöyle arkadaşlar mı geldi, oyun mu yapıyorlar diye. Kimse yok. Herkes yatmış zaten. Tekrar uyuyacaktım. Gözümü bir kapattım ama odanın içi gümbür gümbür etmeye başladı. Ben o panikle nasıl çıkarsam. Pijamayla eve koştum. Ne oldu bilmiyorum ama o oda hakkında ne diyorlarsa gerçekmiş.” (MN. 260)

Benim arkadaşı bu odaya yatırmak zorunda kaldım. Vize final zamanı geldiğinde bizde kalıyor. Ama hiç bir şey demedim. Sessizce yatırdım. Bir yattı, sabah kalkınca mutfakta buldum bunu. İki yattı yine mutfakta buldum. Üçüncü gün yine odayı hazırladım yatsın diye. Bu sefer bana baktı, yok gardaş yok, ben o odada yatmam dedi. Neden dedim. İki gündür üzerime timsahlar yürüyor orada dedi. Nasıl timsah lan dedim. Baya baya timsah işte dedi. Üzerime üzerime kıvrılarak geliyorlar dedi. Rüya görmüş olmayasın dedim. Git lan ne rüyası dedi. Yatağa girdiğim an üstüme geldiler dedi.” (MN. 261)

Şu halde bu derece yakın bağ bulunan memorat ile efsane, memoratın tür ve sınıflandırma çalışmalarında daima göz önünde bulundurulmuştur. Fakat Sydow ve ekolü memoratların geleneksellik ve şiirsel özellikten mahrum olduklarını düşünerek memoratı efsaneden ayrı tutmuşlardır. Yine de von Sydow memoratların, yaygınlaşarak efsane haline (von Sydow taksonomisine göre “memorial legend”) geleceği tezini ileri sürmüştür (Sweterlitsch, 1996: 990).

Mit, masal, efsane gibi folklorun başlıca formlarına yönelen araştırmacılar şahsi anlatmaları sözlü geleneğin bir parçası olmasına rağmen bir tür olarak ele almayıp göz ardı etmişlerdir (Allison, 1997: 636). Patrick B. Mullen (1997: 99) ise memoratı efsanenin karşıtı olarak görmekle memoratı ayrı bir tür olarak değerlendirir. Memorat ile efsane arasındaki ince çizgileri belirten Mullen, esasında bunların birer inanç anlatıları olduğunu ve halkbilimcilerin yaptığı bu efsane-memorat ayrımının halk nezdinde bir manası olmadığını belirtir. Memoratları, anlatımdaki şahıs derecesine göre de bir tür analizinin olduğu yaygın bir kanaattir. Birinci şahısta olan anlatmaların memorat, üçüncü şahısta olanların ise efsane olduğu pek çok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir.

Memoratları efsanelerden farklı bir tür olarak görmeyen halkbilimciler, çoğunlukla memoratların efsanenin bir alt kategorisi olduğu görüşündedirler. Bundan başka bir görüşü

daha zikretmek gerekir ki o da memoratların (ve fabulatın) efsane olarak kabul edilmesidir. Von Sydow'un efsane sınıflandırmalarının yetersiz ve kullanışsız olarak görülmesi Sydow'un ürettiği terimlerin de mevkiini sorgular hale getirmiştir. Öyle ki memorat ve fabulatı birbirinden ayırmamanın gerekliliği, ikisinin de efsane oluşuna bağlanmıştır (Tangherlini, 2015: 11-3). Memorat ve efsane arasında ayrım yapmayan halkbilimcilerin arasında bulunan Elizabeth Tucker'a göre tip ve motif indeksleri bu türler arasında ayrım yapma eğiliminde değildir (Lee, 2009: 407). Tucker (2008: 40), memoratı "Efsanelerin birinci şahısta anlatılmalarına (bu benim başıma geldi…) memoratlar adı verilir." şeklinde tanımlayarak çağdaş halkbilimcilerin memoratı efsanenin bir parçası olarak gördüklerini belirtmiştir. Memoratların sınıflandırmasında efsaneyi merkeze alan yaklaşımı ve memoratı efsanenin alt türü olarak ele alınmasını yetersiz ve eskimiş bulan Linda Dégh (1990: 75), sınıflandırmanın içerik, form, işlev ve anlamını sosyokültürel, durumsal, tarihsel ve metinler arası bağlamların temelinde düşünmek gerektiğini ifade eder.

Memoratların efsaneye, efsanenin memoratlara dönüşebileceği görüşü de öne sürülebilir. Buna göre özellikle tür tartışmalarında ortaya çıkan bu hadisede, efsanelerin anlatıcı tarafından birinci, ikinci ya da üçüncü şahsa indirgenerek memoratlaştırıldığı veya bir memoratın zamanla toplum içerisinde yaygınlık kazanarak tecrübe sahibinin unutulup anonimleşmesiyle bir efsane haline gelebileceği iddia edilebilir. Derleme çalışmalarımızda bir memoratın, bulunduğu grup içerisinde tecrübe sahibinin anlatıdan bilinilirliği silinerek yaygınlık kazanmasına rastlanılmıştır. Görüşme yaptığımız kaynak kişilerden olan Şenel Bodur, arkadaşının yaşadığı doğaüstü bir hadiseyi naklettikten sonra, aynı çevreye mensup insanlarla yaptığımız başka görüşmelerde önceki dinlediğimiz memorat, isim zikredilmeksizin "bir kadın varmış" şeklinde anlatılmış ve tecrübe sahibinin Şenel Bodur'a aktardığı kendi ifadeleri bu yeni anlatıda silinerek kısaltılmıştır. Bu iki farkı göstermek için önce Şenel Bodur'un, sonra ise aynı çevreye mensup diğer kaynak kişinin "rivayetini" nakledebiliriz:

"Arkadaşım Fadime teyze, Faruk Bey'e efendim demiş, ben demiş Konya'ya Mevlana'ya ziyarete gidebilir miyim demiş. Herkes gidiyor otobüsle sefere çıkıyorlar demiş. O da demiş sen niye gidecen, Mevlana'nın kendisi gelsin demiş. İzin vermeyince gitmedim diyor. Evi de iki odalı böyle. Bir arka odası var bir de ön odası var. Ön odası güneş alıyor, ılık daha ılık diyor. Gece kalktım, abdest aldım, ön odaya geldim namaz kılacam diyor. Girdim ki diyor Mevlana köşede oturuyor. Mevlana'yı görünce hiiik etmiş, Mevlana kayboluverdi diyor. E niye dedim ben de öyle dedin. Ama boşta bulundum diyor. İçeri girdim ki Mevlana, resmen

benziyor, o kendi ordaki resme benziyor diyor. Köşeye de oturmuş ama ben çok korktuğum için öyle demişim korkudan, kayboluverdi diyor. Bunu Fadime teyzemin bizzat kendisi anlattı." (MN. 185)

"Bu bir tarikata bağlı kadın varmış tutturmuş ben Mevlana'yı görecem diye. Bu da kafaya koymuş tabi ama demiş önce gidip büyüğüme danışayım, izin alayım. Neyse gitmiş izin istemiş. Şeyhi de demiş o sana gelsin, gitme diye. Hemen ertesi gün kadın sabah namazına kalkmış, abdestini almış, namaz kılacağı odaya bir girmiş bakmış Mevlana Hazretleri orda oturuyor. Bunlar büyük insanlar işte. Mevlana Hazretleri de kadın korkunca görünmez olmuş, kaybolmuş." (MN. 263)

İkinci anlatmada görüleceği üzere birinci anlatıda tecrübe sahibi bilinen biri iken herhangi biri haline gelmiştir. Birinci anlatı küçük bir grupta yaygınlık kazandığında, dilden dile dolaştığında belirli olan kişinin pek çok özelliği ortadan kalkarak bir efsane haline geldiği görülmektedir. von Sydow (1977: 87)'a göre memorat yeterli derecede insanlar tarafından anlatılırsa bazı değişikliklere maruz kalır ve böylece von Sydow'un sagn kategorileri adı altında gösterdiği "erinnerungssagen", memoratların gelenek içerisinde geçmiş olduğu şekli, yani "hatıra efsane (memorial legend/recollection legend)" olarak yer eder. Lauri Honko ise makalesinde, memoratları bir şema halinde gösterirken, anlatmanın tekrar edilmesi ile tipikleşmesini göstererek memoratların efsane yolunda ilerlediğini belirtir ki bu da von Sydow (1964: 17)'un teorisini desteklemektedir.

"Türler herşeyden önce başlıca folkloristlerin zihninde var olmuştur. Kaynak kişi iletişim esnasında sınıflandırma ile ilgilenmez." diyen Dr. Robin Gwyndaf memoratın efsane türüne evrimini:

> "Zamanın geçmesiyle birlikte bu ampirik anlatmaların pek çoğu stereotip hale gelmiş ve içerik daha şematik hal alıp kişisel olmaktan çıkmıştır. Bir bölgeden diğerine kolayca yolculuk edebilen, belirli, formüle edilmiş bir konuyu takip ederler. Form ve stil bakımından "sagen"e karşılık gelirler ve yerel inanç efsanelerine dönüşme yolundadırlar ki ayrıca toplumun kolektif geleneğinin bir parçası haline gelirler. Zamanla fantezi ve harikalar dünyasıyla ilişkili olan motifler "gerçek" efsaneye eklenirler" (Gwyndaf, 1997: 157).

şeklinde açıklamaktadır. Pek çok halkbilimcinin memoratların efsaneye bir evrimi olduğu iddiası yukarıda saha çalışmamızdan aldığımız iki anlatıdaki örnek farka[54] dayanıyor olsa da Kvideland ve Sehmsdorf (1999: 20) memoratların efsane haline geldiği önerisine değinerek

[54] "Doğaüstü efsane, doğaüstü bir tecrübenin birinci elden anlatması olarak aktarıldığında memorat adını alır" (Lee ve Preston, 2009: 354).

“Hakikat şudur ki memoratların efsane motifleri içermesi yeterli bir delil değildir. Memoratlar ve efsaneler doğaüstü tecrübeye karşı iki farklı tutumun ifadesidir ve bir türden başka bir türe evrimi belgeleyecek deneysel bir kanıt yoktur” savı ile böyle bir değişime karşı çıkmaktadır.

Yalnızca memoratların efsanelere dönebilmesi değil, benzer bir tartışma ya da iddia ise bunun tam tersi olarak efsanelerin memoratlara olan evrimidir. Ake Hultrantz efsaneyi, gelenek tarafından bir memoratın dönüşmesi olarak görür (Rolph, 1994: 82). Bu düşüncede, oluşan ilk efsanelerin anlatıcısının üçüncü şahısta değil birinci şahısta olduğu varsayımını göz önüne alarak memoratların efsaneye dönüştüğü söylenilebilir. Yani efsanelerin erken formları birinci şahısta anlatılan şahsi tecrübe hikayeleri olarak bir kökene sahiplerdir (Allison, 1997: 636). Şüphe yok ki memoratlar hakkındaki tür analizleri kesin bir neticeye varabilmiş değildir. Çünkü von Sydow’un memorat ve fabulat arasındaki farkı belirtmekteki amacı ikinci ya da üçüncü elden olan anlatmaların birinci elden olan anlatmalardan farkını göstermek iken, birbirine geçiş yapan, evrimleşen anlatmalar için *“bunları birbirinden ayıran sınırları çizebilmek çoğu zaman son derece zordur”* ifadelerini de kullanmıştır (Tangherlini, 1994: 12). Şu halde daha temelden büyük zorluklar barındıran memoratların (dolayısıyla fabulatların) kavramsal çerçevesi folkloristlerce son şeklini kazanmamışken tür analizlerinin bir neticeye bağlanması son derece zordur.

1930’lu yıllardan günümüze kadar uzanan memoratın tür analizi ve sınıflandırma çalışmaları devam etmiştir. Alan Dundes ise önce, memoratların topluluğun malı haline geldiğinde efsaneler olarak düşünülebileceğini belirtmiş ve akabinde makalesinde vampir anlatmalarını esas alarak halkbilimcilerin bu zahmetini şu şekilde yorumlamıştır:

> “Folkloristlerin dışındaki pek çok kişi yanlış veya aldatıcı olduğu düşünülen herhangi hikâyeyi belirtmek için mit kelimesini kullanmaya meyillidir. Şimdi ise en azından folkloristlerin bakış açısından vampir hikâyelerinin efsane (ya da memorat) olduğunu belirledik, peki ama bundan başka vampirler hakkında ne söyleyebiliriz? Folkloristler çok sık olarak sınıflandırma hakkında aşırı derecede endişe etmeye meyillidirler ve yorumlama sunmak için tamamen başarısızdırlar. Bunun yerine folklorun yorumlanması vazifesi psikiyatristler, edebiyat eleştirmenleri, tarihçiler ve antropologlara düşmektedir” (Dundes, 1998: 159).

Memoratların analizlerinde bazı sınıflandırmalara yönelinmiştir. Bunlardan bir tanesi Brynjulf Alver (1967: 68) tarafından gösterilmiştir ve şu şekildedir:

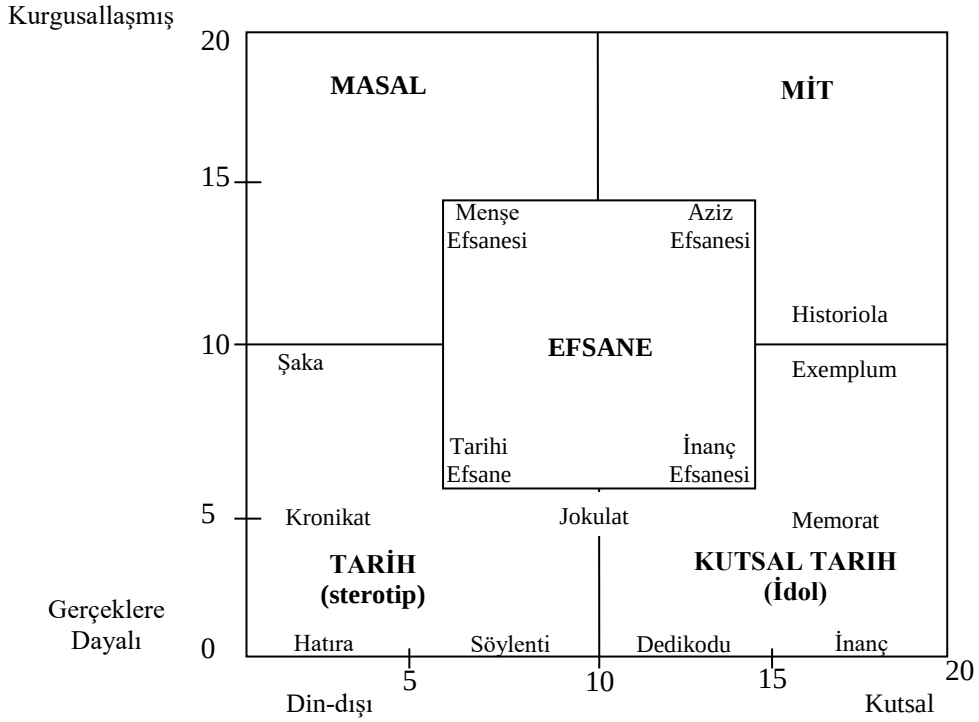
1. Tecrübe Efsanesi, memorat formunda olurlar fakat içerik efsanelerden alınmıştır.
2. Kolektif Memorat, farklı kolektif inançlar ve efsane ögeleri üzerine teşekkül etmiştir.

3. Bireysel Memorat[55], tamamen geleneksel değildir fakat basit bir şekilde doğaüstü tecrübe hikayeleridir.

Bir diğer sınıflandırma ise Richard Sweterlitsch (1996:990)'in halkbilimcilerin yaptıkları sınıflandırma çalışmalarını belirttiği üç temel başlıktır:

1. Bilinen efsaneler ya da efsane motifleri üzerine üzerine kurulanlar
2. Halkın tutumunu, göreneğini ya da inancını açığa vuran, göz önüne serenler
3. Efsane motifleri ve inanç ögeleri açısından yoksun olmakla beraber tarihi bir efsane ya da masal gibi diğer geleneksel anlatı formlarında bulunan motifleri içerenler.

C. Scott Littleton'un anlatı türleri üzerine yaptığı sınıflandırma daha genel bir çerçeve oluşturarak dinle alakası olmayan (profane) anlatılardan dinî ya da kutsal (sacred) anlatılara doğru giden bir şahsi anlatma şemasını göstermektedir. L. Honko (1989a: 26) tarafından içeriği genişletilen bu şemaya göre en alt tabakadaki dereceler hatırlama, söylenti, dedikodu ve inanç, din dışılıktan kutsala doğru bir istikamette olup kronikat, jokulat ve memorat bunların üst kısmında yer almaktadır.

Şekil 1: L. Honko'nun Şeması

[55] "Bazen bireyin başından geçen doğaüstü hadise, bireyin kolektif gelenekten farklı olarak yorumlamadaki ısrarı neticesinde oluşuna memoratlara şahsi memorat adı verilebilir" (Kvideland ve Sehmsdorf, 1999: 20). (bkz. 4.2.Şahsi Memorat)

Yani kronikatlar, jokulatlara göre daha din dışı; memoratlar da jokulatlara göre daha kutsaldır. Dikkat çekici bir husus ise jokulatların, yani mizahi anlatıların profan ve kutsalın arasında bulunuyor olmasıdır.[56]

Öyleyse doğaüstü bir varlığın mizahi anlatısının, fıkrasının, o toplum içerisinde mevcut bulunan inancı desteklediğini öne sürebiliriz. Fıkralar, "gerçek hayat ile bağı olan vakalar" (Yıldırım, 1992: 332) şeklinde tanımlandığına göre, mesela bir cin ya da muska fıkrasının ya da mizahi anlatısının -muskaya, cine olan inancı reddetse bile- cine, muskaya dair bir inanmanın toplum içindeki varlığını desteklediğini rahatça ifade edebiliriz. Kültür içerisinde mevcut olan bir inanmayı malzeme olarak kullanan fıkra, var olana yöneltilmiş bir eleştiridir. Bu bakımdan inançlar açısından fıkralar, dinleyici için birer uyarıcıdır. (Fowler, 2001: 10) Dolayısıyla yukarıdaki şemada jokulatların kutsal ile din-dışı arasında bulunma sebebi bu duruma dayanmaktadır. Bunu, iki farklı kaynak kişiden bir memorat ve bir fıkra ile gösterebiliriz:

"Bundan epey geçkin bir zamanda, heralde 1970-80 arası, hocanın birine gitmiş arkadaş. Geldi dedi, bu hoca acayip kuvvetli muska yapıyormuş. Maneviyatı da sağlammış hani. Hatta dedi ki adam bahçesindeki bir hayvana muska yapmışımış, silah sıkmışlar kurşun işlememiş. Benim arkadaş anlattı. Muska işi gerçektir yani." (MN. 22)

"Adamın biri böyle hacılık hocalık işine sarmış. Parası da çok bu işin. Demiş ne yapsam etsem ben bunu yapsam. Sağdan soldan bir iki tane de dua öğrenmiş. Köylü de gel zaman git zaman dedikodu olmuş, bu hakkaten hoca mı değil mi diye. Bizimki de duymuş bunu. Demiş daha kuvvetli bir şey lazım. Ben demiş şu köylüyü kandırmam lazım. Düşünmüş, şu tavuğa muska yapayım, kafasına asayım, tüfengi de bunun başının üstünden sıkayım, millet görsün desin ki kurşun işlemiyor. Köylü varmış bunun bahçasına, bu da vermiş mermiyi, bir sıkmış tavuk yerde. Ölmüş tavuk. Ya hoca demişler, sen hani mermi isabet etmez diyordun, ne oldu? Bizim sahtekar kıvırmış, demiş daha muskaya geçmedik bu kurşun dökme kısmıydı." (MN. 264)

[56] C. Scott Littleton (1965: 6) tarafından "Two Dimensional Scheme for the Classification of Narratives" (Anlatıların Sınıflandırılması İçin İki Boyutlu Plan) adlı makalesinde efsaneyi merkeze alan iki şema gösterilmiştir. İkinci şemada Littleton'un çıkarımı tarafınca işaretlenmiş ve buna göre masal ve efsaneler mitten beslenirken seküler tarafta bulunan tarihin efsaneyle olan ilişkisi belirtilmiştir. Bu şemayı Tangherlini (1990: 384) efsane karakterini açığa çıkarmakta küçük bir yardımcı rölü olduğu şeklinde yorumlamıştır.

Memoratların sınıflandırılmasına ilişkin bir teklif de Reimund Kvideland (1990: 61-4) tarafından öne sürülmüştür. Popüler Hristiyanlık içerisindeki doğaüstü (supranormal) hikayeleri "Hristiyan Memoratlar" şeklinde adlandıran Kvideland, henüz tamamlanmamış, kendi ifadesiyle sayısı artmaya müsait olan -fakat henüz- dokuz alt kategoriyi de örnekleriyle yazmıştır. Hristiyan Memoratlar adıyla gösterilen bu sınıflandırma yalnızca bu dine mahsus bazı özellikleri barındırması sebebiyle makul görülse de diğer dinlerde de birebir benzeri bulunan kimi özellikleri sebebiyle eleştiriye müsaittir. Mesela Hristiyan grupların bir araya gelerek gerçekleştirdikleri arınma seansları hakkındaki memoratlar (c maddesi) şahsına münhasır bir sınıflandırmayı hak ediyor olabilirken, "saldırgan birinin gözüne kestirdiği kurbanın yanında garip ve güçlü kişileri görmesi neticesinde kurbanın saldırıdan kurtulmasını anlatan memoratlar" (b maddesi) birebir diğer din ve inançlarda varlık göstermesi sebebiyle farklılık ortadan kalkacaktır.

Bu durumda evrensel bir memorat sınıflandırması oluşturmak için doğrudan belirli bir dinin sınırları içerisinde teşekkül etmiş ve o sınırdan dışarıya çıkmayan memoratlar o dinin adıyla özel bir kategori teşkil edebilir. Bu bağlamda "İslam Memoratları" ya da "İslami Memoratlar" gibi bir başlık meydana getirmekle, elde edilen fakat evrensel temaların hiç birisine uygun düşmeyen memoratlara daha sağlam bir mevki göstermiş olabiliriz. Mesela bir fiilinden netice alamayan bireyin bu başarısızlığını besmele çekmeyişine bağlamasının sınıflandırma bakımından "İslami Memorat" başlığı altında değerlendirilmesi düşünülebilir. Zira İslam dininin, yerine getirilmesi ve getirilmemesi neticesinde avantaj ve dezavantajlarını bildirerek telkin ettiği bu uygulama, yüzyıllarca İslam'ı benimsemiş her kültürde dinin öngördüğü şekilde halk dindarlığında yerini almış ve yaşatılmıştır. Bundan dolayı bu ve benzeri uygulamaların[57] konu edindiği memoratlar İslam'a mahsustur diyebiliriz. Yine de bazı anlatıları yerli yerine oturtmak bazı karışık durumları beraberinde getirecektir. Mesela Kvideland'ın Hristiyan Memoratlar tasnifinde "İsa'yı görme hakkında" oluşan memoratlar (g) salt Hıristiyanlık bağlamında ne kadar ilişkilidir? Bu durumda temayı "İsa'yı görme" olarak ele aldığımızda diğer din/inanç mensubu ya da ateist birey için bu görüngüyü beyhude sınırlandırmak zorundayız. Oysa Hıristiyan dünyasının "Jesus"u İslam dünyası için kabul gören bir peygamberdir, yani inanç olarak yer edinmiştir. Din

[57] "Besmele" çekerek işe başlamanın vereceği fayda ve aksi durumda görülecek faydadan pay sahibi olamamak, "maşallah" dememenin nazara sebep olması, "inşallah" dememenin zarara uğratacağı, çeşitli nesneler üzerinde kutsal yazı veya resimlerin görülmesi gibi inançları İslam'a mahsus olabilecek birkaç örnek olması gerekçesiyle bu türden inançlara ait memoratlar, (Kvideland'ın önerisine dayanarak) İslamî Memoratlar şeklinde değerlendirilebilir.

propagandası ya da misyonerlik faaliyetleri ile ilişkili olarak "din değiştirme" hikayelerinde bu türden ögelerin bulunması "İsa'yı görme hakkında"ki memoratları, Hıristiyan Memoratlar başlığı altında değerlendirilmesine olanak tanımamaktadır. O halde, bu madde için örneklendirmek gerekirse, özel bir kategori yerine evrensel kategoride "peygamber görme" gibi bir adla tasnifte bulunmak daha isabetli olacaktır. Aksi takdirde bir Hıristiyan'ın rüyasında Hz. Muhammed'i görerek Müslüman oluşunun anlatısını ve hatta dahası, böyle bir anlatı üzerine din değiştirmemiş olmasını göz önünde bulundurursak bu temayı yerleştirecek bir kategori bulamayız.[58]

4.1.Numen Memorat

Memoratların sınıflandırılması hakkında bir hususu daha aktarmak gerekir ki o da numen[59] memorattır. Folklorun sözlü nesir türlerinin birbirleri ile ilişkisini sistematize ederek inceleyen ve memoratların anlamını ve fonksiyonunu belirlemeye çalışan Lauri Honko (Hakamies ve Wolf-Knuts, 2014: 1), bazı doğaüstü tecrübelerin yaşanmasında bireyin, gördüğü varlığın ne olduğunu henüz bilmiyor olması ya da hayal gibi gördüğü şeye yorumlama olmaksızın doğaüstü olarak inanmasını "numen" aşamasında kalması olarak belirtmektedir. Bu tarzdaki, mutlak bir resme oturtulmayan numen memorat, Rudolf Otto tarafından *"somut tezahürü olmayan doğaüstü varlık"* şeklinde tanımlanmıştır.[60] Numen, numen memorat arasındaki fark şu şekildedir: Bireyin yaşadığı doğaüstü tecrübenin anlamından, ne olduğundan emin olmaması "numen" seviyesi iken "numen"i başkalarına anlattığında halihazırdaki anlatı artık numen memorattır. Böyle bir memorat ise gelenek ve kabul görmüş olan inançlara dayanılarak topluluk tarafından yorumlanır (Kvideland & Sehmsdorf 1999: 20).

"Bak sürekli başıma gelen bir şeyi anlatayım. Ama ne olduğunu bilmiyorum. Akşamları ya da gündüzleri yatağa girdiğimde gözlerimi kapatıyorum ya, odada biri dolanıyor. Açıyorum kimse yok, ses yok. Kapatıyorum ses de geliyor gözüme karaltı da geliyor. Hani gözün kapalıyken elini şöyle hareket ettirdiğinde o karaltıyı bilirsin ya, ben de gözümü kapatınca o

[58] Bir örnek olarak, Hıristiyan bireyin Hz. Muhammed'i rüyasında görmesi neticesinde din değiştirmesini konu edinen anlatısı (Dawah is Easy, 2012). Bir de diğer açıdan ele alalım; bu rüyadan sonra rüyayı gören birey din değiştirmeseydi bu anlatı hangi sınıfa girecekti? Bu bakımdan "peygamber görme" gibi daha kapsamlı bir başlık karışıklığı önleyecektir.

[59] Rudolf Otto (1936: 7), Latin kökenli "numen" terimini, "omen" kelimesinden "ominous"un türetilmesine referans alarak, "numinous" kelimesini benimsemiştir ve buna dair tecrübeleri çalışmıştır.

[60] Honko (1989b: 106-8), numen terimini makalesinde Otto (1936)'nun Das Heilige adlı çalışmasından ödünçlemiştir.

karaltıyı biliyorum. Yani uykuda da değilim. Bilincim de yerinde. İlk zamanlar karabasan sandım ama çökmüyor işte. Çökse derim ki karabasan. Üç harfli desem o da pek aklıma yatmıyor. Ama bir şey var işte." (MN. 254)

Bu örnek bir numen memorattır. Kaynak kişi olayı yaşadığı andan anlattığı ana kadar numen seviyesindeydi. Görüşme ikili değil daha kalabalık bir grup içerisinde yapıldığı için geleneğin yorumlaması *"Senin o gördüğün üç harfli. Onlar böyle insanla dalga geçerler, korkuturlar. Seni de böyle korkutmuşlar işte. Bunlar bizim gibi değil, çabuk görünür çabuk kaybolurlar, anlatabiliyor muyum?" (K.K.52)* sözleriyle ortaya çıkmış ve numen memorat, kabul gören inanç vasıtasıyla topluluk tarafından asimile edilmişti.

4.2.Şahsi Memorat

"Bazen bireyin başından geçen doğaüstü hadise, bireyin kolektif gelenekten farklı olarak yorumlamadaki ısrarı neticesinde oluşan memoratlara 'şahsi memorat' adı verilebilir. Şahsi memoratların kimliğini saptamak kolaydır çünkü kolektif gelenek içerisinde onların paralleleri veya varyantları yoktur." (Kvideland ve Sehmsdorf, 1999: 20). Şahsi memorat tanımını iki basamaklı bir şekilde takip etmek istiyoruz zira tanımdan yola çıkarak elimizdeki metinleri incelediğimizde şahsi memoratı iki farklı şekilde anlamak mümkündür. İlk cümle, tanımın birinci basamağını oluşturmaktadır ve buradan anlaşılan şey, doğaüstü tecrübenin bir kişi tarafından geleneğin yorumuyla aynı istikamette yorumlanmayışıdır fakat tanımın ikinci cümlesi, birinci cümledeki perspektifi değiştirmektedir, gelenek içerisinde benzerinin olmaması ile bireyin gelenekten farklı yorumlaması bizim aklımıza şahsi memorata iki farklı anlam yüklemeyi zorunlu kılmaktadır.

Birinci kısmı ele aldığımızda şu yorumu ya da tespiti yapabiliriz: Yaşanan doğaüstü tecrübe memoratlaşarak anlatıldıktan sonra gelenek, hadisenin tamamını veya hadisedeki figürleri "A" istikametinde yorumlarken, tecrübeyi geleneğe akataran kaynak kişinin "B" istikametinde yorumlayarak gelenekten farklı bir şekilde kabul etmesidir. Çünkü "kolektif gelenekten farklı yorumlamak" geleneğin yorum yapacak kadar "benzer"ine haiz tecrübeleri barındırmasına işaret etmektedir. Tanımın ikinci kısmına geldiğimizde ise "kolektif gelenek içerisinde onların [memoratların] paralelleri veya varyantları yoktur" ifadesi, geleneğin o hadisenin tamamına/bir kısmına veya hadisedeki figürlere tamamen yabancı olduğu kanısını doğurmaktadır. O halde varyant, yani eş-metin bulunmadığı müddetçe geleneğin genel yargısından ve yorumundan nasıl söz edilecektir?

Bir bölgede eşi benzeri olmayan doğaüstü bir tecrübenin doğaüstü bir varlıkla yaşandığını kabul edelim. (Elimizdeki "Deniz Kızı Memoratı" buna örnektir.) Tecrübe sahibi, gördüğü doğaüstü varlığı diler anlamlandırsın, isim versin, dilerse sadece tarif ederek isimsiz bıraksın. Fakat gördüğünü iddia ettiği varlık "yabancı" ve daha önce "görülmemiş", "duyulmamış" ve haliyle yorumlanmamış olduğu için "şey" olarak kalacaktır. Olay dile dökülüp anlatıldığında, yani memoratlaştığında, bölgedeki aktif gelenek taşıyıcıların (active tradition bearer) bu varlığı veya hadisenin tamamını nasıl yorumlayacağı iki ihtimallidir. Birincisi, gelenekteki hiçbir kalıba girmediği için yeni bir tanım veya yorum yapılacaktır. İkincisi ise tecrübe sahibinin anlattıklarını asimile ederek geleneğe oturtacaktır. Birinci durumda yeni bir tanım veya yorum yapılması da iki açıyla mümkündür; ya tecrübe sahibiyle mutabık ya da yeni yorum olmak koşuluyla tecrübe sahibinden farklı olacaktır. Yani nihayetinde yeni bir teşhis konulacaktır. Bu durumda "yeni"nin varlığı "benzer"in varlığına aykırıdır, dolayısıyla tanımın ikinci kısmıyla uygun düşmektedir [*paralleleri veya varyantları yoktur*] fakat tanımın birinci kısmıyla "yeni"yi değerlendirecek olursak, geleneğin, "yeni"yi tecrübe sahibinden farklı bir teşhisle kabul ettiğini varsaymak zorundayız. Zira bireyin gelenekten farklı bir yorum yapmakta ısrarından söz ediliyor. [*Bireyin kolektif gelenekten farklı olarak yorumlamadaki ısrarı]*

Durum daha da karmaşıklaşacak olsa da bir şeyi daha eklemek zorunlu görünüyor. Gelenek süreklilik arz eder ve yeni olanı bir günde kabullenmez. Memorat geleneğin yorumuna bırakıldığında küçük ipuçlarından yola çıkarak tüm o benzersiz yapı, geleneğin aşina olduğu başka bir yapıya benzetilecektir. Geleneğin yapısında "ilave etme" işlevinin olduğunu inkar edemeyiz fakat "ilave"nin miras bağlarıyla ilintili ve süreç dahilinde gerçekleşen yenilenme olduğunu akılda tutmak gerekir. Buradaki miras bağları çok önemlidir. Gelenek yeniyi, süreklilik içerisinde yinelenmesiyle ve ancak bilinmeyeni bilinenle karşılayarak kabul eder. Bu durumda varyantı olmayan bir memoratı yenilik bağlamında şahsın ayrı, geleneğin ayrı yorumlayıp kabul etmesi yerine bireyin yeni veya farklı bir yorumla, geleneğin ise mevcut yorumu veya anlatıyı asimile ederek mevcuda oturtması kabul edilebilir.

Şahsi memorat (personal memorate) hakkında yukarıdaki gibi müstakil bir tanım elde edemediğimiz ve mevcut tanım karmaşık ve çelişkili yapıya sahip olduğu için, şahsi memoratı iki farklı şekilde görmenin daha doğru olduğunu düşünüyoruz. Birincisi, varyantı olan tecrübenin, birey tarafından gelenekten farklı bir şekilde yorumlanmasıdır. İkincisi ise benzeri olmayan bir tecrübenin; gelenek tarafından asimile edilip mevcut kalıplardan birine benzetilmesi, birey tarafından ise yine bu kalıbın dışında bir yoruma tabi tutulmasıdır.

Memoratı, gelenek halihazırdaki bir kalıpla da karşılayabilir, bilinmezdeki ipuçlarını yakalayarak asimile edip mevcut kalıba sığdırabilir. Gerçekten de böylece memorat şahsileşecektir. İki örnek ile açıklığa kavuşturabiliriz. Birinci örnek halk nazarında mezarda duyulan seslerin genellikle "kabir azabı" olarak yorumlanmasına karşı direnen tecrübe sahibi bireyin, mezarda duyduğu sesleri azap yerine "sürur" olarak yorumlamasıdır. Buna şahsi memorat diyebiliriz.

"Bir gün mezarlığa gittim. Ben böyle arada giderim mezarlığa. Oturrum, seyrederim, bir de sigara yakarım sonra geri dönerim. Neyse, vardım yine böyle. Dolanıyorum acayip acayip sesler gelmeye başladı. İlkin anlamadım, onun için de tırsmadım. Sonra merakımı çekti sese doğru gittim. Kabristan bu işte dümdüz yer. Ortada kimse yok. [Sesler neye benziyordu? sorusu üzerine] yani öyle milletin dediği gibi feryat figan gibi değil. İstersen benzetirsin ama değil. Ben bunu anlattığımda dediler işte kabirde azap gördüğü için çığlık atanlar olurmuş, sen onu duymuşsun diye. Şimdi oraya ben sürekli bildiğim için, orada birkaç tane şehit, evliya falan da var. Bunlar ya keyf ediyorlar ya da zikrediyorlar. Başka bir şey olması mümkün değil." (MN. 83)

Tecrübe sahibi şahsi görüşlerini ve kanaatini inanç ve geleneği inkar etmeyerek ön plana almış fakat duyduğu sesleri farklı bir şekilde yorumlamıştır. Bu bir şahsi memorat örneğidir. İkinci örnek ise "denizkızı memoratı" adını verdiğimiz ve derleme sırasında başka hiçbir kaynak kişiden işitmediğimiz anlatıdır. Dünya üzerinde pek çok mitolojide görebileceğimiz denizkızı inancı[61], suyun mitolojimizde yerinin yadsınamaz oluşuna ve denizkızının varlığından haberdar olduğumuz Yunan mitolojisinin varlık coğrafyasında bulunmamıza rağmen esasında bize oldukça yabancıdır ve hatta su kaynakları bakımından zengin olan Adana'da dahi denizdeki farklı -doğaüstü temelli- varlıklarla alakalı bir inanç, tasavvur ve düşünce yer edinmemiştir. Özetle en azından bölgede denizkızı inancının olmadığını kesinlik belirterek söyleyebiliriz. Söz konusu anlatı şu şekildedir:

"Bu olayı dedemden dinlediğimde ben orta yaşlardaydım, yani gençliğin ortasındaydım, çocuk günleri vakti, gençlik vakti. Akşam oturmuşuz konuşuyoruz. Yeni doğuran kadınlar için, zaten yeni doğurmuş kadınlar için hani böyle efsanelerde çoktur da bu bizzat tavsiyeler üzerine ilerleyen hikâyeydi, olaydı. Hikâye dememin sebebi de o. Yeni hamile kalmış,

[61] Yunan mitolojisinde Zeus'un birlikte olduğu eşlerden biri denizkızı Aigina'dır. (Akine'yi çağrıştırır.) Deniz dibinde sarayında oturan tanrıça Tetis de denizkızıdır (Atan, 2011: 174, 393). Kafkas mitolojisinde de denizkızına rastlamak mümkün. Xæmic'in bir denizkızı ile evlenir ve denizkızı çok küçük olduğu için onu cebinde taşır. Ayrıca Xæmic ve kardeşi Urizmæg bir denizkızının çocuklarıdır (Dumézil, 2000: 74-5).

doğum aşamasında ya da doğuracak bir kişiye, ki bu da şeydi halamın oğlu Şaban abi, onlardı konu. Onun karısı da hamileydi. İşte kadına dikkat edilmesi gerekliliği falan bazı hususlarda, hani geliyorlar gidiyorlar vesaire filan ya. Konu da oydu şimdi daha net aklımda kalmış. Bir de… Onlar, adını anmadıklarımız… Dedem bir de şeyden bahsetmişti, "Allah'tan" dedi "falanca yerde yaşamıyoruz", falanca yeri tam hatırlayamıyorum. Dediğim gibi bu yanında ya da dibinden su geçen bir yer. Göl olur gölet olur ırmak olur ki aklımda kalan şey de bir akarsu, yani gölden daha ziyade bir akarsu. "Allah'tan" dedi "böyle bir yerde değiliz" dedi "öyle bir yerde olsak" dedi "bir de böyle şeylerle uğraşacan" dedi. Denizkızları. "Ben" dedi "o zaman falanca kişiye çok dedim, bak dedim buna dikkat et. Allah'tan" dedi "o da kulak arkası etmemiş ki bizi, dikkatli davranmış, sudan daha çıkarken birlikte bunu fark etmiş içeriye girmesiyle birlikte burnuna iğneyi batırması bir olmuş. Ben gittiğimde bana yalvarıyordu bin türlü dua ediyordu 'Şu burnumdaki iğneyi çıkar da serbest kalayım dile benden ne dilersen.'" Bir denizkızı, ama çirkin ama güzel, ama ayakları var mı bilmiyorum. İsmi denizkızı olarak kalmış, çünkü sudan geliyor, suyla birlikte gidiyor. Suya girdiği anda da kayboluyor. Bu suyun da böyle işte adam boyu olmasına gerek yok. Sığ bir su, akar bir su. Oraya giriyor ve kayboluyor. Çocuk yiyor bu daha çok. Yiyor, kaçırıyor, yani o çocuk yok. Yiyor olarak geçiyor bunun ismi ama ortada kan yok, kol yok bacak yok, o çocuk gidiyor. İptal. Anaya, eve de zarar verdiği oluyor. Dedem işte bunu uyarmış, adamı, adam da girer girmez daha eve burnuna iğneyi saplamış. Burnuna iğneyi sapladığın anda o senin kölen oluyor. O iğneyi kendi çıkaramıyor. Sen ne istiyorsan onu yapıyor. Tıpkı bu cinlerin göz hapsinde tutulması gibi. Gözünle yakaladığın anda o senin dikkatini dağıtmak için bin bir türlü numara yapar. Dikkatini dağıtmadığın sürece göz hapsine almış olursun o asla oradan kaçamaz. Bunu da işte bu şekilde senin hizmetine bir nevi zorunlu, mecbur kılıyorsun. Ya da işte senin rızana… Bu varlık bu yaratık bir süre bu adama hizmet etmiş. Dedeme çok yalvarmış işte, "Şu burnumdaki iğneyi çıkar", "Yok" demiş "seni ben bu hale getirmedim sen kendini bu hale getirdin." Adam dedemi çağırmış dedem de gitmiş bizzat kendi gözüyle de görmüş. Ona da demiş "Sen kendini bu hale getirdin, çıkaramam" demiş. Bu adama hizmet edeceksin. Adamın bir süre hizmetinde kalmış bir süre. En sonunda adam kadının yalvarmasına dayanamamış. Burnundaki iğneyi çıkarmış. Daha suya girmesiyle birlikte, gözden kaybolmuş. Kaçıp gitmiş." (MN. 66)

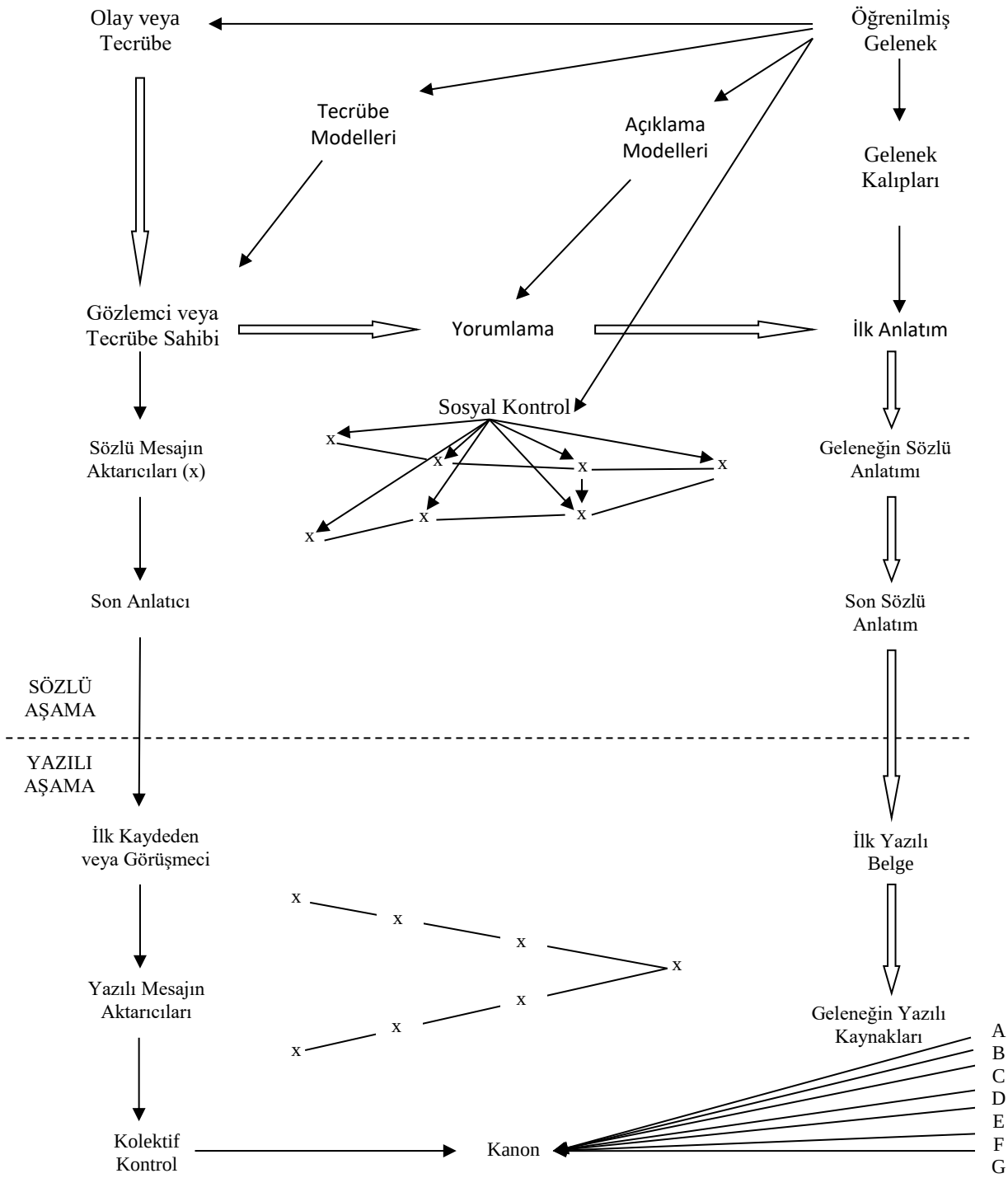
Kaynak kişi, tecrübeyi dedesinden dinlemiştir, tecrübe sahibi de dedesidir. Bu memorat üzerine küçük bir deney yaptık. Biz kendisinden bu memoratı dinledikten sonra "Deniz kızının varlığına inanıyor musunuz?" diye sorduğumuzda olumlu cevap vermiştir fakat

derleme süresince görüştüğümüz kaynak kişilere aynı soruyu sorduğumuzda ise aldığımız tüm cevaplar olumsuzdu. Daha sonra aktif gelenek taşıyıcı olarak belirlediğimiz kaynak kişilere bu memoratı aktardık ve anlatıyı yorumlamalarını istedik. Kaynak kişiler metindeki deniz kızı inancını asimile edecek ipuçlarını yakalamaya çalıştılar ve "doğum", "bebeğe veya anneye zarar verme", "iğne batırma" ifadelerinden yola çıkarak bu doğaüstü varlığın alkarısı olduğuna hükmettiler.[62]

Gelenek, memoratı alkarısı, albastı olarak kabul ettiği halde kaynak kişinin deniz kızı olduğuna hükmetmesi ve dedesinin gördüğü suret ve denizkızı tanısını referans alarak bunda ısrarcı olması anlatıyı şahsi memorat sınıfına dahil etmektedir. Anlatı deniz kızı temalı, alkarısını andıracak motiflerle bezenmiş olmasaydı, mesela kanatlı, değişken renkli, yedi gözü olan, çıplak fakat cinsiyetsiz bir varlık olsaydı, gelenek buradan şekil değiştirme özelliği, suret itibarıyla farklı tarifler yapılması gibi sebeplerden dolayı belki cin olduğuna hükmedecekti.[63] Her halükârda gelenek metni asimile etmeye meyillidir. Bu bakımdan Pentikäinen (1979: 40)'in hazırladığı, olay, tecrübe, yorumlama ve gelenek arasındaki döngüyü gösteren şema, şahsi memoratın yapısını daha net göstermektedir (bkz. Şekil 2).

[62] Erzurum'dan derlenen bir memorat örneğinde hemen hemen aynı olay örgüsünü görmekteyiz. Tek fark doğaüstü varlığın başından beri albastı olduğu bilinmesidir (Çobanoğlu, 2015: 138).

[63] Benzer bir tarif yaparak aktif gelenek taşıyıcılarına sorduğumuz üzere bilinmeyen varlık, bilinen varlıkların özelliklerinden yola çıkılarak bilinen varlıkla karşılanmıştır.

(Şekil 2: Juha Pentikäinen'in Şeması)

4.3.Seküler Memorat

Memorat ve halk inançları çalışmasında en dikkat çekici ve tartışmaya değer olan kısım, Batı düşünce dünyasında "seküler" olarak algılanan ve bu doğrultuda isimlendirilen memoratlardır. Türk halkbilimi sahasında geç ve yetersiz çalışılan "memorat"ın henüz ne

olduğu ve neyi kapsadığı bizde yeterli derece belirlenmemişken, Batı folklor dünyası memoratın "seküler" olanı ile de ilgilenmiştir. Memoratlar, bazıları tarafından ruhsal ve doğaüstü olarak kısıtlanmıştır fakat eğer doğaüstü ve ruhsal olayları kapsamayan bir tecrübe anlatısı söz konusu ise buna seküler memorat denilmiştir (Ferrer, 2008: 416). Jacqueline S. Thursby (2006: 48) "bazen doğaüstü olmayan bir varlık ile olağandışı bir karşılaşma meydana gelir, belki de bir çeşit canavar olarak algılanmış olabilir, buna seküler memorat denilebilir." tanımını yapmaktadır. Jan Harold Brunvand (2012) ise "dikkate değer fakat doğaüstü olmayan şahsi tecrübe anlatıları"na seküler memorat diyerek, orijinal memorat teriminin bu yolla genişletilebileceğini ifade etmektedir.

Şahsi anlatmaları memoratlardan ayırmak gerekliliğini gören Sandra Dolby Stahl (1977b: 11), şahsi anlatmaları "geleneksel olmayan içeriği sergileyen" anlatılar olarak görür. Hatta "şahsi anlatma", Stahl'a göre seküler memorat olarak da göz önüne alınabilir[64] fakat Pentikäinen'e göre seküler bir anlatma için kronikat teriminin kullanılması daha uygundur. Seküler memorat ya da anlatma için daha farklı terimler de öne sürülmüştür: Hermann Bausinger "günlük anlatma (everyday narrative)"; Ina-Maria Greverus "kronik öyküleme (chronicle narrations)"; Jan Vansia "yorumlar (commentaries)", "şahsi anılar (personal recollections)" vd. Stahl'a göre seküler bir içeriğin anlatması ya da seküler memorat için en uygun terim Ilona S. Dobos'un "gerçek hikaye (true story)" terimidir (Stahl, 1977a: 23).

Bütün bu tartışmaların temelinde folklor, kültür ve gelenek terimlerinin tanımlarında yaşanan mutabakatsız durum vardır. Ayrıca ekolleri de buna dâhil edebiliriz veya daha öncesine uzanarak, memorat bağlamında, von Sydow'un tür terminolojisini de eleştirel bir tavırla ele alabiliriz. Bu bakımdan von Sydow'un terminolojisindeki folklorik yaklaşım Sandra K. D. Stahl ve Juha Pentikäinen tarafından eleştirilmiştir (Stahl, 1977a: 18). Fakat Frank J. Korom (1997: 584), Anna-Birgitta Rooth'un aksine[65], von Sydow'un din-dışı olmayan anlatıları karşılaması için memorat terimini öne sürdüğünü ve şahsi tecrübe anlatmalarının kutsal-dindışı ayrımına ise Sandra K. D. Stahl'ın götürdüğünü ifade eder. Jacqueline S. Thursby, memoratı, insanın sözlü olarak hatırasından aktardığı şahsi tecrübe anlatısı olarak görmektedir ve seküler olan memoratı ise uhrevî, doğaüstü, dinî olmayan,

[64] Stahl, yine de "seküler memorat" kavramını araştırmacıların genellikle kabul etmediğini ifade etmektedir (1977a: 23).

[65] Sydow ekolünden olan Anna-Birgitta Rooth (1979: 63)'a göre memorat von Sydow tarafından şahsi tecrübe anlatmaları olarak ifadelendirilmiştir. Ayrıca anlatıların birinci ya da ikinci elden olabileceğini belirtmiştir.

ruhsal dünyadan ziyade fiziksel bir şey ile karşılaşmayı konu edinen insan hatırasının anlatması olarak kabul etmektedir.[66]

Pek çok halkbilimci ve antropolog memorat terimi için tanım, yorum ve örnekleme girişiminde bulunmuş ve tartışmış olsa da Lauri Honko, Juha Pentikäinen ve Patrick B. Mullen'in memoratları "dinî tecrübe anlatıları" olarak kabul etmelerini esas alarak, memoratların bir alt başlığı olacağı şekliyle "seküler memorat", isim, konum ve tanım olarak "dinî tecrübe anlatısı" olan memoratlarla alaka göstermemektedir. Her şeyden önce, dini esas alan, bir inanca vurgu yapan, inancı destekleyen ve delil gösteren bir anlatı, seküler, yani dünyevi tavırdan daima uzaktır.

Memoratları doğrudan doğruya inanç anlatısı olarak ele aldığımızda ve bu şekilde kabul ederek çalışma yaptığımızda, memorat ile yan yana gelemeyeceğine inandığımız seküler kavramını biraz daha açmakta fayda olacaktır. Her şeyden önce Batı dünyasında ortaya çıkan 'sekülerlik' en kısa tanımıyla "dünyevileşme"dir.[67] Buna karşılık "din, toplumun ve civarındaki olayların kutsal ve kutsal-dışı diye ayrılmasına dayanır" (Ülken, 1969: 81). Aydınlanma yolundaki Avrupa'da kilise egemenliği sarsılınca, beraberinde nominalizm, hümanizm ve septisizm gibi felsefi hareketlenmeler kutsalı şüpheye düşürür. Rönesans, reform gibi kavşak noktaları ve 17.yy ortalarından başlayan düşünce ve toplumların sekülerleşmesi (Bourel, 2003: 584) kutsal dışı örgütlenmeleri, düzeni, düşünceyi ve bunları devam ettirmeyi beraberinde getirir, siyasi kimliğini ise Fransız İhtilali ile elde eder. Sekülerizm burada konumuz açısından kavramsal olarak önemli olduğu için detaylıca üzerinde durmak yerine yüzeysel olarak şunları söylemek daha doğru olacaktır. Sekülerizm, hareket olarak "modern bilimler ve sanayi ve teknoloji ile çok yakın"dır (Hocaoğlu, 1995: 50). Barnett (2003: 37)'a göre sekülerizasyon sürecinin üç ögesi bulunmaktadır: "Birincisi, hükümet ve sosyal normların sekülerleşmesi. İkincisi dini tutumların sekülerleşmesi ki dini toleransın arzusunun yaygınlaşarak kabul görmesi buna örnektir. Sonuncusu ise dindarlık ve inanç seviyelerinin sekülerleşmesidir." Görülüyor ki kavram olarak 'seküler' din, inanç, mistik açıdan her türlü yoruma kapalıdır. Netice itibariyle sekülerlik, dinin bütününü kolektif bilinç ve davranış kapsamında asgariye indirgemektedir. Bu bağlamda inanç anlatısı olarak

[66] Brigham Young Üniversitesi İngilizce Bölümü profesörlerindendir. "Story: A Handbook" adlı çalışmasından istifade ederken kendisiyle gerçekleştirilen yazılı görüşme neticesinde elde edinilen bilgilerdir. Görüşmede, kendisi memorat ve seküler memoratı bu şekilde izah etmiştir.

[67] Mana itibarıyla laiklik adıyla da biliniyor olsa da sekülerlik ile farklı noktaları vardır. Sekülerlik, Protestan kültürlü toplumlarda hâkimken laiklik, Katolik kültürün hâkim olduğu toplumlarda görülür. İkisi arasındaki dünyevileşme farkı ve anlayışı, tarihsel ve dini derinliğe sahiptir. Fakat her ikisinde de çekirdek tutum, dinin hayatın her alanında asgariye indirilmesidir (Hocaoğlu, 1995: 47-50).

kabul ettiğimiz memoratları, hem Avrupa ve Amerika folkloru içerisinde hem de Türk folkloru içerisinde kısmen veya tamamen, tamı tamına sekülerlik kavramıyla sıfatlandırmak son derece hatalı olacaktır. O halde buradaki temel uyuşmazlığı memoratı doğaüstü anlatı olarak kabul edip etmemekle açıklayabiliriz.

Anlatı içerisinde bir inanca gönderme yapılması, dinî bir kimliğe sahip olması memoratın aslî özelliklerindendir. Anlatı zinciri, kurgusal yapı, gerçeklik olgusu gibi tartışmalar, memoratın dini yapısından sonra gelir. Gerek bireysel ve gerekse kolektif inanç olsun, memoratlar özünde daima bir veya daha fazla inancın temsiliyetini taşırlar (Stahl, 1977b: 20). Oysa inanca vurgu yapmayan anlatıları kapsaması için memorat terimine seküler sıfatını iliştirmek, birbirine zıt ve biri varken diğerine yer bırakmayan iki ifadeyi aynı anda kullanmanın verdiği çıkmazları beraberinde getirecektir. "Bu dünyada yaşayan, dinî bir emre, söyleme, düzene ait olmayan" anlamına gelen seküler, "inanç anısı" olan memoratı profan hale sokacaktır. Ayrıca sosyal tarihi de göz önüne aldığımızda humanizme referans olan "seküler" (Barnett, 2003: 67), zaten inancı kapsayan söylem ve pratiklerin uzun bir müddet bilimsel sınırlarda incelenmesini geciktirmiştir (Çobanoğlu, 2015: 38).

Biz bu iki zıt kavramı birbirine bitişik kullanmak suretiyle yapılan memorat sınıflandırmasını göz ardı ederek, iddia edilen seküler memoratı örneklendirerek tartışmayı öneriyoruz. Memoratın genel özelliklerinden biri olan "hatırlanmaya değer" tarafını ön plana çıkartarak yaptığımız mülakatlarda, Thursby'in seküler memorat tanımına uygun bir anlatıyı burada göstereceğiz. Stahl (1985: 49-60)'ın "personalore" olarak adlandırdığı ve şahsi anlatı sınıfına giren söz konusu anlatı, tanımlanamayan bir yaratıkla birebir karşılaşmanın tecrübesidir. İlk bakışta herhangi bir inanca vurgu yapılmayan bu örnekte, "jokulat"a dahil olacak mizahi bir unsur da bulunmamaktadır. Doğrudan doğruya bizzat tecrübe sahibinden, gerçekliği iddia ve anlatısıyla ispat olunan "seküler memorat" şu şekildedir:

"Bir gün askerdeyiz. Tendürek ovası bölgesinde, BOTAŞ Boru İran Hattı'na pusu attık, vadide pusu attık. Gece saat üç civarı komutanımız badimi çağırdı. Ha bu arada Yaygınyurt köyünden geçerken iki tane yavru köpek takıldı. Hava da çok soğuktu, ben de battaniyeyi üstüme çektim, köpeği de altına koydum ısıtsın diye. Gitti arkadaşım komutan çağırdı. Ben de uykuya dalmışım. Bir köpeğin hırlamasına uyandım. Bir baktım lan dedim ne oluyor. Köpek gibi bir hayvan, silahı şöyle bir doğrultsam buna çarpacak. Kalbimin sesinden hücum yeleğim titriyordu. Ne kurda benziyor ne köpeğe benziyor. Gözleri, kafası, vücudu bir

acayip. Kocaman bir şeydi. Otuz saniye kadar bakıştık bununla. Arkasını döndü, tin tin gitti. Kuyruğu da kesikti. Gece görüşle arkasından baktım ama kaybolmuş gitmiş." (MN. 255)

Kaynak kişi gördüğü yaratığı doğaüstü hiçbir canlıyla mukayese etmemiş, üzerinde tahmin yürütmemiş ve dini bir yorumda bulunmamıştır. Bu da Thursby'in "ormandaki bir canavarla karşılaşmanın hikayesidir" yorumuyla doğrudan doğruya örtüşmektedir. Fakat Stahl (1977a: 22-3)'ın memoratları yalnızca doğaüstü anlatmalar olarak sınırlayarak seküler memoratları da kronikatlar gibi şahsi tecrübe anlatıları ile aynı özellikte görmesi ve buna binaen de Pentikäinen (1979: 51)'in memoratları "dini gelenek çalışmaları için güvenilir kaynak" olarak görerek yalnızca din-toplum-davranış-gelenek ilişkisi içerisinde değerlendirmesi, memoratların efsane ile olan tartışmasız münasebeti, memoratları seküler içerikten ayırarak tamamiyle dini anlatı karakterini kazandırmaktadır.

Yukarıdaki örneği bağlam üzerinden dikkate aldığımızda ise geleneğin hemen devreye girdiğini söyleyebiliriz. Kaynak kişi bu hatırasını anlatırken, dinleyicilerin tahminleri ve soruları görülen varlığın ne olduğu hakkında sonuca varılmaya çalışılmıştır. Cin ya da öcü olabileceği üzerinde düşünceler, konuşmalar ve tahminler yürütüldükten sonra "seküler" olarak yansıtılan anlatı, profan tarafından sıyrılarak "kutsal"a doğru kaymıştır. Eğer kaynak kişi gördüğü varlığın herhangi cins bir köpek olduğunu vurgulamış olsaydı, belki anlatı profan kalacaktı. O halde anlatıdaki önemli fakat muğlak noktaların gelenek tarafından derhal asimile edilerek farklı bir anlatı kategorisine girmeye meyilli olduğunu da söyleyebiliriz. Kuşkusuz gördüğü varlığı kimliklendiremeyen tanık/tecrübe sahibi, geleneğin verdiği kimliğe sahip çıkabilir ve seküler içerik artık kronikattan sıyrılıp memorat haline gelebilir. Fakat, halen bu anlatıya seküler memorat denilemeyeceği kavramsal olarak kesinleştiği için kronikat terimi daha uygun düşecektir.

İçerik olarak bazı memoratlar takip edildiğinde seküler memorat terimini bir sınıflandırma olarak kullanmaktansa, sekülerleşmiş memorat terimini içerik açısından tercih edebiliriz. Yukarıdaki memorat örneğinde, içerikteki profan boyut kutsala çekilmiştir. Şüphesiz bunda kültür çevresinin rolü büyüktür. Bunun tam aksi bir durumun vaki olması da muhtemeldir, yani kutsal mihverindeki anlatı profan bir yön ile kalıp değiştirebilir. Mesela ilahi kuvvetin, iradenin içerikte daha baskın olduğu bir memorat, pozitivist ya da materlayist bir kültür çevresinde dile getirildiğinde ilahi kuvvet, enerji kaynağına, materyalist çerçeveye

dönüşebilir. Böylece memorat, sekülerleşmiş olur[68] (McKenzie, 2008: 155). Farklı topluluklar üzerinde memoratlar hakkında araştırmalar genişetilip mukayese ederek inceleme imkanı daha da arttığı zaman sekülerleşmiş memoratları daha iyi anlayabiliriz. Mesela Hatay'da son derece yaygınlık gösteren reenkarnasyon inancına dair memoratlar kaynak kişiler vasıtasıyla bu inancın hemen hemen hiç bulunmadığı veya daha seyrek rastlanıldığı başka bir şehir, bölge ya da topluluğa ulaştırıldığında kutsal olan anlatı sekülerleşme eğiliminde olacaktır. Çünkü geleneğin açıklama ve tecrübe yöntemleri, modelleri doğrudan doğruya yorumlamayı şekillendirecektir. (bkz. Şekil-2)

4.4.Örtülü Memorat

Örtülü memoratlar, hiçbir sınıflandırmaya dâhil olmayıp kendi kategorisini teşkil eden, belirli bir teması bulunmayıp son derece sıradan vakıalarla örülü, diğer memoratların aksine farkındalığın sonradan oluşup inancın "bilgi"sine lateral yani daha farklı yönlerden bakabilme veya dönüşümsel düşünce[69] ile erişilmesi suretiyle aposteriorik[70] özellikler gösteren tecrübelerin anlatmalarıdır.

Örtülü adını verdiğimiz bu memoratların ayrı ayrı incelediğimiz diğer memorat temalarından farklı olan taraflarından biri, müstakil bir temaya sahip olmayışıdır. Konular seküler denilebilecek kadar sıradandır ve görünürde din ya da inanç unsuru barındırmamaktadır. Konu, evden çıkıp işe giderken yaşanılan bir trafik kazası, evlilik süreci, iş bulma serüveni veya daha da basit yapılarda yaşanılan küçük kesitler olabileceği gibi daha kompleks bir tecrübenin bir kısmını ya da bütününü de oluşturabilir. İlk bakışta seküler memoratları andıran bu memorat tipi diğer bazı özellikleri sebebiyle seküler/profan anlatıdan ayrılmaktadır.

Örtülü memoratların karakteristik özelliği diğerlerinden farklı olarak inanç unsurunun olayın, deneyimin sonunda farkındalıkla ortaya çıkmasında yatmaktadır ve esasında o

[68] Amerika'da etnik grupların yaşamlarını ve anlatılarını inceleyen D. A. Silverman (2000: 76-7), değişen dünyada zaman faktöründen son derece kısıtlı ve geniş aile yapılarının azalmasını göz önüne alarak, insanların uzun anlatılar tercih etmek yerine daha kısa anlatılara yöneldiğini tespit etmiştir. Bu sayede "kutsaldan profana, doğaüstünden gerçekçiliğe, müşterekten ferdiyetçiliğe bir geçişin" varlığından da bahsetmiştir.

[69] "Transformatif öğrenme, kişisel ve entelektüel olarak gelişmek ve olgunlaşmak için bireyin kendi varsayımlarını, inançlarını, hislerini ve bakış açılarını amaçlı olarak sorgulamayı öğrenmesidir" (Akpınar, 2010: 186). Bizim ise burada esas vurgusunu yapmak istediğimiz "perspektif değişimi"dir. Görünürde herkese hatta tecrübe sahibine bile sıradan gelen bir vakıaya farklı bir perspektiften bakıldığında edinim farklılaşmaktadır.

[70] Tecrübeden sonra ortaya çıkan bilgi.

farkındalık sayesinde bir tecrübe ortaya çıkmış olmaktadır. Oysa buraya kadar gösterdiğimiz memoratlarda mesela cin, rüya, türbe, tarikat, hepsinde doğaüstü tavrın olay, tecrübe başında birey tarafından anlaşıldığı, bilindiği, farkına varıldığı görülmektedir ve buna bağlı olarak vakıanın başında korku, heyecan, endişe gibi hissî kavramlar derhal devreye girmektedir. Örtülü memoratlarda durum farklıdır. Vakıa, her gün karşılaşılan, rutin hayatın bir parçası olan küçük periyodlardır. Tecrübe, doğa ile doğaüstü arasında yaşanır.[71]

Örtülü memoratlarda dinî ve ahlaki çıkarımlar hâkimdir. "İbret, hikmet, talih, tevafuk, baht, nasip, rızık" gibi dinî tabirlerin adeta ne olduğuna dair deliller sunarlar, açıklarlar, şahıslandırırlar. Bunlar tamamen soyut kavramlardır ve dinin aslında büyük kısmını oluştururlar. Halk arasında hemen her ortamda çok yaygın olan bu memorat tipi ahlaki düsturlar taşıması bakımından dikkate değerdir. Çünkü meseleye din ve ahlak ilişkisinden baktığımızda ve İslam kültürünün birey ve toplum üzerindeki ahlak yasalarının tutum ve denetimine olan inancın varlığı[72], halk inançlarına bakışta daha farklı bir açıyı görmemizi sağlamaktadır. Mesela memoratın konusu şu olabilir: Bir tüccar ticaretinde, ticaret ahlakına uymayarak müşterisini aldatır. Aldattığını bilen tüccar ve aldandığını bilen/fark eden müşteri için buraya kadar olan kısım anlatı haline gelirse bu anlatı "seküler" veya profandır fakat aldatmanın kazanılandan daha fazlasının kaybedilmesine sebebiyet verdiği ortaya çıktığında, anlatı kutsal dışı örüntüsünü kaybedip örtülü memorat haline gelir. Nihayetinde aposteriorik olarak inanç bilgisi elde edilir, kazanç "haramdır" ve kazanandan çıkacaktır. Bu bir ceza olarak telakki edilir ve manzara ne olursa olsun haram kazanca ilahi adalet karşılık

[71] Dinin beş seviyesinden biri, duygusal seviye. Pentikäinen (1979: 46-7) dinin seviyeleri arasında kültürel, sosyal, cehdî, bilişsel ve duygusal olmak suretiyle ayrım yapmıştır: *1) Bilişsel boyut; bilinçli, entelektüel faktörleri, yani bir bireyin ya da toplumun dünya görüşü, evrensel görüşü, inançlarında ağır basan doğaüstü figürlerin ve mensup olduğu din üzerindeki farkındalığını kapsar. Din, kendi değerleri ve ihtiyaçlarına, kaderlerine göz kulak olan bir ya da daha fazla doğaüstü gücün varlığına inanmış insanlar tarafından karakterize edilir. 2) Duygusal seviye, dini hislerin, tutumların ve tecrübelerin etrafını saran sorunları ifade eder. İnsan doğaüstü bir güçten bağımsız olduğunu hisseder ama aynı zamanda onunla da bir bağı olduğunu hisseder. Dini bir tecrübe doğa ile doğaüstü arasındaki etkileşimin bir yerindedir, ki o yer, dindar bir kişi, ya da daha doğrusu, onun aracılığıyla hareket eden gelenek, kişinin inançlarını domine eden figürlerden biri ile buluşmayı gerçekleştirir. 3) Dinin cehdi tarafı ise dinin bir davranış formu olarak görülmesidir. Dini törenler, sosyal birliktelikler, kurbanlar, ibadetler ve geleneksel metotlar tarafından dini figürlerle bir çeşit birlik elde eden toplum ya da bireyin yardımıyla yapılan büyüler buna dâhildir. Ayrıca ritüel, dinlerin baştan farz ettiği belirli ahlaki davranışlar, belirli normların gözetilmesi…. 4) Sosyal faktör formları her dinin temel parçasıdır. Din, görevi belirli görevleri taşıyacak ve manzaraya göz kulak olacak bir grubun varlığını öngörür. Bu grubun üyeleri, din tarafından kendilerine yüklenilen bu amaçları başarabilmek için birlikte hareket eder. 5) Dinin pratize edildiği sosyal, kültürel ve ekolojik çevre üzerinde hem zaman hem mekânda din bağımlılığı, dinin kültürel seviyesinin ilgilendiği yerdir.*

[72] Bu inancın varlığını en basit şekilde atasözlerini göstererek destekleyebiliriz: "Allah doğrunun yardımcısıdır", "Altı olur, yedi olur, hep Allah'ın dediği olur", "Caminin mumunu yiyen kedinin gözü kör olur", "Her işte bir hayır vardır", "Kul bunalmayınca Hızır yetişmez" (Alkayış, 2009: 288-290), "Ağlayanın malı gülene yar olmaz", "Acele işe şeytan karışır", "Hayır dile komşuna hayır gelsin başına" vb.

vermiştir ya da müşterinin "ahı tutmuştur", "beddua" etmiştir. Olay memoratlaşır. Baştan sona kadar hiçbir surette doğaüstü varlık ya da hadiseye rastlanmaz ama sona gelinip maddi zarardan sonra farkındalık oluştuğunda sebebi inanca dayandırılır, işte bu örtülü memorattır. Örtülü memorat olarak belirlediğimiz memoratlardan bir tanesi şu şekildedir:

"Bir gün arkadaşlarla oturuyoruz böyle. Saat dört falan. Bunlar dedi işte biz acıktık falan. O gün de akşam bir toplantıya gideceğiz, toplantı da yemekli olacak. Dedim çok acıktıysanız dışardan söyleyin ama ben yemeyecem, zaten akşam yemek olacak. Neyse bunlar söyledi, yemeği yediler. Akşam oldu toplantıya bir gittik ne yemek var ne bir şey. E hani yemek dedim. Aşçı hastalanmış programı değiştirmişler, el hasıl yemek yok. Neyse toplantıdan sonra yerim dedim. Toplantı bitti, o lokantaya gittim kapalı, öteki kapalı, beriki kapalı. Koca şehirde lokantalar sanırsın hep beraber kapatma kararı almış. Canım sıkıldı tabi. Yani saatler geçmiş artık. Arabayla şehirde dolanıyoruz. İnan evde de yumurta bile yok. Nasıl edelim derken, arkadaş dedi ki ekmek alalım, bizim Cemal'in evine gidelim. Onda kahvaltılık bir şeyler vardır, yersin dedi. İyi peki. Bu sefer ekmek bulamadık. En sonunda bir fırın bulduk. Artık gece yarısı oldu yani. Fırında da iki tane bayat ekmek bulduk. Aldık bunu vardık Cemal'in evine. Hay gadasını aldığım, evinde bizim sorunlu olduğumuz birkaç kişi var. Bunu görünce dedim bana yumurta ver, evde yaparım. Aldım bundan yumurtaları. Eve vardım, bu sefer tüp bitti. Gardaş yemek yiyemedim ya. Allah benim kursağıma o gün kuru ekmek yazmış. Yarım kuru ekmek yedim hepsi bu. Ne kadar zorlasan da nasibinden fazlasını yiyemiyormuşsun, ben bunu anladım." (MN. 237)

Bu memoratta kaynak kişi, esasında son derece basit ve herhangi bir günde herhangi birisinin başına gelebilecek bir hadisenin içinde inanç bulmaktadır. Derleme sırasında bu türden memoratlara ziyadesiyle rastlamakla, -özelde Adana- kent ortamında insanların örtülü memoratlar dediğimiz anlatılarında Türk kültürüne mahsus "hikmet"ler çıkardığı vakidir. Yukarıdaki örnekte ise türlü olumsuzluklarla yemek yiyemeyişin sebebi İlahi iradenin "nasip" tecellisine bağlanmaktadır ve bu "nasip" yorumu pek çok insan tarafından sığınılan bir inançtır. Dolayısıyla örtülü memoratlar doğaüstü varlık ya da hadiseye tanıklıktan söz etmese de alışılmışın dışında vuku bulan olay ya da olayların inanca dair eylemlere bağlanması bakımından önem arz ederler. Buna tipik bir örnek şu şekildedir:

"Büyüklerimiz derlerdi eskiden, bilmediğinin mezar taşını okudun mu unutkanlık yapar diye. Ben de tam aklımın vücudumun diri olduğu demde kabristana vardıydım. Orda gayr-ı ihtiyari ben mezar taşlarını okudum hep. Durmadan okudum. Ziyaret bitti tabi. Bende başladı

bir unutkanlık. Aşağı yukarı 2-3 ay böyle sürdü. Zamanla namaz kıla kıla, Kurân okuya okuya geçti tabi. Çünkü bunlar hep aklı diri tutar. Ama mezar taşı okuyunca da akılda unutma olur." (MN. 238)

Unutkanlık zaman zaman her insanın başına gelebilen bir durum olsa da kaynak kişi, kendisindeki unutkanlığı, geleneğin kendisine öğrettiği bir norma, bir kurala dayandırarak mezar taşlarının kendisinde unutkanlığa sebep olduğunu öne sürmüştür. Kabir ziyareti rutin bir eylemdir. Bunun anlatması da örtülü temalı memorat başlığı altındadır çünkü inanca bir gönderme yapmaktadır. Pentikäinen (1979: 40)'e göre öğrenilmiş gelenek ile tecrübe arasında sıkı bir bağ vardır. Başkasının yaşadığı olağan durumlar toplum tarafından örtülü memorat tipi ile anlatılır ve normları ayakta tutmak için delil sağlanır. Bir diğer örnek şu şekildedir:

"Şimdi devlet emeklilere sigorta yapıyor kredi verirken. Olur da kredi çekildikten sonra adam ölürse kalanlar bunun altında ezilmesin diye kredi borcu siliniyor, bir de ölüm anına kadarki ödemeler de geri ödeniyor. Bunu bizim köyden biri işitmiş. Adını vermeyeceğim. Babası da kanser hastası. Beraber gitmişler bankaya, babasını kandırmış ikiyüz bin lira kredi çekmiş. Babası da iki ay sonra öldü. Bu dedi kendi kendine ben servete kondum ama Allah yedirir mi adama onu. Babasından iki ay sonra da kendi kanser oldu. Kolay mı bu dünyanın işleri. Allah yedirir mi adama?" (MN. 239)

Olayın her aşaması olağan şekilde işleyen bu memoratta anlatıcı kendi gözlemlediği ve analiz ettiği durumu neticede bir inanca gönderme yaparak anlatmıştır. Burada toplumsal değerlere vurgu yapılır, "sahtekarlık, uyanıklık, açgözlülük gibi illetli davranışlar insana hayır getirmez", "ilahi adalet tecelli eder" gibi inançlar anlatıda şahıslandırılır.

Örtülü memoratları doğaüstü öge ya da hadiseyi barındırmayan sıradan inanç anlatıları olarak görmek, Türk halk inançları için taşıdığı önem bakımından dikkate değerdir. Halk inançlarının yalnızca cin, karabasan, al karısı, congoloz gibi doğaüstü varlıklardan, büyü, muska, fal gibi sihrî doğaüstü olaylardan, türbe, yatır ve tarikat dairesinde oluşan doğaüstü olaylardan meydana gelmiş olduğunu söylemek sadece irrasyonel merakın en büyük olduğu bölüm olmasının etkisini göstermektedir. Oysa bu tür anlatılar kadar sık sık örtülü memoratları dinlediğimiz bir gerçektir. "Her işte bir hayır vardır" inancının bugün kent merkezinde ne kadar canlı olduğunu işte bu memoratlardan görebiliyoruz. "İlahi hikmet" arayışının hala sarsılmaz inançlardan biri olduğunu ve olayları yorumlama bakımından sıkça başvurulan bir düstur olduğunu da memoratlardan öğreniyoruz. Bu türden, rasyonel olana

irrasyonel bir yaklaşımla, olayları din ve inanç sahası içerisine sokan duruş ve düşünüşlerin halk inançları çerçevesine dahil edilmesi, halk dininin[73] oluşmasında katkıda bulunan, onu besleyen tarihi, coğrafi inanç kanallarının keşfedilmesinde ve belirlenmesinde büyük yarar sağlayacağını göstermektedir.

[73] Don Yoder (1974: 14)'in "Halk dini, resmî dinin katı teolojik ve komünyona ait formların yanı sıra, bunun dışında, insanların arasında var olan, dinin pratikleri ve görüşlerinin tümüdür." şeklinde tanımladığı üzere.

5. MEMORATLARIN SOSYAL BAĞLAMI

Bu noktaya kadar memorat hakkındaki her ifade, memoratların bilimsel yönünü, kavramsal çerçeveyi ve çalışma metodunu belirlemek ve açığa çıkarmak anlamını taşımaktaydı. Fakat her anlatıda olduğu gibi memoratlar da halk tarafından icra edilen, hemen herkesi ilgilendiren ve efsaneye de mahsus olan bir özellikle kendine tayin edilmiş icracıya ihtiyaç duymayan anlatılardır. Böylece memoratlar, bir de kavramsal çerçevenin zeminini teşkil ettiren sosyal dokuya sahiplerdir ve bu sosyal doku, tarihi, sosyolojiyi, ideolojileri, dini akımları vb. içinde barındırmaktadır. Bu toplumsal tesirler memoratların bazı özelliklerine müdahele edebilmektedir.

Sözlü anlatı türlerinin klasikleşmiş mit, efsane, halk hikâyesi ve masal formları efsane haricinde özel bir icra ortamına ihtiyaç duymazlar. Mit anlatıları, bir merasim bağlamında icra olunurken tamamen dini bir kimliğe sahiptir. Halk hikâyeleri ise kendisine mahsus şekil ve işleyişe sahip olan bir türdür. Memoratların sözlü anlatı türleri ile ilişkisini belirten açıklamalar içerisinde de belirtildiği üzere masal türünün de özel bir şekil ve muhtevası vardır. Bu türler haricinde yalnızca efsane türü memorat ile birbirine uygun ve yakın ilişki içerisindedir. Efsaneler özel bir icra ortamı, icracı ve zamanı gözetmeksizin konuşma akışı içerisinde meseleye uygun düşen her aralıkta anlatılabilen, aktarılabilen bir mesajdır. Her anlatıya ve günlük konuşmaya dâhil olabilen efsane özel bir şekle sahip değildir. Memoratlar da her zaman özel bir icra ortamına, icracıya ve zamana bağlılık göstermezler. (Bu genel yargıyı değişikliğe uğratacak tespitler Memoratların İcrası başlığı altında verilecektir.) Her kesimden ve hemen her yaştan insanın tanıklığı ya da rivayeti şeklinde anlatılırken tanık olunabilir. Fakat bizim iki farklı anlatı olarak düşündüğümüz efsane ve memorat, anlatıcı ve dinleyiciler arasında bir ayrıma tabi tutulmazlar.

Memoratlar halk hikayelerimiz gibi geleneksel bir forma sahip değillerdir. Mevcut kent yaşamında bugün bir kahvede halk hikayesini bir âşık icra ediyor olsa, evveliyatta olduğu

üzre icrasını gerçekleştirecektir.[74] Fakat memoratlar, böylesi bir sabit formdan uzaktır. Anlatı içeriği halk hikayelerine ve hatta kendisiyle benzerlik gösteren efsaneye oranla daha çok eleştiriye açıktır. Halk hikayeleri kahramanlık, aşk gibi önemli motivasyonları merkeze alıp işleyerek tüm insanlığın ortak duygularına hitap ederler. Efsaneler, insanlar tarafından eleştiriye, sorgulamaya açık olmasına rağmen konularının genişliği, tarihin yazılı kayıtlarla henüz aydınlatamadığı noktaları ve yine birtakım kahramanlık, aşk gibi temleri içeriğinde barındırması bakımından memoratlara göre daha az etkilenirler. Memoratların, kitabî din ile popüler din gibi "dikey farklılaşma"nın yaşandığı tüm inanç alanında ortaya çıkıyor olması, her birey ve her gelenek tarafından yorumlanmaya, eleştirilmeye ve asimile edilmeye müsaittir. Örneğin, büyü temalı bir memoratın içeriği her dinleyicinin bireysel inancının, bu inancı etkileyen çevresel faktörlerin, geleneğinin, eğitim düzeyinin, sosyal şartlarının süzgecinden geçerek yorumlanır, algılanır. Bu yüzden saha çalışması sırasında memoratların bazı dinleyiciler tarafından eleştirildiği ve hatta içerikte yer alan inancı kabul etmediği gözlemlenmiştir. Yalnızca dinleyiciler arasında değil, birtakım memoratlar tecrübe sahipleri tarafından bazı dış faktörler dolayısıyla eleştiriye uğramış ve yine yer yer inancın varlığı ortadan kalkmıştır. Dinleyicilerin eleştirdiği ve inancı reddettiği şu örnek dikkat çekicidir:

"Benim arkadaş var abi bir tane, gazeteci. Yerel bir gazetede çalışıyor. Bir sanayiciyle söyleşi yapmaya gidecekmiş. Evden karısıyla tartışıp çıkınca gecikmiş. Bu da önemli bir haber miymiş ne. İşten kovulma riskim bile var diyor. Arabayı çalıştırırken diyor kilometreye baktım. Yolda dualar ede ede gittim diyor. Tam bu adamın bürosunun oraya gelmiş saate bir bakmış tam vaktinde yetişmiş. Kilometreye bakmış hemen. Rakamı hatırlamıyorum ama mesafe kısalmış diyor." (MN. 222)

Dinleyici: Bana üfürmüş gibi geliyor. İbresi bozulmuştur onun."

Yukarıdaki memoratta görüldüğü gibi, bazen bazı durumlarda dinleyiciler bir inancı yorumlayarak farklılaştırırlar, bazen eleştirirler, bazen ise reddederler. Dinleyicinin buradaki etkisi ve müdahalesini kolaylaştıran en önemli unsur, tecrübe sahibi ile dinleyicinin yakın ilişki içerisinde olmasıdır. Bu sayede çeşitli eleştiriler daha rahat ortaya çıkabilmektedir. Zaten memoratların anlatıcı ve dinleyici arasındaki bağı bu yakın ilişkidir. Bunun dışında

[74] Derleme esnasında uğradığımız bir kahvehaneye haftanın belirli günlerinde uğrayan Âşık Seydi Köroğlu'nun kimi türkü ve hikâyelerle bu geleneği yaşatmaktadır. Kendisiyle yaptığımız görüşmede ise ustalarından ne gördüyse aynını devam ettirmekle yükümlü olduğunu belirterek, zamanının hiçbir tesirine, insanların ilgisizliğine aldırış etmediğini ifade etmiştir.

ise bazen tecrübe sahibinin kendi memoratını eleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu memorat ve eleştirisi şu şekildedir:

"Anam ben ufakken, gençken, erişkinken hep derdi ki oğlum, çorapla yatma. Çorapla yatılmaz, şeytan işidir derdi. Kim çorapla yatmış olsa hemen anlatırlardı, falan çorapla yatmış, gece cin gelmiş, karabasan gelmiş, hasta olmuş, rahat vermemişler falan. Duyardık yani anlatırlardı. E tabi biz de ne dediyse yaptık. Geçen haberlere girdim internetten. Baktım bir haber, diyor ki "sakın çorapla yatmayın, yoksa…" hemen girdim anam geldi aklıma. Ne görsem iyi, işte çorapla yatmak kan dolaşımını zayıflatır, vücuda baskı yapar, gece şöyle olur böyle olur. He demek ki işin şeytanla alakası yokmuş tamamen tıbbi imiş. Eskimizin inandığı şeyler böyle böyle açıklanır oldu işte." (MN. 265)

Kaynak kişi eski bir inancı ve bu inancı destekleyen yaşanmış tecrübeleri (memoratları) ev ahalisinden ve yaşadığı çevreden duymakla bu norma uyum sağlamış fakat aradan geçen zaman ve bu zamanın getirdiği yeni açıklamalar "çorapla yatmanın şeytan işi olduğu"nu, "çorapla yatmanın tıbben zararlı" oluşuna çevirerek buna dair anlatmaları ve bu anlatmalara olan inancı etkilemiştir. Bu durumda memoratların ve dolayısıyla halk inançlarının tarih sahnesinde görülen birtakım yerel ve küresel değişimlerden (gelişen bilim ve teknoloji, modernite, pozitivizm, sanayi devrimi vd.) etkilendiğini söyleyebiliriz. Tabi bu değişim yalnızca bu örnekte olduğu gibi tek taraflı değil, memorat oluşumuna katkıda sağlayacak şekilde de eğilim göstermektedir. Şu örnek dikkat çekicidir:

"Çocukken elimde yüzümde bir sürü siğil çıkardı. Annem beni doktora götürdü. Doktor baktı baktı, hiç uğraşma sen bu çocuğu götür okut dedi. Annem de sordu soruşturdu kim yapar bunu diye. Kızıldağ'da bir kadın varmış. Gittik o kadının yanına. Kadın bir soğan kesti. Bir yarısını eline aldı üzerine tuz döktü. Tuzu soğanın üzerine iyice yedirdi. Bunu yaparken de bir şeyler okuyor. Sonra parmağıyla o tuzu tek tek siğillere sürdü. Soğanı bize verdi. Bunu tanımadığınız birinin mezarına gömün, sonra da arkanıza bakmadan gidin dedi. Dediği gibi yaptık. Allah seni inandırsın biz eve vardığımızda yüzümde bir tane bile siğil yoktu. Aradan bunca sene geçti. Şimdi abim gitti hastaneye. Parmağında siğil çıkmış. Gittiği doktor da git okut demiş." (MN. 35)

Örnekte görüldüğü üzere, modern bilim ile halk inançları arasında tek taraflı bir etki söz konusu olmayıp birbirlerini etkileyen çift yönlü bir etkileşim söz konusudur. Dolayısıyla bir bakıma bu tutum halk inançlarını destekleyerek memorat oluşmasına ortam hazırlamıştır. İşte memoratların da bu örneklerde olduğu gibi anlatısına ve ona olan inanca günümüz

koşullarının tesirinin hepsine birden sosyal doku ya da sosyal bağlam adını vererek, memoratların metnine, bağlamına, inancına, işlevine, tesirine açıklamalar getirerek günümüz kent yaşamında memoratların durumu irdelenmelidir.

5.1. Sosyal Şartların Memoratlara Etkileri

Memoratlar halk inançlarını açığa vuran halk anlatmalarının başında gelirler. İnsanların en duru ifadelerini, duygu ve düşüncelerini inanç merkezli ortaya çıkaran şahsi tecrübe anlatmaları, insanın konuşma, paylaşma ihtiyacını her durumda karşılayabildikleri için insanlık tarihine denk bir yaştadır diyebiliriz. İçinde bulunduğu doğayı ve bunu işleten mekanizmayı tanımaya çalışan insan, gördüklerini çalışmaya, görmediklerini ise korku ve merakını hayaliyle bir araya getirerek gizemi, bilinmezliği anlamaya çalışmıştır. Bu süreci inanç odağına aldığımızda ise aşkın bir karşılaşma, mistisizm ve bağlılık ortaya çıkar. Araştırmalar sürdükçe açığa çıkmaktadır ki insanlık, dinî geçmişi ve bu geçmişe bağlı olarak tecrübesi ve birikimi sürekli daha eski tarihlere uzanmaktadır.[75] Zaman ilerledikçe, şartlar değiştikçe toplumlar inanç ihtiyacı ile farklı dinlere mensup olmuşlar ve böylece bazen uzun bazen kısa sürerek yeni dini birikim ve tecrübelere sahip olmuşlardır.

Eliade (2003: 11) "… 'kutsal', insan bilincinin tarihinde bir aşama değil, bilincin yapısı içinde bir unsurdur" demektedir. İnsanlık, bir şekilde sürekli dinle/inançla ilişki içerisinde yaşamış ve bu 'kutsal'ı sürekli yorumlamış, anlamlandırmıştır. Fakat din/inanç yalnızca muhatabı olan bireyler ve toplumların karşılıklı ilişkisi içerisinde süregelmemiş, bazı dış faktörlerin etkisiyle birtakım değişimlere uğramıştır. Dolayısıyla din/inanç gerek bireyler, toplumlar ve gerekse dış faktörler sebebiyle hiçbir zaman durağan kalmamış, kimi zaman şekil değiştirmiş, kimi zaman anlam değiştirmiş, kimi zaman ise unutulmaya yüz tutmuş ve/veya ölmüştür.[76] Bu bakımdan dünyanın neresinde olursa olsun halk inançları da bazı etkilere maruz kalmışlar ve sonuç olarak bu etkenler de memoratların oluşmasında söz sahibi olmuşlardır. Mesela halk inancı bağlamında cadı ve kurt adam inancı uzun yüzyıllar Avrupa'yı meşgul etmiş ve bu inançlar halk arasında son derece yaygınlık göstermiştir (Eliade, 2016: 78-116). Fakat zamanla bu inançlar günümüzde Orta Çağ diliminde olduğu kadar yaygınlığını koruyamamıştır. Dolayısıyla 17.yy Litvanya'sından resmî kayıtlara geçen

[75] Yapılan son araştırmalar Şanlıurfa'nın 15 km uzağında bulunan Göbeklitepe adlı tarihi yer, insanlık tarihinin en eski ve bilinen ilk tapınağı olduğunu ortaya koymaktadır (Russello, 2013: vii-xxiii).

[76] Mesela eski çağlarda önemli bir yeri olan Zerdüştlük, Pers İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelecek kadar yaygınlık kazanmasına rağmen günümüzde yaklaşık 120.000 Zerdüştî yaşamaktadır (Oymak, 2003: 1-19).

“Kurtadam Theiess” memoratını ve dahasını Avrupa folklorunda geçmişte olduğu kadar rastlayamıyoruz. (Eliade, 2016: 105-6)

Toplumlarda din o kadar tesirli olmuştur ki insanlar gerektiğinde din adına yaşamış ve din adına ölmüşlerdir. Din/inanç, hayatın şekillendiricisidir. Yeri geldiğinde Avrupa halkını seferlere sürmekle hayatı tanzim etmiş (Tekin ve Sipahi, 2014: 192) yeri geldiğinde Türk Milletinin hayatını tanzim etmesi için bir idareci göndermiştir (Orkun, 1994: 29-32). Türk din ve kültür tarihine göz attığımızda ise birbirinden farklı dinlere ve inançlara sahip olduklarını görebiliriz ki her yeni inanç sistemi, eski din ve inanç sisteminden çeşitli nüveler barındırmaktadır. Zira hemen her dinde buna benzer tesirler, kabuk değiştirmeler görülmektedir (Kafesoğlu, 2012: 290). Türklerde din o kadar kapsamlı bir yer teşkil ediyordu ki yön bilgisi dahi dine göre yapılandırılmıştı (Ögel, 2000: 55). Nihayetinde İslam dinine giren Türk Milleti, çok uzun zaman bu dinin mensubiyetinde bulunduklarından dolayı bu din hakkında daha önceki din ve inançlarda sahip olmadıkları kadar tecrübeye sahip olmuşlardır. Nihayetinde Türk Milleti, Anadolu topraklarına yerleşerek gerek doğudan batıya gerek batıdan doğuya gerekse kendi içerisinde büyük dini hareketlerin merkezi de olmuştur.

Böylesi dinî hareketliliği yüzyıllardır taşıyan Türk halkı, İslâmî inançlarını bu dinin resmî mekanizmasından, eski dinî ve inanç kalıntılarından ve tasavvuf cereyanından tesir alarak yaşamıştır. Günümüz halk inançlarını ele aldığımızda ise bir karşılaştırma oluşturması için en azından Osmanlı halkının bu inançlara olan yakınlığını-uzaklığını ve sebeplerini uzun uzadıya olmasa da görmenin, halk inançlarının memoratlar aracılığıyla kökenini, beslendiği kanalları ortaya çıkarmakta katkıda bulunacağını düşünüyoruz. Nihayetinde devlet, halk eğitimini örgün ve yaygın eğitimin yanında tasavvuf kanalıyla da desteklemiştir. Netice itibariyle bu inançlar günümüze kültür ve gelenek vasıtasıyla o günlerden intikal etmiştir ve kent merkezini hedef alan bir çalışmada halk inancının mevcut durumu, mevcut duruma etki edebilecek kadar yakın olan zamanı görmekle ortaya çıkacaktır. Çünkü burada ‘yatay farklılaşma’dan dolayı Türk Müslümanlığından ve ‘dikey farklılaşma’dan dolayı da kitabî ve popüler İslam kanallarından yararlanmak durumundayız (Ocak, 1996: 77-8).

Ayrıca, Osmanlı halkının yaşadığı dünya ile günümüz dünyası arasında birtakım farklar mevcuttur. En basitinden, halkın yaşayışına, dünya görüşüne, meşguliyetine, sanatına, eğlencesine, hasılı tüm sosyal sebeplere etki eden yakın zamanımızın küresel akım, fikir ve siyasi maceraları günümüz toplumunun her kesimine hızlı ve zorunlu bir şekilde az ya da

çok tesir ederken, Osmanlı halkının dünyası böyle bir hızlı yayılmaya ve kabullenişe zamanın şartları gereğince ve otoritenin müdahale gücü sebebiyle genellikle kapalıdır. Bunda iki etken söz konusudur; birincisi, uzun zaman boyunca imparatorluğun süper güç olmayı elinde tutmasıyla tesir edilenden çok tesir eden olması, ikincisi ise tesir alacağı dönemlerin bu tesirleri yayacak ağın şartlar gereği mevcut olmamasıdır. Bu durum ise bize halk inançlarının bir dışavurumu olarak memoratların ne gibi dış faktörlerden etkilendiğini ortaya koymak açısından Türk halk inançlarının tarihi düzlem üzerindeki seyrini açıklayacaktır. Propp (1998: 79-80)'un, folklor çalışmalarında esas dikkat verilmesi gereken yerin "üretim biçimi" olduğunu ortaya koyması ve bununla beraber folklorun gerçeklikle olan ilişkisine dair "folklor gerçeklikten doğmuştur" ifadesi, bizi aynı zamanda "üretim sebebi"ne götürmektedir. Dolayısıyla birey, 'kutsal bilgi', kültür ve sosyal şartlar arasında halk inançlarının devamlılığı ve memoratların oluşmasında sıkı bir bağ vardır. Bu bağlamda memoratların tarihi ve sosyal arkaplanını aydınlatmak halk inançları çalışması açısından büyük fayda sağlayacaktır.

Memoratlar, inançların teminatıdır ve bireyi inanmaya zorlar. Bir inanma hakkında ne kadar memorat oluşursa o inancın sağlamlığı ve sarsılmazlığı artar. Eğer bir inanma hakkında meydana gelen memoratlar eleştiriye maruz kalırsa veya destek bulursa söz konusu inanç etkilenir, üretim azalır/çoğalır. Bu yönüyle zamana dair iki dönemi ele aldığımızda ise Osmanlı halkının geleneksel din anlayışının zorunlu olarak şimdiye oranla daha sıkı olduğunu ifade edebiliriz. Ortodoks tasavvuf hayatın canlılığı ve buna olan rağbet, heteredoks İslam'ın yaygınlığı ve popüler din kaynakları geleneksel manevi kültürü geliştirmiştir. Ev ve oda sohbetleri, cami dersleri, tekke ve zaviyelerin zikir, ders ve sohbetleri, türbe ve veli kültü ve bunların yaygınlığı bu hayata ciddi etkilerde bulunmuştur (Arpaguş, 2015: 83-92).

Geçmiş dönemde imparatorluk halkının "Ahmediyye, Muhammediyye, Envâru'l-Âşıkîn, Müzekki'n-Nüfûs, Kara Davud, Marifetnâme, Delâilü'l-Hayrat, Mızraklı İlmihal, Tenbihü'l-Gâfilîn u Bostânu'l-Ârifîn" gibi eserler ile meşgul olduğunu ve bu eserlerin düzenli olarak okunduğu meclislerde bulunduğunu biliyoruz (Arpaguş, 2015: 21). Bu eserlerin mahiyeti hakkında resmî dinin hükümlerini esas alanlarla beraber bir de tasavvufî ve popüler din anlayışları barındıranların olduğunu söyleyebiliriz ki halk inançlarının büyük bir bölümü resmî olmayan kanallardan intikal eden yahut da halkın tecrübesine dayanan kültür parçalarıdır. Kısaca dinî düşünce ile içiçe olan bir toplumun bu düşüncelerin tecrübelerini yaşaması veya en azından yaşandığına inanması da tabiidir. Çünkü inanç varsa

üretim vardır. Halk inançlarının varlığı memoratların varlığıyla doğru orantılıdır. Halk inançları ölürse memoratlar da ölür (Ljungström, 1995: 283). Veya tersi bir bakış açısıyla, memoratların varlığı inancın varlığına işaret eder. Burada sözünü ettiğimiz karşılaştırmayı ikinci bölümde farklı başlıklar altında göstereceğiz.

19 ve 20. yüzyıllara gelindiğinde, sanayileşme, hızlı kentleşme, eski anlayışların yerine yenilerinin oturtulması gibi yaşanan maddi ve manevi değişimler hem maddi hem de manevi kültürü etkilemiştir. Yeni bir modele göre şekillenen Amerika ve Avrasya coğrafyası bugün, von Sydow'un aktif gelenek taşıyıcısı[77] olarak isimlendiriği "zaman birleştirici"ler[78] vasıtasıyla halk inançlarını ayakta tutmaktaysa da postmodernistlere göre sanayi devriminden sonra birtakım fikirsel etkenlerin bu inançları bazı açılardan etkilediği de bir gerçektir (Barnett, 2003: 2-3). Çünkü Aydınlanma ile birlikte gelişen düşünce, din ve inancı tamamen arkaplana itmektedir ki bu da inancı ifade eden anlatıların kutsaldan arınmış olmasına sürüklemektedir. Fransa'yı Aydınlanma'nın merkezi haline getiren hareketin sonucunu Hazard (1973: VII) "Fransızların çoğunluğu Bossuet gibi düşünürken, birdenbire Voltaire gibi düşünmeye başladılar" sözleriyle özetlemiştir. Batı coğrafyasındaki etkilerden sonra Doğu coğrayfları için tespitte bulunan Toynbee (1987b: 210) bunu, özellikle Batılı olmayan medeniyetlerde öz kültürel mirasları ve ananavi dini dengelerini aksi yönde etkilediği şeklinde yorumlar. Buna bağlı ve ek olarak Adorno'nun özellikle Batı Avrupa kültür tarihi hakkındaki "insanın gitgide daha çok yabancılaşmasıyla atbaşı giden bireyselleşmesi" (Frolov, 1991: 6) görüşü ve bu ferdiyetçiliğin[79] dünyayı kapsayan bir hale gelmesi, memoratların "olağanüstü küçük kişisel" hikayeler şeklinde tanımlanmasına da sebep olmuştur (Boyraz, 2008: 113).

Bugün kent yaşamında halk inançları ve onların bireyler tarafından ifadesi olan memoratlar, bu tarihi sosyal şartlar içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Halk inançlarına ve memorat

[77] "Aktif gelenek taşıyıcıları, geleneği canlı tutarak onu taşıyıp aktaranlardır. Pasif gelenek taşıyıcıları ise geleneğin belli içeriklerinden haberdardırlar ve kendilerine sorulduğunda bunu anımsalar ama bunu yaymak için hiçbir şey yapmazlar ve geleneği diri tutmazlar" (von Sydow, 1977: 13). Kenneth S. Goldstein (1971: 62), "halk, geleneği iletenler ve iletmeyenler olarak ikiye ayrılır," görüşünün buradan çıkmasının yanlış olduğunu belirtir.

[78] Charles Seeger'a ait olan bu ifadenin tanımı şu şekildedir: "Kültür vasıtasıyla, insan, bir önceki kuşağın sona ermesinden, yeni bir kuşağın başlamasına kadar geçen zaman aralığında yaşamış insanlarla iletişimi mümkün kılan "zaman birleştirici" (time-binding) bir gelişme elde eder" (Ferris, 1997: 87).

[79] "Bütüne, genele değil de, bireye, tek olana üstünlük tanıyan görüş" (Akarsu, 1984: 24-5). Klasik Batı düşüncesinde "bireysel iyi ile toplum için iyi olan arasında kurulan bağ, modern düşüncede artık söz konusu olmaz. Sosyolojik açıdan düşünüldüğünde, modern dönemde, cemaatlerin çözülmesi ve atomistik bireyin ön plana çıkmasıyla birlikte, yalnızca bir topluluk içerisinde anlamlı olan birey anlayışı, yerini yalıtık bireye bırakır" (Küçükalp ve Cevizci, 2010: 26).

üretimine katkıda bulunan geleneksel koşullar, köy ile kent arasında devam eden iletişim, kent ortamında devam eden geleneksel çarşı, esnaf kültürü, yaygın ibadethaneler, dinî kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla varlığını korumaktadır. İrili ufaklı pasajların, çarşıların, kahvehanelerin hâlâ iletişimi koruyor ediyor olması, insanları günlük konuşma ortamına ve rahatlığına sevk ederek konu derinliği imkanını sunarlar.

Bu sebepten, uluslararası kapsayıcı bir bakışla halk inançlarının yapısı ve varlığını etkileyen bazı faktörlerin olduğunu belirtebiliriz. Bu faktörlerin en önemli özelliği halk inançlarının sürekliliğini ve memorat oluşumunu ne salt duraklatmakta ne de bütünüyle sürdürmektedir. Mesela her ne kadar Aydınlanma ve sonrasında gelen büyük değişimler , modern bilim, modern tıb postmodernistlerin iddia ettiği gibi dinden, mistisizmden ve gizemden arındırılmış olmakla halk inançlarının sürekliliğini ve memorat oluşumunu ortadan kaldırıyor gibi görünmekteyse de diğer perspektiften bakıldığında aynı faktörler memorat oluşmasında ve halk inançlarının sürekliliğini sağlamada birtakım katkılarda bulunmaktadır. Mesela, modern bilimin müdahalesine yakinen tanık olduğumuz en önde gelen örnek olarak karabasan vakalarıdır. Son dönemlerde bilhassa televizyon yayınları vasıtasıyla halk arasında karabasan olarak yaygın olan bu inanç, uyku felci olarak tıp literatürüne girmiş ve karabasana olan inanç kent yaşamında etkilenmiştir. Fakat resmî ve popüler literatür, sinema/televizyon filmleri[80], 'spiritüel dernekler ve akademiler' aynı konuyu doğaüstü varlık fenomenine göre yorumlayarak bu inancın sürekliliğine katkıda bulunarak memorat oluşmasına imkan vermektedir.[81] Bir başka örnek ise, halk arasında musallat olarak bilinen cin olaylarının bazı modern bilim şubelerince eleştirisi ve psikolojik rahatsızlık teşhisi üzerinde durdukları ayrı bir noktadır. Fakat yine modern bilim şubelerince bu konu 'cin çarpması' şeklinde ele alınabilmektedir.[82] Halkın bazı dinî uygulamalarının resmî dinin ibadethaneleri vasıtasıyla 'batıl inançlar' olarak sürekli uyarması neticesinde de etkilendiği hem tarih boyunca bilinmekte hem de günümüzde gözlemlenmektedir.

Memoratların nakli bakımından önemli bir yer tutan gazete, televizyon ve radyo halk inançlarını kolektif bilince sabitleyen ve onları alışkanlık haline getiren önemli faktörlerdir.

[80] Dabbe (2005), Siccîn (2014), Musallat (2007), Büyü (2004), Araf (2006), El-Cin (2013), Baskın: Karabasan (2015) vd.

[81] Birebir yapılan görüşmelerde "karabasan" sorulduğunda kaynak kişilerin pek çoğu benzer bir hadiseyi deneyimlediğini yahut deneyimleyen birinden işittiğini fakat buna karabasandan ziyade uyku felci teşhisi koyduğu gözlemlenmiştir.

[82] Buna örnek olarak M. Kemal Irmak (2014)'ın "Journal of Religion and Health" dergisinde yayımlanan "Schizophrenia or possession? (Şizofreni mi cin çarpması mı?)" adlı makalesi ciddi derecede tepki toplamış ve "Türkiye Psikiyatri Derneği" (2014) tarafından eleştiri içerikli bir bildiri yayınlamıştır.

Memoratların tekrarı halk inançlarına olan alışkanlık ve beklentiyı kolektif bilince sevk ederek kanıksanmasını sağlar. Özellikle doğaüstü fenomenleri barındıran memoratlar farklı bir algı yordamıyla hadiseye psikolojik duruş ve düşünüşü hazırlarlar ve yoruma tabi tutulurlar. "Şehid olacağını hisseden veya rüyasında gören Türk askeri" (En Son Haber, 2016), "cinlerin kendisini rahatsız ettiğini söyleyen vatandaş" (Sabah, 2012) haberleri zaman zaman yazılı ve görsel medyada gördüğümüz memoratlardır. Linda Dégh (2001:61), bu türden (radyo, gazete, televizyon) memoratları üçüncü elden memoratlar olarak değerlendirmektedir. Çünkü radyo, televizyon ve gazete bu bilgileri başka birilerinden almışlardır. Sonuç itibariyle gelişen teknolojinin halk inancının ifade edilmesine imkan veren bir katkısı da budur.

Şunu belirtmek gerekir ki hem olumlu hem de olumsuz faktörler halk inancını desteklemek ya da ötelemek konusundaki vasıta rolü ortak paydadadır ve bunlardan bir tanesi de şüphe yok ki internettir. İnternet vasıtasıyla pek çok sosyal paylaşım sitelerinde oluşturulan topluluklarda, müstakil web sitelerinde doğaüstü tecrübelerini paylaşmak ve yorumlamak/yorumlatmak talebi vardır. Bunun zıddı olarak oluşturulan platformları da hesaba kattığımızda aynı vasıta aynı konuda farklı tesirlere sebep olmaktadır.

5.2. Memoratların İcrası

Memoratlar, efsaneler gibidir ve koşullu müstakil bir anlatıma, sabit bir forma sahip olmayıp herhangi bir konuşmanın içerisinde anlatılabilen bir türdür. İcra ortamı ve zamanı sınırlamaya ve belirginleştirmeye uygun değildir. Bireyler, şahsi tecrübeleri, ayaküstü konuşmalarda, özel olarak toplanılan zaman ve mekânda bazen sadece bir hatıra maksadı ile anlatırken bazen de bir inancı vurgulamak, normdan söz etmek, nasihat gibi gayelerle anlatırlar. Bir diğer dikkat çekici icra özelliği ise genellikle genç kuşaklar arasında görülen korku ihtiyacını gidermek amacıyla anlatılmasıdır.

Memoratların derlenmesinde dikkat gösterilen hususlardan birkaç tanesi bu bölümün alt başlıklarını oluşturacaktır. Bu hususları anlatıcı-dinleyici, icra ortamı ve zamanı olarak sıralayabiliriz. Bağlamı merkeze alarak gözlemlenen bu üç nokta, memoratların icrası sırasında ciddi farklar oluşturması bakımından öneme sahiptirler. Esasında özel bir zamana, mekâna ve anlatıcıya ihtiyaç duymayan memoratlar, bünyesinde barındırdığı giz, korku, inanç ve özellikle de tehdit dikkate alındığında anlatının uzunluğu/kısalığını, kapsamını, açıklığını/sansürünü, hâsılı bütününü etkilemektedir. Bu bakımdan bu üç temel noktaya

değinerek memoratların bağlamsal yapısını göstermek gerekmektedir. Bu husus antropoloji ile halkbilimi arasındaki işaret edilen şu fark için önem arz etmektedir:

> "Antropologların aksine, halkbilimciler halk tarihini kayıt dışı yazılmış hatıraların toplamı ya da Batı dışı kültürler arasında seçkinlerin resmi anlatıları olarak görmezler. Bunun yerine halkbilimciler sembolik ifadelerin bağlamsal anlamı ve koşulların topluluk içindeki görünümünü incelemek için şahsi tecrübe anlatmalarında, memoratlarda, efsanelerde, anektodlarda, halk şarkılarında bulunan örtülü delilleri ve geçmiş hakkındaki belirli anlatmaları içeren bir dizi kaynağa itimat ederler" (Saltzman, 1997: 449).

Özelden genele veya genelden özele doğru giden üç farklı memorat anlatım tipini görmekteyiz. Birincisi en genel olanıdır ve bu, söz arasında ve hatta bazen rumuzlarla[83] bile görülebilen anlatım yoludur. Bu genel anlatımda memorat, dinleyiciye, anlatıcı tarafından sohbet, dedikodu, nasihat, korku, eğlenme gibi amaçlarla aktarılır ve konuşma, iletişim süresi memoratlarla örülü değildir. Bazen birilerinin çağrıldığı sıfatı, hatırlatmak ve bilmeyenlere aktarılması yoluyla da icra olunabilir. Özellikle dedikodu, nasihat ve birilerine izafe edilen özelliğin açıklamasının sunulmasına bu genel anlatımda sık karşılaşılmaktadır. Mesela, dedikodu maksatlı konuşmada çekiştirilen kişinin dindarlığı söz konusuysa, o kişinin ibadetleri, yaptığı hayırlar, giyim kuşam, dindarlığa uymayan fiiller gibi başlıklar arasında ikinci elden bir memorat anlatılabilmektedir. Ya da toplumun onaylamadığı bir davranışa sahip olan şahsın eylemini düzeltmek amacıyla bireye karşı gerçekleştirilen anlatımın içerisinde, benzer davranışta bulunan bir başkasının ya da konuşmacının kendisinin başından geçen bir tecrübe, dinî bir uyarı şeklinde aktarılabilmektedir.

Bir uyarı, ikaz bağlamında bu genel anlatıma örnek olması bakımından saha çalışmasında birebir içinde olduğumuz konuşma daha açıklayıcı olacaktır. Türbelere bağlı anlatılan memoratları derlemek maksadıyla gideceğimiz türbenin yerini sorduğumuz bir esnaf, havanın kararmasını vurgulayarak bu saatte gitmememizi, bu saatlerde daha önce gidip "üç harfliler" tarafından korkutulan bir yakınının hatırasını nakletmişti ki çok kısa süren bu konuşma söz konusu genel icraya örnek teşkil etmektedir. Memorat şu şekildedir: "Benim bir arkadaş geçende oraya gitti de, daha varamadan bunu üç harfliler falan korkutmuş. Oralarda hep eski izbe yerler var. Seslenmişler, ses etmişler korkutmuşlar. Akşam saati mezar ziyareti olmaz."

[83] Daha önce icra olunmuş bir memorat, topluluk içerisinde memoratın bütününe gönderme yapan kısa bir adla anılmaya başlar ve bu rumuz tekrar edildikçe topluluk içerisindeki bireyler söz konusu memoratı yeniden hatırlarlar. Bu yeniden inşa bazen ciddiyetini muhafaza ederken bazen de mizah amacıyla tekrar edilir.

Adana Ulu Camii avlusunda birkaç ihtiyar ve yaşı takribi 25 olan bir genç ile olan konuşmaya rast gelindiğinde, gence nasihatler verildiği ve bu nasihatin arasında bir de memorat nakledildiğine tanık olunulmuştur. Konuşma bittikten sonra yalnız kalan ihtiyarlardan birinden aldığım bilgi, gencin babası ile tanış olduğunu fakat babasına asi geldiğini, bundan dolayı da nasihat verdikleri yönündedir. Yaklaşık yarım saat süren konuşmada "babanın kalbini kırma" vurgusu beraberinde bir memoratı getirmiştir: "Bizim Hacı'yı biliyorsun. Hacı'nın oğlu … böyle ister istemez, olur olmaz babasının kalbini kırdı. Lan oğlum yapma, gel etme, bak baba hakkı, bak Allah rızası dedik, dinletemedik. Eni sonu babası beddua etti. Doğrulmayasın dedi. Allah Hacı'ya oğlunun doğrulmadığını gösterdi. Daha eşikten çıkarken merdivenden düşüverdi. Felçli bak şimdi. Allah doğrultmadı. Aman yeğenim, kırma babanı, bedduasını alma, duası da bedduası da Peygamber duası gibi, bedduası gibi."[84] (MN. 223)

İkinci tipteki icra ise konuşmanın akışı içinde bir kişinin efsane ya da memorat nakletmesiyle başlayıp diğer katılımcıların inancı desteklemek ya da reddetmek üzere efsane ya da memorat nakletmesiyle devam etmektedir. Benzer bir şekilde birey, başından geçen paranormal bir olayı, bir bilene danışmak kabilinden icra etmesi de aynı tip anlatıma dâhildir. Bu türden icra son derece kırılgandır. Katılımcılardan birinin başka bir konuya geçmesi memorat ya da efsane aktarımını kesintiye uğratır ve genellikle bitirir veya memorat bir soru şeklinde icra olunup cevabı alınmıştır. Ya da ortamda bulunanlardan biri veya birkaçı bu inanç anlatmalarından korkuyor ya da tedirgin oluyorsa ya kendisinin talebi ya da diğer katılımcıların hassasiyetiyle farklı bir sohbet şekillenir.

Göstereceğimiz memorat örnekleri kalabalık bir grup içerisinde başlayan icradan alınmıştır. Bütün memoratları tek tek göstermektense icranın kesintiye uğradığı noktaya yakın bir yerden inceleyerek bu tipteki icrayı anlayabiliriz.

"Bir gün askerdeyiz. Tendürek ovası bölgesinde, BOTAŞ Boru İran Hattı'na pusu attık, vadide pusu attık. Gece saat üç civarı komutanımız badimi çağırdı. Ha bu arada Yaygınyurt köyünden geçerken iki tane yavru köpek takıldı. Hava da çok soğuktu, ben de battaniyeyi üstüme çektim, köpeği de altına koydum ısıtsın diye. Gitti arkadaşım komutan çağırdı. Ben de uykuya dalmışım. Bir köpeğin hırlamasına uyandım. Bir baktım lan dedim ne oluyor. Köpek gibi bir hayvan, silahı şöyle bir doğrultsam buna çarpacak. Kalbimin sesinden hücum

[84] Memorat içerisindeki üç nokta bedduaya uğrayan kişinin adıdır fakat etik sınırlar dışına çıkılmaması ve ifşaya girilmemesi için kaynak kişinin talebi doğrultusunda tarafımızca isim verilmemiştir. Memorat, konuşma sonunda kaynak kişinin izniyle kullanılmıştır.

yeleğim titriyordu. Ne kurda benziyor ne köpeğe benziyor. Gözleri, kafası, vücudu bir acayip. Kocaman bir şeydi. Otuz saniye kadar bakıştık bununla. Arkasını döndü, tin tin gitti. Kuyruğu da kesikti. Gece görüşle arkasından baktım ama kaybolmuş gitmiş." (MN. 255)

"Bir gün askerdeyim böyle. Bizim bir Nikon var. Isı duyarlı dürbün. Büyük bir şey ama. Baktığın yerin sıcaklığını -500'e kadar düşürüyor, canlı cansız ne var ne yok görüyorsun. Lan arkadaş ben Ağrı'nın tepesinde bir parlama gördüm. Hemen Nikon'la baktım bir şey yok. Demek gözüme öyle geldi dedim ama hala gözüm tepede. Neyse bir baktım bir daha parlama oldu. Nikon'la yine baktım bir şey yok. O parlama sonra başladı hareket etmeye. Yani böyle ateş gibi. Göz aldanması falan değil. Hayvan olsa yine görürüm Nikon'la. Badim dedi kardeş, babam falan derdi nöbetteki askerleri cinler böyle korkuturmuş. Bu kesin cindir dedi. Zaten benim aklıma gelmişti ama demedim hemen." (MN. 121)

"Şimdi ben de sizin gibi böyle Nikon'un başındayım badimle. Nöbet tutuyoruz. Ben dedim can sıkıntısından bakayım etrafa Nikon'la. Lan bir baktım, bir duman. Dalga dalga. Ne oluyor lan dedim. Bakıyorum ben böyle ama. Sonra kesildi yine başladı. Derken Nikon'da acayip bir parlama. Nasıl korkuyorum ama. Kalbim çıkacak. Kafayı kaldırdım badime diyecektim gel şuna bir bak diye. Meğer hıyar Nikon'un dibinde sigara içiyormuş." (MN. 266)

Üçüncü icra tipi ise tamamen özeldir. Sadece paranormal olayları konuşmaya dayalıdır. Genellikle gençler arasında yaygın olan bu icra tipi, katılımcıların korkularını, hassasiyetlerini önemseyici değildir. Dahası, çekingen katılımcıyı ikna edicidir. Kırılgan bir yapısı yoktur, aksine, anlatıcı ve dinleyiciler efsane ve memoratlardan başka bir şey anlatmak ya da duymak istemez, bunun dışına çıkanı grup ikaz ve kabullenme için ikna eder. Bu tip icrada efsane ve memoratlar son derece zengindir. Katılımcıların algısı tamamen bunlar üzerine odaklanır ve hatıra mekanizması benzer vakaları birbiri ardınca söze dökmek üzere işler. Katılımcılar bizzat deneyimledikleri, deneyimleyenlerden işittikleri ve hatta radyo, televizyon ve gazete haberlerinden edindikleri memoratları ve efsaneleri peşpeşe zikrederler. Genellikle katılımcıların gençlerden oluşması bu seansın süresini mümkün olduğunca uzatmaktadır.[85]

Memoratlar gösterilen bu üç tipte icra olunurlar fakat birbirlerinden kesin çizgilerle ayrıldığını söylemek mümkün değildir. Mesela ikinci tip icra ortamı kırılgan olmasına

[85] Üçüncü tip icrada anlatım son derece yoğundur. Sadece üç kişi ile sürdürülen bu ortamda iki saat kadar bir sürede otuza varan memorat ve birtakım efsaneler icra olunmuştur.

rağmen icraya mani etmenler mevcut değilse üçüncü tip icraya doğru gitmesi mümkündür. Üçüncü tip icra ortamı da konuşmanın akışı içerisinde efsane ve memoratların tabiatında bulunan gizem, bilinmezlik ve esrarı barındıran mesela yine dinlik bir mecra içerisinde daha farklı bir boyuta sürüklenerek ilk tercih edilen atmosfer kaybolacaktır. Dolayısıyla birbirleri ile bir geçişten[86] söz edebiliriz fakat en azından memoratların icrası için üç farklı açılışın bu şekilde olduklarını, üç tip başlangıç noktası bulunduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

Memoratların icrasına olumlu ya da olumsuz müdahale eden bazı etkenler söz konusudur. Mekan ve dinleyiciler, genellikle icra zamanına ve anlatı metnine etki ederler. Mesela memoratların bir grup içerisinde gündüz saatlerinde icra olunmasıyla akşam, hatta gece vakti icra olunması veya ev, kahvehane ortamında icra olunmasıyla mezarlık, türbe mekanı gibi ortamlarda icra olunması anlatı metnini uzatacak veya kısaltacaktır. Bundan dolayı bireyler üzerinde korku, endişe, tedirginlik gibi hissî tesirleri azami veya asgari seviyede tutulacak, ya da tam tersi bir durum vaki olup, gülme teorilerinin dahi yetersiz kalacağı mizah performansı halini alacaktır. Bu konuyu daha detaylı olarak, bir sonraki bölümde, anlatıcı ve dinleyici kısmında inceleyeceğiz.

5.2.1. Memoratların Anlatıcısı ve Dinleyicisi

Memoratlar mit, masal türleri gibi uzman bir anlatıcı ya da dinleyici bir zümre seçmezler. Anlatıcı ve dinleyici yaş sınırlaması olmaksızın herkes olabilir ve ikisinin arasında ayrıştırıcı bir özellik yoktur. Yani anlatıcı aynı zamanda dinleyici; dinleyici de aynı zamanda anlatıcı olabilir. Çünkü memoratlar ayrım bulunmaksızın insanların yaşadıkları dini tecrübelerin anlatmasıdır ve sanat kaygısı gütmezler fakat halk arasında bazı insanlar vardır ki bunlar bir olayı hikâye etme konusunda daha usta ve ilgi çekicidirler. Kısa bir zaman diliminde bu anlatıcılardan diğer anlatıcılara nazaran daha çok anlatı dinlemek mümkündür.[87]

Memorat üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların eksikliğinden ötürü elde ettiğimiz verilerin bazı kısımları hakkında mukayese imkânından mahrum kalıyoruz ve bu durumda Adana kent merkezinde derlediğimiz memoratların icrası hakkındaki tespitleri şimdilik geneli kapsamayacak şekilde belirtebiliyoruz. Bu bağlamda ilk olarak şuraya değinmek gerekir ki

[86] İkinci tip olarak belirlediğimiz icra ortamı derleme sırasında başlamış ve iki kişinin daha katılımıyla icra ortamı artık üçüncü tipe girerek yalnızca memorat ya da efsanelerden alınan psikolojik tatminkarlık sağlanmıştır.

[87] Derleme çalışmalarında kaynak kişilerin çoğu bir ila beş adet memorat aktarırken bazı anlatıcılar sayısı yirmilere varan memoratları aktarmışlardır. Ayrıca bu kaynak kişilerin, memorat ya da efsane anlatımında şahsına münhasır sunumu itibariyle çevresinden talep gördüğü gözlemlenmiştir.

memoratların özel bir icra ortamına ihtiyaç duymaması onu bağlama göre değerlendirmekten kesinlikle mahrum bırakmamaktadır. Bilindiği üzere anlatı metnine etki eden bazı iç ve dış etkenler mevcuttur. Mesela mekân, anlatıya büyük etki göstermekte ve bununla birlikte dinleyicilerin durum ve tutumu benzer etkiye sahip olarak metnin uzamasına, kısalmasına veya sansürlenmesine kadar pek çok doğrudan veya dolaylı müdahaleye neden olmaktadır. Bunun tipik örneğini İlhan Başgöz deneyimlemiştir. Âşık Müdamî'den "Öksüz Vezir" adlı hikâyeyi önce kahvehanede, bir sonraki gün ise aynı hikâyeyi Öğretmenler Sendikası'nda icra etmesini istemiş, kahvehanede dört saat kırk beş dakika süren icra, sendikada üç buçuk saat sürmüştür. Her iki mekândaki dinleyici tipi birbirinden farklıdır ve Âşık Müdamî sendikadaki gösteriminde dinleyicilerin bazen kendi arasında konuşması bazen de dışarıya çıkması neticesinde anlatıyı budamak ve kısa kesmek zorunda kalmış, tam anlamıyla bir gösterim gerçekleştirememiştir (Başgöz, 2012: 151-2).

Benzer bir durum da memoratlar için geçerlidir. Şunu her zaman göz önünde bulundurmak gerekir ki memoratlardaki giz, müphemlik, korku gibi hisler doğrudan anlatıdaki inançtan kaynakladığı için daha ağır basmaktadır. Bu bakımdan anlatıcı ve dinleyici arasındaki etkileşimde metne müdahale, bu hissî tutumlar üzerine inşa olunmaktadır. Bu genel yargıdır. Bir diğer tespit ise şaşılacak şekilde gülme reaksiyonudur. Bu iki önemli mesele üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü söz konusu korku ve tam aksi olan mizahi tutum, korkulası anlatıya gülme ile karşılık verilen istisnai ve şahsa dayalı birkaç örnek değil, gözden kaçmayacak ve istisnaya dâhil olmayacak kadar yaygın, gülmeye dayalı tutumdur.

Birinci tipteki tutum gerek gözlem gerekse farklı çalışmalardan edinilmiştir. Netice itibariyle memoratlar genellikle korku ile gizem arasındaki ilişkinin kavşak noktasında bulunan ve insanın psikolojisini zorlayan, üzerinde düşünme istese bile sonuçta "inanarak kurtulma"yı barındıran anlatılardır. Baştan sona doğaüstü veya paranormal hadiseleri barındırırlar ve insanoğlu için bu türden hadiseler merak konusu olduğu kadar korku sınırlarına girmektedir. Bu bakımdan hissî tepkiler ve bu tepkilerin yönlendirdiği tutum ve davranışlar ortaya çıkmaktadır. Baştan sonra doğaüstü varlık veya hadiselerin söz konusu olduğu memoratlar ya da sıradan olay/olaylarla örülü fakat sonunda doğaüstü farkındalığına varılan memoratlar, mizahi bir tutumla doğaüstü varlıklar bilim-kurgu bağlamında merak ve istek konusu olurken teolojik açıdan bu varlıklar korku ve kaçınma dürtüsünü açığa çıkarırlar. Cin, karabasan, ruh, yatır temalı memoratlar korku hissinin en yoğun olduğu anlatılardır. Büyü, muska, tılsım gibi teması olan memoratlar endişenin, gizemin doruk noktasıdır. Yukarıda

söz konusu icra tiplerinin üçünde de görülen ve memoratların işlevlerinin büyük bölümünü belirleyen şey işte bu korku, kaygı (anksiyete), stres uyarmasıdır.

Anlatıcı, memoratı icra eder ve dinleyici üzerinde uyarılma meydana gelir. Burada anlatıcı, anlatı, mekân, zaman ve dinleyici ayrı ayrı tesir faktörüdür. Memoratlar genellikle grup etkileşimi içerisinde icra olunduğu için anlatıcı, genellikle icrasında isteklidir ve vurgu, tonlama, merak uyandırma gibi, tam anlamıyla bir diksiyon olmasa bile tabii icra özelliklerini sergiler. Mekân, en azından grup etkileşimine olumsuz müdahalede bulunmuyorsa dinleyicilerin odağı ve anlatı metni olumlu yönde etki alanına girmektedir. Korkuyla alakalı temalar söz konusu olduğunda icranın gerçekleştirildiği saat de önem arz etmektedir zira bu türden memoratlar karanlık, loş bir ortam veya akşam saatlerinde korku hissini daha çok besleyerek aşırı uyarılmaya neden olmaktadır.[88] Tüm bu faktörlerden biri/birkaçı veya tamamı anlatı metninin bütününe müdahale etmektedir. Buna kısaca anlatıcı ve dinleyici arasındaki uyum diyebiliriz.

Akşam saatlerinde gerçekleştirilen bir icra ortamındaki memorat performansını buna örnek olarak gösterebiliriz. İcranın gerçekleştiği mekân kent yerleşkesinin biraz dışında kalmış iki katlı bir meskenin, aydınlatması bir başka odadaki ışıktan temin edilen loş bir odadır. Oda içerisinde altı kişi bulunmaktadır ve meskendeki tüm nüfus bu kişilerle sınırlıdır. Kaynak kişilerden biri, bu mesken üzerine sorulan soruları cevaplarken, bulunulan odanın aydınlatması hakkında sorulan bir soru üzerine bir memorat nakletmiştir. Uyum üst düzeydedir. Anlatı doğal yollarla ortaya çıkmış ve anlatıcı ve dinleyicinin ruh hali korkuya göre değişmiştir. Memorat şu şekildedir:

"Buranın tadilatına geçen ay başladım ben. Elimden geldiğince alçı-sıva, boya falan yapıyorum. Sabahtan başladım yine bir gün, bir yandan müzik dinliyorum, bir yandan işimi yapıyorum. Evvelki günden kalma bir derdim de yok. Her şey on numara. İşler de güzel gidiyor. İstediğim gibi sıva yapmışım, boya vurmuşum. Hızlı oluyor yani. İkindi vakti yukarıya çıktım, namazı kılayım dedim. Namazı kıldım ama üzerime bir ağırlık çöktü, tarifsiz. Yatasım geldi. Yani sabah altıdan beri ayaktayım, yorgunluk çok. Ama işte ikindi ile akşam arası da yatılmaz. Güneşi üstüme batırmamam lazım. Kalktım ben, gittim işe koyuldum. Bir iki saat daha uğraşırım sonra da yemeği yer televizyon seyrederim dedim. İşi hallettim. Yemeği hazırladım, elinizin artığı menemen yaptım. Yemeği bu odada yerken,

[88] Karanlık ortamın ve gece saatlerinin korkuyu tetiklemesi hakkında psikolojik bir değerlendirme için bkz: Sürücü; 2015.

oda karanlık ya, bir anda oda aydınlanmaya başladı. Işık arkamdan geliyor. Dedim heralde pencereden araba ışığı vuruyor. Şuradaki yoldan. Önemsemedim. Sonra ışık yavaş yavaş böyle solmaya başladı. O da normal. Nasılsa arabanın ışığı artık geçiyor. Işık geçti bu sefer de odaya daha çok karanlık dolmaya başladı. Ona da normal dedim, göz ışığa alıştı ya birkaç saniye, karanlık göze daha çok belirgin gelir, öyle düşündüm, yine önemsemedim. Bu sefer oda normale dönmedi. Aşağıdan başladı tak tuk diye bir ses. Yukarı doğru iyice yaklaşıyor. Ben yemeği kestim gözümü koridora diktim. [Bu esnada anlatıcı, olayı yaşadığı yerde oturmakta, oturduğu yer ise odanın kapısından aşağı kattan yukarıya çıkan merdiveni tam olarak görmektedir. İcrasında o sahneyi tekrar canlandırmaktadır.] Ben böyle gözü diktim bakıyorum. Sonra bir şey görünmeye başladı. Merdivenden çıktıkça daha da belirginleşiyor. Ama kestiremiyorum ne olduğunu. Sadece hatları belli. Bir ayak sesini duyuyorum bir de onun hırıltı nefesini. Bel hizasına kadar çıktı, öyle kaldı. Vücudu yan dönük bana. Ben ona bakıyorum ama o bana bakmıyor. Bu şekilde ne kadar süre geçti bilmiyorum ama ya camdan atlayacam ya da bu bana bir şey yapacak ben de razı olacam. Artık öldürür mü korkutur mu bilmiyorum. O an çat dedi elektrikler de gider mi? Zifiri karanlık. Ben kendimi odanın köşesine atıverdim. Ayak sesleri de tekrar gelmeye başladı. Odaya doğru geliyor ben de dua ediyorum. Hafız olsam hatim indiririm yeminle. O sırada tekrar odanın içine ışık doldu. Bu sefer hakikaten araba ışığı. O ışık odaya vurdu ben bunun silüetini tekrar gördüm, tam da şurada duruyor. [Dinleyiciler işaret edilen yere kısa bir süre baktı.] Hırıltısı da arttı. Ben en sonunda bağırdım. Bir şey diyerek değil sadece bağırdım. Ellerimle de başımı korudum, pıstım iyice köşeye. Yaklaşık yarım saat bekledim öyle. Elektrik tekrar geldi. Yavaş yavaş göz ucuyla odayı yokladım, kimse yok. Kalktım koridora baktım kimse yok. Üst katı dolandım kimse yok. Ama aşağı inmeye cesaret edemedim. Kanepeye geçtim öylece uyumuşum." (MN. 84)

Memoratı çalışmamıza kaydetme imkânımız yalnızca yazıyla olabildiği için bazı ilavelerde bulunmak gerekmektedir. Her şeyden önce anlatı, tamamen bir gösterimdi. Ong (2013: 46)'un "kelimeler başlı başına bir olay, bir eylemdir" söylemi bu memoratta deyim yerindeyse vücut bulmuş gibidir. Eğer bu anlatının kaydı mülakat şeklinde olsaydı, yüksek ihtimalle anlatıcı, durum tasvirlerini, yüz ifadelerini, vücut hareketlerini, ses özelliklerini tam olarak gösteremeyecek ve anlatıyı aktarmaktaki istek azalarak metin kısalacaktı. Fakat tam aksine anlatıcı, memoratın icrasında tecrübeyi tekrar sahnelemiştir. Otururken kalkması, kapıya bakması, donup kalması, işaretler, ses tonu tekrar gösterilmiştir. Dinleyiciden de anlattıkları ve yaptıklarından dolayı onaylar beklemiş, dinleyiciler de bunu yerine

getirmiştir. Nihayetinde memorat aşırı uyarılma sağlamış ve korku işlevini yerine getirmiştir. Korkuyu da iki açıdan ele alabiliriz. Birincisi fiziksel özelliklerdeki değişmelerden, yani yüz ifadesi, ses tonu, ten rengi, titreme, hareketsiz kalma gibi fizyolojik değişimler korku emarelerini bize gösterebilir. İkincisi ise davranışlardır. Anlatıdan sonra dinleyiciler evlerine gitmek için kalktıklarında alenen ev sahibinin önden gitmesi talebinde bulunmuş, merdivenlerden tedirgin inmiş, sağa sola bakma durumu kaybolmuştur. Hatta tekrar bu meskene gelmek istemediğini belirtenler de olmuştur.

Anlatıcı ve dinleyici arasındaki uyum, icra ve icra sonrası davranışlar birbirleriyle bu şekilde bağlantılıdır. Yukarıdaki birinci tutum şeklinde belirttiğimiz korkuya dayalı tavır, hem anlatıcının aynı hissi vermesine, dinleyicilerin icraya adapte olup anlatıcının metni uzatmasına ve son olarak icra sonunda davranışların korkuya dayalı olarak değişkenlik göstermesine sebep olmuştur. Bundan başka olarak ikinci tutum olarak, korku hissinin mizahi yansıtılması tavrından bahsedebiliriz. İkincisi için açıklama yapmadan önce alakalı memoratları nakletmeyi uygun görüyoruz. Esasında nakledeceğimiz her iki memorat da aynı kaynak kişinin aynı tecrübesidir. Biz bağlamsal farkı ortaya koyabilmek için memoratı grup içerisinde dinleyip kayıt altına aldıktan iki ay kadar sonra tecrübenin tekrar anlatılmasını kaynak kişiden talep ettik ve anlatıcı-dinleyici uyumu içerisindeki bağlamsal faktörlerin yerli yerinde olduğu ilk icra ile mülakat yoluyla tekrar elde ettiğimiz ikinci icra arasında önemli farklar tespit ettik.

Sekiz katılımcı ile beraber süregelen icra ortamında kaynak kişilerden biri tarafından anlatılan bir memorat, daha sonra kendisinden tekrar dinlenilmek istendiğinde betimlemeleri, şahıs kadrosu tarifini, tecrübe hakkındaki çeşitli yorumlarını eksilterek anlatı metnini yarıdan fazla kısaltmıştır. Birinci gösterimde anlatıyı uzatarak dinleyicileri etkilemek, tecrübenin atmosferine sokabilmek gibi gayretler, inandırıcılığı artırmak düşüncesi ile metni uzatmıştır fakat ikinci gösterimde birincisi gibi bir ortam bulunmayıp, hatıranın tekrarı yalnızca önemli yerleri aktarmak suretiyle kısaltılmıştır. Bu memoratı uzun haliyle ve kısaltılmış haliyle aktarıyoruz. Uzun metin şu şekildedir:

“Bir gün yine böyle gece saatleriydi. Namazları kıldık salonda, seccadeleri topladık, günlerden de Cuma, ertesi gün iş güç yok diye biraz rahat takılacağız. Ben, amcam, amcaoğlu, teyze oğlu bir de benim bir arkadaş. Gündüzden kola almışız cips, çerez almışız. Çarşıdan da güzel bir çay aldık. Amcam ilkin işten evine geliyor oradan da yemek falan yiyip bize geldi. Mütedeyyin bir adam. Başından çok olay geçmiş. Arada anlatır bize. Zaten

çocukluğum amcamın hikâyeleriyle geçti. Amcaoğlu da benim gibi, aynı hikâyeleri dinleye dinleye büyüdü. Hiçbir olaya yabancı değiliz yani. Benim arkadaş da Zekayi. Onun çevresinde böyle bizim gibi tipler pek yok. Zaten ilkin tarikat falan deyince afalladıydı ama alıştı şimdi. [Gülüşmeler ve araya dinleyiciler tarafından katılan espriler.] Teyze oğlu da bizim kafadan. Bazen köy yolunda o anlatır ben tırsarım, ben anlatırım o tırsar, sonra ikimiz de lamba görmüş tavşan gibi oluruz korkudan. Neyse biz namazları kıldık, amcam tesbihatı yaptırırken ben kalktım mutfağa geçtim. Çerezleri falan hazırlıyorum. Kola için bardaklar falan. Amcamın yanında utanıyorum diye yaktım hemen sigarayı mutfakta. Yoksa salona geçsem sigara için kalkacak olsam kırk tane soru soruyor, diyemiyorum da, iyisi mi buldun fırsatı yak. Ben tepsileri aldım salona geçtim. Amcam dedi önce çay, çay içelim. Götürdüm kolayı, çay zaten olmazsa olmaz, illa hazır, kaptım geçtim. Hepimiz de çöktük yere. Oradan buradan laflarken amcam dedi ki "Hani ben size bir şey anlatmıştım. Bundan birkaç sene evvel başıma bir şey geldi, beni rahatsız ediyorlardı, hatırladınız mı?" dedi. He hatırladık dedik. Zamanında amcamı birkaç gün boyunca yatağından kaldırıyorlarmış, dürtüyorlarmış, sesleniyorlarmış. Etmiş eylemiş olmamış. Namazlarda bile sıkıntı olmuş. Sonra bir şeyler yazmış öyle gitmiş. Amcam dedi ki o geri geldi. Hafiye gibi takip ediyor dedi. Hayda, dedik. Nasıl oldu neler bitti anlat hele dedik teker teker anlattı son birkaç günde olanı. Dinliyoruz delikanlılığa çamur sürdürmüyoruz ama hafiften de titriyoruz yani. [Gülüşmeler] ben dedim şu çayı gidip ısıtayım, bir sigara içerim en azından. Kalktım mutfağa vardım. Çayın kaynamasını beklerken sigarayı içiyorum. Şöyle pencereden de dışarı bakayım dedim. Hani sigarayı çekince ucu harlanır ya, harlanınca da camda yansıma olur. Camda böyle kırmızı yansıma oluyor. Ben elimi dudaktan çektim, saldım yana, dumanı üflerken bir baktım camda hala bir yansıma var. Vallaha dönmeye korktum ama mecbur döneceğim. Arkamı bir döndüm, salonun önünde vızt dedi bir şey geçti. Yanılsama falan değil. Cismini gördüm. Ben fırladım içeri, dedim yahu böyle böyle. Amcam bir doğruldu, aşağılık buraya da mı gelmiş dedi. Dedim amca sen ne diyorsun ne gelmesi. Zaten evde tekim, siz gideceksiniz ben bununla tavla mı oynayacağım. Kalk bir şey yap falan dedim. Bizim Zekayi iptal zaten. Polisi mi arasak diyor. [Kahkahalar] Lan dedim Zekayi adamı çıldırtma, polis zemzem mi dökecek buna, tövbe tövbe. [Gülüşmeler ve espriler] Amcam dedi siz durun burda, ben geliyorum dedi gitti. Biz odada bekliyoruz ki amcam gelecek. Odanın dışında da mırıltılar var. Konuşuyor mu artık napıyor anlamadık. Sonra bildiğin gümbürtü geldi. Çıkıp bakak desen dert, bakmasak bir dert. Zekayi bana diyor sen bir git bak. Amcaoğlu diyor hakkaten sen bi baksan. Oğlum dedim o benim amcamsa senin de baban, hıyar, git sen baksana. Biz

konuşurken geldi amcam. Eli kıpkırmızı. Ne oldu dedik. Konuştum anlamadı, ben de patakladım biraz dedi. Lan nasıl olur falan derken, gitti mi dedik, gitti dedi. Biz çıktık salondan, oturma odası perişan. Sanırsın öküz sürüsü girmiş. Acayip acayip lekeler de var. Amcam hadi gidelim oğlum dedi. Dedim ben de geliyorum, bugün durmam evde falan. Çıktık gittik. Eğer onu görmesem amcam bizi yiyor derdim ama gördüm. Bir iki saniyeliğine gördüm. Tuhaf bir görüntüsü vardı." (MN. 85, 04.04.2016)

Kısaltılmış metin ise şu şekildedir:

"Bir gün ben, arkadaş, amcam, amcaoğlu, teyze oğlu bizde oturuyoruz. Amcamlar içerde sohbet ederken ben de sigara içmek için çay bahanesiyle mutfağa gittim. Sigara içerken camdan bakıyordum böyle. Sigarayı indirdim, yana saldım elimi, camda bir yansıma var. Korktum ama ilkin yansımaya bakıyorum. Göz aldanması falan olmasın. Baktım baktım kestiremedim, korktum, arkamı bir döndüm, salonun kapısının önünde bir şey var. Amcam da demişti ki bana musallat oldular. Meğer oymuş. Kısa süreliğine gördüm bunu kapı önünde sonra hızlıca evin içinde bir yere gitti. Ben de içeri geçtim, dedim böyle böyle. Amcam çıktı salondan, biz mırıltı duyduk sonra da gürültü. Amcam geldi eli kızarık. Hayırdır amca? Dedi dövdüm. Bir daha da gelemez rahat olun. Sonra içeriyi toparlamadan hepimiz gittik. O gün amcamlarda kaldım." (MN. 86, 08.06.2016)

Bu memorat örneğinin şahsında pek çok çıkarımlarda bulunabiliriz. Bunlardan birincisi, söz konusu ettiğimiz bağlamdır. Anlatıcı, anlatının zamanına uygun zamanı, uygun mekânı ve dinleyicilerden ilgiyi, merakı elde ettiğinde kurgusal olmayan anlatıya (Nonfictional Narrative) öznel ifadeler (Subjective expressions) ve pragmatik işaretleri (Pragmatic Signals) devreye sokar ve hikayedeki olaylar dinleyicide "sonra ne oldu?", "neden oldu?" gibi soruların merakını uyandırır. Dinleyicideki bu adaptasyon anlatının uzamasına sebep olur. Bu mantıksal iletişim dizisi günlük hayatın içerisinde sık sık sahnelendiği için[89] anlatıcı doğal bir tutum olarak icrasına hâkimdir. Kapanışa kadar aksiyon içerisinde "anlatıcı söylemi", yani diyaloglar dışında kalan tasvir, yorum, açıklama ve monologlar, "karakter söylemi" ve paralepsis ortaya çıkar. Tüm bunlar anlatıcı ve dinleyici arasındaki uyuma dayalıdır. Uyumdaki artış metnin uzunluğuna etki eder. Memoratlarda anlatıcı, gerek

[89] Günlük hayat içerisindeki fıkralar, şahsi anlatmalar, sürprizler vb. eylemler insanlar üzerinde bu eylemleri en iyi şekilde yapmaya sevk etmektedir. Doğal olarak insanları merakta bırakma, heyecanlandırma, korkutma gibi fiiller en olgun düzeye ulaşmakta ve anlatıcı da icra esnasında tamamen doğal olarak, bir noktaya kadar farkında olmaksızın dinleyicinin tepkisini takip eder ve ona göre icrada bulunur. Burada tamamen bir profesyonellikten söz etmiyoruz. Basit anlatının gösterime dönüşmesi diyebiliriz.

kahraman (protagonist) gerekse tanık (witness) olsun, dinleyicilerle uyumu sağladığında artık yeni bir rol üstlenmiştir, günlük konuşmacı statüsü yerini bir gruba seslenen ve gruptan "iltifat" gören anlatıcıya dönmüştür.[90]

Değinilmesi gereken ikinci mesele ise, memorattaki hissi dinleyiciye dilediği gibi yaşatabilmenin anlatıcının elinde olmasıdır. Doğaüstü ve yaygın inancın desteklediği bir varlık anlatının korku figürüdür. Bu figür kurgusal üretim olmayıp dinin yüksek perdeden söz ettiği ve onayladığı, kültür içerisine yerleşmiş ve aynı zamanda -Watson Kuramı'na göre- öğrenilmiş korkudur.[91] Her hâlükârda bu varlık, kendisine karşı olağandışı reaksiyon gösterilme statüsündedir. Ormanda bir ayı ile karşılaşmak korkutucu ve ölümcüldür ama herhangi bir zaman veya mekânda cin görülmesi ile kıyas dahi kabul etmez. Doğası gereği ayı, bu dünyadandır ve hiçbir şekilde gizeme ve bilinmeyişe sahip değildir. Bilakis, doğaüstü olarak nitelenen ve inançlarla desteklenen bir varlık, her zaman gizeme ve tam olarak kavranamayışa, yani bilinmeyişe sahiptir. Nihayetinde doğaüstü varlıklara karşı dinleyici ve anlatıcının tutumu, söz konusu gizem ve bilinmeyişi doğrudan hesaba alarak, ciddiyet içerisindedir. İşte anlatıcı ve dinleyici arasındaki bu doğal etkileşim bazen ihlale uğramaktadır.

Örnek olarak gösterilen memorat gibi, bağlamı merkeze alarak derlediğimiz memoratların istisnaya dâhil olmayacak kadar çoğunluğunda gülme reaksiyonu ile karşılaştık. Her şeyden önce, icradaki gülme unsuru hakkında doğru tespitlerde bulunabilmek için, anlatının inanç barındırdığını merkeze alarak, şu soruları sormak gerekmektedir: (a) Anlatıcının, doğaüstüne/inanca karşı tutumu zayıf mıdır? (b) Anlatı, inancı hafife almakta mıdır? (c) Dinleyicilerin doğaüstüne/inanca karşı tutumu zayıf mıdır? Ana hatlarıyla icranın bütününe yöneltilecek evrensel sorular bu şekilde olsa da "doğaüstüne karşı tutum" yerine "inanca karşı tutum" ifadesi de uygun cevapları sağlayacaktır. Bu üç soruyu gülmenin çokça karıştığı memoratlar üzerine tatbik ettiğimizde ise anlatıcı ve dinleyicilerin inanca karşı tutumunun son derece sıkı olduğunu ve ayrıca anlatının, söz konusu inancı küçümsemediğini, alaya almadığını tespit ettik.[92]

---

[90] Anlatı bilimine ait olan bu kavramlar Manfred Jahn'ın "Narratology: A Guide to the Theory of Narrative" (Anlatı Bilimi: Anlatı Teorisine Bir Kılavuz) ve Wolf Schmid'in "Narratology: An Introduction" (Anlatı Bilimi: Giriş) adlı eserlerinden istifade edilerek kullanılmıştır.

[91] William James ve Carl Lange, tam aksini belirtmektedir. Watson kuramı "korktuğumuz için kaçarız" derken, James ve Lange teorisi "kaçtığımız için korkarız" savında bulunur (Southworth, 2014).

[92] Çobanoğlu (2015: 56) anlatıcı için "genel olarak memoratını naklederken karşısındakini eğlendirmeyi hedeflemez" tespitinde bulunmuş olmasına rağmen eğlendirme amacı taşıyan anlatıcıların varlığının ve fazlalığının gerçekeliği, en azından Adana kent merkezinde, "genel"i ihlal eden farklı bir anlatıcı tipinin olduğunu göstermektedir. Anlatıcının dinleyici üzerinde, eğer başarabilirse, kurduğu hâkimiyet, dinleyicinin

O halde, işlevleri arasında tehdit barındıran, uyaran, davranışı düzelten memorat, icra sırasında neden gülme unsuruna sebep olmaktadır? Üstelik inanç, dokusunu anlatıcı ve dinleyici üzerinde yitirmemiş, yıpratmamış ve zedelememişken. Bu bakımdan ikinci aşama olarak gülme teorileri üzerinde durmak istiyoruz. Pek çok bilim adamı tarafından yüzlerce gülme teorisi ortaya atılmış olsa da yaygın olarak üç gülme teorisinden söz edilmektedir: Uyuşmazlık, üstünlük ve rahatlama.[93] Patricia Keith-Spiegel, gülme teorilerini "biyolojik, üstünlük, uyuşmazlık, sürpriz, duygusal çelişki, rahatlama, gruplaşma ve psikanalitik teoriler" olarak sekiz ana başlığa ayırmıştır. Jim Lyttle ise odaklanmaya bağlı olarak üç grup belirlemiştir; Gülmenin insan yaşamındaki amacının ne olduğuyla alakadar olan "işlevsel", belirli bir şeyi neyin komik yaptığını soran "uyarıcı" ve neden komik şeyler aradığımızı araştıran "etkilenme" teorileri (Smuts, 2006).

Anlatıcının dinleyici üzerinde kurduğu üstünlük duygusu, yani üstünlük teorisi, karşılaştığımız gülme eylemiyle bağlantılı değildir. Anlatı, dinleyicilerin yabancısı olduğu bir temaya sahip değildir. İfadelerde aklın ön plana çıktığı mizahi unsurlar da yoktur. Rahatlama teorisi ise daha çok bu durumun fizyolojik tarafıyla ilgilenir. Günlük hayatta uyulması gereken kurallar, kısıtlayıcı davranışlar, söylem eksikliği gibi bireyin sınırlanmış olan tarafı, bastırılmış ve biriktirilmiş yığınlar halinde bazen uygun mizahi ortamda aniden ortaya çıkar. Bu teori, memoratlara verilen gülme eylemeni uyumsuzluk teorisiyle açıklayacak kadar uygun değildir. Uyumsuzluk teorisi beklenti ile gerçekleşen arasındaki ihlalin gülmeye neden olduğunu savunur. (Şahin, 2010: 258-266) Memoratlar bağlamında bu teori kısmen daha açıklayıcıdır. Mesela karabasan geldiğinde yapılacak yegâne eylem dua okumak gibi dini pratikler iken, anlatıcı karabasan temalı bir memoratta dua etmek yerine "küfür etmek" gibi tamamen zıt eylemde bulunduğunu ifadelendirdiğinde, dinleyiciler üzerinde gülme reaksiyonu müşahede edilebilir.

Gülme teorileri memoratlara verilen gülme eylemini tam olarak açıklayıcı değildir fakat gözlemlerimiz neticesinde temelde ne sebebin olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz. Adana halkının ağız özellikleri ve ifade tarzı anlatı konusu ve türü her ne olursa olsun dinleyenleri

his ve tutumlarını yönlendirmektedir. Biz uzun süren gözlemler neticesinde çok sayıda eğlendirme amaçlı memorat icra eden ve bu anlatıcılardan eğlenme amaçlı memorat talep eden dinleyicilere şahit olduk.

[93] Uyuşmazlık teorisi, bireyin beklentisi ile gerçekleşen durum arasındaki uyumsuzluğun meydana getirdiği bir dışavurum olarak düşünülebilir. Üstünlük teorisi, birinin diğerine kurduğu baskınlık, galibiyet duygusudur. Rahatlama teorisi ise en büyük temsilcisi olan S. Freud'un psikanalitiz tekniği üzerine şekillenmiştir. "Mizahın alıcısı olan kişide meydana getirdiği psikolojik etkinin ne olduğu üzerinde odaklanır" (Ekici, 2008). Bu üç teoriye ek olarak John Morreall (1998: 89), "gülmenin bütün durumlarını içine alacak" yeni bir teoriyi "Memnuniyet verici bir psikolojik değişkenlikten doğan gülme" adıyla tanıtmıştır.

gülmeye sevk etmeye meyillidir. Özellikle doğal tepkilerin argoya yatkın olması, yüksek perdeden konuşma ve günümüz söz varlığının gülmeye neden olduğunu görmekteyiz çünkü bir toplumun "nükteye olan eğilimi söz varlığının incelenmesiyle ortaya konulabilir" (Akalın, 2000). Dolayısıyla memoratlarda anlatıcı, dinleyi ve anlatı üçlüsünde inanç dokusu korunduğu halde mizahi tavırların gerçekleşmesi, etnografik verilerle açıklanma ihtiyacını gerektirmektedir.

5.3. Memoratların İşlevleri

Her yapılan işin bir maksadının olması gibi, masalların, halk hikâyelerinin birtakım işlevlere sahip olması gibi, memoratların da birtakım işlevleri vardır. Özel bir icra ortamı, belirli anlatıcı ya da dinleyici seçkinliğinin keskin bir şekilde bulunmaması, memoratların daha kapsamlı icra ortamına ve işlevlere sahip olduğunu göstermektedir. Anlatının muhtelif zaman ve mekâna yayılması, herkesin anlatıcı ve dinleyici ve yeryüzünde her on kişiden sekizinin bir dine mensub olması[94] dini bir anlatı olan memoratları daha etkin bir pozisyona getirmektedir. Zira din ve toplumun birbiri ile eklemleşmesi ve bu bağlamda dinin sosyal sistemler, normlar, ontolojik deliller inşa ederek akıl ve mantığa sığmayan fakat tanıklık ile kısmen de olsa kavranabilen tarafların geçmişte olduğu gibi günümüzde de canlılığını muhafaza etmesi, insanların irrasyonel olana yönelik alakasıyla birlikte inançsal anlatılar canlanmaktadır. Keza insanların konuşarak paylaşma ihtiyacı, insan-insan ve insan-mekân etkileşimi gibi dürtüler, psikolojik etmenler, gündem gibi dış tesirler memoratları tetikleyen başkaca unsurlardır.

Memoratlar hakkında ülkemizde ilk kapsamlı çalışmayı yapan Özkul Çobanoğlu (2015: 71-80) memoratların işlevini iki ana sınıfa, "Durumsal ve Sosyal İşlevler" ve "Kurumsal ve Kültürel İşlevler" olarak ayırmıştır. Bu iki ayrı sınıfın içerisinde memoratların davranışa müdahale etmesi, eski inançları güncel tutması, kültürel dokuyu göstermesi, gelenek tarafından kullanılması gibi işlevler vardır. Biz de saha çalışmamızdaki derlememiz ve gözlemlerimiz üzerine memoratların "Davranışa Müdahale" veya "Yasaklama", "Rahatlama" veya "Tatmin", "Eğlenme", "Destekleme", "Sürdürme", "Eğitim" ve "Kültürel İşlev" olmak üzere yedi işlevini tespit ettik. Bu işlevlerin ise W. Bascom'un "folklorun dört işlevi" ile koşut olduğu görülecektir.

[94] ABD merkezli PEW Araştırma Merkezi'nin raporuna göre 230 ülkeden elde edilen verilen neticesidir (TGRL, 2012).

5.3.1. Davranışa Müdahale İşlevi

Memoratlar dini ve inanca dair anlatmalar oldukları için genellikle işlevleri, din ve inancın işlevi ile uyum gösterir. Nasıl ki din ve inançlar bireylerin ve toplulukların hayatlarını büsbütün ya da kısmen tanzim ediyorsa, memoratlar da genellikle dinleyiciye bir göndermede bulunur ve onu tanzim eder, çünkü memoratlar somut deliller sunarlar. Bir görüşü desteklemek, bir normdan söz etmek gibi kültürel ve dini dokuya uygun düşen her aralıkta, yardımcı bir kuvvet rolünü üstlenebilmektedir. Anlatıcının dinleyiciye genellikle bir uyarısı şeklinde görünen memoratlar bazı durumlarda farklı gayelerle iletilmektedir. Özellikle de inanca dayalı anlatı olan memoratlar davranışları etkilediği için ortada olay olsun ya da olmasın anlatıcı, dinleyiciyi herhangi bir sebeple bir değeri savunmak gayesiyle görüşünü bir efsane ya da memorat ile destekleyerek tehdit edici bir yapıya ve sonuca sürükler. Buna emsal teşkil etmesi bakımından Honko (1964: 16)'nun "Değer, norm, normun ihlali ve yaptırım" teorisini esas alarak Patrick B. Mullen'in incelediği bir memoratı ve buna eşdeğer derlediğimiz başka bir memoratı nakletmek, bu yapıyı izah edecektir:

> "[Kaptan] Direğe bir balta taşıyarak çıkar ve 'Yüce İsa' diye seslenirdi ve ondan, kendisiyle gök ile yer arasında ortak bir noktada buluşmak isterdi, Tanrı'ya söverdi. Hiçbir şey elde edemeyince de deliye dönerdi. Onun bu başarısızlığını yine onun günahkârlığından bilirdik" (Mullen 1971: 408).

Bu memoratta değer Tanrı'dır. Norm, ona küfredilmemesi, normun ihlali ona küfredilmesi ve yaptırım ise kaptanın seferlerindeki başarısızlıktır. Memorat ikinci elden derlenmiştir ve anlatıcıya göre -dahil olduğu topluluğu da işaret ederek- kaptanın başarısızlığı, ihlal ettiği normun bir yaptırımıdır. Dolayısıyla bir inanç ve bu inancın etkilediği davranış şekli, tehditkâr bir surette düzenlenmiştir. Tanıklar, Tanrı'ya yapılacak bir saygısızlıkta dünyevî bir başarısızlığa uğrayacaklarına inanmışlardır.

Bağlamı dikkate alarak bulunduğumuz bir ortamda ansızın gelişen bir sohbette, bir memorat, inanç ve davranış ilişkisini tehdit edici yapısıyla izah etmektedir. Mekânda dört kişi bulunmakta ve yemek hazırlığı yapılmaktadır. Bu esnada konuşmalar olağan günlük konuşma şeklindedir fakat yemekler hazır edilip yenmeye başlanacağında kaynak kişi, diğerlerine "besmele" çekmelerini hatırlatır fakat orada bulunan bir katılımcı ise "İnşaallah ve maşallah ile mi olur?" sözünün karşılığında kaynak kişiden şu memoratı, tehdit edici yapısıyla dinlemiştir:

“Sen böyle inşallah maşallah diye dalganı geçsen de bu böyle. Benim emmioğlum vardı, o da senin gibi böyle lakayt konuştu. Hem de var ya, valla aynen senin gibi konuştu. Yine böyle bir şey yapacaktık, ben inşallah dedim, o da “ülen inşallah maşallah ile iş mi olur” dedi. Ben inşallah dedim o demedi. Tavır yapacak ya. Güya bana bir şey ispat edecek. Ne oldu biliyor musun? Tam böyle sofra kurduk bağda. Yemek yerken “bak emmoğlu inşallah demeden nasıl da yiyecem” dedi. Daha elindeki lokma ağzına giderken yamuldu yamuldu. Felçli gibi kaldı. Vallaha yiyemedi. Yedirtmedi Allah işte ona. O hoca senin bu hoca benim gezdirip durdular. Onun için akıllı ol, böyle şeylerle dalga geçme.” (MN. 255)

Burada iki nokta önem arz etmektedir. Birincisi, yukarıda söz konusu olan, efsane ve memoratların herhangi bir konuşmanın akışı içerisinde aktarılabileceğidir. İkincisi ise dinî/inançla alakalı bir öge olan değerin, dalga geçilmemesi, dikkate alınması gereken normun ihlali neticesindeki yaptırımdır. Böylece günlük bir konuşmada bir görüşü, inancı desteklemesi amacıyla bir memorat tehdit edici yapısıyla aktarılarak davranış düzenlenmiştir. Çünkü “memoratlar kanıt sunar ve grubun inancını destekler” (Mullen, 1971: 408). Memoratın nakledilişi amacı, neticesini vererek, dinleyici/muhatap davranışını istenilen duruma getirmiştir. Eflatun Cem Güney (1971: VI)’in türlü inanç ve davranışların sözlü ortam yordamıyla içimize sindiğini, toplum gibi düşünüp hareket ettiğimizi ve böyle yaşattığını ifade etmesi gibi, memoratlar da böylece bir davranışı düzenlemiştir.

Benzer bir örneği William S. Simmons (Simmons, 1985) vermektedir. Antropolog Frank Speck Mohegan Hill’de Kızılderili bazı arkadaşlarının “eski Kızılderili taş yontucusu” adıyla bilinen bir hayalet hakkında yaptığı uyarıları dikkate almadan konakladığı yere yürümeye başlar. Yolunun üzerindeki taş ocağının çevresinde gezinirken birtakım sesler duyarak oradan korkuyla uzaklaşır ve bir arkadaşının evine sığınır. Girdiği evde ise çarşafları ters dönmüş ve bir “hoş geldin” notu bulur. Bu olayın üzerine Speck, Kızılderili arkadaşlarının sözlerine kulak verir ve asla onların sözlerinden çıkmayarak inançlarının gereklerince hareket etmeye başlar. P. Nabokov (Nabokov, 2002: 117-8) ise bir başka araştırmacıdan söz eder. J. Walter Fewkes de benzer durumla karşılaşmış fakat Speck’in aksine bütün çalışmalarını yarıda kesip Hopi’den bir daha dönmemek üzere ayrılmıştır.

Görülüyor ki zaman, mekân ve şartlar ne olursa olsun din/inanç söz konusu olduğunda efsane ve memoratlar doğrudan devreye girerek bireylerin davranışlarını düzenlerler. Fakat bazı faktörler de bu türden davranışları etkilemektedir. Doğa karşısında eskisinden daha güçlü olan insan, artık bazı gizemleri yaşamak, doğrudan kabul etmek yerine sorgulamayı,

keşfetmeyi tercih etmektedir. Bilim ve tekniğin hızla yayılması, teknolojinin hayatın her alanında yaygınlaşması, eğitimin süreklilik halinde ilerlemesi, farklı ideolojik görüşlerin küçük gruplar halinde kalmayıp uluslararası yaygınlık gösterip teknolojiden de faydalanarak sürekli olarak iletişim halinde olması, din/inanç konularına biraz daha septik yaklaşan yada din/inanç üzerine oluşan organizasyonların varlığı, insanların yakın geçmişteki kadar sık sık kalabalık gruplar halinde fazla vakit geçirememesi fakat öğrenci yurtları, eğitim merkezleri, kahvehaneler, dernekler, dini toplanma yerlerinin aracılığıyla yine birlikteliğini sürdürebilmesi, özgür düşünce, düşünce akımları gibi pek çok faktör halk inançlarının yaşanmasında ve memorat oluşturmasında bazen seyreklikler bazen ise artışlar meydana getirmektedir.

Bunun sonucunda ise en çok etkilenen genç kuşaklardır. Özellikle folklorik açıdan 'kampüs hikayeleri' başlığı altında değerlendirilen ve genç kuşaklar arasında yaygınlık gösteren korku hikayeleri, yaygınlaşan modern eğitim kurumları çevresinde teşekkül etmektedir. Bu hikayeler arasında efsaneler ve memoratlar son derece yaygınlık göstermektedir.[95] Modern değişimleri tam aksi bir perspektiften okunduğunu öne süren Åsa Ljungström (1995: 283), 1980'li yıllarda Stockholm'de bulunan Folklor derneğinde ünlü bir antropoloji profesörünün "halk inançları ölüyor ve böylece memoratlar da ölüyor çünkü doğaüstü tecrübeyi yaşayacak genç insanlar yok" dediğini nakletmiştir. Silverman (2000: 76) ise bu durumu tarım toplumundan endüstriyel topluma geçişle birlikte kompleks anlatılardan kısa, basit anlatı formlarına yöneldiğini fakat bu anlatıların da "kutsaldan sekülere, doğaüstünden gerçekçiliğe ve toplumsaldan bireysele" doğru geçişin olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda son yüzyıldaki gelişim, değişim ve yeniden şekillenme Arnold J. Toynbee tarafından şu şekilde izah edilir:

> "İnsan artık insan-dışı Doğa'nın insafında değil, onu yenmiş durumda, dolayısıyla insan-dışı Doğa ile ilişkisi artık din alanının dışındadır. İnsan, simgesel dini ayinlerle insandışı Doğa'nın düzenini sürdürmeye çalışacak yerde, teknoloji yoluyla onu sömürebiliyor ve hatta doğal düzene müdahale de edebiliyor. İnsan-dışı Doğa üstüne mistik tahminler yürüteceğine, bilimsel bir şekilde onu keşfediyor" (Toynbee, 1978a: 376).

Mullen'in "memoratlar kanıt sunar ve grubun inancını destekler" ifadesi günümüz şartlarında halk inancının durumunu açıklaması bakımından çok mühimdir. Yukarıda "çorapla yatmak şeytan işidir" inancı ve bu inancı destekleyen memoratlar (kanıtlar) insanlara belki yüzyıllardır yatarken çorap giydirmedi ve bu normu ihlal edenlerin başlarına gelenler anlatılarak, yani kanıtlar sunularak, bu inanç desteklendi. Memorat inanç ilişkisi

[95] Bu çalışmalara örnek teşkil etmesi bakımından bkz: Tucker; 2007, Bronner; 2012.

beraberinde bir davranışı düzenlemiş oldu. Yeni yorum, bu inancı daha farklı açıklayarak normun statüsünü değiştirdi. Nihayetinde kaynak kişi artık çorapla yatıp da gece farklı bir şeyler yaşayan birine cin, karabasan, albastı gibi açıklamalar getirmek yerine, yeni yorumu açıklamayı sebep olarak gösterecektir. Yine modern düşünce yukarıdaki açıklamalarımızda olduğu gibi ve 35 numaralı memoratta da görüldüğü gibi bir halk inancının memorat oluşturmasına zemin de hazırlayabilmektedir. Şu durumda memoratların davranışa müdahale etmesi bazen belirginleşirken bazen bu tutum ortadan kalkabilmektedir.

Memoratlar yalnızca yasaklamalar getirerek davranışa müdahale etmezler. Bundan başka olarak, yönlendirici bir vasıfta da alışılagelmiş tutumları, davranışları da düzenlerler. Yasaklamalar genellikle tehditkar yapıda iken 'yönlendirici vasıf', zorunluluğa dair tavrının yerini tavsiye edici tutuma bırakabilir. Bir bakıma iyi olana veya daha iyi olana teşvik etmek de diyebiliriz. Bu türden işlev memoratlarda iyi bir fiilin ardından gelen mükafat şeklinde görülmektedir. Mesela yardıma muhtaç birine yapılan yardımın ardından gelen "ilahi yardım" memoratlaştığında, zaten gelenek ve yerleşik inanç içerisinde güçlü bir konuma sahiptir, dinleyicileri yardım etmeye teşvik edip duyarsızlaşmalarına mani olacaktır. Bir türbede medfun veli hayrına yapılacak hayrın getirdiği kazanımlar memoratlaştığında da benzer davranışlar dinleyicilere aktarılmış olacaktır. Çoban Dede Türbesinde yaptığımız birebir görüşmeler bu davranış sistemini son derece açık bir şekilde göstermiştir. Görüştüğümüz 22 ziyaretçiden 16'sı faydası tecrübe edilmiş pratikleri tatbik etmek üzere bulunduklarını beyan etmişlerdir. Ziyaretçilere ikramda bulunmak, türbe mekanının ufak tefek işlerini (temizlik, eşya yardımı vb.) görmek gibi davranışlarda bulunduklarında sıkıntılardan kurtulacaklarına, dualarının kabul olacağına vb. beklentilerin yerine geleceğine, kendilerine anlatılmış olan "yaşanmış hikayeler" vasıtasıyla inanılmıştır. Bu duruma örnek bir memorat şu şekildedir:

"Ben Denizli'de oturuyorum aslında. Orada Adanalı bir komşum var. Arada sırada anlatırdı Çoban Dede'nin kerametlerini. Kendi başına gelmiş. Bir gün Adana'dan taşınmadan önce ziyarete gelmiş. Çok sıkıntıları varmış. Şimdi durumları iyi ama buradayken borç-harç falan epey sıkıntılılarmış. Buraya ziyarete gelmiş, insanlara lokum, şeker dağıtmış. Sonra türbeye girip oradaki ufak tefek çöpleri almış yerden, temizlemiş. Sonrada dua etmiş türbede. Sıkıntılardan kurtulmak istemiş. Kocasının işi yokmuş, kovulmuş. Borç da birikmiş. Hacizlik duruma gelmişler. Aradan bir hafta geçmiş geçmemiş, kocasının askerlik arkadaşı bir şekilde kocasına ulaşmış. Demiş sen benim güvendiğim arkadaşımsın, gel beraber iş yapalım. O da demiş ki ben de para yok, durum da böyle. Adam ısrar etmiş, bana para değil

güven lazım diye. Beraber ticarete girmişler. İki sene boyunca ticaret yapmışlar, borçları ödemişler. Denizli'ye de bu iş için taşındılar. Şimdi çok zenginler. Bana bunu anlatınca ben de seyahat ediyordum, Adana'ya uğrayıp ziyarete gelmek istedim. Onun gibi bir şeyler dağıttım burda. Duamı da ettim. İnşaallah benim de duam kabul olur." (MN. 176)

Memoratlar bu şekilde hem mükafat hem de ceza şeklinde davranışlara müdahale etmektedir. Kutsala karşı saygısızlık, küfür, dini değerleri alaya almak, bir inancı reddetmek gelenek içerisinde bir cezaya çarptırılacağı inancına yorumlanmış ve davranışları yasaklamalarla düzenlemiştir. Keza toplumsal yapıda bir normun ihlal edilmemesi yeterli değildir, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi negatif tutum öncelikle nörtleşmeli ve ardından pozitif aşamaya geçmelidir. Bunun için de ödüllendirme sistemi devreye girmektedir. "Eğer iyi olanı yaparsan, iyi bir şey ile karşılaşırsın" veya "iyi bir şey elde etmek istiyorsan, iyi olan bir şeyi yapmalısın". Bu düşünce hareketi memoratlarda davranışı düzenleme olarak, yukarıda örnekteki gibi karşımıza sık sık çıkmaktadır. Bireysel davranışın düzeltilmesiyle de toplumsal yaşam, kültürün yönlendirdiği şekilde etkinlik kazanmış olacaktır.

5.3.2. Rahatlama ve/veya Tatmin İşlevi

Memoratların dikkate değer bir işlevi ise rahatlama veya tatmindir. İnsan, fiziksel yaşamını duygusal anlayışlar ve kavrayışlarla idare eder, yönetir ve dolaysıyla akıl ve kalp çatışması içerisinde insan, mistik olanı tercih eder, "içinden geleni" yapar. Çünkü sebebi bilinmeyen fiilin tetikleyicisine sarılmak, akıl karmaşasının endişe ve tedirginliğine karşı kurtarıcı bir rol üstlenebilir zira duygusal beden, fiziki beden ile ussal beden arasındaki mekanizmanın merkezindedir. (Chambers, 2014: 18) Rahatlamak için gülmek, ağlamak; korku, tedirginlik veya endişeden sıyrılmak için arayışta bulunmak insan doğasının ayrılmaz bir parçasıdır. İşte anlatı ile insan arasındaki koparılamayan ilişki içerisinde memoratların rahatlatma işlevi varlığını göstermektedir.

İnsanların duygusal çıkmazlarda bulunduğu, arayışlara yöneldiği sırada ve bu karışıklık içerisinde doğrudan kendisinin tecrübesi yahut da dolaylı olarak bir başkasının tecrübesi, kişinin buhranını yenecek bir işaret fişeği gibi işlev görmesi, memoratların özelliklerindendir. Maddi ya da manevi arayışlarda insanın beklentisi arttıkça ve zaman ilerledikçe umut, irrasyonel olana, ilahi olana doğru kaymaya başlar. "Darda kalınmazsa Hızır yetişmez.", "aksakallı dede" bizdeki en bariz dışavurumlardan sadece bir kaçıdır. Dini

tecrübeler bağlamında, internet ve televizyon ağının her haneye ve cebe girmesinin verdiği erişelebilirlik bu türden tatmin fonksiyonuna sık sık rastlamamıza büyük olanak tanımaktadır.[96]

Dünyevi bir sıkıntıya düşmüş olan birey, benzer durumda olan fakat bazı faziletleri (sabır, ibadet, hayır vb.) sebebiyle sıkıntısını aşan bir başka bireyin anlatısını dinlediğinde, kendi durumu için muhtelif çareler üretip refaha erişeceği anı bekleyecektir. Dolaylı olarak başkasının dile getirdiği memoratlardan hariç, kendi tecrübesinin anlatması da rahatlatıcı etkide bulunacaktır. Ölen bir yakını hakkında üzgün olan birey için gördüğü rüyanın anlatması defalarca rahatlatıcı tesirde bulunacaktır. Saha çalışmamızdaki rahatlatma ve/veya tatmin işlevi olan memoratların bu türden örnekleri olması, duygusal çaresizlik içerisindeki eylemsiz bireyi toplumsal mekanizmanın işleyişine tekrar dâhil ettiğini göstermektedir. Netice itibariyle psikolojik olumsuzlukların yerine rahatlamanın, tatminin ikame edilmesinde memoratların da payı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu şu memoratla izah edebiliriz:

"Konya'da ilahiyatta okurken maddi imkânlar çok geniş değildi. Sık sık dara düşerdim. Yine bir gün para ihtiyacı doğdu. Para olmayınca canım sıkıldı. O gün de medresedeydim. Can sıkısı yüzüme vurunca hocam fark etti, ne oldu dedi. Dedim böyle böyle. "Niye sıkıyorsun ki canını, ne zaman dara düştün de ihtiyacın giderilmedi?" dedi. Durdum düşündüm, hakikaten ne zaman böyle sıkıntı olsa Allah hiç ummadığım yerden gönderdi. Çok geçmedi hocamın dediği gibi oldu." (MN. 207)

Biz bu işlevi biraz daha aydınlatmak için üç memorat daha göstereceğiz. Birinci memorat, bir yakınının hastanede ağır durumda yatmasından dolayı ümitsizleşmiş olan bireye, çevresindeki yakınlarından birkaçının kendisini toparlaması ve umutlanması için anlatılmış memoratlardan bir tanesidir ve anlatı sona erdiğinde, kişideki duygusal değişimin yansıması gözle görülür bir şekilde değişmiştir. İkinci memorat, maddi iflasa uğramış ve bu durumdan dolayı sıkıntılı olan bireyin yine yakınları tarafından anlatılan memorattan sonra maddi işlerdeki gayretinin arttığı, toplumsal yaşam içerisinde tekrar aktif hale gelmesiyle alakalıdır. Her iki memorat da dolaylı şekilde, yani başkaca kimselerin aktardığı inanç anlatılarıdır. Bundan başka üçüncü olarak göstereceğimiz memorat örneğinde ise iki çocuğunu doğum

[96] İnternet, radyo, televizyon gibi imkânların artması bazı dini misyonları da harekete geçirmiştir. Çeşitli platformlarda dile getirilen dini tecrübelerin bir kısmı söz konusu işlevi yerine getirmektedir. Mesela, genele yaydığımızda din tercihi serüvenleri, bu işlevin besleyici damarlarındandır. Kişi manevi sıkıntının pençesine düşmüştür ve girdiği din arayışında ilahi işaretler kendisini yeni dine yönlendirmiştir.

sırasında kaybeden anne-babanın, bu durumla alakalı tanık oldukları bir tecrübenin anlatmasıyla buldukları teselli, doğrudan rahatlatma/tatmin işlevi barındırmaktadır:[97]

"Benim bir arkadaşım var, adı Mehmet. Bu benim çok eski bir arkadaşımdı. Askerde beraberdik. O zamanlar da örgütün saldırısı çok oluyordu. Mehmet çatışmada vuruldu. Hastaneye kaldırdık. Doktor şehit olur dedi, bir haftaya kalmadı taburcu oldu. Askerlik bitti. Mehmet kaza yaptı. Araba perte çıktı. Yine hastaneye kaldırıldı. Beyin kanaması, kırıklar, solunum yetersizliği ne ararsan var. Ölür dediler yine ölmedi. Sonra Mehmet ava çıktı. Avcının bir tanesi bunu yanlışlıkla vurdu. Hem de başından, pompalıyla. Biz dedik bu sefer ölür. Yine ölmedi. Mehmet'i ziyarete gittik. Bize dedi ki ölmüyorsam dualardan dolayı ölmüyorum. Ameliyatlarda, yoğun bakımlarda çok acayip şeyler yaşamış. Başında Kur'an okunurken bazı şeyler görüyormuş. Biz bakınca ölü gibi yatıyor ama o durumun farkındaymış. Hatta bir seferinde ameliyattan çıkarken benim adımı sayıkladı. Ayılınca da iyi ki oradaydın dedi. Dedim anca geldim ben de. Yok dedi sen ameliyattaydın, orada dua ediyordun, ben seni gördüm dedi. Hâlbuki mümkün değil. Ben arabayla giderken dua ediyordum. Ameliyat çıkışında yetiştim." (MN. 257)

"Şimdi ben de senin gibi böyle madden dara düştüm. Eve haciz gelmesin diye eşyaları sağa sola sakladık. Komşuya verdik. Dağıttık yani. Evde huzur kalmadı. Hanımla kötü olduk. Daha sonra bir gün çarşıda namaza gittim. Namazı kıldım sonra da çıktım avluda oturdum. Yapacak bir şey yok. İş yok, güç yok, para yok. Eve gitsem dırdır var. Hayat bir yanda ben bir yanda. Derken bir adam geldi. Yaşlıca. Benim yardıma ihtiyacım var oğlum, yardım eder misin dedi. Edeyim amca dedim. Beni birkaç sokak aşağı götürdü. Oğlum dedi benim burada tablam var. Ama üzerine şu çuvalları koyamadım. Neyse kaldırdım çuvalları koydum. Adamın da evi oradaymış. Çay getirdi bana. Kendisi de aldı bir tane. Tabureleri çekti, oturduk. Sohbet ederken sen ne iş yaparsın dedi. Ben de anlattım durumu. Oğlum dedi canını sıkma, Allah fakirlikle de imtihan eder. Ama sen gayret et. Umutsuz kalma. Sonra kalktık gel beraber satalım şunları, akşama elin boş dönme dedi. Olur mu falan dedim ama bir yanım da istiyor. Yok yok dedi, sonra da sattık çuvalları. O gün elime elli lira geçti. Bana da bir kâğıt verdi. Her namazdan sonra bunu oku, bak gör Allah kapı açacak sana dedi. Eve biraz öteberi aldım. Para bitince tekrar gittim bu amcanın yanına. Bulamadım. Zaten o günden

[97] Birinci memorat "Özel Adana Hastenesi"nde -katılımcılardan izin alınarak- kayıt altına alınmıştır. Hastane ortamlarında memoratlara sık sık rastlanılmış ve üçüncü memorat da aynı şekilde bir hastane ortamında, Adana Aşkım Tüfekçi Devlet Hastanesi'nde kayıt altına alınmıştır. İkinci memorat ise diğer memorat örneklerinde olduğu gibi bir rastlantı üzerine, Adana Ulu Camii yanında bulunan çay bahçesinde derlenmiştir.

sonra hiç göremedim. Ama dediklerini her gün yaptım. Her gün okudukça elime para geçti, iş geldi. Dükkânı tekrar açtım, borçları ödedim, aileme huzur geldi. O adamı Allah gönderdi. Yoksa avluda bir sürü adam var, geldi beni buldu. Hem o cebindeki kâğıt tam da benim reçetem." (MN. 208)

"Benim hanım hamile. Bundan önce iki defa doğum için girdi ama ikisinde de çocuk öldü. Kahrolduk tabi. Çok zor bir durum. Ama Allah'tan ümit kesilmez. Çünkü biz çocuğu vatana millete dinine hizmet için istiyoruz. Biz ölürsek arkamızda hayırlı iş yapsın diye istiyoruz. Allah bize, siz ne yaptınız şu dünyada derse, Ya Rabbi biz bu dünyaya Müslüman bir çocuk bıraktık deriz. Bizim amacımız böyle büyük olunca imtihanı da büyük oluyor, Allah iki çocuğumuzla sınadı bizi, isyan etmedik şükür. Şimdi bir tane daha verdi. Hanım endişe ediyordu, bu da ölür mü diye, ben dedim korkma. Bizim Hamdi diye arkadaş vardı. Onun da çocuğu böyle öldü. Karısı tekrar hamile kaldı. Doğumdan sonra çocuğun hayati durumu vardı. Hamdi gitti büyüklerden dua istedi. Hastaneye geldi. Bana dedi ki bu sefer iyileşecek. Daha lafı bitirmeden haber geldi, çocuğun durumu normalleşmiş. Şimdi biz de Hamdi gibi büyüklerden dua istedik. Onlar da dua ettiler. Bu çocuk ölmeyecek inşallah." (MN. 209)

Memoratların işlevlerini takip edebilmek için bu üç örnekteki kaynak kişiler ile irtibatı sürdürmeyi ihmal etmedik (Birinci memorat hariç). Birinci, ikinci ve üçüncü memoratlarda zaten bariz bir şekilde rahatlama işlevini fark edebilmiştik fakat mesela rüya motivasyonunun verdiği sürekliliğin var olup olmadığını, yani aslında inancın sürekliliğini ve bu bağlamda memoratların etki süresini takip etmek gerekiyordu. Bu bağlamda ikinci memorattaki kaynak kişiyle tekrar görüştüğümüzde, anlatılan hikâyenin etkili olduğunu, "Allah'a sığındığını" ve gayret ettiğini, netice itibariyle de hayatının eski akışına döndüğü bilgisini vermiştir. Bu durumda bireyin toplumsal yaşam içerisindeki "sahte etkinlik"i son bulmuş ve kolektifle özdeş hale gelmiştir. Üçüncü memorattaki kaynak kişinin kendisi irtibat kurmuş ve "aldığı duaların kabul olduğunu" belirtmiştir. Bu bize şunu göstermektedir: Memoratlar inancın kanıtı olmakla birlikte sürdürülebilir yanını ortaya koyarlar. Büyük olasılıkla bu insanlar bu tecrübelerini ömürlerinin sonuna kadar aktaracak ve benzer durumda olan insanlara memoratların rahatlatma işlevinin yerine gelmesini sağlayacaklardır zira "sağlam olarak düşünülmüş bir şey başka bir yerde başkaları tarafından düşünülmek zorundadır" (Adorno, 2006: 106).

5.3.3. Eğlendirme İşlevi

Söz konusu halk inançları ve memoratlar olduğunda eğlendirme işlevinin tutarsız tarafı olduğu düşünülebilir. Her şeyden önce memoratlar yukarıda belirtildiği iki işlevi ve aşağıda sürdüreceğimiz diğer işlevleri üzerine başlı başına ciddiyet takınan anlatmalardır. Ne anlatıcı memorat hakkında alay edicidir ne de dinleyici. Memorat da bir inanç barındırması sebebiyle ciddi bir tavır üzeredir. Hem işlevler bakımından hem de tem bakımından hafife almaya dayanan herhangi bir noktaya işaret etmesi de pek mümkün görünmemektedir. Tabi ki burada reddedilen bir inancın komiklik üzerine anlatılarak kabul görmeyişini hariç tutuyoruz. Bir inancın reddini beyan için onun ciddiyetini ve hakikatini hafifletmek üzere mizah malzemesi haline getirilmesi, esasında o inancın varlığı hakkında ipucu, delil sunmaktadır. Bu memoratın kavramsal çerçevesini alakadar eden bir konudur (Alexander-Frizer, 2008: 332).

Şüphe yok ki memoratları sadece mülakatlar üzerine derlemeye girişmiş olsaydık, eğlendirme işlevini görmüş olamayacaktık. Eğlendirme işlevinde esas vurgulamak istediğimiz, gülme unsurunun anlatıcı ve dinleyici tarafından sıkça sergileniyor olmasıdır. Oysa memoratlar içerik bakımından bunu tahammül etmemektedir. İşte tam da bu bağlamda ortaya çıkan gülmenin arka planındaki psikodinamik, metne dayanmayıp anlatıcının ifade ve tavrının, dinleyiciler tarafından alegorik yorumlamasıdır (Mizah alegorisi). Eğlenme, eğlendirme işlevi birebir anlatmalarda kendisini göstermemekte, gösterse bile minimum seviyeye kadar düşmektedir. Fakat tam aksi olarak, birbirini tanıyan bireylerden müteşekkil grupta memorat icrası başladığında, dinleyiciler de sırayla anlatıcı konumuna gelmekte ve sıralı anlatım başlayarak pasif roller aktif hale dönmektedir.

Eğlenme, eğlendirme öncelikle birbirini tanıyan gruplarda gerçekleşir. Gruptaki her birey birer anlatıcı olabilir. Anlatılar sıklaştıkça anlatı seviyeleri de değişkenlik göstermeye başlar. Temel (matrix), birinci, ikinci, üçüncü seviye anlatılar düzensiz hale gelir. Anlatılardan sonra grup üyeleri tarafından analoji işlevi gören memoratlar ya da açıklamalar sunulur. Zira "insanın varlığı durağan bir varlık değildir. Her açıklama onun durağanlığını bozar. İmgelem dünyasında, bir açıklama ileri sürülür sürülmez, varlık bir başka açıklamaya gerekseme duyar, varlık bir başka açıklamanın varlığı olmaya gerekseme duyar" (Bachelard, 1996: 228). Bu anlatı yoğunluğu içerisinde gülme eylemi bir defa başladığında grup üyelerinin haz noktası belirlenmiş olur ve artık memoratlar mizahi alegorilerle çıkarımlar yapılarak espri üretmeye başlar.

Bu kolektif icra için katılımcıların tesiri kadar mekânın önemi de söz konusudur. Biz en yoğun eğlendirme işlevinin kapalı ortamlarda gerçekleştiğini, umuma açık ortamlarda ise çevresel faktörlerin kısıtlayıcı figürler haline geldiğini söyleyebiliriz. Zihinsel olarak "içeri" ve "dışarı" farkındalığı söz konusudur ve diğer anlatı türlerine göre "şahsi" olması bakımından bireyin "iç"ine dair olan memoratlar daha kapalı bir mekânda ve daha "içeri"de anlatılmaya müsaittir. Yaşanılan ve yaşayandan duyulan sıra dışı bir vakıadır, gariplikler, beklentiye ve ummaya tezat oluşturacak karşılaşmalar ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla sesi yükseltme, tekrar sahneleme gibi icra özellikleri "dışarı"da tam anlamıyla gerçekleşmeyecektir. Bundan dolayı memoratlar "rapor" tabiatında değildirler.

Uygun ortam mevcuda gelse bile grup hakkında oluşması gereken birkaç husus da vardır. Sırasıyla diyalekt, sosyolekt, idiolekt ve heteroglossia[98] memorat icrasında eğlenme ve eğlendirme fonksiyonunu belirleyen önemli anlatısal durumlardır. Bunu şu şekilde ifadelendirebiliriz. İcra sırasında anlatım düz çizgiden çıkıp bireye, yöreye ve sosyal gruba özgü ağız, üslup, rumuz ve telaffuz özellikleri meydana geldiğinde-Adana'nın kültürel ve ağız özelliklerini göz önüne alarak- gülme eylemi, yani eğlenme başlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında tınılar ayrı bir öneme sahiptir.

Tüm bu eğlenme işlevinin esas yönü anlatıdaki inancı suiistimal veya ihlal etmemesidir. Tema doğaüstü varlıklarla alakalı ise hadise ve varlık bütünüyle inanç olarak kabul görür fakat dinleyiciler bu temaya aşinadırlar ve topluluk etkileşimi içerisinde hadisenin tecrübe sahibi üzerinden bir nevi parodisi yapılmaya da başlar. Mesela karabasanın zararına maruz kalan anlatıcı kurtulmak için gösterdiği çabaları farklı bir tını ile icra ettiğinde dinleyicilerde mizahi bir alegori meydana gelebilmektedir. Bu alegori ise tecrübe sahibini merkeze alarak parodiye dönüşebilmektedir.

Tüm bunlar memoratların belirli bir topluluk içerisinde cereyan eden eğlendirme işlevidir. Bu işlevi birkaç memorat ile gösterebiliriz. Şu notları belirtmekte fayda vardır ki gösterilecek memoratlar grup içerisinde derlenmiştir ve eğlenme işlevi bazı metin dışı diyaloglar sayesinde yerine gelmiştir. Göstereceğimiz iki örnek, tamamen ağız özellikleri ve metin dışı diyalogları bünyesinde barındıracaktır. Diğer örnek ise üslup sayesinde eğlendirme işlevini yerine getirmektedir. İlk metin şu şekildedir:

[98] Diyalekt: Bireyin kendi bölgesine göre şekillenen dil ve telaffuz özellikleridir. Sosyolekt: Bir gruba ait konuşma özellikleridir. İdiolekt: Bireye özgü konuşma özellikleridir. Heteroglossia: Başkası/başkaları tarafından kullanılan dil, üslup ve telaffuz özelliklerinin diğer birey tarafından kullanılmasıdır (Jahn, 2005).

[Anlatıcı ve dinleyici toplamda altı kişiden oluşmaktadır. Dinleyicilerin anlatıya müdahalesi konuşma çizgisi ile gösterilmiştir. Anlatıcı, Adana ağız özelliklerini, söz varlığını yansıtmış ve argoya sık sık başvurmuştur. Ses tonunun yükseldiği yerler altı çizili olarak gösterilmiştir.]

"Kaç sene geçti aradan bilmiyom da çok aciyip bişe oldu. Arabayla Pozantı'dan iniyorum böyle, kestirme yapak deyi sapağın birine daldım. Gendi gendime hesap yapıyom işte, şurdan girdik mi aşağıya yardırrık. Lan tövbe estağfirullah bi yere geldim, ben daha öyle bir yer görmedim. Zifiri garanlık, tın tın gidiyom, davşan gibi bakıyom yola ama. Zaten yol demeye bin şahit ister. Dedim var ya araba bi istop etse, lastik patlasa boku yedim. Duman olurum. Başka sapak da yok ha başka yöne basacak.

- (Dinleyicilerden A) E niye geri dönmediŋ oğlum o zaman? Ne demeye bilmediğiŋ yola giriyon, avil!

Layn bilmiyoŋ mu huyumu, eşkere gonuşma, tevge. Girdim mi gidesim geliyor. Hem ben kestirme diye girmişim, delikanlılığa bok sürdürür müyüm? Neyse ben gidiyom böyle, vızt dedi bişey geçiverdi. Daha "o ne?" demeye galmadı vızt dedi bi daha geçti. Dedim hayvandır. Bakma aslında hayvan falan değil ama gendimi avutuyom. Yolun ağzı yüzü daş, gaza da basamıyom. Tırstım ama, yaktım bi cuara. Allahıma var ya, gözümü kırpmıyorum. Koltuğa pinekledim. Radyo da çekmiyor müzik açsam. Gendi gendime türkü çığırmaya başladım. İçeri duman dolunca da camı açtım. Lan arkadaş, açmaz olaydım. Langırt etti bir şey arabanın kapısına. Artık neyse, yüzüme de çarptı. Türküyü bıraktım hacı, türkü derman olmaz, dua etmeye başladım. Fatiha, ihlas, felak, nas, ayete'l-kürsî ne varsa okuyom.

- (Dinleyicilerden B) Adama böyle s*çıttırırlar işte. Ee sonra?

Camı gapadım lan, sonrası mı var. Gerçi var, alayınız orda olsa hepiniz s*çarsınız. Gafayı önüme çevirdim yola bakıyom, lan tepeden bi şey iniyor yola.

- (Dinleyicilerden A) İnsan mı lan?

He gardaş, insan. Mozambik'li. Depeden depeden dünya turu yapıyor. Yav şurda adam gibi bir şey anlatıyoruz. Dussuz dussuz gonuşup adamın canını sıkma oğlum ya, insan uçar mı ya. Cin oğlum cin. Lambur lümbür arabanın üstüne iniyor. Ben bunu gördüm var ya, dedim s*ktir. Aha şimdi malamat oldun.

- (Dinleyicilerden C) Mavra atmıyon di mi la?

Yanımda duraydın görürdün mavrayı. Şerefime var ya, pel pel bakardın. Eciş bücüş bi tip. Garabet bir şey. O gorkuyla hacı nasıl gaza basarım ben, vın. Ne oldu nasıl olduysa bir köye mi indim nedir, sonra da anayola çıktım zati. Daha o yola girenin a*ına goyim. (MN. 87)

Diğer memorat ise şu şekildedir:

"Geçen gün tok garnına yattım. Ya üstüme bir ağırlık çöktü. Bu dedim bu ne biçim bişeymiş golumla gafam bir uyuştu. Ne golum gıprıyor ne gafam gıprıyor. Buna Ayete'l-Kürsî de işlemez dedim. [Gülüşmeler] Neyse ağzımı açamıyom galbimden okumaya başladım. "Ve lâ yeuduhu"ya gelmeden çözüldü. Oraya geldi miydi zaten iflah oluyor. Yine bir gün salonda yatıyom. Çok oluyor ama baya oluyor. Zaten ne zaman böyle bir ağırlık gelse ayete'l-kürsî'yi o kadar çok okuyom ki bazen farkında olmadan da okuyorum. Neyse bu namussuzlar benim ayete'l-kürsî'yi okuyacağımı hissediyorlar biliyorlar heralde, babam da biraz hoca ya, babama da çok musallat oluyorlar. Yatağının altında kirli bez olsa uyuyamaz. O gadar, kalabalıklar [gülüyor] yani karartı şeklinde hissediyorum böyle, gözlerim gapalı ama hissediyorum karartı şeklinde. Bi tanesi geldi abi [gülüyor], iki üç tanesi üstüme çöktü galkamim diye, bi tanesi geldi, bi taraftan bi elini gafama attı bi elini de çeneme attı, sıgıştırıyo böyle ağzımı açmayım diye. Ayete'l-kürsî'yi okuyacam ya, biliyor namussuzlar. [Gülüşmeler] Galbimden okumaya başladım, galbimden okuyunca çözüldüler, defolup gittiler." (MN. 63, 64)

Üslup ile eğlendirme işlevini yerine getiren memorat şu şekildedir:

"Bir gün şeyden gelirken önüme çıktılar. Cine'den kaz çalmaya gitmiştim, geceleyin nöbetten. Dedim köyden iki kilometre vur. Motosikletle gitmiştim. Motosikletin benzin hortumu çıkmıştı takamıyordum. Bir kazı yakalamışım, kaz diyor viyḳ viyḳ. Vallahi dedim bırakmam. Burada bir Dörtyol var, sarıkızın cinlerinin çıktığı yer. Ana, orada bir ateş iki metre yanıyor. Kalbim diyor kütür kütür, kütür kütür dedim "yallah cinler kışkış cinler yallah cinler kışkış", ben geldikçe ateş alçalıyor, ben geldikçe ateş alçalıyor, ateşi geçtim arkaya bakamıyorum, koşuyorum "yallah cinler", yayan motosikleti itekliyorum, kaz elimde diyor vak, ben diyorum bırakmam yāḳ [yok]. Yallah geldim fabrikaya motor bir yana ben bir yana. Yarım saat bayıldım su mu ile beni ayıktırdılar." (MN.101)

5.3.4. Destekleme İşlevi

Memoratlar bugüne mahsus dini tecrübe anlatıları değildirler. Günümüzde de tecrübe edilen fakat geçmişten gelen birtakım inançların da anlatmalarıdır. Bu bakımdan geçmişten

günümüze intikal eden inançların tekrar tecrübe edilmesi de söz konusudur. Konusu, tecrübe şekli, olay/olaylar dizisi farklılık gösterse bile, mesela, cin tecrübesi birçok sabitler üzerine kurulmuştur ve kolay kolay değişmezler. Memoratlar anlatıldığında "falana da böyle olmuştu", "filanın başından buna benzer bir şey geçti" gibi yorumların yapıldığı gerçeğinden yola çıkarak destekleme işlevini aktüel tecrübi varyantların haricinde başkaca bir noktada görmekteyiz.

Özellikle halk arasında kıymete haiz olan din/inançla alakalı gerek İslam öncesi gerekse İslamî dönem yazılı kaynakları, eski ve tasavvufi gelenekten beslenerek yazılan eserler ve İslam'ın temel kaynakları olan kitabî ve şifahî birtakım tecrübeye dayalı olaylara dikkat çekmektedirler. Buna ek olarak menkıbeler ve efsaneleri de zikredebiliriz. Yaşanılan aktüel tecrübe, yazılı kaynaklarda veya sözlü kaynaklarda uzun tarihsel bir süreçten süzülerek gelen bilgiyi ve/veya tecrübeyi tasdik ettiğinde, destekleme işlevi yerine gelmiş olacaktır. Bu işlev bazen tecrübenin farkında olan birey tarafından gerçekleştirilebileceği gibi gelenek tarafından da asimile edilerek yerine getirilebilir (Çobanoğlu, 2015: 75-6, 80). Sözlü kültür ortamı ürünlerinden olan ve memoratla ciddi ilişkisi bulunan efsanenin özelliklerine kısaca göz attığımızda (Alptekin, 2012: 16-7) inandırıcılık, kutsiyet, tarih ve gerçekliğin, inanca dair bir konuda gerçeklik iddia ettiğini görmekteyiz. Fakat bu iddianın eleştiri götürmeyeceğini de reddedemeyiz. Destekleme işlevinin yerine gelmesi tam da burada başlıyor; bir efsanenin tekrar tecrübe edilmesi.

Çanakkale savaşı başta olmak üzere İstanbul'un Fethi gibi pek çok savaş efsanelerinde "Hz. Muhammed'in savaşa iştirak etmesi", "Ricâlü'l-Gayb'ın savaşta destek vermesi"[99] vb. "ilahi yardımlar"ı konu edinen efsaneler/menkıbeler günümüzde canlılığını koruyarak süreklilik sağlamıştır. Halk açısından bu inanç varlığını sürdürürken benzer temanın tecrübî yolla memorat olarak anlatılması inancı yeniden inşa etmekte ve onu desteklemektedir. Eski inanç tekrar aktüel hale gelecektir ve eskiye gönderme yaparak hem yeni tecrübe dayanak kazanacak hem de "yeni"nin tanıklarıyla "eski" meşrulaşacaktır. Bunu destekleyen bir anlatıyı biz derleyemedik fakat Bora Yılmaz (2015: 183-5)'ın hazırladığı doktora tezinde yer alan savaş ve şehit inancına dair iki memoratı burada gösterebiliriz:

> "Yalova köyünde dolmuşçuluk yapan Selahaddin adlı kişi bir gece vakti Beşyol Köyünden Yolağzı Köyüne gelirken yolda araç bozuluyor. Yolağzı Köyüne yardım istemeye gelirken atlar, atlılar ve kılıç sesleri duyuyor. Bu olaydan çok korkuyor ve ruhen etkileniyor."

[99] Gayb erenleri olarak adlandırılan, "evliyanın savaşa manen katılması inancı", yalnızca halk dini içerisinde değil resmî din kaynaklarında da desteklenmiştir. (Yılmaz, 1995b).

> "Dayısı Nihat Cengiz o gün izinli olan hizmetkârın yerine koyunları Kertel mevkiine otlatmaya götürüyor. O sırada iki asker geliyor ve Nihat'a adıyla seslenerek yiyecek istiyorlar. Nihat'ta askerlere yiyecek veriyor. Askerler gidiyorlar. Akşama doğru tekrar gelip su istiyorlar. Nihat bu sefer su veriyor sonra askerler gidiyor. Kısa bir süre sonra Nihat bu işte bir gariplik var deyip askerlerin arkasından gidiyor. Nihat askerlere yaklaşınca askerler Nihat'a 'biz seni çağıracaktık, korkarsın diye çağırmadık. Hadi gel seni karargâha götürelim, bizi takip et' derler. Nihat bunların arkasından gider. Belli bir yere gelince askerler gözden kaybolurlar. Nihat askerleri ararken onları şehit şeklinde yerde bulur."

Bu memoratlar halk inancında önemli bir yeri olan savaş ve askerliğin kutsallığına dayanan efsanelerle aynı tiptedir. Mesela Cevat Paşa'nın yaşadığı öne sürülen Cahidî Sultan menkıbesi (Köse ve Ayten, 2010: 156-7), Yarbay Hasan Bey'in Hz. Muhammed'i görmesi, Norfolk Bulutu efsanesi ve savaşa manen katılan evliyalar, yeşil sarıklılar (Ricâlu'l-Gayb) yukarıdaki memoratı dinleyenler için artık daha da geçerlilik kazanmıştır. (Yılmaz, 2015) Başkaca temadaki memoratlar da, mesela, Çanakkale Savaşı efsanelerinden bir kaçını meşrulaştırabilir. "Umreye gittiğinde güneş tam tepede olduğu sırada tavaf ederken bir bulutun güneşi perdelemesiyle yalnızca tavaftaki insanları gölgelemesini" (Yeni Şafak, 2016) gören ve bu anlatıyı dinleyenler için "Bulut içinde kılınan Bayram Namazı" veya "Çıkartmayı Önleyen Bulut" efsaneleri hakikatten yalnızca birer parça haline gelecek, gündem kazanacak ve meşrulaşacaktır.

Yukarıda Belkık'ın anlattıklarıyla Naki Tezel'in tanıklık ettiği yağmur duası ritüeli günümüzden geçmişe memoratın kurduğu bir köprüdür. Mesela, İslam öncesinde Türk kültüründeki rüya fenomeninin ne şekilde açıklandığı hakkında bilgi vererek günümüzle bağlantı kurulmasını sağlayan ve popüler din bağlamında geçmişi destekleyerek bu işlevi sunabilen yine memorattır. İbn Fadlan Oğuzların ölüm ritüeline tanıklık eder. Buna göre önemli biri ölürse, ölen kişiye cennete giderken binek olması için bir miktar hayvanı kurban edip bu hayvanın başı, ayakları, derisi ve kuyruğu dışındaki etler yenildikten sonra kalan kısımları sırıklarla mezarın çevresine asarlar. Bu ritüel hakkında naklettiği olayı gösterelim:

> "Ölüyü kastederek "Falanı rüyamda gördüm. Bana İşte görüyorsun! Arkadaşlarım beni geçtiler. Yalın ayak yürümekten, onları takip etmekten ayaklarım çatladı. Onlara Yetişemiyorum. Tek başıma kaldım' dedi" der. Bunun üzerine hayvanlarının yanına varırlar onları öldürürler, kabrinin başına sırığa asarlar. Bir-iki gün geçtikten sonra yaşlı adam gelir. "Falanı rüyamda gördüm. Bana 'Aileme, arkadaşlarıma söyle. Beni geçenlere yetiştim. Yorgunluktan dinlendim' dedi" der." (Şeşen, 2013: 15)

Bu tarihi kayıtta halk inançları ve destekleme işlevi açısından bizi ilgilendiren iki tem vardır: Ölüm ve rüya. Sırasıyla, İslam öncesi Oğuz Türklerinde görülen ölüm inancı ve anlayışıyla birlikte rüya inançları derlediğimiz memoratlarda yansıtılan inanç özellikleriyle paralellik göstermektedir. Ölen kişinin mezara konulup üzeri toprakla kapatıldığında, ölüm sonrası

hayat için ruhunun tekrar bedenine girdiğine ve böylece ölünün ani bir hareketle başını üzerindeki tahtalara vurduğuna yönelik inanç[100], İslam öncesi ölüm anlayışıyla paralellik göstermektedir. Bu konudaki derlediğimiz bir memorat şu şekildedir:

"Eniştemi gömdük. Herkes gitti başında iki üç kişi kaldık. İmam telkin vermeye gelmişti. Ben de o sırada mezarın başına çökmüş dua okuyordum. İmam telkini verirken mezardan 'tak' diye bir ses geldi. Yanımdakine dönüp 'duydun mu?' dedim. Yok duymadım dedi. Ruh geri verildi, başını tahtaya vurdu." (MN. 122)

İslam öncesi inançlar ile İslamî dönem arasındaki 'popüler din'in bir yansıması da yine memoratlar sayesinde ortaya çıkmış bulunuyor. Bizim bu başlık altında vurgulamak istediğimiz konu ise eski inancı, o inanç hakkındaki metinleri, sözlü kaynakları bir inanç olarak günümüz memoratlarının onaylaması, desteklemesidir. Yine yukarıdaki ölüm ritüelindeki ikinci tem olan rüya inancı karşımıza çıkmaktadır. İkinci bölümde ayrı bir başlık altında incelenecek olan bu inanç İslam öncesi dönemde Oğuzlar arasında hem davranışa müdahale etmekte hem de mevcut memoratların ifade ettiği inançla desteklenmektedir. Elimizdeki memorat şu şekildedir:

"Rüyamda eniştemi görmüştüm. Daha sonra her gün görmeye başladım. Artık tedirgin olmaya başladım. Ne yapsam etsem gitmiyor. Artık uyumaya korkar oldum. Sonra ablama anlattım. O da sadaka ver onun hayrına dedi. Dediğini yaptım, sadaka dağıttım enişteme hayrına. Daha o gün kesiliverdi. O rüyalar bitti. O senden hayır istiyor dedi ablam." (MN. 144)

Hem yukarıda gösterdiğimiz rüya inancı hem de derlediğimiz memoratta yer alan ve ifade edilen rüya inancı birbiriyle benzerlik göstermektedir. Her iki rüya inancında da rüyada görülen ölen kişiyle kurulan diyalog neticesinde rüya sonrası bir ritüel ya da eylem gerçekleşmiş ve rüya aracılığıyla iletişim kuran ölen kişinin isteği, yaşayan biri tarafından yerine getirilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde ifade ettiğimiz karşılaştırmalı inceleme hem bize bu inancın izini vermiş hem de mevcut inanç eski inancı desteklemiştir.

5.3.5. Sürdürme İşlevi

Memoratlar canlı metinlerdir. İnancın delili, anlatıcı ve metin sayesinde ispatlanabilir bir iddiadır. Hâkim dinin tartışmaya kapalı konularının haricinde halk nazarında tahkike şayan

[100] Alevilikteki ölüm ve mezar ritüelleri ölüm sonrası hayat inancını daha net yansıtmaktadır. Buna göre ölü mezara yatırılmadan önce kabrin tabanına bir döşek serilir ve başının altına da bir yastık konulur (Aktaş, 2012).

kimi kurumsal meselelerde memoratların sürdürme işlevi devreye girer. Daha çok tasavvuf kültürünün ve dolayısıyla veli kültünün sürdürülebilir olmasıyla alakalıdır çünkü halk nazarında tasavvuf, tarikat, veli vb. kavramlar kutsiyet atfedilmiştir ve kutsiyetin açığa çıkması için tecrübi delillere ihtiyaç duyulur. İçtimai hayat içerisinde, mesela, ticari konularda dahi insanlar birbirlerine maddî tecrübeleri aktararak alışveriş hayatını sabit bir zemine oturtarak belirli ürünleri tüketmesi, söz konusu sürdürme işlevinin profan tarafıdır. Tıpkı bunun gibi halk manevi başvurularını sağlamlaştırmak ve/veya manevi başvurularının propagandasını yapmak suretiyle tasavvuf kültürünü, türbe inancını, tarikat varlığını, ocak kültürünü sürdürülebilir hale getirmektedir. Türbe inancını pekiştiren şu iki memorat dikkat çekicidir:

"Bu Kilis'te bir türbe var. Şehir merkezinde. Şeyh Muhammed Ensari'dir adı. Bu mübarek, peygamberimizin doktoruymuş. Zaten kapısında yazıyor. Bir de yazmışlar kapısına, buraya getirilen hastaların iyileştiği bilinir diye. Bizim bir arkadaş var, ona demişler burayı. Bunun bir hastası varmış. Yakını. Aklı evvelmiş. Neden olduğunu kimse bilmiyor. Doğuştan değil. Sonradan olmuş. Buraya götürdü. Bir gece kalmış orda. Zaten dedi ki bana, abi içeriye battaniye falan da koymuşlar, yatılması için. Bu yakınını bir gece yatırmış orda. Yalnız bırakılması gerekiyormuş. Kendi kalmadığı için gece ne olduğunu bilmiyor. Dedi sabah almaya bir gittim, eski haline dönmüş. İyileşmiş. Ben de şaşırdım." (MN. 153)

"Bir türbe var, bu Obalar tarafında. Birkaç kişi gece oraya varmış badeyi yudumluyor. Dedim ayıp, ayıp, şurada veli var, gidin başka yanda için. Bunlar sallamadı beni. İçmeye devam. Ben de ne yapayım, gece gece pisliğe bulanmak istemedim. Çektim gittim. Sabah tekrar geçiyorum oradan, bunlarla karşılaştım. Dedim gençler keşke yapmasaydınız. Abi dediler, keşke dediğini yapaydık. Türbe kalktı sandık üstümüze yıkılacak. Biralar kendi kendine savruldu. Türbeye bir şey oldu inan. Kaçtık biz de. Daha tövbe içer miyiz dediler." (MN. 156)

Her iki memoratta görüldüğü üzere türbe ve veli kültünün varlığı sürdürülmüştür. Türbe mekanlarının kutsallığı ve bu kutsallıktan dolayı 'sıkıntılardan kurtulma' birinci memoratta ifade edilmiştir (Ocak, 2010: 9). İkinci memoratta ise türbe mekanının ve orada yatan 'veli'nin kutsallığına uygun düşmeyecek davranışlarda bulunmanın getirdiği ceza vurgulanmıştır. Dolayısıyla memoratlar ve efsaneler sayesinde türbe mekanlarında yapılacak ve yapılmayacak davranışlar ortaya çıkarak hem kurumsal sürdürme işlevi yerine gelecek hem de yeni memoratlar oluşmasına imkân verecektir.

Günümüzde "biyoenerji uzmanı" sıfatıyla karşımıza çıkan fakat aslında temelini şamanlardan alan ve halk arasında "hoca" olarak bilinen (Ocak, 2012: 149) kimselerin çevresinde memoratların teşekkül ettiği kurumlardan bir tanesidir. Fiziksel rahatsızlıklardan spritüal tedavilere kadar kimi muska ve dualarla gerçekleştiğine inanılan bu yerlere insanlar, büyü yaptırmak/bozdurmak, cin çarpmasından kurtulmak, çeşitli hastalıkların şifası için muska yazdırmak, kısmet açmak/bağlamak, iş sahibi olmak, kazançlarının artmasını sağlamak vb. amacıyla belirli bir ücret karşılığında rağbet etmektedir. Her ne kadar bu kurumların iddiası insanlara ulaşsa da halk nazarında itibarını ancak daha önce uğrayıp fayda görenlerin anlattıklarıyla kazanacaktır. Tam aksi bir durum meydana gelirse artık iddia sahibi kurum varlığını sürdüremeyecektir. Bu yalnızca yaygın örneklerden bir tanesidir. Sözünü ettiğimiz 'hocalık kurumu'nun sürdürelebilirliğini sağlayan iki memorat örneğini gösterebiliriz:

"Bak bana mesela şey diyorlar. Rızkı artıran dua mesela. Ben duamı okurum, Ayete'l-Kürsi'mi okurum. Geçerim dükkânıma mesela. Kimisi ne yapar biliyor musun? İş yapabilmek için, çok iş yapabilmek için muska yaptırıyormuş. Geçen birtanesiyle konuştum. "Muskayla iş yapıyorlar" dedi bana. "Ne muskası lan? Ne işi?" dedim. Dedi ki "Muska yaparaktan iş yapıyorlar. Bi ara muska yapmışlar, işleri iyiymiş. İşleri kötüleşince bir daha muska yapmışlar, işleri daha çok artmış." (MN. 24)

"Bana şöyle bir şey olmuş, küçükken. Normalde dışarı falan çıkarmış, üç yaşında falanım. Bir anda böyle şey oluyormuş, tuvalete gitmeye korkarmışım, karanlıktan falan korkmaya başlamışım. Hiçbir yere gidemezmişim. Oturur ağlarmışım. Ondan sonra hocaya gittik muska falan yazıldı. Sordu bana nasılsın diye. Bir muska yazdı. Şurama da astı. Bunu yatarken de falan hiç çıkarmayacaksın dedi. Duş alırken bir tek çıkar, ondan sonra geri tak dedi. Babam diyor ki seni evde tutamazdık. Ekmek almaya falan çıkarken sarılırdın bize diyor." (MN. 34)

Bir türbenin rağbet görmesi her ne kadar türbede medfun bulunan velinin şöhretiyle doğru orantılı olsa da maddi-manevi ihtiyaçlar sebebiyle ziyarette bulunanların fayda görüp görmemesiyle de alakalıdır. Şayet insanlar türbede ettikleri duanın kabul olduğunu anlatırlarsa -ki bu memoratın teşekkülüdür- kendilerine ve diğer insanlara kutsiyeti benimseterek hem ziyaret edilen bu türbenin hem de bir kurum olarak türbenin varlığını sürdürecektir. Başka bir kurum olarak özel dini kurumlar adı altında tarikatları da sürdürülebilir işleve konu edebiliriz. Bu türden kurumlar, organizasyonlar günümüzde

yalnızca bağlılarının varlığıyla toplumsal hayatın içerisinde faaliyet gösteren kurumlar olarak değil, bağlısı olmayan bireylerin ziyaret, dua, sevap kazanma, derde derman arama gibi veli kültünün motivasyonuyla uğrak yeri olan toplumsal faaliyet merkezleridir. Toplum nazarında bir tarikata bağlı bireyin kendi kurumu hakkında övgülerde bulunması sübjektif algılarla itibar görmese bile bu kurumlara bağlılığı olmayanların memoratlaşan anlatılarıyla bu kurumlar, şöhret bularak etkileşim sahasını genişletecektir. Bu da söz konusu kurum için memoratlar tarafından sağlanılan sürdürme işlevinin tezahürüdür. Göstereceğimiz memorat örneğinde ise yukarıda örnekleriyle verdiğimiz diğer kurumların sürdürme işleviyle aynı özellikte olan tarikat kurumunun ve veli kültünün inancı ifade edilmiştir. Bu memorat şu şekildedir:

"Yatır en son nasıl gitti biliyor musun? Nasıl gittiğini sana söyliyim. Bizim işte evin içinde çok fazla olaydan dolayı şikâyetçiyiz. Böyle devamlı böyle korku oluyor. Hakan abi geldi. Hakan Can. İşte konuşuluyor böyle evin içinde. İşte en son şey dediler "Ya dayı, madem bu kadar şey var, şikâyetin var, sen de onları şikâyet et mübareklere." Babam dedi ki "Nasıl lan şikâyet edeyim?", "Şikâyet et" dedi ya "veya kendisine söyle 'Eğer bir daha korkutursan, bir daha böyle şey yaparsan, seni şeyhime şikâyet ederim' de, çık şimdi şikâyet et" dedi. Bunlar koridora çıktı. Ya işte "Seni Şeyhime şikâyet edecem" falan. Ondan sonra bitti lan olaylar. O konuşmadan sonra ben daha öyle bir şeye şahit olmadım. Söyledikten sonra o olay kesildi ondan sonra. Hep beraber çıktılar, Bekir abi, Hakan abi, babam…Koridora çıktılar, koridorda konuşuyorlar, ondan sonra bitti." (MN. 191)

5.3.6. Kültürel İşlevi

Memoratların kültürel işlevini belirtmeden önce kavram ve içerik olarak kültürü belirtmeliyiz. Avrupa Aydınlanması'nda başlayan kültür fikri bugüne kadar pek çok tanımlama ve farklı yollarla kavramlaştırma denemesine maruz kalmışsa da[101]ayrıntılı ve antropolojik olarak ilk defa Edward Burnett Tylor (1920: 1) tarafından "toplumun bir üyesi olarak insanın edindiği bilgileri, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve başka yetenekleri ve alışkanlıkları içeren kompleksin toplamı" olarak tanımlanmıştır. Kültür, H. Z. Ülken (1969: 185) tarafından ise, "belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavır tipleri sistemidir" şeklinde tanımlanmıştır fakat

[101] Alfred Louis Kroeber ve Clyde Kluckhohn'un hazırladığı "Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions" (1952) adlı çalışmada 164 adet kültür tanımı derlenmiştir.

bizim dikkat çekmek istediğimiz nokta yine Ülken'in tarifiyle kültürün "sosyal bir süreç" olup "toplum mirası" olmasıdır.

Toplumlar gelişigüzel bir şekilde bir araya gelen insanlardan oluşan 'tematik bir toplam' değildir (Sezen, 2015: 10). Rol ve statünün belirlediği sosyal farklılaşma ve sosyal düzen, beraberinde getirdiği farklı süreçlerden sonra karşımıza kültürleri çıkarmaktadır. İşte bu benzer düşünüş, fikir, karakter sisteminin içerisinde yer alan inançlar kutsalın dışavurumunu meydana getirecek birtakım ifadeler ortaya çıkarır. Bu bağlamda, kültür ve din/inanç toplumsal üretimin her alanında kutsalın ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlar, kendilerinden sonrakilere birtakım kültürel miraslar bırakırlar ve bunların bazılarını birey ve toplumlar taşımak durumundayken bazıları gözle görülür şekilde maddî yapılar, sanat eserleri ve yazılı kaynaklar olarak karşımıza çıkar. Bir örnek olarak, kültür ve din/inanç arasındaki kutsalın ifadesi Avrupa'da gotik mimari olarak karşımıza çıkarak mimaride ve sanatta kendisini göstermektedir (Panofsky, 2014: 9-20) Memoratlar ise, esasında inançlar aracılığıyla kültür içerisinde rumuzlanmış çeşitli kutsal ifadeleri, kendisini karakterize eden milli ögeleri kendisinden sonrakilere taşıyarak, kültürün devamlılığını, aktarımını ve korunmasını sağlar.

Gerek başlıbaşına 'kültür'ü ve gerekse Türk kültürü ve dolayısıyla Türk toplumunda dinsel etkenin kuvvetini dikkate aldığımızda (Sezen, 2015: 8) toplumsal mirasın geçmişe doğru eğilimiyle geleneksel toplum ve dönüşümleri kabul eden çağdaş toplumun birbiriyle "kapıştığı" bir sürekliliğe şahit oluruz. Kültürün temel dinamiği olan inanç ise milli bünye içerisinde zorunlu bir manevi değer hükmündedir. Çünkü "insan olmak -ya da insan haline gelmek- 'dinle ilişkili' olmak demektir" (Eliade, 2003: 11) Değişen zaman ve mekân milletlerin sosyal süreçlerini, edinimlerini, alışkanlıklarını zaruri olarak değiştirmekte ve kültürün, kendi varlığını yeni şartlara adapte etmesi kültür içerisindeki inanç unsurlarını da yenilemeye tabi tutmaktadır (Rzayeva, 2011: 606-7). Bu bağlamda kültür mirası -ve Türk Kültür mirası da- uzun süreçlerden ve süzgeçlerden geçmiş ve milli karaktere kazınmış unsurlar olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Manevi kültür, milli karakter ve düşünce sistemi, maddi yansımaları şimdilik bir kenara bırakırsak, insan zihninden dil aracılığıyla aktarılmaya ve yaşatılmaya devam eder. Çünkü insan doğası evrenseldir ve mirasa açıktır ve kültür ise bireyi öğreterek belirli bir karakter kazanımına sebep olur (Spencer-Oatey, 2012: 6). İşte memoratlar vasıtasıyla manevi değerlerin kültürel varlığını tekrar göstermesi bizim söz konusu edeceğimiz işlevdir.

Kültür ve miras hakkındaki bu genel yargılardan sonra konuyu daha spesifik açıdan ele almak doğru olacaktır. Biz bu başlığı tarih boyunca birçok coğrafya, dil, din, inanç, devlet tecrübesine sahip ve bizim de diğer kültürlere göre daha iyi tanıdığımız bir kültür olduğu için Türk Kültürü üzerinden değerlendirmek ve örneklendirmek istiyoruz. Netice itibariyle elimizdeki memoratlar bu kültürün ürünleridir. Dolayısıyla bu memoratların kültürel işlevini Türk Kültürünü esas alarak çalışmak zorundayız.

Kült merkezli bir yaklaşımla memoratların kültürel işlevini ortaya koyabiliriz. Bilhassa türbe veya yatır mekânında bulunan ağaç yahut taş vasıtasıyla dilek maksadının pratikleşmesi, âşıklık geleneğindeki rüya motifinin kamlık müessesesine iltica etmesi gibi, birtakım kültleri yeni formlarla yaşatma işlevini göstermektedir (Çobanoğlu, 2015: 77-8). Bu denli açık eylemin dışında kalan fakat milli karaktere işlemiş gizli eylemler ve karakteristik prensipler, memoratların ortaya çıkardığı kültür değerlerindendir. Mesela Türk Kültürü içerisinde ataya, büyüğe 'tazim ve ihtiramın' netice itibariyle bireysel kazanımı veya aksi durumda meydana gelecek maddi ya da manevi zararı, memoratların kültür içerisinde tarihsel köprü kurarak günümüze taşıdığı kültür değerlerindendir.

Cinden, alkarısından, büyüden nasıl korunulması gerektiği, nelerden kaçınılması, türbede ne yapılması gibi pratikler nesillerin kuşaktan kuşağa eylemsel eğitimden geçtiğini gösteriyor olsa da bunların hepsinin altında yatan zihinsel süreç, Türk manevi mirasının yapı taşlarını yeni nesillere aktararak -en kestirme ifadeyle- "kültür yozlaşması"ndan korumaktadır. Son derece geniş yelpazede doğaüstü varlıkların bulunduğu Türk manevi kültürü, memoratların gerçekçi ve tanıklı tavrıyla 'yozlaşmaktan' kurtularak yabancı kültürlerin etkilerinden kendisini koruyabilmektedir. Şurası bir gerçektir ki artık 20.yy'da hızla ortadan kalkmaya başlayan kültürel sınırlar neticesinde, milli kültürlere ait olmayan fakat başka kültürlerde dengi bulunan, yiyecek-içecekten tutulsun da düşünce unsurlarına varıncaya kadar herhangi bir şey, en ufak kültürel zaafta başka bir kültür tarafından işgal edilmektedir.

Kültürel sınırların ortadan kalkmasını yine Türk kültüründen örneklendirebiliriz. Mesela 'çikolata' yemek, alışkanlık edinildiği anda pekmezin yeri yitirilecektir. Bu durumda ise 'pekmez' ile alakalı atasözleri etkilenecektir.[102] Özellikle köklü geçmişe sahip kültürler, içi dolmamış, birbirinden kopuk frekans boşluklarıyla yaşayan bir yapıya sahip değil, bilakis, ağzına kadar dolu ve her öğenin ötekisiyle ilişkisinin kuvvetli olduğu bir hayattır.

[102] Pekmez gibi malın olsun, Antalya'dan sinek gelir. Pekmezi küpten, kadını kökten al. Sinek pekmezciyi tanır. Zengin helvasını baldan pişirir, züğürt derman için pekmez bulamaz vd.

Dolayısıyla dışarıdan gelen yeni "şey", ağzına kadar dolu bir kap misali, kültürden bir şeyleri, taşın suyu taşırması gibi, dışarı taşıracaktır. Örneğin, mutfak kültürünü inançtan ayırmak mümkün değildir. Bu sayede yemek öncesi ve sonrası dualar, ikram, misafir ağırlama, nelerin yenilip yenilemeyeceği halkın şuurunda ve alışkanlıklarında sorgulamayı ve titizliği beraberinde getirmektedir. Bu meselede, dilde "pay çıkma"sı dolaylı olarak halk inançları arasına girmiştir diyebiliriz.[103]

Memoratların geniş konu yelpazesi, maddi ve manevi alanlara girmesi ve her bakımdan işlevsel olması kültürün tutkal malzemelerindendir. Cinler, karabasanlar, peri, rüya yorumları, türbe-yatır inançları, büyü pratikleri ve daha saymaya muktedir olamadığımız nice doğaüstü başlıkların memoratlaşması, aktarılması, aktüel olması bu işlevin anahtarıdır. Eğer memoratlar kendilerine tepegöz gibi karakterleri konu edinebilmiş olsaydı yüksek ihtimal bu doğaüstü varlığa olan inanç kültürel dokuda yerini korumuş olacaktı. Belki de itbarak[104], Mısır'ın Anubis'ine yerini bırakmayacak ve Afrika inancı ve Batı beyazperde fantezisi olan "zombi", büyük olasılıkla hortlak'ı tamamen yerinden edemeyecekti. İşte memoratların sözlü kültür ortamında bünyesinde barındırdığı önemli işlevlerden birisi, kültür ögelerini elinden geldiğince diri tutmasıdır.

5.3.7. Eğitim İşlevi

Diğer anlatı türlerinde ve esaslı olarak folklorun işlevlerinde görülen eğitim işlevi (Bascom, 1954: 344-6) memoratlarda da varlığını sürdürmektedir. Yukarıda söz konusu edilen diğer işlevlerden, davranışa müdahale, destekleme, sürdürme ve kültürel işlevler esasında bireyleri aynı zamanda eğitmektedir. Genel olarak memoratların eğitim işlevi nelerden nasıl korunulması, nelere iştiyak edilmesi, hangi durumun nasıl yorumlanması gibi pratiğe dayalı süreçtir. Soğan kabuğuna basmakla cinlerin zararlarına maruz kalan birey ve bunun anlatmasını dinleyenler için soğan kabuğu artık soğan kabuğundan çok fazlasıdır. Aynı durum çöpün olduğu yere işemek için de geçerlidir. Nihayetinde toplumsal düzeni ihlal eden gayrı ahlaki sayılabilecek bir davranışın önü kesilmiş olacaktır. Bu tutumdan vazgeçen birey de benzer memoratları çevresine aktararak neyin yapılıp yapılmaması gerektiği hususunda eğitmen rolü üstlenecektir.

[103] Dilde pay çıkması inancı, dil organının üzerinde rahatsızlık veren, küçük boyuttaki bir şişkinliğin başkasının yemek hakkını gasp etmenin tezahürü olarak yorumlanmaktadır.

[104] Kuzeybatının, başları köpeğe benzeyen bir kavmi. Oğuz Kağan'a göre bu nokta, insanoğlunun yaşam sınırlarının bitip insan-dışı varlıklarının yaşamının başladığı yerdir (Ögel, 1993: 87).

İKİNCİ BÖLÜM

ADANA MEMORATLARI VE İNCELEMESİ

İnsanların dini tecrübelerinin anlatması olarak görülen memoratlar belirli bir yapıya sahip olmadıkları gibi sınırları çizilmiş belirli bir temaya da sahip değildirler fakat anlatıların yoğunlaştığı bazı belli başlı temalar söz konusudur. Memoratların sınıflandırılmasında ve tanımlardaki tartışmalardan elde edilen neticeye göre memoratlar bir inancın ifadesidirler ve buna bağlı olarak içerikte herhangi bir kısıtlamaya uğramazlar. Anlatı, tabiatüstü ögeler ya da olaylar barındırsın ya da barındırmasın, bir inanca vurgu yapıyor ve çıkarımsıyorsa bu anlatı bir memorattır.

Söz konusu Türk halk kültürü olunca, Batı tasavvuru ve manevi kültüründen farklı olarak, Türk halk inançlarını merkeze alan bu çalışmanın gösterdiği katalog mahiyetindeki tasnif, daha çok Doğu toplumlarının perspektifini göstermektedir. Bir bakıma, memoratların bize böyle bir karşılaştırma imkânı tanıdığını da söyleyebiliriz. Rudyard Kipling (2001: 245)'in şiirinde "Doğu doğudur, Batı Batı'dır ve bu iki parça asla bir araya gelmeyecektir." şeklinde belirttiği gibi Doğu halkı ile Batı halkı arasında manevi kültürü merkeze aldığımızda hayati farkların varlığı söz konusudur çünkü halk felsefesi nezdinde insanın 'fazileti', Batı toplumundaki tasavvura göre dinden olan bir arabulucuya ihtiyaç duymazken Türk halkı insanın faziletini, erdemini yüzyıllardır din ile beslemiştir[105] (Walker, 2010: 4). Bu açıdan bakıldığında Türk halkının "hikmet" anlayışı, İlahi yardımlar, mükafatlar ve cezalar, doğaüstüne olan tavrı ve düşüncesi gibi sahip olduğu özellikler, kendisine mahsus bir perspektife sahiptir ve birbirinden farklı tezahürleri gerçekleşir. Özellikle örtülü memoratlar sınıfına dahil ettiğimiz "sıradan" olaylardan "sıradışı" sonuç çıkarılan memoratları göz önünde bulundurduğumuzda, Türk halk inançları arasında, geçmişte yaşanan tarihi vakıaları

[105] "Eski Türkler, "fazilet"e "erdem" ve fazilet sahibi olan kimselere de "erdemli" derlerdi. Erdem de bir "Tanrı yolu" ve hükümdara Tanrı tarafından verilmiş iyi bir özellik idi (Ögel, 1971: 67).

da kapsayacak şekilde[106], yaşadığı olayların çekirdeğinde "İlahi müdahele" arayışı, halk inancı ya da halk dini dediğimiz bütünü besleyen kanallardan birinin daha ne olduğunu hem ortaya çıkaracak hem de karakteristiğini belirleyecektir. Sihrî inançlar, doğaüstü varlıklar, rüya inancı gibi diğer temalar her ne kadar diğer milletlerde de geçmişten günümüze mevcudiyeti mutlak olsa da içerik ve bakış açısı yönünden bu temalar ele alındığında büyük ölçüde Türk manevi kültürünü halk inançları açısından "kendine mahsus" kılmaktadır. Bu şekliyle Türk halk inançları ve bu inançlara bağlı olarak memoratlar büyük resmi meydana getiren küçük parçalar gibidir. İşte halkın anlatırken birbirinden ayırdığı temaların onların ayırdığı gibi bir tasnife tabi tutulması, inancın anlaşılmasını daha kolay hale getirecektir.

Fakat bu tasnife geçmeden önce birkaç şeyi belirtmeliyiz ki biz bu tasnifi yaparken birtakım özellikleri göz önünde tuttuk ve her başlığın oluşmasında kimi faktörler yer aldı. Mesela büyü memoratları, tılsım memoratları, fal memoratları gibi tek tek başlıklar oluşturmak yerine bu ve benzeri pratiklerin ve inançları ortak özelliklerin ana temi ve anlatı metninin içerisinde önplana çıkan unsur olan sihrî inanışı göz önüne alarak hepsini tek bir başlık altında topladık. Aynı şekilde doğaüstü varlıkların anlatı metni içerisinde esas figür olarak yansımasını temel alarak bu varlıkları ayrı ayrı incelemek yerine doğaüstü varlıklara olan bakışı tümden yansıtması için tek bir merkezde, başlıkta inceledik. Memoratlar, içeriğinde yalnızca bir inancı barındırabilirken, bazen tek metinde birden fazla inanç ögesi yer alabilmektedir. Bu bakımdan belirleyici olan, kaynak kişinin anlatımıyla memoratın içindeki en büyük paya sahip olan inanç ögesi ana temi oluşturdu. Mesela, bir memorat sadece büyü inancını barındırabilmekteyken, bir başka memorat hem büyü hem de büyüden dolayı doğaüstü bir varlığı konu edinebilmektedir. Buradaki ayırıcı vasıf, kaynak kişinin hangi inanç üzerinde yoğunlaştığı ve önemsediğidir. Dolayısıyla birden fazla inanç ögesini barındıran memoratları ilerde görüleceği üzere bu şekilde sınıflandırdık.

Söz konusu bir başka husus ise aşağıda sıraladığımız temanın nasıl okunması gerektiğidir. Öncelikle şunu belirtmekte fayda var, henüz tam olarak tanımı üzerinde kesin sözler söylenemeyen "halk dini", bu tanımı halk inançlarının kimliği elde edildikten sonra kazanacaktır. O halde memoratlar vasıtasıyla tarihsel süreci de göz önüne alarak halk inançlarının öge öge ne olduğu, nereden geldiği, hangi süreçlerden geçtiği belirlenmelidir.

[106] Bilhassa savaşlar, daha olay anında bile din olgusu ile beraber yürütülmektedirler. Bu bakımdan gerek çağdaş gerekse geçmişe dönük her galibiyette halk, inancı ile olayın neticesini yorumlamaktadır. Büyük Taarruz 'da halkın ve devletin tutumu buna bir örnek teşkil etmektedir (Üçüncü, 2011).

İşte bu yüzden her başlık, genelden özele doğru giden bir düzlem üzerine çalışılmıştır. Dolayısıyla her temanın kendine mahsus bazı detayları sunulmuştur.

Böyle bir düzlemde açıklamalarda bulunmamızın sebebi ise halk inançları ögelerinin hangi daire içerisinde memorat olarak ifade edilmesini tespit etmek istediğimizden kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere günümüz kimi halk inançları İslam öncesi Türk inancında/inançlarında görülmekle birlikte hem İslam sonrası hem de diğer coğrafyalardaki farklı toplum ve inanç sahalarında karşılık bulmaktadır. Mesela türbe inancı artık İslamî şekle bürünmüş olmasına rağmen gerek İslam öncesi dönemde, gerekse diğer tüm coğrafyalarda tarihin her safhasında benzer şekilde ortaya çıkmıştır. Bu inancın tarihsel arkaplanı Türk toplumu açısından bu şekilde olduğu gerçeğinden hareketle "eski inanç bakayası" diyebilmekteyiz (Ocak, 2010: 6-7). Bu ve bunun gibi inançlar ise resmî dinden kaynaklanmadığı için halk dinine dahil olmaktadır. Tam da bu noktada resmî dinin kaynakları ve tarih bilimi sayesinde zorunlu olarak karşımıza bir soru çıkmaktadır: "Eski inanç kalıntısı' olan türbe ve veli kültü neden resmî din içerisinde onaylanmış, pratikleşmiş ve meşrulaşmıştır?" Neredeyse temada karşımıza çıkacak bu sorunun cevaplandırılması için ise her ögenin resmî dindeki karşılığı ile birlikte Erman Artun (2002: 25)'a göre "yaşayan inançları sağlıklı değerlendirebilmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir."

Bu bakımdan temalar olarak işlediğimiz başlıklar içerisinde inanç ögelerinin memoratlarda nasıl ifade edildiğinden, nasıl inanıldığından hareketle "halk dini"nden kabul edilen bu inanç ögelerinin incelenerek gerek önceki din ve inanışlarda gerekse hem İslam hem de diğer dinlerdeki karşılığını araştırma gereği duyduk. Bu sayede halk dininden sayılan bir inanç ögesinin resmî dinle karşılaştırılmasıyla o inancın hangi sınıflandırma içerisinde durması gerektiği netlik kazanacaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için her temanın ve inanç ögelerinin kendi bağlamı içerisinde kullanılan terimleri sık sık dipnotlarla açıklanmıştır.

1. Büyü, Muska, Tılsım ve Fal Gibi İnanmaları Anlatan Memoratlar

Büyü, muska, fal halk arasında derece derece yaygınlık gösteren, tarihi derinliğe sahip, Türk manevi kültüründe önemli yer işgal eden üç önemli inançtır. Sırasıyla büyü ya da sihir[107],

[107] İbn Haldun sihre, "unsurlar âleminde" meydana getirilen aracısız bir tesir tanımını yapar ve sihre bir ilim olarak bakmaktadır. Bu işle meşgul olana sihirbaz adı verir ve üç derece istinat eder: Sihir, tılsım ve göz bağlama. Bu üçü de İbn Haldun'a göre birbirinden farklıdır fakat büyü, tılsım ve sihir kavramları -hem halk nezdinde hem de İbn Haldun'un nezdinde- uygulamada birbirine girift surette bulunmaktadır zira İbn Haldun

muska ve fal fenomenlerine tarihi ve kültürel doku içerisindeki mevkileri, bunlar hakkındaki inançların ifadelerini, fikirlerini barındıran memorat metinleriyle bir araya geldiklerinde daha da şahıslandırılmış olacaklardır.

Büyü, "tabiatüstü güçler yardımıyla tabiatı etkileyerek olağan üstü sonuçlar elde etme esasına dayanan faaliyetler için kullanılan" (Tanyu, 1992: 501) ve tarihin her döneminde her zümreden insanı derinden alakadar eden başlıca mevzuların önde gelenidir. İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin bütününe büyü denilmektedir (Boratav, 1984: 106). Tabiatı, insanları ve diğer varlıkları etki altına almak, yönlendirmek, kullanmak sihrin, büyünün temel fonksiyonudur. Dîvânu Lugâti't-Türk'te "yelwi"[108] adıyla zikredilen büyü, bu dünyanın görünen ve görünmeyen her yönüyle ilgilenir diyebiliriz. Büyü ile sıkı bir bağa sahip olan muska da aynı özelliğe sahiptir. Muskayla beraber olmak üzere büyü, en kaba tabiriyle -faili esas alarak- olumlu yahut olumsuz olması bakımından iki farklı amaç istikametinde kullanılır. Büyü, hem ilkel hem de yüksek ya da semavi dinlerde tarihi önem ve geçmişe sahiptir.

Din insanlık tarihiyle ne kadar yaşıtsa, aynı şekilde büyünün insanlık ile aynı yaşta olduğunu söylemek imkânsız değildir. Edward B. Tylor (1920)'ın animizm[109], Durkheim'in totemizm görüşlerinden[110] başka, dinin kökenleri savlarından bir tanesi de James Frazer'a ait olan büyüdür.[111] Bunun tam tersi olarak da büyünün dinden türediği öne sürülmüştür. Bizi esas

"gözümüzle görmüşüz" diyerek başladığı bir sihrî uygulamayı aktarırken hem sihir hem de büyü kavramlarını birbiri yerine kullanmıştır. Ayrıca müşahede ettiği başkaca sihrî bir pratiği "efsun" ile anlatmıştır (İbn Haldun, 2009: 898-901).

[108] Dîvânu Lugâti't-Türk'te büyü ve sihir kelimesini tam olarak karşılayan "yelwi" ve büyücü için ise "yelwiçi" isimleri yer almaktadır (Divânu Lugâti't-Türk [DLT], 2005: 682). Ayrıca büyücü hekim manasına gelen "emci"nin varlığı da büyüye olan inancın tarihi derinliğini göstermesi bakımından önemlidir (DLT, 2005: 255).

[109] Carveth Read'e göre büyü, garip ve gözlemlenen olayların açıklama ve kontrolünü sağlamasında hayali bir faktör olarak animizmden bağımsız ve daha öncedir. Aynı zamanda büyü, dinden de önce gelir (Read 1925: 123-4).

[110] Dinin kökeni konusunda süregelen tartışmalar, fert ve cemiyet ilişkileri üzerinde şekillenmiştir. Cemiyetin fertlere dayalı bir oluşum olduğunu savunan görüş dinin kökenini animizme, tam aksi, ferdin cemiyet mahsulü olduğunu savunan görüş ise dinin kökenini totemizme dayandırmaktadır. Fert ve cemiyetin varlığının iptidai olduğunu, dinin ise sonradan ortaya çıktığını daha çok filozoflar öne sürmektedir. Dinin kökenini bir 'tekâmül nazariyesi' bağlamında görenler ise totemizm, animizm, natürizm, semavi natürizm ve Şamanizm silsilesini takip etmektedirler (Yörükân, 2014: 13-4). E. Durkheim'in bu konudaki kapsamlı görüşleri için bkz.: Durkheim; 1964. Durkheim'in din hakkındaki görüşlerinin önemli bir kritiği için bkz.: Wallis; 1914.

[111] "Frazer büyünün din ve bilimle ilişkisi üzerinde durdu ve bunları birer tekâmül merhalesi olarak yorumladı. Ona göre bütün dinlerin kaynağı büyüdür. İnsanlar tabiatı kontrol etme çabalarında büyünün yetersizliğini anlayınca bu kontrol gücüne sahip ruhanî varlıklar inancına yer veren din ortaya çıkmıştır" (Tanyu, 1992: 501).

alakadar eden kısmı ise nihayetinde büyünün önünde sonunda dinle doğrudan alakalı olduğudur. Memoratlar halk inançlarını çalışmak için birincil kaynak olma hüviyetini muhafaza ediyor ve halk dininin tanımını yapabilmek için büyük fırsat sunuyorsa, Türk halk kültürüne en büyük etkiyi yapmış İslam dini ile bu inançların birbiri arasındaki duruşu göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu önemin önceliğine göre derlediğimiz pratiklere geçmeden önce büyü, muska, fal ve nazar konularının kitabî diyebileceğimiz kısmına göz atmak faydalı olacaktır. Halk dininin ne olduğu, halkın mensubiyetini iddia ettiği dinin söyleminin ne olduğunu belirlemekten geçecektir. Böylelikle ayrışan ve kesişen temel noktalar ortaya çıkmış olacaktır. Zira "iptidai dinlerden muasır din ve mezheplere yaygın bir surette tesir eden müesseseler falcılık, üfürükçülük ve büyücülüktür" (Yörükân, 2014: 35).

Büyü, kelimenin kökeni esas olmak üzere Farsça "maji" (magi) "din adamlarının çalışmaları" anlamına gelmekte olup Latince ve Yunanca'dan İngilizce'ye "magic" olarak girmiştir ki büyü, sihir kelimelerini içine almaktadır. Zamanla kelimenin anlamı dezenformasyona uğrayarak bugünkü manasıyla kullanılmaya başlamıştır (Crow, 2006: 12). Büyü, İslam literatüründe efsûn, sihir kelimeleriyle karşılanırken Kur'an-ı Kerim'de her açıdan yasaklanan bir uygulama olarak gösterilmektedir. Bilhassa Hz. Musa'nın[112] kıssası sihre değinen önemli kaynaktır. Bundan başka olarak "Harut ve Marut"un bahsi geçtiği ayet[113], karı-kocanın arasını açacak büyüden bahsetmekte ve büyünün hepsini birden "çirkin bir şey" olarak nitelendirmektedir. Öyle ki, sihir (büyü) ile uğraşan kişinin "kafir" olacağı belirtilmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in kendisine büyü yapıldığı ve bu büyüyü de bozdurduğu pratiği bildiren resmî dinin kaynağı bu inancın halk dini kapsamında daha detaylı okunması gerektiğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında reddedilemez bir büyü inancı söz konusudur ve halk inancında var olan büyü ile resmî dinde mevcut olan büyü arasında paralellikler vardır. Her ne kadar büyü yapan ve yaptıran bireylerin sayısı azımsanmayacak kadar da olsa toplumun büyüye olan bakışı -ak büyü haricinde- olumsuz ve kötüdür.

[112] Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında sihirbazlar ile mücadelesini anlatan kıssadır. 'Arâf, (103-136)

[113] "Tuttular da Süleyman mülküne dair şeytanların uydurup izledikleri şeyin ardına düştüler. Hâlbuki Süleyman inkâr edip kâfir olmadı, lakin o şeytanlar kâfirlik ettiler; insanlara sihir öğretiyorlar ve Bâbil'de Harut ve Marut'a, bu iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o ikisi "biz ancak ve ancak sizi denemek için gönderildik, sakın sihir yapıp da kâfir olmayın!" demeden kimseye bir şey öğretmezlerdi. İşte bunlardan karı ile kocanın arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verebilecek değillerdi. Kendi kendilerine zarar verecek ve bir fayda sağlamayacak bir şey öğreniyorlardı. Yemin olsun ki, onu her kim satın alırsa, onu alanın ahirette bir nasibi olmayacağını da çok iyi biliyorlardı. Hakkiyle bilselerdi, uğruna canlarını sattıkları şey ne çirkin bir şeydi" (Bakara, 102).

Halk arasında büyüler genellikle iki kısma ayrılmışlardır ve yerine göre ak ve kara, olumlu ve olumsuz, iyi ve kötü gibi birbirine zıt iki sıfatla karşılanırlar. Temelde karı-kocanın arasını yapmak, bir şeyi muhafaza altına almak, kaybolanı bulmak gibi durumlarda başvurulan büyüye ak, olumlu ya da iyi; karı koca arasını bozmak, birine kast etmek, başka bireyin iradesine hükmetmek gibi durumlarda yapılan büyüye ise kara, olumsuz ya da kötü adı verilerek sosyal değerler, insani kıymetler, gelenek, yasaklar gibi değerler bütününe göre büyüler yargılanırlar (Boratav, 1984: 16-8). Ak ve kara büyü birbirine karşıt iki benzer uygulamadır. Kara büyü "insan hayatına, sağlığına, malına mülküne, evine, hayvanlarına vb. zarar vermeye yönelen büyü"dür. Ak büyü ise "insanın ve toplumun iyiliğine yönelen", insanların dış ve iç etkilerden korunmayı amaçladıkları büyüdür. Her ikisi de uygulama bakımından bir takım dini ögeleri kullanır (Örnek, 1971: 15, 131).

Bu silsileye göre de muskanın halk arasındaki yerini işaret etmek mümkündür. Belki -en geniş manasıyla- büyüden bir kısım olarak sınıflandırılan muska, halk arasında bazı durumlarda müstakil olarak muska adıyla, bazı durumlarda ise büyü olarak anılırlar. Yine, Dîvânu Lugâti't-Türk'te muskanın tam karşılığı olarak "bitig" ifadesi mevcuttur.[114] İngilizce'de "amulet" adı ile bilinen muska "insanı beladan koruduğuna inanılan insan yapımı ya da doğal olan bir obje" olarak tanımlanmaktadır (González-Wippler, 1991: 1). Korkudan kurtulmak, bol kazanç sağlamak, emin olmak, rahatlamak, muhafaza olunmak gibi fert ve cemiyet hayatına olumsuz müdahelede bulunmayan muskalar büyü inanışından uzak tutularak fayda sağladığına inanılır. Olumlulanan muskalar genellikle İslâmî referans[115] alması bakımından fayda sağlayacağına itibar edilir ki bunlar cevşen adıyla da bilinmektedir.

Türk tarihinin eski devirlerinde de mevcut bulunan bu inanç pratiği, Dîvânu Lugâti't-Türk'te Kaşgarlı Mahmud'un daha önce gerçekleşen bir muska hadisesine dayandırdığı hatıra şu şekildedir:

> "Hakan Şu, Balasagun'a avdet etti. Kendi adıyla, Şu olarak anılacak şehri kurdu ve oraya bir muskanın raptedilmesini emretti. Bugün bile leylekler bu şehre kadar ulaşır, ancak katiyen bunun ötesine geçmez. Demek ki bu tılsım onun zamanından bizim zamanımıza dek baki kalmıştır" (DLT, 2005: 608).

Bu nakilden ve Kaşgarlı'nın gördükleriyle olayı tamamlamasından, Türk inancı içerisinde muska pratiğinin varlığının eskiliği ve bu pratiğe olan inancın kanıtı açıkça görülmektedir.

---

[114] Kitap ve yazı eylemini bildiren "bitig" ile birlikte Oğuz lehçesinde bu karşılığı bulmaktadır (DLT, 2005: 190). "Bitiglig er: muskası olan adam" (DLT, 2005, s. 52).

[115] Özellikle bu türden pratiklerin içerisinde bulunan, ilgilenen kişilerce sıkça duyurulan, halk tarafından da hatırı sayılır derecede bilinen bazı hadisler. Ayrıntı için bkz.: Toprak; 1993.

Bunun tam zıttı olarak, halk tarafından büyülük bir inanışa göre yorumlanan muskalar ise birinin canına, sağlığına kast etmek, işini bozmak, yuva yıkmak gibi fert ve cemiyet hayatına olumsuz müdahalede bulundukları yer itibariyle daha "okült/bâtınî irfan" bir seviyede durarak insanların olumsuz tepkisini üzerinde toplarlar. Halkın iyi ve kötü olarak gördüğü muska inancına dair iki memorat şu şekildedir:

"Benim dehşet korkularım vardı. Gece garip garip sesler duyarım. Gündüz birini görür gibi olurum. Yani ne sayarsan evet derim sana. Hep tedirginlik hali var. Sonra bir hocaya götürdüler beni. Bu işlerle uğraşan biri değil, birinin tanıdığı. Evine oturmaya gittik. Durumu anlattılar. Adam eline kağıt kalemi aldı, bir şeyler yazdı. Üçgen şeklinde de katladı. Bunu alın bir mahfazaya koyun. Bir iğneyle de atletin üstüne kalp yerine gelecek şekilde tutturun dedi. Dediği gibi yaptık. Daha aynı gece, hiçbir şey kalmadı. Bütün ses gürültü, rahatsızlık gidiverdi." (MN. 23)

"Ben çok kazanırdım. Elimi hangi işe atsam kurban olduğum Allah bereket verirdi. Zengindim de. Hayrımı da yapardım. Sonra iş yaptığım biriyle işlerimiz bozuldu. Biraz da atıştık. Mesele uzun kaçar ama sonuçta bu bana garaz oldu. Aradan vakit geçti. Benim işler kesat. Kazanç gitti. Eldeki de erimeye başlıyor. Tıkırında giden işler sarpa sardı. Bir gün ofise geldim yine. Dedim bakalım bu gün hangi iş iptal olacak. Her sabah çay içerdim bu sefer kahve içecem dedim. Mutfakta kahveyi ararken, ararken dolabın dibine bir şey sıkışmış. Ne bu böyle diye zorladım çıkardım. Baktım muşambaya sarılı bir şey. Ben daha önce muska falan bilmezdim. Bildiğim sadece şekli üçgen. Bu da üçgen. Aldım hemen benim arkadaş var, Arapçası da var. Dedim bak şuna. Okudu okudu dedi ki kardeş biri sana büyü yapmış. Nerden belli dedim. Bu besmelesiz başlıyor dedi. Bir de bazı ayetler var ama ters yazılmış gibi dedi. Neyse bu birilerine sordu soruşturdu. Aradı beni. Büyüyü bozdurmuş. Kazancı kesmek için yapılmışmış. Büyü bozuldu bir hafta sonra benim işler geri açıldı. Hakkına girmeyeyim ama sanki o atıştığım adam yaptı bunu." (MN. 20)

İlk memoratta muska olumlu bakış açısıyla kabullenilirken diğer memoratta şekil itibariyle muska özelliğini korusa da bakış açısı doğrudan büyülük inanca doğru değişmiştir. Netice itibariyle iyi muskalar muska ya da cevşen, kötü muskalar ise büyü telakkisindedir diyebiliriz. İkinci bölümün başında belirttiğimiz bir husus da burada ortaya çıkmıştır. İlk memoratta kaynak kişi korkularından kurtulmak için kağıda yazılan duayı muska olarak üzerinde taşımak yerine okumuş olsaydı, bu memorat başka bir başlık adı altında olacaktı. Ayrıca sık sık görüleceği üzere, bu temadaki memoratların teşekkül ettiği nokta "hoca"lardır.

"Çeşitli tekniklerle gelecekten ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı" (Aydın 1995: 134) olan fal ise muska ve büyüden daha da yaygındır. Geçmişe, mevcut zamana ve geleceğe, insanların haline dair çeşitli malzemeler vasıtasıyla verilen haberlere fal, bu işle meşgul ve uzman olan kimseye de falcı[116] adı verilmektedir. Bu malzemeler bakılacak olan falın türüne göre değişir ve fal ona göre isim alır. Kahve içilen fincan malzeme olacaksa kahve falı, su malzeme olarak kullanılacaksa su falı, kişinin eli ise el falı, iskambil kartları malzeme olacaksa iskambil falı ve en meşhuru olarak malzemesi gökyüzü olan fal da yıldız falı şeklinde isimlendirilir. Tabiki bunlar halk arasında rutin sıklıklarda görülen fal çeşitleridir zira falcılık kapsamında ele alınacak fal çeşitleri zannedildiğinden çok daha fazladır. Bunlardan bir kısmı yüzlerce yıl öncesine kadar sürdürülmüş fakat günümüzde geçerliliğini korumakla beraber yaygınlığı son derece azalmış bir kısmı ise farklı formlarda devam etmekte olan fal ya da kehanet pratikleridir. Bu fal çeşitlerini kısaca belirtmek, falcılığın ne derece ciddi bir boyutta olduğunu anlamak açısından önem taşımaktadır fakat bu fal çeşitlerinden pek çoğuna terim olarak Türkçe isim atanmış dahi değildir. Aeromansi (Aeromancy)[117], Antropomansi (Anthropomancy)[118], Ostromansi (Austromancy)[119], Seromansi (Ceromancy)[120], Kleromansi (Cleromancy)[121], Kristalomansi (Crystallomancy)[122], Metagnomi (Metagnomy)[123], Metoposkopi

[116] Müneccim, kâhin adlarıyla da bilinen falcı genel özellikleri itibariyle günümüzdeki mevkiinden daha yüksek bir pozisyondaydı. Antik Yunan'da peygamberlikle ilişkilendirilen kâhinler ve Roma'da peygamberliğin temsiliyeti olan müneccimler ya da Antik Mısır'da Ra'nın kâhin ve sihirbaz rahiplerinin peygamber rolü oynaması esasında falcılığın geçmiş zamanda ciddi bir kurum olduğunu göstermektedir (Buckland, 2004: 383).

[117] Gökyüzünden esinlenerek bulutların hareketi, şekillerine göre bakılan fal çeşididir. Eski Yunanda yaygınlaşan bu fal türü daha sonra Romalılara geçmiştir (Maunder, 1848: 15).

[118] Antik çağlarda sıklıkla görülen fakat günümüzde unutulmaya yüz tutmaya başlamış insan bağırsaklarına, iç organlarına bakarak kişinin geleceği hakkında kehanette bulunma pratğinin adıdır. Eski çağlarda bu fal türü sebebiyle pek çok çocuğun hayatı ölümle neticelenmiştir (Spence, 1920: 27).

[119] Rüzgâr vasıtasıyla bakılan fal türüdür (Berman, 2008: 23).

[120] Eritilmiş balmumu vasıtasıyla bakılan fal türüdür. Günümüzde ise sıradan mum ile devam ettirilmektedir. Eritilen mum suya damlatılır ve çıkan şekil yoruma tabi tutulur (Buckland, 2004: 106).

[121] Antik Mısır ve Roma sokaklarında siyah ve beyaz fasulye kullanılarak bakılan, zar falı olarak da bilinen bir fal türüdür (Spence, 1920: 105).

[122] Kristalleri kullanarak uygulanan metodların genel adıdır. Özelde ise, yani fal türü olarak, kristal küre yardımıyla bakılan fal türüdür. Görsellik açısından halk son derece aşinadır.

[123] Kapsamı geniş olan bu terim Émile Boirac (1918: 232-263) tarafından icat edilmiş ve falcının, kâhinin fiziksel duyularının kapsamı dışındaki süjenin sezgisini, algısını alması olarak tanımlanmıştır.

(Metoposcopy)[124], Numeroloji (Numerology)[125], Tiromansi (Tiromancy)[126] fal çeşitlerinden yalnızca birkaçını teşkil etmektedir.

İnsanlığın en eski uğraşlarından biri olarak kabul edilen astroloji, birey ve toplum hayatını ve hatta devletlerin ve hükümdarların hayatını tanzim eden bazen daimi bir inanç ve bazen de ilmî bir sistem şeklinde süregelmiş olan ve günümüz gazete ve dergilerinde, televizyonlarda sıkça rastlanan yıldız falı Türkçe'de müneccimlik, yıldız bakıcılığı ve yıldız falı, Arapçada "ahkâmi'n-nücûm", kökeni Latince olmakla beraber Batı dillerinde -Türkçede de yaygın kullanılan- astroloji adıyla bilinmektedir. İlmî bir sistem oluşuna en bariz misal olarak Sirius yıldızı ile Nil nehrinin taşması arasındaki bağa göre tarımsal faaliyet hayatını düzenlemeyi gösterebiliriz fakat inanç ile alakalı kısmı bundan çok daha kapsamlı bir duruma işaret etmektedir. Zaten Aydınlanma Çağı'nda astroloji, bilim dışı sahaya itilerek astronomiden ayrılmıştır[127] (Çelebi, 2013: 545).

Falcılık da her yönüyle İslam dini gereklerince men edilmiş olsa da günümüzde en yaygın inançlar arasında yerini almıştır. Zira bugün pek çok kafede, alışveriş merkezinde cüzi bir ücret karşılığı fala baktırmak, basit yöntemlerle el falını öğrenmiş olanlarla karşılaşıp el falı baktırmak, televizyonlara kadar taşınmış ve insanların yoğun olduğu noktalara yerleşmiş tarot falı uzmanlarına baktırmak, her insan için son derece kolaylaşmıştır. Ayrıca bu kadar popüler bir inanç olması, insanlardan eleştirilme, yadırganma tedirginliğini de ortadan kaldırmıştır. Fal inancına örnek olması bakımından dikkat çekici bir memoratı nakletmek istiyoruz. Bu memoratta kaynak kişi başta fala inanmamaktadır fakat falcı ile yaşadıklarından hemen sonra geleceğe dair bilinen hususların cinlerin aracılığıyla gerçekleştiğine dair şüpheye düşmektedir. Bu memorat şu şekildedir:

"Geçen başıma benim bir olay geldi, geçen sene başıma bir olay geldi. Fala ben inanmadığım için, şöyle bir olay oldu. Benim görüştüğüm bir kız vardı. Onun da çok samimi bir kız arkadaşı var. Bunlar gidiyorlar tamam mı? bunlar fal baktırmaya, tamam mı? giriyorlar işte

[124] 16.yy'da matematikçi, astrolog, kimyager ve filozof olan Gerolamo Cardano tarafından geliştirilen insanın alnındaki çizgilere bakarak karakter çıkarma ve buna bağlı olarak gelecek hakkında öngörüde bulunabileceği düşünülen fal türüdür (Buckland, 2004: 313).

[125] Sayıların okült bir anlam taşıdığına inanılır. Numeroloji ile hem kişinin kendisinin hem de bir başkasının zayıf ve güçlü yanları, duygusal tepkileri, özellikleri açığa çıkartılabildiğine, keşfedildiğine inanılmış ve böylece geleceğe dönük tahminlerde bulunulabileceği düşünülür (Goodwin, 1981: 3).

[126] Peynir vasıtasıyla bakılan fal türüdür. Peynir üzerindeki şekiller, delikler ve başka şekle dair görüntüler üzerine tahminler yürütülür (Spence, 1920: 414).

[127] İbni Haldun (2009: 871, 883-5) daha erken bir tarihte, 14. asırda, astronomiyi matematik ilimlerinin dördüncüsü olarak aklî ilimlerden saymış ve astrolojiyi astronomiden beslenen ve İslam'ın karşı durduğu müneccimlik olarak ifadelendirerek ayırmıştır.

içeri, bu falcı bi kulağını buraya dayıyormuş, konuşuyormuş. Bir kulağını buraya dayıyormuş, konuşuyormuş. Ama söylediği her şey doğruymuş. Kendi oturduğu yerden kulağını duvara dayıyormuş, söylüyormuş. Her şeyi biliyormuş yani, isme varana kadar. İşte "Şu anda senin yolcun var uçakta geliyor" diyormuş harbiden de abisi mi amcası mı geliyormuş. Diyormuş ki "Senin ailenden birisi demir parmaklıklar arasında görülüyor, adı Hasan". Bana anlattılar. Lan diyorum "O biliyodur" dedim. "O biliyordur, ayak o". Kardaş gittik. Şimdi bunlar anlatıyor "Öyle iyi fal bakıyor böyle doğruları biliyor" diyolar. Bir tane çocuk minnoşa benziyor. Geldim şöyle. İşte falan filan. Oturduk dedim "Ben de dinleyecem" bana böyle şey yaptı böyle. Biliyon mu? Bunlar inanmayanları aynı masada oturtmuyorlar. "İnanıyorsan otur" diyor masada oturturmuyorlar. Dedim "Yok ya ben dinleyecem, ben oturacam" dedim "Ben dinliyorum ben karışmayacam sen anlat, aha ben burdayım" dedim. Kardaş bu bi konuşma konuşuyor, benim ruhum daraldı. Yani töbe töbe neuzubillah, Allah gibi anlatıyor yani. "Sen şöyle olacan, sen böyle olacan, geleceğinde şöyle böyle olacak" filan. Benim içime bi sıkıntı girdi, gittim diğer arkadaşlar oturuyorlardı. "Noldu Ahmet?" falan dediler. İşte öyle kızlar var falan, birkaç kişi, "Hemen kalktın gittin" dediler. "Oğlum bu ne lan? Bu manyak mı? Ben bunu şimdi döverim, salak salak, töbe töbe Allah gibi kader çiziyor bu". İçime de bi sıkıntı girdi. Sonra kız geldi böyle şokta. "Noldu?" dedim "Hayırdır?" dedim. Ne demiş biliyon mu? Kızın görüştüğü bir çocuk vardı. Uzun zaman görüşmüyorlardı ayrılmışlardı. Bu başka bir oğlanla görüşüyordu. Demiş ki çocuk için işte, demiş "Görüştüğü biri var mı şu anda?" soruyor işte. O da demiş ki o demiş "Görüştüğü birisi falan yok ama sen biriyle görüşmüşsün" demiş "ve çocukla fazla oturmamana rağmen öpüşmüşsün" demiş. Kız böyle şok bir durumda geldi. Bana böyle böyle dedi. Lan arkadaş nasıl biliyor dedim ya. "Var mı böyle bir şey?" dedim "He" diyor böyle şok bir durumda. "He" diyor. Dedim nasıl oluyor lan böyle bir şey? Nasıl biliyor? Böyle yapıyor, konuşuyor, bunun burda duvarda 3 harflileri mi var da konuşuyor?" (MN. 11)

Fonksiyon olarak büyü inancının halk arasındaki çeşitlenmesi üç şekilde karşımıza çıkmaktadır: Sempatik, Ak – Kara ve Aktif – Pasif büyüler (Frazer, 1998: 26-34). Muska, şekle dayalı bir adlandırma olduğu için daha geniş bir kavramdır ve bu bakımdan biz büyü inancının fonksiyonları altında işleyeceğimiz için şimdilik tılsım/dua temelli muska inancından ayırıyoruz. Fal inancı da ifade ettiğimiz üç çeşit fonksiyonu yansıtmaktadır. Bizim derleme çalışmamızda yaptığımız birebir görüşmelerde gerek röportaj gerekse memorat maksatlı olsun, bireylerin sihrî pratiklerden yalnızca "ak büyü" ve "pasif büyü"ye başvurduklarını tespit ettik. Ak büyü, karı-koca arasını yapmak, zenginleşmek, halk

hekimliğine giren birtakım vb. "iyi" olan uygulamaları kapsarken "pasif büyü", yapılmış büyüyü bozmak/bozdurmak, lohusaları alkarısından korumak, kötü olduğu düşünülen eşya, insan veya hayvanları uzaklaştırmak gibi karşı koyucu uygulamaları kapsamaktadır. İnsanlar bunun dışında kalan büyü pratiklerine başvurmayı toplumsal ve dini yargılardan ötürü yaygın bir şekilde kabul etmemektedirler. Yine de memoratlarda görüleceği üzere pasif ve ak büyüye olan inançlar ve pratikler zaten dolaylı olarak diğer büyü çeşitlerine olan inancı pekiştirmektedir fakat kaynak kişiler kendilerine yapılmış yada kendilerinin tanıdığı birinin yaptırmış olduğu "kara ve aktif büyü"ler sebebiyle bu inanç doğrudan açığa çıkmaktadır. Bu kısımda belirttiklerimizi sırasıyla memoratlarla örneklendirebiliriz. Kaynak kişiler kendisine büyü ya da muska yapıldığını fal ya da aynı marifetle öğrenmeyi ve de en fazla bunu bozdurmayı tercih etmişlerdir (pasif büyü). Halk arasında en yaygın büyü, muska ve fal pratiği bu şekildedir. Göstereceğimiz memorat bu konuyu daha net göstermektedir:

"Bizim arkadaş hocaya gitmiş. Evinin bereketi kalmamış. Huzur yok. Hoca demiş size büyü yapılmış. Herkese tek tek bakmış. Oraya giden sadece karı-koca. Bunların oğulları da var. Ama orada değiller. Hoca arkadaşa bakmış, sana yapılmamış demiş. Kocasına bakmış, sana da yapılmamış demiş. Oğullarına bakarken bir oğluna yapılmış. Demiş senin oğluna çok büyük büyü yapılmış, muska yazmışlar. Muhabbet muskası bu ama senin oğluna tesir etmediği için büyü terse dönmüş. Melanet yağdırıyor demiş. İstersen büyüyü yapanı eritirim demiş. Arkadaşım yok demiş, bana öyle dedi. Ben Allah'tan korkarım dedi. Hocaya sadece büyüyü bozdurmuş gelmiş. Ondan sonra hepsi ferahladı." (MN. 25))

Bir diğer örnek ise yaygınlığından söz ettiğimiz "ak büyü" sınıfına giren ve halk arasında kötü olduğu düşünülmeyen "iyi" ve "zararsız" büyü inancını ifade etmektedir. Bu memorat şu şekildedir:

"Kayınbabanın babası rahmetlik, eskiden fakirlik çoktu. Çok fakirlerdi. Hocası varmış onun. Hocası "Sana bir şey söyleyecem ama yaparsan hiç fakirlik görmezsin, yapamazsan da işte ordan ötesini sen bilecen". Ne demiş demiş ki "Şu duaları şu duaları oku, suyun kenarından giderken sana bir Arap birisi karşılaşacak. Eşşeğin de üstünde olacak merkebin. Onu merkepten indirirsen sen fakirlik görmezsin." Hakkaten okumuş mekkepli bir adam karşı gelmiş. Şeymiş, zenci gibiymiş saçları filan kıvır kıvırmış ama indirememiş. Elini yüzünü cırmalamış, çok uğraşmış ama indirememiş. Kayın babam hep bunları anlatırdı. Babama böyle olmuş diye. Ben hiç fakirlik görmeyecem, bu duaları oku, sana karşılaşır, ama onu eşekten indirecekmiş, indirmesi gerekiyormuş. "İndiremezsen zaten yapamazsın" demiş,

“indirmen gerekiyor.” Demek korkak biriymiş indirememiş. Ama yüzünü filan cırmalamış.” (MN. 4)

“Kara ve aktif büyü”, sonradan olacak veya öncesinde olmuş olan şeyleri öğrenmenin sonucunda gelişen bir arzu, bir müdahale olarak tanımlanabilir. Büyü, muska ve fal (bunun içerisine burç yorumları, yıldıznâme de dahil) marifetiyle insanlar, bulundukları andan önce gerçekleşmiş konuları öğrendikleri ya da geleceğe dair havadisleri aldıklarını ve bunu değiştirebildiklerine dair inançları büyü pratikleriyle gerçekleştirdiklerine inanırlar. Tabi burada sempatik büyü”den de söz etmek gerekir. Birisine zarar vermek yada zararından kaçınmak, birisini aşık etmek gibi amaçlarla yapılırlar. Bu büyü çeşidinin uygulaması ise iki nesne arasındaki benzerlikten faydalanırlarak gerçekleşir. Adını sıkça duyduğumuz ve beyazperdeye malzeme konusu olan “bebeğe iğne batırma” bu büyü çeşidinin temelini oluşturmaktadır. Frazer (1998: 28) sempatik büyüyü ikiye ayırarak “benzerlik kanunu” ve “temas kanunu” ile açıklar. Bu aşama, “pasif” seviyenin üstünde bir tutumdur ve halk arasında önceki kadar çoklukta değildir.[128] Tarih boyunca büyü ve falın uluslararası konumuna bakıldığında ise ölü diriltmeye olan inancın dahi olduğu gözlemlenebilir (Kieckhefer, 1998: 1-4). Bir başkasının kendisine muska yaptırdığını büyü marifetiyle öğrenir ve onu domine edecek benzer ya da daha farklı bir pratiğe girişir, nihayetinde eskinin yerine yeniyi ikame ederek bir tür hakimiyet sağlayacağına inanır. Geleceğe dair, aynı yollarla vakıf olduğuna inandığı bir konu hakkında, mesela evleneceği kişi, kendi tercihini belirleyerek bunu değiştireceğine inanır. Bunun gibi, olmuş ya da olacak olanı, olmuş ya da olacak olandan benzersiz bir şekilde gerçekleşecek değişime olan inanç, bir hükmetmeyi göstermektedir. Buna kendi kaderine hükmetme de diyebiliriz. Bu bağlamdaki bir memorat şu şekildedir:

“Bir tanıdığımla bir gün kafeye gittik. Öyle otururken sırf zevk olsun diye fal baktırdık. Kırk tane yalan söyler diye düşündük ama peşpeşe bildi bayağı şeyleri. Kız arkadaşını, arasında olanları, kızın gönlünde olanı saydı bir bir. İnanmamak elde değil. Ama dedi birisi sizin aranızı bozuyor. Farklı bir şeyler kullanıyor. Belki bir adam belki de muska, büyü yaptırıyor dedi. Bu bizim aklımıza takıldı. Aradan vakit geçti bu hocaya gitmiş. Hoca da aynısını demiş. Hoca bir şeyler teklif etmiş. Yani büyüyü yaptırana ceza vermek gibi. Bu da kabul etmiş.

[128] Şunu hemen belirtmelidir ki hükmetme tutumunda olanlar bazı toplumsal değerleri ve ferdi ilişkileri zedeleyeceğini bildikleri için içerisinde bulundukları bu tutumu genellikle gizli tutmaktadırlar. Görüşme yapılan kaynak kişilerden bazıları bu tutumda olanları tanıdıklarını fakat şahısları hakkında bile bilgi vermeye çekinmişlerdir.

Sonra o elemanı biz gördük. Hakikaten başına hocanın dediği gibi şeyler gelmiş. Üç harflileri musallat etmiş yani." (MN. 26)

"Ebru bir polisle nişanlandı. Kaynanası da Ebru'yu hiç istemiyordu. Çocuk çok istiyordu. En sonunda 1001 sorun yaşayınca bıraktılar. Nişanı bozdular. Aradan vakit geçti. Tatlı başladık tatlı ayrılalım diye Ebru'ya tatlı göndermişler. "Ben de" dedi "ısrar için 1 dilim yedim" dedi "başka bir şey yemedim" dedi. "Osman" dedi onun üstüne bir sürü, Ebru'nun elleri hep yaraydı, "bu" dedi "kaldı" dedi, "iyi hali bu" parmağının burası şişmişti, "iyi hali bu" dedi. Şu parmağı şişiyordu en son o kalmıştı. "Kolum" dedi "şişti" dedi "sular aktı bu kolumdan" dedi. Şişmiş kolu, ondan sonra, bir süre sonra tatlı yedikten sonra, kolu şişmiş. Bi sürü yara olmuş sular akıyormuş iltihap vari. Bir sürü doktora gitmişler çözüm bulamamışlar en sonda biri demiş ki "Yahu bu eskiden kaynaklı bir şey olmasın?" Ne oldu ne bitti, bir şey yedin bir şey aldın… "Bu, tatlı göndermişti", "Siz yediniz mi?" , "Yok" , "Bir tek ben yemiştim tatlıdan ısrarın üzerine diye", tatlı başladık tatlı bitsin vari. "Hocaya götürek" götürmüşler, "Sana büyü yapmışlar, çatlayıp ölecen" O moda getirecek yani iş. Adam karşı büyü yapmış, karşı atak geliştirmiş. Ondan sonra bi parça iyi olmuş, ama o eli yaraları kalmıştı en son modern tıpla o yaralar da düzeldi gitti. Ama şu parmağının şiştiğini iyi hatırlıyorum. O nasıl, o deri varya nasıl dyim ben sana… Televizyonda görürüz ya fil derisi filan o şekilde böyle, buranın derisi böyle kapkalın… En son yüzük parmağında kaldı, yüzük parmağı, evlenince yüzük takılan parmak değil mi? Bu parmak böyle şişti kaldı en son ama düzeldi o da. (MN. 7)

Tılsım ise Arapça kökenli bir kelime olup "aktif semavî güçlerin pasif yer güçleriyle temasa geçerek onları etkilemesinden söz eden sanal bir ilim"dir (Çelebi, 2012: 91). "Tılsım"ın farklı bir sureti ise Gagauzlar'da görülmektedir. Sihrî bir pratik olmasından ziyade canlı bir suret olarak genellikle uzun gömlekle görünmeyi tercih eden, metruk yerler, viraneler, köprü altı ve çeşmelerde oturan -cansız bir surette de bulunan- doğaüstü bir varlık olarak tezahür etmektedir (Güngör ve Argunşah, 1993: 95-6). Halk hikayelerinde, masallarda ve efsanelerde rahatlıkla rastlanan bu inanç elemanı esasında bir halk gerçekliğinin yansımasıdır ve memoratlarda bazı başlıklar ön planda olmak üzere zaman zaman karşılaşılmaktadır. Tılsımı büyüden, büyüyü de sihirden ayıran bazı farklılıklar bulunsa da halk nazarında özellikle büyü ve tılsım aynı pratiğin değişken adlarıdır. Özellikle "büyülü define" ya da "tılsımlı define" temalı memoratlar bu inancı başlıbaşına göstermektedir ve büyü ile tılsım arasında ayırıcı özellik bırakmamaktadır. İngilizce'de "talisman" ile karşılanmakta olan tılsım, muska (amulet) ile farklılıklar gösterir. Muska biraz daha

genelleyici iken tılsım daha spesifik özellikler gösterir. Tılsım tamamen insan tarafından hazırlanan bir nesneye işaret etmektedir (González-Wippler, 1991: 203) ve halk arasında uygulaması ve inanç yansıması da bu şekildedir. Kıymete haiz olan eşyanın defninde tılsım olduğu inancı halk arasında yaygın olmakla birlikte "defineci hikayeleri" gibi bir alt başlık da oluşturmuştur. Bu hususta, tılsımlanan gömüye ulaşmak isteyen kişiye çeşitli belalar geleceğine, gömüyü elde edemeyeceğine, elde etse bile bela getireceğine inanıldığı yaygındır. Bu konudaki memorat örnekleri şekildedir:

"Arkadaşıma dedesi anlatmış bunu. İki kişi gelmiş dedesine. Demişler Osman emmi bize gömü lazım, bulabilir miyiz? Dedesi de bunun tehlikeli olduğunu söylemiş. Girmeyin bu işe falan. Bunlar ısrar etmiş ama dedesi vazgeçirememiş sonra da yollamış. Derken bunlar başka birini bulmuşlar. Birkaç dua yapıp gömü bulmuşlar. Sonra haberleri gelmiş dedesine, bunlar kazdıkları yerde ölmüşler. Dedesi gitmiş görmüş. Her tarafları morarmış, kan akmış, kemikleri kırılmış. Dedesi ölülere bakmış, ben demedim mi size diye hayıflanmış. Meğersem üç harfliler hazineyi korurlarmış. Bunlar da almak isteyince öldürmüşler. Çünkü eskiden böyle bir şeyler gömdüklerinde tılsım yaparlarmış. Yahudiler Ermeniler bilirmiş bu işi. O tılsımda da üç harflileri karıştırırlarmış. Dedesi böyle demiş. Zaten çok duyarız böyle şeyleri. Gerçek bu." (MN. 27)

Bu altın maltın arama işlerinde ondan sonra, çok fazla define işi felan arayanlar, çok fazla varmış. Yalnız bana bir tane arkadaş, ben bi ara Ortadoğu Hastanesi'nin orda bir bekar evi tutmuştum. Benim, üstte oturuyorum, aşağıda, iki katlı, öğrenciler kalıyor. Kızlı erkekli karışık hepsi. Kimisi öğretmen, kimisi öğrenci, karışık baya kalabalıklar. Bazen bunlar beni aşağıya çay içmeye davet ediyorlar. Ben de işte geliyorum böyle. Bunların da hep böyle bir hevesleri var bana yaklaşmaya çalışıyorlar falan. Dedim "Tamam hadi, bir gün geleyim hadi", normal gitmiyorum yanlarına. Tanımıyorum çünkü. Onlar bana şey yapıyorlar çünkü. Çağırıyorlar. Gittim konuşma derken, bir ikisiyle samimi olduk diğerleri kendi aleminde böyle. Çocuğun bir tanesi bana, define, altın arıyorlarmış, başladı başına gelen olayları anlatmaya. İşte altını buluyorlarmış, tılsımlıymış, işte 3 harfliler bunları kovalıyorlarmış. İşte canavar halinde, yok ejderha halinde… Bir kere abisini dağdan aşağı atmışlar, kolu kırılmış. Biri kendi gitmiş dağın yamacından yuvarlanmış falanmış filanmış. Bir sürü olay anlattı da ben dedim "Bana çok şey anlatma, ben gidiyorum orda tek kalıyorum" filan. (K.K.1) [1_22]

Bu noktada büyü, muska, tılsım ve fal inanışıyla ilgili bir ayrıntı daha çıkmaktadır ki o da bu sihrî inancın diğer inançlarla olan bağlantısıdır. Yukarıdaki K.K.9'nin anlattığı

memoratta sırasıyla fal, daha sonra büyü marifetiyle muska ve son olarak cinlerin aynı olayda yer almış olması ve K.36'nın memoratında tılsım, dua ve cinlerin yer almış olması bu içiçeliği göstermektedir.

Büyü, muska ve fal inançları, halk arasındaki amaç ve sonuçları bakımından sıralanacak olsa belki binlerce maddeyi teşkil eden bir yazı meydana getirecektir fakat memoratlardan edindiğimiz bilgiler ve bu bilgileri "olumlu" ve "olumsuz" başlıklar altında topladığımızda genel kanaat ve eğilimle birlikte bu pratiklere olan inancın belli başlı bazı noktalarını vurgulayabiliriz. Son olarak, sihrî pratikler ve inançlar hem memoratlar aracılığıyla halk dininde hem de dinî dökümanlar aracılığıyla resmî dinde olduğunu da tespit etmiş olduk. Şu halde sihrî inanç ve pratiklerin hangi grupta olduğunu kesin olarak söylememiz zordur. İşte halk inançlarını memoratlar aracılığıyla hem farklı din ve inançlarla hem de aynı din içerisindeki olgularla karşılaştırmalı olarak incelemenin avantajlarından bir tanesini göstermiş bulunuyoruz.

2. Cin, Karabasan, Ruh Çağırma, Alkarısı, Ölülerle Kurulan İletişim Gibi Doğaüstü Varlıklarla Karşılaşmayı Anlatan Memoratlar

Memoratlar arasında en büyük alanı teşkil eden şüphesiz doğaüstü varlıklarla olan münasebetlerdir. İnsanların doğaüstüne olan merakı tartışılamaz bir hakikatken bilhassa doğaüstü olan varlıklara olan yakınlığı, ruh/cin çağırma seansının bile varlığını örnek göstererek bir arzu, istek olarak yorumlayabiliriz.

Doğaüstü varlıklar olarak geniş bir daireye alınan bu olaylar insanların, kendinden olmayan ile kurduğu iletişimin, etkileşimin bazen cazibesinde bazen de korkusunda kalırlar. Konu Türk halk inançları olduğunda ise özellikle cin, karabasan, alkarısı gibi kültürün, dinin ve geleneğin varlığını şahıslandırdığı elemanların insanlar üzerindeki etkisi genellikle negatif bir karşılamaya tekabül etmektedir. Her ne kadar büyü, muska ve fal inancı aynı köklere ve derinliğe sahip olsa da, bu inanç ögelerine başvuruda bulunan halk, genellikle etken konumda olduklarından, doğaüstü varlıklar karşısındaki edilgen konumlarına göre daha çok irade sahibi olmaları "korku" hissini daha alt kademelerde muhafaza ettirmektedir. Bunun tam aksine, doğaüstü varlıklarla kurulan iletişim ve etkileşim, birey ya da bireylerin kendi iradeleri ile başlasa bile[129] bir müddet sonra etken birey ya da bireyler edilgen duruma

[129] "Ruh çağırma", "cin çağırma" gibi, insanların kendi iradeleri ile öznesi olarak bulundukları pratiklerin devamında roller değişir ve bireyler "nesne" haline, çağrıldığına inanılan varlık "özne" haline gelir.

düşmekten kurtulamazlar. İşte doğaüstü varlıklara olan inancın kapsadığı bu realite, halkın doğaüstü varlıklara karşı tutumunu daima korku, endişe gibi duygusal reaksiyonlara sürükler. Bunun iki farklı yönü olduğunu gösterebiliriz. Birincisi, din ve gelenekten gelen altyapı ve ikincisi ise memoratların sunduğu kanıtlardır.

Şu kısım çok önemlidir, dinî dairedeki insan dışı varlıklar diğer din ve inançlar tarafından da desteklenmiş ve din ve inanışlara tarih boyunca İslam dinine kadar Türkler vakıf olmuşlardır (Günay, 2010: 14). İslam, 8. yüzyılda Orta Asya'ya geldiğinde, bölgede Yahudi nüfusun azımsanmayacak sayıda oldukları bilinmektedir.[130] Bundan dolayı Yahudi dininin inanç ögelerinin sözel yaygınlığından Türk milletinin haberdar olması ve etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Aynı şekilde Hıristiyanlık dininde mevcut bulunan doğaüstü varlıkların kitabi ve söylence olarak yayılması da göz önüne alınmalıdır zira bu din, Orta Asya Türklerine hiç de yabancı değildir (Barthold, 2013, s. 38-9). Fakat bu iki dinin özellikle cin ve şeytan tasarımı İslam dininin tanıttığı cin ve şeytandan farklılıklar göstermesi[131], Türk manevi kültür dairesinde teşekkül eden doğaüstü varlıkları -çok uzun süre İslam dininin etkisinde kalmasından dolayı- biraz daha kendine has kılmaktadır.

Cin, kelime manası itibariyle "örtmek, örtünmek, gizli kalmak" manalarını taşırken terim olarak "duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü" anlamına gelmektedir (Şahin, 1993: 5). İslam'a göre cinler, müstakil,[132] topraktan yaratılan insana göre farklı şekilde[133] ve farklı özellikte[134] yaratılmıştır. Halk tarafından vakıf olunan cinin bu temel tanımına ek olarak "şekil değiştirmesi", "başkasının içine girmesi", "hızlı hareket etmesi" gibi bazı özelliklerin de yine insanlar tarafından çeşitli sebepler vesilesiyle

[130] 12. yüzyılda İsfahan'da 15.000, Hemedan'da 50.000, Şiraz'da 10.000, Tuster'de 7.000, Hive'ye yayılan Yahudi yerleşimci sayısının 8.000 aile, Semerkand'a yayılanların ise 50.000 kadar olduğu bilinmektedir (Graetz, 1894: 434-5). Bu rakam Asya için 2015 verilerine göre 35.000 ila 40.000 dolaylarındadır (DellaPergola, 2015).

[131] Mesela Yahudilikteki şeytan, Tanrı'ya asi gelen bir karakter olmamakla birlikte insanlar üzerinde de farklı işlevleri olan bir varlıktır. Cinlerin lideri olan Satan'dır. Aynı zamanda ölüm meleğidir. Oysa İslam dininde şeytan, "cin taifesindendir" fakat ölüm meleği değildir. Zira İslam inancına göre melek ve şeytan birbirinden yaratılış itibariyle tamamen farklıdır. Şeytan, insanları kıyamete değin yoldan çıkarmakla yeminli bir varlık iken (Nîsâ 119) Yahudilikte insanların seçim hakkını kullandırmak vasfı olan bir varlıktır (Tora 2010: 523).

[132] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât 51)

[133] Mesela Hıristiyanlığa göre cinler, melek ve insanların ilişkisinden meydana gelmişken, İslam'a göre bir karışımın değil, insandan daha önce, yaratımın neticesidir. "Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık." (Hicr, 26-7) Ayrıca bir inanış olarak, Pavlus'un Korintliler'e gönderdiği birinci mektubunda İsrail halkının cinlere kurban sunduğu bilgisi yer almaktadır (1.Korintliler 10/20-21).

[134] "…Çünkü o [şeytan] ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler." ('Arâf, 27)

bilindikleri malumdur. Halkın adapte olduğu bu inançlar, resmî din kaynaklarında çok açık bir şekilde bu varlıklardan bahsetmesiyle inancı pekiştimesi ve gelenekten intikal eden miras yollu "rit"lerin neticesidir.

Cin inanışından hemen sonra şüphesiz karabasan, alkarısı gibi doğaüstü varlıklara olan inançlar gelmektedir. Karabasan, Adana halk inancında her zaman bir varlık olarak tezahür etmese de işlevi hakkındaki inanç tam bir bütünlük gösterir. İnsanları uykudayken rahatsız edip onlara bir baskı uygulayarak hareketsiz bırakan, genelde kısa süren ve çeşitli duaların okunmasıyla bir anda kurbanını terk eden, bazen yaşlı bir adam veya kocakarı, bazen de bunların dışında bir karaltı, silüet olarak beliren varlık olarak tasavvur edilmiştir. Yalnızca Türk inancına ait olan bir kavram olarak söz etmek kısıtlayıcı olacaktır. İngilizce "nightmare" her ne kadar günümüzde"kabus" olarak tercüme edilse de bu tercüme 18.yy kazanımlarındandır ve 13.yy dolaylarında teşekkül eden bu kelime etimolojik olarak karabasan kavramıyla birebir aynıdır.[135] Bu da doğu ve batı coğrafyalarında uykuda ağırlık basan cisimleşmiş bir varlığa olan inancı belgelemektedir.

Memoratlarda bu varlığın, cinlerin, şekline ve özelliklerine dair son derece açık bilgiler bulunmaktadır. Yalnız bu bilgileri ikiye ayırmak gerekmektedir. Birinci kısım, insanların memoratlarda açık açık bu varlıkları tanıklık etmesiyle teşekkül eden bilgilerdir. Bu tür bilgi, resmî din ve gelenekteki cin tasarımından delil almaktansa, aşağıdan yukarıya doğru, din ve gelenekteki cin tasarımına bir kanıt sunarlar. İkinci kısım ise memoratlarda görüldüğüne inanılan "şey"in din ve gelenekten deliller alınarak bir çıkarsama yapılmasıdır ki bu da yukarıdan aşağıya doğru bir hareketi gösterir. Bu, sonradan yorumlanarak meydana gelen numen memorattan farklı bir özellik gösterir. Çünkü bu tip memoratlarda, daha olay yaşanırken doğaüstü varlığın cin, karabasan, ifrit[136], alkarısı, hüddam vd. olduğu bir şekilde kesinleştirilmiş fakat doğaüstü varlığın sergilediği özellikler toplum, din ve gelenekten temel alarak sabitleştirilmiştir. Buna kapsayıcı olmasa da üçüncü bilgiyi de ekleyebiliriz. Bireyler

[135] Night + mare olarak teşekkül eden "nightmare", boğulma hissiyle uykudakilere eziyet eden şeytani bir dişi ruh" manasına gelmektedir. "Night" bilindiği üzere akşam, gece manasını taşımaktadır fakat "mare" kelimesi esas kilit rolü oynamaktadır. Hem Eski İngilizce "mere"den gelmekle "dişi at" ve hem de yine Eski İngilizce "mare"den gelmekle kelime "gece-cini" anlamını taşımaktadır. (Online Etymology Dictionary [OED], 2016: nightmare, night ve mare maddeleri) Doğaüstü bir varlık olarak edebiyatta görebilmekteyiz: 1605'te yazılan King Lear adlı eserde "dokuz cine binmiş karabasan" şeklinde görmek mümkündür (Shakespeare, 1880: 196).

[136] İslam'ın yazılı ve muteber kaynaklarında ifrit, cinlerden bir fırkadır (Neml, 39; Tietze 2009: 370) ve çalışma sahasını teşkil eden Adana'da seyrek diyebileceğimiz bir yaygınlıkta ifrit şeytanla aynı manada kullanılmasına karşın halkın ekseriyası tarafından ifrit, cinlerden bir fırka olarak bilinmektedir.

doğaüstü karşılaşmalarda ne olduğuna hükmettiği varlığa, tecrübeler neticesinde yeni özellikler ekleyebilmektedir. Bu üç tipe birer örnek olması için şu memoratları gösterebiliriz:

"Bizim bir Naci hoca var. Hoca dememiz de dindar olduğundan. Evde bir gün Kuran okuyormuş. Kış vakti. Odada da soba var. Kapı pencere kapalı. Kuran okurken nerden geldiği bilinmez bir kuş peyda olmuş. Başlamış odanın içinde uçmaya. Hoca hemen anlamış bu kuş cinlerden. Kuş kılığına girmiş. Cinler böyle kılık değiştirirler, uydurma değil. Çünkü bunlar insanları Kuran okurken dinlerler. Hz. Ayşe annemizi de dinlerlermiş Kuran okurken." (MN. 88)

"Kayınbabanın annesi bir bebek dünyaya getirmiş. Yalnız yatıyormuş evin içinde, pencereler hani takke demin ya. Takkalar kapalıymış pencereler. O kapalı yerden köpek girmiş içeri. Çok korkmuş. Kapalı yerden 3 harfli girmiş. Köpek girmiş, kadın korkmuş ondan sonra zaten rahatsızlık olmuş. Düzelememiş." (MN. 70)

Bu birinci tipte olan bilgidir. Odanın içerisinde Kuran okunurken beliren bir kuş, şekil değiştirmiş bir cindir. Tecrübe sahibi ve anlatıcı tarafından cinlerin şekil değiştirebilmesi bilinmektedir ve Kuran okunurken orada doğaüstü varlığın belirmesi doğrudan İslam tarihinde yaşanmış bir olaya gönderme yapılmaktadır.[137] Dolayısıyla bu memorat, aşağıdan yukarıya doğru bir delil sunmuştur. Eğer bu iki bilgi, cinlerin "şekil değiştirmesi" ve "Kuran okuyanı dinlemesi", bilinmeseydi, memorat hakkında birkaç ihtimal söz konusu olacaktı. Odada beliren kuş, köpek vb. varlık, toplumun yorumlamasından geçmeyi bekleyerek numen, yorumlamadan sonra ise numen memorat haline gelecekti ya da bunun aksi olarak "şahsi memorat" halini alacaktı. "Kuran okuyanın cinler tarafından dinlenmesi" bahsinde ise sonradan yapılacak yorum, yukarıdan aşağıya doğru bir delil alacaktı. Yani daha önce gerçekleşmiş bir hadise, yeni gerçekleşmiş bir hadiseye delil olacaktı. Fakat tecrübe sahibinin bilgisi memoratı açıklamaya yettiği için bu memorat daha önce gerçekleşmiş

[137] Kaynak kişi bize bu olayı anlatmıştır. Bir gün Hz. Ayşe bir yılanı öldürür. Rüyasında ise bir mahkemeye çıkarılır ve cinayetle suçlanır. Kimseyi öldürmediğini söylese de nihayetinde öldürdüğü yılanın aslında bir cin olduğunu anlar. Evini gözetlediğini söyler fakat oradakiler esasında evi gözetlemek için değil, kendisini Kur'an okurken dinlemek için orada bulunduğunu, mahrem olan hiçbir şeye de bakmadığını belirtirler. Hz. Ayşe uyandıktan sonra af için sadaka dağıtır, köleleri azad eder. Araştırmalarımız neticesinde bu olay pek çok hadis kaynağında yer almamaktadır yalnızca Kurtubî'nin "el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân" adlı tefsir eserinde geçtiği söylenmektedir. Türkçe baskısını incelediğimizde bu bilgiye rastlayamadık. Arapça baskısında ricamız üzerine araştırma yapılmışsa da bir sonuç elde edilememiştir. Dolayısıyla resmî din bağlamında bilgiyi doğrulayamıyoruz fakat aynı hadise popüler din kapsamında Hindistan sahasında Şah Veliyullah Dehlevi için anlatılmaktadır (Lebling, 2010: 92).

olduğuna inanılan bir olaya gönderme yaparak delil haline gelmiştir. Diğer memorat örneği şöyledir:

"Teyzemin oğlu anlattı. Arkadaşlarından birisinin başına gelmiş. Bunların köyünde bir ev varmış. Metruk değil, harabe değil ama oturanı çok sık gelmezmiş. Bazı geceler oranın yakınından geçermiş bu. Sesler duyarmış. İlkin kestirememiş. Sonra yakından gidince aynı sesi duymuş. Tabi yakından varınca sesin kuvveti artıyor. Bakmış bu ses çığlık. Bağıran da cinlermiş. Hani bunlar ıssız yerde yaşarlar, o evin orayı da mesken tutmuşlar. Bu kaçmış tabi oradan. Başka bir şey olmaya demişler ama yok kesin cin o diyor. Sormuş neden bağırdığını. Bunlar korkutmak için, afedersin ibneliğine böyle ses çıkarırlarmış." (MN. 89)

Bu memorat bize ikinci tip bilgiyi vermektedir. Olaya tam anlamıyla vakıf olamama durumu, doğaüstü varlığın "korkutmak için çığlık atma"sındadır. Fakat doğaüstü bir varlık ve bu varlığın ıssız yeri mesken tutması bilgisinden kaynaklanan bir teşhis vardır. Tecrübe sahibinin "cin" vakasının somut delili olarak duyduğu çığlık, geleneğin tecrübesine dayanarak "korkutma" deliline dayandırılmıştır. Bu kısım çok önemlidir. Geleneğin yorumu devreye girmiş ve yorum bundan etkilenmiştir. Yorumun etkilenmesiyle doğaüstü varlığa olan inanç sağlamlaşarak bu varlığın özellikleri inançla birlikte belirmiştir. Diğer örnek şu şekildedir:

"Geçen gün tok garnına yattım. Ya üstüme bir ağırlık çöktü. Bu dedim bu ne biçim bişeymiş golumla gafam bir uyuştu. Ne golum gıprıyor ne gafam gıprıyor. Buna Ayete'l-Kürsî de işlemez dedim. [Gülüşmeler] Neyse ağzımı açamıyom galbimden okumaya başladım. "Ve lâ yeuduhu"ya gelmeden çözüldü. Oraya geldi miydi zaten iflah oluyor." (MN. 63)

"Bana bir iki defa karabasan geldi. Bu geldiğinde sanırsın vücudumu zerre zerre yatağa çivilemişler. Nasıl anlatsam boş. Kendimi hissediyorum ama kıpırdama namına bir şey yok. Besmele çeke çeke kurtuldum ben. Daha sonra bunu arkadaşlarla konuşuyorduk. Yedi sekiz kişiyiz. Bunlar da kendilerine gelen karabasanı anlattılar. Bir şey dikkatimi çekti. Orada da dedim bunu. Hepimize saat üç sularında gelmiş. Demek ki belli bir saati var. Belki dikkat etsek günü bile olabilir, bilmiyorum." (MN. 90)

90 numaralı memoratta dikkate değer olan nokta, birbirine benzer olayların anlatıldığı bir ortamda bireyler, geçirdikleri karabasan tecrübesinden "karabasanın özellikleri" hakkında yeni çıkarsamalarda bulunuyor olmalarıdır. Genellikle uyku zamanlarında hissedilen karabasanın gece saat üç sularında geldiği diğer tecrübe sahiplerinin de onayıyla kabul edilmekle karakteristik bir özellik inşa edilmiştir. Ama ifade ettiğimiz gibi bu türden

karakteristikler belirlemenmesi memoratlarda kapsamlı bir tutum değildir. Daha çok, hakkında bilginin az olduğu konuları içeren memoratlarda böyle bir çıkarımsama söz konusudur. Yalnız şurayı ihmal edilmemesi gerekmektedir. Bir inanç hakkında yeri doldurulabilecek bilgiler bu şekilde sıklaşırsa, belirli bir zaman sonra en azından yerel folklorda bu doku geleneğe geçebilir.

Doğaüstü varlıklara dair memoratlarda yaygınlık gösteren bir başka tema alkarısıdır. "Halk dilinde al, alanası, alkızı, alkarı, albası ve albıs[138] adlarıyla da anılan alkarısı kötü ruhlardan sayılmakta ve cin, peri, dev veya şeytan şeklinde tasavvur edilmektedir" (Küçük, 1989: 469). Bütün Türk zümrelerinde alkarısı ya da albastıyı loğusalara zarar veren, onların çocuklarını elinden almaya çalışan ya da yeni doğan çocuklara hastalık veren, öldüren bir mahiyette olması tamamen ortak iken şekil özellikleri konusunda bazı ayrılıklar vardır. Anadolu coğrafyasında ve çalışmanın merkezini teşkil eden Adana kent merkezinde alkarısı kırmızı elbiseli, saçı başı dağınık, yaşlı ve çirkin bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Gagauzlarda "kötü ruhlu bir dev", Kazak ve Kırgız Türklerinde tilki, keçi ya da sarı saçlı bir bebek, Kazan Türkleri kötü bir ruh, Özbek Türklerinde pejmürde bir kocakarı olarak tasvir edilmektedir (Güngör ve Argunşah, 1993: 96). Tarih boyunca münasebet içerisinde bulunduğumuz İran'da da alkarısı inancı vardır. Tıpkı bizde olduğu gibi loğusa kadına ve bebeğine zarar veren bir karaktere sahiptir (Karini, 2013: 68-9).

Alkarısına karşı halkın inancına göre bazı tedbirler de alınmaktadır. Nasıl ki "cin ziyareti"nden ya da "çarpması"ndan korunmak maksadıyla "yatılan yerin temiz tutulması", "soğan kabuğuna basılmaması", "çöplüğe idrar yapılmaması", "yatılan yerde kül bırakılmaması", "Felak, Nas ve Ayete'l-Kursî okunması" gibi tedbirler alınıyorsa alkarısının ziyaretinden ve vereceği zararlardan korunmak için gelenek içerisinde yer edinen bazı uygulamalar vardır. Bu tedbirlerin arasında en çok yaygınlık gösterenleri "gece gündüz odasında lamba yakmak; ona ve çocuğuna yakın bir yere Kur'an, ayna, soğan, sarımsak, nazarlık asmak; yastığının altına en'âm, kama, bıçak, maşa, makas, ekmek, erkek ceketi veya yeleği koyup üstüne iğne sokmak; lohusanın başına ve çocuğun beşiğine birer al kurdele bağlamak" (Küçük, 1989: 469) "lohusaya gelincik, miyan-kökü şerbeti gibi kırmızı renkte

[138] Albız, albıs aslı "iblis" olan kelimedir. Birbiri arasındaki değişim metatez ile açıklanmaktadır (Tietze, 2002: 145). Edirneli Nazmî'nin "oruç" üzerine kaleme aldığı gazelinde "urulur zencîre albızlar kamu/kutluluğla her kaçan erer uruc" beyitinden anlaşılan, Ramazan ayında şeytanların zincire vurulması hadisine *["Ramazan ayı girdiğinde semanın kapıları açılır, cehennemin kapıları kilitlenir, şeytanlar da zincire vurulur" (Kitâbu's-Savm, sf.361, hn. 1899).]* bir göndermedir. Bu açıdan da bakıldığında albız ile iblisin - en azından Türkiye'de- aynı karakteri taşıdığı anlaşılmaktadır.

şeyler içirme, odasında demir bulundurma, ve özellikle onu yalnız bırakmama" (Boratav, 1984: 78) olarak gösterilebilir. Ya da daha kişisel ya da yörede yaygın olan bazı uygulamalara da rastlanılmıştır. Lohusaya verilen belirli sayıdaki bir duayı okuma, kocasının giyilmiş bir eşyasını yanında bulundurma, odanın kapısına bir dua asma, cevşen/muska taşıma bunlardan bazılarıdır. Alkarısı inancını yansıtan memorat örneği şu şekildedir:

"Bu alkarısı hakkında konu komşu bazı şeyler anlatırdı fakat ben pek itimat etmezdim ama benim başıma geldi. Şöyle oldu. Bir gün eşimle beraber yatıyorduk. Çocuğumuz da ikimizin arasında. Eşim uyuyordu ben uyumuyordum yatakta. Sonra bir anda odada saçı başı dağınık, yırtık pırtık elbiseli, çirkin bir kadın göründü. Yüzü pek fazla belli de değil. Saçı yüzününün bir kısmını kapamış. Elini bana doğru uzattı, çocuğu bana ver dedi. Ben de o korkuyla çığlık attım. Çığlık atınca eşim hemen uyandı. Ben başımı eşime çevirip tekrar alkarısına dönderince onun gittiğini gördüm. Bir anda kaybolmuş." (MN. 91)

Alkarısına olan inanç bu memorat örneğindeki gibi geleneği büyük ölçüde yansıtmıştır. Fakat yukarıda sözünü ettiğimiz bazı sebepler nedeniyle alkarısına olan inanç da özellikle kent ortamında son derece zayıflamıştır diyebiliriz. Modern tıbbın bu inanca dair getirdiği "mikrobik" ve "hijyenik" açıklamaların (Kaya, 2007-2008: 112), psikolojik yaklaşımların[139] ve sağlık birimlerinin yaygınlığı ve bunlara ulaşım kolaylığı, sağlık hizmetleri ve ilaçlar gibi tıbbi imkanlar yelpazesinin geniş olması daha büyük bir etkide bulunarak bu hususstaki memoratları da seyreltmiştir. Buna bir de resmî din kanallarıyla "hurafe"lere karşı bilinçlendirme çalışmalarının yürütülmesi de eklendiğinde (Küçük, 1989: 469) memorat oluşturmada azalan bir tema, inanç olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Alkarısı ile ilgili sözlerimizi bitirmeden önce Derleme Sözlük'te (1993: 3907) "bebeği yaşamayan, hemen ölen kadında olduğu sanılan tinsel bir hastalık" şeklinde tanımlanan "tıbıka", saha çalışmamızda yalnızca bir defa karşımıza çıkmıştır. Kaynak kişiye "alkarısı" sorulduğunda "eskiden ona tıbıka derlerdi" şeklinde yanıt aldık. Aynı zamanda hem alkarısına hem de karabasana başka bir karşılık olarak "goncala" terimiyle anlatılan memorat kaydettik. Yalnızca bir örnek olması bakımından bu memoratları aynen naklediyoruz:

"Annemin o olayı olurmuş, hep bebekleri ölürmüş karnında. Hoca demiş ki "Git, hamaili yazdır, Kur'an-ı Kerim'den hamailiyazdırıyorlar." Ona tıbıka derler. Annemin bebeklerinin hepsi hamaililiydi. Hamaililiydi olmasa gidiyor. Ölüyor yani. Doğru, gerçek. Annemin başına

[139] Psikolojik yaklaşımlar, doğumdan sonra meydana gelen aşırı duygusallık, hüzün, düşünce vb. faktörlerdir (Çevirme ve Sayan, 2005: 70-2).

geldiği için biliyoruz. Annemin çocukları tıbıkalı olurmuş, hep yaşaması için hamailiyazılması lazım.” (MN. 72)

“Ben de Hamza’yı doğum yaptım. İşte 40’lıyım, yatağıma geçtim, yattım. Küçük odadayım. Hamza bebek yanımda, yan tarafımda karyolada yatıyor. Kocamın da bana kızgın olduğu birgündü. Uyuyordum uyandım, bir şey hışır hışırtı, bir şey, poşet, gıcırdayan poşetler olur ya böyle hışır hışır ses çıkarır, bir poşet sesi duyuyorum. Düşündüm, komidinin üstünde iş poşetim vardı. “Kocam…” dedim “… poşet karıştırıyor.” Ama poşet sesi büyüyerek yanıma doğru geliyor. Yanıma doğru geldi, baş ucuma durdu, göğsümün üzerine büyük bir ağırlık çöktü. Gözümü bir açtım baktım, dikdörtgen, gri, her tarafı tüylerle dolu bir varlık. Kare gibi aynı, dikdörtgen gibi yani kare değil. Dikdörtgen gibi kocaman bir şey. Başladı üzerime doğru çökmeye. Kalbime doğru geliyor, nefes alamıyorum. Gözümü açtım, dedim “Goncala bastı” , Ayetel Kürsü’yü bir okusam bir okusam, ondan sonra boğazıma doğru geldi, dilimi çıkarmaya çalıştım, Ayetel Kürsü okumaya uğraşırken uğraşırken okumaya başladım, kayboldu. Uyanıktım. Ne uyuyordum ne uyanıktım yani. Uykuyla uyanık arasıydı. Öyle bir şey gördüm.” (MN.56)

Modern kent toplumlarında hızla yaygınlaşan bir başka “rit” ise yaygın adıyla ruh çağırmadır. Günümüzde yaygın surette bilinen haliyle ruh çağırma ya da halk arasındaki diğer adıyla cin çağırma ritüeli, ölmüş birinin ruhu ile genellikle kağıt parçalarına yazılmış harflerin daire şeklinde bir masaya sıralandıktan sonra katılımcıların işaret parmaklarını koydukları bir fincanın bu kağıtlara hareketi marifetiyle düzenli olarak anlamlı kelimeler oluşturarak kurulduğuna inanılan iletişim şeklidir. Bu ritüele olan inanç iki kısımdan oluşmaktadır: Birincisi, ruh çağırma adıyla içeriğinin aynı olması durumudur diyebiliriz. Çeşitli araç-gereçlerle girişilen “ruh çağırma” seansında çağrıldığına inanılan “şey”in gerçekten ölmüş birinin ruhu olduğuna inanılması durumudur. Halk inancında bu duruma tezat oluşturacak görüş, ikinci kısım inancı doğurmuştur. Bu görüşe göre insanlar, ölmüş birinin ruhunun geleceğine inanmamakla birlikte bu “rit”i yalnızca bu yönüyle eleştirerek çağrıldığına inanılan “şey”in cin olduğuna inanmaktadır. “Ruhlar, dirilerin keyfiyetine göre hareket edemezler ve bunu böyle zanneden insanlar çağırdıklarının ruh olduğunu düşünürler. Oysa cinler insanlarla alay etmekten çok keyif alırlar ve bundan dolayı da ruh diye aslında cin çağırırlar.” (K.K.61)

Her ne kadar çağrıldığına inanılan varlığın kimliği konusunda halk arasında inanç farkları olsa da esasta doğaüstü bir varlıkla iletişim kurulabileceği hususunda -halkın çoğunluğunda-

tam bir bütünlük vardır. Aynı araç-gereçle, yani fincan ve harflerin yazılı olduğu kağıt parçacıklarıyla, hem "cin çağırma" hem de "ruh çağırma" adıyla doğaüstü bir varlıkla iletişim kurulduğu kaynak kişiler tarafından dile getirilmiştir. Bu inanca dair göstereceğimiz memoratlar şu şekildedir:

"Bir gün görümcem, eltim falan beraber otururken eşimin yeğenlerinden biri geldi. Genç daha yaşı. Yenge dedi ruh çağıralım. Kimimiz olur dedi kimimiz olmaz dedi. Sırf laf olsun diye tamam dedik artık. Bu başladı kağıtları yırtmaya. Üzerine tek tek harfleri yazdı. Sonra yemek masasına geçtik. Ortaya da fincan koydu bir tane. E nasıl çağıracaz dedik. İşte herkes parmağını fincana koyacak, ben de ruhu çağıracam, geldiğinde bizle konuşmak için fincanı hareket ettirecek harflere dedi. Ben biraz ürperdim. Nimet önce besmele çekti. Sonra bir şeyler okudu ama bilmiyorum ben. Kimi çağıralım dedi. Ne bileyim işte olsun biri dedik. Memduh oğlu İsmail bizi duyuyorsan haber eyle dedi. Ne Memduh'u biliriz ne İsmail'i. Kafadan salladı. Aman Rabbim, o fincan başladı hareket etmeye. Ben kendimi biliyorum, ben oynatmıyorum. Herkes birbirine bakıyor kim oynatıyor diye. O gözlerden belli kimse kımıldatmıyor. Bu sordukça fincan oynadı. Ben korkumdan ne yazdığını okumuyorum bile. Sonra artık gönder dedim ben. Eltim falan da evet gitsin deyince fincan başladı deli gibi halka çizmeye. Hepimiz elimizi çekiverdik. Başladık dua okumaya. Çıktık terkettik hemen odayı. Ondan sonra da ne yaptık ne giriştik. Uzak dursun." (MN. 92)

"Tabi bu 20 yıllık belki daha fazla bir olay. Halamın kızı işte birgün öyle akşam otururken "Ya işte ben bir şeyler öğrendim. Ruh çağıralım mı?" filan dedi. "E nasıl olacak, kimin ruhu, nasıl çağıracaz…" derken bir kartondan, yazılı, üzerinde kağıt şeyler, harfler sayıların olduğu bir karton getirdi ortaya koydu. Ortaya da fincan koydu. Biz kaç kişiydik? Diyelim ki 5 veya 6 kişiydik. O fincanları ters çevirdi. Herkes parmağını üzerine, ama kimse bastırmıyor yani değiyor değmiyor gibi. İşte kimin ruhunu çağıralım? Arada böyle gır gır şamata derken, bir isim attılar ortaya: Erhan Taşçı. Hani öyle biri ölmüş mü yaşıyor mu belli değil ama işte ölmüşsen ruhun buraya gelsin diye, bir de ışıkları kapattılar üstelik. Ay ondan sonra o fincanlar kendi kendine yürüyordu ya, o kadar ilginçti ki yani sen itelemiyorsun ama o harfe gidiyor. Mesela "Geldin mi? Ruhun geldi mi?" sordu, E'ye gitti, V'ye gitti. Yani o "Evet" yazısını yazıyor. Ondan sonra öyle bir olay yaşadım neyse herkes merak ettiği soruları sordu. O da işte o fincanları gezmesiyle veya tarih konusunda veya… Tabi korku da var. Işıklar da kapattı üstelik. Yani tam korku filmi gibi. En sonunda gönderelim dedile, gönderemediler. Geldi fakat gitmedi. Gitmedi, baya bir sorun yaşandı, yani geçmiş zaman baya bir hatırlamıyorum ama halamın kızı yani çarpıldı, öyle bir durum oldu. Komalık oldu

hastanelik oldu. Sonra o şeyde fincanların eşliğinde orda olmasını istediği birinin ismini yazdırdı. Yani o kişi buraya gelsin diye, ondan sonra giderim diye şey yaptılar. Yani o zaman herkes bir telaşeye girdi. Tabi biz çocuğuz, ama o garibim genç kızdı. Kimdir hangi mahallede oturuyor onu öğrendiler. Ve o kişiyi getirdiler. Ondan sonra gitti. Hiçbir şey sormadı sadece oraya geldi. Yani onun tanıdığı birisiymiş. Ama çok uzun yıllar kendini toparlayamadı halamın kızı. Yani öyle bir şey oldu. Ondan sonra da tövbe etti yani böyle bir şeyi yapmadı da, olmadı da zaten." (MN. 75)

Doğaüstü varlıklara olan inancı barındıran memoratlar hakkında şunu belirtmek gerekir ki bütün memorat dairesinde halk inancının en somutlaşmış tezahürüdür ve dinden mitolojiye doğru bir düzlem üzerindedir. Cinlere olan inanç, adının dini bir kavram olması sebebiyle de tamamen dinin gündelik hayata yansıttığı bir perspektif iken karabasan ve alkarısına olan yaklaşım, cinlere olan dini yaklaşıma göre biraz daha mitolojik algıya yakın durmaktadır. Alkarısı ve karabasan inancını -yapılan görüşmelere dayanarak- iki surette görmekteyiz; mitolojik ve dini görüş. Bunlardan alkarısı, her ne kadar bir tür cin olduğu yazılsa (Hançerlioğlu, 2000: 29-32) ve kaynak kişilerin bir kısmınca dile getirilse de alkarısına olan yaklaşımlar, tasavvurlar, alınan tedbirler, olayları yorumlamalar doğrudan "cin" inancında görülen yaklaşımlara, tasavvurlara, alınan tedbirlere ve yorumlamalara nazaran mitolojik tarafını daha çok göstermektedir. Bundaki nihai sebep cinlere olan inanışın hem resmî dinde hem de halk dininde yaygın ve somut karşılığı olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa alkarısı ya da karabasan hakkında resmî dinden de karşılık alması gibi bir durum yoktur. Ayrıca cin, şeytan, ifrit, iblis hakkında anlatılan memoratlardan hem bireysel hem de kolektif gelenekten gelen şekil ve özellikler alkarısı ve karabasandan ayrı durmakta, ortak paydada buluşmamaktadırlar.

Memoratlarda cinler, korkutma, zarar verme, "çarpma", öldürme gibi fiilleri hayvan suretine bürünerek ya da aslî suretinde görünerek gerçekleştirirlerken alkarısı tipinde bir özellik göstermeyip karabasan gibi de belirsiz durmamaktadırlar. Yine resmî dinden referans alması bakımından "cinlerin hışmına uğramaktan kaçınma ve korunma" özellikleri de bir dereceye kadar karabasandan ama özellikle alkarısından ayrılmaktadır. Mesela "soğan kabuğuna basmamak", "soğan kabuğuna işememek", "metruk yerden kaçınmak", "gece ıssız yerde dolanmamak", "çöpe, küle işememek", "kemiğe basmamak/işememek"[140] gibi korunma yöntemleri resmî din yönünden kendisine sağlam kanıtlar sunarlar ama alkarısından

[140] "Tezek ve kemik ile taharet almayınız, çünkü onlar cin kardeşlerinizin azığıdır" (Tirmizi, Taharet, 14/18).

kurtulmak, korunmak için “lohusaya gelincik, miyan-kökü şerbeti gibi kırmızı renkte şeyler içirme, odasında demir bulundurma” (Boratav, 1984: 78) aynı ölçüde resmî dinden referans almamaktadır.

Doğaüstü varlıklara karşı alınan tedbirler, bu varlıklarla olan karşılaşmaların sıklığını, zaman ve mekanını bize göstermektedir. Cinlere olan inanışa göre bu varlıklarla karşılaşmamak için belirli şeyleri yapmamak, dualar okumak, muska taşımak gibi pratikler söz konusudur. Fakat karabasan inancı için bu kadar tedbir söz konusu değildir. Herhangi bir vakitte uyurken ortaya çıkabilir. Dolayısıyla karabasan inancında cin, alkarısı, albastı inancında olduğu kadar pratikler göze çarpmamaktadır. Alkarısı inancını ifade eden memoratlara gelince, bu memoratları biz erkek kaynak kişilerden neredeyse hemen hemen hiç dinleyemedik. Kadın kaynak kişiler ise hem memoratın tanışık bireyler arasındaki özel bir anlatı hem de “mahrem” bir konu olduğu gerekçesiyle alkarısı inancıyla alakalı memorat anlatmayı “uygun görmemişlerdir.”

3. Rüya ile Alakalı İnanmaları Anlatan Memoratlar

Rüya uyku durumunda ortaya çıkan, “gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal”, “gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut” (TDK, 2011: 1990) olarak tanımlanmış, insandan ayrı olarak düşünülemeyecek bir yaşam parçacığıdır. "Rüya görmek, uykudayken, ruhumuzun gösterdiği bütün faaliyetlerin, anlamlı ve özellikli bir biçimde yansımasıdır" (Fromm, 1992: 41). Günümüzün maddi dünyasında ortalama 66 sene yaşayabilen insanın (Bilir, 2004: 1) rüyalarındaki genişlik, serbestlik bu ömrün kapsamından çok daha fazla çeşitlilik sunarak bir tezat teşkil eder. Gördüğü görmediği, bildiği bilmediği, tasavvur dahi edemediği mekânlar, insanlar ve hatta âlemler maddi dünyanın müşahedesi gibi insanın gözünün önüne gelir ve yaşanır. İnsan bazen rüyaları öyle bir gerçeklikle yaşar ki uyandıktan sonra devam eden günlük hayatında görülen rüya maddeleşmiş bir realite ile zihinde algılanmaya başlanır ve maddi dünya ile “misali âlem” girift bir hal alır. Gerek zihinsel temponun uyku halinde görülerle açığa çıktığı şekliyle olsun gerekse ruhun bedeni terk ederek başkaca âlemde bulunmasının bir yansıması şekliyle olsun, rüyalar insanların tamamını din, inanç, kültür, gelenek hakkında hiçbir ayrım yapmaksızın kapsayan bir gerçekliktir.

Rüyalar tarih boyunca yalnızca bireysel bir meşguliyet olarak kalmamış, kavimleri üzerinde düşünmeye ve inanç oluşturmaya elverişli kılmış bir olgudur. Antik Pagan dünyasınca

tanrılar tarafından gönderildiğine inanılan rüya, Antik Yunan'da gelecekten haber veren görüntü olarak düşünülmüştür (Philips, 1996: 14). Rüya yorumculuğu bir anlamlandırma girişimi şeklinde düşünülebilir ve en eski çağlardan günümüze kadar devam eden insanın bu anlamlandırma dinamiği bu alanda rüya yorumculuğunun bilinen ilk belgesini M.Ö. 1220'lerde Antik Mısır'da göstermektedir (Packer, 2002: 95).[141]Asur ve Babil İmparatorluklarında görülen ilk rüya kitapları ise M.Ö. 669-629 tarihleri arasında Ninova'daki Asur Kralı Asurbanipal Kütüphanesinde bulunmuştur. Bu kitaplara göre rüyalarda görülen tehlikeli karakterlerin ruh ve şeytanlar tarafından gönderildiğine inanılır. Bir başka anlamlandırma dinamiği de vardır ki bizde yaygın olan temel rüya inanışına büyük paralellikler gösteren Antik Çin'in rüya yorumculuğudur. Onlara göre iki çeşit ruh vardır. Birincisi, "p'o" yani insanla beraber öldüğüne inanılan, bireyin fiziksel bedenindeki cevher, maddi ruhtur. İkincisi ise "hun", yani mutlak ayrılığını bireyin ölümüyle gerçekleştiren fakat her gece uyku esnasında bedeni terk eden manevi ruhtur (Stevens, 1997: 14-16).

Şaman inisiyasyonunda ise rüyalar önemli bir rol oynamaktadır. Ölen eski şamanın manevi güçlerini miras olarak alması mecburiyetiyle yeni şaman teşekkül eder ki bu devir-teslim de rüya marifetiyle meydana gelmektedir. Acemi şamanlar maddi ve manevi çeşitli acılar çekmelerine rağmen maddi dünyanın şifa ve teselli kapıları kendilerine tamamen kapalıdır ve bu çıkmazı açığa kavuşturacak olan da rüyalardır. Bu bağlamda iki tip şaman rüyası söz konusudur. Birincisi, fiziksel ve duygusal ıstırabın en dibe vurduğu sırada acemi şamana şamanlık görevi ilanını ve çektiği tarifsiz hastalığın sebeplerini açıklayan doğaüstü varlığın söz konusu olduğu açıklayıcı tipteki rüyadır.[142] İkincisi ise başlangıç döneminin sonunda meydana gelen gücü veren ve acemiye şamanlık eğitimini sağlayan doğaüstü varlıklar ve tanrıların bulunduğu geleceğe yönelik rüyalardır (Degarrod, 2004: 90-1). Şaman geleneğinde rüyaların son derece hassas ve önemli bir yeri olması diğer insanların rüyalarına şamanların verdiği önemi de beraberinde getirmektedir. İnsanların gördükleri rüyaları çeşitli metotlarla anlamlandıran şamanik yaklaşımlardan bizi ilgilendiren kısmı "hikâyeleme ve

[141] Chestar Beatty III Papirüsü olarak bilinen bu eser Teb'de bulunmuştur. 200 rüya ve bunların yorumları bulunmakla beraber (Stevens, 1997: 15) kötü rüyaların tesirlerine karşı konulması için büyüler de içermektedir. Her rüya yorumu "iyi" ya da "kötü" başlığı ile başlayıp iyi yorumlar siyah, kötü yorumlar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır (MacKenzie, 1965: 28) Şu an neredeyse paramparça olan, bilinmeyen bir yazar tarafından özenle yazılmış ve Kadeş Savaşı hakkında bir şiiri de içermekte olan bu eser British Museum'da 1930 senesinden beri durmaktadır. (TBM, no: EA10683,3)

[142] Şaman adayının "extase" halinde ruh, peri ya da tanrısal bir varlıkla karşılaşmasıdır. Bu karşılaşma kendi mesleğinin noksanlarını giderir, şamanın ruhsal etkileşimini tamamlar (Kafesoğlu, 1980: 31). Âşıklık geleneğinde "sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçiş"in mihenk taşı olan rüyada, bade içme motifi (Şişman, 2015: 317) ile şaman adayının rüya ile şaman olması arasındaki ortak nokta rüyanın olgunluğa erişme mertebesi olmasıdır.

yorumlama" metodudur. Bu yönteme göre şaman, rüya görenin kendisinden olayları tekrar yaşayarak anlatmasını ister ve gözlemde bulunur. Bazı durumlarda ise hikayeleme bittikten sonra aynı anlatmayı şaman tekrar ele alır ve onu mitik, arketip ya da enerjik hikâye olarak yorumlar ya da kendine mahsus sunumuyla yeniden anlatır (Crockett, 2003: 69-70). Bir örnek olarak Altay Türklerinde ölülerin, yaşayanların rüyalarına sıkça girdiği durumlarda şamana müracaat edilir. Şamanın ruh ile iletişim kurup sorunu ortadan kaldırdığına inanılır (Kalafat, 2012: 38).[143]

Ana hatlarıyla rüyaların tarih içerisinde ne kadar öneme sahip olduğunu göstermiş olsak da eksik olan kısım Türk milli kültürü dairesinde rüyaların yeridir. Türklerin İslam'ı kabul etmesinden de önce rüyaların ne kadar öneme sahip olduğunu en azından ana hatlarıyla göstermek, geçmişten günümüze intikal eden kültürel genlerini açığa çıkaracaktır. Bu bağlamda ilk olarak Saka (İskit) hükümdarlarından Alp Er Tunga'nın gördüğü kötü bir rüya üzerine İran ile savaşı bırakıp anlaşmaya yanaşmasını zikredebiliriz (Atsız, 1992: 40). M.Ö. 7.yy'da yaşamış olan bu hükümdar zamanında da rüyanın devlet ilişkilerini dahi etkileyecek öneme sahip olarak savaş başlatıp savaş bitiren bir olgu olduğunu görmekteyiz. Rüyanın içeriğinin ne olduğunu bilmesek de benzer bir olaya Moğol istilası sırasında, Konya'nın Geyhatu Han (1291-1295) tarafından kuşatma altına alınacağı sırada rastlıyoruz. Kuşatma öncesinde İlhanlı hükümdarı Geyhatu Han, rüyasında Mevlâna Celâleddin'in kendisine kuşatmadan vazgeçmesini tembihlediği gerekçesiyle bu harekâttan vazgeçmiştir (Togan, 1981: 265).[144]

Yine Oğuz Kağan'ın annesinden süt emmemesinin sebebini "iman etmemesi" olarak kendi tarafından annesine üç gün üst üste rüyada beyan edilmiş ve ardından annesi tek tanrıya iman etmiştir (Han, 2009: 23-4). Uluğ Türk'ün rüyasında altın yay ile üç gümüş ok görüp rüyayı Oğuz Kağan'a bildirmesi üzerine Oğuz Kağan çocuklarını doğu ve batıya gönderir ve çocukları bir altın yay ve üç gümüş ok bulurlar. Ardından düzenlenen toyda üç-ok ve boz-ok taksimi gerçekleşir (Gökalp, 1976: 99-100). Uygur kağanı Bögü Han ve veziri bir gece aynı rüyayı görürler ve ertesi sabah bunu yorumlayıp Batıya doğru sefere çıkarlar. Nihayetinde Balasagun şehrini kurarlar (Ögel, 1993: 75-6). Göktürklerin Çin esaretinden

[143] Aado Lintrop (1995: 101), şaman hikâyeleri üzerine yaptığı çalışmalar sırasında şamanların anlatılarını memorat olarak değerlendirip ikiye ayırmıştır. Birincisi şamanların rüyaları, diğeri ise ritüeller sırasında gördükleri ve yaşadıklarıdır. Memoratların hem güncel hem de geçmişçe yaşamış halk inançlarını keşfetme özelliği burada ortaya çıkmaktadır.

[144] Menkıbevi bir tarih olan bu hadise, tarihi kaynaklarda daha somut şekilde ele alınmış ve Geyhatu Han'ın Konya'yı kuşatmaktan vazgeçiren bir isim olarak Ahî Ahmed Şah'ın olduğu da düşünülmektedir (Yuvalı, 1996: 45).

kurtulması da bir rüyaya dayanmaktadır. Önce Pao, ertesi akşam ise Pao'nun karısı benzer bir rüya görerek tabir ettirirler ve tabirciler bir çocukları olacağına yorarlar. Çocuk üç ayda doğar ve avucunda "Liyao-Yuen-Hay" yazılıdır ki bunu çocuğa isim olarak verirler. Liyao-Yuen-Hay ise Göktürkleri Çin esaretinden kurtarır (Uraz, 1994: 260) Çocuk ya da evlilik müjdecisi olan bu tip rüyalar ise hem bir motif olarak ve hem de birazdan da gösterileceği şekliyle "haberci rüya" motivasyonu olarak Türk halk kültüründe son derece yaygındır. Geleneksel anlatı formlarından olan masal[145] ve halk hikâyesinde[146] de bu türden rüyaları sıklıkla görmekteyiz. Bilhassa bir realite olması özelliğiyle âşıklık geleneği içerisinde bir "âşık inisiyasyonu" teşkil etmesi bakımından rüyalar, şaman inisiyasyonu ile son derece büyük bir benzerlik göstermektedir (Günay, 2011: 44).

İslamî devir Türk tarihinde de rüyalara büyük önem verilmiştir. Bunlardan ilki olarak Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın rüyasını gösterebiliriz. Halk arasında Satuk Buğra Han'ın Müslüman olması bu şekilde hatırlanmış ve rüyasında kendisinin Müslüman olmakla dünya ve ahirette kurtulacağı, rahata ereceği bildirilmiş ve bu rüya üzerine Müslüman olduğu inancı yayılmıştır (Özgül, 1989: 7). Bu hareketten sonra ise yine bir rüya hadisesi bu olayı takip etmiştir. Amcası Harun Buğra, rüyasında bir kaplanın kendisini parçaladığını görür ve bu rüyada kaplanı, Müslüman olduğundan şüphelendiği Satuk Buğra olduğu şeklinde tâbir eder (Özkan, 2013: 8). Osman Gazi, Şeyh Edebali'nin evinde misafir olduğu bir gecede yatar ve rüyasında Şeyh Edebali'nin kuşağından doğan ayın kendi koynuna girince göbeğinden bir ağaç çıktığını ve gölgesinin dünyayı sardığını görür. Bunu anlattığında Şeyh Edebali, kızı Malhun Hatun ile yapacağı evlilikle birlikte Osman Gazi'ye devlet kuracağını haber verir (Âşıkî, 2008: 41-2). Geytahu Han'ın Konya muhasarası esnasında gördüğü rüya ve rüyanın ardından yapacağı işten, kuşatmadan, vazgeçmesine neredeyse birebir benzeyen bir durum da Tuğrul Bey'in başına geldiği kayıtlıdır. Turğul Bey Bağdat'ta ikamet ettiği sıralarda askerlerinin halka sıkıntı vermesi üzerine Hz. Muhammed'in rüyasında kendisini uyarması ve bunun üzerine de Abbasi Halifesi ile süren anlaşmazlığın mutabakata varmış olması (Alican, 2014: 244), rüyanın, özellikle de İslâmî temi olan rüyanın ne derece önemli olduğunu ve bireysel olduğu kadar toplumsal düzene de yön verdiğini göstermektedir.

[145] Masal kahramanlarının yola çıkma nedenlerinin arasında, gördüğü rüya da mevcuttur (Sodzawiczny, 2003: 16-7).

[146] Türkmenlerin ünlü bahşısı, masalcısı olan Pelvan Bahşı'dan derlenen "Köroğlu'nun Evlenmesi"ni anlatan bölümde Köroğlu rüyasında peri ülkesinden Aga Yunus'u görür, ona âşık olur ve onu bulduktan sonra Çandıbil'de Aga Yunus'la evlenir (Garriyev, 2007: 121). Türk halk hikâyelerinin önemli motiflerinden biri de "rüyada görüşüp âşık olma"dır (Boratav, 1982: 254).

Rüyaların İslâmî dönem Türk tarihinde yazınsal üretimin artmasıyla önem kazandığını söyleyebiliriz. Kamlık döneminden sonra İslam'a mensup olan Türkler, eski rüya geleneklerine dayanak bularak "tâbir ilmine" doğru eğilim göstermişlerdir. Rüya tabirine dair önemi 11.yy'da kaleme alınmış olan Yusuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig adlı mühim eserinde görmekteyiz. "Tüş Yorğuçılar Birle Katılmaknı Ayur" (Rüya Tabircileri ile Münasebeti Söyler, 4366-4374 beyitler) adlı bölümde Hâcib, rüyayı bir ilim olarak ele alır. Rüyaları iyiye yoranın hayırla karşılaşacağı, kötü rüya sonrası sadaka dağıtılması gerektiği ve rüyada Tanrı'nın kuluna bazı alametler göstereceği gibi beyitler yer almaktadır (Arat, 1959: 316).

Meseleye memoratlar vesilesiyle halk inançları açısından bakıldığında ise rüyalara olan inançları ciddi derecede etkileyen ve popüler durumunu muhafaza eden faktörün İslâmî dönem olduğunu söyleyebiliriz. Bunun başlıca sebeplerinden bir tanesi rüyaların günümüzde bilinen çoğu özellikleriyle resmî dinin kaynaklarında yer almış olmasıdır. Yani rüya inancı hem resmî din hem de geçmiş dini tecrübeler vasıtasıyla halk dini tarafından kabul görmüştür. Keza tasavvuf açısından da bakıldığında rüyalara ne kadar öenm verildiği görülmektedir. Rüyalar, İslam öncesinde dayanağını doğrudan doğruya kamlık inancından alırken İslam sonrası dönemde resmî dinin kendisinden almaktadır. İslamî dönemden sonra, resmî din açısından rüya hususunda en büyük etki doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim'den gelmiştir. Özellikle Hz. İbrahim[147], Hz. Yusuf[148] ve Hz. Muhammed'in[149] rüyalarıyla alakalı kıssaları ve bundan başka olarak diğer rüya ayetleri Müslüman Türk toplumunun her kademesini belirli derinliklerle ilgilendirmiştir ve rüya inancını güçlendirmiştir.

Tüm insanlığın ilgilendiği bu olgu hakkında çalışma sahasının rüya temalı memoratlarındaki inanç ögelerini incelemek için bu inanca katkı yapan her tarihi unsuru ve dinî anlayışları göz önünde bulundurmak, bir neticeye varmanın imkânsızlığını beraberinde getireceği açık bir gerçek olacağı için odak noktasını çalışılan alandaki rüya memoratlarının hangi inanç eksenlerinde bulunduğunu belirleyip bunlar üzerinde durmak daha açıklayıcı bir sonuca

[147] Hz. İbrahim'in, oğlunu rüyasında kurban ettiğini görür ve bunu oğluna anlatır. Oğlu da rüyasına sadakat göstermesi gerektiğini söyler. Hz. İbrahim oğlunu kurban edecekken gökten koç iner ve oğlu yerine koçu keser. Bu bir imtihandır ve Hz. İbrahim bu sınavı kazanır (Saffât, 102-110).

[148] Kur'an'da "ahsenu'l-kasas" yani kıssaların en güzeli olarak belirtilen bu kıssa Hz. Yusuf'un peygamberliğini anlatır. Hz. Yusuf rüyasında onbir yıldız, ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Babası kimseye anlatmaması gerektiğini söylese de kardeşleri bundan haberdar olur ve Hz. Yusuf'u ölmesi için kuyuya atarlar. Fakat Yusuf peygamber kuyuda ölmez ve birtakım süreçlerden sonra Mısır'ın sultanı olur. Ayrıca Mısır hükümdarının danışmanlığını yaptığı sırada zindana atılmış ve orada tabir ettiği rüyalarla da meşhur olmuştur (Yûsuf Sûresi).

[149] Rüyanın bir sınama vesilesi olduğu belirtilmektedir (İsrâ, 60).

ulaştıracaktır. Bu yaklaşımdan dolayı derlenen rüya temalı memoratların incelenmesi neticesinde bir de genelleme yaparak günümüz modern kent toplumlarında rüyaların dört motivasyon üzerinde yoğunlaşmış olduklarını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki daima merak konusu olması bakımından heyecanını koruyan "gelecekten haber verme"sidir. Bu, "haberci rüya" olarak da isimlendirilmektedir. İkincisi, insanları meşgul eden bazı durumlara rüyalarda cevap aranılması ve bulunmasıdır. Üçüncüsü, ölülerle kurulan irtibat ve dördüncüsü ise bir anlam verilemeyen rüyadan sonra maddi dünyayı görülen rüyaya göre gözlem altında tutmaktır.[150] Bu dört motivasyon kent yaşamında son derece yaygınlaşmış ve ön planda durarak sıklıkla memoratlaştığını görmekteyiz. Çünkü gerek sembolik olsun gerekse açık olsun her rüyanın bir mesaj barındırdığı inancı hâkimdir.

Gelecekten haber verdiğine inanılan rüyalar, insanlar üzerinde çeşitli duygusal reaksiyonlara neden olmaktadır. En çok rastlanılan rüyadaki "gelecekten haber" tipi olan birinin öleceği, kaza olacağı, fakir kalacağı, hasta olacağı, günah işleyeceği gibi görüler korku ve endişeye; evlilik olacağı, cennete gireceği, zengin olacağı, hacca gideceği, iş sahibi olacağı, makam-mevki gibi görüler mutluluğa neden olmaktadır. Bu türdeki rüyalar, özellikle rüyalara aşırı derecede itibar edenler için, rüya sahibinin eksenindeki maddi dünya yaşamını görülen rüyanın beklentilerine göre değiştirmesi, halkın rüyalara olan inancının sosyal yaşama gösterdiği etkinin ne derece büyük olduğuna işaret etmektedir. Birinci motivasyona örnek olacak memoratlar şu şekildedir:

"Bir gün rüyamda arkadaşımı kavga edişini gördüm. Kafasını kırıyorlar. Öbürsü gün Ali dedim seni rüyamda gördüm dedim. Akşam. Kafanı kırıyorlar dedim. Kim söyledi dedi sana kafamın kırıldığını dedi. Yani dedim rüyada gördüm. Vallahi dedi doğru. Ben dün kavga ettim rüyanda gördüğün doğru dedi. Aynen öyle, dedi kafam kırıldı." (MN. 125)

"Rüyamda kapkara bir köpek gece vakti kovalıyordu beni. Ben kaçıyorum o canhıraş peşimde. Öncesi falan yok rüyada. Hani bir şey yaptım da it kovalıyor, yok öyle bir şey. Ben kaçıyorum o kovalıyor. Çirkin de bir şey. Biraz iri. Ben arada arkama dönüp bakıyorum. En son bir daha baktım benim sağ ya da sol ayağımı topuğumdan ısırdı. Ayağı kurtarmaya çalıştım, debelendim biraz. Bırakmadı. Ben ayağımı çekmeye çalışırken en son onun ağzında ayakkabım kaldı. Ben ayağımı çektim fırladım. Bu sefer peşimden gelmedi. Ertesi günü anlattım rüyamı. Köpek nefistir dediler. Sen nefsinle bir mücadeleye gireceksin ve galip

[150] Esasında ikinci motivasyon ile dördüncü motivasyon birbirine tezat teşkil eder. İkincide rüya varış noktasıyken dördüncüde başlangıç noktasıdır.

geleceksin dediler. Az zararla ama. Hakikaten bu rüyadan kısa zaman sonra fellik fellik kaçtığım bir şey oldu. Allah'ın hikmeti, kaçtık o işten." (MN. 136)

"Çok duyarız bu şeyleri ama bir tanış anlattı bana. Ahmet. Kendi akrabalarından olsa gerek tam hatırımda değil, o anlattı bana, biri acılı tuzlu şeyler yemiş. Özellikle değil yani, o gün öyle olmuş. Bekâr daha bu kadıncağız o zamanlar. Rüyasında kocasının kendisine su verdiğini görmüş. Daha sonra da bu adam bir vesileyle atalarını görücüye salmış. Kız tarafı kabul etmiş. Bu ikisini görüştüreceklerinde adam odaya girmiş. Kadın bir bakmış bu rüyasındaki herif. Çok düşünmemiş razı gelmiş. Hala evlilermiş. Bu gerçek yani bizim Ahmet'in tanıdığı bu kadın." (MN. 137)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere rüyada geleceğe dair gizli ya da açık işaretler görülmüştür. Bu işaretlerin rüya sonrasında gerek geleneğin gerekse bireyin yorumuyla maddi dünyada ortaya çıktığı inancı vardır. İlk memorattaki işaret bireyin kendi yorum ve merakıyla sonradan ortaya çıkmışken diğer iki memorattaki "haberci işaret" sembolik olarak görülmüş, yorumlanmıştır. Burada da sık sık işaret ettiğimiz Pentikäinen'in şemasına (bkz. Şekil-2) vurgu yapabiliriz. Rüya inancında sembolik unsurların gelenek tarafından yorumlanması ve bu yorum neticesinde inancın memoratlaşması birey ve gelenek arasındaki bağın memoratlara ne kadar güçlü bir şekilde yansıdığını göstermektedir.

Geleceğe dair haber veren rüyalara eklenmesi gereken bir madde daha vardır, o da "istihâre"dir. "Hayır dileme" anlamına gelen kelime, TDK (2011: 1215)'da "girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyuma", Devellioğlu (1964: 155)'nda "işin iyi ve kötü olacağını anlamak üzere rüyaya yatma" olarak karşılık bulmaktadır. Dini kavram olarak "bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı kılınan nâfile bir namaz ve dua ile talep etme" (Öğüt, 2001: 333) manasında kullanılarak İslâmî bir uygulamayı işaret etmektedir. Halk arasında yaygın surette evleneceği kişi için ve gireceği iş için istihareye yatılmaktadır. İnanışa göre bir işin hayırlı olup olmadığını öğrenmek maksadıyla özellikle pazartesi ve perşembe geceleri yatılan istiharede rüya görüldüğüne ve rüyada hayırlı ise yeşil, değil ise kırmızı bir rengin belirdiğine inanılmaktadır. Halk arasında sıklıkla görülen bu durum, resmî dinin kaynaklarında sözü geçen bir öğretidir.[151] Şu haliyle rüya temalı memoratlar arasında "istihâreye yatma"

[151] Buhâri'de geçen hadise göre "Hz. Peygamber kalben azmedilen bir iş vücuda geldiğinde iki rekât namaz kılıp ardından da sahabelerine Kur'an'dan bir sure öğretir gibi talim ettirdiği istihâre duasını yapmalarını söylemiştir" (Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, 1976: 133).

neticesinde görülen rüyaya olan halk inancının resmî dinden referans aldığını da söyleyebiliriz.[152] Bu konudaki memorat örnekleri şu şekildedir:

"Bir arkadaşın babası emekli olmuştu. Hâlihazırda birikim de var kıyıda köşede. Daha önce bildiği tanışın biri iş yapalım demiş. Ortaklaşa. Adam sanayicilere çalışıyormuş. Bununla alakalı. Babası düşünelim demiş. O da gitmiş babasına söylemiş, arkadaşın dedesine yani. O da demiş oğlum dur hele. Ben istihareye yatayım, bakalım. Bir hafta sonra demiş oğlum bu senin ortak olacağın adamın yüzü şöyle şöyle mi? Demiş baba he. Oğlum demiş ben iyi görmedim. Sen vazgeç. Israrla girdiler bu işe. Sonra o ortak, arkadaşın babasını ilk satan adam oldu. Bir dünya para iç oldu gitti. Dedesini dinleyeymiş babası şimdi bunlar olmayacakmış." (MN. 138)

"Ben evlenmeden evvel görücü gönderdiğim kız için istihareye yattım. Hayırlı olmayacağını gördüm. Kızı gördüm tabi yani. Ne kadar da olsa usule riayet etmek lazım. Hayırlı görmeyince bu işten ben vazgeçtim. Şimdi başka biriyle evliyim, mutluyum. Sonradan öğrendim o kız başkasıyla evlenmiş, çocukları olmuyormuş. Eğer ben evlenseymişim bütün sülale yandı. Çocuk vermeyen gelin diye kızı da yerlerdi beni de. Şükür Allah'a." (MN. 139)

"İstihâreye yatma" ile alakalı bu memoratlar, bir inancı barındırması ve delil sunması bakımından halk inancını besleyen damarlardan bir tanesinin de kitabî din olduğunu göstermektedir. Halk inancının ne olduğunu, nelerden beslendiğini ve nasıl tezahür ettiğini anlayabilmek için memoratların önemi bir daha ortaya çıkmıştır diyebiliriz. "Haberci rüya"larda, mesela, "rüyada su ikram eden kişi evleneceğin kişidir" inancı kitabî dine dayanağı olmayan bir inanç iken "istihâreye yatma" neticesinde görülen rüyaya olan inanç doğrudan kitabî dinden dayanak almıştır. Her iki rüya tipi gelecekten haber motifini taşısa da aldıkları referanslar farklıdır. "İstihareye yatma" inancının halk dinindeki veya popüler dindeki tasarımı geleneğin yorumlarıyla ortaya çıkmaktadır. Halk inancında rüyada birtakım renklerin görüleceği ve bu renklere göre farklı işaretlerin olacağı yer almaktadır. Rüya sahibi, gördüğü rengi anlatır ve gelenek yorumlar. Bunun sonucunda ise memorat oluşur. İşte bu inancın halk dinindeki yansıması bu şekilde gerçekleşmektedir.

Rüyalar, görüldükleri zamanın öncesi ve sonrasının tam ortasında bulunan bir işaret taşıdır. Bu bakımdan bazı rüyalar da vardır ki kendisinden önceki zamana dair işaret, bir iz taşırlar.

[152] Rüyalara olan inanç masallara da yansımıştır. İstihareye yatma bahsi Dev Baba masalında görülmektedir. Padişah, kızlarına, gece abdest alıp üç rekât namaz kılıp istihareye yatmalarını ve rüyada kimi görürlerse onunla evlendireceğini söyler (Boratav, 1969: 70).

Rüyaların oluş sebeplerinin karmaşık teorileri arasında bu tipteki rüyalar psikolojik etmenler ile açıklanmaya daha elverişli olsa da insanlar, üzüntülerine mutluluk, sorunlarına çözüm olan bu tarz rüyalara bilimsel yaklaşımı tercih etmemektedirler. Maddi yaşamın[153] insanda bıraktığı acı, keder, sevinç, merak, endişe gibi zihinsel ve duygusal reaksiyonların ilahi bir merhale ile ruhun/psikolojinin doyum ve tatmine kavuşması hali, inanç sahasında oluşmaktadır. Bunun tipik kanıtı olarak, memoratlardan da önce gelen, rüya sahibinin "hayırdır inşallah", "gündüzün aydınlığı olsun" gibi ifadelerdir. Aslında halkın rüyalara olan temel yaklaşımını da bu şekilde tanımlayabiliriz. Bu tipteki rüyalar genellikle, bireyi rüyanın görüleceği ana kadar meşgul eden bir durumla başlar. Üzüntüye sebep olan hastalık, işsizlik, maddiyat elverişsizliği, manevi kaygılar ve bazı arzu-istekler için edilen dualar, yapılan pratikler buna birer örnek olarak gösterilebilir. Ve yine genellikle bir ila yedi gün arasında bu duruma dair bir rüya görülür. Sonuçta, görülen rüya kendisinden önce var olan -genellikle rahatsız edici- durumu tersine çevirecek bir müjde ya da yol sunarak rüya sahibini rahatlatır. İkinci tip olarak karşılaştığımız bu motivasyonu yansıtan memorat örnekleri şu şekildedir:

"Üniversiteden arkadaşım vardı, Veli. Hep derdi boş yaşıyoruz, bir şeyler yapmak lazım diye. Namazını falan aksatmazdı ama namaz oruç da kesmiyor bunu. Daha fazlasını isterdi. Ama daha fazla yapacak bir şey de kalmıyor. Kur'an okurdu bir de gece namazına kalkardı fazladan. Bunda iyice bir sıkıntı başladı bir hafta kadar sürdü. Bir gün uyandık hep beraber kahvaltı yapacağız. Kimimiz okulu ekti falan hepimiz evdeyiz. Bu kalktı geldi kahvaltıya. Ben bir rüya gördüm dedi. Hayırdır veli ne gördün dedik. Her zaman gittiğim camiye ikindi namazını kılmaya gittim, abdest aldım camide dedi. Paçalar sıyrık, ayak çıplak, çorap da ayakkabının içindeymiş. Tam caminin girişine gelmiş. Eğilip çorapları giyecekken kapıdan iki üç kişi çıkmış, takım elbiseli, kravatsız. Edebe geçmişler. Birini bekliyorlarmış. Derken bu da demiş heral içerden bir evliya çıkacak. Ben de edep durayım demiş. Derken kapıya sarıklı, sakallı, cübbeli biri çıkmış. Hiç konuşmuyormuş. Çıkınca bir an Veli'ye bakmış. Elini Veli'nin omzuna atmış, yürü der gibi ittirmiş. Ayak çıplak, el omuza gelince ayıp olur diye çorabı da ayakkabıyı da giymemiş. Bu veli zat arkada, eli Veli'nin omzunda yürüyorlarmış. Veli diyor ki yürüdüğümüz yollar hep yağmur yağmış, çamur. Hatta bakmış yerde su birikintisi var, ayak suya girerse içindeki taşlar batar ama madem arkamda evliya var, basar geçerim demiş. Basmış, tabanına taşlar gelmiş ama hiç acıtmamış. En sonunda bir

[153] Söz konusu halk inançları olduğu için rüyaların oluş şekli halk arasında, ruhun bedenden ayrılması durumu olarak yaygınlık kazandığı için uyku dışında kalan yaşamsal faaliyetin kapsadığı zamansal ve mekânsal alana Freud'un "uyanıklık yaşamı" (Freud, 1996: 61) teriminin yerine daha elverişli olduğunu düşündüğümüz "maddi yaşam" ifadesi tercih edilmiştir.

evin önüne gelmişler. O adam içeri girmiş, Veli de dışarda kalmış. O rüyadan sonra Veli acayip rahatladı. Benim darlığımı giderdi bu rüya der hep. Veli'ye göre istikameti bozmamak gerektiğini diyormuş rüya." (MN. 140)

"Bu tür şeyler anlatılmaz aslında. Bir ara eş dost otururken aramızdan birkaç kişi rüyasında Peygamber Efendimizi gördüğünü anlattı. Ben de hiç görmedim. Çok istedim görmeyi. Görmek için dua var dediler onu da yaptım ama olmadı. Çok geçmedi üç beş gün sonrasında ben rüyamda Peygamber Efendimizi gördüm. Bir evde oturuyordu. Ben de ona sofra hazırlıyordum. Yanına vardım siniyi götürdüğümde. İzin istedim elini öpmek için. O da izin verdi, öptüm elini." (MN. 141)

Üçüncü kısım ise ölülerle kurulan irtibat, iletişim, etkileşimdir. Bu kısım özel bir bölüm oluşturduğu için diğer motivasyonlardan ayrı tutmak gerekse de diğer üç motivasyondan kesin çizgilerle ayırmak imkânsızdır. Birinin öleceğini ölmüş birinden rüya yolu ile öğrenmek birinci tipteki haberci rüyaya, ölmüş birinin durumunu merak etmek neticesinde görülen rüya ikinci tipteki rüyaya, ölmüş birini merak uyandıracak, korku ya da endişe verecek şekilde görerek rüya sonrasında maddi hayatın etki altında kalması ise dördüncü tipteki rüyaya girmektedir. Fakat ölüm temi daima özel bir grup oluşturduğu için rüya türü açısından da ölüm, halk nazarında ayrı bir mevkie sahiptir. Çünkü rüyaların mahiyeti ve gerçekleşme şekli halk arasında hala ruhun bedenden ayrılması yönündedir.[154] Ölülerle kurulan irtibatı yansıtan rüya memoratlarınu şu şekilde örneklendirebiliriz:

"Ümmü Gülsüm diye bir akrabam var. Bu bir rüya gördü mü arar, biz de eyvah deriz. Ne zaman arasa illa ki bir felaket olur. Ya biri ölür ya da hasta olur. Yine aradı bir gün konuştuk. Ben rüyamda falanı gördüm dedi. Anlattı nasıl gördüğünü. Daha önce ölen biri daha varmış herhâlde onun yanında. Onu götüreceğim mi ne demiş. Bu ölecek dedi. Yok canım falan dedik, sapasağlam adam. Çok geçmedi adam hiçbir şeyi yokken öldü. Beyin kanaması mı ne geçirmiş." (MN. 142)

"Komşumun kardeşi vefat etmişti çok seneler önce. Taziyeye gidiyoruz ama ilk haftalar boş bırakmak lazım çünkü. Komşum da kardeşini rüyada hiç görmüyormuş. İçine dert olmuş. Görse rahatlayacak. Bunu konuştuktan birkaç gün sonra telefon etti komşum. Kardeşini

[154] Rüyalar hakkındaki teorilerden bir tanesi de ruhun bedenden gerçek anlamda ayrıldığı yönündedir. Bu teori aynı zamanda resmî din formunun bir kaidesidir. Yapılan birebir görüşmelerde kaynak kişiler bazen soruya cevap vermek maksadıyla bazen de rüyayı izah etmek maksadıyla rüya esnasında ruhlarının bedenden ayrıldığına inanmaktadır. Bu inancı ise doğrudan doğruya İslam'a işaret ederek destekledikleri gözlemlenmiştir. Söz konusu İslâmî dayanaklar rüyalar hakkındaki bazı hadisler ve ayetlerdir.

görmüş rüyasında. Eve gelmiş, kalabalığa bakmış. Tebessüm etmiş. Herkes benim için mi geldi demiş. O da bakmış kardeşinin durumu çok iyi. Gülüyor, keyfi yerinde. Komşum bir mutlu oldu sorma. Çünkü normal değil rüya. Öylesine görseydi yine sıkıntılanırdı. Ama kardeşi rüyada öldüğünü biliyor." (MN. 143)

"Rüyamda eniştemi görmüştüm. Daha sonra her gün görmeye başladım. Artık tedirgin olmaya başladım. Ne yapsam etsem gitmiyor. Artık uyumaya korkar oldum. Sonra ablama anlattım. O da sadaka ver onun hayrına dedi. Dediğini yaptım, sadaka dağıttım eniştemin hayrına. Daha o gün kesiliverdi. O rüyalar bitti. O senden hayır istiyor dedi ablam." (MN. 144)

"Arkadaşın biri babasını görmüş rüyasında. Üstü başı toz toprak içindeymiş. Yüzünde ağzında burnunda kan varmış. Eller göbeğinin altında bağlı. Yanında birkaç kişi daha varmış. Babası demiş ki buna oğlum sen ne yaptın bana. Ya da siz ne yaptınız bana demiş. Kendi dedi tam hatırımda kalmadı diye. Bir türlü kabrine gidemedi. Kafası takılmış acaba mezar mı göçtü diye. Günlük hediyesini de gönderirlermiş zaten. Sonra birkaç hafta geçince gitmiş kabristana, Kabasakal'a. Bakmış bir şey yok. Sapasağlam. Bir şey var amma diyor ne olduğunu bilmiyor." (MN. 145)

Rüyaların gündelik hayatı meşgul eden ve memoratlaşan diğer motivasyonu da rüyadan önceki maddi yaşama atıfta bulunmayan rüyalardır. Bu türden rüyalar ne açıktan geleceğe dair haber taşırlar ne de geçmişten bir iz. Tam da rüya tabirlerinin doğrudan doğruya devreye girdiği türden rüyalardır. Memoratlaşması ise rüyaya olan inancın görülen rüya istikametinde maddi yaşamı gözlem altında tutmayı gerektirmesidir. Haberci rüyalardan farkını, bir örnek olarak, halen sözdebilim (pseudoscience) statüsünde kabul edilen parapsikoloji[155] (Grim, 1990: 183) terimlerinden olan "prekognisyon" ile "premonisyonun" arasındaki farkla gösterebiliriz. Prekognisyonda gelecekte gerçekleşecek olaylar açık seçik birey tarafından algılanırken (Brier & Schmidt-Raghavan, 1982: 207) premonisyonda, gelecekte gerçekleşecek olayların açık seçik algılanılması yerine birey tarafından çeşitli

[155] 20.yy'da daha çok hareketlenen bilim ve sözde bilim tartışmaları (Çetinkaya, vd., 2013: 32) parapsikolojiyi de gündemine almıştır. "Bilimsel bir disiplin olarak psikolojinin mevcut gelişim düzeyi ile izah edilemeyen, açıklanamayan sorun ve sorulara karşı psikolojinin ötesinde, yanında anlamına gelen 'parapsikoloji'" (Özakkaş, 2013) bazı bilim adamlarınca bilimsel değer ve metodolojiden uzak olduğu gerekçesiyle sözdebilim kategorisinde değerlendirilmektedir. Buna karşı çıkarak bilim ve sözdebilim arasında kesin çizgilerin belirlenemeyeceği görüşünü öne süren bazı bilim adamları ise dolaylı olarak parapsikolojiyi sözdebilim kategorisine dâhil etmemektedirler (Griffin, 2000: 196-200). Fransız tarihçi ve felsefeci Bertrand Méheust tarafından tekrar gündeme getirilen ve "modern zamanın kuvvetli bir yasağı olarak tabu haline getirildiği"ni söylediği parapsikoloji, dünden bugüne bilimsel sahada tartışmaları asla çözüme ulaşmamıştır (Mousseau, 2003: 271).

duygusal reaksiyonlar, huzursuzluk, gerginlik vb. uyarıcılarla üstü kapalı bir şekilde algılanır (Irwin ve Watt, 2007: 91). Diğer açıdan bakıldığında ise rüyaların uyarıcılarından -yani iç ve dış duyusal uyarıcılardan-, bedensel ve ruhsal uyarıcılardan (Freud, 1996: 75-94) yola çıkılarak bir izah girişiminde bulunulsa da rüyanın gerçekleşme şekline dair halk inancı gerek resmî dinin gerekse memoratların, efsane ve menkıbelerin etkisiyle değişmemiştir. Halen yaygınlığını gösteren rüya tabirleri kitapları, televizyon ve radyoda faaliyet gösteren ve popülarite sahibi İslâm temalı programlardaki rüya yorumları kent merkezinde dahi rüyaya doğaüstü bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

4. Türbe ve Yatır ile Alakalı İnanmaları Anlatan Memoratlar

Halk inançları arasında en yaygın uygulamaların gerçekleştiği yerlerden bir tanesi ve en önde geleni şüphesiz türbe mekânlarıdır. Çoğunlukla "çare" mekânlarından olan bu özel alana pek çok resmî ve özel kurumların işlevi halk tarafından görevlendirilir. Çeşitli "hastalıklara şifa" için bir hastane, "ders ve sınavlarda başarılı olmak" için dershane, "zenginliğe refaha ulaşmak" için çözüm ortağı, "evlenmek isteyen bekârlar" için arabulucu, ahiret için ise bir nevi "şefaat" unsuru gibi daha pek çok amaçlar doğrultusunda vazifeler yüklenmiştir. Anadolu coğrafyasının hemen her köşesinde bulunan türbeler ve türbelere bağlı inanç ve pratiklerin bir kısmı dinî bir kimlik arayışı safhasını neredeyse terk etmiş ve İslâmî kimliğe sahip olmuştur.

İkinci bölümün başlarında belirttiğimiz tarihsel zemin aracılığıyla günümüz halk inançlarını kıyaslama imkanını bu bölümde göstermek istiyoruz. Çünkü türbe ve yatırlara olan inanç ve bu inanç etrafında şekillenen pratikler İslam öncesi ve İslam sonrası dönemde kesintisiz bir şekilde varlığını korumuşlardır. Tarih ve coğrafyaya göre çeşitli aşamalardan geçerek kimliğini koruyan bu inanç aynı zamanda kolektif bilincin yorumuyla da devamlılık sağlamıştır. Biz bu benzerlikleri türbe inancını ve veli kültünü aydınlatması bakımından sunmak istiyoruz.

Köken olarak "turâb"dan gelen ve "büyük adamların kabirleri üzerine yapılan çatı, bina" (Devellioğlu, 1964: 442) şeklinde tanımlanan türbe, siyasi olarak padişah ve ailelerinin, vezirlerin, beylerin vb. mezarları için de kullanılıyor olsa da "örfî hakikat" bağlamında velî olduğuna inanılan bir kişinin mezarının bulunduğu mimari alanın tümüne denilmektedir.

Genel bir isim olan türbe aynı zamanda ziyâret[156] , makam[157] , kümbet[158], kubbe[159], ravza[160], meşhed[161] , buk'a[162] , darîh[163] adlarıyla da kullanılagelmiştir (Orhan, 2012: 464). Fakat en çok kullanılan isimlendirme türbe, makam ve ziyaret şeklindedir. Birbirleri yerine sıkça kullanılan bu ifadeler aslında farklı durumları belirtirler. Bir hürmet ifadesi olarak daha farklı isimlendirmelere rastlamak da mümkündür. Mezar-ı şerif, kabr-i şerif, markad-ı şerif,

[156] Zevr kökünden gelen ziyaret kelimesinin çoğulu "züver"dir ve mezar ile aynı manayı, "bir kimseyi görmeye gitmek" anlamını taşımaktadır (Kandemir, 2013: 496). Veli kültü bağlamında ziyaret ele alındığında ise ölü ya da diri, velî bir kimseyi görmeye gitmek şeklinde düşünülebilir. Fakat türbe bağlamındaki ziyaret, yaşayan bir veliyi ziyaret etmekten çok, ölmüş olan velî tipini işaret etmektedir. Temelde de halk arasında türbe ile ziyaret arasında işlevsel bir fark yoktur, tabela farklılığı söz konusudur. Adana Yüreğir'de bulunan "Abdulgafur Dede Ziyareti" gözlerinden hasta olduğunu düşünenler için bir şifa çadırı haline gelmiştir ve benzer uygulamalar ise "Çoban Dede Türbesi"nde gözlemlenmiştir. Çoban Dede Türbesi'ne, mesela, çocuğu olmayanların derman araması ile Abdulgafur Dede Ziyareti'nde gözlere şifa aranması arasında inanç ve uygulama bakımından fark yoktur. Bu durumda ziyaret ile türbe arasında yalnızca tabela farklılığından bahsedebiliriz.

[157] Ziyaret fenomeni açısından türbe ile ciddi farkların olmadığı makam, aslında içerisinde naaşın bulunmadığı türbedir diyebiliriz. Bazen bu fark bilinmemektedir. Mesela Kilis'te bulunan "Hz. Talha ve Hz. Zübeyr Makam"ı buna örnektir. Bir vesile ile makamın bulunduğu yerde bir süre ikamet ettikleri ve ardından orayı terk ettikleri kayıtlıdır fakat bugün makamın içerisinde iki sanduka bulunmakta ve Cemel Vakıa'sı sırasında hayatlarını kaybetmelerine rağmen halk tarafından Kilis'teki makamın bulunduğu yerde medfun olduklarına inanılmaktadır.

[158] Doğrudan doğruya Türklerle özdeşleşmiştir. Silindirik ya da çokgen gövdeye içten kubbe ve dıştan konik ya da piramidal çatı örtülür. (Doğan, 2002: 547)

[159] Batı dillerine Arapça "el-kubbe"den, önce İspanyolca'ya "alcoba", buradan 17. yüzyılda Fransızca'ya "alcôve" ve daha sonra da İngilizce'ye "alcove" şeklinde geçen kubbe, İslam coğrafyasında kümbet adıyla da kullanılmış yarım küre şeklindeki mimari yapının adıdır (Abu-Haidar, 2013: 229). M.Ö. 8000'li yıllardan günümüze kadar sürdürülen bu mimari yapı, esas gelişmesini Türk-İslam devresinde göstermiştir. Zaten kubbe yapısına Türklerin yabancı kaldığını söylemek imkânsızdır. Josef Strzygowski'ye göre kubbe mimarisinin menşei Türk çadırıdır çünkü çadır yapısı ile gökyüzü arasında kozmik semboller vardır ve bu semboller Türk karakteristiğini göstermektedir. Bu yayılma Türk ve İslam dünyası arasındaki etkileşim açısından önemlidir. 7.yüzyılda Hz. Muhammed'in Hendek Savaşı sırasında ikamet ettiği ve Medine'de "itikâfa" girdiği çadır "kubbetu't-turkî yani Türk çadırıdır (Özaydın, 2012: 475) Ayrıca İslam öncesi tarihi dönemlerde mezar olarak kubbeli yapıların olduğu tespit edilmiştir. İslam devresinde ise tespit edilen erken tarihli kubbeli türbe, 8.-9.yüzyıllara tarihlendirilen Tirmiz Kırkkız Türbesi'dir (Mülayim, 2002: 300-2).

[160] Kelime manası "suyu, çayırı, çimeni bol yer, bahçe" (Devellioğlu, 1964: 347) olarak alan ravza, herhangi bir türbeyi işaret etmekten ziyade doğrudan doğruya Hz. Muhammed'in kabrini belirtmek için kullanılır. "Ravza-yı mutahhara"nın kısaca söyleniş şeklidir. Mutahhara, yani "tathir edilmiş, temizlenmiş, temiz" (Devellioğlu, 1964: 259) sıfatıyla birlikte kullanılır.

[161] "شهد" kökünden gelen "meşhed", "bir hadiseye şahit olmak, bir yerde hazır bulunmak, bildiğini söyleyip tanıklık yapmak" (Öz, 2004: 362) anlamlarına gelmekle birlikte özel olarak "bir şehidin öldüğü yer" (Devellioğlu, 1964: 230) manasıyla kullanılmaktadır.

[162] Kelime olarak "yer, arazi parçası, ülke", "sağlam ve büyük bina" anlamlarına gelen buk'a, türbe manasını Anadolu coğrafyasında Osmanlı öncesi dönemde göstermektedir. Özellikle de İran'da din büyüklerinin mezarlarına verilen bir isimdir. Selçuklu'dan Osmanlı'ya intikal eden buk'alar Osmanlı resmî kayıtlarında ortaya çıkmaktadır ama bir türbe kimliğinde olmayıp medrese mahiyetinde olduğu görülmektedir (İpşirli, 1992: 386).

[163] Kutsal bir mezarı işaret eden darîh, yalnızca din büyüklerinin mezarları için kullanılan bir terim olmayıp siyasi liderlerin mezarları için de kullanılmaktadır. Markad ile aynı anlamda olsa da (Procházka-Eisl ve Procházka, 2010: 113) Eickelman'ın ifadesine göre darîh bir binadan daha fazlasıdır. Özellikle Beyrut'taki Eski Lübnan Başbakanı Refik el-Hariri'nin gömülü olduğu darîhin siyasi kimliği aşıp çeşitli kültlere sahne olan bir mekân haline gelmesi buna güzel bir örnektir (Vloeberghs, 2012: 80-8). Benzer bir süreç ise Sultan İbrahim'in türbesi için geçerlidir. Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre kadınlar tarafından ziyaret edilmekle Sultan İbrahim Türbesinde kültler oluşmuştur (Eyice, 2000: 357).

istirahat-gâh gibi. Makam, türbe ismi yerine kullanılsa da mahiyeti itibariyle türbeden farklıdır.

Türbe, ziyaret ve makamlar yeri-yurdu ve kutsallığı kesin olarak bilinen yerler olmakla birlikte bunlardan farklılık gösteren bir isimlendirme daha vardır. Özellikle halk inançlarında ve memoratlarda kendisini sıkça gösteren ve farklılığını belirginleştiren bu isim yatırdır. Yatır "belirli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan kimsenin mezarı" (TDK, 2011: 2550) şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar "türbe ziyareti" ifadesini karşılar nitelikte "yatır ziyareti" ifadesi de anlamdaş olarak kullanılsa da sıradan mekân ve zamanda sıra dışı olayların yaşanmasına sebep olan, genellikle bir evin altında bulunduğuna inanılan ermiş kimselerin, şehitlerin mezarları tamamen Türkçe bir isim olan "yatır" kelimesi ile karşılanmaktadır. Adana'da mevcut bulunan türbelerde de ziyaret, makam, türbe isimleri tabelalaştırılmış fakat yatır adının varlığı yazılı olarak tespit edilememiştir. Ayrıca kaynak kişilerin aktardıkları bu türden memoratlarda yatır ile türbe arasında genellikle bir ayrım vardır. Memoratlarda yatırlar, genellikle bir meskenin altında ya da yakınında mezar emaresi bulunmayan ve sakinleri, bilinen ya da bilinmeyen sebeplerce doğaüstü birtakım eylemlerle rahatsız eden, uyaran ermiş kimseleri işaret etmektedir. Türbeler ise din ya da gelenek tarafından bir şekilde takdis edilmiş veli, eren tipi kimselerin dinî göstergelerle ziyareti gerçekleştirilen büyük ya da küçük imarı olan mezarları işaret etmektedir. Saha çalışmamızda derlediğimiz yatır inancına dayalı memorat örnekleri şu şekildedir:

"Ya bizim evin içinde çok olaylar oluyordu o zamanlar. Ama bizim orda olay olmasının sebebi yatır varmış. Yatır varmış. Ondan sonra bunlar geceleri evin içinde narinle yürürlerdi. Evin içinde böyle camide narin varya onunla yürürlerdi. Artık biz bu olaya alıştıydık. Bazen banyoda banyo yapıyorlar. Kova sesi geliyor, çuşşş… Banyo karşımızda banyo yapıyorlar. Bazen bi bakıyoruz tası ması düşürüyorlar. Böyle olaylar çok oluyordu. Mesela bazen banyoya girecem mesela banyoda biri var. Ama aslında banyoda biri yok. İçerde, banyoda biri var, ses geliyor. Ama kapıyı açıyorum kimse yok içerde." (MN. 157)

"30 sene önce Çorum'a gitmiştim. Orada kalmıştım 2,5 ay. 2,5 ay gezmeye gittik biz. Evin 5 tane kızı var oğlu yok. Bayan evi satmak istiyor. Çocuklarını evlendirmiş. Kızı anlatıyor orada bir yatır varmış, evliya varmış, ev sallanırmış. Satılmasını istemezmiş. "Annem kaç kere niyetlendi, ev sallandı" diyor. Annesi, ben ağzından duydum yani, oturmaya gittiğimizde, "Ben çocuklarıma hiç dışardan bir şey almadım parayla" dedi. Dolabın üstüne

hergün, belli günlerde para koyarlamış, gelir su içerlermiş. “Dolabın üstüne para koyar oradan çocuklarıma bir şeyler alırım” derdi. Onu yaşamış kişi. Ve Çorum’un mahallelerinden geçerken hep yatırlar vardır böyle. Evin arkasında hemen bir yatır.” (MN. 172)

“Rahmetlik amcam der, ben yaşamadım ama, köyde köprünün altından su geçer. Bisikletle geliyorum diyor, o köprüye kadar geliyorum diyor, bisikleti çeviremiyorum diyor, lan arkadan biri çekiyor. Kan ter içinde kalıyorum, köprüyü geçtikten sonra teker boşa düşüyor diyor. Kaç defa yaşamış rahmetlik, hep anlatırdı. Derlerdi ki köprünün çevresinde şehit mezarı var. Oradan toprak alırdık biz de. Götürürdük onu. Eskiden evler hep çamurla samanı karıştırıp doldurulurdu kerpiç gibi. Oranın toprağı da iyi yani, çimento gibi. Toprak alırken biz orada kuru kafa bulduk. Doğrudur bak, büyük adamlar derlerdihep, burada şehit mezarı var derlerdi. Böyle kürekle toprak alırken baktık ki kuru kafa. Allah Allah, baya kafa ya. İskelet. Aldık gezdiriyok köyde. Büyük adamlar lan eşek oğlu eşekler siz bunu nerden aldınız dedi. Aldılar bulduğumuz yere geri gömdüler. 70’in başlarında oluyor bu.” (MN. 173)

“Şimdi evin içinde yürüyene yatır diyorlar. Mutlaka bu evde bir hani aşağıda yatan bir mezarın üstüne yapılmış heralde diye öyle söyleniyor bilmiyoruz. İşte o yatan da kişi ruhaniyeti mi geziyormuş, bişeyi mi geziyormuş? Bakıyon abdest alıyor içerde falan işte. Annem falan öyle derdi “Abdest alıyor içerde” diye “Narinle gezerdi, banyoya girerdi, abdest alırdı” falan. Hani böyle şeyler söylerdi. Acaba o, o mu diyorum. Sonra beni korkutan acaba bu mu? Yoksa 3 harfliler mi diyorum. Bilmiyorum ki.” (MN. 160)

Yatır inancını ifade üç memorat örneğinde de ileride göstereceğimiz türbe inancında görülen “iyimser” taraf ortadan kalkmıştır. Yatırların, insanları rahatsız eden, korkutan fakat bunun da genellikle mezarının üzerine ev kurulmasından, çöplük olmasından gibi sebeplerle gerçekleştiğine inanılır. Yatırların insanları rahatsız etmesi halk tarafından bir uyarılma olarak algılanır. Yatırın söz konusu sebeplerle memnun olmadığı bir durum vardır ve halk tarafından gözlemlenen, yaşanan bu gibi doğaüstü karşılaşmalar ortadan kaldırılması gereken bir sorunu işaret etmektedir. Ölülerle kurulduğuna inanılan iletişim temelindeki bu inanç yalnızca türbe ve yatır gibi kutsal mezarlarda değil diğer ölü ve mezar şekillerinde de görülmektedir. (41 ve 42 numaralı memorat). Memoratlara yansıyan bu halk inanışı aynı şekilde efsanelerde de görülmektedir. Bir şekilde mezarda yattığına inanılan ve ulu sayılan

kişi yerinden memnun olmamasını ya da yattığı yerin yıkılmamasını gösteren birtakım doğaüstü güçlere sahiptir.

Türbe ziyaretlerini "Dünyevî dilek, hacet, sıkıntı sebebiyle", "Sığınma hissiyatı üzerine" ve "Hoşça vakit geçirme" olarak üç temel başlıkta toplayabiliriz. Halk inançlarını en canlı halinde gördüğümüz ziyaret güdülenmesi birinci başlıktadır. Mum yakma, para atma, türbe etrafında dönme, bez bağlama, adak gibi pratikler dilek tutmanın bazı gerekleri olarak karşımıza çıkarlar. İkinci başlık ise insanların sığınma hissini karşılayacak tipteki ziyaretlerdir. İnsanlar uğradıkları psikolojik ya da manevi herhangi sıkıntı sebebiyle bu durumdan kurtulmak amacıyla çeşitli yollara başvururlar ki bu kurtuluş reçetelerinden bir tanesi de cami ve türbe gibi kutsal mekânlardır. Bu mekânlara yapılacak ziyaret ve bu kutsal alan çerçevesinde yapılacak dua bireylere yatıştırıcı etki yapmaktadır.[164] Bilhassa toplumsal tehdit ve doğal afet gibi halkın bütününe tesir eden/edecek menfi bir durum karşısında kutsal mekânlar, birer manevi sığınak vazifesi görürler.[165] Türbelerin bilhassa kamu kurumlarınca sosyo-kültürel alanlara dönüştürülmesi yeni bir ziyaret amacı doğurmuştur. Bu sayede belirli zamanlarda ziyaret edilen türbe mekânları bu kalıplaşmış vasfından sıyrılarak sık sık insanlar tarafından dinlenme, eğlenme, hoşça vakit geçirme[166] ortamları olarak tercih edilmiştir.[167]

Türbe ve yatırlar mutlaka halk tarafından dinî bir kişilikle kuşatılmış olan insanlara ev sahipliği yaparlar. Bu insanlar geçmişten günümüze velî (Ar., ç.: evliyâ), derviş (F., ç: dervişân), şeyh, pir, ermiş, abdal, eren, îşân[168], ata, baba (bâb) ve dede isimleriyle bilinmekte ve türbeleri/yatırları da bu adlarla belirtilmektedir. Bütün bu adlandırmaları kapsayan ve herkesçe bilinen sıfat ise -esasında "veli"nin çoğulu olan- evliyadır. Kur'an'da sıkça geçen, Allah'ın isimlerinden biri olan ve "yardımcı, dost" anlamına gelen velî (Topaloğlu, 2013:

[164] Prof. Dr. Ali Köse ve Dr. Ali Ayten (2010: 79)'in yapmış oldukları kapsamlı türbe çalışmasında ziyaretçilerin %45'i sadece dua etmek için gelmişlerdir ve temel faktör olarak "dini inançlar" kadar "kutsal bir yere uğrama arzusu"nun olması Adana'da yapmış olduğumuz tespitleri desteklemektedir.

[165] 1998'de gerçekleşen büyük Adana depreminden saatler sonra halkın çoğunluğu Çoban Dede Türbesi başta olmak üzere pek çok türbeye ve camilere toplanmıştır.

[166] Bu bağlamda Adana kent merkezi için en güzel örnek Çoban Dede Türbesidir. Ağaçlandırma ve peyzaj çalışmaları, hayvanat bahçesi gibi özellikleriyle bir nevi dinlenme tesisi vasfı yüklenmiştir. Ülkemizin hemen her ilinde bu durum gözlenebilir. İstanbul'da Eyüp Sultan Camii veya Kilis'te Şeyh İzzettin Türbesinde her sene gerçekleştirilen ve büyük ilgi gören "lebeniye şenlikleri" gibi.

[167] Üçüncü başlık kapsamında türbe mekânlarında bilhassa Çoban Dede Türbesinde yapılan birebir görüşmelerde "Neden türbe alanında vakit geçirmeyi tercih ediyorsunuz?" sorusu karşılığında mekânın kutsallığı bağlamında "çeşitli zararlardan dolayı güvende oldukları" cevabıyla karşılaştık.

[168] Türkistan'da yaygın olarak kullanılmış fakat günümüzde kullanımı son derece seyrektir. Farsça bir kelimedir ve "onlar" anlamına gelmektedir. Yazılı olarak Feridüddin Attar'ın Pendnâme'sindeki bir beyitte tevriye sanatıyla "derviş" manasında kullanıldığını görmekteyiz: "Hem-nişînî cüz-be-dervişân me-kun, Tâ tuvânî gıybet-i îşân me-kun" (Dervişlerden başkalarıyle düşüp kalkma, elinden gelirse onların [dervişlerin] gıybetinde bulunma.) (Attar, 1993: 15).

24), İslam'ı kabul etmesiyle beraber tasavvuf ile tanışan Türkler arasında hem kavram olarak hem de mana olarak büyük bir öneme sahiptir. Şüphesiz bundaki en etkili durum İslam öncesi dönemde, geçmişte yaşamış büyüklere saygıda bulunulması olarak tanımlanabilen "atalar kültü" ve "veli kültü" ile açıklanabilir. İslam öncesi Türklerde bu kült iki şekilde görülmektedir. Birincisi devlet kurucuları, imparatorlar, büyük hükümdarlar ve bunların şeceresine olan tazimdir. İkincisi ise "boyun kurucusu, neslinden geldikleri atalarının soy kütüğü"ne olan hürmettir (Roux, 2011: 36).

Türk sosyo-kültürel hayatında aile ve toplum yapısı incelendiğinde ise geçmişten günümüze atalar kültünün kuvvetli bir şekilde intikal ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Eski Türk aile yapısında reis olan "baba" tipi sultaya değil "velayete" dayanırdı.[169] Hala Türkçede kullanılan "evlendirme" geleneği esasında babanın oğula karşı sorumluluğu ve oğulun babasındaki bir hissesi şeklindedir. Burada baba tipinin velayetle olan sıkı münasebeti vücut bulmaktadır. Devletin halk tarafından bu manada "baba" olarak telakki edilmesi yine "velayet"in tezahürüdür (Kafesoğlu, 2012: 220-1). Doğan çocuğa baba, dede veya ailenin, toplumun, dinin önde gelen büyüklerinden biri tarafından yine aile, toplum ya da din içerisinde ululaşmış bir kimsenin isminin verilmesi bu hürmeti göstermektedir. İşte "baba hukuku"yla[170] alakalı ve milli bir anane olan atalar kültünün bugün dini sahaya olan sirayetini türbelerden görebilmekteyiz.[171]

Türk milletinin İslam'ın kabulünden günümüze kadar gelen dönemde ise atalar kültünün evliya kültüne doğrudan doğruya zemin teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda ana mekanizmayı teşkil eden hem Türk milli kültüründe hem de İslam'da birbirine paralel profile sahip olan "veli" tipini (Ocak, 2010: 4-5) dikkatle incelemek gerekmektedir. Eski Türklerde İslam öncesi inanç yapısında göze çarpan yegâne din ulusu, kamlardır.[172] "Tanrılar ve

[169] Oysa, mesela, Çin'de baba, evde sulta sahibidir (Schimmel, 1999: 23).

[170] "Yabanıl hayvan avcılığıyla geçinen halklarla geçimlerini çobancılıktan sağlayan toplumlarda görülen" düzendir (Örnek, 1971: 36).

[171] Türklerde atalar kültü bağlamında din büyüklerine yaşamında ve ölümden sonrasında gösterilen hürmet, dinler tarihinde tüm toplumların din büyükleri olarak gördükleri kimselere gösterdiği bir davranış biçimidir. Burada Türk ata kültünü diğer kavimlerin ata kültünden ayırmak gerekmektedir. Mahiyet ve uygulama, inanç ekseninde birbirine koşut gibi görünmekteyse de karşıtlıkların olduğu belirtilmiştir. Türk ata kültünde ölmüş olan büyüğe gösterilen hürmet tanrısal bir mahiyette değilken diğer kavimlerde ölen ata, öldükten sonra ya tanrısal bir güce sahip olmuştur ya da doğrudan doğruya tanrı haline gelmiştir. Bu bakımdan Türklerde atalarını mukaddesleştirmenin ötesinde bir mabud haline getirmenin, yani tam anlamıyla manizmin varlığı görülmemiştir (Gökalp, 1991: 79). Ayrıca bu külte bağlı olarak hürmet için edilen kurbanları farklı kültürlerdeki insan kurbanın aksine Türklerde hayvanlar teşkil etmiştir (Kafesoğlu, 2012: 292-5) ve bugün hala türbelerde pratikleşen "adak adama" ile benzerlik göstermektedir.

[172] Dîvânu Lugâti't-Türk (2005: 394)'te kam kelimesinin karşılığı olarak kâhin yazmaktadır. 11.yy'da kamların kâhin mahiyetinde görüldüğünü buradan anlayabiliyoruz.

ruhlarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine malik olan" (İnan, 2015: 75) kamlar, Türk hayatında ciddi statüsü olan dinî karakterdir. Kamlar, sahip oldukları mevkie çalışmak ya da gayret ile erişmezler. Kamlık, Tanrı tarafından ancak ve ancak bir kamın neslinden olana verilebilir[173] (İnan, 2015: 76).

Kamlar yalnızca vecd hali üzerinde iken doğrudan doğruya toplumsal farkı ortaya çıkar. Otacı, sihirbaz, falcılık özelliklerine de sahiptir. İnsanlara "alkış"larda bulunurlar. Bu bakımdan kamlar insanlar tarafından hürmet görürler. Cennet ve cehennemden haber vererek insanları yapmaları ve kaçınmaları gereken fiiller dolayısıyla uyarıcıdırlar (İnan, 2015: 79-81). Amerika şamanizminde görülen, şamanlara tapınmaya kadar giden hürmet ve inancın Türklerde olmadığı belirtilmiştir.[174] Kamlar, "insan ruhunun mütehassısıdırlar" ve diğer dini-sihri inançlarda görülen vazifeler bağlamında daha kapsamlı değildirler (Kafesoğlu, 2012: 289). Bu da kamların sosyal statüsü ve işlevinin İslam sonrası dönemde veli tipinde görülen özelliklerle örtüştüğünü göstermektedir.

Hicri ikinci asırda varlığını kuvvetle hissettiren tasavvuf cereyanı Türklerin İslamlaşmaya başladığı devrelerde Türk coğrafyasına nüfuz etmeye başlamış ve hicri üçüncü ve dördüncü asırda Buhara, Fergana gibi yerlerde Türk şeyhlerine, yani babalara sıklıkla rastlanmaktaydı. (Köprülü, 1976: 18) Zaten İslam'ın girdiği ilk yerlerden olan Semerkand, Buhara gibi yurtlarda sonraki asırlarda tasavvuf dünyasına etkisi büyük olan mutasavvıflar yetişecektir. Türk coğrafyasında sıkça görülmeye başlanan "baba"lar ve insanlara vaz eden dervişler, halk tarafından artık "ozan"ların yerini almış ve böylelikle büyük iltifat ve hürmet görerek kutsiyet ithaf edilmiştir[175] (Köprülü, 1976: 19, 354).

---

[173] Vongullarda şamanlık anadan çocuğa aktarılan kalıtsal bir vazifedir. Doğu Ostyaklarda şamanlık, doğum esnasında göğün bir bahşıdır. İrtiş bölgesinde şamanlık, Tanrı armağanıdır. Vasyuganlarda şamanlık, sonradan olunma değil, doğrudan doğruya şaman olarak doğulur. Samoyedlerde de şamanlık kalıtsal olarak babadan oğula intikal eder. Yakutlarda ölen şamanın yetisi evi terk etmez ve aile efradından birine intikal eder. Tunguzlarda şamanlık ölen şamanın yeni şamana görevi rüya vasıtasıyla teslim etmesi şeklinde görülür. Buryatlarda şamanlık ana baba kalıtımıyla da aktarılır kendiliğinden gelmesiyle de aktarılır. Altaylarda ve Kazak-Kırgızlarda da şamanlığın kalıtsal olduğuna inanılır (Eliade, 1999: 33-9).

[174] Hastaları iyileştirmesi, ruhları koruması, hayvanları çoğaltması, bereket vermesi, hava durumunu kontrol altında tutabilmesi gibi özelliklerinden dolayı Güney Amerika şamanizminde ölen şamanın kemiklerine tapınılmaktadır (Eliade, 1999: 359).

[175] Bunun en somut örneği Dede Korkut'ta görülmektedir. Hakkında ifade olunan cümleler ozan-veli ilişkisini ve veli özelliklerini göstermektedir (Ocak, 2010: 13-14). "Oğuzun ol kişi tamam bilicisi-y-di. Ne dir-ise olur-idi. Gayıbdan dürlü haber söyler-idi. Hak Ta'ala anun könline ilham ider-idi" (Ergin, 1989: 73). Giriş kısmında yer alan bu ifadeler Türk inancında veli karakterinin ne olduğunu en açık şekliyle göstermektedir. Gaybdan haber vermesi, gönlüne Allah'ın ilham etmesi, bilici kişi olması, dediklerinin çıkması Türklerde veli imajının ne olduğunu belirtmektedir.

Türklerde veli karakterinde olan atalar, babalar, dervişler vb. üzerlerine yüklenilen kutsallık bakımından Hıristiyan toplumların rahiplerine yüklenilen kutsallığıyla paralel değildir (Gökalp, 1982: 14). Bir derviş, bağlı olduğu tarikat ve tarikata ait olan tekke, kesinlikle karşılık olarak rahip, sekt ve manastır değildir (Kreiser, 2008: 342). Gerek İslami yapıda gerekse İslam öncesi Türk karakteristiği olsun veli kültü çerçevesinde bazı pratikler, diğer semavi dinlerin ezoterizmine, mistisizmine ve okültizmine bağlı pratikleri hatırlatıyor olsa da yukarıda sözü edildiği üzere ayrılan noktalar vardır.[176] Fakat bunun tam aksine İslam'ın resmî kaynakları ve tasavvuf birbirine koşut ve sistematik bir gelişim göstermiştir (Karamustafa, 2015: 39-40), (Ocak, 2010: 5).

Tarih boyunca tüm din ve inanç sistemlerinde bir "din ulusu" tipinin ve hem bu tipe hem de bağlı bulunduğu din-inanç ve geleneğe göre şekillenmiş bazı kültlerin varlığı kesinlik kazanmıştır. Yahudilikte "rabbi", "hasidut" ya da "kedushah" adıyla Yahudi ermişi[177], en yüksek olgunluk üzere bulunan ve bu makamı da ilham, günah korkusu, tevazu, saflık ve bireysel inzivası ile kazanmış olan kişidir (Jacobs ve Eisenstein, 1905: 637-8). Yahudilik içerisinde de konumuzla alakalı olarak bu "aziz" olduğu düşünülen kişilerin mezarlarında da bazı kültler teşekkül etmiştir.[178] Çok eski bir geçmişe sahip olan Yahudilikteki söz konusu eren tipi, aracılık edilen, keramet gösteren, zaman ve mekân boyutlarını aşan fakat kendisini gizli tutan bir karakterdedir (Fenton, 2007: 372). Bu eren tiplerinin bir de lideri konumunda bulunan birisi bulunmaktadır ki bu da "zamanının büyüğü" anlamına gelen "gedol ha-dor" sıfatına sahiptir[179] (Washofsky, 2011: 389).

---

[176] John Renard sufizmin, İslam inancının tamamlayıcısı olarak belirtmiş ve tasavvufun bir sekt tarihi olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Renard, 2009: 1). Bu konuda daha detaylı analizleri Ziya Gökalp (1982:14-20) yapmış ve tasavvufu diğer mistik felsefelerden ayırarak "mefkurecilik" olarak görmüştür.

[177] Yahudi mistisizminin ya da ezoterizminin temellerinden sayılabilecek olan bu terimlerin tarihi seyri bazı karışıklıklar içermektedir. Esasında Talmud devrelerinde beliren Hadism topluluğu çok sonraki bir devrede, 18.yy'da Baal Shem Tob (Israel ben Eliezer) önderliğinde Polonya'da bir hareket halinde görülmüştür. Sıradan iyi bir iman sahibi olan birey için "tzaddik (zaddik veya saddîk)", üstün kemal sahibi için ise "Hasid" nitelemesi yapılırken, bazı gelişmeler bu kavramların yerlerini değiştirmiş ve üstün olan "Hasid", "Zaddik"in ardı sıra gelen birey haline gelmiştir (Jacobs, tarih yok). Bundan hariç başka çalışmalar ise "zaddik"lerin en başından beri yüksek mertebe sahibi Yahudileri nitelendirdiğini ifade eder. (Fenton, 2007: 371-2) Detaylı bilgi için bkz.: Loenen; 2013.

[178] Rabbi Yossi the Galilean'ın mezarına insanlar geceleyin gider ve ona adıyla hitap ederek dilekte bulunurlar. Bunların arasında coğrafyamızda türbelerde sıkça rastlanan hastalığa tedavi, çocuk isteği gibi dileklerdir (Meri, 2002: 231). 12. yy şairlerinden Endülüslü bir Yahudi olan Judah el-Harizi buna benzer bir mezar ritüeline Basra'da, Rahip Ezra'nın mezarında tanıklık etmiştir (Meri, 2002: 21). Söz konusu kabir inançlarının veli kültü ile birlikte Yahudilikteki varlığı dikkate değerdir. Ayrıca bu ritüellerin mum yakılarak gerçekleştirilmesi ve yine bu coğrafyada, Suriye dolaylarında olması da önemlidir.

[179] Kabalizmin temelini oluşturan M.S. 2.yy'da Rabbi Smeon bar Yohai tarafından yazılan Zohar adlı kitap kaynak gösterilmiştir. M.S. 11.yy'a kadar gizli tutulduğu da bilinmektedir. Bu tarihten sonra da 16.yy'da Rabbi Isaac Luira tarafından tekrar ele alınmıştır (Blaha, 2010: 166).

Hıristiyanlıkta ise karşımıza çıkan eren tipini, "aziz" ile tercüme edilen "Saint"te görmekteyiz. Fakat tarihsel bağlamda "Saint" incelendiğinde, Hıristiyanlığın ilk günlerinden yakın zamanımıza kadar geçen sürede farklı kesim ve bireylere dönem dönem değişen bir yakıştırma olduğu gözlemlenmektedir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden elde edilen yazmalara göre Aziz Paul (Pavlus) bu dinin her mensubuna "aziz"i (Saint) karşılayan bir kelime olan Grekçe "agios" terimiyle hitap etmektedir. Zaman geçtikçe toplum içerisinde diğer Hıristiyanlardan farklı olarak Tanrı'ya yakınlığına inanılan kimseleri belirtmek için bu terim kullanışmıştır. Özellikle Hıristiyanlık tarihi boyunca dini akideleri zamanın şartlarına göre şekillendiren ekümenik konsillerin -bilhassa İkinci Vatikan Konsiline ait Lumen Gentium- azizlik üzerindeki etkisi son derece büyüktür[180] (Cunningham, 1999: 8-11). Bir de Türk İslam heteredoksisindeki veli tipini andıran fakat kilise ve ekümenik konsiller tarafından resmen tanınmayan "halk azizleri (folk saints)" vardır ki azizliğin bir başka yönünü gösterir niteliktedir. Halk azizleri yaşarlarken genellikle öldükten sonra hatırlanacak bir meziyete sahiptirler ya da olağanüstü bir durum içerisinde bulunmuşlardır fakat, azizliği yaşarlarken değil, yakınlarının mezar hürmetinin marifetiyle -mum yakma, eşya bırakma vb.- şöhret sahibi olmakla elde ederler ve nihayetinde ölen kişi artık yaşayan bir ölü haline gelir. Ardından da bir takım kült ve ritüeller ortaya çıkar (Graziano, 2007: 9-10).[181]

Günümüz kent yaşantısında sıkça karşılaştığımız türbe mekânları Türk Müslümanlığında kutsal bir yeri olan sığınaklardır. Bunun en etkin sebebi manevi kültür içine yerleşmiş ve yaygınlığını tasavvuftan almış olan tevessül inancıdır. Adana kent merkezinde yer alan türbe mekânlarında yaptığımız görüşmelerde insanları buraya sevk eden sebeplerin büyük bölümünün tevessül inancı olduğu görülmüştür. Bu durumun kutsal kişi ya da mekânla olan psikodinamik bağlantısı doğrudan doğruya gelenekle açıklanabilir. Ziyaret motivasyonu her ne olursa olsun ziyaretçinin bilinçaltı, orada yatan kişinin kutsal olduğuna şartlanmıştır ve gerçekleşen her rit, bu kabullenmenin neticesinde meydana gelir. Bu konudaki memorat örnekleri şu şekildedir:

[180] Konsillerin etkisinin ve resmiyetinin önemini bir örnekle açıklayabiliriz. 8.yy'da azizlerin tasvirlerinin arttığı ve halkın da bu tasvirlere tapınmayı sürdürdüğü bir devreye rastlıyoruz. Tasvirler kültü de denilen bu devrede Doğu ve Batı Kiliseleri birbirine düşmüş ve III. Leon'un şiddetli gayretleriyle halefi ve oğlu V. Konstantin zamanında 754'te yedinci konsil toplanmışsa da ikonoklast görüş devam etmiştir. Fakat 787'de toplanan İkinci İznik Konsili önceki kararları iptal ederek anti-ikonoklast kararlar almış ve Papa tarafından onaylanmıştır (Dvornik, 1990: 23-5).

[181] Fransa'nın Paris şehrinde bulunan Victor Noir mezarı buna örnek olabilir. Victor Noir gazetecidir ve 1870'te politik sebeplerle vurularak öldürülmüştür. Père Lachaise Mezarlığında bulunan mezarı, diğerlerinden farklı olarak Noir'in bedeninin kabartması yapılarak inşa edilmiştir. Zamanla kutsallık kazanan mezarda bugün Noir'in bacak arasına kadınlar ellerini koyarak dilek tutarlar ve bu prarik sayesinde doğurganlık şansı kazandıklarına inanırlar. (Mathews, 1996: 181)

“Her gün işe giderken uğrarım ben Ali Dede’ye. Yolumun üstü zaten. Fatiha gönderirim sevaptır diye. Bunlar kardeşmiş zaten Çoban Dede’yle. Bir keresinde bir müşteriye mal verdim. Bekle bekle parası gelmedi. Aradım açmadı. Ben de sevmem kazık yemeyi. Çok zoruma gitti. Ali Dede’nin oradan sabah işe giderken yine Fatiha’yı gönderdim. Allah’ım dedim, şu evliyanın hürmetine dedim şu adam paramı versin. Ben bu adamdan şikayetçiyim dedim. Aradan birkaç gün geçti bu adam dükkâna geldi. Al gardaş paranı dedi. Nerdesin lan sen dedim bunca zamandır? Yav işte şöyledir de böyledir. Bu gitti. Uzun zaman sonra ben bunun ortağıyla konuştum. Bundan borç alıp getirmiş benim paramı. Öyle aniden olmuş yani. Sormuş söylememiş.” (MN. 174)

“Benim komşum var yukarıda. Buraya taşındığımızda komşum hamileydi. Tanıştığımızda yedi sekiz yıllık evli olduğunu söyledi. Neden bu zamana kadar çocuk yapmadınız ki dedim ben. Meğer olmuyormuş. Sonra bu şeye gitmiş, Çoban Dede’ye. Akşamdan geceye kadar orada Kur’an okumuş namaz kılmış falan. Kimse kalmayınca da gece türbede uyumuş sabaha kadar. Geceleyin Çoban Dede’yi görmüş. Rüya değil diyor. Gerçek, karşımda. Sonra kayboldu diyor. Öylece uyumuş sonra. Aradan çok geçmemiş hamile kalmış işte.” (MN. 175)

Tarih içerisinde gerek genel gerekse özelde Türk kültürü açısından öneme sahip olan veli ve türbe inancı hakkında verdiğimiz bilgilerden sonra bu inanç etrafında teşekkül eden memoratları gösterebiliriz. Tespit ettiğimiz memoratları incelediğimizde ilk olarak sözünü etmemiz gereken önemli bir ayrım göze çarpmaktadır. İnanca dair çeşitli pratikler halka tamamen mal olmuş türbeler etrafında gerçekleşmektedir. Herhangi bir topluluğa ait olan daha doğrusu bir topluluğa, cemaate ya da tarikata ait emarenin bulunduğu türbelerde muhit aynı olsa bile diğer türbelerde gözlenen eylemler sergilenmemektedir. Bizim burada ayrımında dikkat çekmek istediğimiz ise tarikat türbeleridir. Bir derviş ya da veli olmasından öte menkıbe ve kerametlerinden daha fazla bir özelliği yaygınlaşmamış kişilerin türbelerinde mum yakma, bez bağlama, adak adama, dilek tutma, para atma vb. pratikler sergilenirken[182] bir tarikat aidiyeti bildiren kişilerin türbelerinde bu ve benzeri pratiklerin varlığı yüzde yüze kadar azalmakla birlikte Kur’an okuma, dua etme ya da ziyaret etme ön plana çıkmaktadır.[183]

[182] Benzer pratikler ve özellikle bez bağlama pratiği Hindistan sahasındaki türbelerde de gerçekleştirilmektedir. Bunlardan en meşhurlarından biri de Delhi’de bulunan Hazret Nizamuddin türbesidir.

[183] Bu örneklerden sadece bir tanesi, aynı muhitte bulunan Rifai tarikatinden olduğu yazılan Şeyh Ali Zülfikar Türbesi ile Ali Dede Türbesi’dir. Ali Dede hakkında bilinenler menkıbevi özellikler göstermektedir fakat Şeyh Ali Zülfikar hakkındaki bilgiler daha açıktır ve tarikat bilgisi verilmektedir. Gözlemlendiği üzere Şeyh Ali Zülfikar Türbesi mum yakma, para atma gibi eylemleri barındırmazken Ali Dede Türbesi bu pratiklerin tam ortasındadır. Bu farklılığın ne gibi faktörler sebebiyle ortaya çıktığını kesin bir dille

Memoratlar açısından bu farklılıklar çok önemlidir çünkü Ali Dede Türbesinde yaptığımız birebir görüşmelerde "mum yakmakla dileğin kabul olması" içerikli inanç ve memorata rastlarken Şeyh Zülfikar Türbesinde böyle bir inancın ne varlığı ne de anlatısı mevcuttur.

Bu tespitin memoratların ve halk inançlarının teşekkülü bağlamında iki açıdan önem arz ettiğini belirtmek gerekir. Birincisi, kentte mevcut olan türbe inançlarının aynı bireyler tarafından her türbede pratiğe dönüşememesidir. Yukarıdaki iki türbe örneğinden yola çıkarak her iki türbeye de ziyarette bulunanlar[184] aynı davranışlarda bulunmayarak türbe pratiklerinin tatbikatı sınırlandırılmıştır.[185] Dolayısıyla ortaya bir ya da birden fazla halk inancının halk tarafından belirli alanlarda "yasaklama"ya gidildiği gözlemlenmiştir. Bu da mesela, Çoban Dede ya da Ali Dede Türbesinde, mum yakma veya bez bağlama inancına dayanarak tutulan dileğin memoratlaşması ile Şeyh Zülfikar Türbesinde -mum yakma veya bez bağlama inancının halkın kendisine "yasaklama"sıyla- doğrudan doğruya dua ve benzeri girişimlerin memoratlaşması, türbe sıfatıyla ziyaretgâh olan benzer mahiyetteki iki mekânın halk inançları ve memoratları nasıl teşekkül ettiğini göstermektedir.

Türbe ve yatır inancını yansıtan memoratları kendi içerisinde tasnif girişiminde bulunduğumuzda ortaya pek çok başlık çıkmaktadır. Neredeyse türbe ziyareti motivasyonları kadar başlık oluşturulabilir. Mesela, dilek tutmayla, sıkıntıdan kurtulmayla, çocuk sahibi olmakla, evlenmekle vb. alakalı memoratları tek tek başlıklar altında sıralayarak türbe inancının kapsama alanını çizebiliriz. Fakat tüm bu başlıklar türbe inancına mahsus ve türbe inancıyla sınırlı olmadığı ve türbelerin kutsal mekânlardan sayılarak birer "yardımcı" oldukları gerekçesiyle edilen dualar, yapılan ibadetler, sergilenen pratikler her ne olursa olsun "aracılık" (kavram olarak 'tevessül' bağlamında) inancını temel etken olarak

söylemek güçtür. Tarikat çevrelerinin türbe pratiklerine gösterdikleri "hurafe" tutumu ve mücadelesi, halkın bu türbelerde rahat davranmasını engeller nitelikte olsa da bu yanıltıcı bir sebeptir. Mesela bizim çalışmamıza ve gözlemlerimize dahil ettiğimiz Şeyh Ali Zülfikar Türbesi güzel bir örneklendirme olacaktır. Şeyh Ali Zülfikar bir Rufai şeyhidir. Medfun bulunduğu yer sağlığında tekke olarak kullanılmış (Çam, 2010: 191-6). Kendisinden sonra tekkede postnişin bulunduğuna ve tekkenin aynı amaç doğrultusunda devam ettirildiğine dair bir kayıt yoktur. Türbede mezar başında "Tarîkât-i Rifâ'iyye Meşâyihinden "Mürşidü's-Sâlikîn ve Gavsü'l-Vâsılîn Eş-Şeyh Ali Zülfi İbnu'ş-Şeyh Es-Seyyid Müslim İbnu Muhammed Nâm Sâhibu'l-Hayrât ve'l Hasenât" yazmaktadır. Türbenin bulunduğu alan içerisinde aynı adla cami de bulunduğu üzere sık sık ziyaretlere şahit olunmaktadır fakat türbe yakınlarında ziyaretçilerin ziyaret şekline ve usulüne doğrudan ya da dolaylı müdahale edebilecek herhangi bir Rufai dergâh ya da tekkesi bulunmaması, aynı muhitte bulunan Ali Dede Türbesindeki pratiklerin halk tarafından burada neden uygulanmadığı dikkat çekicidir.

[184] Her iki türbe mekânında 32 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiş olup her iki türbeye ziyarette bulunanlar %60 oranındadır. Ali Dede türbesinde muhtelif ritlere başvuranlar Şeyh Zülfikar Türbesinde yalnızca dua etmektedirler. Bu halk inançlarının bu türbelerde memoratlaşması ise %20 civarındadır.

[185] Benzer şekilde, -Çoban Dede ve Şeyh Zülfikar Türbesine ziyarette bulunanlarla yapılan görüşmelere dayanarak- Çoban Dede türbesinde bulunan ağaca bez bağlayarak dilekte bulunma ritine, Şeyh Zülfikar Türbesinde teşebbüs edilmemiştir.

kabul ederek daha temel bir sınıflandırmaya teşebbüs etmenin gerekliliğine inanıyoruz. Derlediğimiz memoratları göz önüne alarak yaptığımız analizlerde işlevsel sınıflandırmaya gitmeyi uygun gördük. Bunun başlıca sebebi ise türbe ve yatır mekânlarının kutsiyet[186] sıfatı doğrudan doğruya onları kutsal mekânlar başlığı altında incelemeyi gerektirmesidir. Böylece "koruyucu/kurtarıcı" ve "uyarıcı" olma işlevlerinin türbe inanmalarına bağlı memoratlarda tezahür ettiğini görerek bu şekilde bir tasnifle örneklemelerde bulunacağız.

Koruyucu ya da kurtarıcı işlevine göre ad verdiğimiz bu memorat tipinde tutulan dilekler, yapılan dualar, adanan adaklar, evlilik, çocuk, iş, sıkıntıdan kurtulmak, bereket ve hatta tefekkür, ibret, doğal afetlerde sığınma gibi maddi ve manevi ihtiyaçları yerine getirme işlevinin doğrudan doğruya insanların "etken" olması özelliği hâkimdir. Bu tipteki inançları yansıtan memorat örnekleri şu şekildedir:

"Bizim hanımın bir tanışı var. Çoban Dede'ye çıkmış.[187] Her haftanın cumasında gitmiş. Üç hafta gidip dua etmiş. Duadan sonra da çocuklara şeker dağıtmış orada. Sonra doktora varmışlar. Yüklü olduğundan şüphe etmiş. Bizim hanımla gitmişler. Hastanede bakmış doktorlar. Sen gebesin demişler. Şimdi çocuğu var biliyorum onu. Kadın derdinden kurtuldu. Kaç yıllık evliymiş ama çocuk olmamış işte." (MN. 168)

"Bu Kilis'te bir türbe var. Şehir merkezinde. Şeyh Muhammed Ensari'dir adı. Bu mübarek, peygamberimizin doktoruymuş. Zaten kapısında yazıyor. Bir de yazmışlar kapısına, buraya getirilen hastaların iyileştiği bilinir diye. Bizim bir arkadaş var, ona demişler burayı. Bunun bir hastası varmış. Yakını. Aklı evvelmiş. Neden olduğunu kimse bilmiyor. Doğuştan değil. Sonradan olmuş. Buraya götürdü. Bir gece kalmış orda. Zaten dedi ki bana, abi içeriye battaniye falan da koymuşlar, yatılması için. Bu yakınını bir gece yatırmış orda. Yalnız bırakılması gerekiyormuş. Kendi kalmadığı için gece ne olduğunu bilmiyor. Dedi sabah almaya bir gittim, eski haline dönmüş. İyileşmiş. Ben de şaşırdım." (MN. 153)

Uyarıcı işlevinden ise kast ettiğimiz şey türbe ve yatır mekânlarının insanları edilgen duruma getirerek kutsallık üretimini sürdürülebilir halde tutmasıdır. Türbe üzerine ev yapıldığında garip olayların yaşanması, türbe yakınında günah işlenmesinden sonra musibetin isabet etmesi, türbe ve türbede yatan kişiye hakaretin pahalıya mal olacağı, kişinin rüyasına veli bir zatın girmesi gibi esas harekete geçirenin ve kutsalı muhafaza ederek yazılı olmayan

[186] "Kutsal" tanımına bağlı kalarak böyle bir girişimde bulunmanın gerekliliğine inanıyoruz.

[187] Çoban Dede Türbesi şehir içinde yüksek bir tepede yer aldığı için Adana'da Çoban Dede Türbesi için "türbeye gitmek" kadar "türbeye çıkmak" tabiri de yaygın olarak kullanılmaktadır.

toplumsal kanunları dinamize edenin türbe ve yatır gibi "ziyaret yerlerinin" olduğu tipteki memoratlardır. Bu örnekler şunlardır:

"Konya'da türbe çoktur. Kaldırımda bile bulursun. Zibidinin teki gider gelir garaz olsun diye bir türbeye işer. Gördüğümüzde döveriz falan ama her zaman adamı göremiyoruz. Derken bu bir ara ortada yok. Kahvede otururken konusu açıldı. Hastanede yatıyormuş. İdrar yolunda iltihap varmış. Aylardır bevledemiyormuş. Sonra gördüm bunu bana dedi keşke bacaklarımı kıraydın da ben türbede bu işi yapmayaydım. Bir gece yine işeyecek olmuş, aniden bir yanma gelmiş. Acile gitmiş, ne olduğunu anlamamışlar. Türbenin önüne varıp bu sefer Allah'a yalvarmış. Öyle kurtulmuş. Kendi anlattı bunu bana." (MN. 169)

"Geçen sene Arpacı Dede'nin orada tinerciler toplandı. Biliyorum ben onları bak. Çekiyorlar içiyorlar orada. Lan gidin çarpılacaksınız dedim. Tabi kime konuşuyorsun, ben diyeceğimi dedim. Bunlar orada ne bok yedilerse gardaş, bunları hastaneye kaldırmışlar. Kesin çarpılmışlardır. Çünkü ordakiler dediler bunlar oraya işediler diye. E işersen ne olur? Çarpılırsın." (MN. 171)

Bu konudaki göstereceğimiz örneklerde kaynak kişiler ziyaret mekanlarının çevresinde toplumsal normlara uygun olmayan davranışları sebebiyle söz konusu kişilerin "cezalandırıldığına" inanmaktadırlar. Bir atıf olarak değer, norm, normun ihlali ve cezalandırma paradigması burada göz önüne gelmektedir. (Mullen, 1971: 408) Değer, türbedir. Türbe etrafında aykırı harekette bulunmamak normdur. Türbe mekânında "işemek" normun ihlalidir. "Çarpılmak" ise cezalandırma, yaptırımdır. Bazen ise türbe ve yatır inancıyla alakalı inancı pekiştirme diyebileceğimiz birtakım doğaüstü karşılaşmalar memoratlara yansımaktadır. Bu memoratların ortak özelliği kaynak kişiler tarafından sadece türbe ve yatır inancının, veli inancının onanmasına sebep olmaktadır. Bu konudaki örnekler şu şekildedir:

"Yeğenim oldu bilmiyorum. O zaman dediler ki, şimdi yeğenimin arkasında parmak izi var, benim abimde de var. Böyle belinin ortasında, basılmış gibi. Yani yüzündeki ben gibi. Ama şöyle belinin ortasında, o zaman yeğenimin annesi hamileydi. Onlar geri ?????a gitmişti. O zaman dediler ki doğumdan sonra "Sen bir ziyaretin yanından gelmişsin, orada yatan kişi parmağını basmış" Ne derece doğru bilmiyorum. Ama yani sülaleden gelen bir şey var ama abimde de var aynısından. Yani babasında değil amcasında. Şu an yeğenim de yaşıyor abim de. Yani yeğenimde gerçekten hep o mahalleden geçmişti." (MN. 170)

“Ben bir ara duydum, dediler ki, evden bir evliyanın türbesine kadar üç koldan ayrı ayrı gidilirken herkes sürekli “kun bi-iznillah” derse türbenin başına geldiğinde o türbede yatan evliya kalkar dirilirmiş. Ben de koydum kafaya bunu. İki arkadaşa bahsettim. Dedim yapalım bunu. Gel zaman git zaman bir gün kafa kafaya verdik üçümüz de haberleşip evden çıktık. Ayrı ayrı tabi. Herkes evinden ayrı yollardan giderek orda buluşacağız. Neyse ben başladım evden çıkınca kun bi-iznillah demeye. Tabi şurahbil’e gidiyoruz. Ben türbeye yaklaşırken bir baktım bizim arkadaşlar da diğer yollardan geliyorlar. Hepsinin dudağı da mırıl mırıl. Dedim bunlar kun bi-iznillah diyor. Türbenin de sandukasının olduğu yer pencereli. Pencere yola bakıyor. İçeriyi görebiliyorsun yani. Neyse biz tabi gözlerimizi diktik pencereye bakarak ilerliyoruz. Biraz yaklaştık bir şey yok. Biraz daha yaklaştık baktık içerde bir şey var. Merak bir yandan korku bir yandan biz devam ediyoruz. Çünkü gördüğümüz şeyi daha kestiremedik. Ben bunlara bakıyorum ama bunlar da dikkat kesilmiş. Korkuyorlar belli. Ben de korkuyorum tabi. Nasıl korkmayacaksın. Evden çıkarken gördüğün bir şey yok. Ama oraya gelince “acaba olacak mı” derken “acaba oluyor mu” demeye başlıyorsun. Artık ortada belirsizlik kalmamış. Bir şeyler oluyor yani. Biz biraz daha yaklaşırken ne görelim. İçerde biri, sarıklı cübbeli. Kocaman da bir şey. Meğer gördüğümüz oymuş. Yaklaşınca anladık. Öyle ziyarete gelenlerden falan da değil. Kesin yani. Çünkü türbenin kapısı her zaman açılmaz. O gün kapalı zaten. Baktık bu bize doğru bakmaz mı? Ben bizimkilerle daha göz göze gelir gelmez fırladık geldiğimiz yoldan geri dönmeye. Nasıl koşuyoruz ama. Hepimiz korkudan topukladık işte. Demek ki bu tür şeyler işe yarıyormuş ama işte bizim neyimize.” (MN. 155)

5. Tarikat Temalı Memoratlar

Türbe inanmalarından ayrı olarak göstermek istediğimiz tarikat başlığı, bir inanç olarak kendisini bütünüyle din esaslarına dayandırmasından dolayı memorat teşekkülü açısından ayrıca incelenmeyi hak ediyor. Halk inançlarının teşekkülünde, gelişmesi ve değişmesinde büyük bir role sahip olan tasavvufu kısaca inceleyip aynı şekilde tarikatlara değinilmesinin vereceği en büyük fayda halk inançlarının çalışılması bakımından önemlidir. Çünkü tarikatler bağlamında tasavvuf, Türk coğrafyasına İslam’ın girmesiyle beraber adım atmış ve gerek resmî din gerekse popüler din ile paralel bir şekilde yaygınlık göstermiştir. Bu bakımdan halk inançlarının bu sahadan etkilenmesi son derece normaldir.

Öncelikle bu başlık için bazı kavramları açıklığa kavuşturmak gereklidir. İlk olarak tasavvuf nedir sorusunu "İslam diyanetinin iç yüzüdür" (Yetkin, 1952: 3) şeklinde gösterebiliriz. Diğerleri ise sûfî, mürid, mürşid, tasavvuf ve tarikat kavramlarıdır. Bunlardan başka tasavvuf hayatında yer etmiş ve yerini sağlamlaştırmış kelimeler de mevcuttur (şeyh, derviş, zahid, abid, arif vb.) fakat tasavvufun teşekkülü ve neşeti bakımından bu dört kavram diğer kavramların atasıdır diyebiliriz. İ. A. Çubukçu (1990: 99-101) "sûfî" kavramı için on teori tespit etmiş ve bir kısmını Arap dili kaidelerine uygun düşmediği için gerçekçi bulmamıştır. "Sufane" adlı bitkiden, "Ashab-ı Suffa"dan, manevi temizliğe işareti olan "safa" ya da "safv"dan, ön safta bulunanlar nisbetinde bulunduğu gerekçesiyle "es-saff"dan, süse önem vermeyişe işaret eden "sufetu'l-kafa"dan ve Yunan dilindeki "sof"tan türetilemeyeceğini izah ettikten sonra "sûfî"ye en makul yaklaşımı, "suf" adı verilen kaba yünden elde edilen elbiseye nispet edilmesinde bulmaktadır. Zira dış görünüşü terk etmek demek, doğrudan doğruya halkın iltifat ve eleştirisiyle ilgilenmeyip kendisini gayrete sevk etmesi anlamına gelmektedir. Tasavvufi terim içerisindeki "fakr"[188], "murâd"[189], "tecelli"[190], "taḥallî (تحلی)"[191], "taḫalli (تخلی)"[192] gibi terimlerin altındaki "terk", "sûfî"nin "sof"tan türediğini doğrular niteliktedir.[193]

Mürid ve mürşid birbirine sıkı sıkıya bağlı iki temel kavramdır. Mürid, "âdetleri, alışkanlıkları terketmek" olarak tanımlamıştır. (Uludağ, 2006: 47). Kelime olarak "irade eden, isteyen, murâd eden" manasına gelen mürid, tasavvuf yoluna kendisini olgunlaştıracak bir mürşidin talebesi olan kişiyi karşılar. Tasavvuf dairesinde mürid aynı zamanda "derviş, salik, abdal, hırka-pûş, nemed-pûş, aba-pûş, tekye-nişîn" gibi adlarla da anılmıştır. Mürşid ise öğretmenden daha ziyade olarak ruh uzmanıdırlar. Kelimenin mahiyeti itibariyle mürşid, bu yolda olan kişiyi ruhen olgunlaştıran kişidir. Ayrıca "mürşid"in "mürşid-i kâmil", "insan-ı kâmil" gibi olgunluk sıfatları ile ilişkilendirilmesi bir başka göstergedir.

---

[188] Hz. Muhammed'in "el-fakru fahri (fakirliğim övüncümdür)" hadisine dayanan tasavvufi terimdir. Çubukçu'nun bu konudaki araştırma ve incelemelerini dayandırdığı El-Kuşeyrî, "fakr" konusunda uzun uzun açıklamalarda bulunmuştur (Kuşeyrî, 2005: 513-26).

[189] Sâlikin lezzet duyduğu veya duyabileceği isteklerden kalbini çevirerek iradesini terk etmesidir (Yetkin, 1952: 10).

[190] Tasavvuf terimi olarak yolcu anlamına gelen sâlikin, "terk" haliyle beraber diğer gayretlerinin ardından İlahi nurun kalbine tecelli etmesi halidir (Yetkin, 1952: 8).

[191] Kelime olarak süslenmek, ziynetlenmek anlamına gelir fakat burada kast olunan ziynet, Allah'ın isimleri ile süslenmek manasındadır (Yetkin, 1952: 6).

[192] Kelime manası olarak tenhaya çekilmek, yalnız kalmak karşılığı olan "taḫalli"de esas olan maddî yalnızlık yani "halvet" olduğu kadar salikin kalbini masivadan uzak tutmasıdır (Yetkin, 1952: 7).

[193] Terk, tasavvufta son derece önemli bir kavram olup Ahmed Yesevî'nin Fakrnâme'sinde uzunca işlenmiştir (Güzel, 2008: 289-305).

Değineceğimiz bir diğer kavram ise memorat çalışmamızın bir diğer bölümünü oluşturan ve üzerinde halk inançlarının mahiyeti bakımından düşündüren tarikattır. Lügat manasıyla "yollar" anlamına gelmektedir. Bir kavram olarak ise tasavvuf hayatında çeşitli terbiye metotlarına göre şekillenen okullardır.[194] "Terbiye metotları"nın farklı olmasının nedeni Hz. Muhammed'in öğrettiği farklı tercihlerden yola çıkarak farklı insan karakterlerini tarikat dairesi içerisine dâhil edebilmekle açıklanmaktadır. Tasavvufi hayatın hicri 3. asır/miladi 9 ila 10.yy'da başladığı bilinmektedir. Tarikatların "teşekkül ve tekevvünü" ise miladi 11 ila 12.yy'da görülmektedir[195] (Yılmaz, 2004: 111-130).

Tasavvufun İslam ilimleri içerisindeki yeri de tartışılagelmiştir. Şüphesiz bundaki en büyük etken, tasavvufun tecrübî ve ezoterik yönünün ağır basmasıdır. Bu bakımdan tasavvuf, İslam ilimleri tasniflerinde bazı âlimlerce dışarıda bırakılmış, bazı âlimlerce ise, tam aksine bir yeri olduğuna vurgu yapılmıştır. 9.yy Abbasiler döneminin İslam âlimi ve filozoflarından el-Kindî, Aristo üzerine yaptığı değerlendirmelerde ilim tasnifinde bulunmuş ve tasavvufa bu tasnifte yer vermeyerek İslam ilimlerinden hariç tutmuştur (Gökbulut, 2007: 249). Benzer şekilde Farabi (1990) ise İhsâu'l-Ulûm adlı eserinde ilimleri "Dil İlmi", "Mantık İlmi", "Öğretme (talim) İlmi", "Tabiat ve İlahiyat İlmi" ve "Medeni İlim, Fıkıh İlmi, Kelam İlmi" olarak sınıflandırmış ve tasavvufu bu sınıflandırmaya dâhil etmemiştir.[196] 10.yy âlimlerinden el-Harezmî de tasavvufa ilim tasnifinde yer vermeyenlerdendir.[197] İbn-i Sînâ'nın "Fî aksâmi'l-ulûmi'l-akliyye" adlı eserinin yanı sıra (Çubukçu, 1958: 124) pek çok konuda eserler veren İbn Hazm "Merâtibu'l-Ulûm"da tasavvufa ilim olarak yaklaşmamışlardır (Gökbulut, 2007: 251). Tasavvufa doğrudan doğruya ilim olarak yaklaşan sınıflandırmalar da vardır. Bunlar arasında İhvân-ı Safâ topluluğu, Şemseddin el-Âmulî, İbn-i Haldun, İmam Gazali, Molla Sadra gibi isimler bulunmaktadır (Gökbulut, 2007: 258-264).

---

[194] Reşat Öngören (2011: 95-105) İslam Ansiklopedisi'ndeki "Tarikat" makalesinde yaklaşık 350 tarikat adını vermiş ve çeşitli kaynaklara daha göz atılırsa bu sayının artacağını söylemiştir.

[195] Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz tasavvuf tarihini üç döneme ayırmaktadır. Zühd dönemi, Hz. Muhammed'den tasavvuf teriminin ortaya çıkmasına kadar; Tasavvuf dönemi, hicri 2. Asrın sonlarından tarikatların ortaya çıkmasına kadar; Tarikat dönemi, miladi 11.yy'dan günümüze kadar olan dönemdir (Yılmaz, 2004: 84).

[196] Farabi'nin incelemeye aldığımız diğer eserlerinde de (Kitâbu'l-Hurûf, Tahsîlu's-Sa'âde, Eflatun Felsefesi, Aristo Felsefesi, el-Medînetu'l-Fâzıla) tasavvufa dönük ilmi bir vurguyu tespit edemedik. Bkz.: Farabi; 1974, Farabi; 2008, Farabi; 2001. Konuyu daha önce inceleyip makaleleştiren İbrahim Agâh Çubukçu (1958: 121-2), Farabi'nin tasavvufa ilim tasnifinde yer vermediğini tespit etmiştir.

[197] Mefâtihu'l-Ulûm adlı eserinde geniş bir sınıflandırma sunar. İlimleri milletlere göre de taksim etmiştir. Ana başlıklar olarak "Şer'î ve arabî olan ilimler" ve "Yunanlıların ve diğer milletlerin ilimleri" şeklindedir (Çubukçu, 1958: 123).

Tasavvufun zeminini işaret ettikten sonra memoratların bir başka teşekkül sahası olarak tarikat kültürünü Türk coğrafyalarını esas alarak göstereceğiz. Bilindiği üzere "Türk ve tasavvuf" denildiğinde akla ilk gelen Hoca Ahmed Yesevi'dir. Ardından ise Yûnus Emre ve Mevlânâ Celâleddîn Rûmî gelir. İslam'ın Mâverâü'n-nehr mıntıkasındaki nüfuzundan sonra çok geçmeden Hicri II. asırda tasavvufun kuvvetli bir tesir olarak bölgede varlığı, ilk mutasavvıfların ortaya çıkmasıyla görülmektedir (Tosun, 2012: 491). Orta Asya Türk Müslümanlığı zamanla diğer coğrafyaların danışmanı haline gelmiştir.[198]

Memoratlar ve halk inançları bağlamında "dikey farklılaşma"dan dolayı ortaya çıkan "resmî din" ile "halk dini" arasındaki sınıflandırmada tasavvuf ve tarikat karışık bir şekilde her iki sahada görülmektedir. Mesela Anadolu sahasında henüz 13-14.yy Osmanlı'sında Muhyiddin Arabî etkisinde ve vahdet-i vücûd anlayışına sahip olan Dâvûd-ı Kayserî, İznik'in fethinden sonra Sultan Orhan tarafından kurulan ilk Osmanlı medresesinde baş müderris olmuıştur. Aynı yüzyıl içerisinde, aynı tasavvuf geleneğinden gelen bir başka isim ise Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamı olan Molla Fenârî'yi de zikredebiliriz (Aşkar, 1999: 52). Tasavvuf ve dolayısıyla tarikatlar, talebi halktan gördükleri gibi devlet kademesinden de görmektedirler. Fatih Sultan Mehmed Han'ın Bayrâmî, Yavuz Sultan Selim'in Zeyniyye, Kanuni Sultan Süleyman'ın Üveysî, Sultan II. Süleyman'ın Halvetî, Sultan III. Selim'in Mevlevî, Sultan I. Mahmud, III. Osman, III. Mustafa, IV. Mustafa'nın Nakşîbendî müridi olmaları bu talebe en somut misallerdir. (Ekinci, 2012)

Tekkeler Anadolu coğrafyasında yaygın kurumlardandır. Mesela Fatih Sultan Mehmed devrinde tekke sayısının binleri bulduğu bilinmektedir (Deniz, 1980: 30). Tekke mecmuaları arasında kıymetli bir yeri olan Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi'nin "Rehber-i Tekâyâ" adlı eseri ise yalnızca 20.yy İstanbul'unda 338 adet tekke olduğunu kaydedilmektedir (Aşkar, 2000:131).

Araştırma ve çalışmaya konu ettiğimiz tarikat temalı memoratlar, Adana kent ortamında yaşamını sürdüren tarikatlar içerisinde gerekse gözlem aracılığıyla gerçekleşmiştir. Efsane ve dolayısıyla memoratın "dış gerçekliğe bağlı ve doğrulanabilir olması, topografik özelliklere ya da tarihi şahsiyetlere spesifik imalar"da bulunması (Tangherlini, 1990: 372) hem propaganda zemini hem de grup üyelerinin inancının pekişmesi için en yaygın araçtır. Memoratların anlatılma amaçlarının hepsinin birden gerçekleştiği bu ortamlarda, tıpkı

[198] Hindistanlı mutasavvıf Faruk Serhendî, Mektubat adlı eserdeki 168 numaralı mektubunda Türk bölgesini işaret ederek "biz şeriat ilimlerini onlardan öğrenmişiz" demektedir (Mektubat, 560).

memoratların efsane türünün başlangıcı sayması gibi[199], mürşid kerametlerini konu edinen memoratlar da menkıbenin nasıl meydana geldiğini gösterir niteliktedir. Bazen ise bir menkıbenin nasıl memoratlaştığını görmek de mümkündür. Bunu iki örnekle gösterebiliriz. Birinci örnek birinci şahsın şahitliği ile anlatılmış bir memorattır. İkinci örnek ise önceki memoratı dinlediğimiz günden bir ay kadar sonra anlatılan, aynı konu ve söylemlere sahip fakat yaşayanı başka bir evliyayı konu edinen menkıbe haline gelmiştir. İlk olarak memoratı şu şekilde gösterebiliriz:

"Bundan otuz sene kadar önce şeyhimi ziyarete gittim. Biz şeyhimize dede deriz. Ben tasavvuf hakkında bilgi sahibi olarak tarikat aldım, tahsilim de var ama o zamanlar okumuş adam pek yok. Onun için o zamanlarda cahil demek istemiyorum ama tasavvufu tarikatı bilmeyen halk için bir şeyhin kerameti olması gerek. Yoksa inanan olmaz. E bu mübarek zatların derdi keramet göstermek değil elbette ama halkı da irşad etmek için bir delil olması gerekiyor. Neyse biz bir köye vardık. O zamanlar tehlikeli bir de. Asker sıkıntısı var. Çok uğraşıyorlar, bildiğin gibi değil. Bes şikâyet gelsin, asker gözünü kırpmaz alıverirdi. O sıkıntı içinde köyde otururken âlim geçinen biri geldi, sorular sordu. Biz anladık bu tarikata karşı. Maksadı da şeyhimi halkın gözünde küçük düşürmek. Konu geldi abdeste. Tartışıldı falan derken şeyhim dedi ki bak sana abdesti göstereyim. Orada korucu var bir tane. Aldı onun silahını tuttu bize sıktı. O mermiler vız geldi tırıst gitti. Ben diğerlerini bilmem ama kazağıma çarpıp yere düşen mermiyi bilirim. Bu âlim geçinen adam şoka girdi. Halk da bunu görünce sohbet istedi. Zamanla oradakiler de tarikat aldılar. O âlim de tarikat aldı. Tabi şimdi böyle kerametler aramak beyhude. Artık halk eskisi gibi değil. Zaten şu zamanda kerametle gelenin, gidişi de kolay olur. Keramet beklememek lazım." (MN. 192)

Bu anlatı kuşkusuz bir memorattır. Kaynak kişinin tecrübesidir. Bir ay kadar sonra gerçekleştirdiğimiz diğer çalışmada ise aynı mekânda başka bir kaynak kişi söze başladı. Anlattığı bir menkıbeydi fakat baştan sona kadar dinlediğimiz memoratın kendisiydi. Zaten anlatıya başlarken "geçenlerde bir sofi anlattı" şeklinde sarf ettiği ifade anlatının ne kadar çabuk değişime uğradığını göstermektedir. Bu anlatı şu şekildedir:

"Geçenlerde bir sofi anlattı. Doğuda bir Dede Şeyh varmış. Halk kendinden keramet istermiş. Çok da mütevazı olduğundan imtina edermiş. İmamın biri bunun damarına basıp milletin içinde zelil etmeye başlayınca Dede Şeyh demiş kimin abdesti var. Ordaki müridleri

[199] Gladys-Marie Fry (2001: 9) memoratları, tamamen gelenekselleşememiş inanç hikâyeleri şeklinde tanımlamakla birlikte ön-efsane olarak değerlendirmektedir.

demiş bizim var. Korucunun silahını çekmiş, takır takır yağdırmış kurşunu. Hepsine de isabet etmiş ama kimseye tesir etmemiş. İmam bunu görünce sen evliyasın, ben anladım demiş. Tarikata girmiş sonra da. Halk da girmiş." (MN. 267)

Memoratın menkıbeye nasıl döndüğünü rahatlıkla görebiliriz. Birincide, kaynak kişinin şeyhine aynı zamanda "dede" demesi, ikincide "Dede Şeyh" adlı yeni bir karakter oluşturmuş ve onu başkahraman yapmıştır. "Âlim geçinen bir kişi", köyde bulunması muhtemel ve dini bir önderi sorguya çekebilecek yegâne kişi olan "imam" haline gelmiştir. Ayrıca metinde ciddi bir şekilde kısalma görülüyor. Esas anlatıcının tecrübeyi betimleyerek, bilgi vererek metni uzatması olağanken, taklidi olan metinde ayrıntılar daha da azalmış ve doğrudan sonuca varılarak, verilmek istenen mesaja geçilmiştir. Memoratları derlerken dikkat edilen en büyük husus, icracının doğal güdülenme ile anlatıyı sunmasını beklemekti. Böylece en doğal metne ulaşma ve daha doğru tespitlerde bulunma imkânı artmaktadır. Dikkat çekici bir mesele ise anlatıların dayanaklarının birbirine girmişliğidir. Günümüzde ya da daha öncesinde yaşamış bir velinin menkıbesi şahıs değiştirerek anlatıcının kendi mürşidi haline veya tam tersi bir durum haline gelebilmektedir.

Söz konusu memoratlarda bazı tasavvufi kavramlar vardır. "Himmet[200], istimdat[201], keşif, keramet" en sık kullanılan ve memoratların altında yatan inancın psikodinamik şifrelerini veren önemli kavramlardır. Türbe inançları başlığında değindiğimiz "tevessül" ile büyük ölçüde paraleldir. "Mürşid himmeti", tarikat bağlılarından en çok duyulan ifadedir. "Himmet" motivasyonuyla oluşan memoratlarda tecrübe sahiplerinin iki tutumu olduğu söylenebilir: Birincisi, kendiliğinden gelen ve ikincisi ise istenilerek gelen "himmet inancı". Bu iki inancı örneklerle gösterebiliriz:

"Ben tarikat aldığımda geçmişim pek yamandı. Haram deniz olmuş ben sandal, içinden çıkmadım. Sonra bir vesileyle, daha doğrusu arkadaşlarımın gayretiyle, tövbe ettim, tarikat aldım. İlk başta tarikat şöyle dursun, şeriat zor geldi. Beş vakit namaz, namaz için abdest, bunun yazı var kışı var, oruç, harama bakma, içki içme, küfür etme, gıybet etme, birini tutsam diğeri kaçıyor. Ama dedim ben bu işi yapacağım. Rabbim beni veli bir zatın huzuruna yöneltmişken gayret etmemek nankörlük olur. Onun hesabı da ağır. Önceden bize din anlatan yoktu, olmadığı için dini hayat da yoktu. E şimdi dini anlatan öğreten var, kalkıp da

[200] Sözlük anlamı olarak "yardım, iyilik, çalışma, gayret" olan himmet, tasavvufi bir kavram olarak, mürşid olduğuna inanılan kimsenin yapacağı manevi yardım anlamında kullanılmaktadır (Selvi, 2001: 364-5).

[201] İstimdat, "sıkıntılardan kurtulmak için peygamberlerin veya velîlerin ruhaniyetinden yardım istemek anlamında bir terim"dir (Yavuz, 2001: 363).

gereklerini yapmazsam ne olacak? Hesap daha da ağır olur. Neyse, hayat normale döndü artık, bu saydıklarımı yapar oldum. Haram helal ve ibadetler rayına oturdu. E sonra zikrullah var. Onu da aldık. Ramazanlarda itikâf var, ona da devam ettik. Nafile ibadetler falan, devam. Devam ama şeytan durmuyor. Ya aklımı bulandırıyor ya da kendine uşaklık eden insanları başıma musallat ediyor. Ben sabır çekmeye başladım. Sen ne kadar Allah'a yönelirsen nefis ve şeytan sana o kadar yüklenir. İmtihan işte. Böyle biri vardı, benim imtihanım, eski defterleri açıp aklımı karıştırır, ister ki eski günahlardan tekrar lezzet alayım. Ama dönmek gibi niyetim yok, kararım kesin, lakin bu keratadan da sıkıldım. Bir gün yine ben gelecem dedi, işe bak şimdi. Bekle bekle gelmedi bu. Arayasım da yok ama "hani nerdesin" demek de lazım. 3-5 saat geçtikten sonra aradım. Bana dedi ki daha sokağından geçmem. Ne oldu dedim. Bizim evin önüne tam geliyor bu. Bir tane hacı emmiyle karşılaşıyor. Hacı buna çok keskin bakıyor. Bu da cengâver ya, hayırdır hacı diyor. Hacı buna diyor ki, bu sokaktaki zikri kestirmem, ya adam ol zikret, zikredenle beraber ol, ya da zikre mâni olma. Benden sana demesi, kendine Allah'ı düşman etme demiş. Bu da arkasına bakmadan topuklamış. Bu tür şeyler olur, istemeden olur. Mürşid müridinin yolundaki çer çöpü alır kenara koyar. Yeter ki mürid azmetsin. Tabi bunları öğrenmek de tehlikeli, o da ayrı imtihan. Gaflete düşüp, bu tür olaylara aldanıp "ben oldum" demek de var. Allah muhafaza." (MN. 193)

"Ben bir sofiyle tanıştım. Bana anlattı, zamanında üniversitede sınava girecekmiş. Kendince de çalışmış ama yetmemiş. Eksik çok. Zaman da gelmiş çatmış. Demiş şeyhimi ziyarete gideyim, duasını alayım. Yol uzun, orada da geceleyecek, yanına ders kitaplarını da almış, çalışırım diye. Diyor ki şeyhimin huzuruna vardım, önüne diz kırdım oturdum, kitapları da bir yana koydum. Dedim ki efendim sınavlarım var, gayret de ettim ama yetiştiremedim, bana dua etseniz, himmet etseniz. O da bakmış, kafasını kitaplara çevirmiş, demiş sen bunlara mı çalışıyorsun? Evet, efendim demiş. Kitapları tek tek almış eline. Rastgele sayfalar açmış. Azar azar bakıp tek tek geri bırakmış. Sofi diyor ki, şeyhimin nerelere baktığına ben de baktım, böyle bakınması şaşırttı diyor beni. Böyle tek tek alıp bıraktıktan sonra demiş ki korkma, olur inşallah. Sen git bir daha çalış, biz de dua edeceğiz inşallah, çalışmadan himmet olmaz demiş. Dergâhın müsait yerine geçip demiş ki kendi kendine, kitapları baştan sona çalışmaya zaman yetmez. İyisi mi şeyhimin açtığı yerlere bakayım. Onlara çalışmış, sonra gitmiş okula, sınava girmiş. Bana dedi ki kurban, şeyhim nereyi açtıysa oradan soru çıktı. Ben de onlara çalışmıştım, hepsini yaptım çıktım. Mürşidin himmeti böyle de olur işte." (MN. 194)

Tespit ettiğimiz himmet inancının iki farklı tipine dair memorat örnekleri bu şekildedir. İstemeden gelen ve istek üzerine gelen himmet olarak ikiye ayırmamızın sebebi bu memorat örneklerinin yapısı dolayısıyladır. Diğer çokça rastladığımız "keşif" ise, veli karakterinde olduğuna inanılan, bilinmesi zor ve hatta imkânsız olan durumlara vakıf olma halidir. "Aklın ve duyuların yetersiz kaldığı ilâhiyyât konularında doğrudan bilgi edinme yolu anlamında bir tasavvuf terimi" (Uludağ, 2002b: 315) olan keşif, insanların doğaüstü merakını üzerinde toplayan yaygın bir inanıştır. Mesela bu inancı bu terimle olmasa bile birebir fala dair inanışlarda ve pratiklerde görmekteyiz. Memoratlarda karşımıza, birinin gönlündeki arzusunun, aklından geçenin veya herhangi bir yerde beş duyu ile algılanması mümkün olamayan durumun bazı kimselerce bilinmesi şeklinde çıkmaktadır. Görülmeyen varlıkları görmek, mezarlıkta bulunan birinin durumundan haberdar olmak, akıl ve kalptekini bilmek keşfin en sık karşılaşılan anlatı konularındandır. Biz burada keşf inancının varlığını delillendirmek maksadıyla şu örnekleri gösterebiliriz:

"Bir gün bir sofi abimizin evine akşam yemeği için gittik. Sağolsun on kişi kadar bizi davet etti. Hepimiz taze taze memuruz. Bekâr evinde kalıyoruz. Yemekler de zor oluyor tabi. Arada sırada yemeğe davet ederlerdi. Yine bir gün davet etti bir sofi bizi. Yaşı da var. Dergâhta ne zaman sohbet etsek ağzından bal damlar. Biz başka ilden geldiğimiz için yerlileri kadar tanımıyorduk. Boş değil bu adam derlerdi. Yemek yerken, yengemiz kapıyı tıklatıyor, peyderpey ikramları kocasına veriyor. Tam yemeğe iyice yumulmuşuz, bizim arkadaşa bu sofi abimiz baktı, dedi ki "çok beklersin sofi". Kimse bir şey anlamadı tabi. Üstünde de durmadık. Yemek bitti, çay içtik, sohbet ettik, ayrılana kadar bizim arkadaş suspus. Eve dönerken sorduk hayırdır ne oldu falan. Anlamadınız değil mi dedi. Yok, vallahi bir şey anlamadık dedik. Dedi ki bu sofi abinin bir kızı var, ben bir iki defa gördüm, cesaret de edemedim babasına söz edip talip olduğumu. Yemekteyken içimden geçirdim la bu acaba verir mi kızını diye. Ben daha bunu düşünürken gözüme baktı, işte öyle söyledi, çok beklersin sofi dedi. Adam meğer keşif ehliymiş biz orada anladık." (MN. 195)

"Geçenlerde dedim mürşid ziyareti yapayım. Dergâhta da inşaat var. Cami büyütülecek biraz. Öğlen namazı vaktiydi. Mübarek geldi, camiye girerken az biraz inşaatı teftiş ediyor. Tepede de bir sofi var, kalıp falan döküyor. Baktı mübarek aşağıda, hemen edebe durdu. Mübarek baktı buna, kaşlarını çattı, dedi bacaklarını kırarım senin. Zerre kadar bir şey anlamadık tabi. Geçtik namaza durduk. Namazı kıldıktan sonra mübarek evine geçtik. Tam camiden çıkarken çat dedi bu kalıpçı sofi düşüverdi önümüze. Aman ha ne oldu derken baktık bacak kırılmış. Bu dedi ki ne ettiysem ben ettim. Dedik hele bu işte bir bağlantı var.

Dedik sofi sen ne yaptın? Dedi ki ben şeyhi kızdırdım. Dünden beri kalıpla uğraşıyorum, kendisi de civarda değil diye rahat davrandım. Suyu da pek israf ettim. İsrafı da sevmiyor zaten. Onun için dedi bacaklarını kırarım diye. Aha da kırıldı dedi. Mürşidin celal nazarından kaçınacaksın abi. Keşfen malum olur, incitirsin, gayretullaha dokunur." (MN. 196)

İki memorat tipinden daha bahsetmeliyiz. Menkıbelerde görmeye alıştığımız "keramet" faktörü, günümüzde efsane formuyla sıkça yansımış olsa da birebir özellikler bakımından memorat formunda da karşımıza sık sık çıkmaktadır. Halk nazarında bir kimsenin veli olduğuna inanılıyorsa mutlaka keramet göstermiş olması gerekmektedir. Kerameti, diğer terimlerin üst başlığı olarak kabul etmek gerektir. Daha önce sözü edilen "himmet, istigase, istimdad, keşf" gibi terimler, veli karakterinin "keramet" sınırları içerisindedir. Yani veli olduğuna inanılan kimsenin doğaüstü olan her eylemi keramet olarak kabul edilmektedir. Terim olarak "Allah'ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağanüstü hâl" (Uludağ, 2002a: 265) şeklinde tanımlanmaktadır. Keramet inancına örnek olması için şu memoratları gösterebiliriz:

"Ben doksanlı yıllarda gelmiştim Adana'ya. Memurluk için. O zaman para az, ihtiyaç çok. Kel kör bir ev tuttum. Bir göz. Evin haşeratı çoktu. Farelere böceklere çözüm buldum ama karıncaya ne ettiysem çözüm bulamadım. Öldürmek de istemiyorum. Kimisi gaz yağı koy dedi kimisi soğan. Ne yaptıysam bana mısın demedi. Bildiğin yemeğimi paylaşır hale geldim artık. Az buz da değil mübarek, oluk oluk geliyorlar. Oturduğum mahallede bizim dergâh vardı. Efendi hazretleri geldiğinde biraz sohbet ettik. Sohbet esnasında konu bu karıncalara geldi. Çok mu dedi, çok dedim. Kırdın mı dedi, kıramadım dedim. Yanındaki mollaya dedi ki, söyle de gitsinler. Molla kalktı beraber bizim eve çıktık. Karınca sürüsünü gördü, yanlarında durdu eğildi. Size zarar gelmesin diye siz burayı artık mesken tutmayın, gidin dedi. O karıncalar var ya, bir manevra yaptı, gerisin geri gitmeye başladılar. O oldu. Daha o evde karınca falan görmedim. Yaklaşık altı sene boyunca kirada kaldım, ama karınca gelmedi. Bu sözü ben desem gitmezler. Ağız meselesi, takva meselesi." (MN. 197)

Bu anlatının neredeyse birebir aynısı olan fakat tarikat dairesi dışında derlediğimiz diğer memoratı "keramet" inancına örnek olması ve karşılaştırmalı olarak görülmesi amacıyla göstermek istiyoruz:

"Bizim hoca var. Bizim evi karınca basmıştı. Bizim Mehmet Hoca vardı. Bak dedi onları tehdit et dedi. Tehdit edersen gelmezler dedi. Nasıl edecik hocam dedim. De ki dedi, bak gelmeyin, gelirseniz sizi öldürürüm, arkadaşlarınıza da söyleyin, onları da öldürürüm. Kendi

söylüyormuş gelmiyorlarmış. Ulan, şimdi söylemek farklı, söyleyen ağız farklı. O adam çok muhterem bir insan. Kesin şeydir o, evliyadır. Öyle bir adam. Lan arkadaş, sen söylüyorsun gelmiyor da ben söylüyorum, beni tınan yok. Kimse tınmıyor. Mecbur çekip gidiyorum. Tınmıyorlar beni. Geliyorlar geri. Gerçi şimdiki evde yok da öbür evde var. Burda yok ne hikmetse. Çıkamıyorlar herhalde. Gerçi orası da dördüncü kattı geçmişine yanayım. Fıkır fıkır karınca kaynıyordu. Yaylada var bir sürü karınca, gelmeyin diyorum geliyorlar. Dinlemiyorlar beni." (MN. 259)

Sıklıkla anlatılan memorat konularından bir tanesi de "yaptırım"lardır. Efsanelerde, menkıbelerde ve türbe inancında da karşılaştığımız bu inanış memoratlarda, tarikat veya veliye yapılan hakaretin karşılığı İlahi ceza olarak ifade edilmektedir. Bu bazen trafik kazası, sakatlanma, yanma, boğulma, hastalık, ölüm gibi cezalardır. Bu da Mullen (1971: 408)'in üzerinde çalıştığı ve örneklerle gösterdiği "değer, norm, normun ihlali ve yaptırım" süreciyle aynıdır. Kaynak kişilerden bu inancı desteklemelerine neyin sebep olduğunu sorduğumuzda ise yazılı kaynaklar üzerinden cevap aldık. Bu konudaki memorat örnekleri şu şekildedir:

"Ben bir zamanlar Ankara-Konya-Adana arası gidip gelirdim. Sürekli seyahat halindeydim. Bir gün Konya'ya gittim. Sürekli uğradığım yerler vardı, yine öyle gittim. Müşterimin yanına vardım sohbet ederken dedi ki bizim dayıoğluna ne oldu bilsen. Hayırdır ne oldu dedim. Bu bizim Konya'da evliya çoktur. Dayıoğlu da bir tanesine cami çıkışında sataşmış, ileri-geri konuşmuş. Mübarek de bakmış sadece. Bizimki demiş ki konuşsana be adam, diyeceğin sözün yok mu, halkı zehirliyorsunuz, diliniz ameliniz hep şirk diye zırvalamış. Şeyh de bakmış bir şey demeden gitmiş. Daha bizimkisi arabaya binerken yığılmış yere. Hastaneye götürmüşler yarısı felç. Bir aydır hastanede zerre düzelme yok. Babam da dedi bunu şeyh efendiye götürün. Helallik alın yoksa helak olur bu dedi. Çıkarmışlar hastaneden götürmüşler şeyhin medresesine. Müsaade alıp içeri girmişler. Şeyh efendi gelmiş. Oğlana sadece bakmış, dönüp şifa Allah'tan demiş. Helallik istedik diyor, helal ettik demiş. Müşterim diyor biz daha arabaya binerken bunun ayaklar çözülmeye başladı. Arabada konuşmaya başladı. Konuşması da hep tövbe, ağladı tövbe etti. Nasıl oldu diye sormuşlar. Şeyh efendiye konuştuktan sonra arabaya binerken arkasında bir gölge hissetmiş. Arkasına döner gibi hareket ederken başından beline kadar bir tokat inmiş." (MN. 198)

"Ben Kıbrıs'a Şeyh Nazım'ı ziyarete gitmiştim. Kıbrıs'ta başka bir işim vardı ama gelmişken ziyaret edeyim dedim. Sordum falan yer dediler. Camiye girdim baktım Şeyh Nazım tam karşıda oturuyor. Başını yere eğmiş. Derken ne oldu nasıl olduysa Şeyh Nazım başını hafif

kaldırdı, kaşlarını çattı, aniden gözlerini bir kaldırdı. Tam benim olduğum yere. Ama bana bakmıyor. Yanımda biri vardı, ona bakıyor. Artık ne cürüm ettiyse yanımdaki adam bir anda arkaya doğru tekme yemiş gibi uçuverdi. Sonra Şeyh Nazım tekrar gözünü yere indirdi. Ama adam o bakışla resmen fırladı gitti." (MN. 186)

Memorat örneklerinde görüldüğü üzere normun ihlali sonucunda bir yaptırım söz konusudur. Bu inancı türbe ve yatır konusunda yer yer göstermiştik. Aynı zamanda bu inanış memoratın işlevleri açısından "davranışa müdahale" işlevine dahil olmaktadır. Sözünü etmek istediğimiz son konu ise tarikate giriş üzerine anlatılan memoratlardır. Bu tür memoratlar kurumsal propagandanın en yoğun olduğu tiptedir. Tarikate giren kişi başından birtakım doğaüstü olaylar geçirir. Rüya görme, sıkıntıya düştükten sonra yardım görme, davet edilme gibi başlıklar en sık karşılaşılanlardandır. Bu anlatıların temel mantığı da "keramet" inancına vurgu yapmasıdır fakat işlevsel açıdan bakıldığında tamamen "yüceltme" motivasyonu ortaya çıkar. Elimizdeki 199 numaralı memorat metni buna örnektir.

6. Dua – Beddua ve Yardım Görme Temalı Memoratlar

Dua – beddua veya alkış – kargış, bütün dinlerde yerini almış temel "isteme, talep" inancıdır. Gerek İslam öncesi[202] gerekse İslami dönem, Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan dua – beddua inancı, doğa düzenine ilahi müdahalelere tanıklık edilmesi ve bunun memoratlaşması halk inançları açısından büyük öneme işarettir çünkü her din veya inanç mensubunun istifadesine sunulan ve günlük hayatın her anında başvurulan bir pratiktir. Özellikle duayı, mahiyeti itibariyle incelediğimizde yalnızca ellerin açılarak gerçekleşen söylemsel bir pratik olduğundan daha fazlasına sahip olduğunu görebiliriz. Kâğıda yazılıp suya atılanlar, toprağa gömülenler, özel bir mekânda fiilen farklı uygulamalarda bulunulması ya da benzer şekilde spesifik bir zaman tercih edilmesi (yağmur duası gibi) duanın hayatın her alanına farklı şekilde yansıdığını göstermektedir. (Cilacı, 1994: 529). Dua – bedduanın memoratlar arasındaki yerinin keyfiyeti, hem kendi başına müstakil bir başlık oluşturması hem de diğer memorat temalarının içerisinde bulunması göz önüne alındığında büyük öneme haizdir.

[202] Türk tarihinde bilinen en eski kayıtlı dua M.S. 328 yılına tarihlenen Hun İmparatorluğunun büyük hakanı Mete Han tarafından at üzerinde, ellerini havaya kaldırıp başını eğerek "Ey Gök! Bana onu verdiğin için teşekkür ederim" şeklindeki duadır (Roux, 1994: 196).

Dua – beddua inancının memorat oluşturması ise saha çalışmamızda çok geniş konularda ortaya çıkmıştır. Anne – baba dua/bedduası, zor durumda edilen dualar/beddualar, farklı dua pratikleriyle dilekte bulunma gibi başlıklardır. Halk inançları çalışması bakımından dua – bedduanın önemini şu şekilde açıklayabiliriz: Dilek tutma ile teşekkül eden ritlerin dua ile olan ilişkisinin haricinde dikkate değer kısmı, memoratların işlevlerini yerine getirmesidir. Bu bağlamda bütün dua – beddua temalı memoratları halk inançlarının önemi üzerine incelemek, çalışma sınırlarımızı zorlayacak genişlikte olduğu gerçeğinden hareketle, yalnızca bir örnek üzerinden, anne-baba dua/bedduası ilişiğinde gösterebiliriz. Mesela ebeveynden alınacak dua – bedduanın bireysel davranışı etkilemesi kadar toplumsal anlayışı ve kültür dengesini bir arada tutması "davranışa müdahale" ederek memoratların "eğitim" ve "kültürel" işlevini yerine getirmekte ve bu da Türk aile yapısındaki anne-baba-evlat sınırlarını belirlemektedir. Daha açık ifadelendirmek için alakalı bir memorat örneği sunuyoruz:

"Bir gün babam bana çok kızmıştı. Bağırıyor, kızıyor falan. Ben de delikanlılık yaptım, madem öyle aha da ben gidiyorum dedim, çıktım evden. Annem aradı ben yoldayken, oğlum gel yapma etme, babandır, bedduasını alma, özür dile. Ben kabul etmedim, hakkını da helal etmiyorsa etmesin, duası da kendine kalsın dedim. Fesuphanallah, para lazım, nereye gitsem kapıdan dönüyorum, kimi arasam müsait değil. Parkta yatmaya başladım. Arkadaşlarımdan hiçbiri müsait değil. Ya misafiri var ya kendi memlekette değil. Burnum bir güzel sürtündü senin anlayacağın. Bir ay kadar sonra eve gittim. Gündüz gittim ki babam evde olmasın, annem olsun falan. Annem ah oğlum vah oğlum falan dedi, özledim dedi. Ben de özledim zaten. İşin aslına bakarsan zaten babama karşı hatalıydım. Ama nefsime çok dokundu işte. Annem dedi ki oğlum, senin telefonda söylediğini baban duydu, dedi ki, gelene kadar burnu sürtünsün, sırtı yatak görmesin. Kafamdan aşağı kaynar sular döküldü. Baba bedduası yemişiz. Akşam oldu babam geldi. Helallik istedim, kızmadı, nasihat verdi. Sorunu hallettik. Ben sabah bir uyandım. Müsait olmayan arkadaşlar, iş başvurusu yapıp cevap vermeyen firmalar, tek tek aradılar. Arkadaşlar aradı istersen gel diye, firmalar aradı gel görüşelim diye. Annem dedi ki ne bu telefonlar, firmalar iş başvurusu için arıyorlar, o dedim. Görüyor musun bak dedi, adamcağız sabah namazından sonra dua etti sana, Ya Rabbi oğlumun imkânı bahtı sözümle kapandıysa sen ona kapıları tekrar aç" diye. İki günde babanın duasıyla bedduasının ne olduğunu gördüm." (K.K.27)

Türk kültürü için zararından kaçınılan ve zararı neticesinde toplumsal enkazlara sebebiyet verecek iki kurumdan birisi ailedir.[203] İslam öncesi Türk aile yapısında babanın evlada karşı sorumlulukları olduğu gibi evladın da baba ve annesine karşı her şeyden önce saygıyla yükümlü olması itaate dayalı bir esastır. Yukarıdaki memoratta da bunun bir yansımasını görmekteyiz. Kaynak kişi başvurduğu işlerin, evsiz kalmasının sebebini babasının ettiği bedduaya, ardından iş ve ev temin edebilmesini ise duaya bağlamaktadır. Maddi ve/veya manevi ihtiyacın giderilmesi, kaza-belanın ortadan kaldırılması ve hatta "tövbe etmek" duanın kapsamına girmektedir. Buradan duanın birey üzerindeki psikolojik kabullenmeyi ve duanın hayatın her alanını kaplamasını halk dindarlığının ilahi olana karşı statü farkını kendiliğinden belirlemesi şeklinde algılayabiliriz.

Bir de yardım görmeyle alakalı memoratlardan söz edebiliriz. Bu temadaki memoratlar insanların düştüğü zor ve yardım lüzumunun olduğu durumlarda bilinmeyen, hiç varolmamış, ölmüş veya görünürde bilinen fakat aslında o olmayan kişiler tarafından edinilen yardımları konu alırlar. Bazen yardım eden kişiler "Hızır" olarak düşünülür bazen ise bir veli. Bu konudaki memorat şu şekildedir:

"Bir gün bir arkadaşım geldi, yeni evlenen bir çift vardı yakınlarımızdan, durumları çok kötü, ne yapsak dedi. Bizim de durumumuz aman aman iyi değil ama elden ne geliyorsa yapalım dedik. Biz sağa sola danıştık, soruşturduk, para toplamaya başladık ama çok da tatmin edici bir miktar yoktu elimizde. Kahvede akşam otururken bu oğlanı gördüm, bir çay ısmarlayıp topladığım parayı vereyim dedim. Seslendim geldi. Beni görünce başladı bin dua etmeye. Çayı içerken de devam etti. "Abi Allah razı olsun çok makbule geçti" falan diyor. Lan dedim hayrola sen niye dua edip duruyorsun bana. Abi, Cevdet abi bir miktar para getirdi, sen toplamışsın parayı, sabahtan işe gittiğim için akşam teşekkür edeyim dedim ben de sana gidiyordum dedi. Ben Cevdet'e para-mara vermedim dedim, herhâlde bizim hanım verdi konu-komşudan topladıklarını dedim. Elimdeki parayı da verdim, biraz daha sohbet ettik kalktık. Cevdet'in yanına vardım. Cevdet bana dedi ki sendeki para ne kadar oldu, ben hiç toplayamadım, çocuğa da mahcup olduk dedi. E dedim Cevdet sen gidip vermişsin parayı Zekeriya'ya. Dedi yok ben bir şey vermedim. Lan dedim Zekeriya bana böyle böyle söyledi. Yok dedi mümkün değil. Kalktık bunun evine vardık o akşam. Sorduk ne iş bu anlat bakalım diye. Dedi abi, sen sabah geldin ben işe giderken, cebinden parayı çıkardın, bunu Halis

[203] Bir diğeri ise ordudur. Bu iki unsurdan herhangi biri bozulmaya maruz kalırsa "Türk topluluğu dağılmakta veya tamamen yok olmaktadır" (Aksoy, 2011: 11).

topladı, hayrını gör dedin. Bu kadar mı? He bu kadar. Cevdet dedi ben Adana'da değildim bile, iki gündür Feke'deyim. Ben dedim Zekeriya, siz ne yaptıysanız Allah size yardım etmiş. Gelen de ya Hızır'dır ya da bir ermiş. Zekeriya dedi ki abi ben çok üzülüyordum, hanım dedi ki en güzel dua sabırdır, sabredelim, gelir geçer bunlar. Hanım haklı çıktı dedi." (MN. 211)

Hızır inancını yansıtan diğer memorat ise şu şekildedir:

"Bizim Hatice okuyor ya arkadaşının bir tanesi Kurttepe gibi bir yerde oturuyormuş. Demiş ki "Gidelim bize, bizde çalışalım", "Gittik diyor neyse anne, çok oturmuşuk diyor sabah şeyine gelince uyumuşlar, otobüs gitmiş. Otobüs de günde 1 defa geliyormuş. Otobüs yok diyor. Ev sahibinin etrafında da kimsenin arabası yok diyor. Çıktık dışarı diyor. Eşyalarımızı aldık diyor. Valiz çantaları koyduk diyor. Kamyonları filan durdurmaya çalışıyorduk artık diyor. Çünkü dersimizi kaçırırsak 1 sene gidecek diyor. Bu telefon etti "Anne anne", "Ney kızım?", "Biz dedi böyle böyle olduk araba yok bizim de dersimiz yanarsa senemiz gidecek. Ne yapalım?", "Kızım dedim ben de oku, en çok Fatiha'yı oku, büyüklerimize şey yolla, Fatiha'yı yolla, onlardan medet iste, onlar elbette çaresine bakarlar" Şimdi bu okudu, okuduktan sonra yedi adım attım döndüm dineldim diyor. Aradan diyor ne kadar zaman geçti bilemiyorum anne diyor, çok zaman geçmedi. Bir otobüs geldi diyor durdu diyor sallana sallana diyor. Biz de bakıyoruz otobüse diyor, durdu diyor. İçinden bir genç indi diyor, çantamızı aldı diyor içine koydu diyor. Etti eliylen diyor, biz bindik diyor. Hatice demiş "Bu Hızır mıdır nedir geldi iki kişi bizi aldı?", şoför diyor bir dik baktı diyor ama duyması imkânsız diyor. Biz arkaya oturduk çünkü diyor. Şöyle bir dik dik baktı diyor, herhâlde dedim diyor bu Hızır, bunlar için mi geldim ben diyor herhâlde dedim diyor. Ama hiç seslenmiyok diyoz. Gittik gittik gittik diyor, şehre vardık diyor. Bizi indirdi diyor. İndi diyor, çantaları indirdi, biz de indik. Ne onlar konuştu ne biz diyor." (MN. 205)

Bir ritüel şeklinde gerçekleşen beddua inancını anlatan memorat da şu şekildedir:

"Bizim Kuruköprüdeki bizim aileye musallat olan bir bankacı vardı. Onu babam bir gece 1000 Ayete'l-Kürsi okuyup da adam aynı gece öldü. Yani "Ailemize çok çile çektirdi" dedi "Bir gece 1000 Ayete'l-Kürsi okudum" dedi. "Allah'ım zalimlerin şerrinden…" olmasıyla ilgili olan duayı okumuş. Filan. O adam o gece ölmüş. Ama mal gitti o malı bize geri vermediler." (MN. 203)

7. Hissetme, Malum Olma İle Alakalı İnanmaları Anlatan Memoratlar

Hissetme, malum olma inancını, bir olayın hemen öncesinde ya da olayın gerçekleştiği esnada, bireyin kendi dışında ve kendisinden başka fakat duygusal bağı bulunan biri üzerinde cereyan eden bir olaydan, görme ve duyma olarak uzak olmasına rağmen çeşitli fiziksel reaksiyonlar ya da duygu değişimiyle hissetmesi olarak tanımlayabiliriz. Sezgi, önsezi, içine doğma ya da eski tabirle "hiss-i kable'l-vukû" adlarıyla kapsamını genişletebileceğimiz bu durum "intution (sezgi)" kavramıyla çalışılmış ve 1659'da idrakin acil olarak girdiği endişe hissi, endişe tavrı; 1819'da his marifetiyle gelen dolaysız algı; şeklinde tanımlanmıştır (Fitz, 2001: 17). Bir kişinin kendisine ya da kendisinden başkasına uğrayacak/uğrayan iyi veya kötü şeyleri hissetmesi ve bunu dile getirmesi antropologlarca da ele alınmış ve bu "bilişsel senaryo (cognitive scenario)" doğrudan ya da dolaylı olarak kültür tarafından tetiklendiği savunulmuştur (Wierzbicka, 1999: 306).

Malum olmak, bilmek, haberdar olmak gibi kavramlarla da karşılanan bu durum Türk kültüründe sık sık "abdala malum olur" atasözü ile karşılanması ve "malum olmak" deyiminin yaygınlığı, esasında söz konusu inancın karakterize edilmesidir. Bu inanca göre hissetme, bazen ön-sezi şeklinde haberci (hiss-i kable'l-vukû), bazen ise eşzamanlı olarak gerçekleşir. His sahibi birey iyi ya da kötü durumun kendi başına ya da bağlantılı olduğu bir başka kişinin başına geleceğine inanır. Tecrübe ilk defa gerçekleşiyorsa farkındalık öğrenmeden sonra gerçekleşerek inanç bilgisi tecrübeden sonra elde edilmiş bilgi; birey geleneğin algısına, yorumuna maruz kalmış ve/veya tecrübe yinelenmişse inanç bilgisi tecrübeyle elde edilmiş bilgi olarak ikiye ayrılır. Bu inanç, kulak çınlamasına olan inanca benzerdir. Kulak çınladığında "biri beni andı" ifadesinden anlaşılan ve kastedilen mana kendisini tanıyan biri tarafından gerçekleşen anılmadır. Hissetme veya malum olma inancı da aynı şekilde, kişinin kan ya da -olumlu/olumsuz- duygusal bağı bulunan biri ile bağlantılı olarak vaki olur. Bu bağlamda şu örnekleri gösterebiliriz:

"Bir perşembe günü babam hastaneye kaldırıldı. Yoğun bakımda. Biz de gittik doktorla görüştük durumunun pekiyi olmadığını söyledi. Tansiyon yükselmiş, nefes tükenmiş, sadece kalp atıyormuş. O günün gecesi biz eve döndük. Tekrar sabah hastaneye döneceğiz çünkü. Sabah uyandıracaklar babamı biz de yanında olmalıyız diye. Gece saat 2 gibi ben yatağa uzandım. O arada uyuya kalmışım. Daha sonra uykudan bir anda uyandım. Kalbime sanki bıçak saplanmış ya da yumruk atılmış gibi bir his geldi. Bildiğin ağrıdı yani. Yüzükoyun uyumuşum ben de. O acıyla yataktan nasıl sıçrarsam. Elimi kalbime götürdüm dedim

Allah'ım bu ne ağrıdır böyle. Daha üç beş saniye geçmeden kalbimden tüm vücuduma, ayak parmaklarıma kadar bir yanma bir sıcaklık geldi. Vücudum cayır cayır yanıyor hiç abartı yok. Üstümde yorgan ve battaniye örtülüydü. Üstümden kaldırıverdim hemen. O an tek ihtiyacım serinlikti. Ben yatağın içinde böyle şaşkın şaşkın durumu anlamaya çalışırken telefonum çaldı. Saat tam gece 02:46. Baktım halam arıyor. Açtım telefonu. Dedi oğlum baban hakkın rahmetine kavuşmuş. Hastane bize ulaşamamış. Öyle olunca halama ulaşmış. O da beni aradı işte. Aradan iki üç saat geçince benim kafama dank etti. Çünkü ben hastaneyi de aramıştım durumu netleştirmek için. Telefona çıkan doktor bana tam ölüm saatini vermişti, 02:46 dedi. İşte o an anladım babamın canını teslim etmesi bana artık malum mu oldu, ne dersen de ama ben bunu hissettim işte." (MN. 225)

"Bir gün iş yerindeydim. Ofiste çalışırken burnumdan birkaç damla kan geldi. Tehlikeli bir durum olabilir diye hemen sağlık ocağına gittim. Doktor görünürde bir şey yok dedi ama yine de hastaneye gitmemi söyledi. Hastaneye gidip tetkikler yaptırdım. Herşey tertemiz çıktı. Yine takipte kalalım dedi doktor. Ben tekrar ofise döndüm. İş bitti eve döndüm. Kapıyı çaldım komşu açtı. Hayırdır diye içeri girdim kötü bir şey mi oldu diye panikledim. Baktım eşim yatıyor kanepede. Ne oldu böyle dedim. Öğlen saatlerinde cam silerken eşim merdivenden yüzüstü düşmüş. Burnu da sarılıydı, burnu kanamış. Ciddi bir şey de yok dediklerinde rahatladım. Eşim sen ne yaptın bugün dedi. Tam durumu anlattım eşime dedim ki, senin düşüp burnunu kanattığın saatlerde benim de burnum kanadı. Demek ki bana malum olmuş ama ben anlamamışım." (MN. 226)

"Akşam saatlerinde sedirde uzanıyordum yemekten sonra. İçim geçmiş. Hafif uyuklamışım. Sonra birden titreyerek uyandım. Ne rüya gördüm ne de başka bir şey. Böyle uyanınca fırlayıverdim sedirden hemen çocukların odasına gittim. Çocuklar birer bardak suyu almışlar yerdeki çoklu prizin üzerine dökecekler. Ben kapıyı açtığım anda bardakları eğmişlerdi. Hemen fişi çekiverdim bir saniye geçti geçmedi suyu döktüler. Eğer o titreme olmasaydı ben çocuklarımı kaybetmiştim. Büyüklerimiz anlatırdı bize böyle haberdar edilmelerin olduğunu." (MN. 227)

8. Nazar Değmesi İle Alakalı Memoratlar

"Nazar, herhangi bir canlının herhangi bir canlı veya cansıza dostane olmayan arzu ve hevesle bakması ve bu bakış ve arzusu ile ona zarar vermesi olayıdır" (Kalafat, 2009: 57). Bu inanışa göre insana ya da eşyaya gelen kötülüklerden biri, bakmakla meydana gelir. Halk

arasında nazar değmesi, "nazara gelmek, göze gelmek, kem göz" gibi tabirlerle karşılanan bu durum, yalnızca Türk kültüründe değil diğer kültürlerde de mevcut olup çeşitli isimler almaktadır. Yunanlılar "matisma", Araplar "isâbet-i 'ayn, 'ayne'l-hasûd", Farslar "çeşm-zahm", Fransızlar "le mauvais œil", Almanlar "Böser Blick", İngilizler "evil eye", İspanyollar "mal de ojo", İtalyanlar "il malocchio" adını verirler (Hançerlioğlu, 2000: 359). Türk dünyasında da kendine mahsus isimler alan nazar inancı, Azerbaycan Türkçesi'nde "nazar (göz daymak)", Başkurt Türkçesi'nde "küz (tiyiv)", Kazak Tükçesi'nde "köz (tiyüv, ötüv)", Kırgız Türkçesi'nde "nazar (tüşü), köz (tiyü), Özbek Türkçesi'nde "köz tegiş", Tatar Türkçesi'nde "küz (tiyü)", Türkmen Türkçesi'nde "göz (değmek)" ve Uygur Türkçesi'nde "köz (tağmak)" şeklinde adlandırılmıştır (KTLS, 1991: 642-3). "Haset, kıskançlık, kibir" vb. bazı insani duygu, huy ve tavırların başka insanlar ve/veya eşya üzerinde tahribata sebep olduğuna inanılır ve bu zarar verici bakış bazen bir insanda mal-eşya, sıhhat kaybı olabileceği gibi ölümle sonuçlanabileceğine de inanılır. Frederick Thomas Elworthy (1895: 3) 1895 tarihli "The Evil Eye" adlı çalışmasında nazarı, "Bu inancın [nazarın] kökeni tarih öncesi çağların bilinmezliğinde kaybolmuştur. Aydınlanma, buna batıl inanç adını veriyor fakat ilkel ve modern pek çok ülkenin halkı üzerinde etkisi vardır ve kesinlikle insanoğlunun kalıtsal ve içgüdüsel mahkûmiyetlerinden biri olarak kaydedilmelidir." ifadeleri ile yorumlamaktadır.

Türk kültürü dairesinde nazar inancı da tarihsel derinliğe sahiptir ve günümüze intikal etmiştir. Nazar inancı doğrudan doğruya resmî dinin referansını da üstlenmesi[204] sebebiyle gerek yorumlanması gerekse korunulması için eski inanç etkilerini ve resmî dinin usulleri beraber tutmaktadır. Nazardan korunmak için "yüze is sürülmesi" aslında aynı amaçla eski Türklerde kullanılan "egit" adlı çeşitli otların karışımıyla elde edilen bir ilaçtır (DLT, 2005: 251). Nazardan sakınmak, korunmak ya da kurtulmak için dua okumak hem İslami öğretidir hem de "ısrıq" adıyla Türklerde nazar değen kişiye tütsüyle birlikte söylenen bir sözün varlığı da bilinmektedir (DLT, 2005: 282). Ayrıca "monçuq" adıyla bilinen "Atın boynuna takılan değerli taş, aslan pençesi, muska gibi şeyler" ve "Boncuk. Süs için boyuna takılan değerli taşlar" şeklinde tanımlanan nazar boncuğu mavi ve göz şeklindeki taş eski inancının

[204] Kur'an-ı Kerim'de geçen nazarla ilgili bir ayetin açıklaması sırasında Elmalılı M. H. Yazır'ın ifadeleri şu şekildedir: "Nasıllığı ne şekilde olursa olsun göz değmesi vardır" (Yazır, 1992: 293). Nazar değmesi üzerine hadis de bulunmaktadır: "Göz değmesi haktır. Eğer kaderi (delip) geçecek bir şey olsaydı, bu göz değmesi olurdu. Yıkanmanız talep edilirse yıkanıverin" (Müslim, Kitâbu's-Selâm, hn.2188), "Nazar haktır" (Buhârî, Kitâbu't-Tıb, hn.5740).

günümüze etkisidir[205] (DLT, 2005: 344). Evlerin kapısına, bahçelere, tarlalara asılan hayvan kafatası da Dîvânu Lugâti't-Türk (2005: 126, 326)'te "kösgük" ve "abaqı" ile karşılanmaktadır. Yine halk arasında göz değmesine mâni olmak için beğenilen, hoşa giden nesneye bakıldığında "maşallah" denilmesi telkin ve ikaz olunmaktadır.[206] Nazardan korunmak maksadıyla bir takım sure ve duaların okunması da Türk kültüründe yer edinmiş usullerdendir.

Memoratlarda nazar değmesinin ne gibi durumlara ve değişikliklere yol açtığı ve bu durumlardan nasıl feragat edildiği işlenir. Burada halk inançları bakımından iki önemli nokta vardır. Birisi nazar inancının nasıl meydana geldiğidir. "Kim ve ne tarafından?" sorularına cevap verir. Memoratlarda bu soruların cevabı haset, kıskançlık gibi hissî açıklamalarla sağlanması kadar fizyolojik özelliklerden çıkarım yapılması da vakidir. Mesela mavi (çakır) gözlü kimselerin nazarının kuvvetli olacağı inancı fizyolojik bir çıkarımdır ve bu da kültür devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Halk inançları açısından ikinci önemli nokta ise nazardan korunma ve kurtulma çarelerinin menşei meselesidir. Memoratlar inancın deneyimlenmiş ve ispat edilmiş üretimidir. Böylece nazar değmesinde tedbir ve tedaviye müteallik başvuru listesi elde edilecektir. Fakat perspektifi biraz daha değiştirerek konuya eğilirsek, yani korunma ve kurtulma çarelerine Türk kültürü ve İslam mukayesesi ile bakarsak, halk inançlarının desteklendiği, beslendiği kaynakların ne olduğunu biraz daha tespit ederek "halk inancı"nın ne olduğu konusunda biraz daha sınırları belirlenmiş ve keskinleşmiş somut bir olgu elde edebiliriz.

---

[205] Nazar değmesine engel olmak için kullanılan nazar boncuğunun mavi ve göz şeklinde olması iki aşamayla açıklanabilir. Birincisi mavi rengin genel hatlarıyla mitolojik kıymeti ve özellikle "mavi göz"ün Türk Mitolojisi'ndeki yeridir. Kıyat kabilesinden Alan-Ko'a'yı hamile bırakan kutsal ruhun gözlerinin mavi olması (Ögel, 1993: 135, 414) ve Bay Ülgen'in kuzguna can taşımayı emretmesi üzerine kuzgunun yol boyunca her şeyden (iaşeden) yüz çevirip en sonunda bir ineğin mavi gözlerine aldanarak gagasındaki canı çamlara düşürmesi ve görevinde zaafa uğraması (İnan, 1976: 91) nazar boncuğunun mavi göz şeklinde olmasını açıklamakta ve mitolojik bir değeri kanıtlamaktadır. İkinci aşama ise neden göz şeklinde olduğudur. Frazer (1998: 26-7)'ın ortaya koyduğu "benzerlik kanunu" esas alındığında sihrî eylemlerin altında yatan şey taklidi metottur. Nazarlık, tılsım "benzerlik kanunu"na dayanır. Mesela birine büyü yapılırken oyuncak bebeğe saplanan iğnenin etkisi gerçek olan şahısta hissedilir ve böylece fiziki benzerlik sağlanarak etki eşitlenmiş olur. Göz değmesinden sakınmayı göz objesi ile savuşturmak, gerçek gözden gelen etkiyi obje olan göze eşitlemektir. Frazer gibi empirisist filozoflardan (David Hume, John Locke ve John Stuart Mill) etkilenen Edward Burnett Tylor da analojik sebebin önemine dikkat çekmiş ve "temas, bulaşma ve benzerliğe dayalı fikirlerin iştirakıyla ilkel insanların sebep ve sonucun yerini değiştirdiğini iddia etmiştir" (Sørensen, 2007: 10-1).

[206] Bu pratik senkretik bir yapıdadır. Eski Türk inancı olan tu-tu-tu'lamanın (Kalafat, 1991) günümüzde nazardan korumak için pratikleşmesi ile aynı sebeple "maşallah" denilmesi resmî din ile halk dini arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. "Maşallah" denilmesini resmî din kaynaklarında şu şekilde görüyoruz: "Kim bir şey görür, o da hoşuna giderse ve derhal "Mâşaallah lâ kuvvete illâ billah (Allah istemiş, kuvvet sadece Allah'tandır) derse, (onun nazarı) zarar vermez" (Kütüb-i Sitte, c.11, s.119).

Mesela göz değmesinden korunulan çocuğun yüzüne is sürülmesinin nazardan koruyacağı inancı halk arasında yaygınlık gösterirken aynı uygulama Hz. Osman tarafından fiili bir tedbir olarak resmî din kaynaklarına geçmiştir (Kütüb-i Sitte, c.11, s.116). Tarlasına, mahsulüne uğrayabilecek kem gözlerden sakınmak maksadıyla eski bir Türk geleneği olan ve "kösgük", "abaqı" adıyla bilinen hayvan kafatası asılması halk inançları içerisinde batıl inanç olarak yaygınlık göstermişse de aynı pratiği resmî din kaynaklarında görmekteyiz.[207] Resmî din ve halk dini ile benzerlik gösteren uygulamalardan sonra karışıklık ya da beraberlik (senkretik) gösteren çeşitli uygulamalar da vardır ki en yaygın olanlarından birisi kurşun dökmedir. Aslında İslamî bir uygulama olmayan kurşun dökme, "bu el benim değil, Fatıma anamızın eli" sözü ile ocaklı kadın tarafından başlanması ve ardından okunan dualar ve Kur'an bulundurulması bu pratiği İslamî bir forma girdirmektedir (Acıpayamlı, 1962: 6). Tütsü kullanarak nazara karşı bir tedbirde bulunmak da halk arasında yaygın bir uygulamadır ve senkretik bir olgudur. Bir de tamamen İslami olan uygulamalar vardır. Özellikle doğrudan "Felak, Nas ve Ayete'l-Kürsî" surelerini okuyarak nazara karşı hem tedbir hem de tedavi amacı güdülür. Bunlardan başka çeşitli muska, yazılı kâğıt nev'inden bir nesneyi üzerinde taşımanın ve hatta "hacamat"[208] yaptırmanın nazardan, büyü-sihirden koruyacağı inancı da hâkimdir (Kütüb-i Sitte, c.11, s.115-121).

Nazar değmesi hakkında "tamamen kültüre dayalı", "tamamen İslam'a dayalı", "Türk kültürü ve İslam'da ortak olan" ve "senkretik" olmak üzere dört farklı tedbir/tedavi pratiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu dört tip pratik hakkında kanıtlar sunan memoratları gösterebiliriz. Tamamen kültürel metoda örnek teşkil edecek bu memoratta nazar boncuğu ile göz değmesine karşı bir tedbir alınmaktadır. Anlatıda dikkat çekici olan nokta, küçük bir nazar boncuğuna karışı çıkılıp daha büyük ve gösterişli olanın tercih ettirilmesidir. Bu memorat şu şekildedir:

"Ablamın bir çocuğu oldu. Çocuk da dünya güzeli. Yolda gören durur bakar, sever. Sonra nedendir bilinmez çocuğun yüzünde yaralar oldu. O doktor senin bu doktor benim nafile. Yani düzeliyor ama tekrar başlıyor. Acaba nazar mı değiyor dediler. Bazı akrabalar söyledi. Ablam pek kulak asmadı ama gönülleri olsun diye küçük bir nazar boncuğu aldı. O olmaz dediler. Daha dikkat çekici olsun dediler. Bu sefer ben aldım bir tane. Yeğenimin yakasına

[207] Çiftçi bir kadın Hz. Muhammed'in yanına gelir ve ekinlerine nazar değmemesi için ne yapması gerektiğini sorar. Kuru kafa dikmeleri şeklinde cevap almıştır (Reddü'l-Muhtar, c.15, s.381).

[208] Halk hekimliğinde görülen bu uygulamada yalnızca fizyolojik olarak değil manevi olarak da "şifa" olduğuna inanılmaktadır.

iliştirdik. Aradan kaç zaman geçti, hala çocuğun yarası yok. Artık yara çıkarmaz oldu." (MN. 228)

Tamamen İslamî metoda örnek olarak pek çok anlatı zikredilebilir fakat en yaygın korunma yöntemi Felak, Nas ve Ayete'l-Kürsî surelerinin okunmasıdır. Anlatıda göz değmesinin belirtisi olarak esneme ve gözyaşının olduğu anlaşılmaktadır ve birindeki nazar bir başka kişiye intikal edebilmektedir. Bu memorat şu şekildedir:

"Bir gün evimize bir misafir geldi. Kapıyı ben açmıştım. Hanımefendiyi misafir odasına buyur ettim. Annem de o sıra lavabodaydı. O gelene kadar ben ilgilenecektim. Gelen bayan o kadar derin bakıyordu ki ben konuşurken, aşırı rahatsız oldum. Sonra annem geldi ben de odadan ayrıldım. Odamda otururken bende başladı bir esneme. Öyle esniyorum ki gören ağlıyorum zanneder. Sürekli ve aşırı şekilde gözümden yaş gelmeye başladı. Misafir gidince anneme durumu söyledim. Annem dedi ki onun gözleri çakır, gözü değmiş sana. Bir şeyler okumaya başladı. Okuyup üfledikçe benim esnemem azaldı. Ben tamamen düzelince bu sefer annem esnemeye başladı. Sendeki nazar şimdi bana geçti dedi. Şimdi her sabah kalktığımda Felak, Nas ve Ayete'l-Kürsî okuyorum."[209] (MN. 229))

Türk kültürü ve İslam'da ortak olan tedbir/tedavi usulü ise yukarıda belirttiğimiz gerek Eski Türklerde gerekse İslam'da tercih edilen korkuluk, hayvan başı asmaktır. Bu konudaki memorat şu şekildedir:

"Bizim bu tarla çok verimliydi. Bir eksem bin alırdım. Sağımdaki solumdaki benim kadar ürün almazdı hiç. Sonra bir vakit geldi, ektiğimi göremez oldum. Borcum çoğaldı, cebim boşaldı. Acaba büyü mü yapan oldu dedim. Hocaya gidecektim ama önce bizim imama varayım sorayım sonra olmazsa hocaya giderim diye düşündüm. İmama vardım dedim durum bu. Hacı emmi kahvede senin tarlayı konuşan çoktur. Büyü değil de belki göz değmiştir. Sen tarlana bir korkuluk koy. Gelen-geçenin dikkatini çeksin. Dediğini yaptım. Sonra kendisi de bana dua öğretti. Sabah akşam bunu oku dedi. Benim tarla eski haline geri döndü." (MN. 230)

[209] "Okuyup üflemek" ve "tu-tu-tulamak" da bir yandan İslamî bir yandan da Eski Türk inancından iz taşımaktadır. İslam literatüründe "rukye" adı verilen okuyup üfleme Hz. Muhammed tarafından onaylanmıştır. Mesela, "Rukye sadece göz değmesine veya zehire veya kesilmeyen kana karşı yapılır" (Müslim, Kitabu's-Selâm, hn.2196) hadisi bunu gösterir niteliktedir. Hz. Muhammed'in, bir gün bir cariyenin yüzünde alışılmadık bir kızarıklık gördüğünde "buna rukye yapın çünkü ona nazar değmiş" demesi bir başka örnektir (Nesâî, Kitâbu't-Tıb, hn.5739). Yine Hz. Muhammed'in yatmadan önce Felak, Nas, Ayete'l-Kürsî surelerini okuyup ellerine üflediği ve ellerini de vücuduna sürdüğü bilinmektedir. Bu uygulama Türk inancındaki tu-tu-tulamaya ile paralellik göstermektedir. Türklerde kara iyeleri uzaklaştırmak için bu pratik uygulanmıştır (Kalafat, 1991).

Senkretik tipe gösterilebilecek en belirgin örnek bu memorattır diyebiliriz. Zira nazardan korunmak için sirkenin kullanılması, tuz patlatılması ve kurşun dökülmesini bir arada barındırmaktadır. Sirke, Türk kültüründe Hz. Muhammed tarafından övülmüş bir gıda olduğu gerekçesiyle[210] diğer gıdalardan farklı bir statüdedir tıpkı zeytinyağı[211], incir veya hurma gibi. Tuz patlatmak, kavurmak ise geleneksel fakat İslami olmayan bir çözüm yoludur. Kurşun dökmek ise yukarıda sözünü ettiğimiz üzere resmî dinde karşılığı olmamasına rağmen İslamileştirilmiş bir pratiktir. Bu konudaki memorat şu şekildedir:

"Benim gençlik yıllarımda annem nazar değmesin diye evde elma sirkesi kullanırdı. Bazı yerleri sirkeyle silerdi hatta. Arada sırada komşu gelirdi, kime göz değdiyse ocakta tuz yakarlardı. Tuz patlardı, sonra onu bir suya dökerlerdi, göz değen kişinin eline yüzüne o suyu sürerlerdi. Ben daha gelip de nazarı kalkmayanı görmedim. Hepsi düzeldi derdi. Komşumuzdu bu işi bilen. Hatta yine bir gün bir çocuk getirdiler. On beş yaşlarında. Kurşun dökelim dedi komşu. Annem savanı aldı üzerine gerdiler çocuğun. Komşu da kurşun döktü. Göz var bunda göz var, çıktı şimdi kem göz dedi. Çocuğun sesi güzelmiş, türkü çığırırmış. Sonra çok iltifat görmüş kekeme kalmış. Kurşunu döktüler, göz çıktı dediler, çocuk bülbül gibi şakımaya başladı." (MN. 231)

9. Diğer Doğaüstü Olayları Konu Alan Memoratlar

Tüm bu temalardan ayrı ve kesin tanı konulamayan bazı memoratlar vardır. Bu memoratlardan bir kısmı yapılacak yeni derleme ve araştırmalarla belirsiz konumunu daha bilinebilir hale getirebilir. Bunlar doğaüstü bir hadiseyi barındırmalarına rağmen herhangi bir inanç kalıbına oturtulamamaktadır. Mesela cansız nesnelerin kendiliğinden hareket etmesinin açıklaması belki cinlerle kurulan iletişime dayandırılabilir fakat böyle bir iletişimin girişimi ya da fikri dahi bulunmadığında veya nesnenin hareketine götüren sebep, inanç dışı başka bir yoruma, fikre, düşünceye çevrildiğinde hareket eden nesnenin yorumu asılı kalmaktadır. Görünmeyen bir varlığın fiziksel temasta bulunması fakat yine de varlığına tanıklık edilememesini de sayabiliriz. Buna bilinmeyen bir güç tarafından meydana gelen doğaüstü inancı ifade eden memoratlar diyebiliriz. Bu konudaki memorat örnekleri şu şekildedir:

[210] "Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık!" (Müslim, hn.2052)
[211] "Zeytinyağını yiyin ve onunla yağlanın, zira o mübârek bir ağaçtandır." (Tirmizi, hn. 1858)

“Bak sana başımdan geçen bir olayı anlatayım. İnan bana abartı falan yok. İyi dinle şimdi. Ben bir gün evdeyim. Gece oldu odama geçtim. Ama kafamda da o zamanlar bir sürü saçma sapan düşünceler var. Bir onu düşünüyorum bir bunu. Derken aklıma şey geldi. Hani bu filmlerde olur ya, adam bir eşyaya bakar gözleriyle onu hareket ettirir falan. Bir de okulda dışarda falan bahsediyorlar. İnsan beyni eğer kapasitesini zorlarsa gözleriyle eşyayı hareket bile ettirir diye. Tabi ben de inanıyorum bunlara neden olmasın diyorum. Allah akıl vermiş, böyle bir organ vermiş. Kullanan kullanıyor. Ha demek ki mesele onu çalıştırmakta. Neyse ben yatağa geçtim uzandım. Üstüme de çektim yorganı. Kapım da kapalı. Kapı kapalı olunca hani bu askılar olur ya kapı arkasında. Benim odanın kapısında da bundan var. Askıda da dedemin parkası var. Uzun bir şey. Oraya asmışlar. Ben dedim şu parkaya yoğunlaşayım, onu bakarak hareket ettirmeye çalışayım. Bakıyorum ama kendimi acayip kaptırmışım. Dedim olacak heralde. Allah bir de ne göreyim. O asılı parka var ya. Sırtı bana dönük zaten. O parka bir anda arkasını döndü. Kolları göğüs kısmına geldi. Hızlı hızlı bir anda sürtmeye başladı aşağı yukarı doğru. Ama ben şok oldum çünkü ben böyle bir şey düşünmedim. O korkuyla nasıl olduysa çektim yorganı kafama. Öyle kalakaldım. Akıl işi değil çünkü. İçimden diyorum senin ne işin var bu işlerle. Öyle öyle derken orada korkudan mıdır nedir uyuyakalmışım. Uyandığımda da parka eski halindeydi. Hala sırt kısmı bana dönük. Kalktım hemen aldım parkayı. Annemlere dedim bunu bir daha benim odama asmayın. İnan ben anlamadım. Cin desem değil. Aklımdan da eminim hayal falan da görmedim. Rüya da değil. Bilmiyorum öyle bir şey oldu işte.” (MN. 242)

“Bunu benim arkadaşım anlattı. Onların başına gelmiş. İki üç arkadaş evde kalıyordu bunlar. Arkadaşımın adı Ahmet. Kendi odasında oda arkadaşıyla sigara içerlerken mutfağa geçelim demişler. Mutfakta da diğer arkadaşları varmış. İkisi kapıdan bakıyorlarmış buna. Mutfaktaki oğlan da yemek hazırlıyormuş. Bu tezgâhta elinde bıçakla bir zıplamış. Çığlık atmış. Bunlara bakmış ne yaptınız siz bana demiş. Ahmet demiş biz bir şey yapmadık. Sana bakıyorduk, oturmaya geldik zaten demiş. Bu da demiş biri sırtımın soluna parmağını bastırdı çekti, sizden başka kim yapacak demiş. Ahmet’in diğer arkadaşı da biz sana dokunup nasıl geri geldik o zaman demiş? Sen bir anda arkanı döndün. Biz yapaydık sen bizi anında görürdün. Oğlan yeminler etmiş, biri arkadan dokundu diye. Ama görünen kimse yok. İki tane de şahit var.” (MN. 244)

Bu başlık altına son zamanlarda gitgide fenomen olan, gökyüzünde, su üzerinde, meyve-sebze üzerinde ya da içinde görülen ilahi yazılar ya da tam olarak bir şahsa atfedilemeyen suretler görmek dahil edilebilir. Bunu örneklendirecek bir memorat şu şekildedir:

“Bir gün karpuz kesip dolaba koydum soğuması için. Yaklaşık bir iki saat sonra tekrar çıkardım. Tam bıçağı çalacakken karpuzun lifleri dikkatimi çekti. O içindeki kalınca lifler kelime-i tevhid yazıyordu. İnternette şurada burada çok görür duyardık ama başıma gelince şaşakaldım. Tesadüf olacak kadar basit bir yazı değil çünkü.” (MN. 258)

SONUÇ

Sözlü anlatı türleri içerisinde detaylarıyla gösterdiğimiz memoratların kavramsal çerçevesi ile ilgili öne sürülen problemlerin içerik ve tür tartışmalarında yeni ufuklar açtığı gerçeğinden hareketle, dünya folklor çalışmalarındaki dönüm noktasının L. Honko'nun makalesi (1964) olması, bu türün halk inançlarını çalışmadaki en etkili ve birincil kaynaklar olduğu kabulü üzerine temellenmiştir. Bu bakımdan halkbilimsel bir kavram ve araştırma alanı olarak memoratların von Sydow ile (1934) ortaya çıkmasından sonra geçirdiği en büyük değişim, onun halk inançlarının birer ifadesi ve bu sayede inanç anlatmaları olması marifetiyle bünyesinden çıkardığı ve bünyesine dahil ettiği maddelerle Sydow ekolünü eleştirenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Başta, insanların hatırlamaya değer olarak gördükleri şahsi tecrübe anlatmaları olarak kapsamlı, fantezi ya da hayal dünyası süzgecinden geçme ihtimaliyle fabulata evrimleşmesi olarak esnek, şahıs zincirinin kısıtlı olması ile de katı bir tanım ve kimliğe sahip olan memoratlar yaklaşık 30 ila 40 yıllık bir süreden sonra belirgin bir şekilde başlayan ve günümüze kadar süren yeni kimliğiyle, insanların inançlarının birer şahsi tecrübe anlatısı olmasıyla spesifik ve şahıs zinciri sınırlaması bakımından daha esnek bir tanıma sahip olmuştur.

Bugüne kadar memorat bahsi ile yazılanları bir araya getirdiğimizde ortaya gerçekten büyük bir karışıklık çıkmaktadır. Her ne kadar büyük oranda inanç anlatısı olarak kabul görülmüş olsa da memoratlar hakkında bütünüyle bir uzlaşı da sağlanamamıştır. Amerikalı folklorist ve antropologlarca tüm şahsi tecrübe anlatılarının memorat adıyla kabul edilmesi, Avrupa'da ise ekol farklılıkları bu anlatı türü için ortak paydada buluşma imkanını öteliyorsa da hâlâ kavramsal çerçeve üzerinde yeterli derecede durulmamış olması bazı belirsizlikleri de ortadan kaldırabilmiş değildir. Memoratın inanç anlatısı olarak kabul görmesine rağmen kapsam ve mahiyeti zemininde doğaüstü bir unsur içerip içermemesi konusundaki mutabakatsız tutum ve beraberinde getirdiği "seküler" kategori önerisi göze çarpan en büyük yetersizliktir. Tabidir ki bu husus Amerika ve Avrupa folklor araştırmalarının iki farklı dünyasının bir yansımasıdır. Her şahsi anlatının memorat adıyla sınıflandırılmasında seküler

içeriğin ayrıca belirtilmesi Amerika folkloru açısından son derece normaldir fakat 1934'te ortaya atılmış ve 1964'ten bu yana resmen inanç anlatısı olarak kabul görmeye başlamış bir anlatı türüyle 70'li yıllarda tanışmış olan Amerika ekolünü doğrudan benimsemek, türün uygulamalı kondisyonunu, çalışma pratiklerini göz önüne aldığımızda büyük boşlukları da beraberinde kabul etmek manası taşıyacağından sağlıklı görünmemektedir. Dolayısıyla seküler içeriği memoratın kapsamı dışında tutmak ve en azından bir inanca gönderme yapması sebebiyle her hâlükârda inanç anlatısı olmasından dolayı, doğaüstü içeriğe sahip olup olmaması gibi bir tartışmanın varlığı türün tabiatına aykırı olduğu görüşündeyiz.

Bir diğer uzlaşı dışında kalan husus ise memoratın şahıs aktarım zinciridir. Von Sydow'un tanımından sonra en çok tartışılan ve üzerinde fikir beyan edilen konuların başını çeken bu nokta günümüz halkbilimcilerini de ciddi derecede meşgul etmiştir. Anlatının ya tecrübe sahibi ya da tanık kişi tarafından yani birinci elden olması konusundaki ısrar ile bu aktarım zincirinin iki, üç, dört ve hatta beş, altıya kadar çıkabileceği konusundaki daha esnek fakat makul olan görüş birbiriyle mücadele halindedir. Şüphe yok ki her iki görüşün de kendi değerleri içerisinde haklı gerekçeleri vardır. Anlatının birinci elden olması konusundaki katı tutumun temel sebebi, metnin daha fazla kişinin elinden geçmesiyle ekleme-çıkarmaların olabileceği ve bu doğrultuda ana metinden elde edilecek ögelerin farklılaşmasıdır. Sydow'un tarifiyle, insanların yaratıcı fantezileriyle karışacaktır. Diler memoratları en geniş tarifiyle şahsi tecrübe anlatmaları olarak dilerse de yalnızca dini tecrübe anlatmaları olarak ele alalım, her iki açıdan da göz önüne alınması gereken nokta, sahibi veya tanığından başkasının dokunmadığı ana metni elde etmek ne kadar mümkündür? Ayrıca inanç anlatması olarak kabul ettiğimizde buna eklenmesi gereken diğer soru, anlatı toplum içerisinde yayıldığında anlatı içerisindeki din/inanç ögeleri ne kadar değişime uğrayabilir?

Birinci sorunun bize sağlayacağı kat'i bir netice kesinlikle olmayacaktır. Tecrübe sahibi ya da tanık, edindiği tecrübeyi mutlaka birilerine anlatmak durumundadır aksi takdirde metnin oluşması imkansızdır. Anlatıyı dinleyen ikinci kişinin, metni daha çok kişiye aktarmasından sonra şahıs zincirinin kontrolü tamamen kaybedilmiş olacaktır. Tecrübe sahibi ya da tanık olan "A" kişisinin anlatısı beşinci kişiye ulaştığında hikâye kahramanının yerine kendisini koyduğunda ana metni takip edecek ampirik verileri ne suretle elde edebiliriz? Bu sorunun cevabını bulmamız neredeyse imkansızdır. Diğer açıdan ise, yani memoratları din/inanç anlatmaları olarak kabul ettiğimizde, tecrübe sahibi ya da tanıktan yayılan anlatıya eklenen/çıkarılan inanç/inanç dışı öge, figür veya sahnelerin bir önceki teşhisteki gibi tespit edilmesi mümkün olmamakla birlikte halk inancı çalışmasında engel ve sorun teşkil edecek

bir durum da meydana gelmeyecektir. (Bkz. 4.2. Şahsi Memorat) Gelenek içerisinde teşekkül etmiş bir inanç anlatısı kolektif gelenek içerisinde ne kadar yayılırsa yayılsın ekleneceği ve çıkarılacağı her öge, figür yine aynı geleneğin halk inancını ele verecektir. Sahnelerin değişmesi ise daha estetik bir bakışla, inancı etkilemeyecek farklı çıkarımların teşekkül etmesinde rol oynayacaktır. Bu durumda halkbilimci ise yalnızca tecrübe sahibinin bilinebilirliği kıstasıyla memorat ile efsaneyi birbirinden ayıracak, anonimleşen anlatıyı memorattan ayrı olarak değerlendirecektir.

Esas mihverin halk inançlarını çalışabilmek olduğu gerçeğinden hareketle mevcut kavramsal çerçeveye dahil olması gereken diğer bir karar konusu ise ilgili bölümde "zaman sorunu" olarak adlandırdığımız memoratların şahıs zinciri bağlamında teşekkül meselesidir. "Memoratlar yalnızca güncel veya çağdaş anlatılar mıdır?", "Memoratlar ne kadar eskiye uzanabilir?" gibi soruların yanında yazılı kaynakları da kapsayacak şekilde ortaya çıkacak birtakım problemleri çözüme ulaştırarak ortadan kaldırmak gerekmektedir. Kaynak kişilerden elde ettiğimiz metinlerin bir kısmında anlatıcı tarafından "bundan 20 sene evvel" gibi zamana dair belirteçler dikkat çekici olduğu gibi "dedem anlatmıştı" gibi daha da eski bir zaman dilimine denk düşen memoratların da aynı tartışmaya dahil edilmesi gerekmektedir. Özellikle inancı zaman, mekân gibi bağlamlara ve değişen yaşam koşullarına göre yeni şekilleri, düzenlemeleri, restorasyonları bünyesine dahil etmesi ya da çıkarması gibi dinamik bir mekanizma olarak görebildiğimizde güncel memoratlar ile elli, altmış ve belki de daha uzun bir teşekkül geçmişine sahip olan memoratların barındırdığı inançları mukayese edebilme imkanına sahip olunacaktır (Bkz. 2.3. Zaman Sorunu).

Memoratları efsanelerden ayıran en büyük özelliğin olayı tecrübe edenin bilindiği doğaüstü anlatılar olması, beraberinde kaynak kişinin kapsamını da aydınlatmaktadır. Anlatının gerçeklik referansı, anlatının kahramanı ya da tanığıdır. "O" bilindiği müddetçe bu inanç anlatısı, memorattır. (Tecrübe sahibine/tanığına X dersek) X ile son dinleyici arasında ne kadar aktarım zinciri olursa olsun, anlatının memorat olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Ayrıca son dinleyicinin memoratı başka birine aktarması durumunda aradaki şahıs zincirini beşten ikiye hatta bire indirgemesi söz konusudur. O halde L. Dégh'in sözünü ettiği TV, radyo, gazete ve şimdi ise yaygın internet ağı belirttiğimiz kural çerçevesinde birer kaynak raportörü oldukları için memoratı zedelemeyecektir. Bu durumda ise yazılı kaynaklardan elde edilen inanç tecrübesi anlatılarının memorat türü içerisinde kabul görmemesi için herhangi bir neden bulunmamaktadır.

Yazılı kaynaklar hakkında ise kabul etmekle beraber bazı kısıtlamaları da halkbilimci kimliği ile yapılabilmesi gerekmektedir. Bizim yazılı kaynak olarak sözünü ettiğimiz eserler seyahatnameler, tarih kitapları, otobiyografiler, tezkireler, bazı dini eserler şeklindedir. Fakat özellikle resmî dinin yazılı kaynakları bu dairenin dışında bırakılmalıdır. Halk inançları çalışılması gayesi ile resmî dinin kaynakları içerisindeki şahsi tecrübeler şekil itibariyle memorat türünü hatırlatıyor olsa da bu anlatılar halk inancının bir tezahürü asla değildir. Teknik ve mantık olarak halk inancı ile sözünü ettiğimiz bütün, resmî dinin varlığı sebebiyle vücut bulmuştur. Şayet resmî dinin yazılı kaynakları içerisinde memoratlar ve dolayısıyla halk inancı tespiti yapılacak olursa, halk inancı adıyla bir belirteç kullanmanın lüzumu ortadan kalkacaktır. Yani halk inancını "halk inancı" yapan aslî unsur, resmî dinin varlığıdır. Aksi takdirde bir farklılık olarak halk inancından söz etmek çok zordur.

Tüm bu verilerin bize halk inançları için sağlayacağı imkanların neler olduğu daha da açıklayıcı olacaktır. Bölgesel ve ulusal halk inançlarının güncel topografisi elde edilecektir. Kırsal ile kent, kent ile diğer kentler arasındaki halk inançları mukayese edilebilecek ve tüm bulguların ortak paydası halk inançlarını açığa çıkaracaktır. Elde edilen halk inançları yazılı kaynaklar vasıtası ile yeniden mukayese edilecek ve bu çalışmaya tabi tutulan halk inançlarının geçmişten günümüze ne gibi değişiklikler geçirdiği veya hiçbir değişikliğe maruz kalmadığı ortaya çıkacaktır. Her iki durumda da mühim sonuçlara gidebilmek mümkündür. Dahası ve en önemlisi, resmî dinden farklı olduğu öngörülen halk inançlarının bütünü için nasıl bir tanım oluşacağına ilişkin, tek tek halk inançlarının menşei meselesi gün yüzüne çıkacaktır. Yukarıda masalımsı unsur olan "cinin şişeye hapsedilmesi"nin memorat halinde güncel bir şekilde İslâmî bir kimlikle ortaya çıkmış olması hem bu bakımdan hem de diğer anlatı türleri açısından güzel bir örnektir.

Biz bu çalışmanın ortaya çıkabilmesi ve araştırma yapılabilmesi için 260 adet özgün metin derledik. Bu metinlerin daha fazlasını elde etmiş olsak da birbirlerine çok benzeyen hatta neredeyse farkı olmayan metinleri çalışmamız içinde göstermedik. Elde ettiğimiz metinleri inceledikçe her memorat metinlerinin çoğunluğunda birkaç inanç ögesinin olduğunu gözlemledik. Bu bakımdan yapmamız gereken tasnifte bu inanç ögelerini merkeze alarak metnin ana unsurunu teşkil eden inanç ögesini tespit ettik. Birincil öge, ardından diğer inanç ögelerini de almış olsa da biz bunu bir tema olarak görerek elde ettiğimiz memorat metinlerinin hepsini bu temalara göre tasnif ettik. Mesela bir memorat metninde hem doğaüstü varlık olarak "cin" hem de büyü pratiği yer almışsa, kaynak kişinin kurduğu sebep sonuç ilişkisini göz önüne alarak bu ögelerden "sebep" olanı tema olarak belirledik.

Memoratların birtakım anlatılma amaçları ve bu nedenle de bir işlevi olmalıydı. Bu iki önemli hususu tespit etmek için elimizden geldiğince röportajdan kaçınarak anlatının kendi kendine oluşabileceği mekanları tercih ettik. Röportaj ile elde ettiğimiz metinlerde genellikle kaynak kişi anlatıyı kısaltmaktadır. Oysa memoratın kendi kendine anlatıldığı bir durumda, kaynak kişiyi tetikleyen birtakım uyarıcılar ortaya çıkmaktadır. Bir isim geçtiğinde, o kişinin yaşadığı veya o kişiyle yaşanılan bir tecrübe ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Metni etkileyen diğer faktör ise memoratların herkesçe bilinen bir inancı "kişisel" yansıtmasından doğan "mahremiyet" yönüdür. Mesela bu faktörden dolayı kadın kaynak kişilerden çok fazla metin elde edemedik. Büyü bozdurmak çok yaygın olduğu için bu inancı ifade eden memoratı çok fazla elde etmiş olsak da büyü yaptırma pratiği ile ilgili metin elde etmemiz olabildiğince zorlaşmıştır. "Cin musallatı" inancını toplumsal dışlanma sebebiyle gizleyen, anlatmayan bireylerin sayısını da yadsıyamayız.

Derlememizde fark ettiğimiz diğer durumlardan biri ise "istek"tir. Bazı anlatıcılar bizlere saatlerce memorat anlatarak verilerimizi zenginleştirse de bazı anlatıcılar çeşitli sebeplerle memorat nakletmeyi reddetmişlerdir. Bu sebeplerin içerisinde inanmama, korkma, gizleme gibi tutumlar vardır. Bu tür şeyleri anlatmakla bir daha yaşanmayacağını ifade eden endişe ve inanç da metin elde etmemizi engellemiştir. Dolayısıyla böyle bir inancı kayıt altına alma imkânı da bulmuş olduk.

Metinleri kendi mekânında ve en doğal haliyle gözlemleyerek kayıt altına almamızın sonuçlarından bir tanesi de anlatı dinleyici arasındaki ilişki sebebiyle yerel kültüre özgü tepkilerin, nüktelerin, düşünüşlerin ve yorumların açığa çıkmasıdır. Bu bağlamda anlatıların bir kısmında ciddiyet tavrıyla bir icraya rastlamadık. Olaylar nükteli şekilde anlatılıp nükteli şekilde dinleyicilerden karşılık bulmuştur. İçerisinde korku unsurunun en yoğun olduğu anlatıların cin, karabasan gibi doğaüstü varlılarla olan karşılaşmalar olsa da, bu anlatılar dikkat çekici biçimde inancı onaylayarak fakat nükteli bir dille, gülerek anlatılmış ve dinlenilmiştir. Yine bağlamı göz önünde bulundurarak yaptığımız gözlemlerde memoratların işlevi ortaya çıkmıştır. Biz bu gözlemleri ve memoratları inceleyerek "memoratların işlevleri" adlı başlığı oluşturduk.

Adana halkının memoratlara ve efsanelere gösterdiği ilgi ve alaka üst seviyededir. Genel itibariyle halk inançları desteklenmekte ve bu inançları ifade eden memorat ve efsaneler kabul görmektedir. Anlatılarda yerel dil özellikleri kendini göstermektedir. Zaten şahsi tecrübe anlatılarının halkbilimcilerden önce filologların ilgi alanına girmesinin sebebi de dil

özelliklerini en doğal şekilde elde edebilmeti. Ayrıca memoratların sürekli belirttiğimiz gibi birbirini tanıyan, yakın ilişkisi bulunan insanlar arasında çok daha yaygın ve yoğun olduğu için anlatıcı dinleyici arasındaki iletişim daha rahat bir şekildedir. Bunun sonucunda da resmî tutumun getirdiği ifadeye olan dikkat ortadan kalkmakta ve argo tepkiler, ses değişimleri tipik Adana ağzını yaşatmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

1. Büyü, Muska, Tılsım ve Fal Gibi İnanmaları Anlatan Memoratlar

1) Bizim hısım akrabalardan birisi. Köyden birkaç kişiyle beraber define aramaya çıkıyor bunlar. Köyün belli yerlerinde, haraba olan yerlerde. Bunlar gitmişler kazmışlar. Diyor "Bir sandık çıktı. Sandığa elimizi uzatıyoruz, sandığın üstünde bir yılan ortaya çıkıyor. Yılanı öldürmek istiyoruz, yılan akrep oluyor. Akrebe dönüyor. Akrebi öldürmek için taş atıyoruz, eşek arısı oluyor. Eşek arısını öldürmek istiyoruz, bi bakıyoruz akrep olmuş. Tekrar yılan olmuş, böyle bir dönüşüm içerisinde.". Diyor "Ne sandığa elimizi uzatabildik ne de biz onu öldürebildik.". Diyor "Çukuru geri kapattık, geldik.". Bunu bana birisi anlattı, hısım akrabalardan birisi. Aradan bir 15-20 sene geçti dükkânda oturuyorum. Komşu köyden birisi geldi. Şundan bundan bahsederken bizim o hısım akrabanın definesini arayanlardan birisi de oymuş. O anlatınca ortaya çıktı. Ben zannediyordum bizimki yalan söyledi. Bi ara ütopik bir şey gördü, anlattı. Mesele böyle bir şey zannediyordum. 2. adam yıllar sonra aynı şeyleri anlatınca anladım. Sonra 3. adam da rast geldi. 3. adam da anlattı. Oldu gitti. (K.K.60) [1_11]

2) O kadına görünüyorlarmış, bi tanıdığa. O anlattı, büyü yapmışlar heralde. Muska yapmışlar. Kötüsüne yapmışlar heralde. Kadının düşmanları çok etrafında. Kadına görünüyorlarmış, dikiliyorlarmış gece karşısına, kadın okuduk sıra tek tek kayboluyormuş. (K.K.65) [1_12]

3) Kayınımın Yusuf abi de yapmış karısına. O geriden bilmiyor daha. Bir fırıncının hanımı vardı onunla ekmek yaparmış, onlara. Kız oturuyordu diyor, yanıyorum anne dedi diyor. Muska yapıyorlarmış. Sonra affedersin diyor, bu kızdan bir işeme boşaldı diyor zannedersin ki hayvan işiyor. Böyle sular gibi aktı aktı kızdan diyor. Önündeki çamaşırı bir yırttı diyor bakıvermiş ki ortalık kaynıyor kaynım, az değil bu insanlar ya, hoca demiş zaten "Tepki değişirse ters teperse geri ayırıver, geçer o" demiş. Ama o "Yanıyorum" diye hanımı söylerdi, Niyazi'nin hanımı. Onlarda ekmek yapıyordum gülüm diyor. Kıza bir hal oluverdi diyor. Meğer senin kaynın dama çıkmış buna muska yapıyormuş. Okuyormuş yani. "Anne yanıyoruuum" diyormuş. Kaçsın diye heralde, bana gönlü olsun diye işte. Her akıl bir olsa, babası gil istemiyordu zahir başkasına nişanlamışlar. Onu da istemiyormuş Binnaz'ı istiyormuş. Onu tutmuş sen hocaya demiş ki "Benim babamın kitabı" hoca demiş "Bana babanın kitabını ver sen, ben sana yaparım." Yapmış. "Ama ters tepki olursa ayır geri. Baktın ki ters tepiyor." Biliyor

yani yaptığını adam. “Anne ben yanıyoruuum” dedi ekmek yapıyorduk, kız kalktı çamaşırını bir yırttı kız çıplak oldu, bir işedi bir işedi bir işedi Şenel Hanım, daha biz hiç böyle bir şey görmedik. Aynı hayvan işer ya şarıl şarıl aktı bu kızdan. Sonra duruldu geri. Meğer ayırmış orda. Kaynım diyor geri ayırdım diyor. Ses kesildi, bağrışma olmuş. Yazık kıza, yazık. (K.K.67) [1_13]

4) Kayınbabanın babası rahmetlik, eskiden fakirlik çoktu. Çok fakirlerdi. Hocası varmış onun. Hocası “Sana bir şey söyleyecem ama yaparsan hiç fakirlik görmezsin, yapamazsan da işte ordan ötesini sen bilecen”. Ne demiş demiş ki “Şu duaları şu duaları oku, suyun kenarından giderken sana bir Arap birisi karşılaşacak. Eşşeğin de üstünde olacak merkebin. Onu merkepten indirirsen sen fakirlik görmezsin.” Hakkaten okumuş mekkepli bir adam karşı gelmiş. Şeymiş, zenci gibiymiş saçları filan kıvır kıvırmış ama indirememiş. Elini yüzünü cırmalamış, çok uğraşmış ama indirememiş. Kayın babam hep bunları anlatırdı. Babama böyle olmuş diye. Ben hiç fakirlik görmeyecem, bu duaları oku, sana karşılaşır, ama onu eşekten indirecekmiş, indirmesi gerekiyormuş. “İndiremezsen zaten yapamazsın” demiş, “indirmen gerekiyor.” Demek korkak biriymiş indirememiş. Ama yüzünü filan cırmalamış. (K.K.67) [1_14]

5) Kızın nişanlanmıştı bunlar, sonra da vazgeçmişler onlar. Bu da gitmiş tarlanın karşısında ona muska yapmaya başlamış. Okumaya başlamış. Aklını bir hoş etmiş kadın, kız. Ondan sonra zaten hasta oldu öldü diyor, çok yaşamadı. Kıza gönlü düşmüş yani nişanlanmış, vermişler sonra da geri caymışlar. Cayınca da bu da git sen tarlanın karşısından oku kıza. Okurken okurken diyor kız bir hoş oldu orda diyor. Ne gibi bir tepki gösterdiyse ondan sonra aklını kaybetmiş kız. Çok uğraşmışlar ama ona hep hayatı boyunca okumuş affetsin beni diye. Ölmüş ondan sonra. Çok yaşamamış yani. Ne gibi bir şeye uğradıysa… (K.K.67) [1_15]

6) Yemen bölgesinde yetişen bir kamış türü var. Kalınlığı serçe parmağımı geçmez, daha incedir. Yazı yazmada da kullanılıyorlar bunlar. Hatta daha çok yazı yazmada kullanılıyor bu kamışlar. Yani böyle ucuna böyle mürekkep sürülüp yazı yazılan kamışlar varya o maksatla kullanılıyor. Bu kamışların bir duası var, o duayı okuduğunda veya tılsım mı diyim, o tılsımı okuduğunda o kamışlar dans etmeye başlıyor kendi kendine yazı yazmaya bile başlıyor. Ben onu görmedim, kamışların

kendisini gördüm. Olayı görmedim yalnız olayı bizzat gören kişiden yani dedemin evinde genç biriydi. Adam çok merak etmiş çok istemiş, dedem de… "3 tane kamış havada" diyor "böyle böyle dans ediyordu bildiğin". Ben o zaman çocuktum bana göstermediler. (K.K.59) [1_16]

7) Ebru bir polisle nişanlandı. Kaynanası da Ebru'yu hiç istemiyordu. Çocuk çok istiyordu. En sonunda 1001 sorun yaşayınca bıraktılar. Nişanı bozdular. Aradan vakit geçti. Tatlı başladık tatlı ayrılalım diye Ebru'ya tatlı göndermişler. "Ben de" dedi "ısrar için 1 dilim yedim" dedi "başka bir şey yemedim" dedi. "Osman" dedi onun üstüne bir sürü, Ebru'nun elleri hep yaraydı, "bu" dedi "kaldı" dedi, "iyi hali bu" parmağının burası şişmişti, "iyi hali bu" dedi. Şu parmağı şişiyordu en son o kalmıştı. "Kolum" dedi "şişti" dedi "sular aktı bu kolumdan" dedi. Şişmiş kolu, ondan sonra, bir süre sonra tatlı yedikten sonra, kolu şişmiş. Bi sürü yara olmuş sular akıyormuş iltihap vari. Bir sürü doktora gitmişler çözüm bulamamışlar en sonda biri demiş ki "Yahu bu eskiden kaynaklı bir şey olmasın?" Ne oldu ne bitti, bir şey yedin bir şey aldın… "Bu, tatlı göndermişti", "Siz yediniz mi?", "Yok", "Bir tek ben yemiştim tatlıdan ısrarın üzerine diye", tatlı başladık tatlı bitsin vari. "Hocaya götürek" götürmüşler, "Sana büyü yapmışlar, çatlayıp ölecen" O moda getirecek yani iş. Adam karşı büyü yapmış, karşı atak geliştirmiş. Ondan sonra bi parça iyi olmuş, ama o eli yaraları kalmıştı en son modern tıpla o yaralar da düzeldi gitti. Ama şu parmağının şiştiğini iyi hatırlıyorum. O nasıl, o deri varya nasıl dyim ben sana… Televizyonda görürüz ya fil derisi filan o şekilde böyle, buranın derisi böyle kapkalın… En son yüzük parmağında kaldı, yüzük parmağı, evlenince yüzük takılan parmak değil mi? Bu parmak böyle şişti kaldı en son ama düzeldi o da. (K.K.59) [1_17]

8) 97 ile 2000 yılları arasındaydı. Gökçen ablanı istemeye geldiler. İstemeye gelen ailenin 2 tane kızları bir tane erkek çocukları vardı. İstemeye geldikleri için Gökçen'e bakmaya gelmişlerdi. Ama neticede 2 tane kızları olması sebebiyle damat da bakıyorlardı. Çünkü ellerindeki ürü. Arızalı olması sebebiyle hiç bilinmedik bir yere verilmesi gerekiyordu. Ama yine de gözetim altında olmalıydı. Yani bu şu andaki berdel gibi düşün. Kız alıyorsun karşılığında kız veriyorsun. Neyse bunlar geldiler hoşbeş, bizim kızımızı beğendiler. Biz onların kızını beğenmedik. Neticede bizim kızımızı beğenmeleri sebebiyle aile arasında bir söz yapıldı. Söz yapıldı ama bir süre

sonra o söz yüzüğü atılma aşamasına geldi. Fakat daha sonra atıldı. Ne olduysa o söz yüzüğü atıldıktan sonra oldu. Gökçen'de farklılıklar meydana geldi. Gökçen'de farklılıklar meydana geldi. Bu farklılıklar: odanın içerisinde yalnız kalma, karanlıkta kalma, ışıktan kaçma gibi. Odada bulunmayan kişiyle konuşma, odada bulunmayan kişiyle konuşma ve anlaşılmayan bir dille konuşma. Yani ne Türkçe ne İngilizce ne Rusça. Yani Arapça değil. Çok farklı bir dil. Ve konuşmaya başladı. Bu zamanla ağırlaştı. Aşırı uyku hali, aşsız susuz kalma, hiçkimseyle konuşmama gibi şeyleri aldı. Bu Gökçe'nin şeyinde bu özürlü kızı bizi yamayacaklar. Karşılığında kız kardeşimizi alacaklar berdel olacak. Yani onlarla aklı sıra fikirleri bu. Neyse hani bizim bacıya kızmışlar, bana da kızmışlar heralde kızlarını beğenmedik diye. Muska yaptırmışlar. Eve giriyosun bunalıyorsun, ışık rahatsız ediyor, ısı rahatsız ediyor her şeyden bunalıyorsun. Her şeyden bunalıyorsun. Seni bunaltmayan hiçbir şey yok. Aşırı şekilde baş ağrısı çekiyorsun. Ama işte daha ilaç da yok. Tedavi eden ilaç da yok. Kız kardeşimin durumunun ağır olası sebebiyle, benimki yanında fasa fiso kalıyor, babam Tarsus'un Karayayla köyünde Deliçoban diye birisinin ismini duyuyor. Oraya gidiyor daha öncesinde. Oraya gittiğinde hocaya söylüyor. Ne söylüyorsa ne anlatıyorsa Gökçen'i götürmeden, adam Gökçen'i tedavi ediyor. Ve Gökçen iyileşiyor. Düzeliyor. Bu söylemiş olduğum olay 3 ay içerisinde oluyor. Yani Gökçen'in rahatsızlığının başlangıcıyla bitişi arasında 3 aylık bir dönemi oluyor. Benimkisi ise yüksek baş ağrısı, halisünasyonla birlikte devam ediyor. Neyse babamla birlikte, babam, ben bir de Celil abi birlikte arabaya gidiyoruz. O Karayayla köyüne gidiyoruz, Tarsus'un. Yıkık dökük bir ev, içerde bir yaşlı kadınla bir yaşlı adam var. "Hoşgeldiniz" dedi "Hoşbulduk" dedik içeri geçtik oturduk. Aynı bizim yayladaki, Kızıldağ'daki evimiz gibi ama biraz daha küçüğü. Taştan yapı. "Hasta" dedi "bu mu?" dedi. Hasta diye beni gösteriyor. "Iyi" dedi "oturun bakalım" dedi. "Abdestiniz var mı?", var denildi. Hepimizin abdesti vardı. Babam gitmeden aldırmıştı. Biri sağıma oturdu, babam, soluma oturdu, Celil abi, hoca önümde. Kur'an-ı Kerim'i açtı. Hoş geldin- hoşbulduk, selamlaştı. Bir şeyler okudu Kur'an-ı Kerim'den. "Seni" dedi "şimdi ben tedavi edecem. Tamam mı?" dedi. Ben de "Tamam" dedim. Adam içerdeki odaya gitti. İçerdeki odaya gitti ama odanın penceresi, odadan odaya bakan servis penceresi var, camdan. Masanın üzerine bir tane tüp koydu, küçük tüp. Onun üzerine kebap şişine benzer bir şiş koydu. Heralde adam sucuk pişiriyor filan diye düşündüm. Ama şişin üstü boş. Odada lamba yanmıyo, tüp yanan odada. Tüpün mavi alevini görüyorsun. Ama üstüne koyduğu şiş, geldi yanımıza

oturdu ya, ben odadaki tüpü merak ediyorum. “Lan şimdi üstüne bir şey koyduysa yanar o kalmaz” o şiş ilk önce kırmızılaştı. Sonra kırmızı şiş bembeyaz oldu. Odayı aydınlatmaya yetiroydu yani, o kadar kızardı, o kadar beyazladı. Akkor oldu. Adam gitti, “Ben geliyorum” dedi kalktı gitti odaya. Şişi aldı geldi. Lan dedim birimize saplasa öldürür. Yani kesmesine gerek yok. “Dur” dedi “şunu test edeyim” dedi “yeteri kadar ısınmış mı?” Adam bir tane takvim kağıdını aldı, değdirdi, takvim kâğıdı alev aldı. Değdirmesiyle beraber, değerken birlikte. Tamam mı? O kadar ısınmış. Ama uç kısmında atlara vurulan mühürler varya aynı onun gibi bir mühür var. “Boynunu eğ bakayım” dedi boynumu eğdim. Babam sağımda, Celil abi solumda, iyice tutuyorlar. Adam sanki bana at gibi mühür basacak hatta depelerler ya. Ben de öyle düşünüyorum. Kellemi kastım. Adam buraya bastı, ateş bu normalde yanacağına yanması lazım. Ama değdikçe serinliyorsun. Birincisini vurdu, ikincisine aynı şişi kullanmadı. Diğer şişi koymuştu. Her şiş vurmasına şiş değiştirdi. Yedekleşe vurdu. Hadi sen dan dan dan şeyi gibi resmi dairedeki mühürler gibi yapmadı yani. Anladın mı böyle değil yani. Her defasında adam şişi ısıttı ve her şişi vurmasında ben rahatlıyor ve serinliyordum. Psikolojik bir şey değil bu. Gerçekten rahatlamaydı. Başındaki ağrı-baskının azalması gibi. Hani yüksek tansiyonun olur patlayacak gibi hissedersin ya o yok, o azalıyor işte o çöküyor. En sonda beşincisini vurdu, beşinci mührü de vurud, ondan sonra bir dua okudu adam Kur’an-ı Kerim açıp gene. Arkasından bir dua okudu Kur’an-ı Kerim kapattıktan sonra. Hadi geçmiş olsun dedi. Bende de zaten o beşinci mührü vurduktan sonra bir şey kalmamıştı. “Mührün üstünde ne yazıyor?” dedim “Allah yazıyor” dedi. “E dedim hangi… Allah yazıyor da ben burdaki yazıyı okuyamıyorum. O elindeki demirin üstündekini de ben okuyamıyordum.”, “Sen” dedi “önemli değil. Ordaki yazanı bil yeter”. Artık hangi 99 ismindense… (K.K.43) [1_18]

9) Bir de insan ne yaparsa onunla yaşarmış. Şimdi sen öyle anlatınca hepsi gitti, şimdi ölmüş insanın arkasından konuşmak günahtır. Şimdi çocuğun babaannesi muskayla uğraşıyor. Bizim mahallede yaşıyor en son, kız yani. Kızın babaannesi muskayla uğraşıyor. Yani duyduğum, ne derece doğru bilmiyorum. Hak dünyaya gitti. Yani iyilik de yapacağı yola geliyor, kötülük de yapacağı yola geliyor. Şimdi çocuktan çıkar derler, yani ben yaparım çocuktan çıkar. Babaanne uğraşmış başka şeylerle, torunu yaşayan torunu. Kız nişanlanıyor ama nişanlısı dururken mahallede düğün oluyor, düğünde kıza bir şey oluyor, kız başkasına gidiyor. Kaçıyor ve kız diyor ki “40 gün

doluyor ya artık muskanın tesiri gidiyor ne yapıyorsan yap" kocasına. Kız kendi diyor bunu. 40 gün sonra geri geliyor kız. Okunmuş suyla kaçırmışlar. "Muskanın etkisi gidiyor" diyor kız. Sonra kız geri geliyor. Bu babaannenin yaptığı ayağına dolaştı diyorlar. Torundan çıktı yani. Çocuk şu anda Ceyhan'da. (K.K.32) [1_19]

10) Benim Cenk diye bir arkadaşım var. Ondan sonra, geçen işte bana anlattı. Daha önce bana anlatmış ben unuttum. "Daha sen bizim mevzuyu bilmiyon" falan dedi böyle şeyleri anlatınca işte, böyle tılsım mılsım, hoca uçtu, uçan balon gibi indirdik falan deyince dedi ki "Valla ben onları bilmem de benim başıma gelen olayı sen biliyon" dedi. "Ney lan…" dedim "…senin başına gelen olay?". "Lan bilmiyon mu? Bizim Kenan muskanın üstünden geçmedi mi?" dedi. "Eee?" dedim. Olay şu. Bir arkadaşı var bunun. İşte bunun bacısı cinler musallat olmuş. Ama kızı hiç rahat bırakmıyorlarmış. Kızı devamlı korkutuyorlarmış. Bunlar da buna demiş ki işte "Biz akşamleyin…" arkadaşı ya işte "ablamlara gidek ablamlarda kalak. Hani korkmasın" diye. "Ben bunların başına gelen olayları biliyorum" diyor. "Ama bunların akıllarında hiç beni çağırmak yoktu. Bana 'Gel gidek' deyince hem bir yandan istemediler çağırmak hem istediler. Ben korktum. 'Ben gelmem' dediysem de 'Lan gidek işte hep beraber Ne olacak? Gidiyoruk işte beraber.' diyor." Bunlar gitmişler beraber. Yukarı katta cenaze varmış. Bunlar da aşağı katta oturuyorlarmış. Ondan sonra başlamışlar düğün yapmaya. Dumbudu dumbudu dumbudu dumbudu… Zurnalar filan. Ondan sonra "Lan bu ne? Nerden geliyor?" demişler. Ondan sonra gitmişler yukarıya bi bakmışlar yukarıda cenaze var. "Lan bu davullar nereden geliyor?", "Biz içeri giriyoruz başlıyor davullar zurnalar". Musallat olmuşlar ya buna. Bu muskayı da bu muskayı yapan, yatağın dibine mi koymuş ne yapmış, kazayla da bunun arkadaşı bunun üstünden geçmiş. Onun muskanın üstünden geçince musallat olmuşlar çocuğa. İşte çocuk kafayı yemiş, gece yarıları çıkıyormuş geziyormuş, kafasına Kur'an koyuyormuş, Kur'an'la geziyormuş, sokaklarda geziyormuş, hiç uyumuyormuş falan. Bir sürü şey anlattı. "Lan…" dedim "… çok fazla şey anlatma, teferruata girme, yeter bu kadar" dedim. (K.K.7) [1_20]

11) Geçen başıma benim bir olay geldi, geçen sene başıma bir olay geldi. Fala ben inanmadığım için, şöyle bir olay oldu. Benim görüştüğüm bir kız vardı. Onun da çok samimi bir kız arkadaşı var. Bunlar gidiyorlar tamam mı? bunlar fal baktırmaya,

tamam mı? giriyorlar işte içeri, bu falcı bi kulağını buraya dayıyormuş, konuşuyormuş. Bir kulağını buraya dayıyormuş, konuşuyormuş. Ama söylediği her şey doğruymuş. Kendi oturduğu yerden kulağını duvara dayıyormuş, söylüyormuş. Her şeyi biliyormuş yani, isme varana kadar. İşte "Şu anda senin yolcun var uçakta geliyor" diyormuş harbiden de abisi mi amcası mı geliyormuş. Diyormuş ki "Senin ailenden birisi demir parmaklıklar arasında görülüyor, adı Hasan". Bana anlattılar. Lan diyorum "O biliyodur" dedim. "O biliyordur, ayak o". Kardaş gittik. Şimdi bunlar anlatıyor "Öyle iyi fal bakıyor böyle doğruları biliyor" diyolar. Bir tane çocuk minnoşa benziyor. Geldim şöyle. İşte falan filan. Oturduk dedim "Ben de dinleyecem" bana böyle şey yaptı böyle. Biliyon mu? Bunlar inanmayanları aynı masada oturtmuyorlar. "İnanıyorsan otur" diyor masada oturturmuyorlar. Dedim "Yok ya ben dinleyecem, ben oturacam" dedim "Ben dinliyorum ben karışmayacam sen anlat, aha ben burdayım" dedim. Kardaş bu bi konuşma konuşuyor, benim ruhum daraldı. Yani töbe töbe neuzubillah, Allah gibi anlatıyor yani. "Sen şöyle olacan, sen böyle olacan, geleceğinde şöyle böyle olacak" filan. Benim içime bi sıkıntı girdi, gittim diğer arkadaşlar oturuyorlardı. "Noldu Ahmet?" falan dediler. İşte öyle kızlar var falan, birkaç kişi, "Hemen kalktın gittin" dediler. "Oğlum bu ne lan? Bu manyak mı? Ben bunu şimdi döverim, salak salak, töbe töbe Allah gibi kader çiziyor bu". İçime de bi sıkıntı girdi. Sonra kız geldi böyle şokta. "Noldu?" dedim "Hayırdır?" dedim. Ne demiş biliyon mu? Kızın görüştüğü bir çocuk vardı. Uzun zaman görüşmüyorlardı ayrılmışlardı. Bu başka bir oğlanla görüşüyordu. Demiş ki çocuk için işte, demiş "Görüştüğü biri var mı şu anda?" soruyor işte. O da demiş ki o demiş "Görüştüğü birisi falan yok ama sen biriyle görüşmüşsün" demiş "ve çocukla fazla oturmamana rağmen öpüşmüşsün" demiş. Kız böyle şok bir durumda geldi. Bana böyle böyle dedi. Lan arkadaş nasıl biliyor dedim ya. "Var mı böyle bir şey?" dedim "He" diyor böyle şok bir durumda. "He" diyor. Dedim nasıl oluyor lan böyle bir şey? Nasıl biliyor? Böyle yapıyor, konuşuyor, bunun burda duvarda 3 harflileri mi var da konuşuyor? (K.K.7) [1_21]

12) Bu altın maltın arama işlerinde ondan sonra, çok fazla define işi felan arayanlar, çok fazla varmış. Yalnız bana bir tane arkadaş, ben bi ara Ortadoğu Hastanesi'nin orda bir bekar evi tutmuştum. Benim, üstte oturuyorum, aşağıda, iki katlı, öğrenciler kalıyor. Kızlı erkekli karışık hepsi. Kimisi öğretmen, kimisi öğrenci, karışık baya kalabalıklar.

Bazen bunlar beni aşağıya çay içmeye davet ediyorlar. Ben de işte geliyorum böyle. Bunların da hep böyle bir hevesleri var bana yaklaşmaya çalışıyorlar falan. Dedim "Tamam hadi, bir gün geleyim hadi", normal gitmiyorum yanlarına. Tanımıyorum çünkü. Onlar bana şey yapıyorlar çünkü. Çağırıyorlar. Gittim konuşma derken, bir ikisiyle samimi olduk diğerleri kendi aleminde böyle. Çocuğun bir tanesi bana, define, altın arıyorlarmış, başladı başına gelen olayları anlatmaya. İşte altını buluyorlarmış, tılsımlıymış, işte 3 harfliler bunları kovalıyorlarmış. İşte canavar halinde, yok ejderha halinde… Bir kere abisini dağdan aşağı atmışlar, kolu kırılmış. Biri kendi gitmiş dağın yamacından yuvarlanmış falanmış filanmış. Bir sürü olay anlattı da ben dedim "Bana çok şey anlatma, ben gidiyorum orda tek kalıyorum" filan. (K.K.7) [1_22]

13) Biz şimdi kirada oturuyoruz. Başımdan geçen bir olayı anlatıyorum. Şimdi kirada otururken evin bahçesi vardı. Benim çocuklar da bahçede oynarken hani çocuklar yerleri falan kazar. Toprağı kazarken iki tane muska buldular. Ev sahibimize götürdük. Ev sahibimiz hani biraz Arapçası falan var. Hani belki bilir diye ev sahibimize okuttuk. Adam şey yapmadı hani benim önümde okumadı. Daha sonradan da öyle kapandı gitti. Daha sonra bir gün yine çok kötü oldum falan. Evi terk etmek istiyorum. Krizler geçiriyorum, intihar eğilimleri falan. Ondan sonra evi terk ettim ben. Babamlara geldim. Daha sonra işte eşim hoca falan getirmiş eve. Hoca demiş ki sen yatak odasına beni götür. Yatak odasına geçiyor, hoca yukarda oturuyor. Eşime diyor ki aç şu dolabı. Dolabı açıyor. Çıkar şu yastığı diyor. Yastığı çıkarıyor. Bıçak getir diyor. Yastığı parçalıyor. İçinden iki tane muska çıkıyor. İki tane muskayı getir diyor bana. Hoca hiç elini sürmüyor. Eşimi yönlendiriyor. Ve hoca diyor ki bu muska sizin boşanmanıza sebep olacaktı. Neyse okutuyorlar bir şey oluyor ama yine de biz boşandık. Yani bizim boşanmamız için bu muska yapılmış ve biz birebir şahit olduk bu olaya. (K.K.76) [1_23]

14) Bu tarlayı bir yengen kazardı yeğenim buraları, tek başına. Ben sürerdim ekerdim kamyonculuk yapardım. Sonra bizim evin önüne bir domuz yağı döktüler. Geldik eve, affedersin tuvalet yolumuza dökük. Evimizin önüne, çeşmemiz şöyle yakın, ora dökük, ben hiç fark etmedim. Yengen dedi ki Abdullah dedi. Ne diyon dedim. Dedi bak dedi, evden almışlar çeşmenin oraya kadar, ordan da affedersin tuvalet yoluna dökülmüş. Ulan avrat bu milletin gücü bana yetmiyor, yüzüme gelip konuşamıyor ama

böyle şeylere başvuruyorlar dedim. Gardaş taşın içine mahsul ekerdim taşar dökülürdü. Benim şimdi tarlayı ekemiyorum. Ekecek oldum mu denk getiremiyorum. Böyle böyle böyle bittim. Ben senin kolundan tuttum ya, benim tuttuğum yer şenleniyordu. Şimdi yemin ederim sigara parasını bulsan yol parasını bulamıyorum. Yol parasını bulsam harcayacak para bulamıyorum. Tarlanı ekiyon mahsul şey çıkmıyor. Ananaya ya denk geliyor ya da fire veriyor. Bundan ne oluyor, ben senden ekecek tohum almışım, gübre almışım mazot almışım. Sana geri borcumu ödeyemiyorum. Bundan ne oluyor? Mahcup oluyoruz. Sen bana orda itimadını sarsıyon. Ben de seni gördüm mü utanç duyuyorum. Bu durumları yaşadık. O arada bana bir şey oldu. Böyle kafamın içi böyle karıncalama yapıyordu. Şimdi mesela sen sakalı elliyon ya, o zaman ben diyordum ki rahatsızlığımdan dolayı, ya bu sakalını niye elliyor, satırlan bunun kolunu keseyim, vallahi ha. Ben çocuklarımı okutuyordum. Tepebağ'da oturuyordum, depremden önce. Gece çıkardım Abidinpaşa, Çakmak Caddesi, adliyenin önü, Taşköprü böyle kıvranırdım, yatamazdım. Allah, kurban olduğum Allah kimseyi rahatsız etmesin. Derdim ya şu olsa delirsem, deli Abdullah'ın çocukları derler. Çocuklarıma kötü bir intiba alır diye, ondan korkardım. Tövbe estağfura gelirdim. Bir arkadaşa dedim ki lan Selahaddin dedim, hiç bildiğin bir hoca hacı yok mu? La Allah rızası için dedim ya. Lan ben bak gidiyorum dedim. Çocuklarıma kötü bir intiba bırakacam ben. Beni böyle körüklüyorlar, tahrik ediyorlar. Şunu öldür şuna şunu et, buna bunu et diye dedim, şeylik yapıyorlar dedim. Ama ben de çöküyorum kurban olayım Allah'a dedim ona yenilmiyorum dedim. Ulan dur Abdullah dedi, dur dedi, dur dedi, Konya Karaman'dan bir hoca var dedi. O gelirse dedi, ona bakıtak dedi. Lan gardaş beş sene çektim. Eve geliyorum, bak yeğenim, biz söğe derik, kapıdan içeri girerken burdan içeri adımı attım mı içerde kim kımıldarsa öldüresim geliyordu. İçerde milleti şey yapıyordum, böyle kimse konuşamıyordu. Elini öper beş tane gardaşın vardı. Dışarı çıktım mı ben niye çocuklarımın kalbini kırdım? Niye huzursuz ettim? Diye giderdim Adana'ya. Bir ay iki ay hiç gelmezdim. Geldim mi evime bir şey oluyor. Kendime hâkimiyeti boşa geçiyor. O adamcağız gelmiş. Elini öper kız vardı. Yemek yaptı, akşam onu yedik. Kahveye çay içmeye gittim. Vardım Abdullah hadi hadi dedi kahveci. Ney? Vallahi adam geldi oğlum dedi, ne edeceksen et dedi. Ben de dedim ki, oğlum paraylan bakacaksa benim param yok dedim. Bana bakacaksa Allah rızası için bakacak. Gittik vardık adamlar yemek yiyor. Selam aleykum, aleykum selam. Dedi cengiz abi dedi dediğim arkadaş bu dedi. Oturun

bir şey yeyin dedi. Ben de dedim ki valla hocam sağol ben yedim sofradan kalktım buraya geldim. Bakmam dedi yemezsen. Bana taş verse vallaha yerim taşı toprağı, bunu çeken benim. Söyledi, elinin artığı bir kişilik bana da söyledi, yedik. Ulan yemezsem acaba bakar mı bakmaz mı diye tereddüte giriyorum yani. Yemeği yedik yeğenim, ondan sonra yanında bir bakımcı çocuk vardı. Bakarken bakarken ya çocuk benden daha şey, ya çocuk böyle bir fırladı, dediler metin ne oldu dediler. Cengiz abi dedi, bu adama altı tane muska yazılmış, ikisi ölümüne dedi. Bu dedi kapısından girdi mi evin içine dedi, cimbuturak başına birikiyor dedi. Dışarı çıktı mı pişman oluyor dedi. Çakmak oluyor mu öyle dedi. Ben de dedim ki oluyorum cengiz abi dedim. Oluyom dedim. Hemi de çok kötü oluyordum dedim. Kalkıp dağa taşa gidiyorum dedim. Olduğum yerde insanlara bir kötülüğüm olmasın diye. Lan gardaş o baktı, yazdı yaktı yazdı yaktı. Ana! Benim kafam böyle ediyordu ya, lan benim kafamın şeyi durdu. Hareket durdu. Bakımcı dedi bir yornuk alayım cengiz abi dedi. Muskaların şeyi beni mahvetti dedi. Bir sigara yaktık, ben beş sene böyle sigara tadını görmedim. Lan yaktım ki bir sigara, bal bal, tereyağı gibi. İçtim. Cengiz abi dedim bir sigara daha yakayım dedim. Dedi Çakmak yak dedi. Ben burdan yakayım dedim yok burdan yak dedi. Bir sigara daha ikram etti adam. Onu da yaktık. Ağız tat ile iki sigara içtim beş senede. Ondan sonra çok şükür dağa giden deli değilim evine gelen deliyim. Yalnız mahsüllerim olmaz oldu. (K.K.4) [1_24]

15) Bak bu yaşanmış bir olay. Benim babamın başından geçmiştir bu. Babam askerdeyken bir tane kendiyle beraber askerlik yapan biri varmış, bir hoca. Bu adam babama bir tane geyik postu göstermiş. Demiş ki bunu uçururum sen de izlersin. Olurdu olmazdı derken adam herhâlde bir şeyler okumuş. Babam bir bakıyor ki hakikaten o post havada duruyor. Sonra da geri indiriyor. Babam bunu görmüş bize hep anlatırdı bunu. (K.K.81)

16) Babam anlatıyor. Bir köyden bir hoca varmış. Babam da o zaman bekârmış. Babam bunu bize hep anlatırdı. Babama bu hoca demiş ki sen niye evlenmiyorsun? Babam da demiş işte kız yok falan. Babam böyle biraz serzenişte bulununca hoca buna demiş ki sen ne duruyorsun ki, git emmi kızını al. Emmi kızın varken senin ne işin var başkasıyla. Ondan iyisini bulamazsın demiş. Hoca bunu diyor ama babamın emmi kızının olduğunu normalde bilmemesi lazım. Durum böyle yani. Babam diyor ki ben

hiç görmedim ki emmi kızını diyor. Hoca babama demiş ellerini kaldır tırnaklarına bak. Babam tırnaklarına bir bakıyor ki emmi kızı. Tırnaklarında emmi kızını görüyor. Ondan sonra da gidip evleniyorlar zaten. O emmi kızı benim annem oluyor yani. Babam bunu da anlatırdı sık sık bize. (K.K.81)

17) Bu seksenlerde o zamanlar sağ sol meselesi vardı. Anarşi falan artık zirve yapmış. Bir yerden öteki yere gitmek falan her babayiğidin harcı değil. Kime ne zaman ne olacağını bilen yok. Sabah evdesin öğlen vurulmuşsun. Biz de tabi kafada deli rüzgârlar, girdik bu işlere. Sabah evden çıkardım bazen ertesi sabah gelirdim bazen de bir hafta hiç gelmezdim. Farklı gruplarla beraber giderdik takılırdık. Bazen baskın yerdik bazen baskın verirdik. İllet bir ortam senin anlayacağın. Babam da biliyor durumları. Kendisi de asker emeklisi. O kendini korumayı biliyor ama ben bilmiyorum. O artık olgunlaşmış kemale ermiş, askerlik tecrübesini de ekleyince, nerde ne zaman bulunması gerektiğini, hangi durumda ne yapması gerektiğini çok iyi bilir. E ben öyle değilim. Yakalım yıkalım, sakınma yok bir şey yok. Babam da böyle olduğunu bildiği için gitmiş bana muska yazmış. Babam asker falan ama iyi bilir bu işleri. Öyle hello çello değil. Babam yazmış muskayı, güzel de bir deriye diktirmiş. Ben eve geldiğimde bana verdi bunu. İlla ki takacaksın. İyi tamam dedim. Ben bunu taktım ertesi gün yine çıktım dışarı. Bizim mekâna gittim. Mekânda otururken o gün akşamına baskın yedik biz. Karşı grup bize baskın verdi. Daha biz ne olduğunu anlamadan bunlar üzerimize şarjör boşaltmaya başladı. Kimimiz siper aldı içerde kimimiz kalakaldı ortada. Ben de tam masanın arkasına mevzi alacakken bir tanesiyle göz göze geldim. Hani saniyelik bir şey. Aha dedim bu beni vuracak şimdi. Demeye kalmadı sıktı bir tane. Mesafe de yakın. Tutturmaması mümkün değil. Mermi göğsümden seksi başka yere saplandı. O şaşkın ben şaşkın. İkimiz de gördük bunu. O şaşkınlık bir de çatışma ortamı, ben kendime geldim masaya mevzilendim. Silahi çıkardım bir iki el ateş ettim sonra bunlar çekti gitti. Sonuçta askeri harp değil yani. O zamanlar böyleydi. Sıkarlar kaçarlar. Ben tekrar eve gittim sabah. Babama olayı anlattım. Babam dedi ki o olan muskadan oldu. Annen seni merakından hastalanacaktı artık. Ben de aradım taradım seni böyle kurşundan silahtan koruyacak bir şey yazdım. Elhamdülillah doğru yazmışız. Onu da sakın çıkarma dedi. Böyle oldu yani ben de çıkarmadım hiç. Muska bildiğin kurşunu bana isabet ettirmedi. Yani bana saplanmadı. Üzerimde kurşunun sekmesi için bir şey yok. Gömlek yelek ceket. Üstümde metal bir

şey de yok, ona çarptı da seksin diyeyim. Zaten öyle olduğu için o eleman da şaştı duruma. Var böyle şeyler, eskiler bilirlermiş. (K.K.75)

18) Benim bazı akrabalar var. Bunlar ne zaman ziyarete gelse, bizim evde kavga gürültü tantana eksik olmaz. Böyle çirkefler. Ben ailemle iyiyim ama bunlar geldiler mi curcuna başlar. Gittiler mi de evimin huzuru geri gelmez. Yine böyle geldiler bir zaman. Aynı şeyler oldu. Sonra da gittiler. Koca işte çocuklar okulda. Ben de ev işleri yapıyorum. Balkondaki saksılarıma bakım yaparım arada. Topraklarını düzlerken havalandırayım dedim. Aman ya rabbi, saksının birini açtım. Toprağından poşete sarılı bir şey çıktı. Poşetten çıkardım ki muska. Açmaya da korktum. Çarpar falan. Muskalar tehlikeli. Öyle kafana göre açmak yırtmak yakmak olmaz. Bir usulü olur. Hiç ellemedim. Akşam kocam geldi gösterdim. Kocam anlar biraz. Baktı. Canı sıkıldı. Besmelesiz başlamış muska. Öyle olunca kötü olur. Daha iyi bilene sormuş, o hoca da demiş bu sizi ayırmak için yapılmış. Hoca bozmuş muskayı. Ondan sonra evime huzur geldi. Şimdi ne zaman bunlar gelip gitse, arkalarından evi dökerim. Her seferinde muska çıkar bir yerden. Her seferinde de bozdururuz. (K.K.22)

19) Bir arkadaşım var. Yaklaşık nerden baksan on, on beş senedir hiçbir işi rast gitmez. Bir insan elini neye atsa batırır mı? Herkes o işten kar eder, bizimki girer zarar eder. Adam kötü değil. Çok iyi birisi. Dindar yani. Ailesi de öyle. İçkisi kumarı hiç yok. Bu bir gün karısıyla hocaya gitmişler. Birisi tavsiye etmiş. Falan hoca iyidir diye. Şimdiki hocaların bir kısmısı sahtekâr. Onun için sorarız, paracı mı diye. Eğer öyle paragöz değilse biraz itibar ederiz yani. Bu da sormuş tabi, demişler bu hoca öyle para falan derdinde değil. Bakıyor, para almıyor, eğer büyü varsa bozdurursan duruma göre para alıyorlar. Sonuçta artık ticarethane. Elin kolun bağlı kalıyor bazen. Arkadaşım karısıyla beraber gitmiş. Adam bakmış buna. Eline kitap almış evirmiş çevirmiş. Demiş sana büyü yapılmış. Sen nereye gitsen orayı batırırsın. Yapanı söylememiş. Bunu bozarım istersen demiş. Tamam demiş bozdurmuş. Bir tane de muska yapmış. Bunu demiş hep boynuna as, taşı. Bunu anlattı bana, bunun işleri tıkırına girmeye başladı ha. Bildiğin düzeldi. Önceleri sağdan soldan abuk sabuk borç çıkardı, çıkmaz oldu. Aldığı para çarçur olurdu, olmaz oldu. Demek hakikaten büyü yapmışlar işte. (K.K.60)

20) Ben çok kazanırdım. Elimi hangi işe atsam kurban olduğum Allah bereket verirdi. Zengindim de. Hayrımı da yapardım. Sonra iş yaptığım biriyle işlerimiz bozuldu. Biraz da atıştık. Mesele uzun kaçar ama sonuçta bu bana garaz oldu. Aradan vakit geçti. Benim işler kesat. Kazanç gitti. Eldeki de erimeye başlıyor. Tıkırında giden işler sarpasardı. Bri gün ofise geldim yine. Dedim bakalım bu gün hangi iş iptal olacak. Her sabah çay içerdim bu sefer kahve içecem dedim. Mutfakta kahveyi ararken, ararken dolabın dibine bir şey sıkışmış. Ne bu böyle diye zorladım çıkardım. Baktım muşambaya sarılı bir şey. Ben daha önce muska falan bilmezdim. Bildiğim sadece şekli üçgen. Bu da üçgen. Aldım hemen benim arkadaş var, Arapça'sı da var. Dedim bak şuna. Okudu okudu dedi ki kardeş biri sana büyü yapmış. Nerden belli dedim. Bu besmelesiz başlıyor dedi. Bir de bazı ayetler var ama ters yazılmış gibi dedi. Neyse bu birilerine sordu soruşturdu. Aradı beni. Büyüyü bozdurmuş. Kazancı kesmek için yapılmışmış. Büyü bozuldu bir hafta sonra benim işler geri açıldı. Hakkına girmeyeyim ama sanki o atıştığım adam yaptı bunu. (K.K.12)

21) Bizim Erzurum'da işte define olayı çok oluyor. Bizim orada pikniğe götürenin abisi var bir tane. O anlatıyor. "Biz 3 arkadaş gittik define bulmaya. Bir tane bulduk o aletle. Alet öttü, bulduk. Kazdık, altını da bulduk. Altını ben elime aldım. Elime alır almaz sıktım şöyle hani kontrol etmek için, sonra bir baktım toprakta hareketlenme var, altının olduğu toprakta. Elimdeki altın yere kaydı, oraya kaydı. Sonra altınlar gömüldü. 3 arkadaş tıpış tıpış terkettik orayı." Kazmaya korkmuşlar ondan sonra. Arkeolog bir tane daha tanıdık var. O da diyor "Biz ne zaman kazıya gitsek kazı aletlerinin yanında bir tane de Kur'an olur. Kafayı yememek için. Korkuyoruz çünkü." Onlar da orada çok eski şeyleri şey yapıyorlar, kazıyorlar. Bu Rumlar di mi? Ermeniler pardon. Eski Ermeniler orada kalan. Onlar böyle büyü yapar. (K.K.36) [1_26a]

22) Bundan epey geçkin bir zamanda, heralde 1970-80 arası, hocanın birine gitmiş arkadaş. Geldi dedi, bu hoca acayip kuvvetli muska yapıyormuş. Maneviyatı da sağlammış hani. Hatta dedi ki adam bahçesindeki bir hayvana muska yapmışımış, silah sıkmışlar kurşun işlememiş. Benim arkadaş anlattı. Muska işi gerçektir yani. (K.K.10)

23) Benim dehşet korkularım vardı. Gece garip garip sesler duyarım. Gündüz birini görür gibi olurum. Yani ne sayarsan evet derim sana. Hep tedirginlik hali var. Sonra bir

hocaya götürdüler beni. Bu işlerle uğraşan biri değil, birinin tanıdığı. Evine oturmaya gittik. Durumu anlattılar. Adam eline kağıt kalemi aldı, bir şeyler yazdı. Üçgen şeklinde de katladı. Bunu alın bir mahfazaya koyun. Bir iğneyle de atletin üstüne kalp yerine gelecek şekilde tutturun dedi. Dediği gibi yaptık. Daha aynı gece, hiçbir şey kalmadı. Bütün ses gürültü, rahatsızlık gidiverdi. (K.K.18)

24) Bak bana mesela şey diyorlar. Rızkı artıran dua mesela. Ben duamı okurum, Ayete'l-Kürsi'mi okurum. Geçerim dükkânıma mesela. Kimisi ne yapar biliyor musun? İş yapabilmek için, çok iş yapabilmek için muska yaptırıyormuş. Geçen birtanesiyle konuştum. "Muskayla iş yapıyorlar" dedi bana. "Ne muskası lan? Ne işi?" dedim. Dedi ki "Muska yaparaktan iş yapıyorlar. Bi ara muska yapmışlar, işleri iyiymiş. İşleri kötüleşince bir daha muska yapmışlar, işleri daha çok artmış. (K.K.7) [1_25a]

25) Bizim arkadaş hocaya gitmiş. Evinin bereketi kalmamış. huzur yok. Hoca demiş size büyü yapılmış. Herkese tek tek bakmış. Oraya giden sadece karı-koca. Bunların oğulları da var. Ama orada değiller. Hoca arkadaşa bakmış, sana yapılmamış demiş. Kocasına bakmış, sana da yapılmamış demiş. Oğullarına bakarken bir oğluna yapılmış. Demiş senin oğluna çok büyük büyü yapılmış, muska yazmışlar. Muhabbet muskası bu ama senin oğluna tesir etmediği için büyü terse dönmüş. Melanet yağdırıyor demiş. İstersen büyüyü yapanı eritirim demiş. Arkadaşım yok demiş, bana öyle dedi. Ben Allah'tan korkarım dedi. Hocaya sadece büyüyü bozdurmuş gelmiş. Ondan sonra hepsi ferahladı. (K.K.35)

26) Bir tanıdığımla bir gün kafeye gittik. Öyle otururken sırf zevk olsun diye fal baktırdık. Kırk tane yalan söyler diye düşündük ama peşpeşe bildi bayağı şeyleri. Kız arkadaşını, arasında olanları, kızın gönlünde olanı saydı bir bir. İnanmamak elde değil. Ama dedi birisi sizin aranızı bozuyor. Farklı birşeyler kullanıyor. Belki bir adam belki de muska, büyü yaptırıyor dedi. Bu bizim aklımıza takıldı. Aradan vakit geçti bu hocaya gitmiş. Hoca da aynısını demiş. Hoca bir şeyler teklif etmiş. Yani büyüyü yaptırana ceza vermek gibi. Bu da kabul etmiş. Sonra o elemanı biz gördük. Hakikaten başına hocanın dediği gibi şeyler gelmiş. Üç harflileri musallat etmiş yani. (K.K.51)

27) Arkadaşıma dedesi anlatmış bunu. İki kişi gelmiş dedesine. Demişler Osman emmi bize gömü lazım, bulabilir miyiz? Dedesi de bunun tehlikeli olduğunu söylemiş. Girmeyin bu işe falan. Bunlar ısrar etmiş ama dedesi vazgeçirememiş sonra da yollamış. Derken bunlar başka birini bulmuşlar. Birkaç dua yapıp gömü bulmuşlar. Sonra haberleri gelmiş dedesine, bunlar kazdıkları yerde ölmüşler. Dedesi gitmiş görmüş. Her tarafları morarmış, kan akmış, kemikleri kırılmış. Dedesi ölülere bakmış, ben demedim mi size diye hayıflanmış. Meğersem üç harfliler hazineyi korurlarmış. Bunlar da almak isteyince öldürmüşler. Çünkü eskiden böyle birşeyler gömdüklerinde tılsım yaparlarmış. Yahudiler Ermeniler bilirmiş bu işi. O tılsımda da üç harflileri karıştırırlarmış. Dedesi böyle demiş. Zaten çok duyarız böyle şeyleri. Gerçek bu. (K.K.47)

28) Ben askere giderken anama dedim ki, falanın kızını bana isteyin dedim. Ben gittim askere. Acemi birliğim bitti. Usta birliğine geçtim. Baktım istemişler, vermişler, tatlıyı yemişler. O ara 12 Eylül oldu, darbe oldu, askerim ben o sıralar. Darbe oldu, nişan yapacaklar. Amcam gelmiş ziyaretime konyaya. Beni götürüp nişan koltuğuna oturtacak. Resim için. Haberim yok. Adam önce bana söyler, ondan sonra gelir. Neyse öldü gitti. Bir baktım haftasonuydu Pazar günü. Adım okunuyor. Ziyaretçiniz var nizamiye kapısına. Allah allah, benim ziyaretçim olamaz ya, kim gelecek, bu yanlışlık, yanlışlık var. Çay içiyorum, bir daha okundu. Bizim Adanalı bir arkadaşımız vardı. Arap. Dedim heralde bu şerefsiz dedim mahsustan anons ediyor beni. O da nizamiyedeydi. Lan üçüncü defa okundu, gittim baktım ki amcam, rahmetlik. Allah allah, ne geziyon sen ya, hayırdır? Valla seni götürmeye geldim dedi. Zor valla dedim, zor, vermezler, izinler kalkmış, terhisler durmuş. Adam beni nişan için izne bırakacak, mümkünü yok. Dedim sen neden bana söylemeden geldin. Biz şansımızı deneyek dedi. Bir astsubay var. Şerefsizin şerefsizi. Ayakları böyle böyle a… k…. Dambul dumbul yürüyor böyle. Adama bir vursa potik gibi yere serer. Astsubay gazinosuna baktım okey oynuyorlar. Kepi çıkarttım, dedim komutanım amcam gelmiş dedim, nişanım olacakmış. Adanaya izin verirseniz giderim dedim. Lan git amcanı da s…m seni de dedi. Çıktım geldim, ne dedi, demedim amcanı s…m s..r ol git dediğini. Oturduk aradan on beş yirmi dakika geçti. Ya bir de ben gideyim dedi. Ya yok senin ne işin var gazinoda. Ben dedim bir daha gideyim söyleyeyim. Vardım komutanım, baktı benim. Lan amcanı az önce s…kmedim mi s…r ol git dedi. Öyle oldu gittik geldik. Nişan da

oldum. Terhis oldum. Anası benim için ölüyor. Abisi benim için ölüyor. Benim yaşıtım. Kafasına sıktı intihar etti. O işi bozuyor. Ben ona vermem, o içkici, içki içiyor, eve bakmaz. E cahillik zamanı devri, oluyor, doğru. İçmneyen de yoktu o zaman. Ben seni gönderecem İstanbul'a, onlardan kaçıracam, vermeyecem. Biz düğün hazırlığı yapıyoruz bu adam işi bozuyor. İş bozuldu bozulacak. Dedi ki anası, yok mu hacınız hocanız, bir muska yaptırın yedireyim dedi.anası kızına muska yedirecek. Lan kim var kim var, lan melek gibi bir hoca var. Melek. Vardım yanına. Başka bir köyle. Kozanın hacıbeyli köyü. Hoca da beni tanıyor. Hocam dedim böyle böyle. Nişan yapacağım, askerden geldim. Anası benim için ölüyor, büyük abisi benim için ölüyor ama lüçük abisi istemiyor. İşi bozdu bozacak. Anası dedi ki oğlum muska yaptır ben kızıma yedirrim. Senden iyisini mi bulacam ben dedi. Hoca tamam iş kolay o zaman dedi. Ben yuva yıkmayacam birini aldatmayacam, ben nişan yapacam. Adımızı soyadımızı yazdı, onunkini benimkini falan. Yarın şu saat geri gel dedi.gittim yarın oldu geldim. Muskayı verdi. Anası üç defada yedirsin, isterse çayın içine koysun, isterse kolanın içine koysun, isterse meyveyi onun suyuyla yıkasın. Abi akşam oldu haber geldi dediler yedirdik. Sabah oldu imana geldi bu. Benim teyp vardı evde. Benim teybi istetmiş, yumuşuyor ya. Onun üzerine sıcağı sıcağına hemen düğün hazırlığı yaptık. Aha hala duruyor. 35 sene oldu, daha da bozulacağı yok. Muska işte bu iş. Yani göt attılardı. Kız ile abisi. Dört kişi ikisi benim için ölüyor, diğer ikisi istemiyor. Kızın aklını da çelmiş abisi. (K.K.46) [1_28a]

29) Binanın olduğu yerde Ermenilerden kalma mı ne, bir şey varmış, bir hazine varmış. Bilinen de bir şeymiş hani öyle şey de değil, bilinmeyen bir yer de değil. Zamanında da bolca hani define aramaya giden gelen olurmuş, kiraya vermemişler. En sonunda bi tane yeri kiraya tutmuş, bunlar unutuldu filan diye. Hiç ayıkmamışlar da, komple kazmışlar her tarafı, bulamamışlar. Ben o zaman öğrendim yani bir şey olduğunu. Dedem de dediki, amcam dedi, "Biz" dedi "kazak, biz çıkarak", dedem de dedi "Bu da işte bunun derdine düşmüş oğlum" dedi "şuna" dedi "akıl ver" dedi "onun" dedi "sahibi belli" dedi. "Gelirlerse ancak ona emanet ederler" dedi. Emanet kastı o. "Ona emanet verirler" dedi "onun haricinde kim arasa bulamaz" dedi. (K.K.59) [1_29a]

30) Babama dedim ki sana ölüm kısmet olmaz. Sana hayırlı ölüm kesinlikle kısmet olmaz. Neden evlendim aslanım, neden evlendin. Senin oğlun da vardı kızın da vardı.

Üç oğlan iki kız. Beş çocuğun üstüne adam evlendi. Neyin var oğlum senin. Bir s*kin bir d*şağın var, dünyada dikili bir ağacın bile yok. Ya hiç sorma bir cahillik yaptık diyor. Yaptın da bu işkence neydi, bu zulüm neydi. Bu adam hayırlı bir ölümle ölür mü. Analığım da ölmez kolay kolay. Ölüm ölüm diye bas bas bağırırlar ama Allah bunlara hayırlı ölüm kısmet etmez. Hala sağ ikisi de. Analık kocası sağ iken babama kaçtı geldi. Kocası da buna var ya tapıyormuş. Çocuk olmuyor diye, adamın altından kaç, aca gel. Bizim üstümüze getirdi bizi kaldırdı attı. Annem küs gitti. Gitmekte de haklı. Hergün sırtında kazma sapı kırardı. Adam muska yedire yedire analığım, anamı ve bizi babam insan olarak görmüyordu. Domuz olarak görüyordu. Muskayı öyle yaptırırdı analığım. (K.K.46) [1_30a]

31) Benim yıldıznameme baktılar. Ben market açtım baraj yoluna. İflasın eşiğine geldim. Ben de çok iyiydim çok güzel işim vardı. Son zamanlar iflas ettim. Beni götürdüler yengem. Narlıca'da. Dedi senin yıldıznamene baktırayım. Ama erkek almıyorlar içeri ben avluda bekledim. O girdi. Hep kadın kadına imiş orada. Kadın demiş ki beni görmedi daha, benim hakkımda hiçbir şey bilmiyor. Kadın demiş ekmek teknesinde içki içiyor. Ben hem içerdim hem içittirirdim. Marketin arkasında bölme vardı. İçittirirdim orada. Ben de içerdim. Kadına götürdüler işte en son ekmek teknesinde içki içiyor demiş, iflah olmaz demiş. Biliyorlar abi. Hiç kadın beni görmemiş hakkımda bir şey bilmemiş. Yengem içeri girdi. Orada yıldıznameye bakıyorlarmış. İflah olmaz demiş ondan sonra sattım, devrettim. (K.K.46) [1_31a]

32) Annem anlattı bunu. Dedem anlatmış ona da. Dedemin, adı Ali hoca, babasının ismi Yusuf. Yusuf Hoca derlermiş. Konya'da oranın medreselerinde 20 yıl kadar okumuş. Ya da 22 tam hatırımda değil. Şunu da okudun mu diye bir hikâye var ya, işte o benim dedem. Mantıktı herhâlde yanlış değilsem, okudun mu demiş. O da demiş ki yok. Demiş bunu da oku pişman olmazsın, lazımdır. İki yıl daha kalmış. O civarda Karaisalı'da meşhur bir döneminde. Şeyleri falan var, kayıtları. El yazmaları. Dedemden alim bir adam. İlmi dedeme on basar. Dedem zayıf kalır. Dedem de okumuş ama onun kadar değil. Yalnız dedem takva yönünden ona on basar. Anlatılanlara bakarak söylüyorum. Dedem boş değildi. Babası Yusuf Hoca, dedem daha genç iken, Körkün Çayı derler, onun hemen yan tarafında bir tarla vardı. Babama kalmıştı, babam onu yeğenine sattı. Sulaktır. Tam Körkün'ün yanı. Çok güzel düz sulak. Dedem bekar

imiş daha genç. Gece affedersin kamyonu devirmiş. Boynunda da babasının yazmış olduğu muska var. O silah işlemesin diye. O dönemler karışık zamanlar. Dedemin doğum tarihi tam 1900. Gençliğinde daha savaşlar oluyor. Babası muska yazmış kurşun işlemesin diye. Bunun hakikati var. Bu da kamyonu devirince evde utanmış gusletmeye. Sabah anlaşılmasın diye çıkmış gitmiş Körkün'e. Körkün'de gusletmiş kenardan çıkmış. Körkün'ün yanındaki o çalılardan giyinirken, babası da arkadaşıyla tarlada oturuyormuş. Konuşuyorlarmış. Çalı sallanıyor diye domuz sanmışlar, sıkmışlar. İsabet etmiş. Diyor ki işlemedi. Giyindim çıktım diyor. Bana baktı, hiçbir şey demedi, oğlum bir şey oldu mu falan demedi, çok zoruna gitmiş dedemin. Öyle demedi diye. (K.K.3) [1_32a]

33) Benim kimya hocamın eşine hamileyken. Hocam da namazında niyazında, böyle hani baya, tarikat değil de, ailece baya şeydir. Karısı hamileyken ilk çocuğuna, musallat olmuşlar. Hocanın da kendi üstat hocaları varmış. Onlara danışmış. Sonra muska falan vermişler, kadın rahatlamış. Hamileyken böyle sürekli gece kötü rüyalardan yerinde duramıyormuş. Sonra farketmişler ki musallat olayları var, bebeğe de anneye de. (K.K.11) [T1]

34) Bana şöyle bir şey olmuş, küçükken. Normalde dışarı falan çıkarmış, üç yaşında falanım. Bir anda böyle şey oluyormuş, tuvalete gitmeye korkarmışım, karanlıktan falan korkmaya başlamışım. Hiçbir yere gidemezmişim. Oturur ağlarmışım. Ondan sonra hocaya gittik muska falan yazıldı. Sordu bana nasılsın diye. Bir muska yazdı. Şurama da astı. Bunu yatarken de falan hiç çıkarmayacaksın dedi. Duş alırken bir tek çıkar, ondan sonra geri tak dedi. Babam diyor ki seni evde tutamazdık. Ekmek almaya falan çıkarken sarılırdın bize diyor. (K.K.53) [T1]

35) Çocukken elimde yüzümde bir sürü siğil çıkardı. Annem beni doktora götürdü. Doktor baktı baktı, hiç uğraşma sen bu çocuğu götür okut dedi. Annem de sordu soruşturdu kim yapar bunu diye. Kızıldağ'da bir kadın varmış. Gittik o kadının yanına. Kadın bir soğan kesti. Bir yarısını eline aldı üzerine tuz döktü. Tuzu soğanın üzerine iyice yedirdi. Bunu yaparken de bir şeyler okuyor. Sonra parmağıyla o tuzu tek tek siğillere sürdü. Soğanı bize verdi. Bunu tanımadığınız birinin mezarına gömün, sonra da arkanıza bakmadan gidin dedi. Dediği gibi yaptık. Allah seni inandırsın biz eve

vardığımızda yüzümde bir tane bile siğil yoktu. Aradan bunca sene geçti. Şimdi abim gitti hastaneye. Parmağında siğil çıkmış. Gittiği doktor da git okut demiş. (K.K.78)

2. Cin, Karabasan, Ruh Çağırma, Alkarısı, Ölülerle Kurulan İrtibat Gibi Doğaüstü Varlıklarla Karşılaşmayı Anlatan Memoratlar

36) Bizim eski bir evimiz vardı. Kız kardeşimin bir hikâye değil gerçek olan bir şey. Bir gün kız kardeşim daha genç kız evlenmemiş. Bundan 17 18 sene önce. Evimiz bahçeli. Evin avlusunda dışarda -eski evler hani bilirsiniz- ondan sonra gece kalkıyor. Lavaboya gidecek. Tam lavaboya girerken bahçede, biraz lavabo uzak tabi bahçenin bir uç noktasında yani. Evle bahçenin arası baya bir geniş. Ondan sonra tam lavaboya girecekken önüne bir tane aksakallı sarıklı bir dede karşısına çıkıyor. Kardeşim biraz korkuyor ama hani feryat figan etmiyor. Ve geri dönüyor. Odasına gidiyor. (K.K.76) [2_21]

37) Bir gün arkadaşlar bizim arkadaşlar ruh çağırıyorlar kendi aralarında. Yani çağırıyorlarmış ben buna inanmıyordum. Sonra ben dedim çağırın da görelim dedim ne kadar doğru ne kadar yalan merak ettim, çağırın dedim. Üç kız arkadaş iki erkek arkadaşların evine geçtik oturduk. Bunlar tepsiyi getirdi. Tabi ben hiçbir şey bilmiyorum bunun hakkında. Tepsiyi getirdiler. Harfleri tek tek küçük kağıtlara yazdılar tepsinin etrafına düzdüler. Yuvarlak şekilde. Ortaya da evet hayır yazdılar koydular. Ortaya bir de fincan koydular. Ruhu çağıracak kişi abdest alması gerekiyormuş. Abdest aldı geldi arkadaş. Bunu yapan kız arkadaş. Ondan sonra fincanın içerisine fincanı ağzına götürerek içerisine üç kere ihlas üç kere kulhuvallahu ehad heralde, o sureydi öyle hatırlıyorum yani. Bir sure daha vardı onu da üç kere okuyor. Sonra ters çeviriyor fincanı, evet ile hayırın ortasına koydu. Geldiysen ey ruh geldiğini bize göster diyor. Ses yok. Sonra bir daha sordu, bir daha soru, en son üçüncü sormasında baktım fincan evete doğru gitti. Yalnız fincana iki kişi parmağını koymuştu. İşaret parmağını fincanın üzere iki kişi. Evete baktım evete gitti. Sonra biri sevgilisinin adını sordu. Yani benim sevgilim kim olacak diye ilerde. İşte bir isme gitti. Serkan yazdı. S'ye gitti, e'ye gitti, r'ye gitti k, a falan tek tek. Onları söyledi. Tabi ben yine inanmıyorum buna. Fincanı kendilerinin yönlendirdiğini düşünüyordum. Sonra kapı çaldı o sırada, evin kapısı. Dedim durun ben bir soru soracam. Ben bir parmağımı

koydum, bir de benim diğer arkadaş parmağını koydu. O da fazla inanmıyordu. Ben dedim kapıyı çalan kim. Parmağını koyan arkadaşın kardeşi kapıyı çalıyor. Göktuğ diye ismi. Tek tek baktım G, ö, k, ğ falan gitti. Bir baktım kapı açıldı Göktuğ geldi kapıdan. Ondan sonra ben şok oldum zaten. Bir de parmağımı zaten tam böyle hani, arkadaşımdan da şüphelendim. O fincanın yürümesi çok enteresan bir şey yani. Kendi kendine sağa sola işaretler çizmesi, gidip gelmesi, tepsinin etrafında dönmesi imkânsız bir şey yani. Artık parmağımı tam bastırmamıştım bir de. Üzerine böyle hafif dokundurdum, o da öyleydi görüyordum yani. Ama fincan habire yön değiştiriyor bir şeyler söylüyor. Başka bir şey soruyorsun, geleceğe dair bir şey soruyorsun cevap veremiyor. Başka bir şey yazıyor. Yani değişik Türkçe olmayan kelimeler yazıyor böyle. Ondan sonra yine mesela geleceğe dair bir şeyi soruyorum. Ben misal ne zaman öleceğim gibi, yaşım mesela, kaç yaşında öleceğim ya da nasıl bir şekilde öleceğim diyorum. Onu söylemiyor mesela. Olan şeyleri söylüyor. Gelecekten kesinlikle haber vermiyor. Sadece olan şeyleri söylüyor. Mesela kim gelmişti diye sordum Göktuğ geldi. Ya da bu kimle daha önce flört etti, bununla etti. Ya da arkadaşın mesela babası yoktu. Dedi babam nerde. Dedi İstanbul'da. Babasını aradı öğrendi İstanbul'da olduğu ortaya çıktı. Yani böyle şeyleri söylüyor ama. Sonra elektrikler tam o sırada, Göktuğ geldi içeriye zaten, Göktuğ'u gördüm ben. Pat diye elektirik kesildi. Işıklar her şey bir anda söndü. Kızların hepsi sarıldı tabi. Herkesin sesi soluğu kesildi bir anda. Susun dedim ben bir ses duydum. Kafamı bir kaldırdım lamba harbiden sağa sola gidiyor böyle. Sonra ben tepsiyi ters çevirdim kaldırdım fırlattım. Herkes odadan kaçtı. Bizim bir komşumuz daha var ablamız. Onun yanına geçtik. O abla fincanı kırdı attı fırlattı. Sonra evde Kur'an okundu. Yani onun doğrusunu sorduk ne yapılabilir bu durumda gibisinden. Bize Kur'an okunmasını söylediler. Evde Kur'an okundu sonra o mesele kapandı. Bir daha da öyle şeylere yaklaşmadım. (K.K.8) [2_22]

38) Bizim bir komşumuz vardı. Adı Caner. Bir gün böyle bağıraraktan bana dedi ki, abi içimde dedi yılan gibi gezen bir şey var dedi. Beni kurtar bu azaptan. Beni şeyden kurtar. Nedir dedim? Ben anlamıyorum. Ya dedi üç harfli, cinler var dedi. Dolanıp duruyor dedi. Ondan sonra Hacı İsmail amca diye biri vardı. Hacı İsmail amcanın yanına götürdüm. Dedi ki Urfa'da Seyyid Süleyman var. Onun yanına götürün. O arada arkadaşımız kıvranıyor sancıdan. Yani resmen kıvranıyor yani. Ondan sonra [götürdükten sonra] dedi bizde suyu var dedi, bir ara [okumuş] su getirmişti dedi. O

suyu bir içirelim. Bakalım sabah götürelim dedi. İnşallah bu su iyi gelir gerek de kalmaz dedi. O suyu içer içmez cinler içinden çıktı. Hakkaten bunu ben yaşadım yani. Ondan sonra odur budur yok, cinler yok içinde. (K.K.2) [2_23]

39) Bizim Mehmet var. Bana da o anlattı. Biliyorsun Mehmet'i. Bunların orda mahallesinde bir tane adam varmış. Adını bilmiyorum ben. Öyle bunun müstakil de bir evi var. Zengin bir adam da değil. Bunun bahçesinde de bir tane köpek var kardeş. Köpeğin adı Karo. Acayip bir köpek bu. Biraz yaşı da varmış. Laftan sözden anlayan bir köpekmiş. Neyse adam bir gün akşam bir bakıyor Karo yerinde yok. Allah Allah diyor nerde bu. Avradına soruyor o da bilmiyor. Sabah oluyor bir bakıyor Karo yerinde. Diyor Karo neredeydin sen, sonra işine gidiyor. Ertesi akşam bir daha bakıyor merakından Karo yine yok. Lan diyor bu köpek akşam akşam nereye gidiyor. Kendine dişi mi buldu falan. Bakıyor sabah Karo yine yerinde. Bu böyle birkaç gün devam ediyor. En son diyor bu adam, ben bunu takip edecem. Gece uyumuyor. Pencereden gizlice Karoya bakıyor. Derken Karo bahçeden çıkıyor bu da evden sessizce çıkıyor takılıyor Karonun peşine. Ulan git git bitmiyor. Issız bir yere geliyor Karo. Biraz daha gidince sesler falan geliyor. Adam yerinde duruyor bakıyor Karoya. İlerde adam ne görmeli. Cinler toplanmışlar düğün dernek kurmuşlar kardeş. Baya gürültülü eğleniyorlar. Karo da bunların arasına giriyor. Bizimkisi de dönüyor eve gidiyor. Sabaha karşı bakıyor Karo eve doğru geliyor. Çıkıyor bahçeye. Karo tam bahçe kapısının önünde girecekken adam diyor ki Karo gece iyi oynuyordun ha. Bunu derken de gülüyor adam. Kardeş Karo bakıyor adamın yüzüne bir müddet. Çekiyor gidiyor. Gidiş o gidiş. Daha da gelmiyor. Herhalde köpek üç harflilerden midir nedir? (K.K.6)

40) Bir gün yatağa girdim. Saat gece yarısı falandı. Uyurken bir şey oldu pat diye uyandım. Yani uyku hali değil. Sabah namazı vakti mi geldi diye de düşündüm. Hani bazen olur uyanırsın öyle. Derken üzerime bir ağırlık çöktü. Tarifi mümkün değil. Uyanığım ve ittiriyorum gitmiyor. Dedim kendi kendime lan sana karabasan geldi. O panikle başladım Yasin okumaya. Üç sayfa kadar okudum sonra hafiflemeye başladı. Çok değil birkaç ayet daha okurken bir anda gidiverdi. O an aklıma tek gelen okumak oldu zaten. Okuyunca da gitti. Başıma geldi yani böyle bir karabasan olayı. (K.K.45)

41) Kardeşim bir gün kabir ziyaretine gidiyor. Enişteмin kabrini ziyarete gidiyorlar. Orda dua, Yasin falan okunuyor. Kardeşim de Yasin okuyor. Kabirden sesler geldiğini duyuyor. Ne olur yardım edin çığlık sesler. Etrafa bakınıyor etrafta kimse yok çığlık atan. Tekrar diyor etrafına siz duyuyor musunuz benim duyduğum sesi, orda birkaç kişi de var. Siz duyuyor musunuz benim duyduğum sesi. Kimse duymuyor ama yalnız kardeşim duyuyormuş. Yani çığlık seslerini ne olur kurtarın, kurtarın diye çığlık atıyorlar. Kabirden geliyordu bu ses. Kardeşim öyle iddia ediyor. Rüya değil gerçek. (K.K.76) [2_24]

42) Bir gün arkadaşımın biri bize geldi. İşte öyle sohbet ederken dedi ki, ya ben dedi bazı şeyleri hissediyorum falan dedi. Örneğin dedi bugün annemin kabrini ziyarete gittim dedi. Ben sizden memnunum kızım ama babanıza tepkiliyim. Yani çok da razı değilim babanızdan. Onu da gelip bana söyledi. Ya dedim ciddi olamazsın falan. Gerçekten dedi. Kardeşlerine anlatmış annem hepimizden razı ama demiş babanızdan razı değilim. Hani babanıza birazcık tepkiliyim öfkeliyim. Öyle şeyler anlatınca ben de şok oldum. Kabir başında ölülerle konuşulur mu diye yani. (K.K.76) [2_25]

43) Lise son sınıftaydım herhâlde tam hatırlamıyorum. O zamanlar dersler sıkıntılı hep. Sınav zamanı geldi bende de telaş başladı. Her gün ders çalışıyorum. Arkadaşlar çağırıyor dersten dolayı gidemiyorum. Kendimi çok kastım. İşte o günlerden bir gün evde kimse yok. Ben ders çalışıyorum yine. Odamdan çıktım mutfağa geçtim. Mevsim de yaz. Pencereler falan da açık hep. Mutfağa geçtim bir bardak su içtim. Bir bardak daha içtim. Üçüncü bardağa geçince hepsini içemedim yarısını içtim. Bardağın yarısı su dolu, onu da aldım masaya bıraktım. Odama geçtim. Ders çalışırken yaklaşık on on beş dakika kadar sonra mutfaktan tak diye ses geldi. Zihnimde sesin oluşturduğu ilk intiba, sanki birisi masaya bardağı sertçe koyar ya, işte öyle bir sesti. Tabi pencereler açık olunca dışardan gelme ihtimali falan da var. Neyse ben yine kalktım mutfağa geçtim. Sağa sola bakındım. En son da suya baktım. Abartım hiç yok, o bardağın içindeki su bildiğin sallanıyor. Oysa ben onu on on beş dakika önce bırakmıştım ama geldiğimde sallanıyordu. Tedirgin oldum. Doğru odama gittim. Kafam dağılsın diye derse devam ettim. Biraz sakinleştim derken bu sefer pencerenin önünden birisi kafasını uzatıp geri aşağı çekiyor. Yani burası apartman, kim, nasıl pencereye tutunsun. Olacak iş değil ki. Ben kafamı çevirince aşağı sarkıyor, önüme dönünce

kafayı uzatıyor. İlkin göz aldanması dedim. Dedim ama daha bunu aklımdan geçirirken bana "pişt" diye seslendi. Ben iyice tırstım. Dedim masada bana hayır yok, yatağa uzanıp çalışacam. Yatağa uzandım bu sefer. Arkam kapıya dönük, hiçbir şey görmüyorum. Biraz vakit böyle geçerken bu sefer sanki birisi arkamdaymış gibi hissetmeye başladım. Kuruntu falan değil. Ben arkama dönmeye korktum o an. Sonra da masamın önündeki sandalyenin çekilme sesi geldi. Yer de çıplak. Halı yok. Sandalye de demir. Sürtünüyor yerde. Şok oldum o an. Kafamı bir çevirdim sandalye geriye doğru gitmiş. İyice panikledim bu sefer. Kafamı yastığa gömdüm korkumdan. Bana saldıracağından korktum. Musallat olmasından korktum. O korkuyla da uyuyakalmışım. Beni annem uyandırdı sonra. Kimseye de bir şey demedim. (K.K.55)

44) Bizim burada bir tane meczup vardı. Şu hemen arkada yemek veririz fakirlere. Bu garibim de gelir, ne dersen yapar, yemeğini yer, gider. Bir gün böyle yemek veriyorduk. Baktım bu ortalarda dolanıyor, bana yardım ediyor. Ben de ses etmedim. Bu işini bitirince dedim gel sana da yemek vereyim. Bu yemeği aldı. Oturdu. Yemeği yedikten sonra dedi ki Osman emmi şu benim çocuklara da yemek ver. Bu evli mevli değil. Çocuk da yok. Baktım bir yeri işaret ediyor. Hemen karşıda zibil var. Zibilleri işaret ediyor, bak orda çocuklarım var diyor. Hani nerde diyorum. Görmüyor musun bak orda çocuklar diyor. O zaman anladım ben durumu. Bu cinlerden biriyle evlenmiş. Onlardan çocuğu var. O görüyor ama biz göremiyoruz. Gitti artık o adam, daha geri gelmez. Yani anlayamayız onu. O bizim âlemden kopmuş. Böyle olduğunda o adamı geri getiremezsin. Meczupluğu da ondan geliyor zaten. Bu evlilikten geliyor. (K.K.58)

45) Çocuğun birini getirmişler. Benim içimde cin var. Beni rahat bırakmıyorlar diyor. İlk başta ruh sağlığı ile alakalı düşündük. Sonra aldım bunu özel olarak konuştum. Dinledikçe, haline tavrına baktıkça, durum ruh sağlığı ile açıklanacak bir şey değil yani. Hakikaten bir şeyler var. Diyor abi, içimde yedi tane cin var. Ağzımdan giriyorlar. İnsanları bana çok çirkin gösteriyorlar. Namaz kıldırmıyorlar. Zaten bir besmele çektirmeye çalıştık, çekemedi. Yüz ifadesi değişti, normal değil yani. Farklı mimiklere giriyor ama besmele çekemiyor. Gözümle gördüm bunu. (K.K.71)

46) Ben çocukken babamdan dolayı evden kaçar kaçar giderdim. Babam sert adamdı. Dövdü mü de pis döverdi. Öyle döverken pek acıma duygusu da yoktu. Ben de

alışmışım şehir şehir gezmeye. Artık erişkin olunca Konya'da duramaz oldum pek. Çalışmaya Urfa'ya gittim. Orda Ulu Camii var. Cami görevlisi babamın arkadaşı. Bana camide yer ayarladı bu adam. Ben de ilk günler orada kalıyorum. Caminin bir tarafı mezarlık bir de türbe var bu mezarlıkta. Neyse, bende para pul pek yok. Yayan gider gelirim işe. Yorgun olurum. Bana tahsis edilen odada kalırım, kitap okurum falan. Bazen de o yorgunluğun üstüne gece gezerdim. Sabah namazı olunca da o yorgun olduğum günlerde, cemaate katılmazdım, odamda kılar yatardım. Yine böyle bir gün uyandım namaz için. Abdesti aldım namazı kıldım. Odanın bir penceresi var. Pencereyi açtım mezarlıkta bir şeyler var. Bu türbe de orda. Türbede birileri var. Dedim ben de buranın ehl-i tarikleri sabah namazında zikir ediyorlar. Çünkü zikir sesi geliyor. Hoşuma da gitti. Gel zaman git zaman ben yine namaz için kalktım ama epey erkence kalktım. Daha ortada ne ezan var ne insan. Gece yarısı falan. Uykumu da almışım yatmadım geri. Bir şeylerle uğraşırken vakit yaklaştı artık. Tam teheccüd vakti. Türbede yine bir hareketlilik var ama ne gelen vardı ne giden. Dedim ben gidip bakacam. Türbeye vardım kapı kapalı. Dışardan kilitli yani, şu asma kilitlerden. Ama içerde birileri var. Allahallah dedim bunlar nasıl girmiş içeri. Geri döndüm. Ama o sesi duysan var ya, Allah Allah diye ortalık inliyor. Tam ciğerden geliyor o zikir. Oturdum seyrettim odamdan. Zikir bitti giden yok. Sonra kapı açıldı içerde kimse yok. Uzunca bir zaman bu böyle devam etti. Kafama da takıldı. Babamın arkadaşına dedim ki ben gece türbeye gidecem kapısını kitleme. Yüzüme baktı şöyle, neden ki dedi. Dedim ya gündüz vaktim olmuyor, gece ziyaret edecem işte. Olmaz açamam dedi. Ben ısrar edince bana dedi ki, ne gördün sende birşeyler var dedi. Aha dedim bu da biliyor. Ya dedim geceleri böyle böyle oluyor. Güldü bu. Karışma sen dedi. Onlar erenlerdir. Gece gelir şeyhin makamında Allah'ı zikrederler. Öyle kafana göre de gidemezsin, illa davet etmeliler seni dedi. Yani gerçekten ziyaret bitiyor, kapı kitleniyor, içerde kimse kalmıyor. Kapı kitliyken içerde birileri oluyor. Zikrediyor. Kapı kilidi açılınca da kimse olmuyor içerde. İşte bu Allah dostları yani başka bir şey değil. Ben bunu duyardım ama müşahede edince artık tamamen inandım. Böyle görünce insanda daha başka bir inanç peyda oluyor. Önceden de inanırdım buna, anlatırlardı. Fakat görmek daha başka bir şeymiş. (K.K.75)

47) Bundan 30 sene evvel kadardı. Ben o zamanlar memurum. Hafta sonları da Adana'dan çıkardım Kızıldağ'a giderdim. Yaylaya. Yaz kış fark etmez orda kalırdım

haftada iki gün. Şehrin kargaşasından biraz kaçardım yani. Giderdim hava buz gibi, tertemiz. Biraz kendime gelirdim sonra geri dönerdim. Bir de o zamanlar bu bir şeyleri çağırma meselesiyle çok ilgilenirdim. Yayla evinde de kışın kimse olmazdı. Yazın giderdi aileler akrabalar falan. Ben de kışın bu acayip işleri denemeye giderdim. Merakım çoktu. Bir sürü kitap falan okurdum bunun için. Bir de arkadaşlar vardı benim gibi. Onlar da bulduğu farklı şeyleri bana söylerdi. Ben bulursam onlara söylerdim. Denerdik işte. Böyle bir merakımız vardı. Neyse bir gün bir arkadaş dedi ki gardaş ben bir şey buldum ama öncekilere benzer bir şey değil. Ne cin ne de ruh. Benim yüreğim bunu yapmaya yetmedi istersen sen dene dedi. Benim de deli cesaretim var ya, dedim yaparım. Ver bakalım kâğıtları ne yapacam ne edecem. Baksam ki, adam melek çağırmayı bulmuş artık nerden bulduysa. Şimdi her surenin bir bekçisi bir muhafızı var. Bu da bir surenin muhafızını çağırmayı bulmuş. Muhafızın adı Eba Yusuf. Okunacak bazı dualar var. Önce gusül abdesti almam gerekiyormuş, aldım. Kılınacak namaz varmış iki rekât falan, kıldım. Dualar neyse onu yaptım. Daha sonra bir zikir gibi bir şey var belli sayıda, iki gün boyunca uyumaksızın bunu yapmak gerekiyor. Ben başladım okumaya. Ha bu arada, bu zikir bitene kadar hayvanî hiçbir gıda tüketmemek gerekiyor. Süt, peynir, yoğurt, et, bal, yumurta falan yememek lazım. Sadece nebatî gıdalar ve su. Neyse ben başladım zikre. Bir gün geçti ama gözlerim falan artık tükendi. Kendi kendine kapanmaya başladı. Dedim lan dayan. Başladın bitir. Ha gayret devam ediyorum ben. Artık bi süre sonra ben daha da tükendim. O belim boynum var ya sızlıyor artık. Suyu da iç iç nereye kadar. Yayla bura. Hava soğuk su soğuk. Tuvalet ihtiyacı bitmiyor işte su içe içe. E git bir daha abdest al falan. Zor oluyor. Ben artık dayanamadım. Dedim zaten gelen giden de yok. Zikre devam ederken divana uzanıvermişim. Öyle kendimden geçkin haldeyim. Uzandım, gözlerim zaten kendiliğinden kapandı. Hani uykuyla uyanıklık arasındaki hal var ya, tam o anda ben sanki suyun üstünde dalgalanıyorum. Hiç rahat bırakmıyor bir şey. Sanki bana diyor ki kalk devam et. Doğruldum devam ettim. O da toplasan yarım saat falan. Geri tükendim yatıverdim. Sonra o dalgalanma yine oldu ama bu sefer gözümü açtım. Ne görsem beğenirsin. Evin ortasında yarı puslu bir görüntü. Bir şey var yani. Hemen kalktım üzerine doğru gittim. Yanına varınca dedi ki beni sen mi çağırdın. Ha anladım bu benim çağırdığım Eba Yusuf. Ama tam görünmüyor. Bulutlu gibi böyle. Bazı yerleri çok net. Yüzünü falan göremiyorum ama. Evet ben çağırdım dedim. Neden çağırdın dedi. O an tıkandım işte. Yani ben bir meleği neden çağırmış olabilirim? Bir

maksat yok, sadece merak. E diyemiyorsun da ben merakımdan çağırdım diye. Em üm kem küm ettim biraz. Bana başladı kızmaya. Bu işler senin hevesinle mi olur sandın dedi. Bu yarı görüntüm de senin zikrini tamam edemediğinden dedi. Bana bir daha bu işlerle uğraşmamamı söyledi ama kızarak söyledi. Zaten dedim ben o an kendi kendime aha bu beni şimdi sille tokat döver, ağzım yüzüm yamulur, kalırım bir köşede. Zaten yayla yeri, gelen giden de yok. Kesin ölürüm dedim. O konuştu ben dinledim, sonra da gitti. Ben zangır zangır titriyorum böyle. Dedim lan git zıbar yat. Sonra gittim yattım. Adana'ya dönünce arkadaşla konuştum, geldi mi dedi. He geldi dedim. Ağzıma da tükürdü gitti. Sözün özü böyle şeyler varmış demek ki. Ben bizzat bunu yaşadım. İlk başta meraktan hevesten dolayı geleceğine inandım. Ama zaman geçtikçe inancımı kaybettim. Gelmez diye. Derken geldi işte. (K.K.75)

48) Gece erken yattım biraz. Yatakta da telefonla oyalandım. Derken sızmışım artık. Sonra hafifçe uyanmaya başladım. Hani ses duyarsın dışardan ya senin uykunu açmaya başlar. Bir ses geliyor, ses geldikçe ben uyanıyorum. En son artık zihnim yerine geldi, kulak kesildim, mutfaktan cıncık sesi geliyor. Bir anda içime daral geldi. Çünkü bir şey başka bir şeye sürtüyor. Kendi kendine de değil ha. Duyuyorum. Tam hafifçe doğrulacakken bir şey beni belimden karnımdan tuttu geri yatırdı. Ha gayret tekrar kalkacam geri yatırıyor. Karnımda o baskıyı hissediyorum. Öyle karabasan gibi her yerine baskı maskı yok. Sadece belden tutup ittiriyor. Bir defa yarım yamalak Allahuekber dedim. Ama tam çıkmadı. Biraz rahatladım. İkincisinde de bağırarak tam söyledim. Gidiverdi üçkâğıtçı. Üç harfli bu gardaş. Nerden anladım biliyor musun? Görünürde gitti bu sefer rüyada geldi. Bu gittikten sonra ben uyumaya devam ettim rüya gördüm. Rüyamda yüzüstü yatıyorum. Aynı yatağımdayım. Aynı saatler. Annem arkamda üstümü düzeltiyor. Kafamı çevirmeden dedim ki ana, bu üç harfliler çok fena, beni rahat komadılar dedim. Ne yaptılar oğlum dedi. Dedim ana gece yatarken mutfaktan şöyle şöyle ses çıkarttılar dedim. Anam de sırtıma başını koydu, aynı sesi çıkarmaya başladı, dedi böyle miydi? Hemen anladım o gelen anam değilmiş. Çöktü üstüme kalkmıyor. Uyanmam gerektiğini de biliyorum. Bağıra bağıra uyandım en sonunda. Essahtan da ben yüzüstü yatıyormuşum. Var sen düşün hiç böyle rüya olur mu? Yani rüya falan değil aslında. Gerçekte oluyor ne oluyorsa. (K.K. 77)

49) Şimdi ben düzenimi bozmuştum eskiden. Yatış kalkış saatlerim de dengesiz olmuştu. O günler ben peş peşe garip rüyalar da görürdüm. Ama gördüklerim normal şeyler değil yani, anlatabiliyor muyum? Neyse. Yattım gene. Rüyamda bizim evin salonuna gidiyorum. Bakıyorum salonun başköşesinde bir tane şu üçlü koltuk var, birisi geçmiş kollarını da açmış oturuyor. Altında siyah kumaş pantolon, üstünde beyaz gömlek. Suratı çok koyu. Esmerden de kara. Aynı zamanda da rengi bazen mor, bazen pembe bazen kara oluyor. Ten rengi değişiyor. Aşırı zayıf. Bana kaşlarının altından pis pis bakıp sırıtıyor. Ben hemen arkamı dönüyorum, sanki rüya görmüşüm gibi diyorum ki ya benim arkadaş gelse de şu rüyayı bir anlatsam. Ama rüyada diyorum bunu. Derken çat, arkadaş geliyor. Diyorum yahu böyle böyle oldu. Tam şurda oturuyordu. Ben elimle gösterirken ikimizin kafası da oraya döndü tabi. Baktık orda oturuyor hala. Benim arkadaş benim üstüme atladı rüyada. Orda oturan da bunun üstüne. Bu beni koruyor ama. Bir kavga dövüş oldu orda. Ben bu sefer uyandım. Yüzümü yıkadım. Dedim benim arkadaş gelse de şunu bir anlatsam. Dakika geçmedi kapı çaldı, gelen benim arkadaş. İyice şaşırdım ben zaten. Beraber çay içerken anlattım durumu. Böyle bir şey oldu diye. Ama ben ona anlattığımda o gördüğüm adamın şeklini anlatmadım. Arkadaş dedi ki, gördüğün zayıf mıydı? Dedim he. Ten rengi değişiyor muydu? Ona da evet. Yüzü ince uzun, sivrice miydi? Fesuphanallah, ona da evet. Ben dayanamadım nerden biliyorsun bunları dedim. Gardaş o gördüğün "adam" değil. En başta "insan" değil. O gerçek dedi. Seni rahatsız etmeye gelmiş dedi. Günlük hayat bitmedi rüyada bile musallat oluyorlar. (K.K.6)

50) Ben öğrenci evindeyken bir arkadaş vardı. Bu ne zaman yatsa illa ki kâbus görür. İlk başlarda öyle alelade kâbus sandık. Ne o de ben önemsedik yani. Bu anlatıyor işte her kalktığında. Geldiler saldırdılar, üstüme çöktüler, kovaladılar. Ama kim kovaladı ne kovaladı ikimiz de anlamadık. Anlatıyor ya bana hep. Bir gün bir misafir geldi evimize. Onu da o odada yatırdık. Bu kalktı gece. Geldi yanımıza dedi ki gardaş ben burda yatmam mümkün değil dedi. Hayırdır ne oldu dedik. Bir yattım timsahlar geldi üzerime. Uyandım geri yattım yine başka bir şey saldırıyor. Normal değil bu dedi. İkimiz de şaşırdık tabi. Sabah oldu biz dedik odayı temizleyelim. Odayı baştan sona iyice sildik süpürdük hatta nerdeyse yıkadık, o derece yani. Gece oldu bizimkisi yattı yine. Bir kalktı, kardeş ben yine gördüm dedi. Ama bu sefer gördüm dedi. Neymiş dedim peki. Bildiğin vücut insan vücudu. Ama simsiyahlar. Siyahlar ama şeffaflar.

İçinde bir su var sanki böyle. Dumanlı gibiler. Yatağımın baş ucunda durdular. Ben de yatakta uzanıyorum bunlara bakıyorum. Bunlar üç kişiydi. Ben dedim ki rüya mıydı? Bana kalırsa rüya değildi dedi. Çünkü aklım başımda. Dışardan gelen sesleri de duyuyorum. Daha bu dünyadayım yani dedi. Bir de bu olayların öncesini hep hatırlıyorum o an dedi. Bunlar üstüne gelecek olmuş, arkadaş demiş ki gelmeyin. Bunlar pis pis sırıtmış. Sizi şikâyet ederim demiş. Öyle deyince durmuşlar. Kendi aralarında konuşmuşlar. Biraz tereddüt etmişler. Tekrar gelmeye yeltenince bu nara atmış. Nara atınca bunların üçü de yere su gibi akmışlar. Yerde birkaç damla gibi durmuşlar. Erimişler yani. O da ben de bu işin rüya olmadığını anladık. Bu gelenler üç harflilerdendi. Bu da erenlerden, salih zatlardan yardım istemiş, şikâyet etmiş. Allah diye de nara atınca erimişler. Ondan sonra da gelemediler zaten. O odaya kim yatmaya gitse yıllar boyunca hep böyle olmuştu. (K.K.77)

51) Bunu bana görümcem anlattı, kendileri bizzat yaşamışlar. Görümcemin annesi vefat ediyor. Daha sonra dört kişi mezarlığa ziyarete gidiyorlar. Dua ettikten sonra bunlar mezarın başında resim çekilmek istiyorlar. Bunlar dört kişi olduğu için biri fotoğraf makinasını alıyor, diğer üçü de mezarın başına geçiyor. Bu tabi yeni bir olay değil bayağı oldu. O zaman da şimdiki gibi dijital makineler yok. Telefonlarda da öyle kamera özelliği yok o zamanlar. Şu eski tip filmli fotoğraf makinelerinin olduğu zamanlar, bunlarda da bu makineden var zaten. Neyse fotoğraf çekiliyorlar daha sonra da tab ettiriyorlar bu filmi. Resimlere bakarken de ne görüyorlar biliyor musun? Bunlar üç kişi poz vermişlerdi ya, yanlarında bir dördüncü kişi de var. O dördüncü kişi de mezarda yatan kişi, yani annesi oluyor. Bu resmi bana da gösterdiler. Ben gördüm gerçekten de dedikleri gibi. Resimde öyle ışıktan oluşan ya da başka bir şeyden oluşan bir siluet yok. Hani tab ettirirken oluşmuş bir şey de değil. Bildiğin görümcemin annesi resimde belirmiş. Ben gördüğümde çok şaşırmıştım. İlk başta anlattıklarında biraz abartılı geldi. Hani teknik bir arıza falan vardır diye düşündüm. Ama resmi görünce öyle bir şeyin olmadığına inandım. (K.K.82)

52) Yaz vakti, Adana'yı da biliyorsun yaz sıcağı nasıl. O dışarda asma vardı asmanın altında yatak serip orada yatıyorum dışarı serin olsun diye. 1-1.5 gibi filan yattım ben tamam mı? Uyuyor muyum uyumuyor muyum bilmiyorum ama farkında değilim. Sırtüstü yatıyorum böyle düz yani. Yav ayaklarımdan böyle bir karaltı geliyor,

hissediyorum ha, karaltıyı da hissediyorum ama cisim yok. Cisim yok yani. Geldi geldi geldi böyle, sanki boğazımı sıkıyor. Ben bağırıyorum ama öyle bi bağırıyorum sesim de çıkmıyor yani sesimi ben kendim de duyamıyorum ama bağırdığımı biliyorum. Yani yaklaşık bi 2-3 dakika sürdü heralde. En son bi besmele çektim, bi kalktım böyle yani ben uyanık olduğumu sanıyorum halbuki uyuyorum, o anda uyuyormuşum. Öyle hissettim kalktıktan sonra. Ama öyle bi terlemişim abi yani şeyi yok, tarifi yok. Yatak matak yamyaş. Dersin altına mı kaçırdın, o anlamda. Ama karaltının geldiğini gördüm. Böyle ayaklarımdan doğru geliyor ya. Ama bi cisim yok yani bişey yok. Sadece karanlık. (K.K.5) [2_26]

53) Bir tanesi intihar etti. Köylümüzdü. Şeyin, köyün zenginlerinden… Çocuğu olmuyordu. İki tane kız yetiştirdiler. Biri Feyza idi öteki Hatice idi. Feyza benden büyüktü ben de ondan küçüktüm. Cin çarpmış bunu, aklını bozmuş. Ondan sonra bir şeyin üstüne idrar mı dökmüş ne? Öyle dediler. Cin çarpmış, aklını bozmuş. Ne yaptılarsa baş edemediler. İntihar etti, öldü o. İntihar etti en sonunda. (K.K.66) [2_27]

54) -Kaynak Kişi: Komşunun biri anlatmıştı. Kadın felç olmuş, dediler ki dedi: "Musluğa sıcak su dökme" bu da inanmamış böyle bir şeye.

-Dinleyici: Kim?

-Kaynak Kişi: Pakize teyzenin kardeşinin eşi, İzmir'de yaşıyordu. Buna demişler ki işte "Lavaboya sıcak su dökersen besmelesiz ve izinsiz, desdur demeden, seni cin çarpar" demişler. Bu da inanmamış. Bir tencere suyu kaynatmış, her ikisini de demeden kaynak suyu dökmüş. Onlar oralarda yaşarmış, varlıklar. Bu sefer orada çocukları olunca yanınca çarpıyorlarmış insanları. Felç etmişler kadını. Ağzı, yüzü, kolu… Gencecik kadındı. Geldi ben gördüm. Hiçbir yeri tutmuyordu, ağzı, yüzü, gözü… Babam biz küçükken çok tembih ederdi "Küllüğe idrarınızı yapmayın, soğan-sarımsak kabuğu yakmayın, soğan-sarımsak kabuğunun üstüne idrar dökmeyin, kırıntının olduğu yere basmayın, sıcak suyu besmelesiz desdursuz dökmeyin" diye bize tembih ederdi ama canlı varlık olarak yanan bir insanı 24 yaşında gördüm o şekilde, felç olmuş, ağzı, yüzü bir tarafa gitmiş, kolu tutmuyor, şekil olmuş kadındı yani.

-Dinleyici: O mu?

-Kaynak Kişi: Hı hı. Buraya İzmir'den hocaya geldi yazdırmaya. (K.K.66) [2_28]

55) Bir de dayında olmuştu, üniversitede okurken, İstanbulda. Birgün dedi "Uyuyordum" dedi, "Goncala bastı beni" dedi. "Beni boğmaya çalışıyorlar" dedi. "Zorluyorum" dedi "Dilim dışarıya çıkıyor, dilim dönmüyor yani dilim dışına çıktığını hissettim ama dilim dönmüyor. Uğraşırken uğraşırken uğraşırken…" dedi, "… besmeleyi çekerken beraber bir uyandım…" dedi, "… kendi kendimi boğuyorum". İki eliyle kendini boğuyormuş. (K.K.66) [2_29]

56) Ben de Hamza'yı doğum yaptım. İşte 40'lıyım, yatağıma geçtim, yattım. Küçük odadayım. Hamza bebek yanımda, yan tarafımda karyolada yatıyor. Kocamın da bana kızgın olduğu birgündü. Uyuyordum uyandım, bir şey hışır hışırtı, bir şey, poşet, gıcırdayan poşetler olur ya böyle hışır hışır ses çıkarır, bir poşet sesi duyuyorum. Düşündüm, komidinin üstünde iş poşetim vardı. "Kocam…" dedim "… poşet karıştırıyor." Ama poşet sesi büyüyerek yanıma doğru geliyor. Yanıma doğru geldi, baş ucuma durdu, göğsümün üzerine büyük bir ağırlık çöktü. Gözümü bir açtım baktım, dikdörtgen, gri, her tarafı tüylerle dolu bir varlık. Kare gibi aynı, dikdörtgen gibi yani kare değil. Dikdörtgen gibi kocaman bir şey. Başladı üzerime doğru çökmeye. Kalbime doğru geliyor, nefes alamıyorum. Gözümü açtım, dedim "Goncala bastı", Ayetel Kürsü'yü bir okusam bir okusam, ondan sonra boğazıma doğru geldi, dilimi çıkarmaya çalıştım, Ayetel Kürsü okumaya uğraşırken uğraşırken okumaya başladım, kayboldu. Uyanıktım. Ne uyuyordum ne uyanıktım yani. Uykuyla uyanık arasıydı. Öyle bir şey gördüm. (K.K.66) [2_30]

57) -Kaynak Kişi: "Gelirler, görürüm" derdi. Benim bir mektup arkadaşım vardı. Ve "Ben zayıf düştüğüm zaman onlar bana saldırıya geçer. Uyanırım, Kerim, beni koru derim" derdi. "Eğer onları bir kavrayabilsem istediğimi yaparlar" derdi

-Dinleyici: Kim koruyacakmış?

-Kaynak Kişi: Kocası. "Uyanırım" derdi "Kerim beni koru derdim" dedi. "Eğer onları…" diyor "… bir kere kavrayabilseydim, yani tutabilseydim, onlar benim emrime girerdi" diye anlatırdı. (K.K.66) [2_31]

58) Bir arkadaşım ricada bulundu. Dedi "Ramazan abi, benim bir kız kardeşim var. 2-3 tane çocuğu var. Şu kadar zamandır evli. Böyle böyle bir hali var. Cinle musallat olmuş gibi bir hali var. Bazen kendisini kaybediyor gibi oluyor vesaire. Bi ilgilensen." Dedi.

Bana fotoğrafını getirdi kız kardeşinin. Kocasıyla beraber çekilmiş fotoğrafı. "Bu yanındaki kim?" dedim. "Kocası" dedi. Bi kocasına bakıyorum, bi kız kardeşine bakıyorum. Dedim ki "Oğlum, senin kız kardeşinin bir şeyi yok. Bu adam bu kızı alabilmek için büyü yaptırmış. Çünkü normal şartlarda o adamla o kızın yan yana gelmesi mümkün değil. Nefsinin o adamı kabul etmesi mümkün değil o kadının. Anlatabildim mi? Yani besbelli olan bir şey. Siz ne istiyorsunuz?". Dedi "Bacım bu şeyden kurtulsun.". Dedim "Bacın bu büyüden kurtulur, kcoasını da bırakır. Böyle bir şey istiyor musunuz? Yani o çocuğun hatırı matırı kalmaz.". Ya şimdi "Acaba…" dedik, "… bizim suizannımız mı var?" dedik. Bi ilgilendik. Yani o kadının üzerindeki sihrin, büyünün kalkması için elimizi açtık dua ettik. Başka bir şey yapmadık. Elimizi açtık dua ettik. Esma-ül Hüsna'yı okuduk, elimizi açtık dua ettik. Göreceğimizi gördük. Gördüğümüz şey ne? O kadına musallat olandan kim musallat olduysa, ifritler, cinler üstüme geldi. Ama zarar veremiyorlar da. Benim de okumuş olduğum Esma-ül Hüsna nedeniyle bana zarar veremiyorlar, iliştiremiyorlardı. Ama yani o şey olmazsa, manevi hal olmasa zarar verirlerdi. Dumanımızı gözden getirirlerdi yani. Anladın? Onlara dedim ondan sonra, kesinlik kazandı, "Bacınızın hali böyle böyle". Bu arada kadının kendisine böyle biraz daha aklını, iradesini kazanır gibi bir hal olunca adam, kocası olan deyyus memleketten hoca getirmiş, onların aslı Mardinliymiş. Mardin'de bu gibi büyülerle uğraşan kimseler var. Mardin zaten bu işin merkezi. Nusaybin cinlerde çok meşhurdur. Bu işin esas cinleri de ordaki Hıristiyan Araplardır, Hıristiyan Kürtler. Mardin'de Hıristiyan Araplar da var, Hıristiyan Kürtler de var. Yanında o arkadaşın bacısının durumunu bana ileten, elçilik yapan yani, arkadaş vardı. Birgün iki katlı bir evde oturuyoruz. Dışarıya bakan böyle. Lan bir baktım bu ifritlere, etrafı sarmış böyle çepeçevre. Yanımda da elçilik yapan arkadaş var. Böyle balkon gibi bir şey, pencere açık yani. Birisi yerden bir zıpladı, yanımdaki adamı kaptı, aşağı çekti. Baktım bende tehlike yok ama bu adamlar tehlikeye girecek, arkadaşları ikaz ettim. Dedim "Bak, bunlarla uğraşma. Bunların durumu böyle. Bize bir zarar veremiyorlar ama bundan sonra şey yaparsan sana zarar verebilirler. Uğraşma." (K.K.60) [2_32]

59) Ameliyatımın ilk günü annem kaldı. Sonra benim lavaboya gitmem icab etti. Kaldırdılar beni sandalyeye koydular. Sandalyeyle giderken lavaboya girdik çıktık ama ben sandalyenin üstünde cıvıdım. O anda baktım ki koridorun sonunda 2 tane sanki beyaz kıyafetli, şöyle yüksekte gözüme öyle gözüktü, sonra kendi kendime

“Acaba çocuklarım mı” diyorum, 2 kişi geliyor o anda bayıldım yani ben. Koridorun sonunda ama yüksekte. Ben anlatayım sen anla. Yerden koşmuyor. (K.K.32) [2_33]

60) Bizim komşunun oğlu bu. Şey yani ha, bir de gündüz vakti biz, pencereden bizi görüyor yani olay içerisinde. Böyle, gündüz vakti yatıyor. Hemen pencerenin kenarında, biz de oyun oynuyoruz pencerenin kenarında. Sonra anlatıyor tabi bize bunu. Çocuk şey diyor hani “Önce duvarda bir karartı gördüm” diyor “Ama şey yok böyle hani” diyor “odaklanıyorum ama ne olduğunu anlamıyorum, bir karartı var ama ne olduğunu bilmiyorum” diyor. “Neyse bir baktım” diyor “bacaklarımda bir baskı hissettim” diyor. “Ondan sonra üzerimde o baskıyı hissettim” diyor “ama hala bir şekil yok bir karartı var” diyor. Yani yanlış hatırlamıyorsam şekli görüyordu. Tarif ettiği şey bu insanları şeytan figürü varya böyle tarif ettiği, böyle dişleri büyük, kulakları uzun filan şeklinde kuyruklu bir şey. Onu tarif etmişti. Şey yapamıyor, müdahale edemiyor böyle. Aklına hiçbir şey gelmiyor. Boğuşmaya filan çalışıyor, yok, hiçbir şey yapamıyor. Ortalama bir 10-15 dakika kendinin dediğine göre hissediyor yani bunu. Hatta bi ara diyor “Nefes alamadım kendimden geçtim” diyor. “Kafamı çevirip bakıyordum” diyor. Biz dışardayız, bizi gördüğünü söylüyor. “Oynuyorsunuz, sizi görüyorum” diyor. “Dışardasınız oynuyorsunuz” diyor. Ama diyor “Ses yok, bağıramıyorum, bağırıyorum ama sesim çıkmıyor” diyor. “Hiçbir şey yapamadım” diyor “zar zor bir şekilde üzerimden attım ama yani sonrasını hatırlamıyorum” diyor “yani sadece üzerimden attığımda rahatladığımı hissettim” diyor. Şey yok yani, neden, nasıl yok. “Yani bir 15 dakika filan sürdü hemen hemen” diyor “fazla hatırlamıyorum” diyor. (K.K.37) [2_34]

61) Bizimki biraz şey yani oturduğun yaşadığın muhit, çevre, yaş itibariyle bir kusur işlediğinde evden kaçarsın. Böyle bir alışkanlık var yani. Bizim jenerasyonun böyle bir alışkanlığı var. Bir halt yersin, ne: karnen zayıf gelir. İşte evde bir halt yemişindir. Mahallede komşunun camını kırmışındır. Oğlunu dövmüşsündür. Evde bi sıkıntı vardır. Evden kaçayım. İşte bizde böyle bir olay oldu böyle. Evden kaçma muhabbeti. İşte parkta yattık o gün gece. Dönüşümlü nöbet tutuyorsun haliyle. Çocuk yaşımızda, daha 13-14 bir şey. İşte birileri yatıyor seni kaldırıyor filan. Neyse işte saat tam hatırlamıyorum da 1-2 gibi bir şeydi. İşte kalktım dediler ki “sen dur şeyde, biraz sen dur uyanık”. Biraz da maceraperest tavırlar tabi elimizde. Neyse ben oturuyorum,

uyuyor muyum uyanık mıyım bilmiyorum. Yani o gördüğüm esnada. Böyle etrafı izlerken böyle bir evin, iki evin birleşme noktasında ya bir boşluk vardı, bir karartı vardı, ya da bir ağaç çıkıyordu yukarı doğru. Öyle bir şey yanlış değilsem ama sonrasında gidip baktığımızda öyleydi. Şu an hatırlamıyorum ne olduğunu. Ama benim gördüğüm sahne şu, yaşadığım sahne şu: Ben oturuyorum böyle. Orda bir adam oturuyor. Yaşlıca, gölgesi var yani, adamı silüet olarak görüyorum. Kendisini görmüyorum. Ama yaşlı bir adam silüeti. Bastonuna dayanmış oturuyor. Böyle etrafa filan bakıyor. Bi baktım ondan sonra burasından karnından bir şeyler çıkarmaya başlıyor. Karnından böyle organı çıkıyor. Ne bileyim, fare çıkıyor. Böyle çıyan çıkıyor böyle bağırsak çıkıyor. Ben de onu izliyorum. Böyle bu abartısız söylüyorum. Adamın bişeyler çıkarma süresi 5 dakika kadar sürüyor. Abartısız söylüyorum 5 dakika kadar sürüyor. Ben de donmuşum izliyorum. Kitlenmişim kimseye de bir şey diyemiyorum. Neyse işte böyle zar zor o 5 dakikanın şeyini izlerken işte o korku var panik var işte. Ne olduğunu bilmediğim bir şey çünkü. Neyse abimi uyandırdım yani uyku sersemliğiyle mi gördüm, daldım mı hatırlamıyorum. Bir an irkildim böyle. Kendime geldim. İşte abimi uyandırdım. Dedim "Abi orda bir adam var karnından fare mare çıkartıyor" filan dedim. Neyse işte gittik abim kalktılar, yanındakileri de kaldırdı. Korkaklar ???? anasını satim. Yaklaştık baktık asma ağacı anasını satim. Yanlış değilsem, bir asma ağacı böyle 2 evin arasında bir boşluk var bu boşluktan böyle araya asma ağacı ekmişler yukarı çıksın diye. Telle filan çevirmişler öyle bir şeydi yanlış değilsem. Yani öyle bir… Hareket ediyor canım adam. Hareket ediyor. Yani eli bastonunda böyle doğruluyor. Kalkmıyor ama ayağa. Doğruluyor yaslanıyor, ileri geri geliyor. Böyle eliyle çıkartıyor bir şeyler midesinden. Onu yaşıyorum yani. Karnından böyle çıkıyor yani bağırsaktır faredir. (K.K.37) [2_35]

62) Şimdi olay şu. Evli barklı çoru çocuğu olan bir adam, bir süre şöyle bir şey başından geçiyor. Odaya kapanıyor. Kendi odasından, yatak odasından dışarı çıkamıyor. Karnını doyurma işini bile, kapının arasından biri veriyor karnını doyuruyor boş tabağı uzatıyor. Eşiyle çocuğuyla hiçbir şekilde irtibatı yok. Artık boşanacam demeye başlıyor. Hocalara götürüyorlar. Hoca şunu söylüyor "Cinler musallat olmuş. Cinlerin bir tanesiyle evlenmiş bu kişi. O yüzden gözü sizi görmüyor." Başlıyor hoca buna okumaya. Okumaya başladıkça düzelmeye başlıyor, düzelmeye başlıyor ve normala dönüyor. Benim bir arkadaşımın arkadaşının abisinin başına geliyor. (K.K.39) [2_36]

63) Geçen gün tok garnına yattım. Ya üstüme bir ağırlık çöktü. Bu dedim bu ne biçim bişeymiş golumla gafam bir uyuştu. Ne golum gıprıyor ne gafam gıprıyor. Buna Ayete'l-Kürsî de işlemez dedim. [Gülüşmeler] Neyse ağzımı açamıyom galbimden okumaya başladım. "Ve lâ yeuduhu"ya gelmeden çözüldü. Oraya geldi miydi zaten iflah oluyor. (K.K.40) [2_37]

64) Salonda yatıyom. Çok oluyor ama baya oluyor. Zaten ne zaman böyle bir ağırlık gelse ayete'l-kürsî'yi o kadar çok okuyom ki bazen farkında olmadan da okuyorum. Neyse bu namussuzlar benim ayete'l-kürsî'yi okuyacağımı hissediyorlar biliyorlar heralde, babam da biraz hoca ya, babama da çok musallat oluyorlar. Yatağının altında kirli bez olsa uyuyamaz. O gadar, kalabalıklar [gülüyor] yani karartı şeklinde hissediyorum böyle, gözlerim gapalı ama hissediyorum karartı şeklinde. Bi tanesi geldi abi [gülüyor], iki üç tanesi üstüme çöktü galkamim diye, bi tanesi geldi, bi taraftan bi elini gafama attı bi elini de çeneme attı, sıgıştırıyo böyle ağzımı açmayım diye. Ayete'l-kürsî'yi okuyacam ya, biliyor namussuzlar. [Gülüşmeler] Galbimden okumaya başladım, galbimden okuyunca çözüldüler, defolup gittiler." (K.K.40) [2_38]

65) Bizim Yücel Doğramacı amcanın evindeyiz. Tabi o zaman gençler hepimiz bir aradayız. Genciz de böyle hani gençlikten, yani çocukluktan gençliğe geçiş evresindeyiz. Hala böyle saklambaç maklambaç oynayabiliyoruz yani. Neyse full erkek tabi hiç kız mız yok. Evde hep bir aradayız böyle oyun oynuyoruz filan. İşte ebe de Ahmet abiydi o az önceki korkan arkadaş. Ebe de oydu, hepimiz bir yerlere saklandık. Ev çok büyük ev han gibi zaten. Ebe de Ahmet abi. İşte hepimiz geçtik bir yerlere saklandık, tabi dam mam oralar da serbestti. Tabi ben ebenin en yakın olduğu yer, arkadaki odaya girdim, direk o odaya girdim. Orda böyle perdelerin orda, masa ile perdelerin arkasında yani hakkaten görülmeyecek bir yer arkamdan böyle şey de, direk böyle görünmeyecek yerdeyim, ışık mışık da vurmuyor. Pencerenin önünde değilim yani. Görülmeyecek yeri belirledim, daha önceden belirlemiştim orayı. Oraya geçtim durdum. Neyse kapıda şöyle şey, duyulmasın diye de kitlemedim kapıyı. Neyse orda Ahmet abi çıktı, bi yandan da diyorum ki: "En kolay da beni bulabilir". Şimdi hem en zor bulabilir, direk o kapıdan çıktığı anda ben gidecem ebe ebe yapacam, hem de en kolay beni bulabilir "İlk şuraya bakayım" diye. Neyse ben oradayken kapı şöyle

hafiften bir yerinden oynadı, “Hah” dedim “girdi”. Böyle geldi, ışık arkadan vuruyor ya, o koridorun ışığı, böyle geldi, durdu, şöyle bir yaptı. Bir daha böyle böyle yaptı. Beni gördü artık. Bir şöyle yaptı bir böyle yaptı eliyle, yani el sallar gibi. İşte hareket yapınca dedim “Aha beni gördü”, perdeyi bir açtım “Ahmet abiii” derken perdeyi açtım kimse yok. Kimse yok odada. Tırstım tabi. Yani acaba dedim biri oraya mı saklandı. Yok. Baktım Ahmet abi ordan bana bakıyor böyle, kapının ordan beni gördü. Ben de Ahmet abiye bakıyorum böyle korkuyla, yarı korkuyla. “Abi” dedim “girdin mi sen içeri?”, “Yok oğlum, çıkıyordum seni gördüm işte, ebe ebe ebe”. Neyse tabi o orda bitti öyle, gecenin bir yarısı oldu, hepimiz artık geçtik şeyde, evin salon kısmında, orda uzanıyoruz, yatıyoruz. Lan benim çişim geldi. Neyse böyle tam kalktım, böyle ışıkları filan da yakık bırakmışız, öyle şey değil. Çişim geldi benim. Mustafa’ya dedim ki “Oğlum benim çişim geldi lan”, “aaaööööoooöö…” git yap yani özetle. Tam böyle kalktım, koridora şöyle kafayı uzattım, durdum, tıkır tıkır sesler geliyor. İçeriye şöyle bir baktım, kadro tam mı diye, tam, eksiksiz. Kim olduğunu hatırlamıyorum da klasik işte, Ahmet abidir, Mustafadır, Emindi, Mehmet’ti… Acaba hani böyle bazen sesler gelir ya böyle, takır tukur mu? Yok içerde bildiğin biri var, ilk başta böyle tık tık diye ses geldi ama sanki başka bir şey var içerde biri yürüyor gibi, değil gibi, nefes alıyor gibi. Tam da anlayamıyorum. Ondan sonra tam böyle korkmaya başladım artık. Bu sefer “Oğlum” dedim “korkuyorum. Lan bi çişe gidecem.” Böyle yöneliyorum, gülücüklere benzer ses geliyor. Tırsıyorum, tam böyle adımımı atıyorum, tırsıyorum tekrardan. Artık böyle dama dedi, son noktaya dayandı. Gene böyle tam adımımı attım, gene sesler gelince oturdum, otururken de ılık ılık akıttım zaten. Kendimi sert vurunca, ılık ılık akıttım. Neyse kapının tıkırtı sesini duydum, kalktım ayağa yürüdüm, Hamiyet teyze bir baktı “Oğlum ne yaptın sen?”, dedim “Ne yaptım? Sesler geliyor!” dedim. Korktum. Çıkamadım, öyle bir altımıza işemiş olduk yani. Ne zaman adımımı atsam ses geliyor, ne zaman adımımı atsam ses geliyor. Sadece ben değil diğerleri de aynı şekilde. (K.K.59) [2_39]

66) Bu olayı dedemden dinlediğimde ben orta yaşlardaydım, yani gençliğin ortasındaydım, çocuk günleri vakti, gençlik vakti. Akşam oturmuşuz konuşuyoruz. Yeni doğuran kadınlar için, zaten yeni doğurmuş kadınlar için hani böyle efsanelerde çoktur da bu bizzat tavsiyeler üzerine ilerleyen hikâyeydi, olaydı. Hikâye dememin sebebi de o. Yeni hamile kalmış, doğum aşamasında ya da doğuracak bir kişiye, ki bu

da şeydi halamın oğlu Şaban abi, onlardı konu. Onun karısı da hamileydi. İşte kadına dikkat edilmesi gerekliliği falan bazı hususlarda, hani geliyorlar gidiyorlar vesaire filan ya. Konu da oydu şimdi daha net aklımda kalmış. Bir de… Onlar, adını anmadıklarımız… Dedem bir de şeyden bahsetmişti, "Allah'tan" dedi "falanca yerde yaşamıyoruz", falanca yeri tam hatırlayamıyorum. Dediğim gibi bu yanında ya da dibinden su geçen bir yer. Göl olur gölet olur ırmak olur ki aklımda kalan şey de bir akarsu, yani gölden daha ziyade bir akarsu. "Allah'tan" dedi "böyle bir yerde değiliz" dedi "öyle bir yerde olsak" dedi "bir de böyle şeylerle uğraşacan" dedi. Denizkızları. "Ben" dedi "o zaman falanca kişiye çok dedim, bak dedim buna dikkat et. Allah'tan" dedi "o da kulak arkası etmemiş ki bizi, dikkatli davranmış, sudan daha çıkarken birlikte bunu fark etmiş içeriye girmesiyle birlikte burnuna iğneyi batırması bir olmuş. Ben gittiğimde bana yalvarıyordu bin türlü dua ediyordu 'Şu burnumdaki iğneyi çıkar da serbest kalayım dile benden ne dilersen.'" Bir denizkızı, ama çirkin ama güzel, ama ayakları var mı bilmiyorum. İsmi denizkızı olarak kalmış, çünkü sudan geliyor, suyla birlikte gidiyor. Suya girdiği anda da kayboluyor. Bu suyun da böyle işte adam boyu olmasına gerek yok. Sığ bir su, akar bir su. Oraya giriyor ve kayboluyor. Çocuk yiyor bu daha çok. Yiyor, kaçırıyor, yani o çocuk yok. Yiyor olarak geçiyor bunun ismi ama ortada kan yok, kol yok bacak yok, o çocuk gidiyor. İptal. Anaya, eve de zarar verdiği oluyor. Dedem işte bunu uyarmış, adamı, adam da girer girmez daha eve burnuna iğneyi saplamış. Burnuna iğneyi sapladığın anda o senin kölen oluyor. O iğneyi kendi çıkaramıyor. Sen ne istiyorsan onu yapıyor. Tıpkı bu cinlerin göz hapsinde tutulması gibi. Gözünle yakaladığın anda o senin dikkatini dağıtmak için bin bir türlü numara yapar. Dikkatini dağıtmadığın sürece göz hapsine almış olursun o asla oradan kaçamaz. Bunu da işte bu şekilde senin hizmetine bir nevi zorunlu, mecbur kılıyorsun. Ya da işte senin rızana… Bu varlık bu yaratık bir süre bu adama hizmet etmiş. Dedeme çok yalvarmış işte, "Şu burnumdaki iğneyi çıkar", "Yok" demiş "seni ben bu hale getirmedim sen kendini bu hale getirdin." Adam dedemi çağırmış dedem de gitmiş bizzat kendi gözüyle de görmüş. Ona da demiş "Sen kendini bu hale getirdin, çıkaramam" demiş. Bu adama hizmet edeceksin. Adamın bir süre hizmetinde kalmış bir süre. En sonunda adam kadının yalvarmasına dayanamamış. Burnundaki iğneyi çıkarmış. Daha suya girmesiyle birlikte, gözden kaybolmuş. Kaçıp gitmiş. (K.K.59) [2_40]

67) Bizim evde zaten sık sık baskına geliyorlar bana. Senin yatağındaydım Allahüvalem. Yatıyordum uykuya daldım bizim kedi geldi. Şerefsiz burnuma yanağıma hafiften sürttürerek arkama geçti. Namussuz dedim gene geldi dedim. Bir ton oyun yapacak ama kalkıp onu oradan kovacak şeyim de yok. Bir de hayvan da duruyordu yani bir şey de yapmadı. Ardından böyle çok hızlı bir şekilde birkaç saniye geçmesiyle birlikte üzerime ciddi bir ağırlık çökmeye, nefes alamamaya başladım. Bu zaten birkaç saniye içerisinde kalkmakta aşırı zorlanınca, dedim bu karabasan. Kedi değildi bu karabasan. Kendimi ne kadar zorladım ne kadar zorladıysam da uyanamadım, en sonunda ya Allah Bismillah dedim aniden kalktım, arkamı döndüm elimi uzattım gene kediye ya da tüylü birşeye elim deydi, elimin arasından kaydı gitti. Tutamadım yetişemedim tabi ondan sonra ortam boş, hiçbir şey yok. En son bu olmuştu işte başıma bu gelmişti. (K.K.59) [2_41]

68) Benim bir tane kız arkadaşım vardı. Yani birgün kendi kendine her şeyi takıntı yapmaya başladı. Ağlamaya filan başladı. Sonra düşüp düşüp bayılmaya başladı. En son bunu bir Ceyhan'da bir hocaya götürdüler. Hoca bunda "Senin içine 3 harfli girmiş, muhabbet edenden" öyle söyledi yani. Daha sonrasında hayatından kesitleri teker teker anlatmaya başladı 3 harflinin. Yani kadın. Şey diyor, nedir onun adı "Senin işte çıktığın bir tane çocuk var sevgilin var, o çocuk şurda şurda çalışıyor, şunları şunları yapıyor, bunları bunları ediyor". Aklıma gelen farklı olaylardan biri bu. Ve kadın benimle alakalı her şeyi biliyor. Harfi harfine bildi. (K.K.38) [2_42]

69) Evin içinde geziyormuş böyle gelin bu sefer bu ne yapacağını şaşırıyormuş. Okuyormuş bu sefer, okuyunca kayboluyormuş. Ama diyor bir müddet sonra aynı kişi gene geliyor diyor. Orta boylu diyor, siyah gözlü diyor, siyah saçlı, kıvırcık saçlı hatta diyor. Esmer değilmiş ama. Esmer demiyor. "Ben böyle çok görüyordum" diyor. Bazı insanlara böyle görünürlermiş işte. Göstermesin Rabbim çünkü hoş bir şey değil. Biz sürekli Ayetel Kürsi okuyoruz görmeyelim diye. (K.K.67) [2_43]

70) Kayın babanın annesi bir bebek dünyaya getirmiş. Yalnız yatıyormuş evin içinde, pencereler hani takke demin ya. Takkalar kapalıymış pencereler. O kapalı yerden köpek girmiş içeri. Çok korkmuş. Kapalı yerden 3 harfli girmiş. Köpek girmiş, kadın korkmuş ondan sonra zaten rahatsızlık olmuş. Düzelememiş. (K.K.67) [2_44]

71) O kardeşlerinin 2 tanesi başına geldi. Alev almış pamuklar, pamuklar alev alınca elindeki dareden, ev yanmaya başlamış. Bu sefer korkusundan dili felan şey olmuş aklı biraz değişmiş. Fakat öbür kardeşleri, bunlar Kapışlı'ya yaylaya gitmişler baharda. Pekmez kaynatmaya. Bunlar evdelermiş. Ama bunların bahçelerinde yattıkları zaman, bahçede yattıkları zaman neneme demişler ki burada da yatma. Nenem yorgun olmuş birgün gene yatmış, getirmişler bir, tokuş derler ya yaylalarda, köylerde, onu neneme getirirler de nice vururlarsa. Nenem ayıksa ki ağzı gitmiş bu tarafa. Kadın baya eğilmiş ağız. Ondan sonracıma doktora gitmişler, hocalara gitmişler okuta okuta. Aynı bahçede yatmazlarmış, yattıkları zaman bir şey olurmuş. Dayılarım yatmış. Dayılarımın ikisi de bir hoş olmuşlar. Yani böyle iş yapıyorlarmış ama seğeni önlerine koyuyorlarmış ekmeklerini batırıp batırıp yiyorlarmış kuru ekmeği seğene. Ama çalışıyorlarmış gidip. Bakmışlar ki kardeşleri bi hoş olmuş. Gençlerin her ikisi de birden hem de. Kardeşin abisine haber yollamış. Çabuk gelsin bu çocuklar elden gidiyor, bir de dövmüş amca. "Siz" demiş "niye böyle yapıyorsunuz" diye. Ama gene yapıyorlarmış. Yemek var zannediyorlarmış ve yahut da öyle görüyorlar. Bilemeyiz yani orasını. Sonra rahmetlik gelmiş, hocalara götürmüş, okutmuş. Demiş "O bahçenizde kimse yatmasın. Yattığı zaman kişiye bir şey oluyor." Artık orda bir şehitler mi var? Bilemiyoruz orasını. Ama bir şey var. Yattıkları zaman başlarına bir şey geliyormuş. Nenemin gelmiş mesela, dayılarıma da gelmiş. Dayılarım bi hoş olmuşlar. Baya baya bir hoş olmuşlar. (K.K.67) [2_45]

72) Annemin o olayı olurmuş, hep bebekleri ölürmüş karnında. Hoca demiş ki "Git, hamaili yazdır, Kur'an-ı Kerim'den hamailiyazdırıyorlar." Ona tıbıka derler. Annemin bebeklerinin hepsi hamailili. Hamailili olmasa gidiyor. Ölüyor yani. Doğru, gerçek. Annemin başına geldiği için biliyoruz. Annemin çocukları tıbıkalı olurmuş, hep yaşaması için hamailiyazılması lazım. (K.K.67) [2_46]

73) İsmini vermeyeyim. Biri yatıyormuş, 3 tane cin geliyormuş, şeytan… Cin… 3 tane geliyormuş canlı canlı, kadın korkuyormuş. Okuduk sıra tek tek, okuduk sıra tek tek gidiyorlarmış arka arkaya. Kadın okuduk sıra, 3 tane geliyormuş. Kadın okuduk sıra yattığı yerden gerisin geri gidiyormuş. Gerçek bunlar ha. Bildiğin kayboluyormuş. (K.K.65) [2_47]

74) Benim büyük amcam Allah rahmet eylesin, hani kötülerin arkasından böyle kötü de söylenmez ama biraz hani kul hakkıyla giden bir insandı diyeyim. Çok zor öldü. Günlerce ölemedi. Hep zekarette kaldı. O zamanlar tabi hep hastanede değil. Evde bekletiyorlar. Kenidne hakkını helal etmeyen biri aynı ortamda, yani canını çok yakmış zamanında. İşte "Hakkını helal et, ruhunu teslim edemiyor" diyorlar. Etmiyor. Yani içi o kadar çok yanmış ki etmiyor. Ondan sonra benim halalarım hep odada başındalar. Ama diyorlar ki yani biraz odayı terkedelim hani. Ruhunu veremiyor belki bir sıkıntısı var bir şeyi var. Hepsi dışarı çıkıyorlar. Kendisi tek odada yatıyor. Kendisine yer yatağı yapmışlar. Hani her an ölebilecek bir insan. Aradan belli bir zaman geçiyor, kapıdan şöyle bir bakalım diyorlar. O an pencerenin önünden bir şey dışarıya çıkıyor, yani nasıl diyeyim, hayalet gibi diyorlar ama değil. Hani böyle buhar gibi. Üzerinden buhar gibi bir şeyin pencereden dışarı çıktığını söylüyorlar. Ondan sonra ölmüş. Hani onu birebir görmüşler ama. Anlattılar bunu. Öyle birebir gördüklerini söylediler. Ondan sonra vefat olayı olmuş. (K.K.82) [2_48]

75) Tabi bu 20 yıllık belki daha fazla bir olay. Halamın kızı işte birgün öyle akşam otururken "Ya işte ben bir şeyler öğrendim. Ruh çağıralım mı?" filan dedi. "E nasıl olacak, kimin ruhu, nasıl çağıracaz…" derken bir kartondan, yazılı, üzerinde kâğıt şeyler, harfler sayıların olduğu bir karton getirdi ortaya koydu. Ortaya da fincan koydu. Biz kaç kişiydik? Diyelim ki 5 veya 6 kişiydik. O fincanları ters çevirdi. Herkes parmağını üzerine, ama kimse bastırmıyor yani değiyor değmiyor gibi. İşte kimin ruhunu çağıralım? Arada böyle gır gır şamata derken, bir isim attılar ortaya: Erhan Taşçı. Hani öyle biri ölmüş mü yaşıyor mu belli değil ama işte ölmüşsen ruhun buraya gelsin diye, bir de ışıkları kapattılar üstelik. Ay ondan sonra o fincanlar kendi kendine yürüyordu ya, o kadar ilginçti ki yani sen itelemiyorsun ama o harfe gidiyor. Mesela "Geldin mi? Ruhun geldi mi?" sordu, E'ye gitti, V'ye gitti. Yani o "Evet" yazısını yazıyor. Ondan sonra öyle bir olay yaşadım neyse herkes merak ettiği soruları sordu. O da işte o fincanları gezmesiyle veya tarih konusunda veya… Tabi korku da var. Işıklar da kapattı üstelik. Yani tam korku filmi gibi. En sonunda gönderelim dedile, gönderemediler. Geldi fakat gitmedi. Gitmedi, baya bir sorun yaşandı, yani geçmiş zaman baya bir hatırlamıyorum ama halamın kızı yani çarpıldı, öyle bir durum oldu. Komalık oldu hastanelik oldu. Sonra o şeyde fincanların eşliğinde orda olmasını istediği birinin ismini yazdırdı. Yani o kişi buraya gelsin diye, ondan sonra giderim

diye şey yaptılar. Yani o zaman herkes bir telaşeye girdi. Tabi biz çocuğuz, ama o garibim genç kızdı. Kimdir hangi mahallede oturuyor onu öğrendiler. Ve o kişiyi getirdiler. Ondan sonra gitti. Hiçbir şey sormadı sadece oraya geldi. Yani onun tanıdığı birisiymiş. Ama çok uzun yıllar kendini toparlayamadı halamın kızı. Yani öyle bir şey oldu. Ondan sonra da tövbe etti yani böyle bir şeyi yapmadı da, olmadı da zaten. (K.K.82) [2_49]

76) Valla bizim, şey, Hilal abla anlatıyor, amcamın kızı. Ondan sonra bunlar yurttalarmış, bunun en samimi arkadaşının başına geliyor. Kendisi de beraber işte, yukarda yatakhane, altta da ders çalıştıkları, dersane gibi bir yer varmış tamam mı? Kızın da sınavı varmış. Bu Hilal abla derse çalışmış, kızın biraz daha çalışma şeyi varmış heralde. Gece saat 3 gibi kalkmış bu. Aşağı inmiş dershaneye. Ondan sonra dershaneye iniyor kız. Bakıyor bir tane başka bir kız oturuyor orda, ders çalışıyor. Ondan sonra, bu da tam kızın arkasına oturuyor. İşte "İyi akşamlar" diyor. Ondan sonra "Kolay gelsin" filan diyor, kız cevap vermiyor. Arkasına dönüp bakmıyor bile. Bu da bakıyor, saç rengi falan farklı bir kız, tanımıyor. E arkasına dönüyor ders çalışıyor işte. Ondan sonra bu baya bi çalışıyor, kız da sessiz sedasız ders çalışıyor. Aradan yarım saat falan geçiyor. Bu silgi mi istiyor, bir şey istiyor, ne için, sesleniyor. Kız yine cevap vermiyor. Bu acaba kıza bir şey mi oldu, hani şöyle elinle şey yaparsın ya, şöyle yapıyor, kız bi dönüyor gözler bembeyaz. Bu bi çığlık atıyor, bi çığlık atıyor böyle. Ondan sonra yukarı kaçıyor. Baya bir uzun mühdet kendine gelemiyor. İşte amcamın kızı da bunu baya işte su falan getiriyorlar. İniyorlar aşağıya bakıyorlar falan öyle bi kız yok. Anlatıyor işte saçı şöyle falan, yurtta öyle bir kız yok yani kalan. Ondan sonra öyle mesela bizim amca kızının başına gelen, öyle biliyorum. (K.K.7) [2_51]

77) Aslı da var mıdır bilmiyorum. Anlatan aslı olduğunu söyledi doğru mu bilmiyorum. Yani doğruluyo yani kendisi ama bilmiyorum. "Bizim köyde" diyor, ondan sonra "genellikle elektrik olmazdı. Bizde hamile olan birisi vardı." pardon "Bizde ebe olan birisi vardı. Bütün köyün doğumuna o gider. Birgün işte cinin hanımı doğum yapacak, geliyor ondan sonra kapıyı çalıyor. İnsan kılığına girmiş. Şimdi ebe ondan sonra kapıyı açıyor bakıyor diyor 'İşte böyle böyle, benim hanım doğum yapacak, gel' diyor. Ebe de 'Tamam hemen üstümü giyinim gelim.' Bunlar hemen üstüne bişey alıyor gidiyor" diyor. "Bunlar köyün dışına çıkıyorlar, baya dışına. Ondan sonra zifiri karanlık, zindan

gibi. Ondan sonra odaya giriyorlar, harabe gibi bir ev var böyle oraya giriyorlar. Ondan sonra 'Bak, benim çocuğum erkek olursa seni yaşatırım ama kız olursa seni öldürürüm' diyor. Ondan sonra 'Ona göre' diyor bu bazı hallere giriyor. Kadın bunun 3 harfli olduğunu anlıyor. Ondan sonra dua okumaya, başlıyor ediyor. Ediyor ediyor ediyor… Sonra giriyor ondan sonra doğumda kız çocuğu oluyor. Dünyaya geliyor. Yalnız düşünüyor şimdi kara kara 'Ben nasıl söyleyecem' diye. Bu dışarda. 'Nasıl söyleyecem?' diyor. Ondan sonra 'Kız olduğunu söylersem bu öldürür beni', ondan sonra bu mumu alıyor karanlıkta eritiyor oraya koyuyor, sarıyor bandajlıyor. Ondan sonra neyse 'Müjdeler olsun, bir oğlun oldu' diyor. Bu elini atıyor eline bir şeyler geliyor. Tutuyor buna bir çuval bir şey veriyor. Bu ordan tabi can havliyle başlıyor koşmaya. Tam sabah ezanına yakın. Ondan sonra geliyor, yanlış olmasın, tam cami duvarının oraya geliyor böyle bakıyor, bir çuval soğan kabuğu. Caminin oraya fırlatıyor soğan kabuklarını. Hemen evine geliyor, evine giriyor. Ondan sonra işte bu erkek olmadığını öğrenince hemen geliyor yanına. Kadına musallat olacak. Bu kadın işte hemen başlıyor dua okumaya. Dua okuyor, dua okuyor, dua okuyor, dua okuyor… Böyle işte hani böyle dua okuyunca bu içeri giremiyor. İçeri giremeyince ondan sonra iyice çıldırıyor böyle, kapıyı tekmeliyor filan. Derken sabah ezanı okunuyor. Gün artık ışımış. Sabah ezanı okunurken kayboluyor. Sonra üzerinde bir tane soğan kabuğu kalmış o soğan kabuğu böyle hafiften üstünden düşerken beraber altına dönüşüyor. O soğan kabuğu. Bu mükafat filan derken o çuval… Derken koşuyor caminin oraya ne çuval var ne altın." Şimdi bunu böyle anlattı. Aslı var mı yok mu bilmiyorum. Kendi köylerinde yaşamış ebe, tanıyormuş. (K.K.7) [2_50]

78) Geçen bir arkadaş geldi. O da benim çok samimi arkadaşım. Böyle yaptı, dedi ki "Lan en sonunda başımıza iş alacaz" dedi. "Ne iş alacan lan?" dedim. "Lan sen bilmiyon de mi?" dedi. "Ney lan?" dedim. "Lan bi define işi var. Gidiyoruk başımıza iş alacaz" dedi. "Noldu oğlum?" dedim. "Lan gittik geçen, ondan sonra Hatay'ın bilmem ne dağının eteklerinin orda bir mağaranın içine girdik. Saatlerce ilerledik, en son altını bulduk." dedi. "Eee?" dedim. Bunlar bir makine almışlar. Makinayla altının nerde olduğunu buluyor. Dü düt düt düt düt ötüyor. Altın orda. "Lan" diyor "altını bulduk. Bi baktım havadan bir kılıç, sallana sallana geliyor. Lan bir kaçışımız var, bir kaçışımız var ölecektik. En son mağaranın bir bölümüne geçtik arkamızdan gelmeyi bıraktı bu" diyor. "O ne lan?" dedim. "Lan" dedim "size götün biri şaka yapmış

olmasın?", "Lan ne şakası? Kendimizi zor tuttuk" diyor. Ondan sonra başka bir yere başka bir şeye gidiyorlar, "Abi, ejderha diye bir şey var mı? Ejderha diye bir hayvan var mı dünyada?" diyor. "E yok" dedim. "Mağaranın içinden ejderha çıktı" diyor ejderha. "Lan nasıl?" dedim. "Vallaha da billaha da ejderha çıktı" diyor. "Lan oğlum" dedim "sen kafayı mı yedin?", "Zaten ben kafayı yiyecem" diyor. Ondan sonra bunlar en son bir yerde bir altın bulmuşlar, başka bir yerde. "Abi bu işlerde cinler, hocalar çok şey" diyor. "Bu işe cinle hoca moca olmasa" diyor "bu iş olmaz" diyor. "Gittik altını bulduk. Yalnız altın" diyor "Altın, kazıyoruk" diyor "altın dit, başka yere gidiyor" diyor. Altın nerde filan… "Altın orda diyor mesela, oraya deşiyoruz altın buraya geliyor. Yani altına bir türlü ulaşamıyoruz. Bunlar başımıza bişey gelmedi ama altına ulaşamıyoruk. Sonra biz bu işi araştırdık, işte bunu 3 harfliler saklıyor. Tılsımlı hani. Kaçırıyorlar. Ondan sonra gittik böyle bir şey olan bir adamı bulduk, hoca. Gittik böyle böyle böyle… Hoca ondan sonra başında dua mı ediyor ne yapıyorsa, böyle böyle böyle filan. Vermiyorlarmış buna. Ondan sonra bunlar da demiş 'Vermeye vermiyor, bunu anca bir yerde Konya'da bir hoca varmış, bunun cinleri varmış, bunu çağıracakmış, bunun cinleri burdaki cinlerle konuşacakmış, bunu alacaklarmış." Anlatıyor dinliyorum, bilmiyorum artık. Bu geliyor abi, hocayı buluyorlar. Hoca diyor böyle böyle böyle. Diyor ki "Yarısını alırım altının" hoca diyor, "Hocam bari yüzde 25i olsun senin?", "Yok, yarısı. Yoksa gelmem". Bu hoca cinlerini alıyor mağaraya gidiyorlar. Anlatıyor "Bu hoca içeri girdi. Bu cinleriyle konuşuyor. Bunun cinleri de oradaki cinlerle konuşuyor. Bu cinler de kötü cinlermiş. Tamam mı? Diyor ki 'Biz bunu vermeyiz' diyorlar. 'Bunun 3 tane şeyi var. Bu 3 şeyi bulursanız, bunu eşerseniz alabilirsiniz' diyor." Ondan sonra, birincisi, bir şey söyledi hatırlamıyorum. Onu yapıyorlar bunlar. 2.kuralı söylüyorlar 2.sini de yapıyorlar. Ya en son şeyi hatırlıyorum, 'Bu altını kim almak istiyorsa bir bileğini kesip bırakacak' diyor. En son 3.sünde, bunlar 2sini yapıyorlar. 3.sünde birer elini kesip bırakacak diyor. Ondan sonra onlar da diyor ki "Ben diyor kesmem", öbürü diyor "Kesmem", öbürü diyor "Kesmem". Ya şimdi bir elini kesti koydu alacağı da kesin değil. 1.si değil de 2.sinde hatırladığım şu '2 kardeş birbiriyle çiftleşecek' diyor. Nasıl yapacaklar bunu? En son 2 tane köpek getiriyorlar, kardeş, iki köpeği çiftleştiriyorlar. Sonra 'Tamam, 2.si de oldu, 3.sü bir kişi bileğini kesecek bırakacak, bunu da yaptığınızda o zaman altın sizin'. Ondan sonra kimse bileğini kesmiyor. Sonra bunlar yine baya bir yoğunlaşıyorlar. İşte bu hoca, ne diyor, birkaç gün sonra hocayı yine götürüyorlar. Bu

sefer diyor ki “Bu cinler kötü cinler”, “Biz size vermiyoruz altını, vermiyoruz” diyor. Bunlar böyle derken, bunun cinleri bunları dövüyor. Öyle anlatıyor bana. Ben de güle güle öldüm. Bunlar bunların cinlerini dövüyor. Sonra bu hoca uçan balon gibi havalanıyor. “Gittik baktık hoca uçuyor” diyor. “Gözlerimize inanamadık. Yaklaştık ayağına yapıştık 4 kişi adamı aşağı indirdik.” Hoca diyor ki “Allah sizden razı olsun, bunlar beni…”, aralarında konuşuyorlarmış ‘Bunu gidek derede boğak’ diyorlarmış 3 harfliler. Bunlar almışlar hocayı derede boğmaya götürüyorlarmış. “Doğru mu söylüyon lan?” dedim, “Yav kardeş başkası anlatsa ben de inanmazdım, ama ben yaşadım. Artık gitmiyorum. Ama benim fabrikadaki adamlar ölse de kalsa yapıyorlar. Kafalarına koymuşlar.” diyor. (K.K.7) [2_52]

79) Bir kere bana şöyle oldu. Gece uyurken ya böyle üstüme çok böyle bir ağırlık çöktü. Ondan sonra kalkmaya çalıştım kalkamadım. İşte, ondan sonra konuşuyorum üstümdenkalk diye ama konuşamıyorum böyle. Sonra ben kalktım ama normal bir şeymiş gibi, rüya görmüşüm gibi oldum. Sonra ben bunu anlattığım zaman al basmış falan dediler. Dedim “Al basma böyle mi oluyor?” hani göğsüme büyük bir ağırlık çöktü böyle. (K.K.7) [2_53]

80) Benim annemin bacısı, zamanında Afyon’da cam silerken düşüyor vefat ediyor. Tamam mı? Ondan sonra bu adam yıllarca, tabi daha çocuklar ufak, yıllarca evlenmiyor kimseye güvenemiyor. Yıllarca evlenmiyor. Sonra çocuklar biraz büyüdükten sonra diyor ki “Artık şu çocuklara bakacak birini, hem evleneyim, birini bulayım da çocuklara baksın” diyor. Bir tanesiyle evleniyor. Gardaş, ondan sonra bu bir süre evli kalıyor ama bu kadın bu çocuklara hep eziyet ediyor. İşte dövermiş, banyoya girdirirmiş, bir sıcak su bi soğuk su dökermiş filan. Bir de tehdit de ediyor çocukları ima ederler belli ederler diye. Çocuklar söylese de babaları inanmak istemiyor. Uyduruyorlar mı diye. En sonunda bu kadın komple babaları dâhil hepsi dahil yemeklerine zehir koyarken babaları yakalıyor. Kolundan tutuyor anasının evine götürüyor “Alın bu kızınızı, ben çocuklarıma ana da olurum baba da olurum” diyor. Neyse ondan sonra şimdi baba dinine düşkün ama biraz fazla şey yapıyor. Yani kızlarını ortaokuldan sonra okula göndermiyor, yani evde oturacaksın diyor. Tamam, kızlarını okutmazsın da kızlarınla hiç sosyal aktiviten olmaz mı evden hiç çıkarman mı? Tek başlarına çıkarmıyor bari tut al kolundan, sinemasına sen götür, yanında sen

varsın. Al alışverişine götür, gezdir çocuklarını sosyal aktiviteleri olsun. Çocuklar hep böyle. 3 kişiler, 2 kız 1 oğlan. Oğlan elektrik-elektronik mühendisliğini okuyor, okulu donduruyor filan. Psikolojisi bozuluyor yani çocukların, sıkıntıya giriyor. Neyse bu ufak, en ufakları, kıza musallat oluyorlar hacı. 3 harfliler musallat oluyor. Musallat oluyor kıza. Sonra şey yapıyor, bu kız tabi baya bir dönem artık bunlarla birlikte sıkıntıya girmeye başlıyor. En son kız 2. Kat mı 4. Kat mı kız kendini aşağı atmış. Elhamdülillah bir şey olmuyor. Kızı hastaneye kaldırıyorlar işte teyzelerim gidiyor, annem gidiyor filan. Diyorlar "Kızım neden böyle yaptın, neden atladın?" filan. Kız diyor ki "Ben bir şey yapmadım ki bana atla dediler atladım" diyor. "Kim atla dedi kızım?" diyorlar, "İşte bana atla dediler, 'Atla işte seni şuraya götürecez buraya götürecez, atla' dediler, atladım" diyor. Ve hani kız şu an hala, işte bu psikolojik bunalımdan dolayı, sosyal aktivitesi olmamasından dolayı filan, işte annesizliğin vermiş olduğu bir şey. Adam annesi öldükten sonra, teyzem öldükten sonra çağırıyor, bir süre dedesi gilin nenesi gilin yanına bırakıyor. Köye giderken orda gördüğümü hatırlıyorum zaten, teyzemi görmüyorum, onları görüyorum. Onu da kesiyor, gidiyor Afyon'dan başka şehre taşınıyor kimse bulamıyor bunları. Yıllarca bulamıyorlar. En son benim dayım polis, Konya'da buluyor bunları. Konya'da buluyor. Ondan sonra öğreniliyor başına neler geldiğini filan. Çocuklar artık teyze nedir, hala nedir bilmiyorlar. Çok soğuk davranıyorlar. Hiç görmemişler ki. Çocukları kimseye göstermemiş. Tamam, dışarıya çıkarmıyon da ailesinden niye koparıyon çocukları? Dedesinden ninesinden niye koparıyon? Böyle bir şey başına gelmişti teyzemin. (K.K.74) [2_54]

81) Benim kaldığım bir ev vardı. Şu asmalı konak filmi var ya, onun gibi bir ev. Ortası avlu, her yanı oda, yukarıya merdiven var, yukarda da oda var. Ben bu evde tek kalıyorum. Odam da yukarısı. Odamda bir de pencere var, filmli camları, ondan dolayı perdesi de yok. Takmadım yani. Gündüzleri güneş vurunca dışardan görülmez. Akşamları da aşağıda olduğum için yukarının ışığı kapalı olur, yine bir şey olmaz. Sadece gece yatarken sorun olur çünkü sokak lambası odama vurur. İçeri aydınlanır. Ben de öyle olunca uyurken yüzümü duvara dönerim. Yine böyle bir gece yattım, suratımı duvara çevirdim. Uyumaya çalışıyorum. Bak şimdi ilkin uykuyla uyanıklık arasındayken, benim merdivenlerden yukarı doğru birisi çıkıyor, duyuyorum. Ses de gürül gürül çıkıyor. Topuklu ayakkabı sesi gibi. O haldeyken, sersemlikle bir kadın

çıkıyor gibi sandım. Tam odamın önüne kadar bu ses geldi, ben uyku-uyanıklık arasınayım. Ama odamın kapısında ses durunca ben uyandım. Bilincim de açık. Arkamı dönsem mi dönmesem mi tereddütteyim. Ya bir şey görürsem korkusu var. Ne ederim ben bir şey görsem. Topladım kendimi, kafamı çevirdim kimse yok. Ha dedim ben kafam yerinde değil, öyle duyumsadım. Tekrar döndüm, bu sefer sokak lambası çat dedi söndü. Odam zifiri karanlık. Başladı arkamda bir hırıltı. Hır hır hır, it gibi. Dedim tövbe bismillah ne oluyor. Bir anda dönüverdim arkama, karanlıktan başka bir şey yok inan. Odam simsiyah. Ben dönende ses kesildi. Kafamı çevirdim ses başladı. Zan değil bu, arkamda bir şey hırlıyor. Nefes alıyor. Böyle böyle ben sabahı zor ettim. Geçer dedim geçmedi. İki hafta kadar devam etti. Hatta bir defasında böyle döndüm, karanlık içinde bir siluet gördüm. Ayakta duruyor. Eğri büğrü bir duruşu var. Ama sadece hatları görüyorum. Ben iki hafta sonra bir dua buldum. Birini odamın kapısına, diğerini yatağımın başucuna yapıştırdım. İnan ki gelemedi. Gelen üç harflilerden çünkü benim yazdığım dua onların gelmesini engelleyen dua. O oldu daha gelemediler. (K.K.23)

82) Lisede yurttayız, yurtta işte bir odada 6 kişi kalıyor. Biz 5 arkadaş uyuyamadık bir türlü, benim altımda yatan arkadaş uyudu. 5 kişi sohbet ediyoruz ama bağıra çağıra. Deli gibi sohbet ediyoruz. Gece 1 oldu 2 oldu 3 oldu. Lan dedik şu çocuk uyuyor ya, şaka mı yapsak buna? Arkadaşın biri aldı terlik fırlattı buna. Uyanmadı, ayakkabı fırlattı uyanmadı, yorganı çekti uyanmadı. Neyse dedik bırakalım uyusun. Sohbete devam ediyoruz, lan ederken ederken hafif bir sessizlik oldu, inleme sesi. Altımdan inleme sesi geliyor böyle *inleme sesi yapar*. Biz bi korktuk, çocuk uyuyor, ama acaba uyumuyor mu dedik, sesleniyoz "Hadi lan numara yapma" diye, bundan tık yok. Gitti o arkadaş bir tane daha terlik attı, kafasına geldi uyanmadı. Yani hareket etmedi. İnliyor çocuk, inledikçe inliyor, inledikçe inliyor. Bir de daha yüksek inliyor artık. Hepimiz tırsıyoz, gece karanlık, odanın perdesi çekili, kimse bir şey görmüyor. Lan şöyle bir eğileyim bakim dedim, altımdaki ranzada direk, eğilemiyorum da. İnledikçe inliyor, inledikçe inliyor. En sonunda dayanamadım, lan dedim bu çocuğa bir şey oluyor heralde. Ya geliyorlar buna ya da cidden bir şey var. Abi indim ışığı açtım, hepimiz böyle bakıyoruz, hani anlık bir sessizlik olur ya bir şok yaşamışsındır, bakarsın böyle, öyle bir sessizlik. İzliyorum çocuğu, lan çocuk iki büklüm olmuş böyle. Kafası yastıkta, beli yukarda, ayaklarını dizlerini çekmiş bir şey olmuş. Tövbe

estağfurullah, “Lan görüyor musunuz halini?” dedim. Hiçbiri bir şey demiyor, hepsi ağzı açık izliyor. Ben okuya okuya yaklaşıyorum, bana kaldı çünkü, ayakta benim. Dedim çocuğa bir şey olmadan kalkim uyandırim bari. Çocuğa şöyle bir dokundum, adı Taha, “Taha, Taha lan, uyan” dedim, şöyle iyice bir itekledim, sıktım omzunu, gözünü açtı, öyle bakıyor. Bizi izliyor öyle. Neyse bu gözünü açtı, bana bakıyor, çevreye bakıyor, kapının oraya bakıyor. Dedi ki “Gitti mi o?” normal bir şekilde. “Ne gitti mi lan?” dedik. “Görmediniz mi? Kapının orada bir siyahlık vardı, üstüme geliyordu. Bir şey diyemedim, öyle bakıyordum. Sonra sen geldin, ne ara geldin?” dedi. “Oğlum sen uyuyordun, 4 saattir” dedim. “Hiç tepki de vermedin, kafana terlik de attık, hatırlamıyon mu?”, “Yok hatırlamıyorum”. Hadi gel de uyu o gece. Karabasan. Biz de dedik çocuğa geldiler o gece. Çocuk iki büklüm yatamadı böyle. 5 kişi şahit abi. Kendi başına yaşamış yoksa uyku sersemliği der geçer de hani, o halini hepimiz gördük. Ondan sonraki gecelerde falan artık biz de artık kapıya bakıyoruz, acaba bir şey olacak mı? hani görüyor gibi de oluyoruz, karanlığın yanılsaması mı bilmiyoruz onu da. Ama ne zaman bir olay olsa öyle korkulu, görür gibi oluyorum ben. (K.K.36) [2_55 & 2_56]

83) Bir gün mezarlığa gittim. Ben böyle arada giderim mezarlığa. Oturrum, seyrederim, bir de sigara yakarım sonra geri dönerim. Neyse, vardım yine böyle. Dolanıyorum acayip acayip sesler gelmeye başladı. İlkin anlamadım, onun için de tırsmadım. Sonra merakımı çekti sese doğru gittim. Kabristan bu işte dümdüz yer. Ortada kimse yok. [Sesler neye benziyordu? sorusu üzerine] yani öyle milletin dediği gibi feryat figan gibi değil. İstersen benzetirsin ama değil. Ben bunu anlattığımda dediler işte kabirde azap gördüğü için çığlık atanlar olurmuş, sen onu duymuşsun diye. Şimdi oraya ben sürekli bildiğim için, orada birkaç tane şehit, evliya falan da var. Bunlar ya keyf ediyorlar ya da zikrediyorlar. Başka bir şey olması mümkün değil.(K.K.73)

84) Buranın tadilatına geçen ay başladım ben. Elimden geldiğince alçı-sıva, boya falan yapıyorum. Sabahtan başladım yine bir gün, bir yandan müzik dinliyorum, bir yandan işimi yapıyorum. Evvelki günden kalma bir derdim de yok. Her şey on numara. İşler de güzel gidiyor. İstediğim gibi sıva yapmışım, boya vurmuşum. Hızlı oluyor yani. İkindi vakti yukarıya çıktım, namazı kılayım dedim. Namazı kıldım ama üzerime bir ağırlık çöktü, tarifsiz. Yatasım geldi. Yani sabah altıdan beri ayaktayım, yorgunluk

çok. Ama işte ikindi ile akşam arası da yatılmaz. Güneşi üstüme batırmamam lazım. Kalktım ben, gittim işe koyuldum. Bir iki saat daha uğraşırım sonra da yemeği yer televizyon seyrederim dedim. İşi hallettim. Yemeği hazırladım, elinizin artığı menemen yaptım. Yemeği bu odada yerken, oda karanlık ya, bir anda oda aydınlanmaya başladı. Işık arkamdan geliyor. Dedim heralde pencereden araba ışığı vuruyor. Şuradaki yoldan. Önemsemedim. Sonra ışık yavaş yavaş böyle solmaya başladı. O da normal. Nasılsa arabanın ışığı artık geçiyor. Işık geçti bu sefer de odaya daha çok karanlık dolmaya başladı. Ona da normal dedim, göz ışığa alıştı ya birkaç saniye, karanlık göze daha çok belirgin gelir, öyle düşündüm, yine önemsemedim. Bu sefer oda normale dönmedi. Aşağıdan başladı tak tuk diye bir ses. Yukarı doğru iyice yaklaşıyor. Ben yemeği kestim gözümü koridora diktim. [Bu esnada anlatıcı, olayı yaşadığı yerde oturmakta, oturduğu yer ise odanın kapısından aşağı kattan yukarıya çıkan merdiveni tam olarak görmektedir. İcrasında o sahneyi tekrar canlandırmaktadır.] Ben böyle gözü diktim bakıyorum. Sonra bir şey görünmeye başladı. Merdivenden çıktıkça daha da belirginleşiyor. Ama kestiremiyorum ne olduğunu. Sadece hatları belli. Bir ayak sesini duyuyorum bir de onun hırıltı nefesini. Bel hizasına kadar çıktı, öyle kaldı. Vücudu yan dönük bana. Ben ona bakıyorum ama o bana bakmıyor. Bu şekilde ne kadar süre geçti bilmiyorum ama ya camdan atlayacam ya da bu bana bir şey yapacak ben de razı olacam. Artık öldürür mü korkutur mu bilmiyorum. O an çat dedi elektrikler de gider mi? Zifiri karanlık. Ben kendimi odanın köşesine atıverdim. Ayak sesleri de tekrar gelmeye başladı. Odaya doğru geliyor ben de dua ediyorum. Hafız olsam hatim indiririm yeminle. O sırada tekrar odanın içine ışık doldu. Bu sefer hakikaten araba ışığı. O ışık odaya vurdu ben bunun silüetini tekrar gördüm, tam da şurada duruyor. [Dinleyiciler işaret edilen yere kısa bir süre baktı.] Hırıltısı da arttı. Ben en sonunda bağırdım. Bir şey diyerek değil sadece bağırdım. Ellerimle de başımı korudum, pıstım iyice köşeye. Yaklaşık yarım saat bekledim öyle. Elektrik tekrar geldi. Yavaş yavaş göz ucuyla odayı yokladım, kimse yok. Kalktım koridora baktım kimse yok. Üst katı dolandım kimse yok. Ama aşağı inmeye cesaret edemedim. Kanepeye geçtim öylece uyumuşum. (K.K.78)

85) Bir gün yine böyle gece saatleriydi. Namazları kıldık salonda, seccadeleri topladık, günlerden de Cuma, ertesi gün iş güç yok diye biraz rahat takılacağız. Ben, amcam, amcaoğlu, teyze oğlu bir de benim bir arkadaş. Gündüzden kola almışız cips, çerez

almışız. Çarşıdan da güzel bir çay aldık. Amcam ilkin işten evine geliyor oradan da yemek falan yiyip bize geldi. Mütedeyyin bir adam. Başından çok olay geçmiş. Arada anlatır bize. Zaten çocukluğum amcamın hikâyeleriyle geçti. Amcaoğlu da benim gibi, aynı hikâyeleri dinleye dinleye büyüdü. Hiçbir olaya yabancı değiliz yani. Benim arkadaş da Zekayi. Onun çevresinde böyle bizim gibi tipler pek yok. Zaten ilkin tarikat falan deyince afalladıydı ama alıştı şimdi. [Gülüşmeler ve araya dinleyiciler tarafından katılan espriler.] Teyze oğlu da bizim kafadan. Bazen köy yolunda o anlatır ben tırsarım, ben anlatırım o tırsar, sonra ikimiz de lamba görmüş tavşan gibi oluruz korkudan. Neyse biz namazları kıldık, amcam tesbihatı yaptırırken ben kalktım mutfağa geçtim. Çerezleri falan hazırlıyorum. Kola için bardaklar falan. Amcamın yanında utanıyorum diye yaktım hemen sigarayı mutfakta. Yoksa salona geçsem sigara için kalkacak olsam kırk tane soru soruyor, diyemiyorum da, iyisi mi buldun fırsatı yak. Ben tepsileri aldım salona geçtim. Amcam dedi önce çay, çay içelim. Götürdüm kolayı, çay zaten olmazsa olmaz, illa hazır, kaptım geçtim. Hepimiz de çöktük yere. Oradan buradan laflarken amcam dedi ki "hani ben size bir şey anlatmıştım. Bundan birkaç sene evvel başıma bir şey geldi, beni rahatsız ediyorlardı, hatırladınız mı?" dedi. He hatırladık dedik. Zamanında amcamı birkaç gün boyunca yatağından kaldırıyorlarmış, dürtüyorlarmış, sesleniyorlarmış. Etmiş eylemiş olmamış. Namazlarda bile sıkıntı olmuş. Sonra bir şeyler yazmış öyle gitmiş. Amcam dedi ki o geri geldi. Hafiye gibi takip ediyor dedi. Hayda, dedik. Nasıl oldu neler bitti anlat hele dedik teker teker anlattı son birkaç günde olanı. Dinliyoruz delikanlılığa çamur sürdürmüyoruz ama hafiften de titriyoruz yani. [Gülüşmeler] ben dedim şu çayı gidip ısıtayım, bir sigara içerim en azından. Kalktım mutfağa vardım. Çayın kaynamasını beklerken sigarayı içiyorum. Şöyle pencereden de dışarı bakayım dedim. Hani sigarayı çekince ucu harlanır ya, harlanınca da camda yansıma olur. Camda böyle kırmızı yansıma oluyor. Ben elimi dudaktan çektim, saldım yana, dumanı üflerken bir baktım camda hala bir yansıma var. Vallaha dönmeye korktum ama mecbur döneceğim. Arkamı bir döndüm, salonun önünde vızt dedi bir şey geçti. Yanılsama falan değil. Cismini gördüm. Ben fırladım içeri, dedim yahu böyle böyle. Amcam bir doğruldu, aşağılık buraya da mı gelmiş dedi. Dedim amca sen ne diyorsun ne gelmesi. Zaten evde tekim, siz gideceksiniz ben bununla tavla mı oynayacağım. Kalk bir şey yap falan dedim. Bizim Zekayi iptal zaten. Polisi mi arasak diyor. [Kahkahalar] Lan dedim Zekayi adamı çıldırtma, polis zemzem mi dökecek buna, tövbe tövbe.

[Gülüşmeler ve espriler] Amcam dedi siz durun burda, ben geliyorum dedi gitti. Biz odada bekliyoruz ki amcam gelecek. Odanın dışında da mırıltılar var. Konuşuyor mu artık napıyor anlamadık. Sonra bildiğin gümbürtü geldi. Çıkıp bakak desen dert, bakmasak bir dert. Zekayi bana diyor sen bir git bak. Amcaoğlu diyor hakkaten sen bi baksan. Oğlum dedim o benim amcamsa senin de baban, hıyar, git sen baksana. Biz konuşurken geldi amcam. Eli kıpkırmızı. Ne oldu dedik. Konuştum anlamadı, ben de patakladım biraz dedi. Lan nasıl olur falan derken, gitti mi dedik, gitti dedi. Biz çıktık salondan, oturma odası perişan. Sanırsın öküz sürüsü girmiş. Acayip acayip lekeler de var. Amcam hadi gidelim oğlum dedi. Dedim ben de geliyorum, bugün durmam evde falan. Çıktık gittik. Eğer onu görmesem amcam bizi yiyor derdim ama gördüm. Bir iki saniyeliğine gördüm. Tuhaf bir görüntüsü vardı. (K.K.29)

86) Bir gün ben, arkadaş, amcam, amcaoğlu, teyze oğlu bizde oturuyoruz. Amcamlar içerde sohbet ederken ben de sigara içmek için çay bahanesiyle mutfağa gittim. Sigara içerken camdan bakıyordum böyle. Sigarayı indirdim, yana saldım elimi, camda bir yansıma var. Korktum ama ilkin yansımaya bakıyorum. Göz aldanması falan olmasın. Baktım baktım kestiremedim, korktum, arkamı bir döndüm, salonun kapısının önünde bir şey var. Amcam da demişti ki bana musallat oldular. Meğer oymuş. Kısa süreliğine gördüm bunu kapı önünde sonra hızlıca evin içinde bir yere gitti. Ben de içeri geçtim, dedim böyle böyle. Amcam çıktı salondan, biz mırıltı duyduk sonra da gürültü. Amcam geldi eli kızarık. Hayırdır amca? Dedi dövdüm. Bir daha da gelemez rahat olun. Sonra içeriyi toparlamadan hepimiz gittik. O gün amcamlarda kaldım. (K.K.29)

87) Kaç sene geçti aradan bilmiyom da çok aciyip bişe oldu. Arabayla Pozantı'dan iniyorum böyle, kestirme yapak deyi sapağın birine daldım. Gendi gendime hesap yapıyom işte, şurdan girdik mi aşağıya yardırrık. Lan tövbe estağfirullah bi yere geldim, ben daha öyle bir yer görmedim. Zifiri garanlık, tın tın gidiyom, davşan gibi bakıyom yola ama. Zaten yol demeye bin şahit ister. Dedim var ya araba bi istop etse, lastik patlasa boku yedim. Duman olurum. Başka sapak da yok ha başka yöne basacak.

- (Dinleyicilerden A) E niye geri dönmediŋ oğlum o zaman? Ne demeye bilmediğiŋ yola giriyon, avil!

- Layn bilmiyoŋ mu huyumu, eşkere gonuşma, tevge. Girdim mi gidesim geliyor. Hem ben kestirme diye girmişim, delikanlılığa bok sürdürür müyüm? Neyse ben gidiyom böyle, vızt dedi bişey geçiverdi. Daha "o ne?" demeye galmadı vızt dedi bi daha geçti. Dedim hayvandır. Bakma aslında hayvan falan değil ama gendimi avutuyom. Yolun ağzı yüzü daş, gaza da basamıyom. Tırstım ama, yaktım bi cuara. Allahıma var ya, gözümü kırpmıyorum. Koltuğa pinekledim. Radyo da çekmiyor müzik açsam. Gendi gendime türkü çığırmaya başladım. İçeri duman dolunca da camı açtım. Lan arkadaş, açmaz olaydım. Langırt etti bir şey arabanın kapısına. Artık neyse, yüzüme de çarptı. Türküyü bıraktım hacı, türkü derman olmaz, dua etmeye başladım. Fatiha, ihlas, felak, nas, ayete'l-kürsî ne varsa okuyom.
- (Dinleyicilerden B) Adama böyle s*çıttırırlar işte. Ee sonra?
- Camı gapadım lan, sonrası mı var. Gerçi var, alayınız orda olsa hepiniz s*çarsınız. Gafayı önüme çevirdim yola bakıyom, lan tepeden bi şey iniyor yola.
- (Dinleyicilerden A) İnsan mı lan?
- He gardaş, insan. Mozambik'li. Depeden depeden dünya turu yapıyor. Yav şurda adam gibi bir şey anlatıyoruz. Dussuz dussuz gonuşup adamın canını sıkma oğlum ya, insan uçar mı ya. Cin oğlum cin. Lambur lümbür arabanın üstüne iniyor. Ben bunu gördüm var ya, dedim s*ktir. Aha şimdi malamat oldun.
- (Dinleyicilerden C) Mavra atmıyon di mi la?
- Yanımda duraydın görürdün mavrayı. Şerefime var ya, pel pel bakardın. Eciş bücüş bi tip. Garabet bir şey. O gorkuyla hacı nasıl gaza basarım ben, vın. Ne oldu nasıl olduysa bir köye mi indim nedir, sonra da anayola çıktım zati. Daha o yola girenin a*ına goyim. (K.K.73)

88) Bizim bir Naci hoca var. Hoca dememiz de dindar olduğundan. Evde bir gün Kuran okuyormuş. Kış vakti. Odada da soba var. Kapı pencere kapalı. Kuran okurken nerden geldiği bilinmez bir kuş peyda olmuş. Başlamış odanın içinde uçmaya. Hoca hemen anlamış bu kuş cinlerden. Kuş kılığına girmiş. Cinler böyle kılık değiştirirler, uydurma değil. Çünkü bunlar insanları Kuran okurken dinlerler. Hz. Aişe annemizi de dinlerlermiş Kuran okurken. (K.K.50)

89) Teyzemin oğlu anlattı. Arkadaşlarından birisinin başına gelmiş. Bunların köyünde bir ev varmış. Metruk değil, harabe değil ama oturanı çok sık gelmezmiş. Bazı

geceler oranın yakınından geçermiş bu. Sesler duyarmış. İlkin kestirememiş. Sonra yakından gidince aynı sesi duymuş. Tabi yakından varınca sesin kuvveti artıyor. Bakmış bu ses çığlık. Bağıran da cinlermiş. Hani bunlar ıssız yerde yaşarlar, o evin orayı da mesken tutmuşlar. Bu kaçmış tabi oradan. Başka bir şey olmaya demişler ama yok kesin cin o diyor. Sormuş neden bağırdığını. Bunlar korkutmak için, afedersin ibneliğine böyle ses çıkarırlarmış. (K.K.42)

90) Bana bir iki defa karabasan geldi. Bu geldiğinde sanırsın vücudumu zerre zerre yatağa çivilemişler. Nasıl anlatsam boş. Kendimi hissediyorum ama kıpırdama namına bir şey yok. Besmele çeke çeke kurtuldum ben. Daha sonra bunu arkadaşlarla konuşuyorduk. Yedi sekiz kişiyiz. Bunlar da kendilerine gelen karabasanı anlattılar. Bir şey dikkatimi çekti. Orada da dedim bunu. Hepimize saat üç sularında gelmiş. Demek ki belli bir saati var. Belki dikkat etsek günü bile olabilir, bilmiyorum. (K.K.57)

91) Bu alkarısı hakkında konu komşu bazı şeyler anlatırdı fakat ben pek itimat etmezdim ama benim başıma geldi. Şöyle oldu. Bir gün eşimle beraber yatıyorduk. Çocuğumuz da ikimizin arasında. Eşim uyuyordu ben uyumuyordum yatakta. Sonra bir anda odada saçı başı dağınık, yırtık pırtık elbiseli, çirkin bir kadın göründü. Yüzü pek fazla belli de değil. Saçı yüzününün bir kısmını kapamış. Elini bana doğru uzattı, çocuğu bana ver dedi. Ben de o korkuyla çığlık attım. Çığlık atınca eşim hemen uyandı. Ben başımı eşime çevirip tekrar alkarısına dönderince onun gittiğini gördüm. Bir anda kaybolmuş. (K.K.63)

92) Bir gün görümcem, eltim falan beraber otururken eşimin yeğenlerinden biri geldi. Genç daha yaşı. Yenge dedi ruh çağıralım. Kimimiz olur dedi kimimiz olmaz dedi. Sırf laf olsun diye tamam dedik artık. Bu başladı kağıtları yırtmaya. Üzerine tek tek harfleri yazdı. Sonra yemek masasına geçtik. Ortaya da fincan koydu bir tane. E nasıl çağıracaz dedik. İşte herkes parmağını fincana koyacak, ben de ruhu çağıracam, geldiğinde bizle konuşmak için fincanı hareket ettirecek harflere dedi. Ben biraz ürperdim. Nimet önce besmele çekti. Sonra bir şeyler okudu ama bilmiyorum ben. Kimi çağıralım dedi. Ne bileyim işte olsun biri dedik. Memduh oğlu İsmail bizi duyuyorsan haber eyle dedi. Ne Memduh'u biliriz ne İsmail'i.

Kafadan salladı. Aman Rabbim, o fincan başladı hareket etmeye. Ben kendimi biliyorum, ben oynatmıyorum. Herkes birbirine bakıyor kim oynatıyor diye. O gözlerden belli kimse kımıldatmıyor. Bu sordukça fincan oynadı. Ben korkumdan ne yazdığını okumuyorum bile. Sonra artık gönder dedim ben. Eltim falan da evet gitsin deyince fincan başladı deli gibi halka çizmeye. Hepimiz elimizi çekiverdik. Başladık dua okumaya. Çıktık terkettik hemen odayı. Ondan sonra da ne yaptık ne giriştik. Uzak dursun. (K.K.31)

93) Ben yaşamadım ama kuzenim anlattı. Zaten beni de çağırdılardı ama gitmedim ben. Bunlar cin çağıracaklarmış falan. Ben korkarım gelmem dedim. Gitmedim de. Sonra anlattı kuzen olan biteni. İyi ki gitmemişim. Filmlerdeki gibi fincan koymuşlar, kağıtları koymuşlar. Üstünde minnacık harfler. Gel mel derken gelmiş. gelmekle kalmamış masayı oynatmış, avizeyi oynatmış, sandalyeleri oynatmış. İyi kıpraştırmış yani. Ondan sonra herkes bir yana kaçmış tabi. Hoca karıya varmışlar, birkaç dua etmiş. Yapmayın bir daha bunun şakası olmaz demiş. Gelir, gitmez. Gitmez, zarar verir. Tabi geldi başa bir kere daha yaparlar mı? Tövbe. (K.K.19)

94) Bir gün bahçeden ses geliyor. O bahçeye de çıkmak, ben tırsardım yani. Ben kolay kolay tırsmam, o bahçeden tırsardım. Medreseyi mühürlediler o zaman, Meram Eskiyol'da Lalebahçesi diye geçiyor, orada bir bahçeli eve taşındık. Bahçe içinde üç tane ev var. Büyükçe bir yer yani 600-700 metre falan var. Küçük küçük üç tane ev var, birinde mutfak bir oda, birinde üç oda, birinde işte banyolu bir oda, böyle ayrı ayrı. Bahçesi de of, tırsardım yani. Lan bahçeden ses geliyor, ben de hazzetmiyorum o bahçeden çünkü daha önce gördüğüm için orada. Seyda daha önce bana kızdıydı, gördüm tırstıydım dedim, bana kızdıydı. Korkmama bana kızdı, niye korkuyorsun, o senden korksun diye. Bahçeden ses geliyor, kafayı uzattım pencereden. Ben cüret etmedim. Baktım Sofi Yusuf dolanıyor bahçede. Sofi Yusuf napıyon? Göz dönmüş bir o tarafa gidiyor bir bu tarafa gidiyor. Bir şeyler söylüyor yani bilmediğim bir şeyler söylüyor, anlamıyorum, Türkçe değil konuştuğu. Ondan sonra çağıra çağıra yakına kadar geldi, çektim içeri aldım. Oturttum başladım dedemin şeyini okumaya, gittim getirdim yukardan. Okudum kendine geldi. Gittiler kaçmışlar. Bana anlatıyor olup biteni. Bunun öncesi var. Öncesi şu. Şeyh Zeynelabidin ile tanışmasına vesile olan hadise bu. Şeyh Zeynelabidin'in müridi

bu. Küçükken bununla uğraşırlarmış. Hikayelerine lüzum yok. Babası da o zaman sağ. Çocukla uğraşıldığını biliyorlar, cinlerin musallat olduğunu. O esnada da Şeyh Zeynelabidin Ceyhan'ın yakın bir köyüne gelmiş. Babası götürmüş. Gelen şey birşeyler yapar oğlan düzelir diye götürmüş. Beni diyor götürdüler dayımla babam. İçeri girdik diyor, Zeynel Baba oturuyor yanında da bir Sofi Salih var diyor. Zeynel Babanın cinlerden müritleriyle ilgilenir Sofi Salih. Ee ne dedi dedim. İşte selam vermişler. Durumu anlattı diyor babam. Zeynel Baba şöyle bir baktı diyor, dedi ki "Sen daha sağ mısın?" Sen ne dedin dedim? Dedim ki diyor "Sizin gibi şeyhler oldukça başımıza daha çok iş gelir." Laf söylemiş. Zeynel Baba bir şey dememiş. Ondan sonra babama dedi ki diyor kapıya çık, dayıma dedi ki dama çık. Kimi görürseniz alın. Kim olursa. Görürseniz yakalayın ve bana getirin. Sofi salih de sopa aldı dedi. Ayağa kalktı yanıma geldi diyor, dedi onların isimlerini bana ver. Çenem kitlendi diyor. İsmen biliyor gelenleri Sofi Yusuf. Yani o gelen üç kişi, üç tane, üçünün de ismini biliyor. Tanıyor yani, yakinen artık, baya bir münasebetler gelişmiş. Sofi Salih bana bir vurdu dedi şöyle, kendimden geçmişim diyor, söylemişim. Ondan sonra Zeynel Baba bir yazı yazdı diyor. Hapsederler. Özelliği odur yazının. Ondan sonra o yazılan yazı nemli, ayak basılmayan bir yere ama nemli bir yere, kolay çürüyecek bir yere koyulur. O yazı çürüdükten sonra isterse hapsedildiği yer kırılsın. Şişeye hapsederler. İsterse o şişe kırılsın orayı terk edemez. Ama yazından önce o şişe giderse şey yapar. O zaman işte Konya'da okudum kendine geldi. Ha, şey demiş ki Zeynel Baba, demiş bunlar üç kişiler. Üçü de peri. Cinlerin dişilerine peri derler. Biri annesi diğer ikisi kızı. Annesiyle büyük kızını halletmiş, küçük daha buluğa gelmiş değil, masum, ona bir şey yapmadım yalnız dikkat et ilerde başına iş açar demiş. Bana diyor bir yazı verdi, bir muska, sürekli bunu taşı dedi. Bir gün diyor kalktım, gece üstümdeydi sabah kalktım yok diyor. Aradım taradım bulamadım diyor. Evin altını üstüne getirmiş bulamamış. Okumaya başladım kendine geldi. Başladı ağlamaya "Zeynel Baba bana demişti, Zeynel Baba bana demişti." Bir yandan da kızıyor, diyor bir tane de yanında adam getirmiş diyor. Benim onunla münasebette bulunmamı istiyor diyor. Kendi yapıyor, mecalini kesiyor bunun, yapacağını yapıyor, bizim elemana, Sofi Yusuf'a. Bir de adam getirmiş onunla da yapsın diye. Top. Onlarda da var öyle şey. Ona kızmış. Abo nasıl canı sıkkın, ağzından çıkan kelimeleri görecektin yani. Bir gün dedi ki

kurban dedi, ya dedi, benimki arada gelmese var ya dedi, yazın Adana'da yaşanmaz dedi. Lan sofi ne diyon sen dedim? [Kahkahalar]

- [Dinleyici] Serinlik mi veriyormuş?
- [Kaynak Kişi] Irzına geçiyor adamın ne yapsın.
- [Dinleyici] Haa. Adanada yaşanmazdan kastını şimdi anladım. (K.K.3) [2_57]

95) Birisi benden bir yazı istedi. Seyda'ya söyledim. Hayvanlar bağına şey yapıyor, talan ediyor adamın. Seydaya söyledim. O da bir, şöyle bir ilaç şişesi içerisine bir yazı koydu. Islanmayacak, özelliği o. Onun için şişeye konuyor. Tarlanın ortasına gömüyorsun. Bir zaman sonra bu bana geldi diyor ki ya hoca diyor, tilkiler orayı kazmışlar diyor, şişeyi almışlar gitmişler diyor. Yiyemiyorlar ya.

- Tilkiye kazdırtmışlar yani.
- Bilmiyorum kim kazdıysa, bana öyle dedi. Geçmiş olsun dedim yapacak bir şey yok. (K.K.3) [2_58]

96) Bir gün komşunun bir oğlu oldu. Gece aradı beni. Hocam işte çocuk hasta değil bir şey yok, karnı tok, altı şey. Gel bir oku. Ağlayıp duruyor. Emziriyor emmiyor. Gittim, daha odanın kapısının eşiğinden adımımı attım. Nasıl yırtınıyor çocuk var ya biliyor musun? Adımımı attım Bismillahirrahmanirrahim, bir de yüksek eşikleri var Konya köy evlerinin. Eşikten adımımı bir attım, şak diye kesti ağlamayı. Birden kesti. Annesinin o an bakışını göreceksin. Çok acayip baktıydı bana. Giderler yani. (K.K.3) [2_59]

97) Akşam saatlerinde bizim burada ıssız bir cami var. Onların yatağıdır. Akşam namazında içeri giriyordum namaz kılmaya. Onlar da içeri giriyor. Caminin havası değişirdi. Kıllarım diken diken böyle dimdik olurdu. Bir boğuk hava gelirdi. Sesler gelirdi. Ondan sonra namazımı kılardım, otururdum. Derdim gardaş, öldürüyorsanız öldürün, öldürmüyorsanız çıkın ortaya gelin sohbet edek. Her akşam olur böyle. Ondan sonra taş atarlar, kedi kılığına girerler. Bazen bakarsın bizim kulübeye taş gelir. Sağa bakarsın bir şey yok sola bakarsın bir şey yok. Ondanın havası değişiyor, iklimi değişiyor. (K.K.28) [2_60]

98) Mesela ben bir gece devriye geziyordum. Geldim içeri bir kâğıt koydum. Tabi ben bunu mollalara danıştım. Ekmeğin arasına, yarım ekmek vardı zaten başka ekmek yoktu, zeytin koydum bir diş vurdum, arkadaşım gelmedi dedim onu da çağırayım. Gittim geldim ekmek yok. Ara ara cami içinde ekmek yok. Sonra gittim sordum, üç harfliler ekmeği ellemezler, o bir şehittir dedi, ekmeği ihtiyacı olan birine kavuşturdu. (K.K.28) [2_61-62]

99) Bundan iki üç gün önce öbür nöbette yine çocuk tuvalete giriyor. Cinleri görüyor ağlıyor kaçıyor. Burada da kalan adamlar vardı. Dedim oğlum ne oldu, dediler cinleri görmüşler, ağlamışlar kaçmışlar. (K.K.28) [2_61-62]

100) Cine, her taraf ormanlık böyle, ağaçlık. Gece olunca sesler gelir, tuhaf tuhaf böyle, akıl işi değil. Caminin içinde tak, rak, tırınk, bir bakarsın demire vururlar tak-rak-rak-rak-rak Allah Allah. Orada kim yatıyorsa kaçıyor. Bir gün bir büyüğümüz geldi, bana camiye girmemi yasak etti. Dedi buradakiler hep kötüleridir. Camiye girince bana saldırdılar, üç tanesinin parmaklarını kırdım dedi. Onlar görüyorlar biz hissediyoruz. (K.K.28) [2_63]

101) Bir gün şeyden gelirken önüme çıktılar. Cine'den kaz çalmaya gitmiştim, geceleyin nöbetten. Dedim köyden iki kilometre vur. Motosikletle gitmiştim. Motosikletin benzin hortumu çıkmıştı takamıyordum. Bir kazı yakalamışım, kaz diyor vik vik. Vallahi dedim bırakmam. Burada bir Dörtyol var, sarıkızın cinlerinin çıktığı yer. Ana, orada bir ateş iki metre yanıyor. Kalbim diyor kütür kütür, dedim yallah cinler kış kış cinler, ben geldikçe ateş alçalıyor, ben geldikçe ateş alçalıyor, ateşi geçtim arkaya bakamıyorum, koşuyorum yallah cinler, yayan motosikleti itekliyorum, kaz elimde diyor vak, ben diyorum bırakmam yak. Vardım fabrikaya motor bir yana ben bir yana. Bayılmışım su mu ile ayılttılar. (K.K.28) [2_64]

102) Kaz çalmaya gitmiştim. Motorun şeyi çıktı, benzin hortumu çıktı. Ben de bilmiyorum nereye takılacak. Lan dörtyol'un orada, biz Dörtyol deriz sarıkız cinlerinin olduğu bölüm. Lan bi ateş yanıyor iki metre boyu. Lan dedim, Ya Rabbi. Kaz diyor viik, ben diyorum vallahi bırakmam, beni öldürürlerse öldürsünler. Motorun kayışını çıkardım dedim yallah cinler kışkış cinler diye diye böyle

geliyorum, koşuyorum. Ateşe yaklaştıkça ateş böyle düşüyor, ateş düşüyor, ateş düşüyor. Geldim duman oldum ben daha arkaya bakar mıyım? İş yerine kavuştum iki metre yere uzandım. Yarım saat ayıkamadım. Su mu attılar ayıktırdılar, öyle ondan kurtulduk. (K.K.28) [2_64-2]

103) Çiftliğin içinde biz bir şey arıyorduk. Kabloları çekmişik gece saat 2. Beş altı kişiyik. Bu gelenler Mersin'den gelmiş. Kabloları döşemişik yer altı şeyini ölçüyoruk makinelerle. Gece bir ses geldi vin-vin-van, çocuklar odalara kaçtılar. Ben hemen bir büyüğümüzü aradım, dedim saldırıyorlar, korkmayın dedi. [Gülüyor] Öyle ortam değişti tekrar. Adamlar eve gidiyorlar lambayı söndürüyorum, kalkıyorum lamba yanıyor, tekrar lambayı söndürüyorum kalkıyorum, sabaha kadar yatamadılar Mersin'de. Korkudan daha da gelmediler. (K.K.28) [2_65]

104) Bizim orda birini aldılar. Girişlerdendi, biz daha çocuktuk. Evden çıkıyor su içmeye gidiyor. Köydeki iş yerinin ordan. Bunu yakalıyor. Alıyorlar bunu. Götürüyorlar komşusunun evine sokuyorlar. Elbise çaldırıyorlar. Burdan alıyorlar, mescidin olduğu yer, cin mescidinin en çok bulunduğu yer. Oraya getiriyorlar vuruyorlar vuruyorlar çocuk elinden kaçıyor sonunda. Geliyor ışığın önünde duruyor, ışığa gelemiyorlar. Öyle, çocuğu gezdirmedikleri yer kalmadı. Halen bir dengesizlik hafiften var yani duruşunda muruşunda. O zaman onsekizindeydi şimdi ellisinde vardır. (K.K.28) [2_66]

105) Sinemadan geldik. Yatağa girdim. Yatağı sallamaya başladılar. Dedim bu ne lan. Neyse böyle gözümü açtım. Şurdan yukarıda bir adam duruyor. Muhtar şapkası var ya, ondan takılı. O bana bakıyor ben ona bakıyorum, o bana bakıyor ben ona bakıyorum. Şşş, lan diyorum abi, Osman, abla içeride biri var lan. Böyle bakıyorum, baktım ha. Lan üstüme geliyor la. Kalktım lambayı yaktım kayboldu. Kaybolunca oraları aradık, masanın orada bir yılan çıktı. Boz bir yılan. Yılanı öldürdük. Ondan sonra evde yine geldi bana. Bu şimdiki evimde, yeni evimde. Yine böyle kapının orada durmuş bu, bana bakıyor ben ona bakıyorum, o bana bakıyor ben ona bakıyorum. Şşş, Bismillah, Bismillah, Bismillah, kayboldu yine. Bunları gözümle gördüm. (K.K.28) [2_67]

106) Cinlerin havasını hissediyorum. Namaz kılmaya giderken şu kıllar dimdik oluyor. Böyle boğuk bir hava oluyor, ağırlık oluyor. İçerinin havası değişiyor, akıl işi değil ha. Yani anlatılacak gibi değil yani ha. Oraya [camii işaret ederek] kim girmişse korkmuş kaçmış. Bizim güvenlik vardı, hatırlıyorum mesela, yatmaz burada hocanın yanında yatardı. Bizim hocaya demiş hadi gidek düğün var. Nikah kıyacaz. Demiş ne nikahı ya. Demiş çık dışarı. Dedi ben gelmiyorum, nereye Kise (?) köyü tarafına. Demiş ben o yana gelmem. Diyor bunların ikisi dışarı çıktı diyor. Dışarıda baktım sürü halindeler. Ben dedim eyvah hapı yuttum. Yani uyanık halde oturuyorum böyle diyor. Kalkmışım oturuyorum diyor. Beni bıraktılar vir vir vir gittiler diyor. (K.K.28) [2_68]

107) Doğankent'te bir sofinin şeyi. Nasıl olmuşsa, bunlar mesela, Çarşamba günleri pencereden sıcak su dökmeyin diyor. Yarıklara işemeyin. Banyo yapmayın. Yani bunları yaptığın zaman onların çocukları pencere diplerinde olur, kapı eşiklerinde olur. Sıcak su attığın zaman yanarlar. Yandıkları zaman seni çarparlar. Bu sefer senin peşini bırakmazlar. Bunun da hanımı öyle bir şey olmuş. Sürekli evinde eşyaları yakıyorlar. Ne koyuyorlar yakıyorlar ne ediyorlar olmuyor. Şeyhine dediler, sabredin giderler inşaallah demiş. Ondan sonra epey bir şeyde, bir tanesi gelmiş demiş ben hocayım, hadi gelsin benim ceketimi yaksın gelmiş. Abdest alıp gelene kadar o ceket de yanmış. Demiş pes baba. En son öyle rahatladılar. Ev değiştirdiler yine olmadı, ne yaptılarsa olmadı. Kendi kendine yanıyor böyle. Elini koy, elini yakmıyor yalnız. Onların ateşi de değişik bir ateş. Ama evi her şeyi yanıyor. (K.K.28) [2_69]

108) Güvenlikler görmüş. Adam burada nöbet yerinde oturuyor. Kanalın dibinde tuttu iki metre bir ateş yanmaya başladı diyor. Adamlar nöbet yerini bırakıyor içeri kaçıyorlar. Yabancı güvenlik bunlar. Yani şehirden gelenler. Burada caminin önünde, kanalda kendi kendine iki metre ateş yükselmeye başladı diyor. Gittik ne kül var ne bir şey var. (K.K.28) [2_70]

109) Biz şimdi eskiden saklambaç oynardık çocukken. Tam Kurban Bayramı günüydü. Kurban Bayramı akşamı oluyor. Hiç unutmam. Akşam saklambaç oynuyoruz. Birbirimizi kovalaya kovalaya gittik evden. Bayağı uzaklaştık. Orada böyle yaşlı

bir kadın vardı. Ona cinni Şemsi derlerdi. Ondan sonra biz saklambaç oynarken, o onu kovarlarken önümüze simsiyah bir keçi çıktı. Allah dedik yaşadık valla. Dedik herhâlde evinden kaçıyor, alıp götürelim. Biz artık saklambacı bıraktık keçiyi kovalıyoruz. Lan o keçiyi yakalayamadık. Şöyle var ya bir kişi iki kişi üç kişi ortamıza alıyoruz, üzerine atlıyoruz, oradan çıkıyor arkamızdan çıkıyor. Lan dedik bu Şemsinin cini. Oradan kaçtık. Öle bir cin gördüm. (K.K.46) [2_71]

110) Benim anamın, peder evlendiydi. Anam dayaktan zulümden işkenceden aldı başını gitti. Küs gitti. Babasının evine, anasının evine. Baya devam etti bu. Yıllarca devam etti. Biz artık köylünün yardımıyla kalıyoruz. Beş çocuğun üzerine evlendi annem. Çok çile çektik. Artık köyün ihtiyar heyeti toplandılar. Şu kadını getirek, bu çocuklara yazık oluyor. Ayak yalın baş kabak kış kıyamette bakan yok eden yok. Köyün ihtiyar heyeti toplandı. Bizim de at arabası vardı. At arabasına bindiler. Tam köyün çıkışında köprü var. Köprünün tam üstünde baktık çocuk. Elinde balta. Görünüyor ha. Gece, gündüz değil. Baltayla böyle vuruyor, tin tin yola. At şahlandı gitmiyor. At gördü. Hep görüyoruz, çocuk, elinde balta. Orada da şehit mezarının olduğunu söyledi eski insanlar, köprünün çevresinde. Ondan sonra yaşlı bir adam aşağı indi, onun tabiriylen, çakmağı çakak anana çakak dedi, cine. Adam çakmağı çakıverdi şöyle, kayboluverdi gitti. Işıktan kayboluverirmiş. Çakmağı çaktı gerçekten, gördük yaşadık. Kayboldu gitti. At da yürüdü. (K.K.46) [2_72]

111) Gurk tavuk bilir misin? Tavuk kuluçkaya yatar, 21 gün kuluçkaya yatar. Ondan sonra yumurtalar çatlar civciv çıkar, arkasından yirmi otuz tane civciv gezer, ona gurk tavuk derler. Biz kızlı erkekli o zaman, malları araziye götürdük. Gündüzden götürdük otlatmaya inekleri. Gelirken de geç kaldık, geceye kaldık böyle. Ulan bir baktık önümüzde bir gurk tavuk arkasında sayısız civciv var. Sayısız civciv. Anlamadık onu çocuğuz o zaman. Lan yakalayak dedik şunu, bildiğin evinden kaçmış. Yakalamak imkânı yok var ya. Yakalanmıyor. Kovalaya kovalaya bizim hışımız çıktı. Hiç civcivler annesinin arkasından da ayrılmıyor ama bir ara kayboluyorlar, sonra annesinin arkasından çıkıyorlar. Orada anladık cin olduğunu. İnekleri de orada bıraktık kaçtık gittik. Cinler keçi kılığına giriyor, civciv kılığına giriyor, çocuk kılığına giriyor. Derlerdi ki koyun kılığına giremez imiş. (K.K.46) [2_73]

112) Ekin biçilir, saplar toplanırdı tarlanın bir köşesine, patos [batöz] gelir saman yapardı onu böyle. Sap yığılmış, sapın üstünde çocuğuz işte, çıkıyoruz oynuyoruz. Bir baktım sapın tam ortasından bir adam, tersine duruyor. Ayağı yukarıda, ayakkabısının da ökçesine basmış. Kafası aşağıda ayakları yukarıda. Ondan sonra çocuğuz alıyoruz onun üstüne itiyoruz. Bakıyoruz adam, ayakkabısı da var. Ayakkabıyı çekiyoruz çıkaramıyoruz. Lan allahallah bakıyoruz, açtım iyice, adam. Ayakkabısını tuttuk çıkaramadık. Dedik vallaha bu cin. Kaçın. O adam var ya sapın içinden çıktı, çam gibi adam. Uzun. Uzun. Çam gibi adam. Lan bu nedir dedik. Kamışlar var, yürüye yürüye kamışların içine girdi. Bunu gözlerimle gördüm. (K.K.46) [2_74]

113) Albastı benim başıma geldi çok korkmuştum. Öldürürdü beni. Bağırırmışım sesim duyulmuyor. Bir kalkıyorum ki Allah Allah Allah nefes nefese, suyum çıkmış. Yatağa yattım böyle bir ağırlık oluyor. Sağına soluna dönemiyon. Bir ağırlık var ayı kılığında. Biri üstüne geliyor bağırıyon çağırıyon ama ses mes yok. Ondan kurtulmak için bağırıyorsun çırpınıyorsun ama hareket ediyorsun ama sanıyorsun. Beni hanım kaldırdı ne oluyor dedi sana ya. Dedim iyi ki kaldırdın ölecektim ben ya. Bir şey geliyor üstüme dedim ayı kılığında. Bağırdım çağırdım sen duymadın mı dedim. Yok duymadım dedi. (K.K.46) [2_75]

114) Ben hatırlıyorum. Gece beni ziyaret ettikleri zaman, yanaşamazdı. Hacı Osman'ın bana verdiği muska. Bakışırdık uzaktan. Yanaşmaya çalışırlardı, gelemezlerdi. Bizim durmuş hoca vardı. İlahiyatta. Kuran-ı kerim derslerine girerdi. Emekli olmuştu biz daha mezun olmadan. Durmuş er, yanlış hatırlamazsam. Bu hacı Sami Efendinin müritlerinden, vekillerden. Mesafe almış birisi. Sağ mıdır bilmem, sağ ise Allah selamet versin. Bir kere oturup sohbet ettik evinde. Yalnız o anlatmadı da bir başkasının onunla ilgili anlattığı bir hadise. Bu sabah evden çıkınca, şimdi Meram'da kalıyor. Evleri müstakil. Her evin kömürlüğü var dışarda. Kömürlükten de ses geliyor, hanımı korkuyor. Gürültüden. Bir gün söylemiş, böyle böyle ses geliyor diye. Bu da sen kalk erkenden git, kömürlüğe gizlen, bekle. Derken içeriye cinlerden bir tanesi girmiş, ufacık tefecik, asli suretinde. Başlamış ayaklarını yere güm güm vurmaya. Yer de ahşap ya, gürültü çıkıyor. Haz alıyor korkutmaktan. Yani rahatsız etmekten zevk alıyor. Yapabildiği bu, ötesini de yapamıyor.

Arkasından yaklaşmış burnundan yakalamış, sıkmış burnunu. Elinin arasından incelip kurtulmuş, bir daha da gelmemiş. Tarif ettiklerine göre ufak tefek, ince. İstedikleri surete giriyorlar. (K.K.3) [2_76]

115) Namazda kardeşimi rahatsız ediyormuş. Bana dediler de. O gün akşam vitir namazında gelmiş, namazda kardeşime demiş ki onun koruyabileceğini mi zannediyorsun. Bana dediler, bir kızdım, bir kızdım. Annem bana dedi, böyle böyle demişler. Bir sinirlendim ama, şimdi görrüz el mi yaman bey mi yaman. Ne oldu, külhanbeyi? (K.K.3) [2_77]

116) Şimdi çocuğuz, ben çocukken çok haşarı bir çocuktum. Abim, öz abim, ben, bir de Orhan diye arkadaşımız var köyde. Böyle karanlık çöktü çökecek. Yani bizim oralarda da gerçekten cinli olduğu düşünülen, dedelerimizin atalarımızın babalarımızın söylediği belirli yerler var. Altları bahçe, koşardık eğlenirdik, her şeyi yapardık yani. Bir yere kadar geldik, tamam mı, zaten hep eski yerler, yıkık çoğu yer. Bir köpek havlama sesi duyduk bacalardan. Köpek havlama sesleri geliyor ama baya bir havlıyor yani. Bir köpek bir köpeğin peşinden koşuyor, görüyoruz bacalardan yani ve şu şekilde daire çiziyorlar. Biri sarı bir köpek siyah bir köpeğin peşinde koşuyor. Ama böyle nasıl diyeyim ki, yani bir CD-Rom'un içindeki cd ne kadar hızlı dönerse, o da öyle dönüyor. Köpekleri seçiyoruz ama acayip bir şekilde havlayarak dönüyorlar. Korktuk böyle kaldık yani. Bize saldıracaklar sandık. Köpek havlama sesi kesildi, köpekler bir anda ortadan kayboldu. Bak, atlayabilecekleri bir yer yok, dümdüz baca yani. Hani koşsa kaçsalar onu da görürüz, öyle bir şey de olmadı, bir anda kayboldular ortadan. O gün bu gündür ben oradan geçmem daha.

- Hava karanlık mıydı?
- Hava çok az karanlıktı. Nasıl diyeyim, güneş batar hafif ışık olur ya, öyle.
- Tek başına mıydın?
- Üç kişiydik. Abim de şahit oldu, Orhan da şahit oldu. Nereye gitti o köpekler? O gün bu gündür ben daha köyde öyle bir köpek de görmedim. (K.K.44) [T1]

117) Bizim köyün altında set var. O setin altında yılanın yaşadığına inanıyorlar. Bizim köyün azalarından biri Ümit abi, tarlası tam o setin orada. Adam gece hayatta oraya

gidemez. Her zaman gitmek zorunda. Derler ki o yılanın koruduğu bir hazine var. Oraya dozerle bile gidememişler yani. Ve bir gün böyle akşam vakti, tarla suluyoruz amcaoğluyla. Suyumuz kesildi. Gittik dedik o kesmiştir. Hani yanına gidelim orada diye. Biliyorum yılandan da çok korkuyor. Siyah bir yılan olduğunu söylüyorlar. Tarlanın başındayız, set tarlanın ta diğer ucunda. Yaklaşık bir on beş yirmi dönümlük, büyük bir tarla. Suyu aşağı üstünden bağlıyor ister sulansın ister sulanmasın, hayatta aşağı inemez. Lan dedim o ne, bir şey geliyor. Siyah bir şey. Ya var ya bir kaçışı vardı, akıllara zarar. Neredeyse traktörü çalıştırdı. Dur dur dedim şaka yaptım ya. (K.K.44) [T1]

118) Bizim çamaşırhane eksi birinci katta. Gündüz çamaşırhane dolu oluyor, gece bir iki falan, inmem gerekiyor. Eksi bir, bodrum kat, karanlık bir şey. Gittim çamaşır makinesine attım uğraştım, geldim yukarı, tekrar aşağı inmem gerekiyor. Çamaşırı alacağım kurutma makinesine atacağım. Bir buçuk iki falan. Abartmıyorum, gerçekten gördüm yani. Asansör aynalı tamam mı? Arka tarafı görüyorsun. Çamaşırhane böyle L şeklinde. Çamaşır bu tarafta kurutma bu tarafta, L şeklinde. Aynadan baktım iki çift göz, ten rengi yeşilimsi kremimsi bir şey bana bakıyor. Ben böyle kendime bakıyordum aynadan, saçlarımı düzeltiyorum. Aynadan onun oradan, şöyle bir şey yan, kedi gibi değil. Kulakları yok. Tüylü müylü de değildi. Gerçekten gördüm yani. Aynadan öyle gördüm ya, döndüm baktım. Bir ses duydum yemin ederim, bir şey kaçtı. Bu arada ben çamaşırları makineye atarken, şak diyor bütün şarteller atıyor. Ben gidiyorum kaldırıyorum, asansöre bineceğim geri atıyor. (K.K.11) [T1]

119) Bir tane kuzenim var. Benden yedi sekiz yaş büyük. Onu halam doğurduğunda birkaç günlük bebek işte. Diyor ki, rüya gördüğünü sanıyor, burama diyor kocaman kurbağaya benzer bir şey yapıştı diyor. Ya gerçek sanıyor ya da rüya, orayı tam hatırlamıyorum. Bunu tutmuş, çekmeye çalışıyormuş böyle kurbağa gibi bir şey. Yani kurbağa derken küçük bir şey düşünme. Bir anda gözlerini bir açmış, Nesrin'i yani kuzenimi boğmaya çalışıyor. Yani o aslında bir şey çıkarmaya çalışırken onu boğuyormuş. O lohusalık döneminde yalnız kalmaması gerekiyormuş. Alkarısı geliyormuş. (K.K.64) [T1]

120) Bizim sülale, İmam sülalesi derler. Çok köklü bir aileyiz biz. Dedeme de karayılan derler. Karayılanın kitaplarını şu anki müftüler okuyor halen daha. Ve o kitaplardan yalnızca bir tanesi bende kaldı. Öz dedem, up uri dedem. Yani Kara İmam'dan öncesini bilmiyoruz bizim atalarımız kim. Rahmetlik bir Hafız Nuri vardı bizim köyden. O silsileyi çıkartmış amcamın oğluna, o da bana gönderdi. Kara imam, kara imamın çocukları bunlar, onların çocukları bunlar falan, böyle bize geliyor. Rahat bir dört yüz sene öncesine tekabül ediyor. Bir gün bu alkarısı dediğiniz gibi hamile bir bayana musallat olurken dedem bunu görüyor. Alkarısının eteğine bir iğne saplıyor. O iğneyi çıkarana kadar biri, alkarısı sana hizmet ediyor. Her dediğini yapıyor. Yıllarca böyle hizmet etmiş dedemlere. Bir gün ahırda bizim sülaleden başka biri, hayvanlara yem verirken, müsülük deriz. Onun birinde bir kedi görüyor. Diğer tarafa geçiyor köpek görüyor. Diğer tarafa geçiyor yılan görüyor. Aynı şey şekil değiştirerek gidiyor. En son oralı olmuyor bakmıyor bile. İşte o sırada alkarısı kendi şekline bürünüyor, yalvarıyor. Diyor ki şu iğneyi çıkar. Beni çok rahatsız ediyor, canımı acıtıyor falan. Acıyor haline iğneyi çıkarıyor. Alkarısı da beddua ediyor. Diyor ki, hayatta toplanamayasınız. Evinizden barkınızdan dağınıklık eksik olmasın. Bizim öyle şu anda. Bizim evimiz pasaklı bir ev. Annem ne kadar toplarsa toplasın, her zaman dağınıktır. Vallahi de billahi de. (K.K.44) [T1]

121) Bir gün askerdeyim böyle. Bizim bir Nikon var. Isı duyarlı dürbün. Büyük bir şey ama. Baktığın yerin sıcaklığını -500'e kadar düşürüyor, canlı cansız ne var ne yok görüyorsun. Lan arkadaş ben Ağrı'nın tepesinde bir parlama gördüm. Hemen Nikon'la baktım bir şey yok. Demek gözüme öyle geldi dedim ama hala gözüm tepede. Neyse bir baktım bir daha parlama oldu. Nikon'la yine baktım bir şey yok. O parlama sonra başladı hareket etmeye. Yani böyle ateş gibi. Göz aldanması falan değil. Hayvan olsa yine görürüm Nikon'la. Badim dedi kardeş, babam falan derdi nöbetteki askerleri cinler böyle korkuturmuş. Bu kesin cindir dedi. Zaten benim aklıma gelmişti ama demedim hemen. (K.K.54)

122) Eniştemi gömdük. Herkes gitti başında iki üç kişi kaldık. İmam telkin vermeye gelmişti. Ben de o sırada mezarın başına çökmüş dua okuyordum. İmam telkini verirken mezardan 'tak' diye bir ses geldi. Yanımdakine dönüp 'duydun mu?' dedim. Yok duymadım dedi. Ruh geri verildi, başını tahtaya vurdu. (K.K.83)

3. Rüya ile Alakalı İnanmaları Anlatan Memoratlar

123) Köydeki bizim evi biliyorsun Şefika abla. Köyde evin önünden kalabalık bir birileri geçiyor. Omuzlarında tabut var. Mezara gidiyorlar. Tabuttan bir parça kırılıyor tahta parçası. Bizim eve sıçrıyor. Babamdan bir gün önce bunu görmüş. Ümmü halam öyle görmüş. Yani tabuttan bir parça bizim eve sıçrıyor. Demiş yani "bizden biri gidecek ama" demiş. Yani "İstemiyorum görmek ama görüyorum" diyor. Vefat ediyor sonra babam. (K.K.39) [3_31a]

124) Bir gün ablamın kızı, yeğenim rüyasında, yani rüya mı gerçek mi kendisi de tam bilmiyor. O an öldüğünü görüyor. Kabre konduğunu görüyor. Ondan sonra sorgu melekleri falan geliyor. Yani o kadar sıktılar ki beni diyor, çok rahatsız oldum diyor. Nefes alamıyorum diyor. Ondan sonra ezan okunuyor. Ezan sesini de kabirden duyuyor ama. Kalkıp namaz kılacam diyor ama bir türlü kendimi toparlayamıyorum diyor. Allah'ım ne olur bana güç ver namazımı kılayım bari. Sürekli namazlarını erteliyor, ertelediğini söylüyor. İşte Allah'ım ne olur ben tekrar yaşayayım, hani beni bu durumdan kurtar namazımı kılacam. Ezan sesini felan duyunca öyle şey yapıyor. Öyle korktuğunu yani hayal mi gerçek mi rüya mı olduğunu yani gerçek gibi yaşamış ölüm anını. Kabre konduğunu kabrin onu sıkıştırdığını, sorgu meleklerin ona sorduğunu, namazla ilgili şeyler sorduklarını hepsini birebir yaşamış yani. (K.K.76) [3_32a]

125) Bir gün rüyamda arkadaşımı kavga edişini gördüm. Kafasını kırıyorlar. Öbürsü gün Ali dedim seni rüyamda gördüm dedim. Akşam. Kafanı kırıyorlar dedim. Kim söyledi dedi sana kafamın kırıldığını dedi. Yani dedim rüyada gördüm. Vallahi dedi doğru. Ben dün kavga ettim rüyanda gördüğün doğru dedi. Aynen öyle, dedi kafam kırıldı. (K.K.2) [3_33a]

126) Ben öyle pek rüya gören biri değilim. Hani görsem de normalde ertesi günü bir şey olmaz. Rüya yani. Bir gün rüyamda arka dişlerimin avucuma dökülmesini

görmüştüm. Elimi ağzıma götürdüm elime diş geldi. Ama öyle acı falan da olmadı. Sadece ağzımdan elime diş geldi. Sabah uyanınca anneme anlattım. O da bana kimseye anlatma dedi. İyi değil bu rüya dedi. Birisinin öleceğine işaret dedi. Birkaç gün sonra da teyzemin kocası öldü. (K.K.13)

127) Benim başımdan tuhaf bir şey geçti. Bir ara böyle namazları hiç aksatmadığım, Kur'an dinlediğim günler vardı. Hani hala aynı devam ediyor ama o aralar kalbimde tam bir bağlılık var. Helallere yanaşmakta istekliyim, haramlardan da kaçıyorum. Hani haram tatlıdır, gerçekten tatlıdır. İnsan bazen meyleder ama o aralar ben de o da yoktu. Kısa sürdü zaten. Bir de ne zaman yatsam hep tuhaf tuhaf rüyalar görürdüm. Korkulu falan değil. Güzel ama tuhaf rüyalar görürdüm. Hani sabah kalktığında rüyadan dolayı o günler içinde bir şeylerin olmasını bekleyeceğin gibi. Ben de öyleyim. Tabi rüyalara da fazla takılmamak lazım. Ama dediğim gibi rüyalarım hep acayipti. Mesela o günlerde bir rüya gördüm. Rüyamda Hakka Suresi okunuyordu. O okunuş ve okunan ayetler falan hala aklımda. Bunlar güzel şeyler. Neyse ben bir gün yatacam yine. Yatarken dedim ki, Ya Rabbi, ben namazlarımı kılmak istiyorum. Senin de bana yardım edeceğine inanıyorum. Fakat sabahları namaza uyanamıyorum. Beni sen kaldır namaza dedim, yattım. Ne yalanım var ne abartım, zaten yalan rüya anlatmak büyük günahlardan. Rüyamda bir tane padişah. Padişah diyorum çünkü giyim kuşam öyle. Sadece sarık sakal cübbe olsa erenlerden evliyalardan derdim ama öyle değil. Sakal, sarık, işlemeli bir cübbe. Güzelce sarılmış bir kuşak. Çizme, güzel bir şalvar. Rengi de yeşildi galiba. Bir de belinde kılıç var. Bana dedi ki evladım haydi namaza kalk. Ben buna bakıyorum sadece. Yine aynısını dedi hadi kalk namaza, namazını kıl dedi. Ben hala bakıyorum. Ha bu arada o an rüyada sadece ikimiz varız. Bir mekân yok. Her yer simsiyah. Ama onu net bir şekilde görüyorum. Bu tekrar hadi dedi ama ben ne akla hizmetse artık, elime bir sopa aldım başladım bunun üstüne gitmeye. Sözün özü dua ettik, uyandırıldık ama inat ettik. Sabah uyanınca dedim kendime sen ne yaptın diye. Biraz komik bir hadise ama bu başımdan geçti. (K.K.61)

128) İstanbul'da bir tanıdığım var, adı …. Bu biraz defineci tiplerden. Arada gider bulur da yani. Bana rüyasında gördüğünü söyledi. Rüyasında görürmüş definenin yerini, daha sonra gider bakarmış, bulurmuş. Bir defasında da aylarca böyle rüya görmüş.

Hep aynı yeri görüyormuş. En sonunda gitmiş bakmış, kazınca bir göçük bulmuş. İçinde bir şey bulamamış ama o göçük el yapımı. Yani bir şeyler yapılmış oraya sonra da göçmüş, öyle kalmış. Anlamadım abi diyor. Ama rüyasında görmüş burayı. (K.K.5)

129) Ben rüyamda bir kız gördüm. Bu rüyalar üstüste iki hafta sürdü. Rüyamda sürekli bu kızla geziyoruz. Konuşuyoruz. Artık endişe etmeye başladım. İnsan merak ediyor bir mesaj mı var diye. Bizim bir hocamız vardı. Onun yanına gittim. Ona anlattım rüyamı. O da bana dedi ki bir kişi daha böyle bir rüya görmüş. Defalarca. Onun sorduğu kişi git kızı iste demiş. Adam da gitmiş kızı istemeye. Kızın babasını bulmuş. Çünkü rüyada kızı babasının adıyla söylemişler. Babasına durumu anlatmış. Babası da adamı kovmuş. Ne ettilerse vermemiş kızı. Sonra kızı başkasıyla evlendirmişler ama kocası ayyaşın tekiymiş. Kız da dindarmış. Kızı dövermiş. Sonra adam bu olayı anlatmış. Ona demişler, senin kızını o oğlana vermen lazımdı. Bu apaçık bir haber demişler. Sen haberi önemsemediğin için bak kızın neler çekiyor demişler. Ama iş işten geçmiş. Ben de tabi gidip cesaret edemedim bu kıza bir şey demeye. Ama kız başkasıyla beraber olmuş. O önceki kız gibi olmuş durumu. Allah günah yazmasın. (K.K.37)

130) Bir gün kuzenimle sohbet ediyordum. O da hacca gitti geldi. Daha yeni. Oraları anlattı baya. Sonra dedi ki Efendimizin kabri ile minberi arasında dua edenin duası mutlaka kabul olunurmuş. Çünkü orası cennet bahçelerinden bir bahçeymiş. Ben de imrendim tabi. Dedim inşallah bana da nasip olur gitmek. Orada da dua ederim diye düşündüm. Ama içim de ezildi yani. Neyse ben o gün namazdan sonra da dua ettim, nasip et Allah'ım diye. Yattım rüyamda tam da oradayım. Efendimizin kabri ile minberi arasındayım. Halılar serili, kolonlar falan. Daha önce ben resimde de televizyonda da hiç görmedim orayı. İlk defa rüyamda görüyorum. Orada namaz kıldım. Oturdum dua ettim. Sonra kuzenim tekrar geldiğinde durumu anlattım. Orayı tarif ettim. Aynen tarif ettiğin gibi bir yer dedi. E ne bu dedim peki. Ben daha önce görmedim ki. O da dedi ki sen rüya gördün ama gerçekte orayı ziyaret ettin işte. Bu sahih olan rüyaymış. (K.K.40)

131) Ablamın eşi burda yatıyor ya, şu Karslı. Ara ara ben ziyaretine giderim. Şimdi ablam yurt dışında ya. Ablam ordan böyle hani, tabi ki insan özlemez mi? İçini bir özlem geldiği zaman bir şey geldiği zaman "Allah'ım Aslan'dan bir görmek istiyorum, bir haber almak istiyorum. Merak ediyorum" diye dua edip yatıyor, o görmüyor hep ben görüyorum. Sonra ben kalkardım, ablamın öyle dua ettiğinden haberim yok. Gündüz olurdu arardım, telefon açardım "Kız ben Aslan abiyi rüyamda gördüm, böyle böyle…" diye anlatırdım rüyamı. O da derdi "Ay Zuhal çok hisli bir günümdü çok özlem duydum, merak ediyorum" deyip kaç defa… Yani o özlüyor ben rüya görüyorum. Ya ben çok sık ziyaretine gidiyorum, dua ediyorum görüyorum, ondan kaynaklı mı? Yani bir de öyle bir şey oluyor aramızda. (K.K.82) [3_34a]

132) Ama Kadir'in çok güzel ilginç rüyaları olur. Mezara gittim diyor. Çok heybetli bir mezardı. Dedim ki "Buradaki yatan nasıl biridir?" Gerçek, rüya değil ama. Sonra diyor rüyama girdi diyor, 19 yaşında bir genç çıktı diyor. Bir de tuttu beni diyor, musafaha yaptık diyor. Elim dirseklerime kadar nur oldu diyor. Onun tutuğumu elimin diyor. (K.K.67) [3_35a]

133) Yeğenim 14-15 yaşlarındaydı o zaman. Babasıyla da çok iyi anlaşamıyor. Yani anlaşamıyor derken babasının hep şeylerini yapıyor, istemediği şeyler yapıyor. Bir gün ben bir rüya gördüm. Yine Mersin'deyim. Annemi aradım. Rüyam da şuydu: Yeğenime beyaz gelinlikler içerisinde, yırtık pırtık, ayakları çıplak, böyle yalın ayak, ayaklarına çivi camlar batmış gibi, kanlar içerisinde. Çok korktum rüyamda bunu görünce, yeğenimi görünce. Çok kötü bir şekilde gördüm. Ertesi gün annemi aradım. "Anne…" dedim "… Seda'nın bir şeyi var mı? İyi mi?" dedim. "Niye sordun kızım?" dedi. Önce ben anneme sorarım nasılsın, iyi misin diye. Direk Seda'yı sorduğum için. "İyi…" dedi "… annesiyle tartışıp oturuyorlar" dedi. Ben söyledim, kapattım, aradan 2 saat 3 saat geçti, Seda kayboluyor, yeğenim kayboluyor. Karakollar, jandarma, bütün her yeri aranıyor, 1-2 gün boyunca aranıyor, yok. Yok yeğenim, ortalıkta yok yani hiç, yer yarıldı içine girdi derler ya. O şekilde oluyor. Bir telefon açtım. Bende de hani bir sıkıntı var, anlam veremediğim bir sıkıntı var. "Anne ne yapıyorsunuz?" dedim. "Seda ortada yok kızım." dedi. "Nasıl yani?" dedim. "E senle konuştuğumuzda annesiyle

tartışıyordu" dedi. "Bulaşık yıkamam filan diyordu" dedi. "Şimdi de…" dedi "… yok. Her yeri arattılar" dedi, hatta kayıp ilanı vereceklermiş, resimler. Yeğenim bir, hendek olur, köprü olur, üstünden arabalar geçer, altı akar derler, boş, böyle çalılıklı bir yer, orada bulunuyor. Kötü bir şekilde. Dudakları uçuklamış, eli yüzü böyle morarmış, saç baş darmadağın, üstü başı yırtık pırtık bir şekilde bulunuyor. Getiriliyor, işte hastaneye kaldırılıyor, 2 gün hastanede kalıyor. Tabi herhangi bir darp yok sadece üstü başı yırtık, korku, bir sürü şeyler yaşıyor. Yani ben de rüyam bu şekilde çıkmıştı. Bu şekilde bilmiştim. Yeğenim korkuyor, okula gidiyor, öğlene kadar annesiyle didişiyorlar, öğleden sonra okula gidiyor. 2 derse giriyor ondan sonra çıkıyor. Kafede mafede dolaşıyor. Genç kız ya. Sonra gecikince eve gelmiyor. Gidersem babam beni döver diyor. Ve kayboluyor. Korkudan artık nereleri dolaştıysa, üstü başı şey bir şekilde eve gelemiyor, evin etrafında dolaşıyor kimse evin etrafını aramıyor tabi. Hiçkimsenin aklına gelmiyor evin yan tarafında köprünün altında olabileceği kimsenin aklına gelmiyor. İşte o ara ne yaşıyorsa oluyor bir şeyler. İşte uğrak gibi bir şeyler oluyor ya. Kız ondan sonra bayılıyor, ayılıyor, ondan sonra işte bir şeyler yaşıyor. Doktor doktor koşturuyorlar, terapiye psikoloğa, her yere götürüyorlar. Hiçbir çare. En son hocaya götürdüler ondan sonra düzeldi zaten Öyle. Hocaya gittikten sonra düzeldi. (K.K.31) [3_36a]

134) Ben babamı gördüm rüyamda. Babam şeyde yatıyor, teneşir şeyinde, yıkanacak. Babam şeye konacakmış, şehitler mezarlığına, ora nereyse bilmiyorum. Ama Ali bekleniyor hep, Ali Mustafa'yı bekliyoruz, gelecek vazifesini yapacak. Vazifesi ne onu bilmiyorum. Babam ama şeyde bekliyordu, şeye götürecekmişiz. Ben de diyorum "Filanca mezarlığa varın.", "Şehitler mezarlığı" diyor. Ramazan'a anlattım, babam herhâlde güzel dedim. Böyle gördüm. Annemi gördüm. O da şeyde yatıyor, teneşirde, yıkanacak. Ama annemden bir işemik boşanmış, bahçe göl gibi oldu. O da güzelmiş, ben acaba kötü mü sandım ıstırabı mı var, idrar güzelmiş. Ben acaba ölüden çıkıp boşalmasını bilmiyorum. O kadar çok işedi o kadar çok işedi ki boşaldı ortalık. İdrar güzelmiş ama, idrar. (K.K.67) [3_37a]

135) Rüyamda arkadaşımı görmüştüm. Rüyamda ölüyordu. Korktum tabi. İlk gün hele kendini hissettiriyor. Biraz garip hissettim. Böyle tedirgin devam etti. Aradan çok geçmedi iki ya da üç gün sonra kadardı. Arkadaşım trafik kazası geçirmiş. Sonradan

haberim oldu. Daha ne olduğunu anlamadan arkadaşım öldü. Rüyalar tersine çıkar derler ama hiç de öyle olmadı. (K.K.25)

136) Rüyamda kapkara bir köpek gece vakti kovalıyordu beni. Ben kaçıyorum o canhıraş peşimde. Öncesi falan yok rüyada. Hani bir şey yaptım da it kovalıyor, yok öyle bir şey. Ben kaçıyorum o kovalıyor. Çirkin de bir şey. Biraz iri. Ben arada arkama dönüp bakıyorum. En son bir daha baktım benim sağ ya da sol ayağımı topuğumdan ısırdı. Ayağı kurtarmaya çalıştım, debelendim biraz. Bırakmadı. Ben ayağımı çekmeye çalışırken en son onun ağzında ayakkabım kaldı. Ben ayağımı çektim fırladım. Bu sefer peşimden gelmedi. Ertesi günü anlattım rüyamı. Köpek nefistir dediler. Sen nefsinle bir mücadeleye gireceksin ve galip geleceksin dediler. Az zararla ama. Hakikaten bu rüyadan kısa zaman sonra fellik fellik kaçtığım bir şey oldu. Allah'ın hikmeti, kaçtık o işten. (K.K.19)

137) Çok duyarız bu şeyleri ama bir tanış anlattı bana. Ahmet. Kendi akrabalarından olsa gerek tam hatırımda değil, o anlattı bana, biri acılı tuzlu şeyler yemiş. Özellikle değil yani, o gün öyle olmuş. Bekâr daha bu kadıncağız o zamanlar. Rüyasında kocasının kendisine su verdiğini görmüş. Daha sonra da bu adam bir vesileyle atalarını görücüye salmış. Kız tarafı kabul etmiş. Bu ikisini görüştüreceklerinde adam odaya girmiş. Kadın bir bakmış bu rüyasındaki herif. Çok düşünmemiş razı gelmiş. Hala evlilermiş. Bu gerçek yani bizim Ahmet'in tanıdığı bu kadın. (K.K.72)

138) Bir arkadaşın babası emekli olmuştu. Hâlihazırda birikim de var kıyıda köşede. Daha önce bildiği tanışın biri iş yapalım demiş. Ortaklaşa. Adam sanayicilere çalışıyormuş. Bununla alakalı. Babası düşünelim demiş. O da gitmiş babasına söylemiş, arkadaşın dedesine yani. O da demiş oğlum dur hele. Ben istihareye yatayım, bakalım. Bir hafta sonra demiş oğlum bu senin ortak olacağın adamın yüzü şöyle şöyle mi? Demiş baba he. Oğlum demiş ben iyi görmedim. Sen vazgeç. Israrla girdiler bu işe. Sonra o ortak, arkadaşın babasını ilk satan adam oldu. Bir dünya para iç oldu gitti. Dedesini dinleyeymiş babası şimdi bunlar olmayacakmış. (K.K. 29)

139) Ben evlenmeden evvel görücü gönderdiğim kız için istihareye yattım. Hayırlı olmayacağını gördüm. Kızı gördüm tabi yani. Ne kadar da olsa usule riayet etmek lazım. Hayırlı görmeyince bu işten ben vazgeçtim. Şimdi başka biriyle evliyim, mutluyum. Sonradan öğrendim o kız başkasıyla evlenmiş, çocukları olmuyormuş. Eğer ben evlenseymişim bütün sülale yandı. Çocuk vermeyen gelin diye kızı da yerlerdi beni de. Şükür Allah'a. (K.K.68)

140) Üniversiteden arkadaşım vardı, Veli. Hep derdi boş yaşıyoruz, bir şeyler yapmak lazım diye. Namazını falan aksatmazdı ama namaz oruç da kesmiyor bunu. Daha fazlasını isterdi. Ama daha fazla yapacak bir şey de kalmıyor. Kur'an okurdu bir de gece namazına kalkardı fazladan. Bunda iyice bir sıkıntı başladı bir hafta kadar sürdü. Bir gün uyandık hep beraber kahvaltı yapacağız. Kimimiz okulu ekti falan hepimiz evdeyiz. Bu kalktı geldi kahvaltıya. Ben bir rüya gördüm dedi. Hayırdır veli ne gördün dedik. Her zaman gittiğim camiye ikindi namazını kılmaya gittim, abdest aldım camide dedi. Paçalar sıyrık, ayak çıplak, çorap da ayakkabının içindeymiş. Tam caminin girişine gelmiş. Eğilip çorapları giyecekken kapıdan iki üç kişi çıkmış, takım elbiseli, kravatsız. Edebe geçmişler. Birini bekliyorlarmış. Derken bu da demiş heral içerden bir evliya çıkacak. Ben de edep durayım demiş. Derken kapıya sarıklı, sakallı, cübbeli biri çıkmış. Hiç konuşmuyormuş. Çıkınca bir an Veli'ye bakmış. Elini Veli'nin omzuna atmış, yürü der gibi ittirmiş. Ayak çıplak, el omuza gelince ayıp olur diye çorabı da ayakkabıyı da giymemiş. Bu veli zat arkada, eli Veli'nin omzunda yürüyorlarmış. Veli diyor ki yürüdüğümüz yollar hep yağmur yağmış, çamur. Hatta bakmış yerde su birikintisi var, ayak suya girerse içindeki taşlar batar ama madem arkamda evliya var, basar geçerim demiş. Basmış, tabanına taşlar gelmiş ama hiç acıtmamış. En sonunda bir evin önüne gelmişler. O adam içeri girmiş, Veli de dışarda kalmış. O rüyadan sonra Veli acayip rahatladı. Benim darlığımı giderdi bu rüya der hep. Veli'ye göre istikameti bozmamak gerektiğini diyormuş rüya. (K.K.48)

141) Bu tür şeyler anlatılmaz aslında. Bir ara eş dost otururken aramızdan birkaç kişi rüyasında Peygamber Efendimizi gördüğünü anlattı. Ben de hiç görmedim. Çok istedim görmeyi. Görmek için dua var dediler onu da yaptım ama olmadı. Çok geçmedi üç beş gün sonrasında ben rüyamda Peygamber Efendimizi gördüm. Bir

evde oturuyordu. Ben de ona sofra hazırlıyordum. Yanına vardım siniyi götürdüğümde. İzin istedim elini öpmek için. O da izin verdi, öptüm elini. (K.K.29)

142) Ümmü Gülsüm diye bir akrabam var. Bu bir rüya gördü mü arar, biz de eyvah deriz. Ne zaman arasa illa ki bir felaket olur. Ya biri ölür ya da hasta olur. Yine aradı bir gün konuştuk. Ben rüyamda falanı gördüm dedi. Anlattı nasıl gördüğünü. Daha önce ölen biri daha varmış herhâlde onun yanında. Onu götüreceğim mi ne demiş. Bu ölecek dedi. Yok canım falan dedik, sapasağlam adam. Çok geçmedi adam hiçbir şeyi yokken öldü. Beyin kanaması mı ne geçirmiş. (K.K.39)

143) Komşumun kardeşi vefat etmişti çok seneler önce. Taziyeye gidiyoruz ama ilk haftalar boş bırakmak lazım çünkü. Komşum da kardeşini rüyada hiç görmüyormuş. İçine dert olmuş. Görse rahatlayacak. Bunu konuştuktan birkaç gün sonra telefon etti komşum. Kardeşini görmüş rüyasında. Eve gelmiş, kalabalığa bakmış. Tebessüm etmiş. Herkes benim için mi geldi demiş. O da bakmış kardeşinin durumu çok iyi. Gülüyor, keyfi yerinde. Komşum bir mutlu oldu sorma. Çünkü normal değil rüya. Öylesine görseydi yine sıkıntılanırdı. Ama kardeşi rüyada öldüğünü biliyor. (K.K.52)

144) Rüyamda eniştemi görmüştüm. Daha sonra her gün görmeye başladım. Artık tedirgin olmaya başladım. Ne yapsam etsem gitmiyor. Artık uyumaya korkar oldum. Sonra ablama anlattım. O da sadaka ver onun hayrına dedi. Dediğini yaptım, sadaka dağıttım eniştemin hayrına. Daha o gün kesiliverdi. O rüyalar bitti. O senden hayır istiyor dedi ablam. (K.K.27)

145) Arkadaşın biri babasını görmüş rüyasında. Üstü başı toz toprak içindeymiş. Yüzünde ağzında burnunda kan varmış. Eller göbeğinin altında bağlı. Yanında birkaç kişi daha varmış. Babası demiş ki buna oğlum sen ne yaptın bana. Ya da siz ne yaptınız bana demiş. Kendi dedi tam hatırımda kalmadı diye. Bir türlü kabrine gidemedi. Kafası takılmış acaba mezar mı göçtü diye. Günlük hediyesini de gönderirlermiş zaten. Sonra birkaç hafta geçince gitmiş kabristana, Kabasakal'a. Bakmış bir şey yok. Sapasağlam. Bir şey var amma diyor ne olduğunu bilmiyor. (K.K.35)

146) Benim hacılardan biri dün aradı beni. Dedi ki hocam, bu günlerde garip bazı şeyler oluyor dedi, bir bağlantısı var mı bunların manası nedir. Dedim hayırdır. Dedi evvele babamı rüyada gördüm. Rüyamda dedi babam ihramlıydı. Iztıba derler, sağ omuz açık bırakmaya, ihram giyen erkek. O şekilde duruyordu dedi. Ne sevinerek ne de üzüntüyle. Yani bir nevi duvara bakar, boş boş bakıyormuş. Başka dedim, böyle gördüm dedi. Sonra ne oldu dedim. Sonra dedi, geçen işte teheccüde kalkıyorum ben arada diyor. Namaz kılıyorum diyor, işte pek becerebildiğimden değil de diyor işte, teheccüde kalktım, namazı kılarken, uykuda da değilim, bir şey de görmedim ama bir ses geldi. Dedi ki diyor, artık sesin sahibi kimse, teheccüd böyle olmaz, teheccüd dediğin ağlanarak kılınır, ağlayarak kıl. Ondan sonra namazı bitirdim diyor kimse yok. Sabah namazından sonra yatmış, rüyasında birisini görmüş. Şu kadar şu teşbihi çekeceksin, şu kadar şunu çekeceksin. Dedi bana soruyor bu nedir? Dedim güzel bir şey. Bir alakası var mı dedi, dedim yok. Babasıyla falan bir alakası yok. Madem öyle demiş, dedim yap. (K.K.3) [3_38a]

147) Bizim akrabanın yaşadığı bir olay var. Annemin amcasının torunu oluyor. Annemin amcasının oğlu vefat ediyor. Bunun 2 oğlu bir kızı var. Vefat edeli 4 sene mi oldu 5 sene mi oldu? Bu sene önce kızının rüyasında annesi geliyor. "Kızım haberiniz yok, ben belli bir miktar para biriktirdim. Altın da var. Yüklükte filan yastığın içinde." diyor. Kız kalkıyor gerçekten yastığı söküyor, içinde hem altın var hem para var. Aradan 2 gün geçiyor, oğlu görüyor rüyasında babasını. Babası geliyor. "Oğlum benim kooperatife borcum var. Borçtan yatamıyorum" diyor. Oğlan gerçekten gidiyor gerçekten kooperatife borcu var, babasının borcunu ödüyor. Yani annemin amcasının torunu, bir de annem gil amcasıyla aynı kapıda büyümüşler, amcasının çocuklarıyla hepsi bacı-kardeş. Eski zamanda yani, aynı tencerede yemek pişmiş, aynı pencereden yemek yemişler eskiden. Bunlar böyle yaşamış olaylar. (K.K.32) [3_39a]

148) Ben birgün sabah namazına kalkacaktım, yataktan kalkmak istemedim. Sonra bana kendi kendime dediler ki "Kalk, sevineceğin bir olay var" dediler. Kalktım, yani uyku arasında, uyanık vaziyette. Kalktım, mutfağa geçtim, oradan geçiliyor öbür tarafa, ketılı açık koymuşum sabaha kadar. O anda halime şükür eyledim. Ketılı açık koymuşum sabaha kadar. Yani onlar bana dediki ne "Kalk, sevineceğin bir

olay var" dediler. Benim yaşadığım olayın biri bu. Rüyayla uyanık vaziyette. Sabah kalkmak istemedim. Ezanı duydum. "Kalk" dediler "sevineceğin bir olayı yaşayacaksın" dediler kendi kendime öyle bir ses duyar gibi duymaz gibi bir hal oldum uykuyla uyanıklık vaziyette. Geçerken lavaboya, baktım ketılı sabaha kadar açık bırakmış. O anda gittim halime şükrettim. (K.K.32) [3_40a]

149) Benim amcam rahmetli oldu. Amcam sabah namazına kalkmış. Namazı kılıyor ondan sonra, namazı kıldıktan sonra gidiyor böyle mezarlığa falan gider o, yolda bakıyor. Şimdi bizim ora küçük bir yer. Yolda yabancı bir adam geliyor, böyle yabancı olduğu belli. Selamun aleyküm-aleykük selam. "Nasılsın iyi misin?" diyor, "İyiyim abi" diyor. "Buyur seni bize götürek" diyor. Amcam da Allah rahmet eylesin, sofrası eli çok açıktı. Hani mesela yemeği her devamlı misafiri olurdu. Şey değil yani, özel yemek pişirme değil. Ne olursa olsun ne bulursa bu. Eve buyur ediyor o kişiyi, ondan sonra o da evden aşağıda askeriye var, orada oğlu varmış. Sabah erkenden çıkmış, oğlunu görmeye gidecek, zamanın dolmasını bekliyormuş. "Amca" demiş "…inanır mısın? Otobüste gözlerimi kapattım, senin bu evi rüyamda gördüm" demiş. Yani o ikinci kata çıkartıyor oraya oturturuyor. "Senin bu evi rüyamda gördüm" demiş. Yani amcamın orda rastgele görüyor. Alıyor onu rastgele götürüyor. Çocuğun da izini alıyor, tutup da kaleyi falan gezdiriyor, ahbap falan oluyorlar yani. Düğününe gittiler. (K.K.32) [3_40a]

150) Ben hep rüyamda şey derim. Ameliyat oldum buraya geldim o zaman, biliyorsunuz. Burada kaldım. Burada kaldım şöyle gökyüzüne baktım balkondan, hiç unutmam. Baktım gökyüzüne yıldızlar var. Geri yattım, rüyamda küçük yıldızlar Allah şeklinde, büyük yıldızlar büyük Allah şeklinde, Allah ismi yazılı. Peygamber Efendimizin ismini bulamadım. Hep altın, küçüğü de okuyorum, büyüğü de okuyorum hep Allah yazılı. Peygamberimizin ismi yok, O nerde acaba diyorum. Öyle gördüm rüyamda. Daha devamı da var mesela. Kendi kendine dediler. "Sen hep büyüklerden dua almışsın", beni tanıyan herkes üzüldü. Çeşmeyi açtım, çarşının içindeyim, çeşmeyi açtım rüyamda kadın oturmuş Amenerrasulü okuyor. Baktım etrafıma, kadının sesini ???? geri kapattım. Çeşme akıyor onunla beraber Amenerrasulü okuyor adam. Rüyamda bilmediğim kadın. Geri açtım, acaba ben mi ters duyuyorum, gene aynı şekilde. "Kadının sesi duyulmasın, haramdır" dedim geri

kapattım. Böyle o ameliyattan önceydi gördüm rüyaları. O zaman ameliyattan sonra, dedi "Sen hep büyüklerden dua almışsın" dedi. "Çok dua eden olmuş sana", yani üzülen olmuş. Anlata anlata gördüğüm rüyaları kendim tabir etmeye başladım artık. Herkese anlatmam. Mesela bazı kişilere anlatırım onlar güzel yorumlarlar. Anlatmamaya çalışırım yani elimden geldiği kadar, konuşmamaya çalışırım. (K.K.32) [3_42a]

151) Rüyamda dedemin biraderi vardı Zeki. Cuma günü, Cuma vakti yakınmış rüyamda. Mekke'deyiz. Zeki de var. Hazırlanacağız cumaya gideceğiz, Mescid-i Haram'a. Hocam da var, dedim beni Mescid-i Haram'a bırak, biz orada kılacağız. Tamam dedi, Ford arabası vardı. Beni bıraktı. Eski Taunus'lar var ya, onlar. Beni bıraktı, Mescid-i Haram'da abdest alacak yerler var. Gittim abdest aldım. Ayağımı yıkadığımı hatırlıyorum. Neyse uyandım. İki hafta geçti, yine bir rüya gördüm, yine Mekke'deyiz, yine zeki var yanımda. Gardaş, caddeler çok muntazam da in cin top oynuyor kimse yok. Mescid-i Haram'a gideceğiz Zeki'yle, kaybolduk. Nerden gideriz nerden çıkarız, bir tane adam gördük. Ara yerde. Hakikaten rüyamda benzer yerler var orada. Adama sorduk dedik nerde, Mescid-i Haram ne tarafta. Dedi şuradan gidin sağa dönün, karşınızda görürsünüz. Kolay yani tarifi, dediği yerden gittik, sağa döndük tam karşımızda. Zeki'ye dedim ki, zeki hatırlıyor musun sen beni iki hafta önce bu taraftan getirmiştin. Hakikaten o taraftan geldiydik. İki hafta önceki rüya. (K.K.3) [3_43a]

152) Kardeşim aniden öldüğünde apar topar hazırlandık gittik. Tabi ilk gün çok acılı. Herkes üzüntülü. Cenaze evi çok kalabalık. Her gelen Kur'an okuyor, sürekli hatimler iniyor. Gelenlerden biri kardeşimin eşine sordu, abla dedi, abi ne yapardı da bu kadar çok hatimler gidiyor kendine dedi. Ne yaptıysa biz de yapalım dedi. O da dedi her gün Kur'an okurdu dedi. Hakikaten çok okurdu. Gece oldu biz yattık. Rüyamda kardeşimi gördüm. Geldi baktı evin içinde geziyor. Yüzü çok gülüyor. Yüzüme baktı abla ne oluyor dedi. Ben de dedim gardaşım hep senin için geldi bu insanlar. İyice güldü, elini karnına koydu, Allah Allah dedi, ne kadar güzel dedi. (K.K.52)

4. Türbe, Yatır İnancı ile Alakalı İnanmaları Anlatan Memoratlar

153) Bu Kilis'te bir türbe var. Şehir merkezinde. Şeyh Muhammed Ensari'dir adı. Bu mübarek, peygamberimizin doktoruymuş. Zaten kapısında yazıyor. Bir de yazmışlar kapısına, buraya getirilen hastaların iyileştiği bilinir diye. Bizim bir arkadaş var, ona demişler burayı. Bunun bir hastası varmış. Yakını. Aklı evvelmiş. Neden olduğunu kimse bilmiyor. Doğuştan değil. Sonradan olmuş. Buraya götürdü. Bir gece kalmış orda. Zaten dedi ki bana, abi içeriye battaniye falan da koymuşlar, yatılması için. Bu yakınını bir gece yatırmış orda. Yalnız bırakılması gerekiyormuş. Kendi kalmadığı için gece ne olduğunu bilmiyor. Dedi sabah almaya bir gittim, eski haline dönmüş. İyileşmiş. Ben de şaşırdım. (K.K.41)

154) Köyde bir evimiz vardı. Arada giderdik. Bazen ailecek, bazen tüm sülale bazen de canı sıkılan tatil yapmak isteyen giderdi. Herkes iş güç sahibi. Kimi memur kimi esnaf. Onun için düzen yok. Neyse biz arkadaşla bir hafta sonu gidelim, eğlenelim, temiz hava, hormonsuz gıda dedik. Gittik birinci gün hoş beş. İkinci günü akşam evde takır tukur ses. Bizden başka kimse yok. O bana bakıyor ben ona. Öyle önemsenmeyecek bir şey değil. Ses bildiğin gürültü. Şimdi dedim ya arada gideriz diye. Evi boş bilen biri hırsızlığa girdi sandım ilkin. Biz elimize ne geçtiyse aldık. Yavaş yavaş odadan çıktık. Bakıyoruz kimse yok. Filmlerdeki gibi tek tek odaların kapısından içeri baktık. Hiçbir şey yok. Biz sese doğru gidince ses kesiliyor. Sesin olduğu yere varınca ses başka yandan geliyor. Arkadaşa dedim bu işin tadı kaçtı. Bir de ses, sanki birşeyler yerinden oynuyor, kırılıyor dökülüyor gibi ama sesin geldiği yere gidince her şey yerli yerinde. Dedim oğlum ben tırsmaya başladım. Bu da dedi. Zaten kapının dibindeyiz. Çıkıverdik dışarı. Odaları gezdik diye ışıklar da açık. Ev ayna gibi. Eve baktık ama heybetli bir şey koridorda bir o yana bir bu yana git-gel yapıyor. Lan bu ne demeye kalmadı fırladık kahveye. Sonra öğrendik yatır var dediler. Eğer yatır olmasaymış bize zarar verirmiş. Zarar vermediği için üç harfli falan değilmiş. (K.K.54)

155) Ben bir ara duydum, dediler ki, evden bir evliyanın türbesine kadar üç koldan ayrı ayrı gidilirken herkes sürekli "kun bi-iznillah" derse türbenin başına geldiğinde o türbede yatan evliya kalkar dirilirmiş. Ben de koydum kafaya bunu. İki arkadaşa bahsettim. Dedim yapalım bunu. Gel zaman git zaman bir gün kafa kafaya verdik

üçümüz de haberleşip evden çıktık. Ayrı ayrı tabi. Herkes evinden ayrı yollardan giderek orda buluşacağız. Neyse ben başladım evden çıkınca kun bi-iznillah demeye. Tabi şurahbil'e gidiyoruz. Ben türbeye yaklaşırken bir baktım bizim arkadaşlar da diğer yollardan geliyorlar. Hepsinin dudağı da mırıl mırıl. Dedim bunlar kun bi-iznillah diyor. Türbenin de sandukasının olduğu yer pencereli. Pencere yola bakıyor. İçeriyi görebiliyorsun yani. Neyse biz tabi gözlerimizi diktik pencereye bakarak ilerliyoruz. Biraz yaklaştık bir şey yok. Biraz daha yaklaştık baktık içerde bir şey var. Merak bir yandan korku bir yandan biz devam ediyoruz. Çünkü gördüğümüz şeyi daha kestiremedik. Ben bunlara bakıyorum ama bunlar da dikkat kesilmiş. Korkuyorlar belli. Ben de korkuyorum tabi. Nasıl korkmayacaksın. Evden çıkarken gördüğün bir şey yok. Ama oraya gelince "acaba olacak mı" derken "acaba oluyor mu" demeye başlıyorsun. Artık ortada belirsizlik kalmamış. Bir şeyler oluyor yani. Biz biraz daha yaklaşırken ne görelim. İçerde biri, sarıklı cübbeli. Kocaman da bir şey. Meğer gördüğümüz oymuş. Yaklaşınca anladık. Öyle ziyarete gelenlerden falan da değil. Kesin yani. Çünkü türbenin kapısı her zaman açılmaz. O gün kapalı zaten. Baktık bu bize doğru bakmaz mı? Ben bizimkilerle daha göz göze gelir gelmez fırladık geldiğimiz yoldan geri dönmeye. Nasıl koşuyoruz ama. Hepimiz korkudan topukladık işte. Demek ki bu tür şeyler işe yarıyormuş ama işte bizim neyimize. (K.K.69)

156) Bir türbe var, bu Obalar tarafında. Birkaç kişi gece oraya varmış badeyi yudumluyor. Dedim ayıp, ayıp, şurada veli var, gidin başka yanda için. Bunlar sallamadı beni. İçmeye devam. Ben de ne yapayım, gece gece pisliğe bulanmak istemedim. Çektim gittim. Sabah tekrar geçiyorum oradan, bunlarla karşılaştım. Dedim gençler keşke yapmasaydınız. Abi dediler, keşke dediğini yapaydık. Türbe kalktı sandık üstümüze yıkılacak. Biralar kendi kendine savruldu. Türbeye bir şey oldu inan. Kaçtık biz de. Daha tövbe içer miyiz dediler. (K.K.49)

157) Ya bizim evin içinde çok olaylar oluyordu o zamanlar. Ama bizim orda olay olmasının sebebi yatır varmış. Yatır varmış. Ondan sonra bunlar geceleri evin içinde narinle yürürlerdi. Evin içinde böyle camide narin varya onunla yürürlerdi. Artık biz bu olaya alıştıydık. Bazen banyoda banyo yapıyorlar. Kova sesi geliyor, çuşşş… Banyo karşımızda banyo yapıyorlar. Bazen bi bakıyoruz tası ması

düşürüyorlar. Böyle olaylar çok oluyordu. Mesela bazen banyoya girecem mesela banyoda biri var. Ama aslında banyoda biri yok. İçerde, banyoda biri var, ses geliyor. Ama kapıyı açıyorum kimse yok içerde. (K.K.7) [4_38a]

158) Bir ara benle çok uğraşıyorlardı ya. Bir ara yatıyorum yine böyle, "Ahmet… Ahmet…" diyor böyle. Kalkıyorum böyle kimse yok. Geri uyuyorum "Ahmeet…" diyor. Ama nasıl Ahmet Ahmet diyor, böyle tam dalmışım hani uyumuşum uyumamışım arası, bir hayal alemi böyle. O arada sesleniyor. Hani böyle canlı canlı duysam daha kötü olurum, canlı canlı duysam. Diyorum ki "Rüya görmüşümdür" diyorum kendimi avutuyorum. Mesela evin arka tarafında mutfak var, mutfak kapakları çarpıyor, açıyor kapağı bırakıyor, bilmem ne yapıyor. Böyle artık bana doğal gelmeye başladı bir müddet sonra. Hani artık diyorum "Ses yapma lan fazla!" öyle şeye geldi ha. (K.K.7) [4_39a]

159) Oturuyorum orada. Bak bizim mutfak da böyleydi belki hatırlarsınız. Şu kapak böyle oluyor bak. [Kaynak kişi burada ayağa kalkar, mutfak kapağını açıp kapatarak olayı tekrarlar] Bakıyorum mesela. Kendi kendime ne diyorum "Belki rüzgâr esmiştir" diyorum. Lan böyle rüzgâr nasıl esecek? Kendimi artık öyle avutmaya başladım. Yani bunu artık böyle şey yapmaya başladım çünkü inanılmaz derecede bir psikoloji bozulması oldu. (K.K.7) [4_40a]

160) Şimdi evin içinde yürüyene yatır diyorlar. Mutlaka bu evde bir hani aşağıda yatan bir mezarın üstüne yapılmış heralde diye öyle söyleniyor bilmiyoruz. İşte o yatan da kişi ruhaniyeti mi geziyormuş, bişeyi mi geziyormuş? Bakıyon abdest alıyor içerde falan işte. Annem falan öyle derdi "Abdest alıyor içerde" diye "Narinle gezerdi, banyoya girerdi, abdest alırdı" falan. Hani böyle şeyler söylerdi. Acaba o, o mu diyorum. Sonra beni korkutan acaba bu mu? Yoksa 3 harfliler mi diyorum. Bilmiyorum ki. (K.K.7) [4_41a]

161) Bir gün böyle evde tek başıma kalıyorum. Bekar yaşıyorum o zamanlar, bekar evde kalıyorum. Akşamleyin ev bomboş bütün odalar bomboş. Konuşsan yani yankı yapıyor. Tamamen boş. Tülleri bile yok. Ama ben bir odayı, en sondaki odayı tam istediğim gibi uyarladım. Halısı, koltukları, plazması, her şeyi var, tülü mülü her

şeyi var odanın içinde. Birgün böyle namazdayım, namaz kılıyorum. İçime bir ürperti girdi. Yav sanki arkamda biri var. Ama böyle öyle bir hissediyorum ki arkamda biri olduğunu benim tüylerim böyle diken gibi oldu böyle. Elimin ayağımın tutmadığını hissettim. Tamam mı? Ya namaz kıldım ama arkama bakayım mı bakmayim mi biraz tırsıyorum. Ondan sonra, gece oldu yatıyorum, sağ tarafıma yatıyorum böyle, ya kulağımın dibinde birisi nefes alıp veriyor. Yani böyle sen şimdi burada nefes alıp verişimi duyuyon ya, kulağımın dibinde, evin içi ıpıssız zaten, biri nefes alıp veriyor. Ben iyice tırstım mı? Gözlerimi açim mi diyorum, ama karşıma bir şey çıkarsa diyorum aniden, tırlatırım. Tamam mı? Lan evde kimse de yok, tek başımayım. Lan açıp açmayim mi karar veremedim bir türlü. Dedim ki ben açmazsam hiç yapamam, daha çok korkarım bu sefer. Ondan sonra gözlerimi hafiften açtım böyle, baktım bir şey yok. Ben öyle zorla uyudum. Sonra sabah namazına ayarlamışım, baktım telefon çaldı. Kalktım şöyle, ondan sonra, banyoya girdim, bak banyoya gittim, bi tanesi ne dedi biliyon mu? "Günaydıın!" dedi. Lan tüylerim bak yine diken gibi oluyor ha. Allah'ım dedim ben ölüyorum. Ya o anda resmen yani ben gittim ya. Şuurum gitti, yerinden oynadı. Ben daha gelmem lan bu eve. Ya çok kötü oldum ya, şu anda bile tüylerim diken diken oldu. Ondan sonra, babam orayı kiraya verdi Kur'an kursuna. Öyle ben çıktım yani evden. Kardaşım ne kadın ne erkek tam ortası bir ses "Günaydıın!" dedi böyle. Ya ben, yani o anda ben çok kötü oldum, lan diyom evde acaba arkadaşlardan birisi falan mı var diyecem ki kimsenin, bizim eve nasıl girsinler? Aşağı kapı var demir kapı, oradan nasıl çıkacak? Benim o evin, dairenin içine nasıl girecek? Hani keşke orada tanıklardan birisi olsa diyorum. Şimdi ben orda bana "Günaydın" dedi ben buna "Günaydın" desem, konuşsak, "Konuş" dese zaten ben orda ölürüm, en iyisi hiç cevap vermemek. Lan benim bir kaçışım var banyodan, namazı da bıraktım, abdesti de bıraktım. Vın… Araya bindim eve geldim anamgilin yanına. Gardaş o evde bana rahat vermez o beni boğar, manyak eder orda ha. (K.K.7) [4_42a-43a]

162) Bi ara o zaman şöyle anlatayım sana, annemin başına gelen olayı anlatayım sana. Bizim evde yapma çiçek vardı böyle. Böyle dağılırdı, yaprakları filan takılırdı, tahtadandı böyle. Birgün biz yokuz evde işte, babam da aşağıda mobilyacıydı ya, dükkânda işte. Bizde hep okuldayız. Annem işte geliyor içeri ablamın odasına giriyor bakıyor içeri, ablamın odasına bi bakıyor ki yerde çiçek böyle darma dağın.

Bizim yaptığımızı zannediyor işte. Onları topluyor pencerenin, aynanın kenarına koyuyor. Sonra işin şeyiyle dalıyor işte. Sonra aynı odaya giriyor bakıyor aynı yerde darma dağın çiçek. Yaprakları filan aynı yerde darma dağın, yerde. Böyle bir irkiliyor böyle bir korkuyor böyle. O korkuyla yine geliyor böyle tamamlıyor, aynı yere bi daha koyuyor. Ama bir irkiliyor. Sonra bir zaman geçiyor. Neyse bu işe dalıyor. Sonra o odanın içinde girdiğin zaman şey var işte, balkon var. Balkonda da bizim buzdolabı vardı. Ordan peynir alacak dolaptan. Odaya giriyor. Girdikten sonra aklına geliyor. Çiçeğe bakıyor. Çiçek bakıyor ki çiçek yerinde yok. Bu sefer bi feryat ediyor, bir figan… Ağlıyor böyle çığlık atıyor, gidiyor böyle bütün odaları geziyor, bakıyor yok. Ya hepimiz okuldayız zaten babam da bir tek babam var zaten, babam da aşağıda. Hemen babama gidiyor sesleniyor. Babam da dışarı çıkmış. Odaya gidiyor, oturma odasına gidiyor, televizyonu açıyor sesleri falan böyle. Böyle hani korkusu geçsin diye. Aradan yarım saat, bir saat geçtikten sonra kendine geliyor. Yine odaya gidiyor böyle odaya bakıyor, yine çiçek yerinde yok işte böyle. Böyle yavaş yavaş gidiyor işte dolaptan peyniri alacak ya dolabı bir açıyor, dolabın içinde çiçek. (K.K.7) [4_44a]

163) Sonra Makbule Halam vardı, belki görmüşsündür. Bekir abinin annesi, Hakan amcanın, Bekir amcanın annesi. O bize birgün yatıya gelmişti. Ondan sonra gece lavaboya kalkıyor. Lavaboya girecek, lavaboya bakıyor birisi var. Lamba yanıyor içerden sesler geliyor. Kapı önünde bekliyor bekliyor bekliyor bekliyor, çıkan yok. Çok sıkışmış. Geliyor kapıyı çalıyor acele et diye, hiç ses yok. Acaba hani bizlerden biri mi diye, sonra niye hiç ses yok, dışarda bekliyor bekliyor bekliyor bekliyor, bakıyor geliyor kapıyı açıyor ki kimse yok içerde. Hani böyle şeyler çok oluyordu bizim evde. (K.K.7) [4_45a]

164) Televizyona filan çıkmış o zamanında. Kıbrış Savaşı zamanında. Adam uçakla gidiyor, benzini bitiyor. İnmesi lazım, ama gitmesi de lazım, çok önemli bir görev. Mecbur dönüyor, dönecek. Yanında yaşlı bir adam beliriyor, "Durma git" diyor. "Ama benzinim yok" diyor, "Durma git diyor" yaşlı adam. Neyse gidiyor vazifesini yapıyor orda büyük tehlikeden kurtarıyor insanları. Uçağı indirirken beraber, beraber iniyorlar, "Sen kimsin" diyor "Sen nerden geldin" diyor, ak sakallı adama. "Ben Ağrı'da yaşayan Hani Babayım" diyor. Neyse o da uçaktan iniyor, aşbaymış

o da. Ödüller veriliyor izin veriliyor işte. “Bunu ben almadım, bunu ben kazanmadım” diyor “bunu şey kazandı”. “Yok” diyorlar. İzin veriyorlar adama. Adam gidiyor Hani Babayla tanışmak istiyor. Ağrıya gidiyor varıyor, “Hani Baba diye birisi var burda, ben tanımak istiyorum” diyor. “Hani Baba öleli 300 yıl oldu” diyor. Türbesi var dağ kenarında, “300 yıl oldu öleli” diyor. O da adam adak adayıp kurban kestiriyor. Yani büyüklerimizin anlattıkları da şey gibi oluyor ama hep evliyalar gelmiş, savaş zamanında, yardımcı olmuşlar. Kıbrıs Savaşında söylenir yani, Balıklı Gölde hiç balık kalmadığını. Ordakilerin hep harbe gittiğini. Bu adam televizyona çıkmış anlatmış albay. Savaştan sonra anlatmış. (K.K.32) [4_46a]

165) Yatır dedikleri adam, o adam evliyaymış, ondan dolayı böyle şeyler yaşanıyormuş. Hani belki Allahu Teâla onlara özel bir şey yapıyorsa, müsaade ediyorsa, onlar öyle… Bizim evin karşısında da zaten bir şey vardı zaten. Sonra biz evi aldığımızda bahçelikliydi orası. İçinde böyle tahtadan bir ev vardı. Bahçelikliydi, bahçesinde de bir mezar varmış. Sonra oraya tabla döküldü, bina yapıldı. Bir de şöyle bir şey var. Hep böyle içime tedirginlik, bir ürperti geliyor, ondan sonra olayı yaşıyorum. Hani normalde hiç aklımda gelmedi, hiç aklıma gelmedi. Kafamda başka şeyler var mesela televizyon falan seyrediyorum, şey yapıyorum falan. Hiç böyle bir şey yaşamıyorum. İçime tedirginlik geldiği zaman, aklıma geldiği zaman bir şeyler oluyor. Yani o da bizim şu anda, o anda korkumu hissediyor. Demek bizi korkutmaya mı çalışıyor? Bilmiyorum ki. Ben orda tek yaşadığımda daha çok şey yaşadım. Şimdi ruh olsa gelir mi ki? Ruh da insanlara konuşma şeyini Allah vermedi diye biliyorum. Ama cinlerde var bu. Konuşmak, insan kılığında görünmek, korkutmak, musallat olmaları cinlerde var. Ama ruhlarda böyle bir şey olduğuna inanmıyorum. Hani ruhlarada böyle bir şey olmaz. Daha önce duymadım böyle bir şeyi. Ruh gelir, gezer, yürür, duasını bekler, seni hani güzel ibadetlerle görmek ister, sonra onun karşılığını alır gider ama seninle hiçbir zaman irtibata geçemez diye biliyorum. (K.K.7) [4_47a-48a]

166) Bizimkiler bu ilk narinle evin içinde gezme olayını. Bizimkiler yan taraftaki komşudan geliyor zannederlermiş gece. Onlar da bizden geliyor zannediyorlarmış. O sesin, onlar diyorlarmış ki kendi kendilerine “Ya bunlar niye gece gece narinle dolaşıyor evin içinde?” Biz de onlar öyle geziyor zannediyoruz. Ben bunu sonradan

öğrendim annemle konuştuğumda "Ya biz o sesin sizden geldiğini zannediyoruz", "Yok yahu, bizde narinin ne işi var?". Camide olur ya, narin, tahta terlik işte. (K.K.7) [4_49a]

167) Banyodaydım işte. Banyo yapıyorlarmış. Kendi odalarında ebeveyn banyosu mu diyorlar? Ondan sonra banyo yaparken annem ve babam birbirlerine bakıyor. İşte önlerinde banyoda birisi banyo yapıyor. Ondan sonra tası yere düşürüyor bunlar. Dangır dangır dangır dangır falan. Korkuyorlar falan işte. Ama kimse yok banyoda. Ama su var. (K.K.7) [4_50a]

168) Bizim hanımın bir tanışı var. Çoban Dede'ye çıkmış. Her haftanın cumasında gitmiş. Üç hafta gidip dua etmiş. Duadan sonra da çocuklara şeker dağıtmış orada. Sonra doktora varmışlar. Yüklü olduğundan şüphe etmiş. Bizim hanımla gitmişler. Hastanede bakmış doktorlar. Sen gebesin demişler. Şimdi çocuğu var biliyorum onu. Kadın derdinden kurtuldu. Kaç yıllık evliymiş ama çocuk olmamış işte. (K.K.43)

169) Konya'da türbe çoktur. Kaldırımda bile bulursun. Zibidinin teki gider gelir garaz olsun diye bir türbeye işer. Gördüğümüzde döveriz falan ama her zaman adamı göremiyoruz. Derken bu bir ara ortada yok. Kahvede otururken konusu açıldı. Hastanede yatıyormuş. İdrar yolunda iltihap varmış. Aylardır bevledemiyormuş. Sonra gördüm bunu bana dedi keşke bacaklarımı kıraydın da ben türbede bu işi yapmayaydım. Bir gece yine işeyecek olmuş, aniden bir yanma gelmiş. Acile gitmiş, ne olduğunu anlamamışlar. Türbenin önüne varıp bu sefer Allah'a yalvarmış. Öyle kurtulmuş. Kendi anlattı bunu bana. (K.K.75)

170) Yeğenim oldu bilmiyorum. O zaman dediler ki, şimdi yeğenimin arkasında parmak izi var, benim abimde de var. Böyle belinin ortasında, basılmış gibi. Yani yüzündeki ben gibi. Ama şöyle belinin ortasında, o zaman yeğenimin annesi hamileydi. Onlar geri ?????a gitmişti. O zaman dediler ki doğumdan sonra "Sen bir ziyaretin yanından gelmişsin, orada yatan kişi parmağını basmış" Ne derece doğru bilmiyorum. Ama yani sülaleden gelen bir şey var ama abimde de var aynısından.

Yani babasında değil amcasında. Şu an yeğenim de yaşıyor abim de. Yani yeğenimde gerçekten hep o mahalleden geçmişti. (K.K.32) [4_51a]

171) Geçen sene Arpacı Dede'nin orada tinerciler toplandı. Biliyorum ben onları bak. Çekiyorlar içiyorlar orada. Lan gidin çarpılacaksınız dedim. Tabi kime konuşuyorsun, ben diyeceğimi dedim. Bunlar orada ne bok yedilerse gardaş, bunları hastaneye kaldırmışlar. Kesin çarpılmışlardır. Çünkü ordakiler dediler bunlar oraya işediler diye. E işersen ne olur? Çarpılırsın. (K.K.2)

172) 30 sene önce Çorum'a gitmiştim. Orada kalmıştım 2,5 ay. 2,5 ay gezmeye gittik biz. Evin 5 tane kızı var oğlu yok. Bayan evi satmak istiyor. Çocuklarını evlendirmiş. Kızı anlatıyor orada bir yatır varmış, evliya varmış, ev sallanırmış. Satılmasını istemezmiş. "Annem kaç kere niyetlendi, ev sallandı" diyor. Annesi, ben ağzından duydum yani, oturmaya gittiğimizde, "Ben çocuklarıma hiç dışardan bir şey almadım parayla" dedi. Dolabın üstüne hergün, belli günlerde para koyarlamış, gelir su içerlermiş. "Dolabın üstüne para koyar oradan çocuklarıma bir şeyler alırım" derdi. Onu yaşamış kişi. Ve Çorum'un mahallelerinden geçerken hep yatırlar vardır böyle. Evin arkasında hemen bir yatır. (K.K.32) [4_52a]

173) Rahmetlik amcam der, ben yaşamadım ama, köyde köprünün altından su geçer. Bisikletle geliyorum diyor, o köprüye kadar geliyorum diyor, bisikleti çeviremiyorum diyor, lan arkadan biri çekiyor. Kan ter içinde kalıyorum, köprüyü geçtikten sonra teker boşa düşüyor diyor. Kaç defa yaşamış rahmetlik, hep anlatırdı. Derlerdi ki köprünün çevresinde şehit mezarı var. Oradan toprak alırdık biz de. Götürürdük onu. Eskiden evler hep çamurla samanı karıştırıp doldurulurdu kerpiç gibi. Oranın toprağı da iyi yani, çimento gibi. Toprak alırken biz orada kuru kafa bulduk. Doğrudur bak, büyük adamlar derlerdi hep, burada şehit mezarı var derlerdi. Böyle kürekle toprak alırken baktık ki kuru kafa. Allah Allah, baya kafa ya. İskelet. Aldık gezdiriyok köyde. Büyük adamlar lan eşek oğlu eşekler siz bunu nerden aldınız dedi. Aldılar bulduğumuz yere geri gömdüler. 70'in başlarında oluyor bu. (K.K.46) [4_53a]

174) Her gün işe giderken uğrarım ben Ali Dede'ye. Yolumun üstü zaten. Fatiha gönderirim sevaptır diye. Bunlar kardeşmiş zaten Çoban Dede'yle. Bir keresinde bir müşteriye mal verdim. Bekle bekle parası gelmedi. Aradım açmadı. Ben de sevmem kazık yemeyi. Çok zoruma gitti. Ali Dede'nin oradan sabah işe giderken yine Fatiha'yı gönderdim. Allah'ım dedim, şu evliyanın hürmetine dedim şu adam paramı versin. Ben bu adamdan şikayetçiyim dedim. Aradan birkaç gün geçti bu adam dükkâna geldi. Al gardaş paranı dedi. Nerdesin lan sen dedim bunca zamandır? Yav işte şöyledir de böyledir. Bu gitti. Uzun zaman sonra ben bunun ortağıyla konuştum. Bundan borç alıp getirmiş benim paramı. Öyle aniden olmuş yani. Sormuş söylememiş. (K.K.49)

175) Benim komşum var yukarıda. Buraya taşındığımızda komşum hamileydi. Tanıştığımızda yedi sekiz yıllık evli olduğunu söyledi. Neden bu zamana kadar çocuk yapmadınız ki dedim ben. Meğer olmuyormuş. Sonra bu şeye gitmiş, Çoban Dede'ye. Akşamdan geceye kadar orada Kur'an okumuş namaz kılmış falan. Kimse kalmayınca da gece türbede uyumuş sabaha kadar. Geceleyin Çoban Dede'yi görmüş. Rüya değil diyor. Gerçek, karşımda. Sonra kayboldu diyor. Öylece uyumuş sonra. Aradan çok geçmemiş hamile kalmış işte. (K.K.72)

176) Ben Denizli'de oturuyorum aslında. Orada Adanalı bir komşum var. Arada sırada anlatırdı Çoban Dede'nin kerametlerini. Kendi başına gelmiş. Bir gün Adana'dan taşınmadan önce ziyarete gelmiş. Çok sıkıntıları varmış. Şimdi durumları iyi ama buradayken borç-harç falan epey sıkıntılılarmış. Buraya ziyarete gelmiş, insanlara lokum, şeker dağıtmış. Sonra türbeye girip oradaki ufak tefek çöpleri almış yerden, temizlemiş. Sonrada dua etmiş türbede. Sıkıntılardan kurtulmak istemiş. Kocasının işi yokmuş, kovulmuş. Borç da birikmiş. Hacizlik duruma gelmişler. Aradan bir hafta geçmiş geçmemiş, kocasının askerlik arkadaşı bir şekilde kocasına ulaşmış. Demiş sen benim güvendiğim arkadaşımsın, gel beraber iş yapalım. O da demiş ki ben de para yok, durum da böyle. Adam ısrar etmiş, bana para değil güven lazım diye. Beraber ticarete girmişler. İki sene boyunca ticaret yapmışlar, borçları ödemişler. Denizli'ye de bu iş için taşındılar. Şimdi çok zenginler. Bana bunu anlatınca ben de seyahat ediyordum, Adana'ya uğrayıp ziyarete gelmek istedim.

Onun gibi bir şeyler dağıttım burda. Duamı da ettim. İnşaallah benim de duam kabul olur. (K.K. 78)

5. Tarikat Temalı Memoratlar

177) Bu olay bizzat başımdan geçti. Kardeşimin bir ara göz rahatsızlığı çıktı. O doktor senin bu doktor benim gezdi epey. Gittiği doktorlar durumu pek iyi görmemişler. Göz tansiyonu mu ne öyle bir şey varmış değerleri de çok yüksek çıkmış. Yaşı da genç olduğu için ameliyat olması büyük risk taşıyormuş. Ameliyat yok bir şey yok. Çocuk da endişeli. Psikolojisi bozuldu tabi. Kolay mı kör olmayı düşünmek. Ben de şehir dışındayım. Annem aradı durumu bana bildirdi. Ev ahalisi üzgün tabi. Ben de çok üzüldüm. Elden de bir şey gelmiyor. Kullanılacak bir ilaç var, o da fayda verirse artık. Ben bunu öğrendiğim gece çok kahırlandım. Üzülüyorum da. Çünkü kardeşim bana dese abi sen bana bir gözünü verebilir misin diye ben ne derim? Ne kadar böyle acı bir durum. Böyle bir sürü düşünce kafamdaydı. Beraber kaldığım arkadaşım bana dedi ki bizim Doktor Ahmed Amca var. Bu kapının büyüklerindendir. Bizim hocaya söyleyelim. Onun Ahmed Amca ile arası iyi. Bir telefon ettiğinde kardeşin için dua istesin. Tamam dedim. Bizim hocayı görünce durumu anlattım ve Ahmed Amcadan dua istemesini rica ettim. O da bana dedi ki, inan ki Ahmed Amca çok hasta. Ben bu aralar telefon etmiyorum. Canını sıkma, dergâha ben geçtiğimde bizim sofilere de söylerim, dua ederler. Endişe etme Allah büyük dedi. Tamam dedim ben de. Biraz da hayal kırıklığı var tabi ama kendimi kaptırmıyorum pek. O gece ben yattım rüyamda Seyda hazretlerini gördüm. Onunla telefonla konuşuyorduk. Bana dedi ki üzme kendini. Allah büyük. Kederlenme. Biz de dua edeceğiz. Bu kadar üzülecek bir şey yok diyerek beni teskin ediyordu. Ama birkaç defa dua edeceğini söyledi. Derken ben uyandım. Öğlene doğru ailemle telefonlaştım. Baktım annemin sesi iyi geliyor. Hayırdır ne oldu dedim. Kullandığı ilaçlar fayda vermiş kardeşime. Doktora gitmişler durumu iyi hale gelmiş. Hemen aklıma gördüğüm rüya geldi. Daha birkaç gün önce durum bu kadar vahimken bir anda durum iyiye gidiyor. Vallahi büyük yerden dua aldık. (K.K.38)

178) Bir dostum anlattı bunu bana. Bu arkadaş Konyalı. Sonradan geliyor Adana'ya. Orda olduğu zamanlarda bir şey olmuş, enteresandır. Oralarda bir milletvekili mi,

belediye meclis üyesi mi tam bilmiyorum, ama böyle makam mevki sahibi bir adam varmış. Adı sanı belli. Bana dediydi de hatırımda değil. Çevresi de genişmiş bu adamın. Yanındakilerden bir iki bir iki tarikata giren olmuş. Bu da karşıymış tarikatlara. Sertmiş hatta. Hakaret edermiş. Her gün çevreden böyle tarikata giren olunca bu adamlarını toplamış, demiş bu şeyhin dergâhını basacaz. Yedi sekiz araba olmuşlar. Aralarında silahlı olan da varmış. Bunlar yola çıktıklarında en önde bu adamın arabası gidiyormuş. Son sürat gidiyorlar. Arkadaki araçlarda adamlar vazgeçmişler. Demişler bu şeyh efendi adama içkiyi bıraktırıyorsa, hırsızı adam ediyorsa bizim gidip teşekkür etmemiz gerekir. Bu iş yanlış demişler. Teker teker sapmışlar yoldan. Bizimki bakmış bunlar vazgeçiyor, demiş ben tek de giderim. Şoförü de demiş abi vazgeçelim. Aynı şeyleri demiş. Bu da yok, illa ki gidecez. O adam da çaresiz sürmüş. Daha nerden geldiği bilinmez bir tane tır bunlara giydirmiş. Araba pert. Tırda hiçbir şey yok. Şoför sağ. Ama adam ölmüş. Arkada sapan arabalar da gelmiş. İnmişler demişler, Allah dostuyla uğraşmanın sonu böyle olur. Bu ettiğini buldu. Şoför demiş, abi ben de inandım, çünkü son dakika da gitmeyelim diye ısrar ettim. Ben kurtuldum o öldü. Bu yanlış yere düşmanlık etti demiş. Çünkü neden biliyor musun? Allah diyor ki, O'nlara harp ilan eden bana harp ilan etmiş olur. Diğerleri vazgeçti kurtuldu. Ama bu, harb ilan etti. Allah'a harp ilan edersen kaybedersin. (K.K.24)

179) Bir gün ben şeyhimi ziyarete gidecem. Sene 80'ler falan. O civarda. Benim o zaman bir Chevrolet arabam vardı. Yol da uzun. Ben tek başıma arabaya atladım çıktım yola. Önceden eski bir yol vardı şimdi değiştirdiler. O eski yolda da bir köprü vardı. Hatırı sayılır büyüklükte. Altından sular falan da akar, bazen kurur. Neyse. Ben bir de hız yapmayı severim. Son sürat gidiyorum. Tam köprünün üstüne geldim. Köprü bombeli. Biraz gidince bir baktım, ana, köprü yıkılmış meğersem. O hızla gidiyorsun tabi nasıl duracaksın. Bastım frene ama nafile. Çat diye uçtum aşağı. Allah'tan suların olmadığı vakte denk gelmişim. Yoksa ölürüm kesin. Yüzme bilmem etmem ben. Su çekilmiş, hep çamur. Araba uçtu çamura saplandı. Daha o zamanlar cep telefonu yok, kimseye haber edemiyorsun. Daha zaten doğu olayları başlamış, her taraf ıssız. Bekle bekle derken baktım bir kamyon geliyor. Fırladım yola, durdurdum bunu. Allah razı olsun o da durdu, baktık beraber. Abi arabada hasar yok dedi. Bende halat var kamyonla çekeriz bunu dedi. Buna dedim sen inme,

batmasın üstün başın. Ben zaten çamur olmuşum, ben iner halatı arabaya bağlarım dedim. Ben indim bağladım halatı. Çektik arabayı yola. Adam baktı biraz. Abi dedi buna biraz su tutalım gideceğin yere kadar motor idare etmez yoksa dedi. Güzelce yıkadı bu bildiği yerleri. Bindim denedim, araba çalıştı. Dedim kendi kendime, oğlum bas gaza, yoksa bu sefer harbiden kalırsın ortada. Adama teşekkür ettim, dua ettim, ayrıldık. Ben şeyhimin köyüne yaklaşırken bir baktım, köyün girişinde biri bekliyor. Uzaktan da seçemiyorum. Yaklaştıkça ben bunu birine benzetiyorum ama, yok canım diyorum o değildir. En sonunda iyice yaklaştım gerçekten de şeyhimin kardeşiymiş. Arabayla yanına durdum, indim hemen. Dedim kurban, ben battım, elimi dahi uzatamıyorum. O da baktı bana, tebessüm etti, dedi ki, kurban dedi ben de bir saattir seni bekliyorum dedi elindekini göstererek. Yahu elinde bir ıbrık su var. Ona benim haberimin gitmesi imkânsız. Çünkü köye giden tek yol, benim geçtiğim yerden geçiyor. Orada da o kamyondan başka geçen olmadı. Yani kimse gidip de şöyle böyle oldu diyemez. Dedim bu işte keşif var. O öyle deyince benim de söyleyecek sözüm kalmadı. Gel hadi dedi, sana daha çok su lazım. Beraber girdik köye, arabayı yıkadık. Ben üzerimi değiştim. Yemek hazırlandı, bir şeyler yedik. Öyle bir hadise geçti başımdan. Yani demem o ki yeğenim, bu insanlar uludur, büyüktür. Allah bu insanlara bazı özellikler vermiş. Bu insanlar da kendilerini Allah yoluna vermiş. Onların böyle keşif kerametleri çok olur. Bak ben bir tanesine böyle denk geldim. Bu gerçektir ve başımdan geçmiştir. (K.K.2)

180) Bizim günlük çekmemiz gereken tesbihimiz vardır. Bu belirli bir sayıda olur. Günlük yaparsın bunu. Sayısı azsa az vakitte biter sayısı çoksa çok vakitte biter. Böyle yani. Benim de tesbihim vardı böyle. Her gün düzenli devam ederdim. Bir gün üzerime bir hantallık sinmiş, kılımı kıpırdatasım yok. Hele yatsı namazını bile zor zekât kıldım. Nedenini bilmiyorum amma böyleydim. Normalde gece 12'den evvel de yatamam ama o gün saat dokuz falan oldu, ben iptal oldum. Dedim bugün ben tesbihi çekmeyeyim. Bir günden bir şey olmaz. [Gülüyor] namazı kıldığım gibi yatağıma attım kendimi. Abo sen misin o çekmesek olur diyen. Rüyamda bir arkadaşla beraberim. Bir eve girdik. Bildiğimiz bir ev ama. Gerçekte sorsan bilmem ama rüyada biliyoruz evi. Ev iki katlı. Giriş katının merdiven altında bir kapı var. Orası salon. Orada da Seyda varmış. Haberdarız yani. Arkadaşa diyorum rüyada git sen gir. Benim orda tesbihim örtüm var. Senin aran iyi sana bir şey demez. Neyse

bu tamam dedi girdi içeri. Bekledim çıktı. Örtümü verdi. Dedim hani tesbih. İmamesinden tesbihi tutmuş avucuma bırakacak, o esnada dedi ki, gardaş, seyda dedi ki git ona söyle, bir daha tesbihini aksatmasın. Cübbesinden bir tane tesbihi çıkardı, aha o da bu, git bunu ona ver dedi. Ben uyandım. Yaa, yok öyle yağma, çekmesen olmaz diye bir şey yokmuş işte. Salih zat bunlar. Sen hem mürid olacan hem de mürşidinden kaçamak iş yapacan. Bak, ettiğin lafı böyle yakalarlar. Rüyada olsa bile yakalarlar. (K.K.16)

181) Benim Hanım beyin kanaması geçirdi bir gün. Ben teşbihimi çektim sonra da sızmışım. Celil celil diye ses geliyor. Hanım bana sesleniyormuş. Dedi hakkın helal et ben ölüyorum. Dur ne oluyor falan derken ambulansı aradım. Beş dakika sürmedi geldiler. Hanımı hastaneye kaldırdık. O hastanede de arefe günü olduğu için doktor yok. Hemen tomo çektiler. Belgeleri de aldık öte hastaneye gittik. Doktor baktı filme. Bu kadın beyin kanaması geçiriyor dedi. Tekrar film istedi. Yaptık. Sonuç aynı. Hastanede bir doktor var, yatak yeri yok. Ameliyat yapacak doktor ortada yok. Tam gününe denk geldik yani. Dediler ki siz Antep'e gidin. Ne işim var Antep'te dedim, Antep buraya geliyor zaten. O zaman yoğun bakımda yer var oraya yatıralım dediler. Orda hastalığı geçecek mi dedim, yok dediler. E ozaman kalsın benim yanımda, ben ona okur üflerim, hiç yoktan iyidir dedim. Böyle beş altı gün geçti. Doktor geldiğinde de hemen ameliyata aldılar. Ama ameliyat bitmiyor. Kanama durmuyormuş. Ben hemen büyüklerimize telefon açtım. Birebir dua istedim. Hanımın için dua ettiler. Ben telefonu kapadım, beş on dakikaya doktor geldi. Dedi o durmayan kanama nasıl olduysa bir anda duruverdi. İşte herkes dua eder ama böyle Allah'ın veli kulları dua edince senin benim ağzım gibi olmaz. Nasıl da bir anda tesirini gösterdi, böyle işte. (K.K.1)

182) Bir gün dergahımızda hizmet ediyorum. İş bitti, ben dedim ki bu hizmetimden ne sevap varsa anneme hediye ettim. Gecesine bir rüya gördüm. Benim annem vefat bu arada. Rüyada annem süt kaynatmış. Evde hazırlık yapıyor. Dedim anne ne yapıyorsun, odayı hazırlamışsın. Dedi oğlum seyda gelecek, ona hazırlıyorum. Anne seyda niye gelsin falan dedim. Biz böyle konuşurken annemin elinde de bir bardak süt. Yanımıza bir baktım seyda geldi. Annem sütü ikram etti. Seyda dedi ki sen artık bizimlesin, himayemizdesin dedi. Kurban, ben o sevabı anneme hediye

ettim ve bu hediyenin karşılığını nasıl bulduğunu gördüm. Bunlar gerçek şeylerdir. (K.K.1)

183) Yani yeni evliyken, birkaç yıllık evliyken, benim bu koltuk altımda bir iki tane beze oldu. Hatta o aralar bir doktora gidelim bu nedir ne değildir filan derken rüyamda baya böyle bir ameliyat masasına yattım ve Seyda Hazretleri beni ameliyat etti koltuk altımdan. Rüyamda… Sabah kalktığımda o bezeler yoktu ve doktara da gitmedim. Kayboldular. Yani öyle bir olayım oldu birebir. (K.K.82) [5_67a]

184) Benim bir arkadaşım vardı Fadime Hanım teyze. O tura ketılmış. Adıyaman'a kadar, sizin şeye kadar gitmiş. Oraya kadar gitmiş. Oraya varınca halbuki kendi başka yere bağlıymış, orda Seyda Efendiyi çok merak etmiş. Merak ettiği için beklemiş göreyim diye. "Bir de baktım kızı geldi Seyda Efendinin. Bazılarına kâğıt verdi. Bana da verdi. Kâğıdı aldım cebime koydum bekliyorum. Efendi gelecek. Derken efendi geldi. Ben ne diyeyim, güneş gibi parlayan bir adam. Çok etkilendim" diyor. Ordan ziyareti yapılmış çıkılmış. Adıyaman'dan çıktıktan sonra bir yolun içinde bir ziyaret varmış, Urfa'ya gelmeden. Nere bilmiyorum. O zaman kendi anlatmıştı. "Oraya geldik. Bir de baktım, şeyin kızı, Seyda Efendinin, kâğıdı veren bayan, geliverdi içeri. Ama arası birkaç saatlik yol. Dedi ki 'Teyze, teyze, senin efendin benim efendime kızmış. O kağıdımızı geri ver' dedi. Ama ben merak ettim, 'Yok, vermem' dedim. Geri gitti kız bu sefer." diyor. Urfa'ya gelmişler. O Balıklı şeyin orda heralde girmişler, akşammış namaz kılıyorlar. "Namaz kılıyoruz, mezarlığın içinden bir at takır takır takır geldi. İndi, o efendi geldi. 'Hanımefendi, bizim sana verdiğimiz kâğıdı ver. Sizin efendiniz 'Nasıl verirsin? Müridime sen nasıl kâğıt verirsin.' dedi. O kâğıdı geri verin.' dedi. Gene vermedim kâğıdı. Gitti bu sefer efendi. Atına bindi geçti gitti." diyor. Mezarlıktan geçmiş gitmiş. Ordan da sabah olunca çıkmışlar. Otobüse, daha otobüse çıkmadan toparlanmaya başlamış, bu teyzem başını paçasının arasına almış, iki dizinin arasına. Teyze bi hal olmuş. Geziyi bırakmışlar teyze ölüyor diye. Apar topar da ordan gelmişler Adana'ya. O teyze ölüyor diye direk gelinmiş. Hiçbir yere uğranmadan. Buraya getirilmiş. Onun şeyine götürmüşler, kendi efendisine. Efendisi çok kızmış "Sen bir başkasının kağıdını niye alıyorsun? Senin kâğıdın yok mu?" o da demiş "Ama efendim ben merak…" o da başını hiç çıkarmıyormuş iki dizinin arasından, kilitlenmiş oraya.

Kendi anlatıyor teyzenin, “Bir türlü olmuşum, doğru dürüst konuşamıyorum.”, demiş ki “O kağıdını al, götür, Fatiha’yı oku, ırmağa at, arkana da dönmeden gel evine.” Götürmüşler, iki büklüm böyle, iki kişi tutmuş teyzeyi indirmiş. Fatiha’yı okumuş eliyle suya atmış. Kendi diyor “Suya attım kâğıdı gitti suyun içine. Fatiha’yı okudum, döndüm. Dönerken başım düzeldi” diyor. (K.K.67) [5_68a]

185) Faruk beye bağlı. “Efendim, ben Konya’ya Mevlana’yı ziyarete gidebilir miyim? Herkes gidiyor. Otobüsle sefere çıkıyorlar. Ben de gidebilir miyim?” demiş. O da demiş ki “Sen inye gideceksin? Mevlana’nın kendi gelsin.” demiş. İzin vermeyince gitmemiş. Evin de 2 odası var. Bir arka odası var bir ön odası var. Ön odası güneş alıyor daha ılık diyor. “Gece kalktım abdest aldım, ön odaya geldim namaz kılacam” diyor. “Girdim ki Mevlâna köşede oturuyor. Mevlana’yı görünce ‘Hiiiiiii-dedim” diyor. “Mevlâna kayboluverdi” diyor. Dedim “Niye ‘Hiiii’ dedin?”, “Boşta bulundum. İçeri girdim, Mevlâna orda kendi resmine benziyor. Oturup yatır, köşeye de oturmuş mübarek. Ama en çok korktuğumdan ‘Hiiii- dedim. Kayboldu gitti ondan sonra” diyor. (K.K.67) [5_69a]

186) Ben Kıbrıs’a Şeyh Nazım’ı ziyarete gitmiştim. Kıbrıs’ta başka bir işim vardı ama gelmişken ziyaret edeyim dedim. Sordum falan yer dediler. Camiye girdim baktım Şeyh Nazım tam karşıda oturuyor. Başını yere eğmiş. Derken ne oldu nasıl olduysa Şeyh Nazım başını hafif kaldırdı, kaşlarını çattı, aniden gözlerini bir kaldırdı. Tam benim olduğum yere. Ama bana bakmıyor. Yanımda biri vardı, ona bakıyor. Artık ne cürüm ettiyse yanımdaki adam bir anda arkaya doğru tekme yemiş gibi uçuverdi. Sonra Şeyh Nazım tekrar gözünü yere indirdi. Ama adam o bakışla resmen fırladı gitti. (K.K.56)

187) Bu sene Ahmet Efendi diye, Gedikli Ahmet Efendi öldü ya, geçen yıl, bir seneyi geçti, onun hayatında şey yapıyorlar. Bir şeye binmiş, uçağa. Ama nere dedi, Almanya demedi de nere dedi? İşte gidiyorlarmış uçakla. Uçak şeye düşmüş, ???? boşluğa düşmüş ama arıza yapmış anladığım kadarıyla. Çünkü Gedikli Ahmet Efendi “Ya şeyhim” demiş, uçak neyse şey olmuş düzelmiş. Sonra Sami Efendi demiş ki “Ne öyle? Sağır mıyım ben uçakta bağırıyon öyle” demiş. Ben sağır mıyım ki demiş efendi? Ben sağır mıyım ki bağırıyorsun burada demiş. Ama bu gerçek yani. Şeyde anlattı, hatırasında anlattı. Bağırdığının uçakta, şeyde, efendinin de

uçakta karşılaştığını anlatmış. Kendi şeyde, hatırasına yazmış. "Uçakta böyle oldu, öyle söyledim. Ya şeyhim dedim. Şeyhim duydu dedi 'Sağır mıyım ben?'" (K.K.67) [5_70a]

188) 2 hafta önce Bilecik'e gitmiştim, Urfa Bilecik. Dayımın oğlu orda oturuyor. Ben (…)'e gitmeyi çok istiyorum yıllardan beri. Bu sene niyet ettim. Dayımın oğlunun ismi Mehmet. Mehmet de biz Memmet deriz. "Ben (…)'e gidecem" dedim. Diyene bakma dedirene bak. Bir gece yattım ikinci gece haber geldi. Amcamın hanımı vefat etmiş. Dayımın oğlu, yani bana gitme dercesine bakıyor ama inancımız bu tövbe estağfurullah, bilmiyorum. O da Almanya'dan bir şey geliyormuş. Bir zat, orda 15-20 kişi, (…)'e gidip tövbe almak istemişler. Trenle onları götürüyor, Almanya'dan getirmiş trene bindirmiş, trende haber gelmiş, o Türkiyeli imiş, haber gelmiş "Annen vefat etti cenazesi var". Şimdi demiş annemin cenazesine gitsem bu insanlar tövbe alamayacak. Anneme gitmesem o orda gömülecek. Kendi kendine düşünmüş düşünmüş, bu insanları götüreyim ben demiş. Cenazeye gitmekten vazgeçmiş. (…)'e gidiyor, orda her zaman diyor, "Sofi sorardı bize: Annen nasıl rahatı?" Bu sefer inmiş adam "Başın sağolsun" demiş sofi. Yani hiçbir şeyden bahsetmeden "Allah rahmet eylesin, başın sağolsun anneni kaybetmişsin" demiş. (K.K.32) [5_71a]

189) Kilis'te üniversiteyi okuyorduk işte o zaman. Bi tane o zaman işte dua etmek için bir odaya giriyorduk hepimiz. Daha sonra dua bitiminde dışarı çıktığımızda işte o vakfın çay ocağında mutfağında bir tane adam oturuyordu. Orda vakfın en yetkilisine şey demişti, bu çocuğa şey sormuştu işte "Sen ne iş yapıyorsun, nerden geliyorsun, biz seni temmuzdan önce hiç görmedik burda." O da "Doğrudur" dedi "ben hayatımda hiç gelmedim buraya. İlk gelişim buraya. Ben rüyamda bir şey gördüm. Dediler ki işte 'Benim adım işte falan falan. İşte ben' dedi 'şu memleketteyim benim yanıma gel' dedi. Aksakallı bir adam nur yüzlü bir insandı" diyor. "İlkinde gördüğümde fazla aldırış etmedim" diyor "ikincisinde, belli bir zaman geçtikten sonra ikinci defa aynı rüyayı gördüm, yine aynı şekilde, üstünde yeşil bir cüppe, başında sarık, 'ben işte falanca yerdeyim, benim ziyarete gel' dedi, ben de görünce ikinciyi, araştırmaya niyetlendim. Ama bir türlü yine gidemedim onun yerine, yanına. Üzerinden belli bir vakit geçtikten sonra üçüncü defa yeniden

gördüm bu kişiyi, rüyamda" diyor. İşte "'Benim adım şu şu, ben falanca yerdeyim, gel benim yanıma' diyor. Üçüncü defa aynı kişiyi aynı şekilde görünce bu defa rüyamda sordum" diyor. "Ben senin yanına nasıl gelecem? Yolunu bilmem izini bilmem. Memleketini bilmem. Ücra bir köşe nasıl varacam oraya? O da benim 'Kilis şehrinde şu mahallede şu caddede şu no'lu evin içerisine gir, 2. kata çık otur' dedi" diyor. "Bugün de aynısını yaptım geldim buraya" dedim diyor. Daha sonra onu duyunca vakfın yetkilisi "Tamam" dedi diyor. Ön ayak oluyor belli bir müddetten sonra ilk fırsatı bulunca bunu, o rüyasındaki gördüğü zaatı yanına ziyaret ettirmeye götürüyorlar. Ve gittiğinde üzerinde o rüyasında gördüğü gibi yeşil cüppe beyaz bir sarıkla karşılıyor onu. (K.K.38) [5_72a]

190) Üniversitede 5 tane ev arkadaşımızla birlikte kalıyoruz. Beşi de ayrı ayrı akıllı. Tabi bunlarla uyum sağlamak da zor. İçlerinden bir tanesi değişik. Çok farklı bir kişiliğe sahip. Onunla aramız kötü oldu. Aramız kötü oldu, birkaç gün boyunca konuşmadık. Ondan sonra bir gün evvelinden yeniden geç saat oldu yattım, rüyamda şeyhimi gördüm, nur yüzlü bir şekilde, üstünde cübbesi. Benim odamın kapısında namaz kılıyordu. Namazı kıldı, ben de ona dikkatli bir şekilde bakıyordum. Döndü bana dedi ki: "Lâl olacaksın" dedi. Lâl olma kelimesini rüyamda çözemedim ne anlama geldiğini. Dedim heralde kendi kapısından kovuyor filan. Ağladım, o da dedi ki, o da benle birlikte ağladı. Ağlamış bir şekilde gördüm ben de. O da şey dedi, dedi "Seni kovsam ki napacan?" daha ben hiçbir şey dememişken. "Seni kovsak ki napacan? Gene dönüp gene bize geleceksin" dedi. "Başka gidecek bir yerimiz yok" dedi. "Lâl olacaksın" dedi. Sonra ben uyandım. Lâl olmak kelimesini uyandıktan sonra susmak olduğunu hatırladım ama uyku arasında rüyamda çözememiştim. Sonradan çözdük. Lâl olmak. Akşamına o benimle aynı evde kalan arkadaş öyle bir kavga ettik ki, öyle bir kavga ettik, yaka paça birbirimize girdik, en son eline çatal bıçak ne denk gelirse benim üzerime fırlatıyordu. O an rüyam aklıma geldi. Lâl olmak gerektiğini hatırladım. Daha sonrasında sustum, üzerinden birgün geçti geçmedi. Çocuk geldi benden geri özür diledi. (K.K.38) [5_73a]

191) Yatır en son nasıl gitti biliyor musun? Nasıl gittiğini sana söyliyim. Bizim işte evin içinde çok fazla olaydan dolayı şikâyetçiyiz. Böyle devamlı böyle korku oluyor.

Hakan abi geldi. Hakan Can. İşte konuşuluyor böyle evin içinde. İşte en son şey dediler "Ya dayı, madem bu kadar şey var, şikâyetin var, sen de onları şikâyet et mübareklere." Babam dedi ki "Nasıl lan şikâyet edeyim?", "Şikâyet et" dedi ya "veya kendisine söyle 'Eğer bir daha korkutursan, bir daha böyle şey yaparsan, seni şeyhime şikâyet ederim' de, çık şimdi şikâyet et" dedi. Bunlar koridora çıktı. Ya işte "Seni Şeyhime şikâyet edecem" falan. Ondan sonra bitti lan olaylar. O konuşmadan sonra ben daha öyle bir şeye şahit olmadım. Söyledikten sonra o olay kesildi ondan sonra. Hep beraber çıktılar, Bekir abi, Hakan abi, babam…Koridora çıktılar, koridorda konuşuyorlar, ondan sonra bitti. (K.K.7) [5_74a]

192) Bundan otuz sene kadar önce şeyhimi ziyarete gittim. Biz şeyhimize dede deriz. Ben tasavvuf hakkında bilgi sahibi olarak tarikat aldım, tahsilim de var ama o zamanlar okumuş adam pek yok. Onun için o zamanlarda cahil demek istemiyorum ama tasavvufu tarikatı bilmeyen halk için bir şeyhin kerameti olması gerek. Yoksa inanan olmaz. E bu mübarek zatların derdi keramet göstermek değil elbette ama halkı da irşad etmek için bir delil olması gerekiyor. Neyse biz bir köye vardık. O zamanlar tehlikeli bir de. Asker sıkıntısı var. Çok uğraşıyorlar, bildiğin gibi değil. Bes şikâyet gelsin, asker gözünü kırpmaz alıverirdi. O sıkıntı içinde köyde otururken âlim geçinen biri geldi, sorular sordu. Biz anladık bu tarikata karşı. Maksadı da şeyhimi halkın gözünde küçük düşürmek. Konu geldi abdeste. Tartışıldı falan derken şeyhim dedi ki bak sana abdesti göstereyim. Orada korucu var bir tane. Aldı onun silahını tuttu bize sıktı. O mermiler vız geldi tırıst gitti. Ben diğerlerini bilmem ama kazağıma çarpıp yere düşen mermiyi bilirim. Bu âlim geçinen adam şoka girdi. Halk da bunu görünce sohbet istedi. Zamanla oradakiler de tarikat aldılar. O âlim de tarikat aldı. Tabi şimdi böyle kerametler aramak beyhude. Artık halk eskisi gibi değil. Zaten şu zamanda kerametle gelenin, gidişi de kolay olur. Keramet beklememek lazım. (K.K.60)

193) Ben tarikat aldığımda geçmişim pek yamandı. Haram deniz olmuş ben sandal, içinden çıkmadım. Sonra bir vesileyle, daha doğrusu arkadaşlarımın gayretiyle, tövbe ettim, tarikat aldım. İlk başta tarikat şöyle dursun, şeriat zor geldi. Beş vakit namaz, namaz için abdest, bunun yazı var kışı var, oruç, harama bakma, içki içme, küfür etme, gıybet etme, birini tutsam diğeri kaçıyor. Ama dedim ben bu işi

yapacağım. Rabbim beni veli bir zatın huzuruna yöneltmişken gayret etmemek nankörlük olur. Onun hesabı da ağır. Önceden bize din anlatan yoktu, olmadığı için dini hayat da yoktu. E şimdi dini anlatan öğreten var, kalkıp da gereklerini yapmazsam ne olacak? Hesap daha da ağır olur. Neyse, hayat normale döndü artık, bu saydıklarımı yapar oldum. Haram helal ve ibadetler rayına oturdu. E sonra zikrullah var. Onu da aldık. Ramazanlarda itikâf var, ona da devam ettik. Nafile ibadetler falan, devam. Devam ama şeytan durmuyor. Ya aklımı bulandırıyor ya da kendine uşaklık eden insanları başıma musallat ediyor. Ben sabır çekmeye başladım. Sen ne kadar Allah'a yönelirsen nefis ve şeytan sana o kadar yüklenir. İmtihan işte. Böyle biri vardı, benim imtihanım, eski defterleri açıp aklımı karıştırır, ister ki eski günahlardan tekrar lezzet alayım. Ama dönmek gibi niyetim yok, kararım kesin, lakin bu keratadan da sıkıldım. Bir gün yine ben gelecem dedi, işe bak şimdi. Bekle bekle gelmedi bu. Arayasım da yok ama "hani nerdesin" demek de lazım. 3-5 saat geçtikten sonra aradım. Bana dedi ki daha sokağından geçmem. Ne oldu dedim. Bizim evin önüne tam geliyor bu. Bir tane hacı emmiyle karşılaşıyor. Hacı buna çok keskin bakıyor. Bu da cengâver ya, hayırdır hacı diyor. Hacı buna diyor ki, bu sokaktaki zikri kestirmem, ya adam ol zikret, zikredenle beraber ol, ya da zikre mâni olma. Benden sana demesi, kendine Allah'ı düşman etme demiş. Bu da arkasına bakmadan topuklamış. Bu tür şeyler olur, istemeden olur. Mürşid müridinin yolundaki çer çöpü alır kenara koyar. Yeter ki mürid azmetsin. Tabi bunları öğrenmek de tehlikeli, o da ayrı imtihan. Gaflete düşüp, bu tür olaylara aldanıp "ben oldum" demek de var. Allah muhafaza. (K.K.34)

194) Ben bir sofiyle tanıştım. Bana anlattı, zamanında üniversitede sınava girecekmiş. Kendince de çalışmış ama yetmemiş. Eksik çok. Zaman da gelmiş çatmış. Demiş şeyhimi ziyarete gideyim, duasını alayım. Yol uzun, orada da geceleyecek, yanına ders kitaplarını da almış, çalışırım diye. Diyor ki şeyhimin huzuruna vardım, önüne diz kırdım oturdum, kitapları da bir yana koydum. Dedim ki efendim sınavlarım var, gayret de ettim ama yetiştiremedim, bana dua etseniz, himmet etseniz. O da bakmış, kafasını kitaplara çevirmiş, demiş sen bunlara mı çalışıyorsun? Evet, efendim demiş. Kitapları tek tek almış eline. Rastgele sayfalar açmış. Azar azar bakıp tek tek geri bırakmış. Sofi diyor ki, şeyhimin nerelere baktığına ben de baktım, böyle bakınması şaşırttı diyor beni. Böyle tek tek alıp bıraktıktan sonra

demiş ki korkma, olur inşallah. Sen git bir daha çalış, biz de dua edeceğiz inşallah, çalışmadan himmet olmaz demiş. Dergâhın müsait yerine geçip demiş ki kendi kendine, kitapları baştan sona çalışmaya zaman yetmez. İyisi mi şeyhimin açtığı yerlere bakayım. Onlara çalışmış, sonra gitmiş okula, sınava girmiş. Bana dedi ki kurban, şeyhim nereyi açtıysa oradan soru çıktı. Ben de onlara çalışmıştım, hepsini yaptım çıktım. Mürşidin himmeti böyle de olur işte. (K.K.9)

195) Bir gün bir sofi abimizin evine akşam yemeği için gittik. Sağolsun on kişi kadar bizi davet etti. Hepimiz taze taze memuruz. Bekâr evinde kalıyoruz. Yemekler de zor oluyor tabi. Arada sırada yemeğe davet ederlerdi. Yine bir gün davet etti bir sofi bizi. Yaşı da var. Dergâhta ne zaman sohbet etsek ağzından bal damlar. Biz başka ilden geldiğimiz için yerlileri kadar tanımıyorduk. Boş değil bu adam derlerdi. Yemek yerken, yengemiz kapıyı tıklatıyor, peyderpey ikramları kocasına veriyor. Tam yemeğe iyice yumulmuşuz, bizim arkadaşa bu sofi abimiz baktı, dedi ki "çok beklersin sofi". Kimse bir şey anlamadı tabi. Üstünde de durmadık. Yemek bitti, çay içtik, sohbet ettik, ayrılana kadar bizim arkadaş suspus. Eve dönerken sorduk hayırdır ne oldu falan. Anlamadınız değil mi dedi. Yok, vallahi bir şey anlamadık dedik. Dedi ki bu sofi abinin bir kızı var, ben bir iki defa gördüm, cesaret de edemedim babasına söz edip talip olduğumu. Yemekteyken içimden geçirdim la bu acaba verir mi kızını diye. Ben daha bunu düşünürken gözüme baktı, işte öyle söyledi, çok beklersin sofi dedi. Adam meğer keşif ehliymiş biz orada anladık. (K.K.18)

196) Geçenlerde dedim mürşid ziyareti yapayım. Dergâhta da inşaat var. Cami büyütülecek biraz. Öğlen namazı vaktiydi. Mübarek geldi, camiye girerken az biraz inşaatı teftiş ediyor. Tepede de bir sofi var, kalıp falan döküyor. Baktı mübarek aşağıda, hemen edebe durdu. Mübarek baktı buna, kaşlarını çattı, dedi bacaklarını kırarım senin. Zerre kadar bir şey anlamadık tabi. Geçtik namaza durduk. Namazı kıldıktan sonra mübarek evine geçtik. Tam camiden çıkarken çat dedi bu kalıpçı sofi düşüverdi önümüze. Aman ha ne oldu derken baktık bacak kırılmış. Bu dedi ki ne ettiysem ben ettim. Dedik hele bu işte bir bağlantı var. Dedik sofi sen ne yaptın? Dedi ki ben şeyhi kızdırdım. Dünden beri kalıpla uğraşıyorum, kendisi de civarda değil diye rahat davrandım. Suyu da pek israf ettim. İsrafı da sevmiyor zaten. Onun

için dedi bacaklarını kırarım diye. Aha da kırıldı dedi. Mürşidin celal nazarından kaçınacaksın abi. Keşfen malum olur, incitirsin, gayretullaha dokunur. (K.K.70)

197) Ben doksanlı yıllarda gelmiştim Adana'ya. Memurluk için. O zaman para az, ihtiyaç çok. Kel kör bir ev tuttum. Bir göz. Evin haşeratı çoktu. Farelere böceklere çözüm buldum ama karıncaya ne ettiysem çözüm bulamadım. Öldürmek de istemiyorum. Kimisi gaz yağı koy dedi kimisi soğan. Ne yaptıysam bana mısın demedi. Bildiğin yemeğimi paylaşır hale geldim artık. Az buz da değil mübarek, oluk oluk geliyorlar. Oturduğum mahallede bizim dergâh vardı. Efendi hazretleri geldiğinde biraz sohbet ettik. Sohbet esnasında konu bu karıncalara geldi. Çok mu dedi, çok dedim. Kırdın mı dedi, kıramadım dedim. Yanındaki mollaya dedi ki, söyle de gitsinler. Molla kalktı beraber bizim eve çıktık. Karınca sürüsünü gördü, yanlarında durdu eğildi. Size zarar gelmesin diye siz burayı artık mesken tutmayın, gidin dedi. O karıncalar var ya, bir manevra yaptı, gerisin geri gitmeye başladılar. O oldu. Daha o evde karınca falan görmedim. Yaklaşık altı sene boyunca kirada kaldım, ama karınca gelmedi. Bu sözü ben desem gitmezler. Ağız meselesi, takva meselesi. (K.K.58)

198) Ben bir zamanlar Ankara-Konya-Adana arası gidip gelirdim. Sürekli seyahat halindeydim. Bir gün Konya'ya gittim. Sürekli uğradığım yerler vardı, yine öyle gittim. Müşterimin yanına vardım sohbet ederken dedi ki bizim dayıoğluna ne oldu bilsen. Hayırdır ne oldu dedim. Bu bizim Konya'da evliya çoktur. Dayıoğlu da bir tanesine cami çıkışında sataşmış, ileri-geri konuşmuş. Mübarek de bakmış sadece. Bizimki demiş ki konuşsana be adam, diyeceğin sözün yok mu, halkı zehirliyorsunuz, diliniz ameliniz hep şirk diye zırvalamış. Şeyh de bakmış bir şey demeden gitmiş. Daha bizimkisi arabaya binerken yığılmış yere. Hastaneye götürmüşler yarısı felç. Bir aydır hastanede zerre düzelme yok. Babam da dedi bunu şeyh efendiye götürün. Helallik alın yoksa helak olur bu dedi. Çıkarmışlar hastaneden götürmüşler şeyhin medresesine. Müsaade alıp içeri girmişler. Şeyh efendi gelmiş. Oğlana sadece bakmış, dönüp şifa Allah'tan demiş. Helallik istedik diyor, helal ettik demiş. Müşterim diyor biz daha arabaya binerken bunun ayaklar çözülmeye başladı. Arabada konuşmaya başladı. Konuşması da hep tövbe, ağladı tövbe etti. Nasıl oldu diye sormuşlar. Şeyh efendiye konuştuktan sonra arabaya

binerken arkasında bir gölge hissetmiş. Arkasına döner gibi hareket ederken başından beline kadar bir tokat inmiş. (K.K.20)

199) Benim bir arkadaşım vardı askerde. Ben askerde acemi birliğini ulaştırma komando olarak yaptım. İzmir'de yaptım. Bizi böyle doğaya sürgüne gidecez diye ondan sonra beklerken, biz 302 kişilik timdik, onların içinden bir tek ben ayrıldım Samsun'a gittim. 302 kişi Van, Hakkâri, Şırnak komando taburları hep dağıldı. Ben niyeyse Samsun'a gittim. Niye oldu ben de bilmiyorum. Orada hastaneye yönlendirdiler. Hastaneye ambulans şoförü olarak. Oradan inzibat şoförü yaptılar. Binbaşı geldi beni sosyal tesislere, subay gazinosuna aldı. Çarşıya gittim, bana takım elbiseyi verdiler, başladık askerlik yapmaya. Orada bir çocuk vardı, çay ocağına bakıyordu. Benim tertip, benden sonra geldi, benim bir alt devrem. Çay ocağına bakıyordu. Çocuk bir numaralı, bir numaralı din düşmanı, namaz kılanları sevmiyor, Allahuteala'ya inanmıyor, Allah'ı zaten inkâr ediyor, bir numaralı komünist mi diyeyim? Ne diyeyim artık? Ne kadar pislik varsa var çocukta. Bir gün böyle askerliğimiz bitti. Ben İstanbul'a gidecem. İstanbul'daki bütün arkadaşlar ayaklanmış. İşte Ahmet gelecek, o ona haber vermiş, o ona haber vermiş, o ona haber vermiş, toplanmışlar, beni işte alacaklar gezdirecekler. Ben işte ilk defa İstanbul'a gidiyorum. İşte buluştuk bir tane alışveriş merkezinde, adı aklıma gelmiyor. Dediler ki işte Hasan gelecek, işte Selahattin gelecek. "Yahu…" dedim "…Selahattin'i niye çağırdınız oğlum yahu?". He, o çocuk. "Ya işte gelecek" falan, "Yahu oğlum ben o adamdan hiç haz duymuyorum, orda da zaten aram hiç iyi değildi, niye çağırdınız bunu?" dedim. "Yahu boşver işte, sen sohbet etme, gelsin" dedi. Bu çocuk geldi Ahmet, işte alışveriş merkezinin en üstünde kafeterya var, kafeteryada oturup yemek yiyecez. Bu çocuk devamlı böyle duruyor, hep âdâpta. Bizim yanımızda konuşuyor, hep adapta. İşte bir şey konuşurken de işte hep "Sâdâtların himmetiyle, sâdâtların himmetiyle, sâdâtların himmetiyle…" diye konuşuyor, bir şey anlatacağı zaman da öyle şey anlatıyor, şimdi bizim arkadaşların da hepsi fırıldak, hiç öyle şeyler bilmezler, tamam mı? Öyle içerler, işte hadi şurada içelim, hadi şurada gezelim falan. Ondan sonra çocuğun kafasından bunlar bir şey anlamıyor da ben çaktım davayı. Geldim buna, bunu da hiç sevmem ama şimdi konuşması falan hoşuma gitti. Dedim "Selahattin, hayırdır?" dedim. "Ne hayırı Ahmet?" dedi, "Sâdâtların derken, sen…" dedim "… Yani ne?" falan. Dedim

“(…)’e bağlıyım bak, ben de sofiyim, sen de mi bu kapıya bağlandın?” falan derken başladı konuşmaya. “Ama nasıl oldu yani? Nasıl oldu? Böyle bir şey görmeden inanmam yani, görmesem inanmam”, “Anlatayım” dedi. Şimdi bizim fırıldakların hepsi sustu böyle. Bi bok yedikleri de yok böyle ama böyle şeyleri dinliyorlar yani böyle. Dedi “Dinlerseniz anlatırım”, dedim “Dinlerler oğlum sen anlat. Susun oğlum ha.” Başladı anlatmaya. “Şimdi birgün, nasıl sofi olmuş onu anlatıyor, birgün…” Bu kızın birini çok seviyor. O kadar çok seviyor ki dünyası o kız oluyor. Yalnız kız buna abi gözüyle bakıyor. Ne zaman kıza biraz yeltense kız diyor ki “Sen benim abimsin. Hani böyle şey olamaz. Ben sana abi gözüyle bakıyorum” deyince bu çocuk 4 yıl 5 yıl bu kızı bekliyor. 5 yılın sonunda kıza bir daha söylüyor, kız diyor “Olmaz, ben seni abi gözüyle görüyorum” deyince bu eve geliyor canı sıkkın morali bozuk. Tutuyor dolaba son sürat siniriyle vuruyor. Ondan sonra o anda eli baya rahatsızlanıyor falan böyle, ondan sonra, “O gün Ahmet, uyudum, rüyama bir adam geldi. Ve dedi ki: ‘Hiçbir şey, ama hiçbir şey Allah sevgisinden daha üstün olamaz’ diyor. Ben uyandım böyle. Ama adamın yüzü tam gözümün önünde. Böyle sarıklı cüppeli bir adam. Sonra fabrikada çalıştığım arkadaşlardan birkaç tanesi illa ‘Seni bir yere götürecez, seni bir yere götürecez’ diye beni tuttular dergâha götürdüler.” Hani hiç alakası yok ya bunun. “Beni dergâha götürdüler. Bir baktım rüyamda gördüğüm adam orada. Tablosu var, resmi var. Dedim ki ‘Bu adam kim?’ dediler ki işte ‘Mübarek işte’, ‘Geçen ben bunu rüyamda gördüm’, ‘Ciddi misin?’, ‘Vallahi ben bunu rüyamda gördüm’. Derken ben bu olaydan etkilendim Ahmet. Arkadaşlarla gide gele ben namaza başladım. Ondan sonra git gel git gel, benim içime mübareği görme aşkı doğdu. Görmek istiyorum ama iş yerinden izin alamıyorum, gidemiyorum. Evde de babam hasta yatıyor, sadece ben bakıyorum. Yani işten çıksam ekmeksiz kalırız. O kadar kötü durumdayız. Birgün ben namaz kılıyorum, rabıtalara başladım. Orda bana anlatıyorlar işte ‘Rabıtada şöyle yapacaksın, böyle yapacaksın’, birgün akşam namazımı kıldım, rabıtada da içimden geçirdim, işte ‘Efendim, ben seni görmek istiyorum ama bir türlü kısmet olmuyor, işte kısmet olsun bana dua et’, Ahmet diyor gözümden uyku akıyordu, ben rabıtada bile uyuyacaktım. Neyse rabıtadan sonra estağfirullahımı çektim, yatsıyı bekleyecem, bekleyemedim. Uyumuşum. Uyudum, pat yine rüyama geldi. Bana aynen şöyle dedi: ‘Kalk, yatsı namazına dergâha yetiş’ dedi. Ben bir kalktım, sanki saatlerce uyumuşum gibi uykumu almışım. Hâlbuki 10 dakika uyumuşum. Baktım

saate, binecem tramvaya, gidecem anca. O gece içimden geçirdim, 'bana nasip et seni görmeyi, senin yanına gitmeyi'. Kalktım tramvaya bindim, dergâha yetiştim. Baktım cemaat, hemen yetiştim, cemaatle namazı kıldım. Namazı kıldım, baktım 2-3 kişi (…)'e gidiyorlar. Arabada 1 kişilik yer var 'Kurban sen de gelmek ister misin?' dediler. Yahu bırak, valla ben de geleyim dedim. 'Tamam, olur geleyim' dedim. Bir an tereddüt ettim, iş yerini aradım patrona ulaşmaya çalıştım, ben böyle böyle, biraz dışarı çıkacam. O tabi beklemiyor sofi olduğunu. Aile artık nasıl bir aileyse. Biz diyor sabah namazına oraya vardık. Mübarek sabah namazında sohbet etmezmiş, o gün…" pardon pardon, "… mübarek herkesin şeyini dinliyormuş, işte namazı kılmış, dertleri dinliyor. Biz namaza yetişemedik, ama mübarek böyle şey yaptı dinliyor. Bana dediler ki 'Git işte, konuş' dediler. Lan içeri nasıl gittim, nasıl karşısına geldim bilmiyorum. Ama tam oturduğum yer karşısındayım. Yanımda 2-3 kişi var, diğer yanımda da 2-3 kişi var, ben tam ortadayım ve mübareğin karşısındayım. Kafamı kaldırıp bakamıyorum, hani bakarken beraber gözlerim öne eğiliyor. Neyse en baştakine dedi ki 'Dinliyorum'", işte mübarek böyle yapmış, anlatmaya başlamış, işte demiş 'Kurban ben öldüm, dünyaya geri geldim' demiş. Tamam mı? Mübarek gülmüş ondan sonra anlatmış 'Sahici ölüm öyle olmaz. Şöyle olur böyle olur. Sen namazlarında dosdoğru ol. Şöyle ol' falan böyle nasihat etmiş. "Yanımdakine geldi, işte 'Kurban ben her zaman tesbih çekemiyorum', ona da dedi ki '2 güne bir çek', 'Onu da çekemiyorum', 'E haftada 1 çek', 'Kurban yine çekemiyorum', 'E 10 güne 1 çek' yani ne dese mübarek bir şey söylüyor. Sonra bana geldi. Böyle yaptı. Ben hiçbir şey diyemedim. Dondum kaldım. Sonra benden geçti yandakine. O anlattı, öbürü anlattı. Herkes kalktı ben tek başıma kaldım. Sonra beni, ellerini uzattı. Benim ellerimi ellerinin arasına aldı. Bana aynen şöyle dedi: 'Hiçbir şey ama hiçbir şey Allah sevgisinden daha üstün olamaz' Rüyamda gördüğümün aynısını bana dedi. 'Bu ellerini de bir daha acıtma' dedi. Ellerimi sevdi. Duvara yumruk attım diyor ya. Elimi sevdi. Ben daha bu kapıyı bırakır mıyım kardeş?" Şimdi adam bir sofi olmuş, olamaz böyle bir şey. Ve askerde de en sevmediğim adamdı. Bir numaralı Allah düşmanı lan. Peygamber düşmanı. Bu adam nasıl böyle bir şey olabilir ya? (K.K.7) [5_75a]

200) Hacı Faruk Efendi vardı. Hacı Sami Efendi'nin vekili. Kayınvalidem vefat ediyordu dedi. İlk hanımından. Halasının kızıyla evli. Halası yani. Gittim diyor, Hacı Hasan

Efendi de varmış. Sekeratta dedi. İçeri girdim diyor, nereye baksam Hacı Sami Efendi'yi gördüm. Yüzümü nereye çevirsem. Hacı Efendi'ye dedim, sus dedi, anlattırmadı. Anamın yanına vardım diyor, su istemiş. Tam çıkacaktım diyor, eliyle başörtüsünü düzeltmeye çalıştı. Misafirlerimiz var dedi diyor. Kelime-i şahadet getirdi, ruhunu teslim etti diyor. (K.K.3) [5_76a]

6. Dua – Beddua ve Yardım Görme Temalı Memoratlar

201) Bir gün başladı arkadaş anlatmaya "Ben gel git zaman gel git zaman 'Hızır Aleyhisselam', 'Hızır Aleyhisselam nasıl olur?', 'Hala dünya da mı? Acaba benim hiç karşıma çıktı mı? Geldi mi? Gitti mi? Noldu? Acaba şu geçen adam Hızır mı?'. Lan bende bir ??????. Dergâha gidiyorum geliyorum gidiyorum geliyorum. Sofilerin içerisinde 'Hızır, Hızır'… Dediler ki 'Sen napacan? Senin şeyhin var sen şeyhini düşün.' dediler." diyor. "Lan ben içimden atamıyorum. 'Acaba Hızır Aleyhisselam, acaba Hızır Aleyhisselam… Geldi mi gitti mi?' Gece yatıyorum, bana bir saplantı oldu, ben bunu içimden atamıyorum. Ölecem, gecem gündüzüm Hızır Aleyhisselam. Bir gün, bu zaman içerisinde de benim baba, anne, kardeş hepsi sayemde sofi oldular. Hepsi sofi oldu. Birgün işte benim aklıma takıldı 'Hızır, Hızır, Hızır, Hızır…' Bir gün abim, kardeşim hep beraber dergâha gidiyoruz. Abimin de Doblo'su var." diyor. Doblo mu oluyor o? Yandan sürgülü kapısı var. "Doblo'su var" diyor. "Tam petrol ofisine varacaz benzin bitti. Hâlbuki benzin alıp oradan geçecez dergâha. Benzin bitti. Durduk. Abim dedi ki işte 'İtelim petrole kadar', ben böyle iteklerken arkadan abim kapıdan iteklemiş, sürgü kapandı. Elime kapandı. Elime kapanınca başladım ben Ahmet başladım uhunmaya. Ölecem ya. Parmaklarım koptu. Ben böyle uhunurken bir adam geldi. Bizim sofiler gibi. Bir adam geldi. İşte başladı 'Noldu moldu? Yolda mı kaldınız? Şöyle mi oldu böyle mi oldu?' falan filan. Konuşurken benim yanıma geldi. Ben uhunuyorum. Bana dedi ki işte 'Elim sıkıştı' falan dedim de hiç yüzüne bakmıyorum. 'Geçer geçer' dedi. Ben canımın acısından ölecem bana 'Geçer geçer' diyor. Lan bir şey de demek istemiyorum. Gelmiş öyle konuşuyor. Ondan sonra bizimkilerle vedalaştı. Ondan sonra sarıldı. Bana sarıldı. Sonra sırtıma iki kere şöyle vurdu. 'O benim' dedi. Sonra bu tarafıma geldi yine sarıldı, sağıma soluma sarıldı. Yine sırtıma iki kere vurdu, 'O benim' dedi diyor. 'Ne diyor lan bu adam?' dedim zaten parmaklarımı burktum diyor. Sonra düşünürken benim derken bir baktım adam yok. Olduğumuz yer açık

alan. ‘Nerede o adam?’ dedim ‘Ne adamı lan?’ falan dediler. ‘Sabahtan beri sohbet ediyorsunuz ya nerden geliyorsunuz noldu diye’, ‘Lan oğlum sen kafayı mı yedin?’ diyorlar. ‘Ne adamı?’ diyorlar.” Alay ediyorlar bununla. “Böyle şey yaşadım Ahmet” diyor. (K.K.7) [6_61b]

202) -Şey, babam zekaretti. Sabahtan zekarete döşenmişti. Yaşar uzak yoldaydı, akşam oldu geldi. Ben de bankanın üstündeki evde oturuyordum. Eve gitmiş bakmış.
-Dedemin öldüğü zamanı mı anlatıyorsun?
-He öldüğü gün.
-Sandalyeden düşmesiyle başladı.
-Öldüğü gün, öleceği gün. Bir gün evvel zaten öleceği belli oldu, hali hoş değildi. Kadir dedi ki “Dedem gidici, burnu dikildi” dedi. “Dedem kalıcı değil.” dedi. Ondan sonra akşam oldu, Yaşar geldi, “Baban nasıl?” dedi. “Zekaret” dedim ben de. “Sabahtan beri aynı şekilde acı çekiyor.” dedim. “Gideyim ben eve.” dedi. O Yasin’den bir şeyler okuyor. Belliyerlerinden belli sayı okuyor. “Gideyim ben.” dedi. “Abdest alayım, geleyim babana Yasin okuyayım, bir an önce nefesini versin.” Ondan sonra, gitti geldi, abdest aldı, okumaya başladı, okudu işte 2-3 saat sonra babamı öldürdü. [Gülüyor] “Azap çekmesin.” dedi, “Bir an önce ruhunu teslim etsin.” dedi. Şey yaptı onu Yaşar. Babam böyle duvara bakardı gözleri böyle, omuzunun içine çekerdi başını içine, bizden habersiz bizim ötemizde yani. Böyle bakardı, duvara korkuyla bakardı, böyle ederdi, derken gülümserdi. Ondan sonra selam verirdi bazen. Bazen de böyle korkuyla büzülürdü. O mekanını görüyormuş ama. Zekaret anında iyi hali varsa sevinir, kötü hali varsa üzülürmüş. Bütün gün duvardan bir şey seyretti. Televizyon seyreden insanın gözleri nasıl bakarsa öyle bakıyordu. Ama Yaşar bunu birkaç zekaret çekene yaptı, hepsi de ruhunu verdi. “Azap çekiyor” derdi, bazen şaka yapardım, “Babamın ölümüne sensin” filan derdim. “Sebep sensin” derdim gülerdim. (K.K.66) [6_6b]

203) Bizim Kuruköprüdeki bizim aileye musallat olan bir bankacı vardı. Onu babam bir gece 1000 Ayete’l-Kürsi okuyup da adam aynı gece öldü. Yani “Ailemize çok çile çektirdi” dedi “Bir gece 1000 Ayete’l-Kürsi okudum” dedi. “Allah’ım zalimlerin şerrinden…” olmasıyla ilgili olan duayı okumuş. Filan. O adam o gece ölmüş. Ama mal gitti o malı bize geri vermediler. (K.K.40) [6_63b]

204) Babamla iş yapıyordu, gayet de güzel kazanıyordu. Yücel amcanın ordaydık, bu adam Ankara'da bir firmanın, yok, Konya'da bir firmanın bayisi. İyi de bir adam fena da bir adam değildi hani. Sahtekâr değildi. İş yerinden biliyordum, pimpirikli bir adamdı ama diğerleri gibi sahtekârlık da yapmıyordu. Hatta biz bu adamla ihaleye filan giriyorduk. Götürüyorduk parasını da tıkır tıkır veriyorduk adamın hakka düşen neyse. Götürmüyorduk gerçi, kendi bizi hiç yalnız bırakmıyordu. İhale sonunda para yatacağı vakit. Alacağına istinaden zorla Mitsubishi'yi iste ha iste, iste ha iste. En sonunda ya bunu göstermelik alıyoruz diye aldı, biz iş yapamadıydık ondan sonra. Hatırladın mı? Yani adam alacağının peşine son sürat düştü. Normalde düşmemesi lazımdı, babamın da hatası vermemesi lazımdı. Bu adam senle iş yapıyor. Kazandın, kazandırdın, niye veriyon ki? Ondan sonra da bir iki alacağı da babamın üstüne yıkmaya çalışmıştı. Tabi onları şey olmadı ama babam da bizim elimizi ayağımızı kesti Allah, ona versin. Birgün ben şey yaptım işte, kızdım, babama da kızdım dedim "Hata ettin, güvenmeyecektin" dedim "Güvendik" dedi "böyle oldu, Allah da ona 1000 mislini versin" dedi. Adam aradan 2 yıl geçti benzer şekilde bir iş yaptığı adama, bizimle aynı şekilde bir iş yaptığı adama 2 trilyon kadar para kaptırmış. Adam almış parayı buna vermemiş. Üzerine de bir sürü borç takmış. Bütün her şeyini haczetmişler, karısından da boşanmış. Felç geçirmiş. Öyle, en son oydu.

-Telefon etmiş kendisine, hakkını helal et diye. Ölmeden epey önceydi.

-He… Kaç ay önceydi, adamın kendisi mi aramış babamı? Hee. Kendi bahsetmişti hatta. "Osman yahu" demişti "(…) böyle böyle olmuştu" demişti. Ben de babama bahsetmiştim hâlbuki. Dedim ki "Ben sana bahsettim". Ben bir yere gitmiştim. Kadın dedi ki "Beni tanımadın değil mi?", "Yok" dedim "tanımadım", "Ben" dedi "(…)'in eşi", "Ooo abla napıyorsun?" filan hoşbeş. "(…)'e noldu biliyon mu?" dedi daha ben (…)'ten bahsetmedi. "Noldu" dedim. "(…)'den haberin yok di mi?" dedi "Yok" dedim. "Hep" dedi "milletin ahı tuttu" dedi "adam" dedi böyle böyle oldu dedi. Babama bahsettim hiç durmadı bile üstünde. Meğer sonra (…) aramış. (K.K.59) [6_64b]

205) Bizim Hatice okuyor ya arkadaşının bir tanesi Kurttepe gibi bir yerde oturuyormuş. Demiş ki "Gidelim bize, bizde çalışalım", "Gittik diyor neyse anne, çok oturmuşuk

diyor sabah şeyine gelince uyumuşlar, otobüs gitmiş. Otobüs de günde 1 defa geliyormuş. Otobüs yok diyor. Ev sahibinin etrafında da kimsenin arabası yok diyor. Çıktık dışarı diyor. Eşyalarımızı aldık diyor. Valiz çantaları koyduk diyor. Kamyonları filan durdurmaya çalışıyorduk artık diyor. Çünkü dersimizi kaçırırsak 1 sene gidecek diyor. Bu telefon etti "Anne anne", "Ney kızım?", "Biz dedi böyle böyle olduk araba yok bizim de dersimiz yanarsa senemiz gidecek. Ne yapalım?", "Kızım dedim ben de oku, en çok Fatiha'yı oku, büyüklerimize şey yolla, Fatiha'yı yolla, onlardan medet iste, onlar elbette çaresine bakarlar" Şimdi bu okudu, okuduktan sonra yedi adım attım döndüm dineldim diyor. Aradan diyor ne kadar zaman geçti bilemiyorum anne diyor, çok zaman geçmedi. Bir otobüs geldi diyor durdu diyor sallana sallana diyor. Biz de bakıyoruz otobüse diyor, durdu diyor. İçinden bir genç indi diyor, çantamızı aldı diyor içine koydu diyor. Etti eliylen diyor, biz bindik diyor. Hatice demiş "Bu Hızır mıdır nedir geldi iki kişi bizi aldı?", şoför diyor bir dik baktı diyor ama duyması imkânsız diyor. Biz arkaya oturduk çünkü diyor. Şöyle bir dik dik baktı diyor, herhâlde dedim diyor bu Hızır, bunlar için mi geldim ben diyor herhâlde dedim diyor. Ama hiç seslenmiyok diyoz. Gittik gittik gittik diyor, şehre vardık diyor. Bizi indirdi diyor. İndi diyor, çantaları indirdi, biz de indik. Ne onlar konuştu ne biz diyor. (K.K.67) [6_65b]

206) Haticeylen çıktık dışarı. Kapı şeyi, dedim "Kızım şu hırkayı üzerine giy." O da valize aldı. Hırkayı çıkardı giydi. Ama anahtarı kapıda unutmuş. Ben de farketmedim onu. O da dalgınlıklan hızlan şey yapacaz diye asansörden indik. Dedim ki "Valizi ben alayım, arabayı sen çağır." Valizin birini aldı çantayı da bana verdi. Çantayı giderken omzumdan düşürmüşüm. Çok uzun bir çantaydı. Şey yolun karşısına geçene kadar farketmedim. Yolun karşısına geçtim arabayı durdurduk valiz yerleştirdik. Bindik, paraya davrandı. "Anne çanta nerde?" dedi, omzumda bir baktım yok çanta. Telaşlandım, taksici durdu. İndik. Bu koştu bu dedi "Acaba asansörde filan mı düşür müşüz?" ama asansörde düşürmedim dedim. Bu gitti ben de aşağıya şey yaptım telaşelendim. Şey yaptım. Bir arkadaş aradı, kaldırdım ama ısrarla çalıyor. Açtım "Efendim çocuğum?" dedim. "Siz çantanızı düşürmüşsünüz", bana biri telefon ediyor, "çantanızı düşürmüşsünüz", içindeki telefonda numarayı görmüşler üstten, ısrarla arıyor. Kimdeymiş çanta? Şeydeymiş, oranın marketindeymiş. Döndüm markete girdim isim sordu, kızımın ismini söyledim,

Hatice Bodur. “Tamam teyze, çantayı teslim edelim” dedi. Telefonu da koydular içine çantayı bana verdiler. Hatice yok bu sefer ama araba bekliyor. Döndüm Hatice’ye, Hatice yukarıya kadar çıkmış anahtar üstünde kapının. Anahtarı çıkarmış, aldı geldi. “Anne bu çantayı sen düşürmeseydin bu anahtara biz ulaşamazdık birisi de girerdi evimize.” Çünkü kapıcı akşamdan akşama geliyor. Bu olay geldi bize, bunu ben Feyzi gile bile anlatamadım. Hatice’ye de dedim “Kızım bunu kimseye anlatma. Sana kimse güvenmez, kapısının anahtarını unutmuş derler” diye. Benim elimden çanta nasıl düştü onu da akıl erdiremedi. Her zaman der Hatice: “Anne büyükler geldi o çantayı senin omzundan düşürdüler. Sen dönmeseydin o anahtarı da unutacaktık, kapı da açık kalacaktı. Kapımız açık kalmaması için onu ya melekler düşürdü ya da büyükler şey yaptı. Geri çevirdiler anahtarımızı aldık.” Bu olay başıma gelmişti çok etkilenmiştim. Bu nasıl bir iş diye. Telefondan ulaşılıyor başkasına. Hemen de ilgilenmiş yani bulan. Arkadaşı çıkmış arkadaşı da ilgilenmiş “Bu benim arkadaşım” demiş. “Haber edin demiş”. Sonra aradı açmadım başta sonra açtım “Buyur kızım” dedim. Markete bırakmışlar anahtarları. Hemen markete gittik, Hatice de eve çıkmış, anahtar kapıda. (K.K.67) [6_66b]

207) Konya’da ilahiyatta okurken maddi imkânlar çok geniş değildi. Sık sık dara düşerdim. Yine bir gün para ihtiyacı doğdu. Para olmayınca canım sıkıldı. O gün de medresedeydim. Can sıkısı yüzüme vurunca hocam fark etti, ne oldu dedi. Dedim böyle böyle. “Niye sıkıyorsun ki canını, ne zaman dara düştün de ihtiyacın giderilmedi?” dedi. Durdum düşündüm, hakikaten ne zaman böyle sıkıntı olsa Allah hiç ummadığım yerden gönderdi. Çok geçmedi hocamın dediği gibi oldu. (K.K.3)

208) Şimdi ben de senin gibi böyle madden dara düştüm. Eve haciz gelmesin diye eşyaları sağa sola sakladık. Komşuya verdik. Dağıttık yani. Evde huzur kalmadı. Hanımla kötü olduk. Daha sonra bir gün çarşıda namaza gittim. Namazı kıldım sonra da çıktım avluda oturdum. Yapacak bir şey yok. İş yok, güç yok, para yok. Eve gitsem dırdır var. Hayat bir yanda ben bir yanda. Derken bir adam geldi. Yaşlıca. Benim yardıma ihtiyacım var oğlum, yardım eder misin dedi. Edeyim amca dedim. Beni birkaç sokak aşağı götürdü. Oğlum dedi benim burada tablam

var. Ama üzerine şu çuvalları koyamadım. Neyse kaldırdım çuvalları koydum. Adamın da evi oradaymış. Çay getirdi bana. Kendisi de aldı bir tane. Tabureleri çekti, oturduk. Sohbet ederken sen ne iş yaparsın dedi. Ben de anlattım durumu. Oğlum dedi canını sıkma, Allah fakirlikle de imtihan eder. Ama sen gayret et. Umutsuz kalma. Sonra kalktık gel beraber satalım şunları, akşama elin boş dönme dedi. Olur mu falan dedim ama bir yanım da istiyor. Yok yok dedi, sonra da sattık çuvalları. O gün elime elli lira geçti. Bana da bir kâğıt verdi. Her namazdan sonra bunu oku, bak gör Allah kapı açacak sana dedi. Eve biraz öteberi aldım. Para bitince tekrar gittim bu amcanın yanına. Bulamadım. Zaten o günden sonra hiç göremedim. Ama dediklerini her gün yaptım. Her gün okudukça elime para geçti, iş geldi. Dükkânı tekrar açtım, borçları ödedim, aileme huzur geldi. O adamı Allah gönderdi. Yoksa avluda bir sürü adam var, geldi beni buldu. Hem o cebindeki kâğıt tam da benim reçetem. (K.K.33)

209) Benim Hanım hamile. Bundan önce iki defa doğum için girdi ama ikisinde de çocuk öldü. Kahrolduk tabi. Çok zor bir durum. Ama Allahtan ümit kesilmez. Çünkü biz çocuğu vatana millete dinine hizmet için istiyoruz. Biz ölürsek arkamızda hayırlı iş yapsın diye istiyoruz. Allah bize, siz ne yaptınız şu dünyada derse, Ya Rabbi biz bu dünyaya Müslüman bir çocuk bıraktık deriz. Bizim amacımız böyle büyük olunca imtihanı da büyük oluyor, Allah iki çocuğumuzla sınadı bizi, isyan etmedik şükür. Şimdi bir tane daha verdi. Hanım endişe ediyordu, bu da ölür mü diye, ben dedim korkma. Bizim Hamdi diye arkadaş vardı. Onun da çocuğu böyle öldü. Karısı tekrar hamile kaldı. Doğumdan sonra çocuğun hayati durumu vardı. Hamdi gitti büyüklerden dua istedi. Hastaneye geldi. Bana dedi ki bu sefer iyileşecek. Daha lafı bitirmeden haber geldi, çocuğun durumu normalleşmiş. Şimdi biz de Hamdi gibi büyüklerden dua istedik. Onlar da dua ettiler. Bu çocuk ölmeyecek inşallah. (K.K.68)

210) Bir gün babam bana çok kızmıştı. Bağırıyor, kızıyor falan. Ben de delikanlılık yaptım, madem öyle aha da ben gidiyorum dedim, çıktım evden. Annem aradı ben yoldayken, oğlum gel yapma etme, babandır, bedduasını alma, özür dile. Ben kabul etmedim, hakkını da helal etmiyorsa etmesin, duası da kendine kalsın dedim. Fesuphanallah, para lazım, nereye gitsem kapıdan dönüyorum, kimi arasam müsait

değil. Parkta yatmaya başladım. Arkadaşlarımdan hiçbiri müsait değil. Ya misafiri var ya kendi memlekette değil. Burnum bir güzel sürtündü senin anlayacağın. Bir ay kadar sonra eve gittim. Gündüz gittim ki babam evde olmasın, annem olsun falan. Annem ah oğlum vah oğlum falan dedi, özledim dedi. Ben de özledim zaten. İşin aslına bakarsan zaten babama karşı hatalıydım. Ama nefsime çok dokundu işte. Annem dedi ki oğlum, senin telefonda söylediğini baban duydu, dedi ki, gelene kadar burnu sürtünsün, sırtı yatak görmesin. Kafamdan aşağı kaynar sular döküldü. Baba bedduası yemişiz. Akşam oldu babam geldi. Helallik istedim, kızmadı, nasihat verdi. Sorunu hallettik. Ben sabah bir uyandım. Müsait olmayan arkadaşlar, iş başvurusu yapıp cevap vermeyen firmalar, tek tek aradılar. Arkadaşlar aradı istersen gel diye, firmalar aradı gel görüşelim diye. Annem dedi ki ne bu telefonlar, firmalar iş başvurusu için arıyorlar, o dedim. Görüyor musun bak dedi, adamcağız sabah namazından sonra dua etti sana, Ya Rabbi oğlumun imkânı bahtı sözümle kapandıysa sen ona kapıları tekrar aç" diye. İki günde babanın duasıyla bedduasının ne olduğunu gördüm. (K.K.12)

211) Bir gün bir arkadaşım geldi, yeni evlenen bir çift vardı yakınlarımızdan, durumları çok kötü, ne yapsak dedi. Bizim de durumumuz aman aman iyi değil ama elden ne geliyorsa yapalım dedik. Biz sağa sola danıştık, soruşturduk, para toplamaya başladık ama çok da tatmin edici bir miktar yoktu elimizde. Kahvede akşam otururken bu oğlanı gördüm, bir çay ısmarlayıp topladığım parayı vereyim dedim. Seslendim geldi. Beni görünce başladı bin dua etmeye. Çayı içerken de devam etti. "Abi Allah razı olsun çok makbule geçti" falan diyor. Lan dedim hayrola sen niye dua edip duruyorsun bana. Abi, Cevdet abi bir miktar para getirdi, sen toplamışsın parayı, sabahtan işe gittiğim için akşam teşekkür edeyim dedim ben de sana gidiyordum dedi. Ben Cevdet'e para-mara vermedim dedim, herhâlde bizim hanım verdi konu-komşudan topladıklarını dedim. Elimdeki parayı da verdim, biraz daha sohbet ettik kalktık. Cevdet'in yanına vardım. Cevdet bana dedi ki sendeki para ne kadar oldu, ben hiç toplayamadım, çocuğa da mahcup olduk dedi. E dedim Cevdet sen gidip vermişsin parayı Zekeriya'ya. Dedi yok ben bir şey vermedim. Lan dedim Zekeriya bana böyle böyle söyledi. Yok dedi mümkün değil. Kalktık bunun evine vardık o akşam. Sorduk ne iş bu anlat bakalım diye. Dedi abi, sen sabah geldin ben işe giderken, cebinden parayı çıkardın, bunu Halis topladı, hayrını gör dedin. Bu

kadar mı? He bu kadar. Cevdet dedi ben Adana'da değildim bile, iki gündür Feke'deyim. Ben dedim Zekeriya, siz ne yaptıysanız Allah size yardım etmiş. Gelen de ya Hızır'dır ya da bir ermiş. Zekeriya dedi ki abi ben çok üzülüyordum, hanım dedi ki en güzel dua sabırdır, sabredelim, gelir geçer bunlar. Hanım haklı çıktı dedi. (K.K.4)

212) Sene 2001 falan. İşte bir kitap alacam Rizyaü's-salihin. Almak istiyorum, belli bir meblağ gerekiyor, 93 milyon gibi. Para da yok. Berberiz yani. İşler o zaman kesat. İş olmuyor yani. Müşteri yok gelmiyor yani. Günde 20 milyon kazanan adam, bir şeyler oldu rızkımız eksilmeye başladı. Neyse bir gün canım çok sıkıldı eve geçtim. O dönem de sabahlara kadar uyumazdım. Sabahlara kadar kitap okurdum. Hatta İmam Gazali'nin İhya'sını okuduğum dönemler. Neyse eve geçtim odama her zamanki gibi. Biraz kitap falan okudum. Aslında anladım işin gerçeğini. Dedim Allah'ım dedim, senin rızan için bir kitap alıp okuyup öğrenmek istiyorum. Benim rızkımı da daralttın. Ben napacam dedim. Bu kitabı ben almak okumak istiyorum. Böyle duygusal bir şekilde uyumuşum. Sabah camiye gittik. Ramazan ayı mukabele okunuyor. Bizim müezzin de hafız. O mukabeleyi yaptı ben de müezzinlik yaptım. Herkes çıkarken adamın bir tanesi geldi, baktım para vermeye çalıştı. Dedim abi yok ben alamam, ihtiyacım yok, dilenci değilim bişey değilim. Adam zorla alacan dedi ya. Yok diyorum adama, yok illa alacan diyor. Ya istemiyorum, al diyor adam illa. Parayı da görmedim işin gerçeği. Elimi cebe attım sonra, bir baktım yüz lira. Tam istediğim para yani. Gittim direk Büyük Saat'e, aldım kitabı. (K.K.16) [6_67b]

213) Arkadaşım cebinde 3,5 lira parayla, dolmuştan indikten sonra kalan para, 3.5 lirayla Merkez Camii'ne gidiyor. Namazını kıldıktan sonra, Diyanet'in servisi var. Diyanet'in servisinde uzun zamandır aradığı bir kitap var. Aradığı derken, almak istiyor ama alacak parası olmuyor, öğrenciyiz o zaman. Yaklaşıyor, kitaplara bakarken adam diyor ki, sen diyor nokta kitaplar, hani teknik kitaplar aradığınız bir kitap mı var diyor. Bu da diyor ki bakıyoruz işte abi sadece, kısmet, para yok. Adam diyor ki ya üç beş kuruş da yok mu, bunların hepsi indirimde. Bak diyor şu kitap 3,5 lira. O kitap dediği de İhya'nın bir cildi kadar kalın. 3,5 lira ya, bedava. Yani oradaki maksat, aldığına karşılık bir hediye vermek gibi. Beni aradı, Osman dedi, üzerinde dolmuş parası var mı? Var. Fazla var mı? Var. Tamam dedi, kitabı almış

gelmiş. Kendisi uzun zamandır almaya niyet ediyordu ama kısmet olmuyordu. (K.K.59) [6_68b]

214) Akrabalardan, cuma günü yaşlıları ziyaret edelim. Giderken markete, komşuya uğradım. Dedim ki "Sülbiye teyze, markete gidiyorum sana bir şey alayım, meyve alayım", "Yavrum bana çocuklar alıyor, ben alıyorum, sen zahmet etme" dedi. "Yok, ben alayım sana. Bugün içimden geldi anamın babamın hayrına." Oradan 1.5 saldık üzüm aldım. Malzememi de aldım, gelirken baktım kadın oturmuş Kur'an okuyor. Masanın üstüne yıkadım koydum. Ben hiç ses etmeden çıktım. Eve geldim bizim evin tabakları, üst üste iki tane tabak, tabağı açtımki ne bir salkım üzüm 2 tane de armut. Ben o kadına verdim daha vermeden eve gelmiş. (K.K.32) [6_69b]

215) Ben şimdi sana mesela bunu anlatınca tekrar yaşıyor mu yaşamıyor mu bilmiyorum. Hakkı var yani. Ben bunu karşıya anlatıyorum ki örnek olsun diye. Sana veriyorsam 100 lira bana geliyor 200 lira. Benim yeğenim diyor ki "Hala beş altı yüz lira ver" sana daha fazla gelsin. Yani ben bunu gerçekten yaşadım. Sana verdim 50 lira bana geldi 100 lira. Bunu anlatma diyorlar, geri olmuyormuş. Ama bir defasında biri benden para istedi. Çok sıkışıkmış. Elimde de başka para yok. O an için lazım değil ama başka da yok yani. Hani acil bir şey olsa elimde kalmayacak. Neyse vereyim dedim. Elimdekini olduğu gibi verdim. Ben bunu gönderdim, on dakika sonra kapı çaldı. Bizim eski akrabalardan biri bahçe parası verdi. Hakkın kalmasın dedi. Verdiği para, benim verdiğimin tam iki katı. Yani önceki verdiğimin. (K.K.32) [6_70b]

216) Bunu da bana görümcem anlattı. Bunların bir tane komşuları varmış. Kadının kocası bir gün vefat ediyor. Ailenin kendisi de kadın da epey dindarmış. Bunlar bir de gerçekten çok muhtaç fakir bir aileymiş. Kocası da ölünce, kadın artık yiyecek ekmeğe muhtaç hale gelmiş. Çocukları da var tabi. Bir zaman sonra Ramazan ayı geliyor. Kadın oruç tutuyor ama o gün evde gerçekten artık yiyecek hiçbir şey kalmamış, yalnızca orucu açacak suyu varmış. Tam iftar vakti yaklaşmış, kapı çalmış. Bakmış kadın kapıyı çalan bir komşusu. Komşusu da erkek. Bir tepsi lahmacun yaptırmış adam getirmiş kadıncağıza. Demiş buyrun iftar edin bununla. Kadında nezaket icabı davet etmiş ama adam kabul etmemiş ve adam gitmiş.

Kadında sevinmiş tabi. Çocuklarıyla beraber güzel bir iftar etmiş. Sonra kadının içine sıkıntı olmuş teşekkür etmeyi unutmuş. Demiş ben adamı gördüğümde ayrıca teşekkür ederim. Adamı başka bir zaman bir yerde görüyor, adamın yanına varıyor, diyor ben geçen size teşekkür edemedim kusura bakmayın. Çok sağolun diyor. Adam da neden teşekkür ediyorsun diyor. Kadın da diyor siz bize lahmacun getirdiniz bir tepsi. Adam düşünüyor yok hatırlamıyorum diyor. Kadın da işte falan gün iftar saatinde siz geldiniz şöyle şöyle oldu diye anlatıyor. Ama adam hiçbirini kabul etmiyor. Diyor bacım ne ben size geldiğimi ne de lahmacun getirdiğimi bilirim. O ben değildim diyor. Kadın bunu görümceme anlatmış ve demiş ki o adam olmamasının ihtimali yok. Kesinlikle oydu. Görümcem de bana anlattı bunu. (K.K.82)

217) Ben bir gün kalabalık bir yere gittim. Konsere. Konser yeri de kapalı spor salonu. Şu bizim Adnan Menderes Kapalı Spor Salonu. İçerisi tıka basa dolu. Bekliyoruz arkadaşlarla sanatçıların gelmesini. Şiir dinletisi falan olacak işte. Bekle bekle ortada sanatçı yok. Tabi millet de hep sıkıldı. Sonra bu etkinliğin görevlileri anons yaptı. İçeri ilk başlarda girilirken arama yapılmamış. Güvenlik sebebiyle herkes dışarı çıkacak, içeri aranacak, sonra herkes içeri girerken arama yapılacak. Neyse ben kalktım çıkışa doğru gidiyorum. Yukarıdan aşağı iniyorum böyle. Çıkışa gelince de dört beş basamak merdiven var. Sonra iki adım atınca dışardasın, açık havadasın. Ben tam o basamaklara geldim, bir gözüm net diğer gözüm puslu görmeye başladı. Gözümde de gözlük var tabi. O hengâmede gözlüğü şöyle bir çıkardım dedim eyvah. Gözlüğün yan vidası gevşemiş, sol cam da düşmüş. Arkamı dönüp yere bakayım dedim ama nafile. O kadar çok gelen insan var ki orada durmak mümkün değil. Dedim Allah'ım yardım et. Akıyor millet resmen. Dedim bu kesin ezildi kırıldı gitti. Birkaç adım attım açık havaya çıktım. Canım da sıkkın tabi. Gözlük de elimde. Hemen yanıma arkadaş geldi, kardaş al düşürmüşsün bunu dedi. Dedim bunu nerde buldun ben de bunu arıyordum. Al işte dedi. Hemen camı aldım çerçeveye yerleştirdim. Elden ele gezdiği için bir de düştüğü için toz olmuş parmak izi olmuş cam. Taktıktan sonra da güzelce gömleğin kenarıyla sildim temizledim. Baktım duvar dibinde arkadaşlar sigara içiyorlar. Yanlarına vardım yaktım bir sigara. Bizim arkadaşa döndüm ya Allah razı olsun teşekkür bile edemedim ben sana dedim. Bu bana baktı baktı, ne için ki dedi. Dedim ya getirdin ya gözlük camını. Bu hala yüzüme bön bön bakıyor. Olayı te en başından anlattım buna. Bu

dedi yok kardeş. Ben zaten o kapıdan değil diğer kapıdan çıktım. Seni de hiç görmedim doğruca buraya geldim sigara yaktım. Biz de zaten seni bekliyoruz burda dedi. Ama ben ne diyeceğimi şaşırdım. Resmen herkesin suratına bakıyorum. Orda altı yedi kişiydik. Arkadaşlar hepsi birden dedi sana Hızır geldi. Ben de anlamadım ama. Resmen Allah yardım etti çünkü ben gerçekten çaresiz düştüm orda. (K.K.42)

218) 89 senesinde askerden geldim. Gülbahçesi'nde bir arsa aldım. Konuşuyoruz böyle bir Adıyamanlı. Ya dedi gülbahçesinde ben bir arsa aldım dedi. 230 metrekare ama biz burada oturuyoruz. Gel sana orayı satayım dedi. Adam 45 lira dedi sonra 38'den aldım. Durumum vardı hemen ev kondurdum. Daha sıva olmadan içine oturduk. Yaz geldi ablam İzmir'den geldi. Yani ablam İzmir'den gelecek otobüs parası kesecek, biz böyle bir durumu kabul etmeyiz. Ben de evi yeni yapmışım cepte para kalmadı. Ekmek alacak param yok. Ama ben kabul eder miyim, ablam gelecek bileti kendi kestirecek. Şurada tuvalet vardı, caminin bitişiğinde. İbrahim emmi bizim köylü, dedim böyle böyle biz ablamla köye gidecez. Çıkardı bana on lira para verdi. Şimdi biz yarın gelecez adanaya tekrar. Allah ona rahmet etsin babam dedi ki oğlum şu parayı al bilet kesersin. Diyorum ki baba param var. Oysa para yok. Kendime yediremiyorum. Köydeki insanlar Midyat'takiler bilmiyorlar ki ben Adana'da kendime ev yaptım. Kimseden isteyemiyorum. Ablam verdi var dedim abla, almadım. Dolmuşa bindim dolmuş param da yok. Benim de bir huyum var dolmuşta bir tanıdığım varsa elini cebine attırmam, kaç kişi varsa ben öderim. Ellerimi böyle cebime attım gidiyorum düşünüyorum. Ya dedim benim param yok, babama da böyle böyle dedim. Cebimde de para yok. Ben ne yapacam dedim. Allah'a yalvardım. Yani o yalvarış, daha hiç öyle yalvarış yapamadım. Kalbim beynim ruhum birleşti, dua ettim. Dedim Allah'ım sana sığındım, kurban olayım sana, ben para almadım, neyle alacağım bunu, bana yardım et. Oradan şuraya kadar gitmedim toprağın içinde bir şey parladı, geri döndüm. Şöyle bir baktım, bir cumhuriyet altını. Tuttum elime kattım. Bizim köyle Midyat arası yedi kilometre. Hiç yola girmedim. Doğruca dağların arasından yayan Midyat'a gittim. Rahmetli babamın bir dostu vardı, kuyumcu, Hıristiyan. İsmi İbrahim. Sabah vardım. Sabahu'l-hayr, onlar da sabahu'l-nur derler. Oturduk neyse. Çay filan söyledi. Dedi oğlum sen bunu niye satıyorsun dedi. Dedim hanımın altınıdır, biraz ihtiyacımız vardı, satacam. Lan bu altını nerden aldın dedi. Orada kaldım. Dedim annem aldı

nerden aldı bilmem dedim. Ben bu kadar kuyumcuyum dedi 37 senedir, daha böyle bir altını görmedim dedi. Şu yüz beş lirayı al dedi. Parayı aldım cebime attım. Dedim elini öpecem babamın selamı var. Halbuki babamın haberi yok. Oradan çıktım dört beş kilo şeftali, ekmek aldım bilmem ne. Dolmuşa bindim kaç kişi varsa parasını verdim. Ne yaptın bilet altın mı aldım. (K.K.49) [6_71b]

219) Öğrenciyim. Malum maddi problemler var. Çok da sıkışmıştım. Param bitti. Kira bir yandan, faturalar bir yandan, gıda bir yandan. Memlekete de telefon edemiyorum. Yani biliyorum para istesem ayarlamaya çalışacaklar ama babamlar da çaresiz. Millete boyun bükmesin istedim. Bir gece oturdum böyle. Namazdan sonra dua ediyorum. Sonra kalktım aldım Kur'an'ı elime. Dedim Allah'ım, bu kitapta herşey var, bana da bir teselli olsun dedim. Kafama göre bir ayet seçip mealine bakacağım. Herhangi bir sayfayı açtım, parmağımı da bir ayete koydum. Hemen mealine baktım. "Sabret, Rabbin sana verecek." yazıyordu. Ben çok duygulandım. Gerçekten de öyle oldu. Bir hafta sürmedi bir yerlerden maddi destek geldi. (K.K.56)

220) Bundan belki on sene evvel babam iflas etti. Sebebi de sahte imza. Birileri babamın adına o zamanın parasıyla beş yüz milyar iç etmiş. Eve hacizler geldi bir müddet. Elde avuçta bir şey de kalmadı. Ev sattık, dükkân sattık. Tabi satmakla çözüm bir yere kadar çünkü evde huzur bitti. Annem babam sürekli tartışıyorlar. Hergün evde annem ağlar, babam kızar falan. Bir gün ben de çok duygusallaştım. O eski aile mutluluğu hiç yok. Sürekli kavga olduğundan kimse kimsenin nerdeyse yüzüne bakmıyor. Baksa da kısa sürüyor. Çünkü tekrar bir sebepten tartışma çıkıyor. Neyse. Ben akşam namazını kıldım. Dua ediyorum böyle. Çok olmaz bana ama dua ederken de ağladım. Âmin demeden önce aklıma bir şey geldi. Dedim ki Allahım, ben şimdi kalkacam, senin kitabına bakacam, cevap arayacam. Elimi bir ayete atacam, bu sıkıntılarımız bizim sadece imtihanımız mı yoksa bir günahımız var da onun cezası mı, bana onu göster dedim. Âmin deyip kalktım. Aldım Kur'an'ı elime. İki tane ip var. Birinin olduğu yeri açtım. Elimi de bir ayete attım. Hemen hangi sure hangi ayet not aldım. Mealli olanı açtım. Yarım olmasın diye de bir önceki ayetle beraber okudum. Ne yazıyordu biliyor musun? "Meyvelerinden yesinler diye biz orada hurmalıklar, üzüm bağları var ettik ve içlerinde pınarlar fışkırttık. Bunları

onların elleri yapmış değildir. Hala şükretmeyecekler mi?" Ben bunu okudum, dedim Allah'ım estağfirullah. Biz nankörlük etmişiz. Bu tesadüf olamaz yani. (K.K.74)

221) Arkadaşım anlattı, büyük dedesi Musul'dan gelmiş. Heybetli adammış. Bir gün haber almışlar, Ermeniler falan köyü basacaklar diye. Adı Hamza, dedenin. Hamza Çavuş'un o köye mesafesi yarım gün kadarmış. Haberi alınca atının yanına varıp ağlamış. Ata demiş ki, eğer sen canından olana kadar koşmazsan Müslümanlar canından olacak. Hamza Çavuş duasını etmiş, atına binmiş. İki saat sonra köye varmış. At, canı çıkarcasına durmadan koşmuş. Hamza Çavuş demiş ki, dağlar yol oldu, tepeler düz oldu, mesafe kısaldı. Bunu bana arkadaşım anlattı. Ona babası anlatmış. Babasına da dedesi anlatmış. (K.K.9)

222) Benim arkadaş var abi bir tane, gazeteci. Yerel bir gazetede çalışıyor. Bir sanayiciyle söyleşi yapmaya gidecekmiş. Evden karısıyla tartışıp çıkınca gecikmiş. Bu da önemli bir haber miymiş ne. İşten kovulma riskim bile var diyor. Arabayı çalıştırırken diyor kilometreye baktım. Yolda dualar ede ede gittim diyor. Tam bu adamın bürosunun oraya gelmiş saate bir bakmış tam vaktinde yetişmiş. Kilometreye bakmış hemen. Rakamı hatırlamıyorum ama mesafe kısalmış diyor. (K.K.9)

223) Bizim Hacı'yı biliyorsun. Hacı'nın oğlu … böyle ister istemez, olur olmaz babasının kalbini kırdı. Lan oğlum yapma, gel etme, bak baba hakkı, bak Allah rızası dedik, dinletemedik. Eni sonu babası beddua etti. Doğrulmayasın dedi. Allah Hacı'ya oğlunun doğrulmadığını gösterdi. Daha eşikten çıkarken merdivenden düşüverdi. Felçli bak şimdi. Allah doğrultmadı. Aman yeğenim, kırma babanı, bedduasını alma, duası da bedduası da Peygamber duası gibi, bedduası gibi.

7. Hissetme, Malum Olma İle Alakalı İnanmaları Anlatan Memoratlar

224) Ben yaşadım, ne yaşadım, ben kızlarımla olan olayı yaşadım. Çalışıyorduk, müşteriye prova yapıyorduk, müşteriye iğneyi vururken, arkadan iğnesini vururken, "Dur kızım" dedim, tepemden bir şey döküldü tırnağımdan çıktı, titredim o anda.

“Acaba müşteri duydu mu” dedim. Kendime kendime şey oldum. “Müşteri inşallah duymamıştır” dedim. O günün akşamı amcamın senesiydi mevlüt okunuyordu. Benim yaşadığım evin komşusu Yasin okurdu onu çağırmışlar. Daha kapıdan giriyorum, kadın oturuyor. “E Gülsüm duydun mu bugün Aylin –benim kızımın birinin adı Aylin- senin kızın düşmüş kolu kırılmış ameliyat olmuş” dedi. Ben o anda zaten sabahı zor yaptım. Yani ya çocuk o anda düşmüş ya da ameliyata girmiştir. (K.K.32) [7_771]

225) Bir perşembe günü babam hastaneye kaldırıldı. Yoğun bakımda. Biz de gittik doktorla görüştük durumunun pek iyi olmadığını söyledi. Tansiyon yükselmiş, nefes tükenmiş, sadece kalp atıyormuş. O günün gecesi biz eve döndük. Tekrar sabah hastaneye döneceğiz çünkü. Sabah uyandıracaklar babamı biz de yanında olmalıyız diye. Gece saat 2 gibi ben yatağa uzandım. O arada uyuya kalmışım. Daha sonra uykudan bir anda uyandım. Kalbime sanki bıçak saplanmış ya da yumruk atılmış gibi bir his geldi. Bildiğin ağrıdı yani. Yüzükoyun uyumuşum ben de. O acıyla yataktan nasıl sıçrarsam. Elimi kalbime götürdüm dedim Allah’ım bu ne ağrıdır böyle. Daha üç beş saniye geçmeden kalbimden tüm vücuduma, ayak parmaklarıma kadar bir yanma bir sıcaklık geldi. Vücudum cayır cayır yanıyor hiç abartı yok. Üstümde yorgan ve battaniye örtülüydü. Üstümden kaldırıverdim hemen. O an tek ihtiyacım serinlikti. Ben yatağın içinde böyle şaşkın şaşkın durumu anlamaya çalışırken telefonum çaldı. Saat tam gece 02:46. Baktım halam arıyor. Açtım telefonu. Dedi oğlum baban hakkın rahmetine kavuşmuş. Hastane bize ulaşamamış. Öyle olunca halama ulaşmış. O da beni aradı işte. Aradan iki üç saat geçince benim kafama dank etti. Çünkü ben hastaneyi de aramıştım durumu netleştirmek için. Telefona çıkan doktor bana tam ölüm saatini vermişti, 02:46 dedi. İşte o an anladım babamın canını teslim etmesi bana artık malum mu oldu, ne dersen de ama ben bunu hissettim işte. (K.K.59)

226) Bir gün iş yerindeydim. Ofiste çalışırken burnumdan birkaç damla kan geldi. Tehlikeli bir durum olabilir diye hemen sağlık ocağına gittim. Doktor görünürde bir şey yok dedi ama yine de hastaneye gitmemi söyledi. Hastaneye gidip tetkikler yaptırdım. Herşey tertemiz çıktı. Yine takipte kalalım dedi doktor. Ben tekrar ofise döndüm. İş bitti eve döndüm. Kapıyı çaldım komşu açtı. Hayırdır diye içeri girdim

kötü bir şey mi oldu diye panikledim. Baktım eşim yatıyor kanepede. Ne oldu böyle dedim. Öğlen saatlerinde cam silerken eşim merdivenden yüzüstü düşmüş. Burnu da sarılıydı, burnu kanamış. Ciddi bir şey de yok dediklerinde rahatladım. Eşim sen ne yaptın bugün dedi. Tam durumu anlattım eşime dedim ki, senin düşüp burnunu kanattığın saatlerde benim de burnum kanadı. Demek ki bana malum olmuş ama ben anlamamışım. (K.K.51)

227) Akşam saatlerinde sedirde uzanıyordum yemekten sonra. İçim geçmiş. Hafif uyuklamışım. Sonra birden titreyerek uyandım. Ne rüya gördüm ne de başka bir şey. Böyle uyanınca fırlayıverdim sedirden hemen çocukların odasına gittim. Çocuklar birer bardak suyu almışlar yerdeki çoklu prizin üzerine dökecekler. Ben kapıyı açtığım anda bardakları eğmişlerdi. Hemen fişi çekiverdim bir saniye geçti geçmedi suyu döktüler. Eğer o titreme olmasaydı ben çocuklarımı kaybetmiştim. Büyüklerimiz anlatırdı bize böyle haberdar edilmelerin olduğunu. (K.K.63)

8. Nazar Değmesi İle Alakalı Memoratlar

228) Ablamın bir çocuğu oldu. Çocuk da dünya güzeli. Yolda gören durur bakar, sever. Sonra nedendir bilinmez çocuğun yüzünde yaralar oldu. O doktor senin bu doktor benim nafile. Yani düzeliyor ama tekrar başlıyor. Acaba nazar mı değiyor dediler. Bazı akrabalar söyledi. Ablam pek kulak asmadı ama gönülleri olsun diye küçük bir nazar boncuğu aldı. O olmaz dediler. Daha dikkat çekici olsun dediler. Bu sefer ben aldım bir tane. Yeğenimin yakasına iliştirdik. Aradan kaç zaman geçti, hala çocuğun yarası yok. Artık yara çıkarmaz oldu. (K.K.13)

229) Bir gün evimize bir misafir geldi. Kapıyı ben açmıştım. Hanımefendiyi misafir odasına buyur ettim. Annem de o sıra lavabodaydı. O gelene kadar ben ilgilenecektim. Gelen bayan o kadar derin bakıyordu ki ben konuşurken, aşırı rahatsız oldum. Sonra annem geldi ben de odadan ayrıldım. Odamda otururken bende başladı bir esneme. Öyle esniyorum ki gören ağlıyorum zanneder. Sürekli ve aşırı şekilde gözümden yaş gelmeye başladı. Misafir gidince anneme durumu söyledim. Annem dedi ki onun gözleri çakır, gözü değmiş sana. Bir şeyler okumaya başladı. Okuyup üfledikçe benim esnemem azaldı. Ben tamamen düzelince bu sefer

annem esnemeye başladı. Sendeki nazar şimdi bana geçti dedi. Şimdi her sabah kalktığımda Felak, Nas ve Ayete'l-Kürsî okuyorum. (K.K.17)

230) Bizim bu tarla çok verimliydi. Bir eksem bin alırdım. Sağımdaki solumdaki benim kadar ürün almazdı hiç. Sonra bir vakit geldi, ektiğimi göremez oldum. Borcum çoğaldı, cebim boşaldı. Acaba büyü mü yapan oldu dedim. Hocaya gidecektim ama önce bizim imama varayım sorayım sonra olmazsa hocaya giderim diye düşündüm. İmama vardım dedim durum bu. Hacı emmi kahvede senin tarlayı konuşan çoktur. Büyü değil de belki göz değmiştir. Sen tarlana bir korkuluk koy. Gelen-geçenin dikkatini çeksin. Dediğini yaptım. Sonra kendisi de bana dua öğretti. Sabah akşam bunu oku dedi. Benim tarla eski haline geri döndü. (K.K.50)

231) Benim gençlik yıllarımda annem nazar değmesin diye evde elma sirkesi kullanırdı. Bazı yerleri sirkeyle silerdi hatta. Arada sırada komşu gelirdi, kime göz değdiyse ocakta tuz yakarlardı. Tuz patlardı, sonra onu bir suya dökerlerdi, göz değen kişinin eline yüzüne o suyu sürerlerdi. Ben daha gelip de nazarı kalkmayanı görmedim. Hepsi düzeldi derdi. Komşumuzdu bu işi bilen. Hatta yine bir gün bir çocuk getirdiler. On beş yaşlarında. Kurşun dökelim dedi komşu. Annem savanı aldı üzerine gerdiler çocuğun. Komşu da kurşun döktü. Göz var bunda göz var, çıktı şimdi kem göz dedi. Çocuğun sesi güzelmiş, türkü çığırırmış. Sonra çok iltifat görmüş kekeme kalmış. Kurşunu döktüler, göz çıktı dediler, çocuk bülbül gibi şakımaya başladı. (K.K. 24)

232) Bizim bir akraba var. Kadın çakır gözlü. Ne vakit gelse beni bir esnek alır. Gözüm şapır şupur sulanır. Gören ağlarım sanar. Bu gitti miydi hemen hanım okur üfler bana. Okuyunca geçer. Geçenlerde yine geldi, nasıl bakıyorsa artık yine esnek geldi. Dedim bugün maç var gel bana oku. Yoksa yatacam yani. Bana okudu ama kendine geçti. Çok tehlikeli bu nazar. (K.K.39)

233) Ben eve misafir geldiğinde bir keresinde sürme çektim. Gelenler de annemin arkadaşları. 5 çayı gibi bir şey yapılacaktı işte. Misafirleri ben karşıladım. Herkes geçti içeri oturdu. Sacide teyze diye biri var. Kadın ne zaman bir şeyi beğense onun başına bir iş gelir. Bana baktı, kızım gözün ne kadar güzelmiş senin dedi. İçimden

eyvah dedim ama. Akşamına gözümde arpacık çıktı. Bu bardak ne güzel dese o bardak kırılır. Araba güzel dese kaza olur. Nazarı çok kuvvetli der annem. (K.K.31)

234) Babaannem, annem, babam hep nazardan korkarlar. Ne zaman dışarı çıksam hep okunmuş çörek otu verirlerdi. Hatta babam gömleğinin cebinde bile taşırdı. Ben ilkin inanmadığım için üstelemedim. Kafama göre birkaç defa dışarı çıktım. Her defasında da eve baş ağrısı, esnemeyle geldim. Annem babam babaannem okuyor ve geçiyor hepsi. (K.K.21)

235) Üniversiteyi kazandığımda artık lisedeki gibi sıkı tutum yok diye giyim kuşamda rahat takıldım. Saçımı da uzattım. Bir keresinde arkadaşım dedi ki senin saçın benimkinden çok sık ve çok güzel. Bunu diyen kız. İnan bana, akşam eve gidip duş alayım dedim. O saçlarım ellerime nasıl geliyor biliyor musun, öbek öbek. Kel kalacağımı zannettim korkudan. Memlekete telefon ettim hemen. Ne süreyim ne yapayım diye. Ablam dedi sana nazar değmiş. Sirkeyle saçını yıka, her gün Felak, Nas ve Ayete'l-kürsî oku. İlk gün dediğini yaptım. Yaptığım gibi de dökülme duruverdi. (K.K.30)

236) 25. Beni istemeye gelmişlerdi. Sonra bir şeyler oldu biz oğlanla ayrıldık. Annesi de kapı aşındırdı. Her gelişinde hediyeler getirdi. Bu iş olsun diye beni övdü hep. Daha sonra baktı ben istemiyorum, gitti, daha gelmedi. Gelmedi ama bende sakarlık başladı. Elime aldığım kırılır, severken zarar veririm istemeden, karnım ağrır, gözüm kızarır falan. Komşumuz da beni böyle görünce sana nazar değmiş dedi. Kurşun dökelim dediler. Aynı gün hem kurşun döktüler hem de akşamına üzerime bir şeyler okudular. Artık hangisinden oldu bilmem ama bir anda ben eski halime döndüm. Ben nazara inanırım bizzat başımdan geçti yani. (K.K.19)

9. Örtülü Memoratlar

237) Bir gün arkadaşlarla oturuyoruz böyle. Saat dört falan. Bunlar dedi işte biz acıktık falan. O gün de akşam bir toplantıya gideceğiz, toplantı da yemekli olacak. Dedim çok acıktıysanız dışardan söyleyin ama ben yemeyecem, zaten akşam yemek olacak. Neyse bunlar söyledi, yemeği yediler. Akşam oldu toplantıya bir gittik ne

yemek var ne bir şey. E hani yemek dedim. Aşçı hastalanmış programı değiştirmişler, el hasıl yemek yok. Neyse toplantıdan sonra yerim dedim. Toplantı bitti, o lokantaya gittim kapalı, öteki kapalı, beriki kapalı. Koca şehirde lokantalar sanırsın hep beraber kapatma kararı almış. Canım sıkıldı tabi. Yani saatler geçmiş artık. Arabayla şehirde dolanıyoruz. İnan evde de yumurta bile yok. Nasıl edelim derken, arkadaş dedi ki ekmek alalım, bizim Cemal'in evine gidelim. Onda kahvaltılık bir şeyler vardır, yersin dedi. İyi peki. Bu sefer ekmek bulamadık. En sonunda bir fırın bulduk. Artık gece yarısı oldu yani. Fırında da iki tane bayat ekmek bulduk. Aldık bunu vardık Cemal'in evine. Hay gadasını aldığım, evinde bizim sorunlu olduğumuz birkaç kişi var. Bunu görünce dedim bana yumurta ver, evde yaparım. Aldım bundan yumurtaları. Eve vardım, bu sefer tüp bitti. Gardaş yemek yiyemedim ya. Allah benim kursağıma o gün kuru ekmek yazmış. Yarım kuru ekmek yedim hepsi bu. Ne kadar zorlasan da nasibinden fazlasını yiyemiyormuşsun, ben bunu anladım. (K.K.74)

238) Büyüklerimiz derlerdi eskiden, bilmediğinin mezar taşını okudun mu unutkanlık yapar diye. Ben de tam aklımın vücudumun diri olduğu demde kabristana vardıydım. Orda gayr-ı ihtiyari ben mezar taşlarını okudum hep. Durmadan okudum. Ziyaret bitti tabi. Bende başladı bir unutkanlık. Aşağı yukarı 2-3 ay böyle sürdü. Zamanla namaz kıla kıla, Kurân okuya okuya geçti tabi. Çünkü bunlar hep aklı diri tutar. Ama mezar taşı okuyunca da akılda unutma olur. (K.K.14)

239) Şimdi devlet emeklilere sigorta yapıyor kredi verirken. Olur da kredi çekildikten sonra adam ölürse kalanlar bunun altında ezilmesin diye kredi borcu siliniyor, bir de ölüm anına kadarki ödemeler de geri ödeniyor. Bunu bizim köyden biri işitmiş. Adını vermeyeceğim. Babası da kanser hastası. Beraber gitmişler bankaya, babasını kandırmış ikiyüz bin lira kredi çekmiş. Babası da iki ay sonra öldü. Bu dedi kendi kendine ben servete kondum ama Allah yedirir mi adama onu. Babasından iki ay sonra da kendi kanser oldu. Kolay mı bu dünyanın işleri. Allah yedirir mi adama? (K.K.50)

240) Ankara'da Çankaya Üniversitesinde çalışıyoruz. Cep telefonu var, cep telefonu kulaklığı var, cep telefonunda da kayıtlı Kur'an-ı Kerim, devamlı, sabaha kadar

Kur'an-ı Kerim dinliyorum. Herhangi bir rüya veya herhangi bir şey görmedim. Ama şöyle söyleyeyim: Gördüğüm rüyayı 'rüya gördüm' olarak hatırlamıyorum. Başıma olay geliyor "Ben bunu hatırlıyorum" diyorum. Yani gelme esnasında gördüğünü hatırlıyorsun. Anladın mı? Üniversitede çalışırken bu benim kabahatim, bir tane iskele vardı. Yüksek bir yere yetişmem lazım. İskelenin olduğunu biliyorum. İskelenin üzerine valiz koydum. O varilin üzerine de alüminyum merdiven koydum. Onlar da hiltiyle çalışıyor, duvar kırma makinesi var ya, hilti. O titreşimle ilk önce iskele, sonra varil, sonra merdiven, 3ü birden yıkılıyor. Ben de bunun üstündeyim. Aşağıya düşüyorum. O yükseklikten, yani yaklaşık 6-7 metre yükseklikten aşağıya düşüyorum. Konferans salonu olduğu için, sinevizyon gösterimi olduğu yer var ya, duvar ebatı da yüksek. Neyse aşağıya iniyorum yürümeye devam ed,yorum, yürürken birden tökezliyorum ve devriliyorum. Orada sağdan soldan gelen arkadaşlar koluma giriyorlar, beni revire kaldırıyorlar. Ayakkabımı çıkartıyorum, ayakkabımı çıkartma esnasında kemiğime dokunuyorum. Tamam mı? "Noldu?" dediler bana. Ayakkabımı çıkarttım esnada, ipini bağcıklarını çözemedim, kestim. Ayakkabıyı çıkarttık, dedim ki "Ayağım kırılmış", "Kırıldı ne demek" dedi ya "Kırılmış", e kırılmış işte. Neyse, "Sen burkulmuşsun, sen yanlış algılamışsındır", "İyi peki". Beni götürdüler hastaneye. Ayağım , sağ ayağım, topuk kemiğinden 3 parçalı şekilde kırık var. Kırıklar da öyle bir şekilde kırılmış ki o kırıkları bir araya getirme için platin takmam gerekiyor, birbirine civatalamam gerekiyor. Hastaneye gittik, röntgen çekildi. Dedi ki "Senin ikamet yerin neresi? Yani evin nerde? Sana kim bakacak?", benim evim Adana'da. "Sana kim bakacak?", "Bana burda bakacak kimse yok". "Sen" dedi "bu raporu al, 3 tane kırık yerin var. Bugün hastaneye yattın dinlendin, ağrıyı geçirdik". Geçici alçı yaptılar ayağıma. Dediler ki "Alçı rahatsız eder yolda, alçı yapmayalım, sargı beziyle bağlayalım.". Tamam mı? Alçıyı açtılar sargı bezi yaptılar. Bi tane koltuk deyneği, bir tane. Hani bir ayağım sağlam. Bir ayağım kırık, sağ ayağım kırık. Yanıma bir tane refakatçi verdiler. Beni Ankara Devlet Hastanesinden ayrıldım, Adana'ya doğru otobüste hareket halindeyiz. Yolda tuvalete gitmem gerekiyor, gitmiyorum. Tamam mı? Adana'ya kadar gidecem. Adana'ya geldik. Otobüsten aşağıya indik, otogarlar kalabalık, işte bilirsin otobüsler hep yan yana otururlar. Herkes valizlerini dışarı çıkartır, adamın bir tanesi, normalde adama ana avrat küfretmek gerekiyor, ben koltuk deyneği ile yürürken adam valizine aldığı gibi bir

dönerse, benim koltuk deyneğine bir vurur, ben yere yapışırım. Tabi bir ayağımdan da ses geldi, bir takırtı geldi yani ayağımdan. O an kırılmış olan ayağımı yere vurduğumu biliyorum. Ama ben normalde kalkıp adama küfredip dövmem lazım, o deyneği adamın kafasına geçirmem lazım, ki yapmadım. Bir sabır geldi. Hani her işte bir hayır var derler ya, şer de bile hayır olabilir. Neyse beni ayağa kaldırdı adam, özür diledi. Ayağa kaldırdı, bu arada bizim benim yanımdaki refakatçi de geldi. İkinci beni aşağı indirmesi gerekirken adam direk beni bırakıyor, valizi almaya gidiyor, refakatçi. Allah'tan refakatçi. Düşman olsaydı ne yapardı acaba? Neyse o gün eve gittim. Sabahı hastaneye gittim. Zaten gecenin bir yarısı gitmiştim. Sabah hastaneye gittiğimde doktorun vermiş olduğu rapor, hani ayağım 3 parçalı kırık, platin takmaları gerekiyor ya, raporu götürdüm. Doktor muayene etti tekrar röntgen filmi çekildi. Dedi ki "Evet senin ayağındaki kırık 3 parçalı ama parçaların hepsi birleşik, yani platin takma gibi bir durum söz konusu değil, hatta yataklı tedavi bile ihtiyacın yok, bir koltuk deyneği daha alacaksın. Biz buna bir bez serecez. 6 ay ayağının üstüne basmayacaksın." denildi. Ankarayla Adana arasındaki zaman farkı 6 saat. Doktora gidişimle arasındaki zaman farkı 12 saat toplamda. 12 saatlik zaman farkında başıma gelen küçük bir kaza ve sonrasında ayağım geri düzelmişti. Yani platin takılması gereken ayak, platin takılmadı.(K.K.43) [9_94a]

10. Bunların Haricinde Kalan Doğaüstü Vakalar

241) Geçen gün bende de öyle bir şey oldu. Oturuyorum, Maraşsucukları asılı ya böyle. Oturuyorum, baktım Maraşsucuklarının bazıları böyle sallanıyor. Bak hepsi normal duruyor, bazıları böyle böyle sallanıyor. Ben de dedim ki deprem falan mı oluyor acaba. Baktım hepsi sallanmıyor, bir tane sallanıyor orda bir de yandaki sallanıyor. Allah Allah niye sallanıyor acaba, şöyle geldim, sonra geri gittim, geri sallanıyor. Yan yana bir sürü, Maraşsucuklarının dizilme yeri var işte, bir sürü Maraşsucuğu var, arasından bir tane iki tanesi sallanıyor. Durduruyom yine sallanıyor. (K.K.7) [10_91]

242) Bak sana başımdan geçen bir olayı anlatayım. İnan bana abartı falan yok. İyi dinle şimdi. Ben bir gün evdeyim. Gece oldu odama geçtim. Ama kafamda da o zamanlar bir sürü saçma sapan düşünceler var. Bir onu düşünüyorum bir bunu. Derken aklıma

şey geldi. Hani bu filmlerde olur ya, adam bir eşyaya bakar gözleriyle onu hareket ettirir falan. Bir de okulda dışarda falan bahsediyorlar. İnsan beyni eğer kapasitesini zorlarsa gözleriyle eşyayı hareket bile ettirir diye. Tabi ben de inanıyorum bunlara neden olmasın diyorum. Allah akıl vermiş, böyle bir organ vermiş. Kullanan kullanıyor. Ha demek ki mesele onu çalıştırmakta. Neyse ben yatağa geçtim uzandım. Üstüme de çektim yorganı. Kapım da kapalı. Kapı kapalı olunca hani bu askılar olur ya kapı arkasında. Benim odanın kapısında da bundan var. Askıda da dedemin parkası var. Uzun bir şey. Oraya asmışlar. Ben dedim şu parkaya yoğunlaşayım, onu bakarak hareket ettirmeye çalışayım. Bakıyorum ama kendimi acayip kaptırmışım. Dedim olacak heralde. Allah bir de ne göreyim. O asılı parka var ya. Sırtı bana dönük zaten. O parka bir anda arkasını döndü. Kolları göğüs kısmına geldi. Hızlı hızlı bir anda sürtmeye başladı aşağı yukarı doğru. Ama ben şok oldum çünkü ben böyle bir şey düşünmedim. O korkuyla nasıl olduysa çektim yorganı kafama. Öyle kalakaldım. Akıl işi değil çünkü. İçimden diyorum senin ne işin var bu işlerle. Öyle öyle derken orada korkudan mıdır nedir uyuyakalmışım. Uyandığımda da parka eski halindeydi. Hala sırt kısmı bana dönük. Kalktım hemen aldım parkayı. Annemlere dedim bunu bir daha benim odama asmayın. İnan ben anlamadım. Cin desem değil. Aklımdan da eminim hayal falan da görmedim. Rüya da değil. Bilmiyorum öyle bir şey oldu işte. (K.K.62)

243) Bundan on yıl önce babam hacca gidiyor. Hacda bizim komşumuzun hanımıyla karşılaşıyor. Komşumuz da eşini kaybetmiş dul bir bayan. Ondan sonra karşılaşıyorlar hacda. Ya diyor komşu sen de mi geldin diyor. Komşuyla da aynı mahallede aynı sokakta oturuyorlar. Sen de mi geldin falan diyor. Hoşbeş ediyorlar konuşuyorlar, hasbihal ediyorlar. Daha sonra işte vedalaşıp ayrılıyorlar ordan. Neyse hac bittikten sonra babam eve geliyor. Ondan sonra diyor ki, ya diyor bizim komşunun hanımı da oradaydı. Bizimkilere soruyor. Bizimkiler de diyor hayır gitse haberimiz olurdu. Babam diyor hayır gördüm diyor gerçekten, yanımda da iki kişi var iki arkadaşım var. Kadını hacda gördüm diyor. Bizimkiler yok diyor yani olamaz kadın gitmedi. Babam kalkıyor kadının evine gidiyor. Ya komşu diyor sen hacca gittin mi. Kadın şaşırıyor yok yani ben gitmedim diyor. Ama ben seni hacda gördüm diyor. Kadın başlıyor ağlamaya. Kadın da hacca gitmeyi çok istiyormuş. Babam bizzat bu olayı yaşamış ve bize anlattı. (K.K.76) [10_93]

244) Bunu benim arkadaşım anlattı. Onların başına gelmiş. İki üç arkadaş evde kalıyordu bunlar. Arkadaşımın adı Ahmet. Kendi odasında oda arkadaşıyla sigara içerlerken mutfağa geçelim demişler. Mutfakta da diğer arkadaşları varmış. İkisi kapıdan bakıyorlarmış buna. Mutfaktaki oğlan da yemek hazırlıyormuş. Bu tezgâhta elinde bıçakla bir zıplamış. Çığlık atmış. Bunlara bakmış ne yaptınız siz bana demiş. Ahmet demiş biz bir şey yapmadık. Sana bakıyorduk, oturmaya geldik zaten demiş. Bu da demiş biri sırtımın soluna parmağını bastırdı çekti, sizden başka kim yapacak demiş. Ahmet'in diğer arkadaşı da, biz sana dokunup nasıl geri geldik o zaman demiş? Sen bir anda arkanı döndün. Biz yapaydık sen bizi anında görürdün. Oğlan yeminler etmiş, biri arkadan dokundu diye. Ama görünen kimse yok. İki tane de şahit var. (K.K.38)

245) Bir yaşadığım, mesela diyelim ben şimdi buraya geldim, bu saat burdayım ve birazdan kalkıp gidecem. Ben buraya geldiğim anda bu olayı daha önce yaşamışım gibi olur. Sizde hiç olur mu o? Benim bazen bazen oluyor. "Allah Allah ben bu olayın birebir aynısını yaşadım ama ne zaman? Rüyamda mı gördüm yaşadım? Ruh aleminde…?" Öyle bir durum olur bazen bende. (K.K.82) [10_94]

246) Birgün benim canım sıkılmıştı. Abdülhadi'ye dedim, o zaman daha son senesi üniversitede, "Oğlum biraz beni arabayla Menderes'te dolaştırır mısın? Biraz açılmaya ihtiyacım var.", "Tamam anne" dedi. Çıktık, yine orda mezarlığın ordan geçerken, "Mezarlığa gir" dedim Abdulhadi'ye. Girdik. İşte teyzem orda eniştem orada. Okuduk, temizledik, suladık. Hani mezarlığı tepeleyip geçmek istemedim. Sonra devam ettik arabayla hani göl tarafına dönmeyim de karşıda park edeyim dedi. Ben indim kendisi işte arabayı yerleştirene kadar baktım ki karşıdan bir tabla geçiyor. Çekirdekçi. Dedim çekirdek alayım, hani oturacaz ya. Amcaya el kaldırdım durur musun diye, amca durdu. Başında şey böyle namaz şeyi, renkli bir takke olan amca. Geldim çekirdek istedim. Amca böyle baktı baktı, "Kızım keşke herkes senin gibi olsa" dedi. Ben de hani böyle bakıyorum, niye şimdi. "Allah, çocukların başından seni eksik etmesin. Allah onların yokluğunu vermesin. Allah dirliğiniz bozmasın." Yani orda o kadar böyle dua etti bir dua etti, o sırada Abdulhadi yetişti. Bana bakıyor amca hala dua ediyor. Ben de bakıyorum amcaya,

yani artık farklı şeyler gelmeye başladı aklıma. Benim ne yaptığımı ne yaşadığımı bilmiş olması lazım ki o kadar dua etmesi lazım. Ben o gün ne yaptım o kadar dua alacak? İşte mezarlığa geçtim hani bir temizledim, bi suladım okudum, tepelemeden geçtim. Hani o günün öncesinde birşeyim olmadı. Ondan sonra amca gitti. Abdulhadi döndü "Anne ne yaptın da adam bu kadar dua etti?" dedi. Ben de dedim "Valla oğlum hiçbir şey yapmadım sadece çekirdek istedim. Yani amca başladı yani dua etmeye" Ben de onun farklı biri olduğunu düşündüm, kalp gözü açık biri diye. (K.K.82) [10_95]

247) Fatih mahallesine taşındığımda babamla ailece taşındığımızda yüzmesini bilmiyorum. Millet kanala gidiyorlar yüzmeye, serinlemeye, denize gidiyorlar. Ben hiç yüzmesini bilmiyorum. Babamlar da denize gitmesine rağmen bana yüzmesini öğretmedi. Ya da yüzme kursuna gitmedim. Hiçbir şekilde yüzmesini öğretecek bir tanıdık çıkmadı. Neyse çocuklar, arkadaşlar, mahalleye yeni taşınmışız. Komşunun çocukları dediler ki "hadi gezmeye gidelim" yaz tatili dönemi içerisindesin ya. Gezmeye gidiyoruz. Nereye, dereye. Dereden de yeri nasılsa dere değilmiş. Bir şantiyenin, büyük bir şantiyenin açmış olduğu çukur, o çukura dolmuş olan yağmur suyu. Derinlik nereden baksan 5 metre. Millet oraya zıplıyor, yüzüyor, geri çıkıyor. Benim ayağım kaymadı. Herhangi bir itekleyen olmadı. Gözümü açtığımda, yani ilk başta suyun kenarında oturuyordum, gözümü açtığımda suyun içindeydim. Boğuluyordum. Nefes alamıyordum. Sudan nasıl çıktım bilmiyorum. Nasıl çıkarıldım onu da bilmiyorum. Kim çıkarttı onu da bilmiyorum. Ama gözümü açtığımda evdeydim. Evin kapısındaydım. Kim ne şekilde nasıl ne şekilde getirdi bilmiyorum. Bu göldeki, nerdeyse boğuluyordum ama gözümü açtığımda her gözümü açışımda farklı bir yerde oluyorum. İlk gözümü açıp kapattığımda derenin kenarındaydım. İkincisinde suyun içerisindeydim. Üçüncüsünde evin önündeydim. Ama sırılsıklam bir halde. Herhangi bir şekilde arabaya bindirilmedim. Hatta komşunun çocukları bile oradaydı. Benim eve nasıl geldiğimi bilmiyorlar. Suya girdiğimi görmüşler de nasıl çıktığımı da bilmiyorlar. Ve ben yüzmesini bilmiyorum. Ve suyun derinliği de 5 metre. (K.K.43) [10_96]

248) Kıyıboyu Caddesindeki evimizde halam, ben, annem, kardeşlerim ve büyük halamın oğlu Kadir hep birlikte aile evinin içindeyiz fakat o esnada dama çıkan 2 haylaz biri ben biri de Kadir, halamın oğlu Kadir, elimize hani evin kornejleri olur

ya alüminyum profilden, biz o profilden balık avlayacaz güya. Ucuna da ip takmışız aşağıdan da balık avlayacaz güya. Kanal nerden baksan 20m ilerde. Hemen altımızda binanın altında şey var, bizim balkon var, balkonun altında da dükkân var depo olarak kullanılıyor. Bizdeki zihniyete bak. Biz o profili nasıl kaldırırsak, o elektrik tellerinin üstüne nasıl atmışsak nasıl değmişse "Atlılar geliyor, aksakallılar geliyor" diye bağırdığımızı yarım buçuk hatırlıyorum. Başımdan geçen ilginç hikâye. (K.K.43) [10_97]

249) Mesela ben şeyi gördüm, bizim evi sattığımız evi, bizim ev kutu gibi zaten. Yani orta koridor, oturma odası, mutfak, yatak odası, salon şeklinde. Ben burdaki sedirde yatıyorum, koridorda ışık yanıyor, ablam burdaki sedirde yatıyor. Küçüğüz daha yani. Abi, ben kafamı uyku sersemliğiyle çevirdim ablama doğru baktım. Ablamın yüzü de bana dönük, şey böyle gördüğüm yüz ablamın yüzü değil. Başka bir yüz yani canavar gibi bir yüz. Yani şey değil acayip bir yüz böyle. "Lan ney" dedim böyle. Bağırmışım böyle kalmışım. Halam da kalkıyor böyle yaşlı olduğu için. (K.K.37) [10_98]

250) Hadi şimdi arkadaşlarla çay içiyorduk, oturmuştuk. Böyle şey var sanki, yani adını koyamadığım, ama nerden geldiğini bilmiyorsun ama sanki böyle her tarafında böyle. Bir şey sana hızlı yaklaşıyormuş gibi hissediyorsun. Neyse kalktım ayağa böyle şey yapıyorum, sağa sola dönüyorum hani lan hani bir şey mi var bir şey mi oluyor, bilmediğim bir şey mi var, rüzgâr mı esiyor deprem mi oluyor, hani bir şey bekliyorum böyle olacak. Yok arkadaş bir şey yok. Ama acı bir baskı hissediyorum vücudumda böyle kalbim daralıyor, yüreğim daralıyor. Kalktım yürüdüm anasını satim. Bizim o kanal varya, hemen çıkış, satıcıların olduğu yer biliyor musun orayı? Satıcıların olduğu yer. Oradan abartısız baraja varmışımdır neredeyse yürüyerek. Ne 2 kilometresi. Yeni baraj. Hiç değilse 4 kilometre var orası. Yürüdüm. Yürüdükçe rahatladım ama böyle. O baskı yavaş yavaş, yavaş yavaş… Aslında bir şey yok yani. Dönüp bakıyorsun bir şey yok ama durduğum yerde hep yakınımda hissediyordum. Baktım şey olmuyor böyle, biraz yürüdüm o şeyi hissettim yani yürümem gerektiğini hissettim. Başladım yürümeye. Bir 45 dakika kadar yürüdüm nerdeyse. Orda oturduk ondan sonra, biraz sakinleştim elimi yüzümü yıkadım. Geçti, yani geri dönüşte filan bir şey hissetmedim ondan sonra. Yani dönüp yürüyorsun aynı noktaya doğru hissettiğim bir şey yok. Ama yani gördüğüm bir şey

yok yani. Ama o hissettiğin şey yani nasıl diyeyim böyle, tonlarca bir şeyin altındasın da böyle vücudunda baskıyı hissediyorsun. Yani sanki o şey seni yakalasa orada boğacak böyle seni. (K.K.37) [10_99]

251) Erzurum'da bir taraflarda yıkık dökük harabeler çok olur. Zaten yerin altında baya ev falan varmış. İşte hazine, gömülü hazine göç edenlerden dolayı, onların eski evleri falan. Bazı yerlerde yıkık dökük harabe ayakta kalmış. Bir tane göl vardı nereydi hatırlamıyorum ismini, hatırlarım belki, Tortum. İşte orda şeyle, kano diyorlar di mi? Kanoya bindik, orada göl vari Tortum gölü. Kanoya bindik, gölün bir ucunda dağ var, dağın hemen şu kısmında bir çıkıntı, kara parçası, onda da harabe. Şimdi bahsettilerdi işte, burada harabe çok olur, hazine çok olur, hazineyi nöbetleyenler çok olur. Lan harabeye bakıyorum böyle kapısında, lan dedim biraz yaklaşıyorum. Yaklaşırken böyle, sudayım, sallanıyorum bir yandan da ama dikkat kesiliyorum acaba bir şey görecek miyim diye. Simsiyah ama sanki bir silüet, kahverengi, güneşin şeyiyle, güneş tam içeri vurmuyor da, hafif kahverengi, güneşin yansımasından, kapının önünde duruyor, bakıyor, geri gidiyor. Duruyor bakıyor geri gidiyor. Hiç de ulaşılacak yer değil hani kanosuz. Gitmeye çalıştım, çalıştım, çalıştım, tam böyle yaklaşacam arkadan seslendiler "Hooop, çok uzaklaşmayın". İçine mi doğmuş artık, kimse bakmıyor normalde bize. Bizi götüren abi vardı, başkasının aracılığıyla bize seslendi. Yoksa çıkacaz, girecez bakacaz. (K.K.36) [10_100]

252) Konya'ya amcamlarda kalırdık. Ben ve Fetullah şeyde yatıyoruz, bir de Hanife., salonda yatıyoruz. Fethullah ve ben genelde yerde yatıyoruz, Hanife de döşekte yatıyor. O gece biz yatmadan şey yaptık, ruh çağırdık güya, işte fincan falan. 3 tane çocuk bir başka odaya geçtik, ışıklar kapalı. Ruh çağırıyoruz, şeytan çağırıyoruz, melek çağırıyoruz, 3 harfli çağırıyoruz, çağırdıkça çağırıyoruz. Hiçbir şey geldi mi? Yok, orası ayrı, o an için, sanırım. O gece yattık, öyle uyuyacaz, biraz sohbewt ettik uyuyacaz, Hanife uyudu. Benle Fethullah kıpır kıpırız, küçüğüz ya. Neyse, bir süre geçti, Fethullah "Hamza" dedi. "Efendim?" dedim. "Hamza, şuraya baksana!" dedi. "Nereye bakayım?" dedim. "Koridorda bir karartı var, bir insan silüeti var" dedi. Baktım, lan hakkaten bir silüet var. Karartı var yani. Uzakta, koridorun sonu mutfak ya, mutfağın orada kocaman enli boylu bir şey. Yani çocukluğun vermiş olduğu

cahillikten de bilmiyoruz hani bir şey yapar mı? öyle bakıyoruz, bir karartı var. "Allah Allah" diyoruz, hani kalksak baksak mı? İkimiz de hiç yeltenmiyoruz, ikimiz de küçüğüz. Ama öyle derinlemesine bir korku da yaşamıyoruz. Bir karartı var orada öyle duruyor. Osman abi gibi bir şey böyle. Öyle duruyor. Sonra uyuduk mu, kalkıp ışığı yaktık mı hatırlamıyorum orasını. Ama o karartıyı gördüğümü hatırlıyorum. (K.K.36) [10_101]

253) Erzurum'dayım, tek başımayım, odada yatıyorum. Bazen duruyom duruyom duruyom, aha şöyle bir ses *poşet hışırtısı yapar*. Dışarda fare mi yaşayacak? -60 derece. İçerde böyle poşet sesi, hışır hışır. Lan diyorum gözümü açsam mı açmasam mı? Bir de duvara dönmüşüm, gözümü açsam sanki şuramda olacak, böyle yandan bakacak. Kafamı çevirsem diğer yanda, yani hep böyle bir yandan. Boşuna demiyorlar herhâlde yandan yandan geliyorlar diye. Çünkü hep öyle hissediyorum. Gözümü açıyorum odaya bakıyorum, başta gözüm kararmış böyle, sanki bir karanlık perde var, tül gibi, yavaş yavaş odanın bir noktasına doğru çekiliyor. Hani orada birini bekliyor olduğum yerde, öyle oraya doğru çekiliyor, en sonunda o karanlık tül gidiyor. (K.K.36) [10_102]

254) Bak sürekli başıma gelen bir şeyi anlatayım. Ama ne olduğunu bilmiyorum. Akşamları ya da gündüzleri yatağa girdiğimde gözlerimi kapatıyorum ya, odada biri dolanıyor. Açıyorum kimse yok, ses yok. Kapatıyorum ses de geliyor gözüme karaltı da geliyor. Hani gözün kapalıyken elini şöyle hareket ettirdiğinde o karaltıyı bilirsin ya, ben de gözümü kapatında o karaltıyı biliyorum. Yani uykuda da değilim. Bilincim de yerinde. İlk zamanlar karabasan sandım ama çökmüyor işte. Çökse derim ki karabasan. Üç harfli desem o da pek aklıma yatmıyor. Ama bir şey var işte. (K.26)

255) Bir gün askerdeyiz. Tendürek ovası bölgesinde, BOTAŞ Boru İran Hattı'na pusu attık, vadide pusu attık. Gece saat üç civarı tim komutanımız badimi çağırdı. Ha bu arada Yaygınyurt köyünden geçerken iki tane yavru köpek takıldı. Hava da çok soğuktu, ben de battaniyeyi üstüme çektim, köpeği de altına koydum ısıtsın diye. Gitti arkadaşım komutan çağırdı. Ben de uykuya dalmışım. Bir köpeğin hırlamasına uyandım. Bir baktım lan dedim ne oluyor. Köpek gibi bir hayvan, silahı şöyle bir doğrultsam buna çarpacak. Kalbimin sesinden hücum yeleğim titriyordu. Ne kurda

benziyor ne köpeğe benziyor. Gözleri, kafası, vücudu bir acayip. Kocaman bir şeydir. Otuz saniye kadar bakıştık bununla. Arkasını döndü, tin tin gitti. Kuyruğu da kesikti. Gece görüşle arkasından baktım ama kaybolmuş gitmiş." (K.K.54) [10_103]

256) Sen böyle inşallah maşallah diye dalganı geçsen de bu böyle. Benim emmioğlum vardı, o da senin gibi böyle lakayt konuştu. Hem de var ya, valla aynen senin gibi konuştu. Yine böyle bir şey yapacaktık, ben inşallah dedim, o da "ülen inşallah maşallah ile iş mi olur" dedi. Ben inşallah dedim o demedi. Tavır yapacak ya. Güya bana bir şey ispat edecek. Ne oldu biliyor musun? Tam böyle sofra kurduk bağda. Yemek yerken "bak emmoğlu inşallah demeden nasıl da yiyecem" dedi. Daha elindeki lokma ağzına giderken yamuldu yamuldu. Felçli gibi kaldı. Vallaha yiyemedi. Yedirtmedi Allah işte ona. O hoca senin bu hoca benim gezdirip durdular. Onun için akıllı ol, böyle şeylerle dalga geçme. (K.K.33)

257) Benim bir arkadaşım var, adı Mehmet. Bu benim çok eski bir arkadaşımdı. Askerde beraberdik. O zamanlar da örgütün saldırısı çok oluyordu. Mehmet çatışmada vuruldu. Hastaneye kaldırdık. Doktor şehit olur dedi, bir haftaya kalmadı taburcu oldu. Askerlik bitti. Mehmet kaza yaptı. Araba perte çıktı. Yine hastaneye kaldırıldı. Beyin kanaması, kırıklar, solunum yetersizliği ne ararsan var. Ölür dediler yine ölmedi. Sonra Mehmet ava çıktı. Avcının bir tanesi bunu yanlışlıkla vurdu. Hem de başından, pompalıyla. Biz dedik bu sefer ölür. Yine ölmedi. Mehmet'i ziyarete gittik. Bize dedi ki ölmüyorsam dualardan dolayı ölmüyorum. Ameliyatlarda, yoğun bakımlarda çok acayip şeyler yaşamış. Başında Kur'an okunurken bazı şeyler görüyormuş. Biz bakınca ölü gibi yatıyor ama o durumun farkındaymış. Hatta bir seferinde ameliyattan çıkarken benim adımı sayıkladı. Ayılınca da iyi ki oradaydın dedi. Dedim anca geldim ben de. Yok dedi sen ameliyattaydın, orada dua ediyordun, ben seni gördüm dedi. Hâlbuki mümkün değil. Ben arabayla giderken dua ediyordum. Ameliyat çıkışında yetiştim." (K.K.15)

258) Bir gün karpuz kesip dolaba koydum soğuması için. Yaklaşık bir iki saat sonra tekrar çıkardım. Tam bıçağı çalacakken karpuzun lifleri dikkatimi çekti. O içindeki

kalınca lifler kelime-i tevhid yazıyordu. İnternette şurada burada çok görür duyardık ama başıma gelince şaşakaldım. Tesadüf olacak kadar basit bir yazı değil çünkü. (K.K.28)

259) Bizim hoca var. Bizim evi karınca basmıştı. Bizim Mehmet Hoca vardı. Bak dedi onları tehdit et dedi. Tehdit edersen gelmezler dedi. Nasıl edecik hocam dedim. De ki dedi, bak gelmeyin, gelirseniz sizi öldürürüm, arkadaşlarınıza da söyleyin, onları da öldürürüm. Kendi söylüyormuş gelmiyorlarmış. Ulan, şimdi söylemek farklı, söyleyen ağız farklı. O adam çok muhterem bir insan. Kesin şeydir o, evliyadır. Öyle bir adam. Lan arkadaş, sen söylüyorsun gelmiyor da ben söylüyorum, beni tınan yok. Kimse tınmıyor. Mecbur çekip gidiyorum. Tınmıyorlar beni. Geliyorlar geri. Gerçi şimdiki evde yok da öbür evde var. Burda yok ne hikmetse. Çıkamıyorlar herhalde. Gerçi orası da dördüncü kattı geçmişine yanayım. Fıkır fıkır karınca kaynıyordu. Yaylada var bir sürü karınca, gelmeyin diyorum geliyorlar. Dinlemiyorlar beni. (K.K.80) [10_104]

260) Gece gittim arkadaşlara. Bu odada yatacağımı söyledim. Yapma boşver dediler ama kafaya koydum. Bir tane yatak attık odaya. Uzandım. Bir süre telefonla oynadım sonra uyudum. Uyuduğumdan eminim ama odanın içinde birilerinin gezdiğini görüyorum. Rüya gibi değil gibi. Uyuduğumu uyandığımda anladım. Etrafa bakındım şöyle arkadaşlar mı geldi, oyun mu yapıyorlar diye. Kimse yok. Herkes yatmış zaten. Tekrar uyuyacaktım. Gözümü bir kapattım ama odanın içi gümbür gümbür etmeye başladı. Ben o panikle nasıl çıkarsam. Pijamayla eve koştum. Ne oldu bilmiyorum ama o oda hakkında ne diyorlarsa gerçekmiş. (K.K.61)

261) Benim arkadaşı bu odaya yatırmak zorunda kaldım. Vize final zamanı geldiğinde bizde kalıyor. Ama hiç bir şey demedim. Sessizce yatırdım. Bir yattı, sabah kalkınca mutfakta buldum bunu. İki yattı yine mutfakta buldum. Üçüncü gün yine odayı hazırladım yatsın diye. Bu sefer bana baktı, yok gardaş yok, ben o odada yatmam dedi. Neden dedim. İki gündür üzerime timsahlar yürüyor orada dedi. Nasıl timsah lan dedim. Baya baya timsah işte dedi. Üzerime üzerime kıvrılarak geliyorlar dedi. Rüya görmüş olmayasın dedim. Git lan ne rüyası dedi. Yatağa girdiğim an üstüme geldiler dedi. (K.K.6)

11. Memorat Dışı Metinler

262) Benim üniversiteki arkadaşlarımın kaldığı bir ev var. Ev sürekli kiralık. Satılığa çıkıyor ama alan olmuyor. Ne zaman birisi bu eve girse, evin bir var, o odada kim yatarsa gece başına bir şey geliyormuş. Onun için o odada kimse kalmıyormuş. (K.K.61)

263) Bu bir tarikata bağlı kadın varmış tutturmuş ben Mevlana'yı görecem diye. Bu da kafaya koymuş tabi ama demiş önce gidip büyüğüme danışayım, izin alayım. Neyse gitmiş izin istemiş. Şeyhi de demiş o sana gelsin, gitme diye. Hemen ertesi gün kadın sabah namazına kalkmış, abdestini almış, namaz kılacağı odaya bir girmiş bakmış Mevlana Hazretleri orda oturuyor. Bunlar büyük insanlar işte. Mevlana Hazretleri de kadın korkunca görünmez olmuş, kaybolmuş. (K.K.22)

264) Adamın biri böyle hacılık hocalık işine sarmış. Parası da çok bu işin. Demiş ne yapsam etsem ben bunu yapsam. Sağdan soldan bir iki tane de dua öğrenmiş. Köylü de gel zaman git zaman dedikodu olmuş, bu hakkaten hoca mı değil mi diye. Bizimki de duymuş bunu. Demiş daha kuvvetli bir şey lazım. Ben demiş şu köylüyü kandırmam lazım. Düşünmüş, şu tavuğa muska yapayım, kafasına asayım, tüfengi de bunun başının üstünden sıkayım, millet görsün desin ki kurşun işlemiyor. Köylü varmış bunun bahçasına, bu da vermiş mermiyi, bir sıkmış tavuk yerde. Ölmüş tavuk. Ya hoca demişler, sen hani mermi isabet etmez diyordun, ne oldu? Bizim sahtekar kıvırmış, demiş daha muskaya geçmedik bu kurşun dökme kısmıydı. (K.K.20)

265) Anam ben ufakken, gençken, erişkinken hep derdi ki oğlum, çorapla yatma. Çorapla yatılmaz, şeytan işidir derdi. Kim çorapla yatmış olsa hemen anlatırlardı, falan çorapla yatmış, gece cin gelmiş, karabasan gelmiş, hasta olmuş, rahat vermemişler falan. Duyardık yani anlatırlardı. E tabi biz de ne dediyse yaptık. Geçen haberlere girdim internetten. Baktım bir haber, diyor ki "sakın çorapla yatmayın, yoksa…" hemen girdim anam geldi aklıma. Ne görsem iyi, işte çorapla yatmak kan dolaşımını zayıflatır, vücuda baskı yapar, gece şöyle olur böyle olur. He demek ki

işin şeytanla alakası yokmuş tamamen tıbbi imiş. Eskimizin inandığı şeyler böyle böyle açıklanır oldu işte. (K.K.79)

266) Şimdi ben de sizin gibi böyle Nikon'un başındayım badimle. Nöbet tutuyoruz. Ben dedim can sıkıntısından bakayım etrafa Nikon'la. Lan bir baktım, bir duman. Dalga dalga. Ne oluyor lan dedim. Bakıyorum ben böyle ama. Sonra kesildi yine başladı. Derken Nikon'da acayip bir parlama. Nasıl korkuyorum ama. Kalbim çıkacak. Kafayı kaldırdım badime diyecektim gel şuna bir bak diye. Meğer hıyar Nikon'un dibinde sigara içiyormuş. (K.K. 28)

267) Geçenlerde bir sofi anlattı. Doğuda bir Dede Şeyh varmış. Halk kendinden keramet istermiş. Çok da mütevazı olduğundan imtina edermiş. İmamın biri bunun damarına basıp milletin içinde zelil etmeye başlayınca Dede Şeyh demiş kimin abdesti var. Ordaki müridleri demiş bizim var. Korucunun silahını çekmiş, takır takır yağdırmış kurşunu. Hepsine de isabet etmiş ama kimseye tesir etmemiş. İmam bunu görünce sen evliyasın, ben anladım demiş. Tarikata girmiş sonra da. Halk da girmiş. (K.K.35)

KAYNAKLAR

1. Yazılı Kaynaklar

(2012, Mayıs 13). Dawah is Easy: https://www.youtube.com/watch?v=0wuFFX3M0oY adresinden alındı

(2016). 01 25, 2016 tarihinde Online Etymology Dictionary: http://www.etymonline.com/ adresinden alındı

Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, Z.-d. A. (1976). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (Cilt 4). (K. Miras, Çev.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

'Âbidîn, İ.-i. (1987). *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr.* (M. Taşkesenlioğlu, Çev.) İstanbul: Şâmil Yayınevi.

Abu-Haidar, J. (2013). *Hispano-Arabic Literature and the Early Provençal Lyrics.* New York: Routledge.

Acıpayamlı, O. (1962, Ocak-Haziran). Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, XX*(1-2), 1-40.

Açа, M., Ekici, M., & Yılmaz, A. M. (2010). Anonim Halk Edebiyatı. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (s. 129-234). içinde Ankara: Grafiker Yayınları.

Adorno, T. W. (2006). *Toplum Üzerine Yazılar.* (M. Y. Öner, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.

Akalın, Ş. H. (2000). *Adana'nın Söz Varlığı*. Şükrü Hlûk Akalın: http://www.akalin.gen.tr/Eklenti/18,adananinsozvarligi.pdf?0 adresinden alındı

Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Savaş Yayınları.

Akpınar, B. (2010). Transformatif Öğrenme Kuramı: Dönüşerek ve Değişerek Öğrenme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 185-198.

Aktaş, A. (2012, Ocak 20). *Aleviler'de Ölümle İlgili Ritüeller*. 05 06, 2017 tarihinde Alevi Bektaşi Araştırma Sitesi: https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=658:alevilerde-oeluemle-lgili-ritueeller&catid=38:aratrmalar-kategori&Itemid=54 adresinden alındı

Alexander-Frizer, T. (2008). *The Heart is a Mirror: The Sephardic Folktale.* Detroit: Wayne State University Press.

Alican, M. (2014). Selçuklu Veziri Amidülmülk Kündürî'nin Yükselişi ve Düşüşü. *The Journal of Academic Social Science Studies*(29), 237-259.

Alkan, M. (2004). *Adana'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Adana Sancağı Vakıflarının Analizi -TÜSOKTAR Veri Tabanına Dayalı Bir Araştırma-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı.

Alkayış, M. F. (2009). Dini İçerikli Atasözleri Üzerine. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(27), 287-292.

Allison, R. S. (1997). Personal Experince Narrative. *Folklore - An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art* (s. 635-637). içinde Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Alptekin, A. B. (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine.* Ankara: Akçağ.

Alptekin, A. B. (2013). *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı.* Ankara: Akçağ.

Altıntaş, H. (1986). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Alver, B. (1967). Category and Function. *Fabula, 9*(1-3), 63-69.

Antola, P. (2006). The Modern Genre of Finnish Mass Sermon. *Folklore: Electronic Journal of Folklore, 33,* 71-84.

Arat, R. R. (1959). *Kutadgu Bilig* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arpaguş, H. K. (2015). *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Artun, E. (2002). Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinler, İnanışlar. *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kogresi Bildirileri* (s. 25-39). Ankara: TÜRKSEV Yayınları.

Asaf, M. (1986). *1909 Adana Ermeni Olayları ve Anılarım.* (İ. Parmaksızoğlu, Dü.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Âşıkî, D. A. (2008). *Aşıkpaşazâde Tarihi.* İstanbul: Mostar.

Aşkar, M. (1999). Tarikat-Devlet ilişkisi, Kadızadeli ve Meşayıh Tartışmaları Açısından Niyazi-i Mısri ve Döneme Etkileri. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*(1), 49-80.

Aşkar, M. (2000). Son Dönem Tekke Mecmûalarından Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi'nin Rehber-i Tekâyâ'sı. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*(3), 129-165.

Atan, Y. (2011). *Akdeniz Mitologyasından Efsaneler.* İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Atsız, H. N. (1992). *Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayii.

Attar, F.-i. (1993). *Pendnâme.* (M. N. Gençosman, Çev.) İstanbul: MEB Yayınları.

Aydın, M. (1995). Fal. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 12, s. 134-138). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aykaç, O. (2016). Uyumsuzluk (Uyuşmazlık) Teorisi Bağlamında Ortaoyunu Metinlerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(35), 235-244.

Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası.* (A. Derman, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bachvarova, M. R. (2016). *From Hittite to Homer: The Anatolian Background of Ancient Greek Epic.* Cambridge: Cambridge University Press.

Badone, E. (2004). Death Omens in a Breton Memorate. A. C. Robben (Dü.) içinde, *Death, Mourning, and Burial: A Cross-Cultural Reader* (s. 65-70). Malden & Oxford: Blackwell Publishing.

Baker, R. L. (2007). Folk Narrative. A. R. Cayton, R. Sisson, & C. Zacher (Dü) içinde, *The American Midwest: An Interpretive Encyclopedia* (s. 397-400). Bloomington: Indiana University Press.

Barber, P. (1997). Transformation. T. A. Green (Dü.) içinde, *Folklore An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art* (s. 803-805). Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Barnes, D. R. (2011). Interpreting Urban Legends. G. Bennett, & P. Smith (Dü) içinde, *Contemporary Legend: A Reader* (s. 1-17). New York: Routledge.

Barnett, S. J. (2003). *The Enlightenment and Religion: The Myths of Modernity.* Manchester ve New York: Manchester University Press.

Barnouw, V. (1977). *Wisconsin Chippewa Myths & Tales and Their Relation to Chippewa Life.* Wisconsin: The University of Wisconsin.

Barthold, V. V. (2013). *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bascom, W. R. (1954, Ekim-Aralık). Four Functions of Folklore. *The Journal of American Folklore, 67*(266), 333-349.

Bascom, W. R. (2003). Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar. *Milli Folklor, 8*(59), 76-96.

Başgöz, İ. (2012). *Türkülü Aşk Hikayeleri "Bir Gösterim Olarak".* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş.* Çorum: KaraM Yayınları.

Beckett, K. S. (2003). *Anglo-Saxon Perceptions of the Islamic World.* Cambridge : Cambridge University Press.

Bennett, G. (1985, April). *Aspects of supernatural Belief, Memorate and Legend in a Contemporary Urban Environment.* Doktora Tezi, University of Sheffield, Department of English Language.

Bennett, G. (1996). Legend: Performance and Truth. G. Bennett, & P. Smith (Dü) içinde, *Contemporary Legend: A Reader* (s. 17-41). New York: Garland Publishing.

Berman, M. (2008). *Divination and the Shamanic Story.* Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Berman, M. (2013). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. Modernite Deneyimi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Bezgin, A. (2011). *Hatay'da Reenkarnasyon Memoratları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Bilgili, A. S. (2011). Tarsus. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 40, s. 111-114). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bilir, N. (2004). *Yaşlanan Toplum.* Türk Geriatri Derneği: http://turkgeriatri.org/pdfler/YaslananToplum.pdf adresinden alındı

Blaha, J. (2010). *Lessons from the Kabbalah and Jewish History.* Brno: Marek Konečný.

Blehr, O. (1967). The Analysis of Folk Belief Stories and its Implications for Research on Folk Prose. *Fabula*(9), 259-263.

Boas, F. (1940). *Race, Language and Culture.* New York: The Macmillan Company.

Boirac, É. (1918). *The Psychology of the Future: ("L'avenir Des Sciences Psychiques").* (W. D. Kerlor, Çev.) London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.

Bonnefoy, Y. (1992). *Greek and Egyptian Mythologies.* Chicago: University of Chicago Press.

Boran, A., & Sözlü, H. (2013). Ceyhan Yılan Kale. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(25), 140-154.

Boratav, P. N. (1969). *Az Gittik Uz Gittik.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat 2.* İstanbul: Adam Yayıncılık.

Boratav, P. N. (1984). *Türk Folkloru.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, P. N. (2014). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.* Ankara: BilgeSu.

Bourel, D. (2003). Modern Yahudilik. P. Raynaud, & S. Rials (Dü) içinde, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (İ. Yerguz, Çev., s. 583-589). İstanbul: İletişim.

Bowman, M., & Valk, Ü. (2014). *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief.* New York: Routledge.

Boyraz, Ş. (2008). Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler. *Folklor / Edebiyat, 54,* 105-118.

Brantly, S., & DuBois, T. A. (Dü). (2009). *The Nordic Storyteller: Essays in Honour of Niels Ingwersen.* Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Bremmer, J. N. (1987). *The Early Greek Concept of the Soul.* Princeton: Princeton University Press.

Brier, B., & Schmidt-Raghavan, M. (1982). Precognition and the Paradoxes of Casuality. P. Grim (Dü.) içinde, *Philosophy of Science and Occult* (s. 207-216). Albany: State University of New York Press.

Bronner, S. J. (2012). *Campus Traditions: Folklore from the Old-Time College to the Modern Mega-University.* Jackson: University Press of Mississippi.

Brunvand, J. H. (2012). *Encyclopedia of Urban Legends Updated and Expanded Edition.* Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Buckland, R. (2004). *The Fortune-Telling Book: The Encyclopedia of Divination and Soothsaying.* Detroit: Visible Ink Press.

Buhârî. (1998). *Sahîhu'l-Buhârî.* (E. S. el-Kermî, Dü.) Riyad: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyyeti'n-Neşr.

Burke, P. (1996). *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü.* (G. Aksan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Canan, İ. (Dü.). (tarih yok). *Kütüb-i Sitte Hadis Ansiklopedisi* (Cilt 11). Ankara: Akçağ.

Carboni, S. (2013, June). The ‘Book of Surprises’ (Kitab al-bulhan) of the Bodleian Library . *The La Trobe Journal*(91), 22-34.

Carlyon-Britton, P. W. (1908). A Gold Mancus of Offa, King of Mercia. (W. J. Andrew, P. W. Carlyon-Britton, & L. A. Lawrence, Dü) *The British Numismatic Journal, V*, 55-72.

Cashman, R., Mould, T., & Shukla, P. (2011). Introduction: The Individual and Tradition. R. Cashman, T. Mould, & P. Shukla (Dü) içinde, *The Individual and Tradition: Folkloristic Perspectives* (s. 1-26). Bloomington ve Indianapolis: Indiana University Press.

Chambers, J. (2014). *The Human Being The Mind Consciousness Body And The Emotional Body.* Bloomington: Balboa Press.

Christiansen, R. T. (1958). *The Migratory Legends: A Proposed List of Types with a Systematic Catalogue of the Norwegian Variants* (Cilt Folklore Fellows Communications, 175). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

Cilacı, O. (1994). Dua. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 9, s. 529-530). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Colombo, J. R. (1992). *UFOs Over Canada: Personal Accounts of Sightings and Close Encounters.* Toronto: Hounslow Press.

Colombo, J. R. (1995). *Ghost Stories of Ontario.* Toronto: Hounslow Press.

Colombo, J. R. (1996). *Haunted Toronto.* Toronto: Hounslow Press.

Crockett, T. (2003). *Stone Age Wisdom The Healing Principles of Shamanism.* Gloucester, MA: Fair Winds Press.

Crow, W. B. (2006). *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi.* (F. Yavuz, Çev.) İstanbul: Dharma.

Cunningham, S. (1999). *Sleep, Dreaming the Divine: Techniques for Sacred.* St. Paul, Minnesota: Llewellyn Worldwide.

Çam, N. (2010). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Adana 01.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çandarlıoğlu, G. (2003). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Çelebi, E. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 3). (S. A. Kahraman, & Y. Dağlı, Dü) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çelebi, E. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi "Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne"* (Cilt 3/2). (S. A. Kahraman, & Y. Dağlı, Dü) İstanbul: YKY.

Çelebi, İ. (2012). Tılsım. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 41, s. 91-94). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çelebi, İ. (2013). Yıldıznâme. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43, s. 545-547). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çelebioğlu, Â. (1992). Bedir. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 324-325). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çelik, B. (2006). *Adana'ya Kar Yağmış "Adana Üzerine Yazılar".* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çetinkaya, E. K., Şimşek, C. L., & Çalışkan, H. (2013). Bilim ve Sözde-Bilim Ayrımı İçin Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(2), 31-43.

Çevirme, H., & Sayan, A. (2005). Alkarısı İnanmaları ve Bilim. *Milli Folklor, 17*(65), 67-72.

Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları.* Ankara: Akçağ.

Çubukçu, İ. A. (1958). İslam müelliflerine göre ilimlerin taksimi ve bunlar arasında Gazzali'nin yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7*(1), 119-130.

Çubukçu, İ. A. (1960). İslam'da Tasavvuf. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8*(1), 99-108.

Dağ, H. (Dü.). (2014). *Salnâme-i Vilâyet-i Adana (1320 h.).* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Dalkıran, B. (Yöneten). (2004). *Araf* [Sinema Filmi].

Danesi, M. (2008). *Popular Culture: Introductory Perspectives.* Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Däniken, E. v. (1973). *Tanrıların Arabaları.* Milliyet Yayınları.

Darnton, R. (2015). *Büyük Kedi Katliamı "Aydınlanma Fransa'sında Düşünceler, İnanışlar.* (M. Yılmazer, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Degarrod, L. N. (2004). Dreams and Visions. M. N. Walter, & E. J. Fridman (Dü) içinde, *Shamanism an Encylopedia of World Beliefs, Practices and Culture* (s. 89-95). Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Dégh, L. (1979). The "Belief Legend" in Modern Society: Form, Function, and Relationship to Other Genres. W. D. Hand (Dü.), *American Folk Legend: A Symposium* içinde (s. 55-68). Berkeley ve Los Angeles: University of California Press.

Dégh, L. (1990). Are Sectarian Miracle Stories Contemporary American Folk Legends? A Preliminary Consideration. L. Röhrich, & S. Wienker-Piepho (Dü) içinde, *Storytelling in Contemporary Societies* (s. 71-91). Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Dégh, L. (1997). Legend. T. A. Green (Dü.) içinde, *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art* (Cilt 1, s. 485-492). Santa Barbara: ABC-CLIO.

Dégh, L. (2001). *Legend and Belief: Dialectics of a Folklore Genre.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Dégh, L., & Vázsonyi, A. (1974, Temmuz-Eylül). The Memorate and the Proto-Memorate. *The Journal of American Folklore, 87*(345), 225-239.

DellaPergola, S. (2015). World Jewish Population, 2015. A. Dashefsky, & I. M. Sheskin (Dü) içinde, *The American Jewish Year Book 2015* (Cilt 115, s. 273-364). Dordrecht: Springer International Publishing.

Demir, M. (2002). Türkiye Selçuklularında Yerleşim Yapısı. *Yeni Türkiye Dergisi Türkler Özel Sayısı, 6*, 324-332.

Demirci, M. (1998). Himmet. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 18, s. 56-57). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Deniz, B. (1980). Anadolu Tekke ve Tarikatlarının Ekonomik ve Politik Yönden Değeri. *Töre, 10*(109), 27-31.

Derleme ve Tarama Kolu Başkanlığı. (1993). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (Cilt 10). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Devellioğlu, F. (1964). *Osmanlıca-Türkçe Okul ve Yazışma Sözlüğü.* Ankara: Doğuş Matbaacılık.

Dinzelbacher, P. (2015). Hagiography: Western Christian. W. M. Johnston, & C. Kleinhenz (Dü) içinde, *Encyclopedia of Monasticism* (s. 569-570). New York: Routledge.

Dixon-Kennedy, M. (1998). *Encyclopedia of Russian and Slavic Myth and Legend.* Santa Barbara: ABC-CLIO.

Doğan, S. (2002). Kümbet. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 26, s. 547-550). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Dumézil, G. (2000). *Kafkas Halkları Mitolojisi.* (M. Y. Sağlam, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.

Dundes, A. (1998). The Vampire as Bloodthirsty Revenant: A Psychoanalytic Post Mortem. A. Dundes (Dü.) içinde, *The Vampire A Casebook* (s. 159-179). Wisconsin: University of Wisconsin Press.

Dundes, A. (1999). *Holy Writ as Oral Lit: The Bible as Folklore.* Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Dundes, A. (2003). *Fables of the Ancients? Folklore in the Quran.* Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Durkheim, E. (1964). *The Elementary Forms of the Religious Life.* (J. W. Swain, Çev.) London: George Allen & Unwin Ltd.

Dvornik, F. (1990). *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a.* (M. Aydın, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ekici, M. (2008). Gülme Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları. *21. Yüzyılı Nasrettin Hoca ile Anlamak Uluslararası Sempozyumu.* Akşehir-Konya. Academia: https://www.academia.edu/5626053/Metin_Ekici_G%C3%BClme_teorileri_ve_Nasreddin_Hoca_F%C4%B1kralar%C4%B1 adresinden alındı

Ekinci, E. B. (2012, Aralık 19). *Padişahların Mensup Olduğu Tarikatlar, Sultandan Evliya Olur mu?* Mayıs 23, 2016 tarihinde Ekrem Buğra Ekinci: http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=428 adresinden alındı

El-Attas, N. (2002). *İslam ve Laisizm.* (S. Ayaz, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.

Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm, İlkel Esrime Teknikleri.* (İ. Birkan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri.* (S. Rifat, Çev.) İstanbul: Om Yayıncılık.

Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M. (2016). *Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar.* (C. Soydemir, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ellis, B. (1997). Dite. T. A. Green (Dü.) içinde, *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art* (Cilt 1). Santa Barbara: ABC-CLIO.

el-Muheymid, A. b. (2001). Karahanlılar ve İslam'ın Yayılmasındaki Katkıları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5*(1).

Elworthy, F. T. (1895). *The Evil Eye "An Account of this Ancient & Widespread Superstition"*. London: John Murray.

En Son Haber. (2016, Şubat 1). *Şehit olacağını arkadaşı rüyasında görmüş*. Şubat 5, 2016 tarihinde En Son Haber: http://www.ensonhaber.com/sehit-olacagini-arkadasi-ruyasinda-gormus-2016-02-01.html adresinden alındı

Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevî. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 159-161). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı 1 Giriş-Metin-Faksimile* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Evans, H. C., & Wixom, W. D. (Dü). (1997). *The Glory of Byzantium "Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1261"*. New York: The Metropolitan Museum of Art.

Evrenol, C. (Yöneten). (2015). *Baskın: Karabasan* [Sinema Filmi].

Eyice, S. (2000). İbrahim Türbesi. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 21, s. 357-358). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Farabi. (1974). *Farabi'nin Üç Eseri Mutluluğu Kazanma (Tahsîlu's-Sa'ade), Eflatun Felsefesi ve Aristo Felsefesi.* (H. Atay, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Farabi. (1990). *İhsâ'ül-Ulûm İlimlerin Sayımı.* (A. Ateş, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Farabi. (2001). *el-Medinetü'l-Fâzıla.* (N. Danışman, Çev.) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Farabi. (2008). *Kitâbu'l-Hurûf Harfler Kitabı.* (Ö. Türker, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.

Fenton, P. B. (2007). Yahudi Mistisizmi ve İslam Tasavvufunda Evliyâ Hiyerarşisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16*(2), 369-391.

Ferrer, J. J. (2008). *Bajo el árbol del paraíso: historia de los estudios sobre el folclore y sus paradigmas.* Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas.

Ferris, W. (1997). Halk Şarkıları ve Kültür: Charles Seeger ve ALan Lomax. *Milli Folklor, 5*(34), 87-94.

Fitz, H. K. (2001). *Intuition: Its Nature and Uses in Human Experience.* Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

Fowler, R. M. (2001). *Let the Reader Understand: Reader-Response Criticism and the Gospel of Mark.* Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press International.

Frazer, J. G. (1998). *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion.* Oxford: Oxford University Press.

Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma "Antik Akdeniz Uygarlıkları".* (S. K. Angı, Çev.) Ankara: Dost Kİtabevi Yayınları.

Freud, S. (1996). *Düşlerin Yorumu* (Cilt 1). (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.

Frolov, I. (1991). *Felsefe Sözlüğü.* (A. Çalışlar, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

Fromm, E. (1992). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar (Sembol Dilinin Çözümlenmesi).* (A. Arıtan, & K. H. Ökten, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Fry, G.-M. (2001). *Night Riders in Black Folk History.* Chapel Hill ve London: The University of North Carolina Press.

Gardner, P. M. (1966). Symmetric Respect and Memorate Knowledge: The Structure and Ecology of Individualistic Culture. *Southwestern Journal of Anthropology*, 389-415.

Garriyev, B. A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları.* (F. Türkmen, M. Duranlı, & F. Rahmankul, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gehlken, E. (2012). *Weather Omens of Enûma Anu Enlil: Thunderstorms, Wind and Rain (Tablets 44–49).* Leiden: Brill.

Gilliat-Ray, S. (2010). *Muslims in Britain.* Cambridge : Cambridge University Press.

Goldstein, K. S. (1971). On the Application of the Concepts of Active and Inactive Traditions to the Study of Repertory. *The Journal of American Folklore, 84*(331), 62-67.

González-Wippler, M. (1991). *The Complete Book of Amulets & Talismans.* St. Paul, Minnesota: Llewellyn Publications.

Goodwin, M. O. (1981). *Numerology The Complete Guide, The Personality Reading* (Cilt 1). North Hollywood, California: Newcastle Publishing Company, Inc.

Gökalp, Z. (1976). *Türk Töresi.* İstanbul: Devlet Kitapları.

Gökalp, Z. (1982). *Makaleler* (Cilt 2). (S. H. Bolay, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Gökbulut, S. (2007). İlim Tasniflerinde Tasavvufun Yeri. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*(19), 245-264.

Graetz, H. (1894). *History of the Jews* (Cilt 3). Philadelphia: Jewish Publication Society of America.

Graham, J. (1981). The Caso: An Emic Genre of Folk Narrative. R. Bauman, & R. D. Abrahams (Dü) içinde, *And Other Neighborly Names: Social Process and Cultural Image in Texas Folklore* (s. 11-43). Austin: University of Texas Press.

Granberg, G. (1935). Memorat und Sage: Einige methodische Gesichtspunkte. *Saga och Sed*, 120-127.

Graziano, F. (2007). *Cultures of Devotion: Folk Saints of Spanish America.* Osford University Press: New York.

Griffin, D. R. (2000). *Religion and Scientific Naturalism: Overcoming the Conflicts.* Albany: State University of New York Press.

Grim, P. (1990). Parapsychology. P. Grim (Dü.) içinde, *Philosophy of Science and the Occult* (s. 183-186). Albany: State University of New York Press.

Grotowski, P. L. (2010). *Arms and Armour of the Warrior Saints "Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843-1261)".* (R. Brzezinski, Çev.) Leiden: Brill.

Grydehøj, A. (2006). *The Dead Began to Speak: Past and Present Belief in Fairies, Ghosts, and the Supernatural.* Island Dynamics: http://www.islanddynamics.org/Dead%20Began%20to%20Speak.pdf adresinden alındı

Güher, E. (2014). Maârif Salnâmeleri'ne Göre Cebel-i Bereket Sancağı'nda Eğitim-Öğretim (H. 1316-1321/M. 1898-1903). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9*(4), 457-467.

Günay, U. (1992). Türk Masallarında Aile. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* (s. 616-624). içinde Ankara.

Günay, U. (2011). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi.* Ankara: Akçağ.

Günay, Ü. (2010). Türklerin Dinî Tarihine Makro-Sosyolojik Bir Yaklaşım ve Değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi, 4*(8), 7-32.

Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Güngör, H., & Argunşah, M. (1993). *Dünden Bugüne Gagauzlar.* Ankara: Elektronik İletişim Ajansı Yayınları.

Güzel, A. (2008). *Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme.* Ankara: Öncü Kitap.

Gwyndaf, R. (1997). Fairylore: Memorates and Legends from Welsh Oral Tradition. P. Narvaez (Dü.) içinde, *The Good People: New Fairylore Essays* (s. 155-196). Kentucky: The University Press of Kentucky.

Hâcib, Y. H. (tarih yok). *Kutadgu Bilig.* 04 09, 2016 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10716,yusufhashacibkutadgubiligmustafakacalinpdf.pdf adresinden alındı

Hakamies, P., & Wolf-Knuts, U. (2014, Mayıs). The Legacy of Lauri Honko; Contemporary Conversations. *Approaching Religion, 4*(1), 1-2.

Halaçoğlu, Y. (2000). Adana Tarihçesi. E. Artun, & M. S. Koz (Dü) içinde, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana* (s. 10-17). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Haldun, İ. (2009). *Mukaddime* (Cilt 2). (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.

Hallissy, M. (2006). *Reading Irish-American Fiction: The Hyphenated Self.* New York: Palgrave Macmillan.

Han, H. H.-G. (2009). *Türk'ün Soy Ağacı Türk Şeceresi.* (D. R. Nur, Çev.) İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Haney, J. V. (1999). *An Introduction to the Russian Folktale.* Armonk, New York: M.E. Sharpe.

Har-El, S. (1995). *Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman-Mamluk War, 1485-91*. Leiden: E. J. Brill.

Hawkins, J. D. (1982). The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia. J. Boardman, I. E. Edwards, N. G. Hammond, & E. Sollberger (Dü) içinde, *Cambridge Ancient History " The Prehistory of the Balkans; and the Middle East and the Aegean world, tenth to eight centuries B.C."* (Cilt 3, Part 1, s. 372-441). Cambridge: Cambridge University Press.

Hazard, P. (1973). *Batı Düşüncesinde Büyük Değişme (La Crise de la Conscience Europeenne).* (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hobsbawm, E. (2006). Geleneği İcat Etmek. E. Hobsbawm, & T. Ranger (Dü) içinde, *Geleneğin İcadı* (M. M. Şahin, Çev., s. 1-19). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hocaoğlu, D. (1995). *Laisizm'den Millî Sekülerizm'e, Laiklik Sorununun Felsefî Çözümlemesi.* Ankara: Selçuk Yayınları.

Honko, L. (1964). Memorates and the Study of Folk Beliefs. *Journal of the Folklore Institute, 1*(1/2), 5-19.

Honko, L. (1989a). Folkloristic Theories of Genre. (A.-L. Siikala, Dü.) *Studia Fennica, 33*, 13-29.

Honko, L. (1989b). Memorates and Study of Folk Beliefs. H. K. Reimund Kvideland (Dü.) içinde, *Nordic Folklore: Recent Studies* (s. 100-110). Bloomington: Indiana University Press.

Honko, L. (1989c). Methods in Folk Narrative Research. R. Kvideland, & H. K. Sehmsdorf (Dü) içinde, *Nordic Folklore: Recent Studies* (s. 23-40). Bloomington: Indiana University Press.

Hughes, D. D. (2006). *Human Sacrifice in Ancient Greece.* London and New York: Routledge.

Hultkrantz, Å. (1968). "Miscellaneous Beliefs" Some Points of View concerning the Informal Religious Sayings. *Temenos, 3,* 67-82.

Hultkrantz, Å. (1979). Discussion. L. Honko (Dü.) içinde, *Science of Religion. Studies in Methodology, Religion and Reason: Method and Theory in the Study and Interpretation of Religion* (s. 80-86). Hague: Walter De Gruyter.

İnan, A. (1962). *Hurâfeler ve Menşeleri.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İnan, A. (2015). *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İncili Şerif Yahut İsa Mesihin Yeni Ahit Kitabı. (1967). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

İpşirli, M. (1992). Buk'a. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 386-387). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Irmak, M. K. (2014, Haziran). Schizophrenia or possession? *Journal of Religion and Health, 53*(3), 773-777.

Irwin, H. J., & Watt, C. A. (2007). *An Introduction to Parapsychology.* Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Jacobs, J., & Eisenstein, J. D. (1905). Saint and Saintliness. *The Jewish Encyclopedia* (Cilt 10). içinde New York ve London: Funk and Wagnalls Company.

Jacobs, R. L. (tarih yok). *Hasidic Movement: A History*. Mart 2, 2016 tarihinde My Jewish Learning: http://www.myjewishlearning.com/article/hasidic-movement-a-history/# adresinden alındı

Jahn, M. (2005, Mayıs 28). *Narratology: A Guide to the Theory of Narrative*. Haziran 09, 2016 tarihinde Manfred Jahn; Poems, Plays, and Prose: A Guide to the Theory of Literary Genres: http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.htm adresinden alındı

Jason, H. (1971). Concerning the "Historical" and the "Local" Legends and Their Relatives. *The Journal of American Folklore, 84*(331), 134-144.

Johns, A. (2004). *Baba Yaga: The Ambiguous Mother and Witch of the Russian Folktale.* New York: Peter Lang.

Jolles, A. (1968). *Einfache Formen: Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz.* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Jones, P. J. (2006). *Cleopatra: The Last Pharaoh.* London: Haus Publishing.

Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2012). *Türk Milli Kültürü.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kahraman, S. A. (Dü.). (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya - Manisa - İzmir - Antalya - Karaman - Adana - Halep - Şam - Kudüs - Mekke - Medine* (Cilt 9, 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kalafat, Y. (1991). Gök Tanrı İnancından Günümüze Kadar Efsunlama "Tu-tu-tu"lama Uygulamaları. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, (s. 271-280). Adana.

Kalafat, Y. (2009). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları "Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları".* Ankara: Berikan Yayınevi.

Kalafat, Y. (2012). *Altaylardan Anadolu'ya İnanç Göçü.* Ankara: Berikan Yayınevi.

Kandemir, M. Y. (2013). Ziyaret. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 44, s. 496-498). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karacadağ, H. (Yöneten). (2006). *Dabbe* [Sinema Filmi].

Karacadağ, H. (Yöneten). (2013). *El-Cin* [Sinema Filmi].

Karamustafa, A. T. (2015). *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550).* (R. Sezer, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kardeşler, G. (2003). *Grimm Masalları* (Cilt 1-2). (K. Şipal, Çev.) İstanbul: YKY.

Karini, G. (2013). Halhal (İran) Efsanelerine Eş Zamanlı ve Art Zamanlı Yaklaşımlar: Al Karısının Kolyesi ve Sümerler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XIII*(2), 67-76.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Cilt 1). (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaya, M. (2007-2008). Türk Halk Kültüründe Korku. *Hürriyet Gösteri*(292), s. 110-112.

Khalifa, N., & Hardie, T. (2005). Possession and jinn. *Journal of the Royal Society of Medicine, 98*, 351-353.

Kieckhefer, R. (1998). *Forbidden Rites: A Necromancer's Manual of the Fifteenth Century.* University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Kiefer, E. E. (1947). *Albert Wesselski and Recent Folktale Theories.* Bloomington, Indiana: Indiana University Publications.

Kipling, R. (2001). *The Works of Rudyard Kipling.* (R. T. Jones, Dü.) Hertfordshire: Wordsworth Poetry Library.

Kirshenblatt-Gimblett, B. (1989). Authoring Lives. *Journal of Folklore Research, 26*(2), 123-149.

Kluckhohn, C. (1945). The Personal Document in Anthropological Science. *The Use of Personal Documents in History, Anthropology, and Sociology*, 79-173.

Korom, F. J. (1997). Language, Belief, and Experience in Bengali Folk Religion. E. Franco, & K. Preisendanz (Dü) içinde, *Beyond Orientalism: The Work of Wilhelm Halbfass and Its Impact on Indian and Cross-cultural Studies* (s. 567-586). Amsterdam - Atlanta: Rodopi.

Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Köse, A., & Ayten, A. (2010). *Türbeler, Popüler Dindarlığın Durakları.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kreiser, K. (2008). Tekke ve Dervişlik. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*(22), 341-345.

Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions.* Cambridge, MA: Peabody Museum.

Kurumu, T. İ. (2014). *Seçilmiş Göstergelerle Adana 2013.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

Kuşeyrî, A. (2005). *Kuşeyrî Risalesi (Sûfîlerin İnanç ve Ahlâkları).* (D. Selvi, Çev.) İstanbul: Semerkand.

Küçük, A. (1989). Alkarısı. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 469). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Küçükalp, K., & Cevizci, A. (2010). *Batı Düşüncesi Felsefî Temeller.* İstanbul: İSAM Yayınları.

Kvideland, R. (1990). Christian Memorates in Norwegian Revival Movements. L. Röhrich, & S. Wienker-Piepho (Dü) içinde, *Storytelling in Contemporary Societies* (s. 61-70). Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen.

Kvideland, R., & Sehmsdorf, H. K. (Dü). (1999). *Scandinavian Folk Belief and Legend.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Labov, W. (2011). Narratives of Personal Experience. P. C. Hogan (Dü.) içinde, *Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences* (s. 546-548). New York: Cambridge University Press.

Langlois, J. L. (2016). Memorate. D. Haase, A. E. Duggan, & H. J. Callow (Dü) içinde, *Folktales and Fairy Tales: Traditions and Texts from around the World* (s. 642). Santa Barbara: ABC-CLIO.

Law, S. (2011). *Humanism A Very Short Introduction.* New York: Oxford University Press.

Lebling, R. (2010). *Legends of the Fire Spirits "Jinn and Genies from Arabia to Zanzibar".* London and New York: I.B. Tauris.

Lee, L. J. (2009). Memorate. L. Locke, T. A. Vaughan, & P. Greenhill (Dü) içinde, *Encyclopedia of Women's Folklore and Folklife* (Cilt 2, s. 406-407). Westport: Greenwood Press.

Lee, L. J., & Preston, C. L. (2009). Legend, Supernatural. L. Locke, T. A. Vaughan, & P. Greenhill (Dü) içinde, *Encyclopedia of Women's Folklore and Folklife* (Cilt 1, s. 354-356). Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Lintrop, A. (1995). The Influence of Oral Tradition on the Formation of Beliefs. *Pro Ethnologia 3 Sources and Research,* 98-109. Folklore. adresinden alındı

Littleton, C. S. (1965). Two Dimensional Scheme for the Classification of Narratives. *The Journal of American Folklore, 78*(307), 21-27.

Ljungström, Å. (1995). The Shepherd Turns Into a Vanishing Hitchhiker, Recording Folk Beliefs Will Save The Changing World Views Into The Future. M. Kõiva, & K. Vassiljeva (Dü.), *Folk Belief Today* içinde (s. 283-289). Tartu: Institute of Estonian Language and the Estonian Museum of Literature.

Loenen, E. v. (2013). A Fresh Perspective on the History of Hasidic Judaism. *eSharp*(20), 1-23.

Lüthi, M. (1976). Aspects of the Marchen and the Legend. (D. Ben-Amos, Dü.) *Folklore Genres, 26*, 17-34.

Lüthi, M. (1984). *The Fairytale as Art Form and Portrait of Man.* (J. Erickson, Çev.) Bloomington: Indiana University Press.

MacKenzie, N. I. (1965). *Dreams and Dreaming.* New York: Vanguard Press.

Mahmud, K. (2005). *Divan-ı Lugati't-Türk.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Mantran, R. (1981). *İslamın Yayılış Tarihi (VII-XI Yüzyıllar).* (İ. Kayaoğlu, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Margalith, O. (1994). *The Sea Peoples in the Bible.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

Mathews, A. (1996). *The Hat of Victor Noir.* London: Fourth Estate.

Maunder, S. (1848). *The Scientific and Litteray Treasury: A New and Popular Encyclopaedia of the Belles Lettres.* London : Longman, Brown, Green and Longmans.

Mayer, F. H. (1974). Religious Concepts in the Japanese Folk Tale. *Japanese Journal o f Religious Studies, 1*(1), 73-101.

McKenzie, R. (2008). Epiphany. J. Lees, & D. Freshwater (Dü) içinde, *Practitioner Based-research: Power, Discourse and Transformation* (s. 143-166). London: Karnac Books.

Meri, J. W. (2002). *The Cult of Saints among Muslims and Jews in Medieval Syria.* New York: Oxford University Press.

Mestçi, A. (Yöneten). (2007). *Musallat* [Sinema Filmi].

Mestçi, A. (Yöneten). (2014). *Siccîn* [Sinema Filmi].

Michaelsen, S. J., & Johnson, D. E. (2008). *Anthropology's Wake: Attending to the End of Culture.* New York: Fordham University Press.

Morreall, J. (1998). Gülmede Yeni Bir Teori. *Milli Folklor*(38), 88-106.

Mousseau, M.-C. (2003). Parapsychology: Science or Pseudo-Science? *Journal of Scientic Exploration, 17*(2), 271-282.

Mullen, P. B. (1971). The Relationship of Legend and Folk Belief. *The Journal of American Folklore, 84*(334), 406-413.

Mullen, P. B. (1997). Belief Tale. T. A. Green (Dü.) içinde, *Folklore - An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art* (s. 98-100). Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mülayim, S. (2002). Kubbe. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 26, s. 300-303). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Müslim. (1998). *Sünen-i Müslim.* Riyad: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyyeti'n-Neşr.

Nabokov, P. (2002). *A Forest of Time: American Indian Ways of History.* Cambridge: Cambridge University Press.

Nesâî. (tarih yok). *El-Mücteba (Sünen-i Nesâî).* Riyad: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyyeti'n-Neşr.

Nietzsche, F. (2003). *Nietzsche: The Gay Science: With a Prelude in German Rhymes and an Appendix of Songs.* (B. Williams, Dü.) Cambridge: Cambridge University Press.

Ocak, A. Y. (1996). *Türk Sufiliğine Bakışlar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, A. Y. (2010). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ocak, A. Y. (2012). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

O'Connor, A. (2005). *The Blessed and the Damned Sinful Women and Unbaptised Children in Irish Folklore.* Bern/Oxford: Peter Lang.

Oğuz, M. Ö. (2008). *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Oğuz, O. (Yöneten). (2004). *Büyü* [Sinema Filmi].

Olson, L. J., & Adonyeva, S. (2012). *The Worlds of Russian Village Women: Tradition, Transgression, Compromise*. Madison: University of Wisconsin Press.

Ong, W. J. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözün Teknolojileşmesi.* (S. P. Banon, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Orhan, İ. (2012). Türbe. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 41, s. 464-466). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk Yazıtları.* Ankara: Türk Dl Kurumu Yayınları.

Otto, R. (1936). *The Idea of the Holy An Inquiry Into the Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and its Relation to the Rational.* (J. W. Harvey, Çev.) London: Oxford University Press.

Oymak, İ. (2003). *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler).* Elazığ.

Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi* (Cilt 1). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Cilt 1). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öğüt, S. (2001). İstihâre. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23, s. 333-334). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öngören, R. (2008). Safeviyye. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35, s. 460-462). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öngören, R. (2011). Tarikat. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 40, s. 95-105). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü.* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Öz, M. (2004). Meşhed. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29, s. 362-363). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özakkaş, T. (2013, Ocak 28). *Parapsikoloji ve Metafiziği Anlamak.* 05 01, 2016 tarihinde Psikoterapi Enstitüsü: http://www.psikoterapi.org/mod/page/view.php?id=61 adresinden alındı

Özaydın, A. (2012). Türk. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 41, s. 474-480). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özgül, M. K. (1989). *Türk Edebiyâtında Siyâsî Rûyâlar.* Ankara: Akçağ.

Özkan, İ. (2013). Abdulkerim Satuk Buğra Han Destanı. *Bengü Bitig. Dursun Yıldırım Armağanı* (s. 1-22). içinde Ankara: Türkbilig Yayınları.

Packer, S. (2002). *Dreams in Myth, Medicine, and Movies.* Wetsport, Connecticut: Praeger Publishers.

Panofsky, E. (2014). *Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe "Ortaçağda Sanat, Felsefe ve Din Arasındaki Benzerliklerin İncelenmesi".* (E. Akyürek, Çev.) İstanbul: Kabalcı.

Papyrus Chester Beatty 3. (tarih yok). 04 01, 2016 tarihinde The British Museum: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectid=111808&partid=1 adresinden alındı

Pehlivan, G. (2009). Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar. *Milli Folklor, 21*(83), 88-96.

Pekolcay, A. N., & Uçman, A. (1995). Eşrefoğlu Rûmî. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 480-482). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Pentikäinen, J. (1973). Belief, Memorate and Legend. *Folklore Forum, 6*(4), 217-241.

Pentikäinen, J. (1977). Religio-Anthropological Depth Research. B. Bernardi (Dü.) içinde, *The Concept and Dynamics of Culture* (s. 569-589). The Hague: Mouton Publishers.

Pentikäinen, J. (1979). Taxonomy and Source Criticism of Oral Tradition. L. Honko (Dü.) içinde, *Science of Religion. Studies in Methodology, Religion and Reason: Method*

and Theory in the Study and Onterpretation of Religion (s. 35-52). Hague: Walter de Gruyter.

Pentikäinen, J. (1997). Memorate. *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art* (Cilt 2, s. 553-554). içinde ABC-CLIO.

Philips, A. A. (1996). *Dream Interpretation, According to the Qur'aan and Sunnah.* Sharjah: Dar Al Fatah.

Procházka-Eisl, G., & Procházka, S. (2010). *The Plain of Saints and Prophets: The Nusayri-Alawi Community of Cilicia (Southern Turkey) and Its Sacred Places.* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Propp, V. Y. (1998). *Folklor/ Teori ve Tarih.* İstanbul: Avesta.

Propp, V. Y. (2012). *The Russian Folktale by Vladimir Yakovlevich Propp.* (S. Forrester, Dü., & S. Forrester, Çev.) Detroit: Wayne State University Press.

Rabbâni, İ.-ı. (2014). *Mektûbât-ı Rabbânî* (Cilt 1). İstanbul: Semerkand Yayınları.

Rayman, H. (2010). *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri "Fıkra - Masal - Halk Hikayeleri - Mitoloji - Efsane".* Ankara: Gazi Kitabevi.

Read, C. (1925). *Man and His Superstitions.* Cambridge : Cambridge University Press.

Renard, J. (2009). *The A to Z of Sufism.* Lanham, Toronto, Playmouth: The Scarecrow Press.

Review, T. N. (1862). Cilicia. *The North American Review, XCIV*(CXCV), 309-338.

Rolph, D. N. (1994). *"To Shoot, Burn, and Hang": Folk-history from a Kentucky Mountain Family and Community.* Knoxville: University of Tennessee Press.

Rooth, A.-B. (1979). On the Difficulty of Transcribing Synchronic Perception into Diachronic Verbalization. L. Honko (Dü.) içinde, *Science of Religion. Studies in Methodology, Religion and Reason: Method and Theory in the Study and Interpretation of Religion* (s. 53-70). Hague: Walter de Gruyter.

Rosenberg, B. A. (1991). *Folklore & Literature Rival Siblings.* Knoxville: The University of Tennessee Press.

Roux, J.-P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini.* (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: İşaret Yayınları.

Roux, J.-P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi.* Ankara: Bilgesu.

Russello, G. J. (2013). Introduction. C. Dawson içinde, *Religion and Culture* (s. vii-xxiii). Washington: The Catholic University of America Press.

Rutkowski, C. A. (1999). *Abductions and Aliens: What's Really Going On?* Toronto, Oxford: Dundurn.

Rzayeva, R. (2011). Türk Toplumu ve Modernleşme. *38. Icanas, Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik. 1*, s. 605-620. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Sabah. (2012, Aralık 24). *Evlerinde 4 ayda 300 defa yangın çıktı*. Şubat 1, 2016 tarihinde Sabah: http://www.sabah.com.tr/yasam/2012/12/24/evlerinde-4-ayda-300-defa-yangin-cikti adresinden alındı

Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüşhane Masalları.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Sakaoğlu, S. (2012). *Masal Araşırmaları.* Ankara: Akçağ.

Sakaoğlu, S. (2013). *101 Anadolu Efsanesi.* Ankara: Akçağ.

Saltzman, R. H. (1997). History, Folk. T. A. Green (Dü.) içinde, *Folklore "An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art"* (s. 448-452). Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Schimmel, A. (1999). *Dinler Tarihine Giriş.* İstanbul: Kırkambar Yayınları.

Schmid, W. (2010). *Narratology: An Introduction.* (A. Starritt, Çev.) Berlin/New York: Walter de Gruyter.

Seabrook, W. B. (1929). *The Magic Island.* New York: Blue Ribbon Books.

Selvi, D. (2001). *Kaynaklarıyla Tasavvuf* (Cilt 1). İstanbul: Semerkand.

Seyidoğlu, B. (1992). Efsane. *Türk Dünyası El Kitabı* (Cilt 3, s. 315-321). içinde Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Seyidoğlu, B. (2014). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Sezen, Y. (2015). *Kültür ve Din: Türk-İslam Örneği.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Shakespeare, W. (1880). *King Lear.* London: J. B. Lippincott Company.

Silverman, D. A. (2000). *Polish-American Folklore.* Urbana: University of Illinois Press.

Simmons, W. S. (1985). Frank Speck and "The Old Mohegan Indian Stone Cutter". *Ethnohistory, 32*(2), 155-163.

Simpson, J., & Roud, S. (2000). *A Dictionary of English Folklore.* New York: Oxford University Press.

Smuts, A. (2006). *Humor*. Mart 11, 2016 tarihinde Internet Encyclopedia of Philosophy A Peer-Reviewed Academic Resource: http://www.iep.utm.edu/humor/ adresinden alındı

Sodzawiczny, M. (2003). *Türkiye Masallarında Şamanizm Öğeleri.* Bilkent Üniversitesi, Ankara: Yüksek Lisans Tezi.

Sørensen, J. (2007). *A Cognitive Theory of Magic.* Lanham: Altamira Press.

Southworth, J. (2014). *William James' Theory of Emotion.* Electronic Thesis and Dissertation Repository. Paper 2315.

Spence, L. (1920). *An Encyclopaedia of Occultism.* New York: Dodd, Mead & Company.

Spencer-Oatey, H. (2012). *What is Culture? A Compilation of Quotations.* GlobalPAD Core Concepts.

Stahl, S. K. (1977a). The Oral Personal Narrative in Its Generic Context. *Fabula, 18*(1), 18–39.

Stahl, S. K. (1977b). The Personal Narrative as Folklore. *Journal of the Folklore Institute, 14*(1/2), 9-30. doi:10.2307/3814039

Stahl, S. K. (1985, Nisan). A Literary Folkloristic Methodology for the Study of Meaning in Personal Narrative. *Journal of Folklore Research, 22*(1), 45-69.

Stahl, S. K. (1989). *Literary Folkloristics and the Personal Narrative.* Bloomington: Indiana University Press.

Stefanova, A. (2012). Humour Theories and the Archetype of the Trickster in Folklore: An Analytical Pyschology Point of View. *Folklore, Electronic Journal of Folklore, 50*, 63-86.

Stevens, A. (1997). *Private Myths: Dreams and Dreaming.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Stone, K. F. (1996). Folktale. J. H. Brunvand (Dü.) içinde, *American Folklore An Encyclopedia* (s. 613-615). New York: Garland Publishing.

Sürücü, Ö. (2015, Ocak 16). *Gece Korkuları*. Mart 8, 2016 tarihinde Madalyon Psikiyatri Merkezi: http://www.madalyonklinik.com/tr/blog/gece-korkulari-1 adresinden alındı

Sweterlitsch, R. (1996). Memorate. J. H. Brunvand (Dü.) içinde, *American Folklore An Encylopedia* (s. 990-992). New York & London: 1996.

Sydow, C. W. (1934). Kategorien der Prosa-Volksdichtung. *Volkkundliche Gaben, John Meier zum siebzigsten Geburtstage dargebracht* (s. 253-68). içinde Leipzig: W. de Gruyter.

Sydow, C. W. (1948). Popular Prose Traditions and Their Classification. L. Bødker (Dü.) içinde, *Selected Papers on Folklore.* Copenhagen: Rosenkilde and Bager.

Sydow, C. W. (1977). *Selected Papers on Folklore.* New York: Arno Press.

Şahin, H. İ. (2010). Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(55), 255-268.

Şahin, K. (1991). 19. ve 20. Yüzyılda Adana İslam Sıbyan Mektepleri Üzerine Gözlemler. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, (s. 445-456). Adana.

Şahin, M. S. (1993). Cin. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8, s. 5-8). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şeşen, R. (2013). *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri.* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Şişman, B. (2015, Aralık). Günümüz Aşıklarında "Rüya ev Bâde Motifi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(41), 316-323.

Şükrü, S. (1907). *Seyâhatu'l-Kübrâ.* Petersburg: Elektrik Matbaası.

Tangherlini, T. R. (1990). "It Happened Not Too Far from Here...": A Survey of Legend Theory and Characterization. *Western Folklore, 49*(4), 371-390.

Tangherlini, T. R. (1994). *Interpreting Legend Danish Storytellers and Their Repertoires.* New York & London: Garland Publishing.

Tangherlini, T. R. (1996). Legend. J. H. Brunvand (Dü.) içinde, *American Folklore An Encylopedia* (s. 915-919). New York & London: Garland Publishing.

Tangherlini, T. R. (2015). *Interpreting Legend (RLE Folklore): Danish Storytellers and Their Repertoires.* London and New York: Routledge.

Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları.

Tanyu, H. (1992). Büyü. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 501-506). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tekin, S., & Sipahi, E. B. (2014, Mart). Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Orta Çağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Tarih Okulu Dergisi, 7*(XVII), 189-219.

The Global Religious Landscape. (2012, Aralık 18). 06 06, 2016 tarihinde Pew Research Center Religion & Public Life: http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/ adresinden alındı

Thompson, S. (1955). *Motif-ındex of Folk-Literature "A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends"* (Cilt 1 (A-C)). Bloomington: Indiana University.

Thursby, J. S. (2006). *Story: A Handbook.* Westport: Greenwood Press.

Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı* (Cilt 1 A-E). İstanbul-Wien: Simurg.

Tietze, A. (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı* (Cilt 2 F-J). Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Tirmizi. (2005). *Sünen-i Tirmizi* (Cilt 1). (S. C. el-'Attâr, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Toelken, B. (1996). *The Dynamics of Folklore.* Logan, Utah: Utah State University Press.

Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş* (Cilt 1, En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Topaloğlu, B. (2013). Veli. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43, s. 24-25). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Toprak, M. (1993). Cevşen. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 462-464). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tora, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla TORA ve AFTARA 1.Kitap, BEREŞİT. (2010). İstanbul: Gözlem.

Tosun, N. (2012). Orta Asya'da Tasavvuf. M. S. Kafkasyalı (Dü.) içinde, *Orta Asya'da İslam "Temsilden Fobiye"* (Cilt 1, s. 491-544). Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Tosun, N. (2013). Yûsuf el-Hemedânî. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 44, s. 12-13). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Toynbee, A. J. (1978a). *Tarih Bilinci.* İstanbul: Bateş Yayınları.

Toynbee, A. J. (1978b). *Tarih Açısından Din.* İstanbul: Kayıhan Yayınları.

TPD Şizofreni ve Diğer Psikotik Bozukluklar Çalışma Birimi. (2014, Haziran 8). *TPD Basın Açıklaması:"Şizofreni biyolojik bir beyin hastalığıdır"*. Şubat 20, 2016 tarihinde Türkiye Psikiyatri Derneği: http://www.psikiyatri.org.tr/1273/tpd-basin-aciklamasi-sizofreni-biyolojik-bir-beyin-hastaligidir adresinden alındı

Tucker, E. (2007). *Haunted Halls: Ghostlore of American College Campuses.* Jackson: University Press of Mississippi.

Tucker, E. (2008). *Children's Folklore A Handbook.* Wetsport, Connecticut: Greenwood Publishing.

Türbede Dua Etti Muradına Kavuştu (Özel Haber). (2014, Aralık 03). Nisan 24, 2016 tarihinde Milliyet: http://www.milliyet.com.tr/turbede-dua-etti-muradina-kavustu-ozel-manisa-yerelhaber-504385/ adresinden alındı

Türpüştî, F. Ş. (tarih yok). *El-Mu'temed Fi'l-Mu'tekad, Türpüştî Risalesi.* (S. Kuru, Çev.) İstanbul: Damra Yayınevi.

Tylor, E. B. (1920). *Primitive Culture, Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom.* London: John Murray.

Uludağ, S. (2002a). Kerâmet. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 265-268). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uludağ, S. (2002b). Keşf. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 315-317). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uludağ, S. (2006). Mürid. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 32, s. 47-49). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi.* İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.

Üçüncü, U. (2011). Türk Basınına Göre Büyük Taarruzda Din Olgusu. *Türkiyat Mecmuası, 21*(2), 345-366.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü.* İstanbul: M.E.B.

Vloeberghs, W. (2012). Worshipping the Martyr President: The Darih of Rafiq Hariri in Beirut. B. Dupret, T. Pierret, P. G. Pinto, & K. Spellman-Poots (Dü) içinde, *Ethnographies of Islam: Ritual Performances and Everyday Practices* (s. 80-92). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Voltaire. (2009). *Zadig or, The Book of Fate.* The Floating Press.

Walker, G. (2010). *East is East and West is West.* International Baccalaureate Organization .

Walker, J. L. (1995). A Perspective on the Use of Personal Texts in Folklore. (R. L. Baker, Dü.) *The Folklore Historian Journal of the Folklore and History Section of the American Folklore Society, 12*, 29-38.

Wallis, W. D. (1914). Durkheim's View of Religion. *Journal of Religious Psychology, including its Anthropological and Sociological Aspects, 7*(2), 252-267.

Washofsky, M. (2011). Isserlein, Yisra'el Ben Petanyah. A. Berlin (Dü.) içinde, *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion Second Edition* (s. 388-389). New York, Oxford: Oxford University Press.

Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals.* Paris: Cambridge University Press.

Yamada, S. (2000). *The Construction of the Assyrian Empire: A Historical Study of the Inscriptions of Shalmanesar III (859-824 B.C.) Relating to His Campaigns to the West.* Leiden: Brill.

Yavuz, H. (2012). Evliyâ Çelebi, Rasyonalite ve 'Masal Uydurma' İşlevi Üzerine Notlar. *Evliya Çelebi'nin Sözlü Kaynakları* (s. 179-183). içinde Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

Yavuz, Y. Ş. (2001). İstimdad. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23, s. 363-364). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yazır, E. M. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili* (Cilt 8). (İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli, & A. Yücel, Çev.) İstanbul: Zehraveyn.

Yeni Şafak. (2016, Haziran 10). *Hacıları gölgeleyen bulut!* Haziran 10, 2016 tarihinde Yen Şafak: http://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/hacilari-golgeleyen-bulut!-2098733 adresinden alındı

Yetkin, S. K. (1952). Tasavvuf ve Istılahları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(4), 01-12.

Yıldırım, D. (1992). Fıkra. *Türk Dünyası El Kitabı* (Cilt 3, s. 332-340). içinde Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Yılmaz, B. (2015). *Çanakkale Savaları Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları -Çanakkale Örneği-*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Doktora Tezi.

Yılmaz, H. K. (1995b, Aralık). Ricalü'l-Gayb - Gayb Erenleri. *Altınoluk*(118), 32.

Yılmaz, H. K. (2004). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yılmaz, S. (2010). Tarsus'un Müslümanlar Tarafından Fethi. *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 87-104.

Yoder, D. (1974, Haziran). Toward a Definition of Folk Religion. *Western Folklore, 33*(1, Symposium on Folk Religion), 2-15.

Yörükân, Y. Z. (2014). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm, Şamanizm'in Diğer Dinler ve Alevilik Üzerindeki Etkileri.* (T. Yörükân, Dü.) Ankara: Ötüken Neşriyat.

Yurtsever, C. (2011). *Adana Tarihi.* Adana: Çukurova Yayınları.

Yuvalı, A. (1996). Geyhatu Han. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 14, s. 44-45). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Zigon, J. (2013). Life History and Personal Experience: The Moral Conceptions of a Muscovite Man. M. Heintz içinde, *The Anthropology Of Moralities* (s. 46-62). New York, Oxford: Berghahn Books.

2. Sözlü Kaynaklar

Kaynak kişiler, alfabetik sıraya göre ad-soyad, doğum tarihi, doğum yeri ve meslek sırası ile listelenmiştir. Kaynak kişiler arasında yalnız soyadının ve hem ad hem de soyadının belirtilmesini istemeyenler bulunduğu için etik değerler göz önüne alınarak belirtilmesi istenmeyen yerler (…) işareti ile gösterilmiştir. Yine ad ve soy adlarda kaynak kişilerin izni dolayısıyla tamamen belirtmek yerine baş harf gösterilmiştir.

1. Abdulcelil G., 1970, Adana, Memur
2. Abdulhalim Güneş, 1961, Adana, Sigortacı
3. Abdulkadir Bodur, 1974, Adana, İmam
4. Abdullah Çakmak, 1939, Çiftçi
5. Âdem Akcan, 1982, Adana, Esnaf
6. Ahmet Cantürk, 1986, Nizip, Öğrenci
7. Ahmet Doğramacı, 1984, Adana, Esnaf
8. Ahmet İ, 1990, Adana, Öğrenci
9. Akif Gübbük, 1966, Anamur, Emekli
10. Ali Rıza Özbek, 1955, Adana, Emekli Öğretmen
11. Aslı Leyla Tahiroğlu, 1994, İzmir, Öğrenci
12. Aykut Ş., 1978, Adana, Esnaf
13. Ayşe Korkmaz, 1975, Adana, Ev Hanımı
14. Ayşenur B., 1974, Adana, Ev Hanımı
15. Bekir Cihan Can, 1954, Adana, Emekli
16. B. Mehmet, 1980, Adana, Esnaf
17. Büşra Pul, 1989, Adana, Öğretmen
18. Cemal Karakurt, 1984, Kilis, Esnaf
19. Cennet (…), 1980, Adana, Öğrenci
20. Davut Balkan, 1964, Adana, Esnaf

21. Duygu Bağlı, 1990, Antalya, Öğrenci

22. Elif C., 1969, Adana, Ev Hanımı

23. Emin Emir, 1991, Gaziantep, Öğrenci

24. Emrullah Gündoğdu, 1978, Adana, Memur

25. Erkan Artuk, 1983, Adana, Esnaf

26. Fatma B., 1977, Adana, Ev hanımı

27. Fatma Kızılkaya, 1970, Osmaniye, Mimar

28. Fuat Son, 1975, Adana, Güvenlik Görevlisi

29. Gökhan Aydoğan, 1982, Adana, Mühendis

30. Gökhan Fidan, 1989, Adana, Esnaf

31. Gül Bayırlı, 1978, İzmir, Esnaf

32. Gülsüm Esen, 1970, Erzin, Ev Hanımı

33. Hacı Veli (…), 1978, Van, Apartman Görevlisi

34. Halil Demir, 1961, Adana, Emekli

35. Haluk Dündar, 1989, Adana, Öğrenci

36. Hamza Hallaç, 1994, Adana, Öğrenci

37. İbrahim Bulut, 1984, Adıyaman, Eğitmen

38. İbrahim Oytun Kurt, 1988, Ceyhan, Memur

39. İlkay Kaleağası, 1973, Adana, Ev Hanımı

40. İrşad Çalışkan, 1980, Adana, Güvenlik Görevlisi

41. İsmail Tatlıcı, 1975, Kilis, Şoför

42. Kerim Sönmez, 1989, Adana, Öğrenci

43. Kürşad Şâmil Çalışkan, 1978, Adana, Elektrik Mühendisi

44. Mehmet Aksoy, 1986, Erzurum, Esnaf

45. Mehmet Çetin, 1986, Adana, Esnaf

46. Mehmet D., 1958, Adana, Güvenlik Görevlisi

47. Mehmet Gençoğlu, 1985, Kilis, Otomotiv Mühendisi

48. Mehmet Yıldırım, 1989, Şanlıurfa, Öğretmen

49. Musa T., 1955, Mardin, Esnaf

50. Mustafa Çalışkan, 1963, Karaisalı, Çiftçi

51. Mustafa N, 1987, Adana, esnaf

52. Müşerref Yılmaz, 1945, Konya, Ev Hanımı

53. Nabi Bayramoğlu, 1994, Öğrenci

54. Nabi Can, 1989, Adana, Esnaf

55. Oğuz Kiper, 1990, Adana, Memur

56. Oğuzhan G., 1984, Adana, Memur

57. Osman Dönmez, 1986, Adana, Memur

58. Osman Fırat, 1946, Adana, Emekli

59. Osman Hallaç, 1986, Adana, İnşaat Mühendisi

60. Ramazan Çalışkan, 1952, Karaisalı, Emekli

61. Ramazan Şahin, 1986, Islahiye, Memur

62. Reşat Yılmaz, 1986, Besni, Memur

63. Sacide (…), 1979, Adana, Ev Hanımı

64. Semiha Güzel, 1994, Amasya, Öğrenci

65. Şefika Çalışkan, 1955, Karaisalı, Ev Hanımı

66. Şefika Hallaç, 1959, Karaisalı, Ev Hanımı

67. Şenel Bodur, 1948, Karaisalı, Ev Hanımı

68. Şevket G., 1971, Adana, Öğretmen

69. Şevket Sürücü, 1976, Islahiye, Memur

70. Tansel Aslan, 1971, Kırşehir, Polis

71. Ümit Ö., 1953, Adana, Esnaf

72. Ümmü Gülsüm (…), 1966, Adana, Ev Hanımı

73. Veli Sarı, 1988, Osmaniye, Memur

74. Yahya B, 1987, Adana, Esnaf

75. Yaşar Hallaç, 1959, Konya, Emekli

76. Yeter İnaç, 1975, Hatay, Ev Hanımı

77. Yunus Baysal, 1990, Kozan, Memur

78. Yusuf Can, 1988, Adana, Esnaf

79. Yusuf Esen, 1970, Erzin, Emekli Polis Memuru

80. Yücel Doğramacı, 1950, Adana, Emekli

81. Zekeriya Çalışkan, 1941, Karaisalı, Emekli

82. Zuhal Yaman, 1964, Ev Hanımı

83. Zuhal Z., 1985, Memur